

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

TÜRK ROMANINDA ÇANAKKALE MUHAREBELERİ

Gökhan AKINBİNGÖL

DOKTORA TEZİ

ADANA / 2021

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

TÜRK ROMANINDA ÇANAKKALE MUHAREBELERİ

Gökhan AKINBİNGÖL

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Bedri AYDOĞAN

Jüri Üyesi: Prof. Dr. Mustafa APAYDIN

Jüri Üyesi: Doç. Dr. Refika ALTIKULAÇ DEMİRDAĞ

Jüri Üyesi: Prof. Dr. Fatih ARSLAN

Jüri Üyesi: Doç. Dr. Nesrin MENGİ

DOKTORA TEZİ

ADANA / 2021

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma, jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalında,
DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Dr. Öğr. Üyesi Bedri AYDOĞAN
(Danışman)

Üye: Prof. Dr. Mustafa APAYDIN

Üye: Doç. Dr. Refika ALTIKULAÇ DEMİRDAĞ

Üye: Prof. Dr. Fatih ARSLAN

Üye: Doç. Dr. Nesrin MENGİ

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.

.../.../2021

Prof. Dr. Serap ÇABUK
Enstitü Müdürü

NOT: Bu tezde kullanılan ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

ETİK BEYANI

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. / / 2021

Gökhan AKINBİNGÖL

ÖZET

TÜRK ROMANINDA ÇANAKKALE MUHAREBELERİ

Gökhan AKINBİNGÖL

Doktora Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Bedri AYDOĞAN

Aralık 2021, 294 sayfa

Çanakkale Muharebeleri, Türk tarihi açısından bir dönüm noktası olduğundan tarihimizde oldukça önemli bir yere sahiptir. Pek çok vatan evladının şehit olduğu Çanakkale Muharebeleri, Türk romanlarında müstakil bir konu olarak işlenmiştir. Edebiyat-tarih ve harp edebiyatı ilişkisi bağlamında gerçekleştirilen çalışmada, Çanakkale Muharebelerine konu alan yirmi roman, konu çerçevesinde, farklı başlıklarla ele alınmıştır. Çalışmanın yapılmasındaki amaç, Çanakkale Muharebelerinin Türk edebiyatı açısından sahip olduğu önemi ortaya koymaktır. Bu çerçevede, Çanakkale Muharebelerinin tarihine yer verildiği gibi konuyu edebiyat-tarih ve harp edebiyatı ilişkisi bağlamında ele alabilmek için kuramsal yapıtlar da incelenmiştir. Tüm bu bilgiler, Çanakkale Muharebelerini ele alan romanları incelemek üzere kullanılmıştır.

Anahtar kelimeler: Çanakkale Muharebeleri, harp edebiyatı, tarih, roman, edebiyat-tarih ilişkisi

ABSTRACT**THE BATTLES OF ÇANAKKALE IN TURKISH NOVEL****Gökhan AKINBİNGÖL****Ph. D. Thesis, Department of Turkish Language and Literature****Supervisor: Dr. Lecturer Bedri AYDOĞAN****December 2021, 294 pages**

The battles of Çanakkale has a very important place in Turkish History as it is a turning point in the history of modern Turkey. The battles of Çanakkale, in which lots of Turkish soldiers were Martyred, is dealt with as an independent subject in Turkish novels. In the study conducted in the context of the relationship between literature, history and war literature, twenty novels about the battles of Çanakkale were discussed with different titles within the framework of the subject. The purpose of the study is to reveal the importance of the battles of Çanakkale in terms of Turkish literature. In this framework, as the history of the battles of Çanakkale is mentioned, theoretical works have also been examined to deal with the subject in the context of the relationship between literature-history and war literature. All this information has been used to examine the novels dealing with the battles of Çanakkale.

Keywords: The battles of Çanakkale, war literature, history, novel, literature-history relationship.

ÖN SÖZ

Edebiyat, bir bilim dalı olarak farklı disiplinlerle temas kurmuştur; psikoloji, sosyoloji, siyaset bilimi ve halk bilimi bu disiplinlerden birkaçıdır. Tarih de edebiyat biliminin yararlandığı, ilişki kurduğu bilim dallarından biridir. Diğer bilim dallarının ortaya koyduğu veriler, edebî eserin incelenmesinde kullanılmaktadır. Özellikle, roman incelemelerinde sıkça kullanılan edebiyat kuramları, edebî eserin ne söylemeye çalıştığını anlamak için çok elverişli bir mihenk taşıdır. Romancılar, içinde yaşadıkları toplumda, insanı ilgilendiren, insana dair her şeyi eserlerine aktarmıştır. Romanlarda beşeri varoluş bağlamında, doğal olarak tarih, toplum, siyaset, biyoloji, ahlak, felsefe gibi insanı ilgilendiren alanlar da bulunmaktadır. Edebiyat incelemesi yapan araştırmacı, romanın söylemini ortaya koymak için ister istemez edebiyat dışı alanlara da başvurmak durumundadır.

Tarih de edebiyatın, özelde romanın en çok ilişki içine girdiği alanlardan biridir. “Tarihsel roman” gibi bir türün varlığından bahsetmek mümkünse, edebî eleştiride tarih biliminin ortaya koyduğu verilerden yararlanmak da oldukça doğaldır. Tarih, milletlerin geçmişinde önemli yer edinen olayları zaman sırasına, yer ve zaman özelliklerine, neden-sonuç ilişkilerine ve başka olaylarla bağlantılarına göre inceleyen bir bilim dalıdır. Belgelere dayanarak, tarihsel olaylar hakkında açıklamalar yapan tarih bilimi, tarafsızlığı esas almaktadır. Roman yazarlarının yararlandığı bu bilgiler, edebî eleştiri yapan bilim adamlarının ve araştırmacıların da yararlandığı çok önemli veriler sunmaktadır. Edebî eserlerin ve özellikle de romanlardaki tarihsel unsurların incelenmesinde kullanılan bu veriler, tarih biliminin edebiyat eleştirisi adına ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

Çalışmamızda, Çanakkale Muharebelerinin Türk romanında ne gibi bir yere sahip olduğunu göstermek için seçilmiş yirmi roman üzerinde durduk. Bu romanları seçmemizin nedeni, romanların doğrudan Çanakkale Muharebelerini ele almış olmasıdır. Dinçer Akbulut’un *Fındık da Tatlı Çıktı*, Halide Alptekin’in *Bir Çanakkale Destanı-Şehadetname*, Oyhan Hasan Bildirki’nin *Koçaklar 1915*, Hasan Basri Bilgin’in *Bir Ulu Destan-1915 Çanakkale*, İsmail Bilgin’in *Çanakkale’ye Gidenler*, Ozan Bodur’un *Operasyon-1915 Çanakkale*, Selma Fındıklı’nın *Vardar Rüzgârı*, Hakan Gezik’in *Gelibolu Cehenneminden Mektuplar-Buz Yarısı*, Tufan Gündüz’ün *Nisan’ın İki Günü*, Melek Güngör’ün *Çanakkale Yolunda-14 Yaşında Asker*, Yılmaz Gürbüz’ün *Çanakkale Yanarken*, Selçuk Kızıldağ’ın *Kan ve Çiçekler*, Mehmed Niyazi’nin *Çanakkale Mahşeri*, Turgut Özakman’ın *Diriliş-Çanakkale 1915*, M. Necati Sepetçioğlu... *Ve Çanakkale-*

Geldiler, ...Ve Çanakkale-Gördüler, ...Ve Çanakkale-Gittiler üçlemesi, Serpil Ural'ın *Şafakta Yanan Mumlar*, Buket Uzuner'in *Uzun Beyaz Bulut-Gelibolu*, Leyla Yıldırım'ın *Orada Herkes Ölüyor* isimli romanlarında Çanakkale Muharebelerinin hangi surette yer aldığını ele almaya çalıştık.

Çalışma, yedi bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm olan Giriş bölümünde çalışmanın problem, amaç, önem, yöntem ve kapsamı hakkında bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde roman, harp ve tarih üzerine kuramsal bilgiler verilmiş; romanlar incelenmeden önce okurun zihninde kuramsal bir temelin oluşması hedeflenmiştir. Üçüncü bölümde I. Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi'nin açılmasının nedenleri, sonuçları ve önemi, Çanakkale Muharebelerindeki kara ve deniz savaşları tarihsel kaynaklar çerçevesinde anlatılmıştır. Dördüncü bölümde Çanakkale Muharebelerinin Türk edebiyatında ele alınışına yer verilmiş; hikâye, şiir, roman ve edebî mecmualardaki yansımalarına değinilmiştir. Beşinci bölümde Çanakkale Muharebelerini konu alan romanlarla ilgili bilgi verilmiştir. Altıncı bölümde Çanakkale Muharebelerinin Türk romanına yansımaları incelenmiş, Çanakkale Cephesi'nin Türk romanı için ne gibi bir öneme sahip olduğu ortaya konmuştur. Sonuç bölümü olan yedinci bölümde, tüm çalışma kapsamında ulaşılan sonuçlar özetlenmiş, bulgular değerlendirilmiştir.

Bu çalışmanın başından sonuna kadar ilgi ve desteğini gördüğüm, tezimin bütün süreçlerinde yapıcı yönlendirmeleriyle anlayışını ve yardımını benden esirgemeyen kıymetli hocam ve tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Bedri AYDOĞAN'a teşekkür ederim. Çalışmanın bu hâle gelmesinde bana daima görüşleri ve önerileriyle yol gösteren tez izleme komitesindeki hocalarım Prof. Dr. Mustafa APAYDIN ve Doç. Dr. Refika ALTIKULAÇ DEMİRDAG'a şükranlarımı sunuyorum. Tezimin her anında verdiği destekle beni çalışmaya teşvik eden rahmetli babam Av. Hikmet AKINBİNGÖL'ü rahmet, sevgi ve özlemle anıyorum.

Gökhan AKINBİNGÖL

Adana / 2021

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
ÖN SÖZ	vi
KISALTMALAR	xi

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Problem.....	1
1.2. Araştırmanın Amacı.....	2
1.3. Araştırmanın Önemi	2
1.4. Sınırlılıklar	2
1.5. Tanımlar.....	3

BÖLÜM II

ROMAN, HARP VE TARİH ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELER

2.1. Edebiyat ve Tarih Arasındaki İlişki	4
2.2. Roman-Tarih İlişkisi	12
2.2.1. Türk Edebiyatında Tarihsel Roman.....	19
2.2.2. Batı Edebiyatında Tarihsel Roman.....	21
2.2.3. Harp Kavramı ve Olgusu	23
2.3. Harp Edebiyatı ve Tarihsel Roman.....	24
2.3.1. Harp Edebiyatı	24

BÖLÜM III

3. ÇANAKKALE MUHAREBELERİNE GENEL BİR BAKIŞ

3.1. Çanakkale Cephesi.....	30
3.1.1. Çanakkale Cephesi'nin Açılmasının Sebepleri	30
3.2. Çanakkale Muharebeleri	32
3.2.1. Deniz Muharebeleri	32

3.2.2. Kara Muharebeleri	36
3.3. Çanakkale Muharebelerinin Önemi ve Etkileri	40
3.4. Çanakkale Muharebelerinin Sonuçları.....	44

BÖLÜM IV

TÜRK EDEBİYATINDA ÇANAKKALE MUHAREBELERİ

4.1. Edebî Türlerde Çanakkale Muharebeleri	47

BÖLÜM V

ÇANAKKALE MUHAREBELERİNİ KONU ALAN ROMANLAR

5.1. Romanlarla İlgili Değerlendirme	55
5.2. Romanla Belgesel Arasında Çanakkale Muharebeleri	62

BÖLÜM VI

ÇANAKKALE MUHAREBELERİNİN TÜRK ROMANINA YANSIMASI

6.1. Vatan Sevgisi	70
6.2. Savaş	72
6.3. Aşk	75
6.4. Anne Hasreti	88
6.5. Savaşta Devlet Görevlileri ve Komutanlar	89
6.6. Efsanevi/Menkıbevi Kişilikler	116
6.7. Kadın Kahramanlar	121
6.8. Cephe Gerisinde Askerlerin Durumu	128
6.9. Çanakkale Cephesi'nde Savaşan ve Türklere Destek Veren Azınlıklar.....	138
6.10. Seferberlik Emri ve Gönüllü Askerlik	141
6.11. Şehitlik Bilinci	157
6.12. Askere Alımdaki Adaletsizlikler	163
6.13. İlahi Yardım	164
6.14. Çarpışmalar	165
6.15. Ölüm Hissi ve Korkusu.....	223
6.16. İtilaf Devletlerinin İçindeki Müslümanlar	228

6.17. Anzaklar.....	231
6.18. Hatıralar	242
6.19. Mühimmat, Cephane ve Yiyecek Yokluğu.....	251
6.20. İttihatçılar.....	255
6.21. Savaştan Sonraki Hayat	258
6.22. Propaganda.....	260
6.23. Cepheyi Ziyaret Eden, Eserleriyle Askerlere Destek Veren Yazarlar	268
6.24. Düşman Askerlerinin Sivil Halka Yaptığı Zulümler	270
6.25. Gelibolu ve Anadolu Halkının Durumu.....	271
6.26. Çanakkale Gezileri.....	275

BÖLÜM VII

SONUÇ

277

KAYNAKÇA.....	285

ÖZ GEÇMİŞ	294

KISALTMALAR

akt.: Aktaran

ATASE: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı

Bas.: Basımevi

C.: Cilt

çev.: Çeviren

drl.: Derleyen

DİA: Diyanet İşleri Ansiklopedisi

ed.: Editör

Ens.: Enstitü

haz.: Hazırlayan

Mat.: Matbaası

MEB: Millî Eğitim Bakanlığı

No.: Numara

s.: Sayfa

S.: Sayı

Sos.: Sosyal

TDK: Türk Dil Kurumu

TDV: Türk Diyanet Vakfı

TTK: Türk Tarih Kurumu

tar.y: tarih yok

Yay.: Yayınları/Yayınevi

YKY: Yapı Kredi Yayınları

Yy: yayın yeri yok

KISALTMALAR-İNCELENEN ROMANLAR

BÇD-Ş: Bir Çanakkale Destanı-Şehadetname

BD-1915Ç: Bir Ulu Destan-1915 Çanakkale

ÇG: Çanakkale'ye Gidenler

ÇM: Çanakkale Mahşeri

ÇY: Çanakkale Yanarken

ÇY-14YA: Çanakkale Yolunda-14 Yaşında Asker

D-Ç1915: Diriliş-Çanakkale 1915

FTÇ: Fındık da Tatlı Çıktı

GCM-BY: Gelibolu Cehenneminden Mektuplar-Buz Yarası

K1915: Koçaklar 1915

KÇ: Kan ve Çiçekler

NİG: Nisan'ın İki Günü

O-1915Ç: Operasyon-1915 Çanakkale

OHÖ: Orada Herkes Ölüyor

ŞYM: Şafakta Yanan Mumlar

UBBG: Uzun Beyaz Bulut-Gelibolu

VR: Vardar Rüzgârı

VÇ-G1: ...Ve Çanakkale-Geldiler

VÇ-G2: ...Ve Çanakkale-Gördüler

VÇ-D: ...Ve Çanakkale-Döndüler

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Problem

Tarih, ulusların geçmişlerini bilmesi, geçmişte meydana gelmiş olaylardan ders çıkarması ve geleceklerini yeniden kurgulaması için bir hazine hükmündedir. Bundan dolayı uluslar, geçmişlerini öğrenmek ve sonraki kuşaklara öğretmek için tarihe eğitim-öğretim müfredatlarında yer vermektedir. Tarih, yalnızca eğitim ve öğretimde kullanılan bir bilgiler bütünü değildir; aynı zamanda kurgusallaştırılarak edebî eserlerin konusu haline getirilebilecek bir disiplindir. Edebî eserler; tarih biliminden yararlanırken ya tarihsel verileri yeni bir üslup ve bakış açısıyla aktarırlar ya da tarihi, tarihsel verileri kendi nesnelliğinin dışına çıkararak değerlendirirler. Birincisinde tarih, kendi doğasına uygun bir şekilde işlenirken ikincisinde bir anlatı olarak görülüp yeniden şekillenir. Tarihselcilik ve Yeni Tarihselcilik, tarihsel olayların edebî kurgular içerisinde ne tür bir değere sahip olduğunu ele alan eleştiri metotlarındandır. Tarihselcilik, tarihî vesikalar bağlamında bir romanın sahip olduğu değerle ilgilenirken Yeni Tarihselcilik, postmodern bir bakış açısıyla romanın tarihî verilerden ayrılan tarafları üzerinde durur. Her iki alan da tarihi veri olarak alır ancak ilki, eleştiri çalışmalarında tarihi nesnel bağlamıyla kullanırken ikincisi, öznel ve kurmaca merkezli bir bakış açısıyla değerlendirir.

Türk romanında ihmal edilen bir konu olan Çanakkale Muharebeleri, çalışmanın ana problemini oluşturmaktadır. Çalışma, Türk roman tarihi açısından Çanakkale Muharebelerinin ne gibi bir değere sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Tarihselciliğin veya Yeni Tarihselciliğin ürettiği eleştiri yönteminden de yararlanılarak gerçekleştirilen bu çalışmada, Çanakkale Muharebelerinin Türk romanına yansımaları incelenmiş, farklı konular bağlamında Çanakkale Muharebeleri değerlendirilmeye çalışılmıştır. I. Dünya Savaşı'nda, Çanakkale Cephesi Türk milleti için bir ölüm kalım mücadelesine sahne olmuştur; yüz binlerce Türk genci bu savaşta şehit olmuş, vatanı için canını vermiştir. Türk tarihi için bu kadar önemli olan, yeni Türk devletinin kurulması aşamasında adeta bir kilometre taşı olan Çanakkale Muharebelerini kendisine konu edinen bu çalışmada edebiyat-tarih ve harp edebiyatı arasındaki ilişki söz konusu savaş bağlamında incelemeye çalışılmıştır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı Çanakkale Muharebelerinin, seçilen yirmi romanda konu olarak ne şekilde işlendiğini tespit etmektir. Bu çerçevede incelenen romanlarda yaşanan aşklar, anne hasreti, Çanakkale Muharebelerinde görev yapan ve tarihe mal olmuş devlet görevlileri ve komutanlar, efsanevi ve menkıbevi özellikleriyle öne çıkan kişilikler, kadın kahramanlar, cephe gerisinde askerlerin hangi faaliyetlerle zaman geçirdiği, Çanakkale Cephesi'nde Türklerle omuz omuza savaşan azınlıklar, seferberlik emri, gönüllü askerlik, şehitlik bilinci, ölüm korkusu, hatıralar, propaganda, Anzaklar, İttihat ve Terakki Cemiyeti savaştan sonraki hayat gibi konular değerlendirilmeye çalışılmıştır.

1.3. Araştırmanın Önemi

Çalışma, kurguyu merkeze almaktadır ve kurgusal bir eser olan romanda tarihin, harp tarihinin sahip olduğu önemi ortaya koymaktadır. Çanakkale Muharebeleri, Türk tarihi açısından oldukça önemlidir. Bu savaşlar, Türklerin hayatta kalma mücadelesine sahne olmuştur. Bu yüzden konu oldukça hassastır. Gerçekleştirdiğimiz araştırma çerçevesinde gördük ki Çanakkale Muharebelerini ele alan romanları inceleyen bir çalışma bulunmaktadır. Celal Mat'ın 2006 yılında gerçekleştirdiği yüksek lisans çalışmasında on roman incelenmiş, bu romanlar özet, kahramanlar, değerlendirme başlıklarıyla incelendikten sonra romanlar tematik olarak değerlendirilmiştir. Bir doktora tezi olan bizim çalışmamızda, yirmi roman farklı başlıklar altında ele alınarak bu romanların kurmacaya nasıl yansıdığı gösterilmeye çalışılmış, böylece Çanakkale Muharebelerinin Türk romanı için ne gibi bir önemi olduğu incelenmiştir.

1.4. Sınırlılıklar

Bu çalışma, edebiyat-tarih ve harp edebiyatı ilişkisini, Çanakkale Muharebeleri bağlamında ele almaktadır. Bunun için de bir edebî tür olarak roman hakkında bilgi verilmiş, edebiyat ve roman, tarih ve harp edebiyatı arasındaki ilişki kuramsal boyutuyla ele alınmıştır. Çanakkale Muharebeleri, tarihsel çalışmalar etrafında açıklanmış ve seçilmiş yirmi roman üzerinde Çanakkale Muharebelerinin değer ve önemi, tematik bir bakış açısıyla ortaya konmuştur. Çalışmanın çerçevesi; Dinçer Akbulut'un *Fındık da Tatlı Çıktı*, Halide Alptekin'in *Bir Çanakkale Destanı-Şehadetname*, Oyhan Hasan Bildirki'nin *Koçaklar 1915*, Hasan Basri Bilgin'in *Bir Ulu Destan-1915 Çanakkale*, İsmail Bilgin'in *Çanakkale'ye Gidenler*, Ozan Bodur'un *Operasyon-1915 Çanakkale*,

Selma Fındıklı'nın *Vardar Rüzgarı*, Hakan Gezik'in *Gelibolu Cehenneminden Mektuplar-Buz Yarası*, Tufan Gündüz'ün *Nisan'ın İki Günü*, Melek Güngör'ün *Çanakkale Yolunda-14 Yaşında Asker*, Yılmaz Gürbüz'ün *Çanakkale Yanarken*, Selçuk Kızıldağ'ın *Kan ve Çiçekler*, Mehmed Niyazi'nin *Çanakkale Mahşeri*, Turgut Özakman'ın *Diriliş-Çanakkale 1915*, M. Necati Sepetçioğlu ...*Ve Çanakkale-Geldiler*, ...*Ve Çanakkale-Gördüler*, ...*Ve Çanakkale-Gittiler* üçlemesi, Serpil Ural'ın *Şafakta Yanan Mumlar*, Buket Uzuner'in *Uzun Beyaz Bulut-Gelibolu*, Leyla Yıldırım'ın *Orada Herkes Ölüyor* romanlarıyla sınırlandırılmıştır.

1.5. Tanımlar

Çalışmanın bu bölümünde çalışmada çok sık kullanılan bazı terim ve kavramların tanımlarına yer verilmiştir.

Roman: “Roman, belli bir zaman ve mekân içinde, belli bir kişinin başından geçenlerin sebep-netice ilişkisi ve sağlam bir mantık dokusu içinde, sade bir nesir dili ile hikâye edilmesidir.” (Kantarcioglu, 1988, s. 23).

Tarihsel Roman: “Geçmiş yüzyıllarda oluyormuş gibi birtakım olaylar icat etmek, bu olaylara çerçeve olarak bir çağın olaylarını ve yaşayışını vererek, hayali kahramanlara gerçek süsü vermek, böylelikle tarih ve romanın ayrı ayrı uyandıracağı ilgiyi sağlamak demek olan tarihî roman, romantizmin meydana getirip, usûl, kural ve geleneğini kurduğu bir çeşittir.” (Özön, 1985, s. 25).

Harp Edebiyatı: “Konu ve temalarını harpten ve harp hâlinde alan, harp psikolojisini -hem millî hem ferdi boyutta- etkileyen ve ondan etkilenecek şekilde şekillenen; mazi şuuru, kahramanlık duygusu, gelecek kaygısı, vatanseverlik gibi üstün değerleri çeşitli bağlantılar içinde işleyen; cephe ve cephe gerisine dair sıcak gözlemlerle ve günü gününe gelişen değişiklikleri -çoğu zaman ilginç yorumlarla- gözler önüne seren edebiyattır.” (Yıldız, 1998, s. 39).

Çanakkale Muharebeleri: Çanakkale Muharebeleri, Birinci Dünya Savaşı esnasında, 1915-16 seneleri arasında, Gelibolu yarımadasında Osmanlı İmparatorluğu ve İtilaf Devletleri arasında yapılan, sonuçları hem Türk tarihi hem de dünya tarihi açısından oldukça önemli olan kara ve deniz muharebeleridir.

BÖLÜM II

ROMAN, HARP VE TARİH ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELER

2.1. Edebiyat ve Tarih Arasındaki İlişki

Malzemesi dil, konusu insan olan edebiyat sanatı; diğer bilim ve sanat dallarıyla sıkı bir ilişki içerisinde. İnsanı ilgilendiren, insana dair, insanın yarattığı ve yaşattığı her şey edebiyatın konusu olabilir. Bu çerçevede edebiyat sanatı ve bilimi; sosyoloji, psikoloji, din, kültür, halk bilimi, fen bilimleri ve konumuz itibarıyla tarihten yararlanmaktadır. Ayrıca, birbirinden farklı sanat dalları da edebiyata kaynak olabilmektedir. Çünkü bütün bu bilim ve sanat dallarını icra eden, yapan varlık insandır; yine bu bilim ve sanat dallarının nesnesi de insandır. Bundan dolayı, edebiyat sanatının ve özelde roman türünün diğer bilim ve sanat dallarından etkilenmesi, bunları kaynak olarak eserlerde kullanması oldukça doğaldır.

Tarih; geçmişte yaşanmış ve bitmiş olayların yer, zaman ve öznelerini kronolojik olarak ve belgelere dayanarak inceleyen bilim dalıdır. Belgeler, tarih için oldukça önemlidir ve bir tarihçi, belgelere başvurmadan tarihsel bir olayı açıklamaz. (Köstüklü, 1999, s. 11). Bu manada belgesi bulunmayan ya da geçerli olmayan kaynaklara dayanılarak anlatılan geçmişte yaşanmış bir olay tarih biliminin inceleme alanına girmemektedir. Genel olarak tarih, yaşanmış geçmişi kendine konu edinen bir bilim dalıdır (Özlem, 1996, s. 11). Özetle tarih, toplumların zaman içerisindeki gelişim yönünü tespit eden, bireyin kendi toplumuyla temas kurup bütünleşmesini temin eden, bireye toplumsal ve millî bilinç kazandıran bir kültür hazinesidir (Turan, 2002, s. 189).

Carr'a göre tarihçiler, ele aldıkları sosyal fiillerin ya da otobiyografilerin konusu olan bireylerin düşüncelerini hayal güçleriyle tamamlamalıdır. Tarih yaşanıp da bittiği için yani nesnesi eski dönemlerde belirli bir zamanda ve mekânda kaldığından, tarihçiler geçmişi sadece kendi içerisinde bulunduğu güncellik veya çağa göre kavrayabilmektedir. Bundan dolayı, Carr için tüm tarihçiler yaşanan geçmişteki herhangi bir olguyu kendi döneminin şartlarına göre yorumlamaktadır.

Carr'a (Carr, 1991, s.142-143) göre, tarihin olguları tümüyle objektif değildir, bunun nedeni bunların sadece tarihçiler tarafından onlara verilen anlamlılığın gücü ile tarihsel olgular durumuna gelmesidir. Bu çerçevede Carr tarihçilerin yorum yapma görevi açısından, anlamlı olan ile tesadüfi olanı ayırabilmesini temin eden anlamlılık kriterinin aynı zamanda objektiflik kriteri olduğunu da vurgulamıştır. Geçmişle ilgili farklı

yorumlarında bir evrimsel bir çizgi ortaya koymayı tarihin mecburi bir fonksiyonu şeklinde algılayan Carr, tarihçilerin yön hissini ve geçmişe ilişkin yorumlarının devamlı şekilde değiştiğini ve evrim geçirdiğini iddia etmektedir. Ona göre, geçmişin yorumlamanın anahtarını bize sadece gelecek verebilmektedir ve sadece bu manada tarihte nihai bir objektiviteden bahsedilebilmektedir. Geçmişin geleceği ve geleceğin de geçmişi aydınlatması, Carr’a göre, tarihin temellendirilmesi ve izah edilmesi demektir. Bundan dolayı, bir tarihle ilgilenen bir bilim adamının objektif olduğunu söylemek iki şeye karşılık gelir: Birincisi, tarihçinin toplumla tarih içerisindeki pozisyonunun sınırlı perspektifin üzerine çıkma kabiliyetinin bulunmasını –bu kabiliyet, tarihçinin bu pozisyona ne kadar çok karıştığını anlayabilmesi, yani tam objektifliğin olanaksızlığını teslim edebilmesi ile alakalıdır- ötekiyse, geçmişe bakışları, kendilerinin içerisinde yer aldıkları konum ile tamamıyla sınırlı olan tarihçinin erişebileceği daha kuvvetli ve devamlı bir kavrayış geliştirebilecek biçimde kendi görüşlerini ileriye aktarabilme kabiliyetinin bulunduğunu ifade etmek gerekir. Carr (Carr, 1991, s.153) için tarih, geçmişle gelecek arasında tutarlılık arz eden bir münasebet kurduğunda mana ve objektiflik kazanmaktadır. İşte bundan dolayı Carr, tarih bilimini, geçmişin olaylarıyla geleceğin aşama aşama beliren erekleri arasında bir diyalog biçiminde görmüştür.

Tarih bilimini, tarihçiyle olgular arasında karşılıklılık ekseninde gelişen etkileşime dayalı bir süreç; bugünle geçmiş arasında bitmeyen bir diyalog (Carr, 1991, s. 37) biçiminde izah eden Carr için, tarihin incelenmesi sebeplerin incelenmesidir. Mesela, bir insan İkinci Dünya Savaşı’nın Hitler’in savaşmak istemesiyle başladığını belirtebilir fakat Carr’a göre bu yargı hiçbir şeyi izah etmez. Tarihçiyi yeni olaylara ilişkin veya yeni bağlamlar içerisinde “niçin” sorusunu soran bir kişidir.

Ona göre, XVIII. asırdan XX. asra dek hemen hemen 200 senede tarihçilerle tarih felsefecileri tarihsel hadiselerin nedenleriyle bunları yöneten kanunları bulup insanlığın eski tecrübelerini düzenlemekle uğraşmıştır. Tarihçilerle tarih felsefecilerinin analiz ettiği sebeplerle kanunlar süreç içerisinde bazen mekanik, bazen biyolojik, bazen iktisadi, bazen ruhsal, bazen de metafiziktir. Bu tavırların tümü, “nedensellik” prensibine bir kenarından tutunduğu için tarihî hadiseleri düzenli bir sebep-sonuç ilişkisi içerisinde ele almak gerekir. Carr’ın metot problemi bakımından tarihçilere yaptığı tenkit tam da burada anlam kazanmaktadır. Ona göre, tüm bu sebep türlerini birbirinden ayırmaktansa, bütün bu sebeplerde müşterek olan tek bir sebep bulmak gerekir.

Sebeplerine karşı tarihçinin yaklaşımındaki ilk özellik, genellikle aynı olay için birkaç farklı sebep göstermektir. Tarihçi çok sebep ile çalışmaktadır ama öne aldığı

sebebe ile tanınmaktadır. Mesela sıradan bir tarihçiden Bolşevik İhtilali'nin sebeplerini sıralaması istendiğinde, iktisadi, politik, düşünsel ve bireysel sebeplerin, uzun ve kısa süreli nedenlerin tesadüfi karmaşıklığını sıralamaktadır. Ama Carr'a (Carr,1991, s.106) göre hakiki bir tarih bilimcisi bir olayla ilgili birçok sebebi birbirinin ardınca sıralamaz, söz konusu nedenlere dair listeyi bir düzenle ifade eder, birbirleri ile ilişkisini kuran bir sebepler hiyerarşisi oluşturur ve son tahlilde hangi sebebin veya sebepler grubunun, tüm sebeplerin sebebi olan en son sebep olduğunu tespit eder. En son sebebin belirlenmesi Carr için, belirli bir konuya ilişkin tarih bilimcisinin yorumunu teşkil etmektedir. Tarih bilimcisi üzerinde daha fazla durduğu nedenler ile tanınmaktadır ve tüm tarih tezleri sebeplerin önceliği problemi etrafında dönmektedir.

Carr'a (Carr,1991: 107) göre tarihle ilgilenen bilim adamı çalışmasını genişletirken "neden" sorusunu durmaksızın daha fazla sorar. Ayrıca tarihçi, geçmiş dönemleri kavrama motivasyonunun baskısı ile aynı bir fen bilimcisinin yaptığı gibi yanıtlarının çeşitliliğini azaltmaya, bir yanıtı bir başka bir yanıtla bağlamaya, hadiselerin karmaşasıyla özgül sebeplerin karmaşasına bir tür sırayla birlik getirmeye zorlanmaktadır. Fakat, tarihçinin tek İlah, tek kanun, tek unsur vb. büyük bir genellemeye ulaşmak istemesi günümüzde modası geçmiştir. Tarihçinin, sebeplerin çoğaltılması ile olduğu kadar basitleştirilmesi ile de uğraşması lazımdır. Carr için tarih, bilime benzer şekilde, bu düalist ve çelişmiş gibi algılanan süreçte ilerlemektedir. Bu çerçevede Carr (1991: 108) tarihte sebep-sonuç ilişkisi veya Hegel'in kötülüğüyle tarihte tesadüf veya Kleopatra'nın burnu biçiminde belirttiği iki probleme değinmiştir.

Tarih biliminde sebep-sonuç ilişkisi determinizm veya Hegel'in kötülüğü şeklinde isimlendirilen problem, Hegel ile Marks'ın determinist tarih felsefelerine dönük bir eleştirisidir. Hegel ile Marks'ın tarihselciliği (historisizm) insanların davranışlarını nedensel terimler ile açıklayıp insanın hür iradesini ret manasında olduğu ve tarih bilimcilerinin, tarihin Charlemagneları, Napoleonları, Stalinleri mahkum etme sorumluluğundan kaçınmasına olanak verdiğinden itiraz edilmesi gereken bir tavır olarak görülmektedir.

Bu çerçevede, tarihçiye baktığımız zaman, Carr'a (Carr,1991, s. 112) göre herhangi bir insan gibi tarih bilimcisi de insanların fiillerinin ilke bakımından araştırılabilir sebeplerinin bulunduğu inanmaktadır. Söz konusu hipotez yapılmaz ise gündelik yaşama benzer şekilde tarihin de olanaksız olacağını ifade eden Carr, sebepleri incelemeyi tarihçilerin önemli bir fonksiyonu şeklinde görmüştür fakat Carr, tarihçinin bir hadiseyle ilgili olarak "kaçınılmaz" sözünü tercih etmemesi gerektiğini, bu sözün

yerine “büyük ölçüde olasıydı” sözünü tercih edilmesinin daha mantıklı olacağını belirtmiştir. Carr (Carr, 1991, s. 114) tarihle ilgilenen bilim adamının meydana gelen hadiseleri olmak durumunda olan bir şey şeklinde göstermemesinin gerekli olduğunu vurgulamıştır.

Carr’a göre, olguların, tarihsel olgular durumuna gelmesi için tarihçi tarafından seçilerek sıralanması gerekmektedir. Tüm olgular, tarihsel değildir ama tarihsel gerçekleşen ve gerçekleşmeyen olgular arasındaki farkın da katı ve değişmez olarak görülmemelidir. Belli bir olgu, tarih bilimcisinin genel çerçevesi ile alakalı ve manidar olduğu fark edildiğinde tarihsel olgu olabilir. Tüm tarihî çalışmalar, seçerek ortaya koydukları ile olduğu kadar dışarıda bıraktıkları ile de kendi karakterini kazanmaktadır. Carr’a (Carr, 1991, s. 120-122) göre, tarihçinin nedenlerle ilgili yaklaşımı, nedenler ile olan ilişkisi, olgular ile olan ilişkisi gibi aynı karşılıklıdır. Sebepler, tarihçinin tarihsel süreci yorumlama biçimini saptamaktadır. Sebepleri önem sırasına yerleştirmesi, bir sebebin veya sebepler serisinin izafi daha manalı olduğuna dair karar vermesi, tarih bilimcisinin yorumlarının temelini teşkil eder. Buysa, tarihte tesadüf problemi için ipucu vermektedir. Tarihçi de bilim adamı gibi, reel dünyaya ait bir fotoğraf değil, daha çok onu az veya çok etkinlik ile anlamasıyla mücadele etmesini temin eden bir araştırma yaklaşımıdır. Tarihçiler, eski tecrübenin erişebileceği kadar kısmından akla yakın izah ve yoruma elverişli olarak benimsediği kısımları süzerek ayırmaktadır ve bundan eylem kılavuzu şeklinde işe yarayabilecekleri seçmektedir.

Tarihî olgularla sebepler bir tercihin ürünü ise, bunların tercih edilmesinde tatbik edilen bazı kriterler bulunur mu? Carr (1991: 123) için tarih, tarihsel olarak anlamlı terimlerle gerçekleştirilen bir seçim sürecidir. Tarih, realiteye sadece bilimsel değil, ayrıca determinist yaklaşım biçimlerinin de eklektik bir görünümüdür. Tarihçi, nasıl ki amacına yönelik olarak manalı olanları ebedî olgular âleminden seçiyor ise bunun gibi birçok sebep-sonucu sadece tarihsel açıdan manalı dizilimler içerisinde seçmektedir. Tarihsel açıdan anlamlılığın ölçütüyse, tarihçinin bunları kendi rasyonel açıklamasıyla yorumlama kalıbına uydurma kabiliyetine dayamaktadır. Carr’a (Carr, 1991, s. 124) göre diğer sebep-sonuç ilişkilerinin ardı ardına gelmesi, sebeple sonuç arasındaki münasebet farklılık arz ettiği için değil, bu sıralanmanın kendisi uygun olmadığı için tesadüfi olduğu düşünülmektedir. reddedilmesi gerekir. Bunlar akli yorum için elverişli olmadığından, geçmişle gelecek için bir anlama sahip olmadıklarından tarihçinin bunlar ile ilgili yapabileceği bir şey bulunmamaktadır. Kleopatra’nın burnunun veya Beyazıt’ın rahatsızlığının ya da maymunun Aleksandros’u ısırmasının bazı neticelerinin bulunduğu gerçekten doğrudur

ama Carr için, komutanların güzel kraliçelere düşkün olmalarından dolayı muharebede mağlup oldukları veya kralların evcil maymun beslemelerinden dolayı savaşın gerçekleştiğini ifade etmek genel bir önerme şeklinde herhangi bir mana taşımaz. Herhangi bir tarihçinin sebepler söz konusu olduğunda tutumu, tarihte rasyonel ve tesadüfi sebepler arasında ayrıma gitmektir. Bunun nedeni rasyonel sebeplerin, diğer devletlere, başka devirleri, başka şartlara tatbik edilebilme niteliğinden dolayı insanlara faydalı genellemeler yapılmasıdır ve bazı derslerin çıkarılmasıdır. Buna rağmen, tesadüfi sebepler genelleştirilemez, söz konusu sebepler benzersiz olduklarından bunlardan ders çıkarılamaz ve insanları bir sonuca ulaştıramaz. Tarihte determinizm konusuyla ilgili çalışmasının anahtarının, bir amaca sahip olma düşüncesidir (Carr,1991, s. 125- 126). Amaca sahip olma fikriyse, mecburi olarak kıymet yargılarını işin içerisine katmaktadır. Bunun nedeni, tarihte yorumların daima kıymet yargılarına bağlı olmasıdır ve determinizm de yorumla ilgilidir. Tarihle ilgili olarak neden-sonuç münasebetlerinin araştırılması kıymet yargılarına başvurulmadan olanaksızdır. Neden sonuç münasebetlerinin aranmasının arkasında sürekli olarak dolaylı veya dolaysız, kıymet hükümlerinin aranması bulunmaktadır (Carr, 1991, s. 126). Bugünün hükümlerine göre geçmişin anlamak ve geçmişin ışığında günümüzü algılamak, tarihin düalist ve karşılıklı fonksiyonunu teşkil etmektedir. Söz konusu ikili ereğe katkı vermeyen belli bir şey tarihçinin perspektifinden, ölü ve verimsiz düşünülmemektedir.

Tarihçi, ilerleme hipotezini, sadece birbirini takip eden devirlerin istemleriyle şartlarının özel muhtevalarını dahil edecekleri bir süreç şeklinde ele almalıdır. Tarihle ilgilenen bilim adamı için, ilerlemenin son amacı evrilerek gelişme değildir. Bu sonsuza kadar devam eden uzak bir durumdur. Bununla ilgili imler görüş sahasına sadece biz ilerlediğimizde girer. Tarihin kapsadığı, sadece biz onu yaşadıkça meydana gelir (Carr, 1991, s.136-137).

Edebiyatla gerçeklik arasındaki ilişki çerçevesinde yazarın yine ideolojilerden uzaklaşamayacağını belirten Boris Suçkov, sanatla edebiyat eserlerinin ortaya koyduğu dünya, realitenin tam bir kopyası değildir fakat dünyanın rengiyle kokusunu kendisinde tutar; sanat daima doğayla insanların hayatının en özlü taraflarını incelemiştir. Tüm hakiki sanat eserlerinin bir bildirisinin bulunması lazımdır; bu da bir sanatsal yapının varlık bulabilmesinin ana şartı ve hayati unsuru olduğu ifade eder (Suçkov, 2009:13).

Sosyal realite, sosyal ilişkilerle hadiseleri değerlendirirken, fiillerin arkasındaki ana hususları da değerlendirir. Neden sonuç ilkesiyle hareket edip fiilleri, davranışları sebep sonuç ilişkisine göre ele alır (Suçkov, 2009, s.151). Bu açıdan sosyal realite, sosyal

hadiseleri, fiilleri ekonominin saptadığı toplum bilimsel nedenler ile izah eder ve toplumun iktisadi, toplumsal resmini çizme amacındadır

Sanat alanında yaratıcılık süreci, imgelerle düşündürmektir. İnsani algıların tabii bir gereği olan söz konusu imgeler sanat adamının zihninde dış dünya aracılığıyla oluşur (Suçkov, 2009, s.151). Bundan dolayı yaşam realitelerinden tamamıyla kopan bir sanatsal eser yaratılamaz, bunun nedeni sanat adamının eserini yaratırken üstüne temellendirdiği imgeleri gerçek yaşamdan almasıdır. Sanatsal eserlerde realitenin mevcudiyetinin veya yokluğunun yerine, eser realitenin gerçekleri ile ne derecede örtüştüğü ele alınmalıdır. Sanat eserlerinde realite, üretildiği devrin yapısıyla sanat adamının tavrına dayalıdır. Harp ya da fakirlik vb. güç şartlarda ortaya çıkan yapıtlardaysa önemli iki yönelim vardır: Realiteden tamamıyla kopup fantastik eserle üretmek veya bu problemleri derinlemesine irdeleyip toplumun dikkatini söz konusu problemlere yöneltmek. Sanatın en önemli alanlarından birisi olan yazında da realite kavramı eserlerin değerlendirilmeye değer taraflarından birisi haline gelmiştir. Bunun nedeni okuyucuya duyumsatacağı dünyanın realiteyle ne kadar örtüştüğü tamamıyla yazarın seçimlerine bağlı olmasıdır.

Fransız İhtilali'ne yakın devirlerde realite, gündelik yaşamla törelerin saptanmasından, sosyal varlığın saptanmasına doğru büyük adımlar atmıştır. Realitenin temeli sosyal çözümlemedir; toplum içerisinde insan yaşamının, sosyal bağların, bireyle toplum arasındaki ilişkiyle toplumsal yapının değerlendirilmesi ve betimlenmesidir (Suçkov, 2009, s.23)

İnsanın en fazla merak ettiği konulardan biri de kendisidir. Kendisini bugünü ve geçmişiyse, içsel ve dışsal özellikleriyle, kültür ve inançlarıyla merak eden insan; farklı bilim ve sanat dalları yoluyla kendisini araştırmış ve incelemiştir. Bu anlamda, insanın geçmişine bakması geçmişini öğrenmeye çalışması ve geçmişiyse bugünü arasında farklı noktalarındaki bağlantıları keşfetmek istemesi edebiyatın tarih biliminden yararlanmasını sağlamıştır. Yazın, toplumun bir kurumu olarak, kendisini oluşturan toplumun öteki müesseselerine bağlıdır (Köprülü, 1980, s. 3).

Tarih, bu manada bir bilimsel disiplin olarak insanın kendisini toplumsal, kültürel ve siyasal düzlemde öğrenme ve bilme dürtüsünün bir sonucu olarak edebiyat sanatının ve biliminin konusu olmuştur. Edebiyat sanatı, yaşanmış geçmiş, kaynak gösterme sorunu olmadan, yani belgelere dayandırmadan kurmaca mantığı içerisinde kaynak olarak kullanmıştır. Bu da kurmaca yoluyla insanların kendi geçmişini merak etme dürtüsünün tatmin edilmesi adına oldukça önemlidir.

Edebiyat sanatçısı, konusunu geçmişten aldığı bir olayı, bir tarihçi gibi değerlendirmemektedir. Tarihçi, tarihsel olayı bilime hizmet etmek amacıyla araştırmakta iken edebiyat sanatçısının, özelde romancının böyle bir amacı bulunmamaktadır. Bu da edebiyat ile tarihin, tarihsel olaya yaklaşımı arasındaki farkı ortaya koymaktadır. Tarih için yaşanmış ve belgelere dayanılarak incelenmiş tarihsel olay, bilimsel bir amaçla ele alınmaktadır.

Tarihsel olayı objektif olarak kanıtlamak ve insanlığın dikkatlerine sunmak, tarih biliminin gerçekleştirmeye çalıştığı husustur. Oysa, edebiyatın böyle bir amacı bulunmamaktadır. Edebiyat sanatı ve roman, tarihe hizmet etmek, tarihsel gerçekliği insanların öğrenmesini sağlamak amacıyla yazılmamaktadır. Edebî eserin yazılma amacı, sanatçının hayal dünyasındaki kurguya can vermek ve bunu somutlaştırmaktır. Bu noktada edebiyat sanatçısı, tarih bilimin belgelere ve geçerli kaynaklara dayalı olarak ürettiği bilgilerden yararlanmaktadır. Bir bakıma bu bilgileri, edebi ürünü inşa ederken kaynak olarak kullanmaktadır. Edebi eser ve özelde roman, bu amaca uygun olarak inşa edilirken tarihsel gerçeği, gerçeklik ilkesinden uzaklaşmadan dönüştürmekte, değiştirmektedir. Yani sanatçı, sanatsal yaratıcılık ile tarihsel bir olayı yeniden kurgulamaktadır. Edebiyat sanatçısı, tarihî belgelerle ortaya konan gerçekliği okuyarak ya da dinleyerek öğrenmekte, bu olayda kendisine etkide bulunan unsurları seçmekte ve ayıklamakta, ardından “edebi yaratmanın sihri ile onlara can” vermektedir (Tural, 2003, s. 211).

Tarih, diğer bilim ve sanat dallarına göre edebiyata daha fazla etkide bulunmuştur. Bir ulusun var olması ve varlığını devam ettirmesi, bugünü tarihle ilişkilendirmesine ve bunun sonucunda bazı dersler çıkarmasına bağlıdır. Tarih de millî bilincin ortaya çıkmasını ve devam etmesini sağlayan bilimsel disiplindir. Sıradan bireyler, tarihsel bir olayın varlığını daha canlı ve somut olarak öğrenmek için tarih biliminin verilerine başvurmakta iken tarihsel olayı aynı canlılıkta ve somutlukta yaşamak için tarihsel konuları ele alan edebi eserlere başvurmaktadır. Bu yüzden; edebî eserlerin yazarları ya da şairleri, tarih biliminin bilimsel amaçlarla ortaya çıkarttığı verilerden farklı düzeylerde yararlanmaktadır. Bu yönüyle düşündüğümüz vakit, tarihsel olayı konu alan edebî eser, insanlara ulusal bir bilinç kazandırmakta ve insanların kendi geçmişleriyle ilişki kurmasını sağlamaktadır.

Tarih, tarihsel bir olayı kronolojik bir düzlemde ve neden-sonuç ilişkisiyle ele alırken öğretici bir işlev yüklenmektedir. Ancak tarihsel olayın toplumsal ve bireysel hayatlar üzerindeki etkilerini anlatmak, bunlar hakkında açıklamalar yapmak durumunda

değildir. Bu tür bir açıklama, tarih biliminin inceleme alanının dışında kalmaktadır. Ancak edebî eser, tarihsel olayların birey ve toplum hayatındaki etkisini, toplumsal ilişkiler seviyesindeki önemini, aile hayatına nasıl yansıdığını, bireysel psikolojiler üzerindeki etkisini ortaya koyarken bir bakıma tarihe yardımcı olmaktadır (Erol, 2012, s. 61). Edebî eser, her ne kadar tarihsel olayı konu alsa da ana amacı insanı ve onu oluşturan toplumu anlatmaktır. Bu yüzden tarihsel olayın bireysel ve toplumsal cephesini romanlar vasıtasıyla fark etmek mümkündür.

Edebî eserin yapmaya çalıştığı şey, tarihin tozlu sayfalarına hapsolmuş bir olayı gün yüzüne çıkarmak, insanların nazarına sunmaktır. İnsanların tarihe ilgi duyması, tarihî bugünleri için önemli görmesi ve tarihle farklı düzeylerde ilişkiler geliştirmesi için edebî eser oldukça önemli bir işlev yüklenmektedir. Sıradan bir insanın tarihsel bir gerçeği belgelerden ya da geçerli kaynaklardan öğrenmesi mümkün değildir. Bu, onun için oldukça bir zor ve zahmetli bir girişim olacaktır. Ancak edebî eserler, tarihi sıradan insana öğretmese de sıradan insanın tarihsel olay hakkında bir izlenime sahip olmasını sağlamaktadır. Romancı; tarihsel olayı, okuyup öğrendikten sonra kendi zihinsel süreçlerinden geçirerek yorumlamakta ve tarihsel olayı kurmaca haline getirmektedir (Şimşek, 2006, s. 69). Bu sayede; tarihsel olay, daha zevkli ve eğlenceli bir nesne hâline gelerek sıradan insanın da dikkatini çekmektedir.

Edebiyat sanatçısı, yaratıcı kudretini kullanarak tarihsel olayı ilgi ve dikkat çekici bir hâle getirmektedir. Herhangi bir tarihsel olayın insanların dikkatini çekmesi, ancak ve ancak o olayın kamusal ve dikkate değer bir hâl almasına bağlıdır. Romancı, belli bir tarihsel olayı, geçmişte yaşanmış ve bitmiş bir olay olmaktan çıkarmak suretiyle bugüne taşıyarak insanların zihinlerine ve vicdanlarına hitap etmektedir. Böylece tarihsel olay, basit, sıradan, yalnızca neden ve sonuçlarıyla insanları ilgilendiren bir olay olmaktan çıkmaktadır.

Tarihsel bir konuyu ele alan edebî eser, tarihi sevdirme konusunda işlev görmektedir (Erol, 2012, s. 60). Pek çok insan, tarih kitaplarını okuyarak tarihe karşı ilgi duymamaktadır. Gerek anlatım biçimi gerekse bilimsel bir kavrama sahip olması, tarihsel eserlerin kişiler tarafından ilgi görmemesine neden olmaktadır. Romanın, tarihsel olayın bugüne taşınmasında oynadığı rolün arkasında bu olayı sıradanlaştırmaktan çıkarması yatmaktadır. Bu da oldukça önemlidir; zira bir tarihsel olay, kitapların içerisindeki dipnotlu ve bilgi verici bir anlatıma sahip olay olmaktan çıktıkça gerçek anlamda değer görmekte ve belki de okurların tarihsel romanlar aracılığıyla gerçek tarihsel kaynaklara

ulaşmasını sağlamaktadır. Tarihin sevilmesi ve sadece bir ders konusu olmaması adına tarihsel romanlar oldukça önemli işlevler yüklenmektedir.

Edebiyat ve tarih arasındaki ilişki, postmodern edebiyat teorisinin de konusu olmuştur. Klasik edebiyat-tarih ilişkisini yerle bir eden ve tarihi kendi mantığının dışına çıkarıp salt kurmaca bir metne dönüştüren, böylece de tarihsel olayı kendi gerçekliğinden çıkaran postmodern edebiyat kuramı “tarihsel bağlamları anlamlı ve hatta belirleyici olarak yeniden inşa eder, ancak böyle yaparak tarihsel bilgi kavramının bütünü sorunsallaştırır.” (Hutcheon, 2020, s. 164).

Postmodern tarihsel anlatılarda, tarih artık sadece bir anlatı nesnesine dönüşmekte, yazarın hayal dünyası ve zihinsel süreçler çerçevesinde kendi doğasından çıkmaktadır. Zamandizimsel yapı bozularak zamansal atlamalar yapılmakta, kişiler değişmekte ve tarihteki temsil kabiliyetlerini kaybetmekte ve mekânlar doğal özelliklerini yitirmektedir. Postmodern edebiyat kuramındaki üstkurmaca ve oyun gibi teknik unsurlar tarihsel olayın kurgunun asli malzemesi olmaktan çıkmasına neden olmaktadır. Postmodern tarihsel romanlarda tarihsel olaydan çok romanın tekniği öne çıkmaktadır. Bir bakıma bu, tarihin yapıbozuma uğratılmasından ibarettir. Postmodern tarihsel anlatılar, tarihi kendi doğası içerisinde nesneleştirmemektedir; yazarın hayal dünyası, tarihsel olaydan anladıkları ve edebiyatın hâlihazırdaki ihtiyaçları anlatının karakterini belirlemektedir. Tarihsel olayın sahip olduğu gerçeklikten yeni ve orijinal gerçeklikler üretilmekte, aslında yaşanmamış ve yaşanma ihtimali olmayan bir kurgu ortaya çıkartılmaktadır. (Opperman, 2006, s. 4-5). Bu kurgu, tarihin yapısının yıkılması ve tarihsel olayların mahiyetinin yerle bir edilmesi şeklinde tezahür etmektedir.

2.2. Roman-Tarih İlişkisi

Roman-tarih ilişkisi farklı yönlerden değerlendirilmiştir. Argunşah tarihî romanın “sırtını tarih malzemesine” dayadığını belirtmiş, tarih bilimiyle uğraşanların belgeler yoluyla tespit ettiği tarihî gerçeklerin roman kurgusuna yer alabileceğini ifade etmiştir (Argunşah, 2002, s. 461). Argunşah’ın tarifi, tarihî romanın kurgusal boyutuna atıf yapmaktadır. Benzer hususlara Kolcu da dikkat çekmektedir. Kolcu, tarihî roman terimini, tanımlarken söz konusu türün romanın alt türü olduğunu, konusunu tarihten aldığını ve romancının tarihî olayı tarihsel gerçeklikler bağlamında yeniden kurguladığını söylemektedir (Kolcu, 2013, s. 105). Arslan, romanın tarihin önemsemediği ve gizlediği

her şeyi ortaya çıkarırken tarihin bilinmeyen kolektif şuurunu da harekete geçirdiğini vurgular. (Arslan, 2007, s. 385).

Çetin, adeta tarihsel romanla tarih arasında ayırım yaparak tarihî romanın, tarihin belli bir döneminde meydana gelmiş olay ve yaşantıların, önemli şahısların, yaşam öykülerinin tarihsel gerçeklere bağlı kalınmak suretiyle romancının hayal dünyasında zenginleştirilerek yeniden üretildiği metinler olarak tanımlamıştır. Tarihsel romanın olay ve kişileri tarihten alınmaktadır fakat bu olaylar bir düzenlemeye tabi tutularak düzenlenmektedir (Çetin, 2003, s. 220). Çetin, tarihsel romanın tarifini yaparken tarihsel gerçekliğin esas alınması ve bu gerçeğe bağlı kalınarak tarihsel gerçekliğin yeniden üretilmesi gerektiğine işaret etmektedir. Tarihsel romanda bir kurgu sorunu olan tarih, yaşanmış bitmiş ve etkileri kaybolmuş olsa da ulusun hayal dünyasında edindiği yer bağlamında onun kendi gerçekliğinden kopmadan anlatılmasını gerektirmektedir.

Gögebakan, tarihsel romanı “(...) herhangi bir tarihsel dönemi ya da olayı gerçeğe yakın, ama sanatsal bir biçimde aktaran bir roman türüdür” (Gögebakan, 2004, s. 15) biçiminde tanımlamaktadır. Yukarıdaki tanımlara benzeyen bu tanımda da tarihsel romanla tarihsel gerçeklik arasında ilişki kurulmaktadır. Yine bu tanıma göre, tarihsel gerçekliğe yakın bir kurguya sahip olması gereken tarihsel romanın tarihten ayrılan yönü sanatsallıktır. Gögebakan, tarihsel olayın roman türünün kurallarına göre işlenirken sanatsal biçimin öne çıkması gerektiğini ifade etmektedir. Tural’ın tanımında ise öne çıkan husus, tarihsel romanda anlatılan kurgusal olayın yazar tarafından yaşanmış ve gözlenmiş olmama durumudur: “Yazarı tarafından gözlenmemiş bir devri, tarihî hakikatlere sadık kalarak anlatan romanlara tarihî roman adı verilir.” (Tural, 2003, s. 241) Görüldüğü gibi, Tural da tarihsel romanın gerçeklik ilkesine sıkı sıkıya bağlı kalınarak yazılması gerektiği görüşündedir.

Özön tarihsel romanla ilgili geniş çerçeveli bir tanım geliştirmiştir: Geçmiş yüzyıllarda oluyormuş gibi birtakım olaylar icat etmek, bu olaylara çerçeve olarak bir çağın olaylarını ve yaşayışını vererek, hayalî kahramanlara gerçek süsü vermek, böylelikle tarih ve romanın ayrı ayrı uyandıracak ilgiyi sağlamak demek olan tarihî roman, romantizmin meydana getirip, usûl, kural ve geleneğini kurduğu bir çeşittir (Özön, 1985, s. 25).

Özön, “icat” kelimesiyle karşıladığı kurguyu, önceki tanımlardan biraz daha farklı bir biçimde kullanmaktadır. Tarihsel romanın gerçeğe bağlı kalınarak yazılabileceğini ifade eden Özön, tarihsel gerçekliğe bağlı kalınmasını çok da zaruri görmemektedir. Ona göre önemli olan yeni bir olay icat etmek, yani kurgulamak ve bunu geçmişte meydana

gelmiş gibi takdim etmektir. Bu sayede tarih ile romanın ayrı ayrı uyandıracağı ilgi, tek bir eserde toplanmış olacaktır. Boynukara tanımında tarihsel romanın teknik tarafı üzerinde durmaktadır:

Yazıldığı zamanla ilişkili olarak, ‘tarihî’ olan bir zaman kesiti içerisine yerleştirilmiş romanlara verilen addır. Anlatımda geçmiş zaman kipi kullanılabileceği gibi, anlatım, eserin geçmişte veya arada bir zamanda yazıldığını ima edecek tarzda, bir başka zaman kipine de dayanabilir. Konusu hem toplumsal hem de bireysel olabilir. Kahraman ya geçmişte yaşamış gerçek veya geçmiş olayları yaşamış kurgusal bir kişi olabilir (Boynukara, 1993, s. 228).

Boynukara, zaman konusuna hem teknik düzeyde hem de tarihle ilişkisi bağlamında yaklaşmakta ve tarihsel romanın “zaman” kavramıyla ilişkisine dikkat çekmektedir. Farklı bir alan açarak bireysel ve sosyal olayların tarihsel romanın konusu olabileceğini ifade eden Boynukara, tıpkı Özön gibi kurmacaya konu olan kişilerin kesin olarak tarihsel kişiler olmasının gerekmediğini belirtmektedir.

Bütün bu tanımlar, tarihsel romanla ilgili gerçekleri farklı yönleriyle aktarmaktadır ve söz konusu roman türünün biçimsel ve içeriksel tarafları hakkındadır. Tarihsel bir olayın tarihsel kişiler, mekânlar, nesneler ve eşyalar bağlamında yeniden kurgulanması esasına dayanan tarihsel roman; gerçek ya da gerçek olma ihtimali bulunan tarihsel bir olay üzerine kurulmaktadır. Bu çerçevede tarihsel roman “yaşanmış bir gerçekliği, kurgulanmış gerçeklik süzgecinden geçirerek yeniden sunmak(tan)” ibarettir (Tilbe ve Civelek, 2006, s. 84).

Geçmiş ele almış bir romanın tarihî sayılabilmesi için de pek çok görüş ve isim ileri sürülmüştür: “Roman olarak kurgulanmış bir metinde geçmiş dönemde yaşanmış olay ve eylemler, çekirdek vakayı meydana getiriyorsa, bunlara tarihî roman ve tarihsel (devir / çağ) roman adı verilmektedir. Tarihî ve tarihsel (devir / çağ) romanlar, olay örgüleri itibarıyla tarihten alınmış olmakla beraber, farklı zamanlarda yaşanmış olay ve eylemleri ifade etmeleri sebebiyle birbirinden ayrılırlar. (...) Tarihî romanlarda, uzak geçmişe ait olay ve eylemler ele alınır. Kurgu, tarihçilerin yorum ve tercihlerine göre seçtikleri bilgi ve belgelere dayanan eserlerden yararlanılmak suretiyle ortaya konur. (...) Konusu yakın geçmişte yaşanmış olaylardan seçilen tarihsel (devir / çağ) romanlarda ise olay veya eylemlerin anlatılmasında ‘distance’ (mesafe) en alt seviyede olduğu için yazarın, olayları tecrübeyle tanıma, tespit etme, seçme, yönlendirme ve gözlemlerine göre metnin kurgusuna şekil verme hususlarında daha çok imkânı bulunmaktadır” (Kavaz, 2012, s.104).

Fethi Naci de “tarihsel roman” ifadesine de karşı çıkmıştır, bunun yerine “tarihten söz açan roman” ifadesini kullanmanın daha gerçekçi olacağını ifade etmiştir. Roman yazarı araştırmalarda bulunabilir, ulaştığı vesikalardan faydalanabilir fakat iş yazmaya geldiğinde, yaptığı işin tarih yazmak olmadığını unutmamalıdır; bundan dolayı ulaştığı bilgilerle vesikalar, buzdağının denizin altındaki büyük kısmı gibi olmalıdır, dikkat çekmemelidir; çünkü roman yazarı, söz konusu bilgilerle vesikaları koymayacaktır eserine, romandaki kişilerin düşüncelerinin, davranışlarının ne şekilde biçimlendiğini gösterir iken bunlardan faydalanacaktır (Naci, 1997, s. 58).

Yakın tarih ile alakalı romanlar büyük bir roman öbeği oluşturmaktadır. Bu eserler geçmişteki hadiseler ele aldıkları hâlde tarihsel roman değildir. Cumhuriyet’in ilk senelerinde Millî Mücadele’yi işleyen romanlar, hatırası çok taze bir realiteyi konu edinmiştir. Günümüzde aynı konuyla ilgilenen romanlar bir tarihî olaya değinmektedir. İlhan Tarus, Samim Kocagöz, Kemal Tahir, Hasan İzzettin Dinamo, Tarık Buğra vb. romancıların bu tip yapıtları, bugünü oluşturan şartları araştırmaktadır. Bundan dolayı tarihsel roman çerçevesinin haricindedirler. Millî Edebiyat dönemindeki romancıların Tanzimat dönemine, II. Abdülhamit devrine uzanan romanları da aynı niteliktedir (Ertop, nr. 280, Kasım 1973).

Postmodern romanlarda tarihe bakış açısının çok değiştiğini görürüz. Yeni Tarihselcilik anlayışının getirdiği şüphecilik bu tür romanlarda temel alınmış ve tarihî gerçeklikler sorgulanarak ya da bilinenden farklı şekillerde kurgulanarak romanlara yerleştirilmiştir. Postmodern romanda tarih için Yeni Tarihselcilik anlayışının edebiyattaki bir yansımasıdır diyebiliriz. 1980’den sonra popülerleşen Yeni Tarihselcilik, tarihin kurgusal boyutunun üstüne odaklanmaktadır. Eserleri içinde bulundukları kültürle coğrafyadan soyutlayıp da analiz eden eleştiri metotlarının tersine Yeni Tarihselcilik, metinlerin yaratıldığı toplumsal, kültürel, politik ve yazınsal ortamı de dikkate almıştır. Yazar-dönem-yapıt üçlüsüne bakıldığı zaman temeli tarihe dayalı olan fakat kurgulanan ve yorumlanan bir tarihi belirginleştiren söz konusu teori tarihi yenilemek suretiyle yazmayı ele almaktadır. Yeni Tarihselcilik, metinlerin realitesini sorgulayıp, geçmişe dönük anlatılarda hayal-gerçek çatışmasını amaçlamaktadır. Bu sayede okurun zihninde bir kültür kargaşası oluşmaktadır. Geçmiş, yazınsal metinler için vazgeçilemez bir servettir ve sanat adamı bu tarihsel malzemeleri kullanmaktadır. Bu sayede temeli tarihsel olay olan kurgulanmış bir metin yaratılmış olur. Romancının amacı tarihi yeni baştan yazmak değildir, yazılanı merkeze alıp, kurguya dayalı bir tarih kaleme almaktır. Yeni Tarihselci söylem, yeni bir tarih uydurmamakla beraber, yazılanı hayal gücü ile

değerlendirip, tarihsel olayın yorumlanabileceğini ortaya koyar. Okur tarafından doğru bir yorum yapıldığı ve okurun tarihle ilgili algısında önemli bir dağılma oluşturmadığı müddetçe hakiki fonksiyonunu icra etmiş olur (Yüksel, 2016: 1/1).

Postmodernistlerin içerik olarak en çok yararlandıkları yol tarihe yönelmektir. Ancak bu yöneliş tarihi, tüm gerçekliğiyle ve ideal tipleriyle yansıtmak şeklinde değil; aksine parçalı, geçeklikten uzak, tamamen kurgusallaştırılmış ve sıradan kişiler üzerine olmuştur. Çünkü postmodernistlerin amacı öğretmek değil eğlendirmektir. Yeni Tarihselcilik anlayışıyla hareket eden postmodern yazarlar, tarihî metinlere şüpheyile yaklaşmışlar ve romanlarında tarihî gerçekliklerle oynayarak bu gerçeklere okurunda şüpheyile yaklaşmasını sağlamışlardır. Yeni Tarihselci anlayışa göre metin haline gelen bir tarihî olay ya da kişi hakkında yazılanlara inanmak doğru değildir. Çünkü o metni yazan kişi anlattıklarını dönemindeki yöneticilerin baskısıyla ya da kendi duygu ve düşüncelerinin etkisiyle yazmış olabilir. Bunun böyle olup olmadığını öğrenemeyeceğimize göre tüm metinlere şüpheyile yaklaşmak gerekir. Zaten yazdıkları metinlere bir oyun gibi yaklaşan ve okurun kafasını sürekli karıştırmak isteyen postmodern yazarlar ise bu görüş doğrultusunda tarihî gerçeklerle istedikleri gibi oynayabilmektedirler.

Başlangıçta tarihle ilgili romanlar, geçmişte yaşanmış önemli olayları ve geçmişte yaşamış önemli kişileri bugüne aktarıp okura bilgi vermek amacıyla yazılmıştır. Bundan dolayı romancı ciddi bir araştırma yapıp bilgi toplamış ve eserinin inandırıcılığını artırmak, gerçekleri yansıtabilmek, okuru eğitebilmek kaygısıyla hareket etmiştir. Romancı gerçek olay, mekân ve şahsiyetleri değiştirmeden arada kalan boşlukları kurguyla doldurmaya özen göstermiştir. Ancak zamanla romancının tarihe bu şekilde yaklaşımı değişmiş Yeni Tarihselcilik anlayışının etkisiyle tarihin gerçekliğinin tartışılabilceği görüşü hâkim olmaya başlamıştır. Bu romancılar; resmi tarihte bulunan belirsizliklerle boşlukları yakalayıp, tarih yazımının ne şekilde çoklu ve değişken anlamlara sahip olduğunu ispatlamak istemektedir. Dolayısıyla post modern bir tutumu benimseyen yazarlar için (...) tarihî konunun, neden, niçin değil, nasıl anlatıldığı önemli hale gelmektedir (Çelik-Yalçın, 2005, s. 219-220).

Görülüyor ki tarihî romanın daha tam bir tanımı yapılmadan ve sınırları belirlenmeden yeni tarihselcilik anlayışı ortaya çıkmış ve tanımlara, sınırlara, gerçekliklere, anlatılanlara, geçmişin aktarılışına her şeye şüpheyile yaklaşarak tartışmaların yönünü hem değiştirmiş hem de çerçevesini genişletmiştir.

Yukarıdaki bilgilerin ardından “tarihî roman”ın, tanımından başlayıp bu edebî türün kimi sorunlarından söz edilebilir. “Tarihî roman”ın net olarak tanımlanıp tanımlanmadığı ya da farklı sorunlarının çözümlenip çözümlenmediği bir yana, henüz bir yazınsal tür olarak “roman”ın bile tanımının net olarak yapıldığından bahsedilemez. Farklı dönemlerde, pek çok sanatçıyla bilim adamınca roman tanımlansa da, tüm ulus, dönem, sanatçı ve yazın bilimcilerinin, söz konusu açıklamalardan birisi üstünde aynı düşüncede olması mümkün değildir. Bir diğer ifadeyle romanın, günümüze dek herkes tarafından benimsenen bir açıklaması yapılmamıştır. Bu durum, uluslararası kültürel farklılık kadar, devirlerle yazınsal ekoller arası anlayışa dayalı farklılığı ya da edebî türün canlı yapısının doğal neticesi etrafından ele alınmalıdır (Çetişli, 2004, s. 30). Bunun yanı sıra “roman”ın kendisine özgü özelliklerinden dolayı tanımlanmasının olanaksız; hatta tanımlamanın çok sakıncalı olduğu da belirtilmiştir. Bunun nedeni romanın yetersiz bir biçimde geliştirilse de belli bir kuramı arkasında bırakacak kadar dinamik bir yazınsal tür olmasıdır (Stevick, 2004, s. 9).

Roman, zamanla tarihi de anlatmaya başlamıştır ve farklı perspektiflere sahip bir romancılık belirmiştir. “Tarihsel roman” ya da “tarihî roman” şeklinde isimlendirilen bu edebî tür “roman” gibi, bir tanım problemi ile karşılaşmıştır. “Tarihî roman” kavramı çok önemli olmakla beraber, bu edebî türün ayrıca sınırlarıyla yazarın yaklaşım şeklini de ortaya koyacağı için çerçeveyi de genişletmektedir. Batıdaki ve Türkiye’deki pek çok bilim adamı, “tarihî roman”ı tanımlamıştır ama bu tanımlar, kimi sorunları da beraberinde getirmiştir.

Tanımlamalarına bakıldığında, bunların genel olarak “tarihî bir konu” ya da “tarihî bir kişi” vb. hususlar ile birlikte, “tarihî gerçekliğe bağlı kalma” hususunu öne çıkardıkları görülmektedir. Tüm bu tanımlardan yola çıkılarak şu tanım geliştirilebilir: Tarihsel roman; yazarın yapıtı yazma zamanı ya da okurun yapıtı okuma zamanı bakımından tarihsel bir niteliğe sahip bir devri, roman sanatıyla ele alarak, işleyen bir romandır.

Önemli sorunsallardan biri de tarihsel romanın sınırlarıdır. Diğer bir ifadeyle “tarihî roman”ın hangi dönemin konularını ele almak durumunda olduğu ya da hangi dönemle ilgili konular ele alındığında “tarihî roman” yazılabileceği üzerinde tartışmalar yapılmıştır. Bunda, “tarihî roman”ın özelliklerinden dolayı akla getirdiği terimlerin “edebiyat” ya da “sanat”tan ibaret olmamasının etkisi de vardır. “Tarihî roman”ın çerçevesi çizilir iken tabii olarak, “tarihî roman”ın konu açısından kaynağı olan “tarih”le alakalı algılamalar da önemlidir.

Tarihsel roman yazarıyla tarih bilimcisi arasındaki farkla ilgili olarak şunlar söylenebilir: Tarih bilimcisinin tarihin kalıtına ait gelişmeyi zaman sırası içerisinde yarın ve talih terimlerini hesaba katmaksızın kaleme alması gerektiği tartışılmayacak bir gerçektir. Romancıysa, tarihçiden ayrı olarak yarına bakışla bir bakıma yarınları müjdeleme şansına sahiptir. Romancılar, ileriye bakış sırasında talihle ümidin insanları avutan, davranışa motive eden oyunlarından yararlanma hakkına sahip olması da tarihçiden ayrılmaktadır. Ne kadar öznel olsa da bir vak'anüvis de yarınla talih öğelerini ana malzemeyi biçimlendirmek için kullanamamaktadır. Tarihi işleyen romancı, belgenin sunduğu malzemeleri evvela öğrenir; ardından kendisine etkide bulunan öğeler arasında seçim, ayıklama yapar ve yazınsal yaratımın sihriyle onlara varlık kazandırır (Tural, 2003, s. 197–200).

Tarihin öyküsüyle tarihsel roman birbiri ile örtüşmeyebilir, fakat kesişebilir. Olguların tarihi değişmeyen özellikleriyle, bir sanat gereci olarak kullanmaz. Tarihsel romana doğrusal şekilde yön vermez; kısacası tek başına tarihin imgesini oluşturmaz (Gümüş, 2003, s. 29). Tarihsel romanlarda geçmiş, değişmeyen tarih değildir, yazarın yaratıcı imgeleminden geçip de kurgulanan geçmiştir. Bunun için burada bahsedilen kurgu, sanat çalışmasının tabii sonucudur.

Tarihsel romanların konusu tarihsel olaylar ya da dönemlerdir. Konu açısından tarihsel hadiseleri ya da devirleri alması, bu roman türünü anlatı sanatının dışına atmaz. Yazarın yaratıcılığı, kurgulama becerisi, ona tarihsel olayları tekrardan yorumlayabilme imkânı vermektedir. Yazar, tarihî realiteleri veri alır iken, bunu kurmacanın gereklerine göre değiştirmektedir, tekrardan düzenlemektedir, tekil hayatları çoğullaştırmakta hürdür. Bundan dolayı tarihteki fertlerin veya hayat şekillerinin değiştirilip nakledilmesi, romanın tutarsızlığı şeklinde görülemez (Gümüş, 2003, s.208). Tarihsel roman yazarının tarihle ilgili tutumu, “bağlanma” ve “kopma” biçiminde belirmektedir. Bu iki tutumda toplumsal kimlikle aidiyet probleminin belirleyiciliği bulunsa da son senelerde yazar kimliği de öne çıkmaya başlamıştır. Tarihsel roman, yazınımızda kimlik probleminin en iyi takip edilebileceği saha durumuna gelmiştir. Bunun nedeni bağlanma noktalarıyla kopma arzusu, yazarın tarihle ilişkisi, tarihsel olayı yorumlama biçimi, tarih karşısındaki duruşuyla alakalıdır. Bu noktada ulusal kimliğin oluşumunda ve yayılmasında tarihsel roman, önemli bir işleve sahiptir. Cumhuriyetin ilk on senesinde serüvene dönük anlatımı ile popülerleşen tarihsel romanın, millî edebiyat oluşturma fikrinin yanında ulusal bir kimliğin oluşturularak yayılması için de en uygun metot olarak görüldüğü belirtilebilir (Doğan, 2000, s. 144-145).

2.2.1. Türk Edebiyatında Tarihsel Roman

Türk edebiyatında tarihsel roman, Tanzimat döneminden itibaren yazılmaya başlanmıştır. Romantik edebiyatın da tesiriyle yazarlar, Tanzimat döneminde Türk tarihine yönelmiştir. Bu dönemde tarihi konu alan ilk roman Ahmet Mithat Efendi'nin *Letaif-i Rivayat* serindeki eserlerinden biri olan *Yeniçeriler* (1872) isimli eseridir. Uzun hikâye olarak kabul edilse de Yeniçeriler, I. Abdülhamit ve III. Selim döneminin toplumsal düzenini, aile kurumunu, örf, âdet ve geleneklerini anlatan bir eserdir. Eserde Nizam-ı Cedit ordusunun kurulması aşamasında yaşanan tarihsel olaylara da kurmaca mantığı içerisinde yer verilmiştir. Namık Kemal'in 1880 yılında yazdığı *Cezmi* isimli romanı da tarihsel roman örneklerinden biridir. XVI. yüzyılda geçen romanda Kırım hanı Adil Giray'ın yaşadıkları anlatılmaktadır. Roman, III. Mehmet ve III. Murat devrindeki Türk-İran savaşlarında öne çıkan Cezmi ve Adil Giray'ın hikâyesini konu olarak seçmiştir (Erol, 2012, s. 63).

Ahmet Mithat Efendi, *Dünyaya İkinci Geliş yahut İstanbul'da Neler Olmuş* isimli romanında III. Selim devrinde yaşanan Yeniçeriler ile Nizam-ı Cedit askerleri arasındaki çatışmayı anlatmıştır. Bu durumdan yararlananlar, casusluk yaparak para kazanmaktadır. Mesut Ağa, böyle bir tiptir. Ahmet Mithat Efendi'nin *Hüseyin Fellah* isimli tarihsel romanı ise XVIII. yüzyılın ikinci yarısında geçmektedir. Romanda sefere gitmiş gibi anlatılan İsmail Bey'in mal varlığına el koyan İskelecizade Bekir Efendi ve yandaşları anlatılmaktadır. Aslında ölmeyen İsmail Efendi'nin eşi ve çocuğu, bu dalavereden sonra sokakta yaşamak zorunda kalmıştır. Yine Ahmet Mithat Efendi'nin *Süleyman Musli* isimli romanı, XIII. yüzyıldaki Haçlı Seferlerini konu almıştır. Süleyman Musli, esir düştüğü köyde Müslüman olduğunu gizlemiş, kendisini Hristiyan olarak takdim etmiş ve Müslümanlara yardım etmiştir. *Arnavut Solyotlar* isimli eserinde Ahmet Mithat, XVIII. yüzyılın ikinci yarısındaki Arnavutluk'u anlatmıştır. Romanın kahramanlarından biri de tarihsel bir kişilik olan Tepedenli Ali Paşa'dır. Ahmet Mithat'ın *Ahmet Metin ve Şirzad yahud Roman İçinde* roman adlı eserde iç içe geçen iki tarihsel olay anlatılmaktadır. Yazar, Ahmet Metin'in XVII. yüzyılda yazılmış bir İtalyan romanında Selçuklu prensi Şirzad'ın öyküsünü bulmasıyla XIII. yüzyılda yaşanmış bir olayı anlatmıştır (Şeker, 2009, s. 7-11).

Meşrutiyet döneminde tarihsel romanlarda milliyetçilik, Türk-İslam ülküsü ve Turancılık fikri işlenmeye başlanmıştır. Bunda millî kimlik yaratma isteğinin etkisi bulunmaktadır (Taştan, 2014, s. 63). Millî Edebiyat döneminde Şehbenderzade Ahmet

Hilmi, Fazlı Necip ve Mehmet Hamdi de tarihsel roman örnekleri vermiştir. Şehbende-zâde Ahmet Hilmi Bey'in yazdığı *Öksüz Turgut*, Fazlı Necip'in kaleme aldığı *Dehşetler İçinde I-III* ve Mehmet Hamdi'nin *Define* isimli romanları tarihsel romana örnektir (Yalçın, 2002, s. 256-257). Ülkütaşır, tarihsel roman yayıncılığının Meşrutiyet devrinde başladığını bildirmiştir. Bu dönemde Walter Scott'un *Selahaddin-i Eyyubi* ve *Arslan Yürekli Rişar* isimli eserleri Türkçeye tercüme edilmiştir (Ülkütaşır, 1969, s. 10).

Cumhuriyet ilan edilmeden hemen önce yayımlanan bazı romanlar, Millî Mücadele'yi konu edinmeleri açısından oldukça önemlidir. Halide Edip Adıvar'ın 1922'de yayımladığı *Ateşten Gömlek* bu manada öne çıkan eserlerden biridir. Ercüment Ekrem Talu'nun 1922 tarihli *Kan ve İman*, Peyami Safa'nın 1924'te yazdığı *Mahşer*, Halide Edip'in 1926'da yazdığı *Vurun Kahpeye*, Reşat Nuri Güntekin'in 1928'de yayımladığı *Yeşil Gece*, Aka Gündüz'ün 1930'da yazdığı *İnkılap Hikâyeleri: Meçhul Asker*, Yakup Kadri'nin 1932'de yazdığı *Yaban* ve 1934'de yazdığı *Ankara*, Burhan Cahit Morkaya'nın 1933'de yazdığı *Yüzbaşı Celal*, Selami Münir'in 1937'de kaleme aldığı *Mehmetçik Çanakkale'de*, Mahmut Atilla Aykut'un 1942'de yazdığı *Silah Arkadaşları* Millî Mücadele'yi farklı açılardan anlatan tarihsel roman örnekleri arasında yer almaktadır (Türkeş, 2002, s. 184).

Cumhuriyet döneminde popüler tarihsel romanlar da yazılmıştır. Abdullah Ziya Kozanoğlu, bu alanda ismini duyurmuş romancılarımızdan birisidir. 1925'te yazdığı *Kızıl Tuğ*, 1924'te yazdığı *Atlı Han*, 1926 tarihli *Türk Korsanları*, 1929'da kaleme aldığı *Seyyid Battal*, 1930'da yazdığı *Kolsuz Kahraman*, 1933'de kaleme aldığı *Malkoçoğlu*, 1946'da yayımladığı *Battal Gazi*, 1962 tarihli *Cengiz Han'ın Hazineleleri* ile 1963 tarihli *Bozkurt'un İntikamı* Türk tarihini popüler düzeyde ele alan romanlar arasındadır. Yazar, bu romanlarıyla iyi bir okur kitlesi oluşturmuş, kimi romanları da beyaz perdeye aktarılmıştır (Erol, 2012, s. 163).

Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun "Dünkü Türkiye" ismini verdiği seride bulunan romanlar Kilit, Kapı, Çatı; Osman Bey'in ölümünden sonraki devri ele alan Üçler-Yediler-Kırklar; Yıldırım-Timur-Şeyh Bedrettin dizisinde bulunan Bu Atlı Geçide Gider, Geçitteki Ülke, Kutsal Mahpus, Darağacı bütünsel olarak Türklerin devlet kurmak için yaptıkları mücadeleleri işler. Sepetçioğlu, 1970 senesinden bugüne de kadarki devirde tarihle ilgilenen okurların kuvvetli bir tarih şuurunu edinmeleri konusunda söz konusu eserleri ile önemli bir paya sahip olmuştur. Anadolu'daki Türklüğünü oluşmasını konu olarak işleyen Kilit, Kapı, Anahtar, Bu Atlı Geçide Gider eserlerinde Selçuklu Türklerinin yurt edinme mücadelesinde gösterdiği başarının tarihi görülmektedir.

İsimlerinden da anlaşıldığı gibi onun romanları için seçtiği isimler, bir metafor/istiare ya da simge çevresinde oluşur. Sepetçioğlu, ‘kilit’ metaforunu Selçuklu Türklerinin Anadolu’yu yurt kılma yönünde kullanır. Malazgirt’te Alpaslan’ın açılması için zorladığı kilite uyan anahtarı Kutalmışoğlu Süleymanşah bulur (Erol, 2012, s. 64).

Türkçülük düşüncesinin edebiyat ve fikir sahasındaki önemli temsilcilerinden biri olan Nihal Atsız, İslamiyet öncesi Türklüğü işlediği eserleriyle dikkat çekmektedir. *Bozkurtların Ölümü*, *Bozkurtlar Diriliyor*, *Deli Kurt*, *Ruh Adam* isimli birbirini tamamlayan dört romanı, Turan, Türk birliği, Türklüğün yüceliği, töreye bağlılık, savaşçılık gibi temaları işlemiştir. Yazar, bu romanlarıyla sadece yaşadığı devirde değil; sonraki devirlerde de okunmuştur (Erol, 2012, s. 64).

1950 sonrası Türk edebiyatında tarihsel romanlarıyla ilgi çeken yazarlarımız da vardır. Kemal Tahir, Tarık Buğra ve Attila İlhan bunlar arasındadır. Attila İlhan’ın 1963 yılında yazdığı *Kurtlar Sofrası*; Kemal Tahir’in 1962’de kaleme aldığı *Esir Şehrin Mahpusu*, 1964’te yazdığı *Yorgun Savaşçı* ve 1967’de yazdığı *Devlet Ana*; Tarık Buğra’nın 1963’te kaleme aldığı *Küçük Ağa*, 1966’da yazdığı *Küçük Ağa Ankara’da* ve 1983 tarihli *Osmancık* isimli romanları tarihsel roman kategorisi içerisinde yer almaktadır. Kemal Tahir ve Attila İlhan tarihe sosyalist ve ulusalcı bir çizgide yaklaşırken Tarık Buğra daha yansız ve nesnel bir tavra sahiptir.

1980 sonrası Türk edebiyatında tarihsel romanlar farklı edebî anlayışlara göre kaleme alınmıştır. Kronolojiye dayalı gerçekçi, modernist ve postmodernist tarihî romanlar yazılmıştır (Çelik, 2005, s. 76). Orhan Pamuk’un *Beyaz Kale*, *Kar ve Benim Adım Kırmızı*; İhsan Oktay Anar’ın postmodern tarihsel yaklaşımla kaleme aldığı *Amat*, *Kitabül Hiyel*, *Puslu Kıtalar Atlası*, *Galiz Kahraman*, *Susunlar*, *Yedinci Gün*; Elif Şafak’ın *Aşk*; Ahmet Altan’ın *Kılıç Yarısı Gibi*, *İsyân Günlerinde Aşk*; Ahmet Ümit’in *Sultanı Öldürmek*, *Bab-ı Esrar*; İskender Pala’nın postmodern tarihsel romanları *Babil’de Ölüm İstanbul’da Aşk*, *Efsane*, *Şah ve Sultan*, *Katre-i Matem*, *Od*; Mehmet Niyazi’nin *Çanakkale Mahşeri*; Buket Uzuner’in *Uzun Beyaz Bulut Gelibolu* 1980 sonrası edebiyatımızda yazılan tarihsel romanlar arasındadır.

2.2.2. Batı Edebiyatında Tarihsel Roman

Lukacs (2008: 15), *Tarihsel Roman* isimli kanonik eserinde tarihsel romanın geçmişini Walter Scott’a dayandırmış olsa da Batı edebiyatında tarihsel romanın kökeni, Antik Çağ’a dayanmaktadır. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi bir edebî tür olarak romanın hem Türk edebiyatında hem de Batı edebiyatında atası; efsane, destan, halk hikâyesi ve manzum hikâye gibi türlerdir. Batı edebiyatını efsane, trajedi ve

komedileriyle besleyen Yunan edebiyatında Sokrates'in öğrencisi Ksefenon (MÖ 430-355); Siropedi, Anabasis ve Kyros'un Eğitimi gibi eserleriyle tarihi, anlatıya has özellikleri kullanarak nakletmiştir. Bu eserler hem ahlaki hem de askerî bilgiler içermektedir (Meriç, 1998, s. 152-170). Homeros'a ait olan, İlias (İliada, İlyada) ve Odysseia (Odise) adlı iki destan M.Ö. 850'de yazılmıştır (Çetin, 2003, s. 20). Courtois isimli anlatılarda, Antik dönem şahıslarının ve Courtis şövalyelerinin maceralarının yanı sıra Fransız efsanelerinden devşirilen anlatılar bulunmaktadır (Vardar, 2005, s. 19-33).

Orta Çağ İngiliz edebiyatında, hemen hemen 1370'li yıllarda kimin yazdığı tam olarak bilinmeyen bir şövalyelik öyküsü olan Sire Gauvain ve Yeşil Şövalye de savaş-edebiyat ilişkisi açısından değerli bir yapıttır. Caxton da 1485'te Arthur'un Ölümü'nde şekle bağlı öyküleme ile Yuvarlak Masa Şövalyelerinin soyluluklarına yer vermiştir (Raimond, 2005, s. 10-11).

Modern anlamda tarihsel roman olmasa da Antik ve Orta Çağ'daki şövalye ve savaş anlatıları tarihsel romanın kökeninde yer almaktadır.

Dünya edebiyatında romanın miladı olarak XVII. yüzyıl kabul edilir. Bu iddia bağlamında İngiltere'de "The Unfortunate Traveller" (1594), İspanya'da "Don Quixote" (1605) ve Fransa'da "La Princesse de Cleves" (1678) adlı eserler ilk örnekler olarak sıralanırlar. (Kara, 2019, s. 1).

Bu ilk örneklerin tam anlamıyla tarihsel roman olarak değerlendirilebilmesi mümkün değildir, çünkü tarihin bir bilim dalı olarak ürettiği verilerin modern bir bakış açısıyla kullanılması ilk olarak romantizm akımıyla, XIX. yüzyılda başlamıştır. Walter Scott, tarihsel romanın kurucusu sayılmaktadır. Scott'tan önceki (XVII ve XVIII. yüzyılda) örnekler roman kişilerinin ait oldukları devrin tarihsel özelliklerine dayanmadan, o dönemin kişilerini kendi psikolojileriyle aktarmadan üretilmiştir. Bu manada tarihsel roman, XIX. yüzyılın başlarında, Napolyon'un yenilmesiyle ortaya çıkmıştır. Bundan dolayı, Lukacs Walter Scott'u tarihsel romanın kurucusu olarak kabul etmektedir (Lukacs, 2008, s. 35). Tarihe yönelen romantizm akımı, bu yüzyılda tarihsel romanın kurulmasında çok önemli etkilere sahiptir. Scott, Alman yazar Christiane Benedikte Naubert'in (1752-1819) *Hermann von Unna* (1788) ve *Alf von Dülmen* (1790) isimli tarihsel romanlarını okumak suretiyle tarihle ilgilenmeye ve tarihi bir kurgu sorunu haline getirmeye başlamıştır. Scott'un ilk romanı *Waverley* 1814 yılında yayımlandıktan sonra Batı'da tarihsel roman türü realist bir perspektifle yazılmaya başlanmıştır (akt. Kayalar, 2017, s. 1).

Walter Scott, sonraki yazarları da belli ölçülerde etkilemiştir. İskoç yazarın İngiltere'deki etkisi büyük ve kalıcı olmuştur. Viktorya döneminin roman yazarları, Scott'u örnek almış, onun kendileri için önemli olduğunu ifade etmiştir. Viktorya döneminin İngiliz romancıları, tarih içinde kişinin yer ve fonksiyonunun nasıl algılanması gerektiğini Scott'tan öğrenmiştir. Elbette, Scott'un etkisi, sadece İngiliz yazarları ile sınırlı kalmamıştır. Scott, sahip olduğu karizmayla tüm Batı'yı etkilemiştir. Alman yazarlardan etkilenecek tarihe yönelen Scott, yine kendisinden sonraki Alman romantiklerini de etkilemiş, onların yönelmesini sağlamıştır. Balzac ve Viktor Hugo gibi Fransız yazarlar da Scott'tan etkilendiklerini ifade etmiştir. Rus romancılar da Scott'a ciddi ilgi göstermiştir. Tolstoy'un meşhur romanı *Savaş ve Barış*'ta Scott'un geliştirdiği roman teknikleri kullanmış, insan onun etkisiyle ele alınmıştır. Bütün bunlar, Cooper gibi Amerikan roman yazarları için de geçerlidir (Gögebakan, 2004, s. 17).

Scott'un etkisi, dünyanın farklı yerlerinde hissedilmiştir. Fransa'da Alexandre Dumas Père *Monte Kristo*, *Üç Silahşörler*, *Siyah Lâle*, Victor Hugo *Notre Dame'ın Kamburu*, Balzac *İnsanlık Komedyası*, Flaubert *Salammbô*'yu; Rusya'da Gogol *Tarass Boulba*, Puşkin *Yüzbaşı'nın Kızı*, Tolstoy *Savaş ve Barış*'ı, İngiltere'de Charles Dickens *İki Şehrin Hikâyesi*, *Barnaby Rudge*'yi; Amerika'da Cooper *Mohikanların Sonu*'nu, İtalya'da Manzoni *Nişanlılar*'ı gibi yazmıştır (Çelik, 2005, s. 61).

2.2.3. Harp Kavramı ve Olgusu

“Harp” kavramıyla alakalı olarak farklı eserlerde farklı tanımlar yapılmıştır ve söz konusu tanımların kendi içerisindeki ortak noktaları, “harp” kavramının genel çerçevesini de çizmektedir. Harp, “Diplomatik yollarla halledilemeyen sorunların çözümü için, bir devlet veya devletler grubunun, diğer bir devlet veya devletler grubuna karşı isteklerini zorla kabul ettirmek maksadıyla, millî güçlerinin tamamını veya bir kısmını kullanarak yaptıkları mücadeledir.” (Kara Harp Okulu Komutanlığı, 2003, s.1–2) biçiminde tanımlanabilir.

Tarihten önceki devirlerde toplumlar arasındaki mücadeleler maddi ihtiyaçları karşılayarak dayanışmayı artırmaya yönelik iken, medeniyetin gelişmesi ile beraber ilk profesyonel ordular kurulmuştur ve savaş yöntemleri daha da karışık bir niteliğe sahip olmuştur. Daha geniş bir sahaya yayılmakla beraber belli bir süre ile sınırlanan savaşlarda toprak elde etme, hâkimiyet kurma veya boyunduruktan kurtulma amaçları ön plana çıkmaktadır. XV ve XVI. asırların teknolojik gelişmeleri, bilhassa patlayıcıların üretilmesiyle metal işçiliğinde kaydedilen ilerlemeler yeni silahlar üretilmesini

sağlamıştır. Ordular da devamlı olarak büyümüştür. XVI. asrın paralı orduları nadir olarak 20-30 bin askeri geçer iken, XVII. asrın millî orduları sayı bakımından bunların iki katına çıkmıştır. Fransız İhtilali'nden sonra mecburi askerlik ile beraber savaşların hedefleri de genişler iken ordular da kitleselleşmiştir. Kimi çarpışmalara 200 bin kişiden oluşan orduları sürebilen Napolyon, bir dönem hemen hemen bir milyon asker kullanmıştır. XIX. asırda ordulardaki askerlerin sayısı, artık bütün nüfusun binde beşini, askerî masrafların genel bütçe içerisindeki payı da ortalama üçte birini bulmuştur (Ana Britannica, 1994, s. 202–203).

II. Dünya Savaşı'na dek “harp” sözcüğünden daha ziyade silahlarla yapılan çatışmalar anlaşılmıştır fakat bu harplerin ardından yapılan silahlı çatışmalar, herkesin bildiği “harp” tanımının haricinde kalmıştır. Soğuk savaştan sonra devletlerin askerî kuvvetlerinin savaş haricindeki ortamlarda yoğun olarak kullanılmasını gerekli kılan gelişmelerle savaş tarzındaki değişimler, “harp” kavramının tekrar tanımlanmasını lüzumlu kılmıştır. Çağımızdaki ülkeler arasındaki problemlerin çözülmesiyle ilgili olarak geleneksel anlamdaki savaş, düşük olasılıklı bir askerî şık olarak korunmakla birlikte terörizm, etnik çatışmalarla organize suçlar vb. savaş harici hadiseler, ülkeleri daha çok tehdit etmiştir. XXI. asrın başında savaş; ulusal çıkarlarla ilgili olarak bir ülke ya da ülkeler grubunun öteki ülke ya da ülkeler grubu karşısında ulusal güçlerinin tümünü ya da uygun olanlarını kullanmak suretiyle gerçekleştirdikleri bir mücadele şeklinde tanımlanmıştır. Ludendorf, savaşı “Milletlerarası münasebetlerden doğan siyasi kuvvetlerle, askerî, iktisadi ve gizli kuvvetlerin hedef ve gaye uğrunda müşterek faaliyetlerinden ibarettir.” biçiminde açıklamıştır. Burada, savaşın devamında da politikanın bir güç olarak ortak bir amaç için seferber edildiği ifade edilebilir (Kara Harp Okulu Komutanlığı, 2003, s 1–3/5).

2.3. Harp Edebiyatı ve Tarihsel Roman

2.3.1. Harp Edebiyatı

Etkilerinin ve sonuçlarının büyüklüğünden dolayı insan zihninde silinmeyecek bir yer edinen harp hem harbi yaşayanları hem de sonraki nesillerin hayatında yer edinmektedir. Harp (savaş), insanlığı millî ve evrensel ölçekte etkileyen, insani ve sosyal felaketlere neden olan ve boyutu itibarıyla yıllar, yüzyıllar boyunca unutulmayacak askeri olaylardır. Sadece tarih kitaplarında veya ders kitaplarında değil, başta edebî eserler

olmak üzere farklı sanat eserlerine de konu olan harpler insanlık tarihinde dönüm noktası olan olaylardır. Edebiyat literatüründe uzun bir dönemdir yer edinmiş olan harp edebiyatı;

Konu ve temalarını harpten ve harp hâlinde alan, harp psikolojisini -hem millî hem ferdî boyutta- etkileyen ve ondan etkilenecek şekilde şekillenen; mazi şuuru, kahramanlık duygusu, gelecek kaygısı, vatanseverlik gibi üstün değerleri çeşitli bağlantılar içinde işleyen; cephe ve cephe gerisine dair sıcak gözlemlerle ve günü gününe gelişen değişiklikleri -çoğu zaman ilginç yorumlarla- gözler önüne seren edebiyattır (Yıldız, 1998, s. 39).

Konusunu, bir harpten alan roman, hikâye, tiyatro ve şiir gibi kurgusal eserler harp edebiyatının inceleme kapsamına girmektedir. Bu bağlamda harp edebiyatıyla ilgili iki ayrı yaklaşım söz konusudur. Bu yaklaşımların birincisi, harp edebiyatını harp günlerinde edebiyata yansıyan ürünler ile sınırlı tutan yaklaşım iken ikincisi, harbin gerçekleştiği günden bugüne dek yazılan edebî eserleri kapsadığını ifade eden yaklaşımdır (Özgül, 2014, s. 1). Benzer bir yaklaşımı Harun Duman da Auerbach’a gönderme yaparak sergilemektedir. Auerbach’a göre “savaş sırasında” ve “savaş sonrasında” olmak üzere iki tür harp edebiyatı bulunmaktadır (akt. Duman, 2018, s. 101-102).

Toplum veya ulusu etkileyen olaylar, savaşlar, salgınlar, göçler bütün milleti etkiler ve bu yönüyle edebî eserlere yansır. Edebiyat sanatının ana konusu “insan”dır. Kimi zaman ferdi duyarlılıkları ile yani mutlulukları, hüznüleri, hasretleri, hayalleri, sevgileri ve korkularıyla “insan” edebiyatın konusu olur iken; kimi zaman da bir toplumun veya ulusun bir üyesi olarak taşıdığı duyarlılıkları ile edebî eserlere konu olmaktadır. Yalnızca insanı değil, toplumun tümünü çok önemli şekilde etkileyen savaşlar, tarihte edebiyat sanatının konusu olmuştur, hatta yalnızca konusu olmamış, edebiyat sanatını etkilemiştir ve karşılıklı bir etkileşime girmiştir. Savaş dönemlerinde edebiyat sanatının şekil ve konusu, durumun koşullarına dayalı olarak değişmiştir. Elbette sosyal olaylar da edebiyattan etkilenmiştir. Söz konusu karşılıklı etkileşim süreci “harp edebiyatı” kavramının ortaya çıkmasını sağlamıştır

Antik dönemlerden beri, edebiyat sanatına ciddi şekilde kaynaklık eden harpler, zamanla harp edebiyatının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Harplerin en önemli tarafı, bireysel cesaretle fiziki üstünlüğü belirlemesidir. İnsanın toplumda söz sahibi olması, harplerde ortaya koyacağı kahramanlık ile yakından alakalıdır. Söz konusu kahramanlıklar eski dönemlerin yazınsal ürünleri olan destanlarda, olağanüstülüğe dayalı olarak ele alınmaktadır. Bu anlayışın, Orta Çağ’da dinsel karaktere bürünüp sürdüğü

görülmektedir. Sanatçıyla toplumun hayal dünyasında biçimlenen harpler, yazınsal yapıtlarda yeni bir yaşam bulmaktadır. Bilhassa estetik kıymeti çok olan yazınsal yapıtlar içerisinde konularını harpten alanlar, direkt olarak savaş edebiyatını oluştururlar (Duman, 2000, s. 1).

Walter Scott, harbe de yer verdiği tarihsel romanları ile söz konusu yeni anlayışın öncüsüdür. Fransız romanı, Fransızların tarihine sıkıca bağlı olduğundan, bu tarihî noktalan harpler de farklı romanlarda işlenmiştir. Mesela Erckman-Chatrian çiftinin “Waterloo”su belgesel bir denemesidir ve direkt olarak bir meşhur harbi öyküler. Ancak romandan istenen bu değildir. Mesela Zola’nın “Rougon-Macquart” dizisinin XIX. eseri olan “La Debacle” (Çöküş), 1870 Fransa-Prusya harbini anlatır iken, kişileri simgeleştirip Fransa’nın o zamanki durumuyla ve geleceğiyle ilgili yargılara varmıştır. Bu eserde harp, bir milletin kaderinin göstergesidir ve dönemeç noktasıdır. Bu anlayış, harp edebiyatında giderek daha fazla kabul görmeye başlamıştır. Tolstoy’un “Savaş ve Barış”ı bu anlayışın en göze çarpan örneğidir. “Savaş ve Barış”ın XIX. asrın savaş edebiyatı içerisinde bir doruk noktası haline geldiği ifade edilebilir. Bunun yanı sıra ABD ilk önemli harp romanlarından birisi olan Stephen Crane’in “Yiğitliğin Kızıl Nişanı”, ABD savaş edebiyatında bir öncü olabileceği gibi, ABD edebiyatının savaştan sonraki dünya edebiyatını etkilemesi bağlamında, genel bir modelin de öncüsü halinde gelmiştir. Bu eserin önemi şundan kaynaklanmaktadır: Harp bu noktada, insanın ahlaksal bütünlüğünün sınamaya tabi tutulduğu çok önemli bir denemedir. Söz konusu anlayış, bilhassa Hemingway gibi bir önemli romancının elinde tekrardan şekillenmesinin ardından çok esnek, farklı ereklar çerçevesinde yeniden kurgulanan türlü türlü olayların birleştirici prensibi olarak fonksiyon görebilen bir yapı haline gelmiştir (Belge, 1998, s. 441-443).

Harbin insanla toplum yaşamına dönük tüm tesirleri, Batı yazınında çok geniş bir biçimde ele alınmış ve kabul görmüştür. Daha sonra kurallarını oluşturmuştur ve eserler üretilmeye başlanmıştır. Ancak durum Türk edebiyatı için böyle değildir. İnci Enginün, Türk milletinin savaşın tüm aşamalarını tarih boyunca yaşayan bir ulus olmasına rağmen, savaş edebiyatı çerçevesinde yazılan eserlerin çok az olmasının ele alınması gereken bir konu olduğunu ifade etmiştir. Tüm dünyada savaşla savaşın oluşturduğu ruhsal durum öyle derinden işlenir iken ya bizim geçirdiğimiz deneyimler insanlar kendilerini alamaz. Türk milleti insanlığın müşterek deneyimi olan savaşı en fazla tanıyan ulustur fakat Türk milleti savaştığı milletler karşısında yüzyıllar ötesine nakledilen kin duygusunu beslememiştir. Eski savaş deneyimleri ‘kâfirle, düşmanla savaş’ biçiminde özetlenmiştir,

genellikle düşmanın ismi bile söz konusu edilmemiştir. Belli yerde, belli dönemde ve belli bir amaç için harp ettikten ve neticesini aldıktan sonra, bunu devamlı bir nefrete dönüştürmemek, Türk ahlakının en önemli yanını oluşturur. Çok derinden yaşanan, neredeyse her Türk ailesinin de yaşamında iz bırakan harplerin edebiyatı daha yapılmamıştır. Savaşanların neler yaptığı yazılmamıştır, yazarlar savaş yazınına fazla bir ilgi göstermemiştir. Kısacası harpler başladığında, gür sesli fakat derinliği bulunmayan geçici bir hamasî yazın canlanmaktadır, ardından da yaşananlar unutulmaktadır (Enginün, 1987, s. 111–113).

Ömer Seyfettin’in, Yeni Mecmua’nın 9 Ağustos 1917 tarihli 5. sayısındaki “Hafta Musahabesi” kısmındaki “Harp Edebiyatı” adlı makalesinde Avrupa’da savaş edebiyatı çerçevesinde birçok eserin yazılmasına rağmen Türk edebiyatında bu sahada ciddi bir eksikliğin bulunduğu dikkat çekmiştir. Ona göre karşımızda, Batı’nın tüm muharip uluslarını, sadece savaş sahnelerinde değil, düşünce ve sanat alanlarında da sıkı bir çalışma içinde görmekteyiz. Silâhları bulunan ordu, karınca yolları gibi siperlerde, karlı dağlarda çarpışır iken, cephenin arkasında maddi ve manevi ne kadar güç var ise hepsi toplanmıştır ve belirli bir hedefe doğru ilerlemektedir. Şâir manzumeleri ile yazar hikâyeleri ile, tiyatro yazarları piyesleri ile, ressam fırçası ile, besteci nağmeleri ile ulusun heyecanını hissetmektedir, hissettirmektedir, hüznü kalpler için teselli, yorgunlar için ümitle güç, ümitsizler için aşkla heyecan vermektedir. Yaşamın hiçbir olayı yoktur ki, dostlarla düşmanlar bundan kendisi için mânevi bir ders çıkarmasın, ulusun heyecanını artırmak, kahramanlıkla fedakârlık duygularını en üst dereceye çıkarmak için bundan yararlanmasın. Ancak Ömer Seyfettin’e göre bizde durum böyle değildir. Yazarların milletten uzak olması adeta bir hastalıktır. Bunun teşhis etmek gerekir. Millet ile yazarlar ve sanatçılar arasında yüzyıllardan beri sürüp giden duran söz konusu ayrılık devam ettiği müddetçe savaş edebiyatı yapmak imkân sızdır (Alangu, 1968, s. 350–351).

Yahya Kemal de bu konuyla alakalı olarak “Edebiyatımız Niçin Cansızdır?” isimli makalesinde savaş edebiyatından söz etmiştir. Yahya Kemal büyük savaşta, on cephede hazır bulunan aydın bir askerin elinde bir gün Çanakkale Muharebeleriyle ilgili Fransızca bir eser görmüştür; o kişinin elinde başka Fransızca kitaplar da vardır. Bu kitapları gördüğü vakit çok üzülmüş ve bu savaşı Fransızcadan öğrenmenin acısını yaşamıştır. Bunu görünce bizde harp edebiyatının bulunmadığını anlamıştır (Beyatlı, 1984: 148–149).

Buradan hareket ederek, bilhassa I. Dünya Savaşı için, savaş edebiyatı bakımından birinci aşamanın, yani savaştan önceki aşamanın bulunmadığı belirtilebilir.

I. Dünya Savaşı'ndan önceki şairlerle yazarların dikkatlerinin yeterli olmasa da daha ziyade biten Balkan Savaşlarına dikkat çekicidir. Tüm bunlara karşın I. Dünya Savaşı senelerinde yani ikinci aşamada, harp edebiyatı çerçevesi yeterli olmasa da bazı olayların yansıtılmasını sağlamıştır.

Edebiyatımızda, gerçekleşen bunca büyük savaşa rağmen bulunması gereken derecede bir savaş edebiyatının yapılmadığı realitesinden hareket eden Peyami Safa da 1941 senesinde Tasvir-i Efkâr'daki bir makalesinde, I. Dünya Savaşı'nda savaş realitesine kayıtsız kaldığını belirterek, Çanakkale'ye giden Heyet-i Edebiye'yle alakalı birtakım tespitler yapmıştır. Ona göre şairlerden ve yazarlardan hiçbirisi Çanakkale Savaşı'nda cepheye gitmemiştir. Bazıları hastadır, bazıları bir paşanın koruması altındadır, bazıları da askerliğini tecil ettirmiştir. Bunların bir bölümünü Çanakkale'ye seyirci sıfatı ile götürmüşlerdir. Peyami Safa'ya göre yabancı gazetelerin savaş muhabirleri kadar da olsa tehlikeli bölgelere sokulmayan söz konusu edebiyatçılar, askerlerin bombalara ve kurşunlara nasıl maruz kaldıklarını sigara içerek seyretmiş, sonra da İstanbul'a dönmüştür. Ve konuyla ilgili yazılar yazmışlardır. Birinin bile burnu kanamadığından bu yazarlar arasında “hiç değilse bir Dergeles veya bir Duhamel” çıkamaz (Safa,1990, s. 116–117).

Yıldız'a göre harp edebiyatının üç evresi bulunmaktadır. Birinci evre savaştan önceki dönemi kapsamaktadır. İkinci evre, savaş edebiyatının yapıldığı fiili savaş edebiyatı evresidir. Savaş edebiyatı, ikinci evrede yapılmaktadır. Bu evrede edipler, milletin ve askerlerin moralini yüksek tutmak istemektedir. Harp edebiyatının üçüncü evresi savaştan sonraki dönemi kapsamaktadır. Savaşın neticesine göre edipler, bu evrede zaferi yüceltmekte ya da hezimetini lânetlemektedir (Yıldız, 1998, s. 38-50). Özgül, daha geniş bir harp edebiyatı çerçevesi çizmektedir. Özgül'e göre harp edebiyatının dört temel ögesi vardır. Birincisi, askerlik edebiyatıdır. Askeri okul, kışla, serhat, soğuk savaş edebiyatı alt başlıklarıyla incelenebilecek olan askerlik edebiyatı; savaştan önceki dönemi kapsamaktadır. İkinci öge, cephe edebiyatıdır. Cephe edebiyatı siper edebiyatı ve siper arkası edebiyat olmak üzere iki alt başlıkta incelenebilmektedir. Harp edebiyatının üçüncü ögesi ise cephe gerisi edebiyatıdır. Esaret edebiyatı, savaştan doğrudan ya da dolaylı olarak etkilenenlerin edebiyatı alt başlıklarıyla ele alınabilecek olan cephe gerisi edebiyatı; resmi propagandayı kapsamaktadır. Harp edebiyatının son ögesi savaş sonrası edebiyattır, bu da savaş karşıtı edebiyata karşılık gelmektedir (Özgül, 2013, s. 3).

İnsanı anlatan edebî eserlerin de harp gibi bir konuyu insani, sosyal, ekonomik, dinî ve siyasi yönleriyle incelememesi mümkün değildir. Millî ya da evrensel çaptaki

harplerin konu olduğu “harp edebiyatı” insani bir duyarlılığın ürünü olarak ortaya çıkmıştır.

BÖLÜM III

ÇANAKKALE MUHAREBELERİNE GENEL BİR BAKIŞ

3.1. Çanakkale Cephesi

3.1.1. Çanakkale Cephesi'nin Açılmasının Sebepleri

Türk tarihinin en önemli olaylarından Çanakkale Muharebeleri, dünya tarihi açısından da oldukça önemlidir. I. Dünya Savaşı içinde yer alan Çanakkale Cephesi'nin açılması, İtilaf ve İttifak Devletleri için önemli olmuştur. 1914 senesinde İngiltere, yeni cephe açma hedefine sahiptir (Altıntaş, 1997, s. 16). Sadece İngiltere değil, Rusya da Çanakkale Boğazı'na saldırarak bir cephe açma fikrini taşımaktadır. 1914 senesinin sonunda Doğu Cephesi'nde, Erzurum Köprüköy ve Azap saldırılarının Osmanlı lehine olduğu bir anda Rus Çarı II. Nikola, 2 Ocak 1915 tarihinde İngiltere'ye başvurarak Türklerle savaşırken yeni bir cephede kendisine yardımcı olup olmayacağını sormuştur. Çar'ın bu isteği İngilizler tarafından değerlendirilirken Çanakkale Boğazı'na saldırma planı Churchill tarafından bir karara dönüşmeye başlamıştır. İngilizler tarafından Çanakkale Boğazı'na gerçekleştirilecek bir harekâta sadece savaş gemilerinin mi yoksa savaş gemileriyle birlikte kara kuvvetlerinin mi kullanılacağı konusu tartışılmıştır. Bakanlık mevkiinde bulunan Churchill, dönemin başbakanından Gelibolu'ya saldırı yapılmasının uygun olduğunu, savaşın yalnızca savaş gemileriyle yürütülmesinin zor olacağını ve cephenin açılmasıyla birlikte Rusya'ya da yardım edilebileceğini rapor etmiştir (Taşkiran, 2009, s. 346).

Çanakkale Cephesi, boğazı kontrol altında tuttuğu için I. Dünya Savaşı'ndaki diğer cephelerden daha stratejik bir öneme sahiptir. Bu cephenin açılmasıyla İngiltere hem bir üstünlük elde edecektir hem de Rusya'ya yardımda bulunacaktır. İngiltere için önemli olan Almanya'ya karşı üstünlük kazanacak bir askeri operasyon gücü kazanmaktır. Çanakkale Cephesi'nin açılmasıyla birlikte Almanya'nın müttefiki olan Osmanlı saf dışı bırakılmış olacak, Mısır bir tehlike olmaktan çıkacak ve henüz karar aşamasında olan Yunanistan, Romanya ve Bulgaristan gibi Balkanlardaki devletler de üçlü anlaşmaya katılacaktır. Rusya'ya mevcut hububatı Avrupa'ya yollayınca, Avrupa'nın yiyecek problemi de çözülmüş olacaktır. Bütün bunlar, Rusya'nın ekonomisine düzelmesini sağlayacaktır. Bunun için de Çanakkale Cephesi'nin açılması lazımdır (BDHTHÇCH, 1983, s. 74-75).

Churchill hem İngiltere yöneticilerini hem de müttefikleri olan Fransıyı ikna etmiştir. Bu iş için yalnızca donanmanın yeteceğini düşünen Churchill, İngiltere ve Fransa'nın itirazlarına, kara harekâtının da gerekli olabileceği yönündeki görüşlerine karşın deniz savaşıyla bu işin biteceği konusundaki düşüncelerini kabul ettirmiştir. İngiltere Savaş Komitesi, 28 Ocak 1915 bir toplantı yaparak sadece donanma ile ana hedefin İstanbul olduğu bir taarruza karar vermiştir (Atabey, 2015, s. 42). Aslında yalnızca denizden yapılacak bir taarruz, onlar için imkânsız olabilecek kadar zordu. Savaşın başlangıç tarihi, 19 Şubat 1915 olarak belirlenmiştir. Taarruz için Carden'in komutasına Queen Elizabeth ve Irresistible adlı savaş gemileri verilmiştir. Toplamda "4 hafif kruvazör, 16 muhrip, 7 denizaltı, 21 mayın arama-tarama gemisi, 1 uçak gemisi" Carden'in emrindedir. Filodaki topların sayısıysa 187 idi (BDHTHÇCH, 1998, s. 78).

İngiltere'nin denizlerden sorumlu bakanı Winston S. Churchill, Çanakkale'ye yapılacak saldırının faydalarını şöyle sıralamıştır: Çanakkale Boğazı geçilebilir ise stratejik, diplomatik ve ekonomik yararlar elde edilebilecek, Türklerin Asya Türkleriyle iletişimi kesilecek, bu sayede Rusların Kafkas Cephesi'ndeki yükü azalacaktır. Hepsinin zorunlu bir sonucu olarak Osmanlı, barış isteyecek ve Boğazları açacaktır. Bu cephenin açılma gerekçesi Churchill'e göre Rusya'ya askeri yardımda bulunmaktır. Çünkü Rusya'nın silahları ve cephaneleri savaşın ilk anlarından itibaren azalmıştır. Osmanlının varlığı İngiltere ve Fransa'nın Rusya'ya karadan ve denizden yardımda bulunması için bir engeldir (Armaoğlu, 1993, s. 13).

Çanakkale Cephesi'nin açılması konusunda, Rusların da bazı amaçları vardır. Bunların en başında Türklerin başka bir cephede oyalanıp Kafkas Cephesi'ne gereken önemi verememesidir. Bu çerçevede Çanakkale'ye deniz üzerinden ilk saldırılar, 19 Şubat 1915'te Fransız ve İngiliz kuvvetlerinin önderliğinde başlamıştır (Daver, 1993, s. 112). İngilizler, Çanakkale Cephesi'nin açılma sebeplerini şöylece açıklamıştır:

Düşmana karşı üstünlüğü ele geçirmek için Rusya'nın sonsuz insan gücünden yararlanmak gerekiyordu. Bunun için donatım, silah, cephe ve mali yardıma ihtiyacı vardı. Boğazlar açılmadıkça Rusya'ya gerekli yardım sağlanamayacak ve büyük askeri gücü olan Almanya'yı yıkabilecek gerçek biçimde işbirliği yapmak imkân ı bulunmayacaktı. (Türkmen, 2010, s. 26).

Görülmektedir ki, Çanakkale Cephesi Rusya'nın istekleri çerçevesinde açılmıştır. Aslında, bu cephenin daha önce, Eylül-Ekim 1914 arasında açılması gündeme gelmiştir ancak farklı sebeplerden dolayı uygulamaya konulmamıştır. Roma ataşemiliterliği de

Çanakkale Cephesi'nin açılma amacının Rusya'ya yardım olduğunu belirtmiştir (Türkmen, 2010, s. 28).

I. Dünya Savaşı'nın başladığı dönemde Alman devleti konumu itibarıyla, Rusya'yla İngiltere ve Fransa'nın doğrudan irtibat kurmasını engellemektedir. I. Dünya Savaşı'nın kısa bir sürede sona erdirilmesi, Rusya'nın hem Asya'da hem de Avrupa'da Alman birliklerine karşı başarıyla savaşmasına bağlıdır. Fakat Rusya'nın müttefiklerinden yardım almadan bunu yapması imkânsızdır. Baltık Deniz Yolu'nun Almanya'nın kontrolünde bulunması, Rus ham maddelerinin Batı'ya yollanmasında büyük bir engeldir. Almanların cepheyi tamamıyla kapatması, Avrupa üstünden Rusya'ya ulaşmaya engeldir. Kuzey Kutup Deniz Yolu'ysa senenin 9-10 ayı buz ile kaplıdır. İngiltere'yi Rusya'ya bağlayacak olan en kısa yol, Çanakkale ve İstanbul Boğazları'dır (Seçer, 2005, s. 79). James, Çanakkale Cephesi'nin açılma sebeplerini şöyle açıklamaktadır:

Almanya'nın en önemli müttefik ve yardımcılarından birini savaş dışı etmek, Rusya'ya yardım için hayati derecede önemi olan deniz yolunu açmak ve kararsız ve tarafsız durumda bulunan Yunanistan, Romanya ve Bulgaristan gibi Balkan devletlerini Üçlü İtilaf içine almak şeklinde sıralamaktadır. (James, 1965, s. 38).

Yukarıdaki gerekçeler, 22 Şubat 1915 tarihli Times gazetesinde çıkan "Çanakkale'ye Taarruz" başlıklı yazı da yer almıştır (Halıcı, 2005, s. 127). Çanakkale Cephesi'nin açılması nedenleri arasında Bunlardan başka, Churchill'in yeteneklerini göstermesi için de bir fırsattır (Thomazi, 1997, s. 12).

3.2. Çanakkale Muharebeleri

3.2.1. Deniz Muharebeleri

27 Ekim 1914'te Alman ordusunun amirali Souchon, Türk donanmasını Karadeniz'e göndermek suretiyle Odessa ve Sivastopol şehirlerini bombalamıştır. Osmanlının Almanların tarafında savaşa girip 1914'ün Kasım'ında İtilaf Devletlerine savaş ilan etmesi ile Çanakkale Boğazı'nda hareketlenmeler başlamıştır. Çanakkale Boğazı'nı ablukaya alan İngiliz filosu, 3 Kasım 1914'te Boğaz'ın giriş bölümündeki Seddülbahir ve Kumkale tabyalarını bombalamaya başlamıştır. Bombardıman, sabahleyin 06.50'de başlamış, hemen hemen 15 dakika sürmüştür. Seddülbahir'deki cephaneliğe isabet eden bir top mermisinden dolayı büyük bir patlama meydana gelmiştir.

Çanakkale Boğazı'nın giriş kısmındaki tüm tabyalar zarar görmüştür. Bunun sonucunda, Türk ordusunda 71 asker şehit olmuş, 21 asker yaralanmıştır (Genelkurmay, 2012, s. 83). İngiltere donanmasından Amiral Limpus, başta saldırıya karşı çıksa da Churchill'in ısrarlarından dolayı bu harekâtın gerçekleştiğini ve bunun Türklere karşı bir uyarı olduğunu belirtmiştir. Osmanlı da bu uyarıyı dikkate alarak savunma hattında düzenlemeler yapmaya başlamıştır. Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanı Cevat Paşa da 3 Kasım bombardımanının kendileri için bir uyarı olduğunu belirterek savunmaya dönük tedbirler almaya başladıklarını belirtmiştir (Oglander, 2005, s. 56).

Boğaz'ın I. Dünya Savaşı'ndaki savunma tertibatında zafiyetler bulunmaktadır, ancak doğal yapısından dolayı Boğaz, savunma yapacak olanlara avantaj sağlayacak durumdadır. I. Dünya Savaşı'nın ardından ilan edilen genel seferberlikle birlikte Çanakkale Boğazı'nın savunma tertibatı güçlendirilmeye başlanmıştır. 1914 yılının Ağustos'unda, bu görev, Alman Amiral Usedom'a verilmiştir. Usedom, hem İstanbul'dan hem de Almanya'dan gelen savaş malzemeleriyle savunma tertibatını tahkim etmiştir (Mühlman, 2003, s. 45).

Boğazı; Anadolu yakasında Hamidiye, Mesudiye ve Mecidiye; Rumeli yakasında Rumeli Hamidiye, Rumeli Mecidiye ve Namazgâh; Boğaz girişinde Ertuğrul ve Orhaniye tabyaları savunmakla görevlidir. Eski bir teknik kullanılarak yapılan bu tabyalar, düşman kuvvetleri tarafından kolayca seçilebilecek durumdadır. Mermi saçıntılarına karşı yeterli korumaları yoktur, topların atış açısı da kısıtlıdır (ÇBK, 2008, s. 103). Öte yandan, Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanlığı, 20 Eylül 1914'te Boğaz'ın içine de tahkimat yapılması gerektiğini bildiren bir rapor hazırlamıştır (Genelkurmay, 2012, s. 67). Buna göre deniz tahkimatı yapılmaya başlanmıştır. Boğazın iç tarafında Erenköy-İntepe hattında gizli obüs bataryaları kurulmuştur. 13 Aralık 1915 tarihinde İngiliz B11 denizaltısı Mesudiye gemisini vurmuş, 34 askerimiz şehit olmuştur (Ertem, 2011, s. 64).

Farklı savaş gemilerinden sökülen toplar; Baykuş Tepe, Kepez Burnu, İntepe ve Nara bataryalarında kullanılmıştır. Osmanlı, top konusunda sıkıntı yaşamazken cephane konusunda zorluklar yaşamıştır. Şubat'ın 5'inde, balıkçı ağları dikilerek güneydeki şamandıraların arasına kurulmuştur. Buna ek olarak, Çanakkale-Kilitbahir arasındaki bölgede torpido istasyonları tesis edilmiştir. 1914 yılının Ağustos'undan başlayarak Çanakkale Boğazı'nın farklı noktalarına mayınlar dökülmüş, 19 Şubat 1915'e dek Çanakkale Boğazı'nda 9 mayın hattı kurulmuştur (ÇBK, 2008, s. 85). Mart ayında Çanakkale Boğazı'nın önünde İtilaf Devletlerine ait donanmalar gelmeye başlamış, İtilaf Güçlerine ait mayın tarama gemileri Boğaz'daki mayınları temizlemeye çalışmıştır.

Hareketlenme artınca Müstahkem Mevki Komutanlığı eldeki son 26 mayını da Karanlık Liman çevresine dökme kararı almış; bu görevi, 8 Mart 1915'te Nusret mayın gemisi gerçekleştirmiştir (ÇBK, 2008, s. 86). Kara saldırısı olasılığına karşı Müstahkem Mevki Komutanlığı, Başkomutanlık ile görüşmek suretiyle Boğaz'ın etrafına askeri birlikler yerleştirilmesini sağlamış; bu görev, 1. Ordu Komutanlığının bünyesindeki 3. Kolordu'ya verilmiştir (ÇBK, 2008, s. 84).

1915 yılının Şubat'ında İngiltere Savaş Konseyi'nde 29.Tümenin Limni'ye yollanması ve gerekli olduğunda yapılacak olan bir deniz taaruzunda kullanılması için hazır bekletilmesine dair karar çıkmıştır. Kara gücü olan ve küçük çaptaki operasyonlar için yollanan tümen, bir istila gücü değildir (Steel ve Hart, 2005, s. 24). Bu toplantıda çıkarmadan üç gün sonra, Boğaz'ın giriş kısmındaki dış tabyaların bombardıman edilmesi kararı çıkmıştır. Şubat'ın 19'undaki müttefik saldırısına “Inflexible, Triumph, Cornwallis, Albion, Suffren, Bouvet” savaş gemileri de dahil olmuştur. Sabah başlayan bombalamaya Türk tarafından cevap verilememiştir. Daha fazla bombardıman yapmayı düşünen düşman kuvvetlerinden Suffren, emri yanlış anladığı için geri çekilmiştir. Vengeance zırhlısına Orhaniye ve Ertuğrul tabyaları ateş açmış; Vengeance, Cornwallis ve Suffren tabyalarca yoğun olarak ateşe tutulmuştur. Yardıma gelen Agamemnon, Türk tabyalarına ateş etmiştir. Amiral Carden, 17.30'da görüş şartlarının elverişli olmamasından dolayı harekâtı bitirmiştir (ÇBK, 2008, s. 98).

Akşam 17.30'da biten harekâtta tabyalarımız zarar görmüş, 4 asker şehit olmuş, 11 asker yaralanmıştır (ÇBK, 2008, s. 100). Osmanlı, tabyaları hemen onarmıştır. Şubat'ın 25'inde 8 İngiliz ve 4 Fransız savaş gemisi sabahleyin Boğaz'a yaklaşmıştır. Queen Elizabeth savaş gemisinin atışları ile Ertuğrul Tabyası zarar görmüş ve ateş edemeyecek hâle gelmiştir. Suffren, Orhaniye Tabyası'nı bombalamıştır. Ardından, Kumkale ve Seddülbahir Tabyası bombalanmıştır. Tabyalar, etkisiz hale getirilmiştir (ÇBK, 2008, s. 105).

Osmanlı tarafı, dış tabyaların yerine iç tabyaların savunulmasının uygun olacağını düşünmüştür. Buna sevinen Churchill, Amiral Carden'a kaç gün içinde büyük saldırının yapılabileceğini sorduğunda havaların güzel gitmesi hâlinde 14 gün içerisinde büyük saldırının yapılabileceği yanıtını almıştır (Atabey, 2010, s. 159). Şubat'ın 26'sında İtilaf Kuvvetleri iç tabyalara saldırmıştır. Öğle saatlerinde Dardanos Tabyası bombalanmıştır. Menzili kısa olduğu için Dardanos Tabyası ateşe yanıt veremese de Soğanlıdere'de bulunan mantelli toplar torpidolara ateş etmiş, Halileli bataryaları da Majestic zırhlısını zarar vermiştir. Şubat'ın 26'sında Müttefiklerce Kumkale ve Seddülbahir'e küçük bir

çıkarma yapılmıştır. Karşılık görmeyeceklerini zanneden düşman askerleri, baskın ateşi ile karşılaşmış; 1 ölü, 2 yaralı vermiştir. Ardından geri dönmüşlerdir (Oglander, 2005, s. 108). Seddülbahir'e de Irresistible savaş gemisinden Yüzbaşı Panton komutasında 45 askerlik başka bir birlik çıkarılmıştır. Bu birlik Osmanlı topraklarına zarar vermiş olsa da Türk direnişine dayanamayıp geri çekilmiştir (ÇBK, 2008, s. 111). Mart'ın 4'ünde, Ocean ve Majestic zırhlı gemilerinin desteği ile Seddülbahir'e çıkarma yapan bir birliğe karşı 27. Alay 3. Tabur 10. Bölükten Bigalı Mustafa oğlu Mehmet Çavuş komutasındaki yarım takım kahramanca karşı koymuştur. Çarpışma esnasında 4 er şehit olmuş, 10 er de yaralı kurtulmuştur (Atatürk, 2001, s. 6).

26 Şubat'tan 18 Mart'a kadar İtilaf Devletleri, her gün Türk kuvvetlerine saldırmıştır. 18 Mart'ta Türk ordusu, pek çok devletle savaşmıştır. Osmanlı donanmasının gücü, İtilaf Devletlerinin donanmasıyla karşılaştırılacak durumda değildir (Tunaboyle, 2015, s. 118). 16 Mart'ta Amiral Carden hastalanınca onun yerine yardımcısı Amiral De Robeck getirilmiştir (Steel ve Hart, 2005, s.30). Mart'ın 11'inde General Ian Hamilton, Akdeniz Sefer Kuvvetlerine atanmış, General d'Amade emrindeki Fransız Doğu Seferi Kuvveti Mart'ın 17'sinde Mondros Limanı'na ulaşmıştır. Anzak birlikleriyle birlikte Çanakkale'nin önünde 60.000 askerden oluşan bir ordu toplanmıştır. Osmanlı da savunma tertibatı alarak, zarar gören toprakları tamir ederek gerekli önlemleri almıştır. Bunun dışında, sahte bataryalar kurularak düşman askerlerinin dikkatlerinin dağıtılması hedeflenmiş, deniz altından gelecek olan bir tehlikeye karşı da ağ kurulmuştur. Mart'ta 11 adet mayın hattı döşenmiştir. Nusret mayın gemisinin Erenköy koyuna yerleştirdiği mayınlar savaşın kaderine etkide bulunmuştur. 18 Mart'a gelindiğinde İtilaf Devletleri mayın bölgesini koruyan bataryalarla seyyar toprakları etkisiz hale getirmek, mayın tarama gemileriyle gemilerin geçmesi için bir koridor açmak niyetindeydiler. Osmanlı cephesinde ise Müstahkem Mevki Komutanlığına bağlı ağır topçu birlikleri ile Kurmay Yarbay Mustafa Kemal komutasındaki 19. Tümen'e hazır bulunmaktaydı (ÇBK, 2008, s. 114).

18 Mart sabahı 10.30 sularında, Agamemnon zırhlı gemisinin rehberliğinde 1. İngiliz Tümeni Çanakkale Boğazı'ndan içeriye girmeye başlamıştır. 11.30 gibi gemiler, Boğaz Savaşı'nı resmen başlatmıştır. Queen Elizabeth, Anadolu Hamidiye Tabyası'nı; Agamemnon, Rumeli Mecidiye Tabyası'nı; Lord Nelson, Namazgâh Tabyası'nı; Inflexible ise Rumeli Mecidiye Tabyası'nı hedef olarak seçmiştir (ÇBK, 2008, s. 173). Tabyalar ağır bombardıman karşısında hasar görmüş olsa da isabetli atışlarla düşmana zarar vermeyi başarmıştır. Ancak bazı tabyalardaki toprakların devre dışı kalması,

Osmanlının ateş gücünün zafiyete uğramasına yol açmıştır. En güneyde bulunan Fransız gemisi Bouvet, Nusret mayın gemisinin döktüğü mayınlı alana girmiş, büyük bir patlamayla iki dakika içerisinde batmıştır. 600 kişiden fazla personel yaşamını yitirmiştir. (Rudenno, 2009, s. 156) Fransız kuvvetleri Bouvet'e yardıma gitmiştir. Bu olay, Osmanlı askerinin moralini yükseltmiştir. Selahattin Adil Paşa bu durumu "Bizim maneviyatımızı bir derece daha arttırdı." (Selahattin Adil Paşa, 2007, s. 43) ifadesiyle anlatmıştır.

Bouvet'in batmasıyla birlikte Queen Elizabeth Anadolu Hamidiye Tabyası'nı bombalamaya başlamıştır. Ancak Irresistable, hemen yanında meydana gelen patlamadan hasar görüp de kaçmaya çalışınca mayına çarpmıştır. İngiliz kuvvetlerince personel hızlıca kurtarılmış, gemi öylece bırakılmıştır (Erdemir, 2009, s. 81). 16.05'te de İngiliz Savaş Gemisi Inflexible, mayına çarpmış, batmaya başlamıştır. 17.30'da Amiral De Robeck, yaşananlar karşısında Bozcaada'ya demirleme emri vermiştir. Bunlar olurken Dardanos ve Soğanlıdere bataryaları da çekilmeye çalışan Ocean'ı ateşe tutmuştur. Aldığı hasarlarla ve mayına çarpmasıyla birlikte Ocean da batmıştır (ÇBK, 2008, s. 178).

Bütün bu kayıplarla İngilizlerin kuvvetleri üçte bir oranında azaltılmıştır (Oglander, 2005, s. 130). 18 Mart'ta Osmanlı kuvvetlerindeki şehitlerin ve yaralıların sayısı 79'ken Almanlarda, ölü ve yaralı sayısı toplam 18'dir. Müttefik donanmasındaki zayıtıysa batan ve ağır hasarlı 7 geminin dışında insan zayıtı hemen hemen 800'dür (ÇBK, 2008, s. 188). Zaferin kazanılmasında topların ve mayınların bir arada kullanılmasının önemi anlaşılmış, İtilaf Devletlerinin donanmasının üçte biri bu yolla yok edilmiştir (Atabey, 2014, s. 123).

3.2.2. Kara Muharebeleri

18 Mart'ta denizde kazanılan zafer, İtilaf Devletlerine kara çıkarması yapılmaksızın boğazın geçilemeyeceğini net bir biçimde göstermiştir. Bundan dolayı, İtilaf Devletleri, kara harekâtına başlamıştır. Bu doğrultuda, düşman kuvvetleri 75 bin askeri Limni Adası'na yığmış ve tüm hazırlıkları tamamlamıştır. General Hamilton, Avustralya-Yeni Zelanda askerlerinden oluşan ANZAC kolordusunu Arıburnu'na, İngiliz ve Fransız kuvvetleriyse Seddülbahir'e çıkaracaktı. Alçıtepe ele geçmesinin ardından, Kilitbahir'e doğru ilerlenecekti (Karal, 2011, s. 460).

Osmanlı, Çanakkale'yi savunmak üzere 5. Ordu'nun başına Alman Mareşal Liman von Sanders'i getirmiştir. Von Sanders'in emri altında 6 tümendenden oluşan hemen hemen 50-60 bin asker bulunmaktadır. Ayrıca, 4 haftalık da bir süreye sahiptir. Liman von Sanders; birlikleri Boğaz'ın her yanına dengeli olarak dağıtmamıştır; bunun yerine,

olası çıkarma bölgesi olabilecek Bolayır'a, Gelibolu'nun güney kısmına ve Asya tarafına ikişer tümen dağıtmıştır. Arıburnu'ndan Gelibolu'nun uç kısmındaki Seddülbahir'e uzanan bölgenin savunmasıysa 9. Tümen'e aittir. Mustafa Kemal de yeni oluşturulan 19. Tümen'in başında bulunmaktadır. 19. Tümen 25 Şubat 1915'te Ece Limanı-Seddülbahir kıyılarını savunması için görevlendirilmiştir. Ardından, 5. Ordu'nun ihtiyat gücü olmuş, Bigalı bölgesinde bekletilmiştir (Karal, 2011, s. 455-456).

Liman von Sanders'in Türk askerinin büyük bir kısmını yerleştirdiği bölgelere düşmanın çıkma ihtimali bulunmamaktadır, çıksa bile bu göstermelik bir taarruz olacaktır. Bundan dolayı, kara savaşlarının ilk iki gününde düşmana direnme işi, 9 ve 19. tümenlere düşmüştür. Osmanlı askerleri, Liman von Sanders'in stratejik hatası yüzünden kendilerinden daha fazla sayıdaki düşman askeriyle savaşmak zorunda kalmıştır (Bayur, 1991, s. 289). İtilaf Güçleri; İngiliz, Fransız, Yeni Zelandalı, Avustralyalı, Tazmanyalı, Hintli, Senegalli ve Kuzey Afrikalı askerlerden oluşmaktadır. Bunlar, savaşa Mısır ile Kıbrıs'ta hazırlanmıştır (Karal, 2011, s. 459).

Arıburnu'na Anzak kolordusu, Nisan'ın 25'inde çıkarma yapmıştır. Amaçları, evvela Kabatepe'yle Küçük Arıburnu arasında bulunan kumsala çıkmaktır. İlk evrede Conkbayırı-Kocaçimentepe hattı kontrol altına alınacak, buradan Maltepe'ye gidilecekti. Bu sayede, kuzeyde bulunan Osmanlı askerlerinin, güneyde bulunan Seddülbahir'deki birlikler ile yardımlaşması engellenecekti. Nisan'ın 25'inde, sabah 04:20 gibi düşman çıkarması başlamıştır. Anzak askerleri, akıntıdan dolayı mecburen Kabatepe yerine Arıburnu'na çıkmıştır (Karal, 2011, s. 461).

Anzak kuvvetleri, belli bir yere dek ilerlemiştir. Bigalıdaki, Yarbay Mustafa Kemal'in başında bulunduğu 19. İhtiyat Tümeni, 24-25 Nisan gecesinde Conkbayırı'na ulaşmıştır. Arıburnu'ndan top sesleri gelmeye başlayınca Mustafa Kemal, durumu ordu komutanına bildirmiş, emir gelmesini beklemiştir (Karal, 2011, s. 463). 27. Alay ciddi kayıplar vermiştir. Askerler geri çekilirken Mustafa Kemal, askere süngü taktırarak yere yatırmıştır. Bu yüzden, düşman kuvvetleri de yere yatmış, 57. Alay Öncü Bölüğü'nün Conkbayırı'na yerleşmesi için zaman kazanılmıştır (Kocabaş, 2005, s. 90). Bu da kara harekâtının kaderi için oldukça önemli bir girişimdir. Mustafa Kemal, 57. Alay'ı bir dağ bataryasıyla takviye edip karşı taarruz için Arıburnu'na yollamış ve onlara "Ben size taarruz emretmiyorum, ölmeyi emrediyorum" demiştir. Ardından, Kolordu Komutanı Esat Paşa'nın izni ile Eceabat'taki 27. Alay'ın büyük bir bölümü de çıkarma bölgesine gönderilmiştir (Kurşun, 1993, s. 206).

25 Nisan 1915 tarihindeki süngü saldırısıyla Anzaklar pek çok kayıp vererek sahile çekilmiştir. Bacağından vurulan 57. Alay'ın komutanı Hüseyin Avni Bey, metin bir şekilde savaşmaya devam etmiştir. 57. Alay'ın taarruzundan dolayı şaşırان 15 bin askerlik İtilaf Güçleri, kumsala dökülmüştür. Yapılan bombardımandan dolayı Osmanlı ordusunda da ciddi kayıplar verilmiştir (Kocabaş, 2005, s. 91-92).

İtilaf Güçleri, Çanakkale Boğazı'nı zorlarken Osmanlı tarafı yalnızca mevzileri savunmuş, kimi zaman da karşı taarruzda bulunmuştur. İlk Osmanlı taarruzu, 27 Nisan 1915 sabahında Anafartalar'a gelen İngiliz kuvvelerine karşı Arıburnu'nda yapılmıştır. Fakat İngiliz muharebe gemilerinden gelen yoğun topçu ateşinden dolayı taarruz yavaşlamış, İngilizler uzaklaştırılamamıştır. Osmanlı askerleri, 1 Mayıs 1915'te Merkeztepe, Sivritepe ve Kanlısirt çizgisindeki İngilizlere saldırmıştır, ama İngiliz gemilerinin verdiği destekle Anzak kolordusu büyük bir zayıat vermemiştir (Kurşun, 1993, s. 207). Kara savaşları, 1915 yılının Ağustos'una dek dört ay boyunca, Conkbayırı-Kocaçimentepe-Kabatepe civarında devam etmiştir. Çarpışmalarda hem Türkler hem Anzaklarda ciddi kayıplar yaşanmıştır (Güzel, 2020, s. 17).

İtilaf Devletleri, Kumkale bölgesine de çıkarma yapmıştır. Asıl itibarıyla bu çıkarma, Türk savunmasını şaşırtmak üzere yapılmıştır. Fransızlar, Kumkale ve Kumkale-Orhaniye arasını ateşe tuttuktan sonra, karaya çıkmıştır. Kumkale'de bulunan Osmanlı askerleri, bir takım olmasına rağmen Fransız bombardımanına karşı çok iyi bir şekilde dayanmış, ama sürekli olarak artan Fransız askerleri karşısında dayanamayıp Kumkale köyüne çekilmiştir. Sokak çatışmaları olmuş, takım komutanı şehit edilmiştir (Karal, 2011, s. 462). Fransızlar da kendi birliklerinin zarar görmesi gibi bir ihtimal varken Kumkale'yi şiddetli bombalamıştır. Bombardıman karşısında Osmanlı askerleri, Mezarlık-Kumkale-Orhaniye hattına gerilemiş, Fransızlar, General Hamilton'un emri ile 26/27 Nisan 1915 gecesi geri çekilmiştir (Kocabaş, 2005, s. 84-85).

Seddülbahir, Gelibolu çıkarması için asıl düşünülen yerdir. Bundan dolayı, İtilaf Devletleri'nin askerleri, Seddülbahir'e çıkarma yapmaya başlamıştır. Çıkarma yapan birliklerin ilk hedefi, güneydeki Alçıtepe'yi alıp Kilitbahir Platosu'na doğru gitmek, orada bulunan merkez tabyalarını etkisiz hale getirdikten sonra, Boğaz'ın girişini ele geçirmektir. Türk tarafı, düşman kuvvetlerine ağır zayıat verdirmiştir (Karal, 2011, s. 464).

Ezineli Yahya Çavuş'un da bulunduğu Ertuğrul koyuna, "River Clyde" adlı kömür gemisi, iki bin asker çıkarmıştır. Ağır bombardımana rağmen Türk batarya ve kuvvetleri yok edilememiştir. Türk ateşi etkili olmuş, İtilaf Devletlerinin askerleri

yerlerinden kımıldayamamıştır (Kocabaş, 2005, s. 93). Ağır saldırı karşısında Türklerin kaçamayacağını düşünen Hamilton, Türk direnişini şu sözlerle anlatmıştır: “Düşman anlaşılan yer altında ve çok derinlere mevzilenmişti. Karada Türklerin ve makineli tüfeklerin ateşi hiç dinmiyordu. İnsanlar bir kâbusun pençesine yakalanmışlardı ve biz çaresiz ve perişan bir halde bekliyorduk.” (Hamilton, 1917, s. 35).

Türk birliklerinin gerçekleştirdiği ikinci ve üçüncü taarruz ile kahramanca savunması karşısında Fransız birliğinde çözümler olmuştur (Kurşun, 1993, s. 207). Enver Paşa'nın emri ile 19 Mayıs'ta yeni bir saldırı başlatılmıştır. Fakat Anzakların savunması yüzünden başarıya ulaşamamıştır. Temmuz ayı sonlarına dek Kirte-Kerevizdere-Zığındere bölgesinde göğüs göğse çarpışmalar yapılmıştır. Özellikle, sekiz gün aralıksız süren Zığındere çarpışması, iki tarafın da ciddi zayıt vermesine neden olmuştur. Buradaki çarpışmalar, ağustos'ta mevzi savaşına dönüşmüştür (Kurşun, 1993, s. 207).

25 Nisan'dan Temmuz'un sonuna dek Seddülbahir ve Arıburnu'nda başarı yakalayamayan İtilaf kuvvetleri için General Hamilton yeni bir plan yapmıştır. Buna göre, Türklerin arkasına sarmak ve onları çember içerisine alarak imha etmek için Büyük ve Küçük Kemikli Burunları arasındaki Suvla sahillerine çıkarak Anafartalar'da üçüncü bir cephe açmak gerekmektedir. Amaç, Conkbayırı ve Kocaçimentepe bölgesini alarak buradan ilerleyip Çanakkale Boğazı'na inmektir, böylece Boğaz'a da hâkim olunacaktır. Takviye alan İtilaf Güçleri, kesin sonuca ulaşmak için 9. İngiliz Kolordusu'nu, 6-7 Ağustos gecesı Arıburnu'nun kuzey kısmındaki Suvla Limanı'na çıkarma yapmış, Anafartalar'a doğru ilerlemeye başlamıştır (Kurşun, 1993, s. 207). Anafartalar Grup Komutanı Albay Fevzi Bey, askerlerin yorgun olduğunu ileri sürerek karşı saldırıda bulunmak istememiştir. Bundan dolayı Mustafa Kemal, Fevzi Bey'in yerine atanmıştır (Karal, 2011, s. 467-469).

Mustafa Kemal komutasındaki birlik, 9 Ağustos sabahı Azmakdere'nin iki tarafından başlayan karşı saldırıyla İtilaf Güçlerini denize kadar püskürtmüştür. 10 Ağustos'un sabahında 8. Tümen'le gerçekleştirdiği saldırının sonucunda Kocaçimentepe'yle Conkbayırı'nın stratejik önemi bulunan noktalarını İngiliz kuvvetlerinin elinden almıştır. Bu sayede, tüm İngiliz askerleri sahilde kalmıştır (Karal, 2011, s. 470). İtilaf Güçleri, 21 Ağustos'ta tekrar saldırmaya başlamıştır. “II. Anafartalar Muharebesi” adı verilen bu taarruz da başarılı olamadığı için savaş, günlerce devam eden siper savaşlarına dönüşmüştür. Düşman, Çanakkale'nin geçilemeyeceğini anlamıştır (Yadıman, 1993, s. 207).

Türklerin Çanakkale’de yazdığı destan, İtilaf Güçlerinin moralini bozmuştur. Hamilton, ısrar etse de cepheye asker yollanmamış, iki tümen asker çekilerek batıya kaydırılmıştır. Hamilton’un yerine General Monroe geçmiştir (Karal, 2011, s. 473). İngiliz Savaş Bakanı Lord Kitchener, son kez Çanakkale’ye gelmiş; başarılı olamayacaklarına kanaat getirip Ocak 1916’da kuvvetlerini geri çekilmesine karar vermiştir. Aralık’ın 8’inden 20’sine dek Anafartalar ve Arıburnu bölgelerinden, Aralık’ın 28’inden Ocak’ın 9’una dek Seddülbahır’dan çekilmişlerdir (Macleod, 2005, s. 15). İtilaf Güçleri cepheyi tahliye etmiş olsa da zırhlı gemiler, bir süre daha bombalamayı sürdürmüştür (Miralay, Süleyman Şakir, 2006, s. 47).

3.3. Çanakkale Muharebelerinin Önemi ve Etkileri

Çanakkale Muharebeleri, yalnızca Türk Savaş tarihinin önemli bir sayfası değildir. Aynı zamanda dünya tarihinin de önemli savaşlarından birisidir. Bundan dolayı Çanakkale Muharebelerinin önemi, üzerinden çok fazla zaman geçmiş olmasına karşın azalmamıştır. Önemi zaman içinde artmış, ileriki kuşaklara tarihsel, askerî, sosyal ve politik açıdan ders alma zemini oluşturmuştur (Güler ve Akgül, 2010, s. 185).

Çanakkale Muharebeleri, Türk ordusunun ve ulusunun yeniden dirilişini sağlamıştır. Bu savaş, Millî Mücadele’nin provası olmuştur. Dünyanın farklı uluslarına karşı savaşan Türk ordusu ve milleti, var olma mücadelesi vermiş ve bu sayede Kurtuluş Savaşı’nda da başarılı olmuştur. O güne dek farklı askerî yenilgiler yaşayan Türk milleti, son dönemeçte ölüm kalım savaşının ortasında bulmuştur kendisini. Uzun seneler karşı karşıya kaldığı yenilgilerin olumsuz psikolojisini Çanakkale Muharebeleriyle atmıştır. Çanakkale Muharebeleri, Türklerin inancının ve azminin teknolojik silahlara karşı üstün geldiği bir savaştır. Çok üstün silahlara karşı imanını ortaya koyan Türk insanı hem kara hem de deniz savaşlarında başarılı olmuştur (Atam, 2020).

Dünyada birçok askeri mücadele yapılmıştır. Çanakkale Muharebelerini ötekilerden ayıran ve öneminin gün geçtikçe daha da artmasını sağlayan sebepleri bilmek önemlidir. Çanakkale Muharebeleri, yok olacağı zannedilen bir milletin ve devletin, elinde kısıtlı imkân lar bulunmasına rağmen kazandığı çok önemli bir zaferdir. Bunun yanı sıra, Çanakkale Muharebeleri, o zamana dek yapılan askerî mücadelelerin en yıkıcı olanıdır. Bu savaşta hem Türk tarafı hem de İtilaf Güçleri pek çok kayıp vermiştir. Bu savaşta, dünyanın farklı coğrafyalarından gelen milletlerin Türklere ait topraklarda inandırıldıkları şeyler için canlarını verdikleri bir askerî mücadele olması bakımından da

oldukça önemlidir. Farklı dinlerden ve milletlerden insanlar, Türk milletinin karşısında aciz kalmıştır. Bazı milletler, inandıkları değerler uğruna savaşmış olsa da bazıları ya kandırılarak ya da mecbur oldukları için buraya gelmiştir. Destan yazan Türk askeri, Mustafa Kemal Atatürk ve diğer kahraman komutanlarla birlikte Türk milletinin onurunu ve şerefini korumuştur (Keleşyılmaz, 1999, s. 78-79).

Birbirini asla tanımayan ve çok uzak coğrafyalardan gelen milletler Çanakkale’de dünyanın en kanlı savaşlarından birine dahil olmuştur. Bu, çok önemli bir durumdur. Binlerce insan, Gelibolu Yarımadası’ndaki dik yamaçlarda ve dar vadilerde günlerce şiddeti çok yüksek olan kanlı mücadelelerde yaşamını yitirmiştir. Farklı savaş taktiklerinin kullanıldığı ve denendiği bu savaşta; Türkler için gelişmiş silahlar olmaksızın savaşın kaderi belirlenmiştir. Süngüler ile göğüs göğüse yapılan savaşlarda milletimiz âdeta bir destan yazmıştır. Türkler, savaş bitene kadar dürüst ve mert bir şekilde mücadele etmiştir. Karşı taraftan yaralanan askerlerle ilgilenmiş, onlara yiyecek yardımında bulunmuş, savaş hukukunun dışına çıkan hiçbir davranış göstermemiştir. Türk askerinin savaş koşullarında da insani bir yaklaşım sergilemiş olması, düşmanlarına karşı iyi tutumu, savaşa katılan düşman askerlerinin Türk ulusuyla ilgili düşüncelerinde değişiklik oluşturmuştur. Avustralya’dan gelen askerler, günlüklerinde ve mektuplarında Türklerin dürüst, mert, insani değerlere sahip ve kahraman olduğunu belirtmiştir. Çanakkale Muharebeleri, Türklerin mertliğini ve kahramanlığını bütün dünyaya onaylattığı bir savaştır. Atatürk de bu savaşla ilgili olarak düşman askerleri için şunları söylemiştir: “Kahramanlar, öldükten sonra onlar, bizim de çocuklarımız olmuşlardır.” (Tunçoku, 2015, s. I-II).

1930 yılının Haziran ayında, Ankara’ya gelen ve Çanakkale Muharebelerinde bir kolunu yitirmiş olan Fransız Generali Gauraud da Türkler için şu güzel sözleri söylemiştir: “Türklerle harp etmiş olmam, çok mert bir milleti yakından tanımaya, sevmeye ve ona hürmet duymama vesile oldu.” (Güler ve Akgül, 2010, s. 188). Meydana gelen olaylar karşısında Türk askeri için bunun gibi pek çok güzel söz söylenmiştir. Bu yüzden, Çanakkale Muharebelerinin yapıldığı yerleri görmek için dünyanın farklı coğrafyalarından pek çok insan her sene Çanakkale’ye gelmektedir.

Çanakkale Muharebelerinin dünya üzerindeki etkisi ve yankısı çok farklıdır. Bunlardan biri de Atatürk’ün hem Türk hem de dünya tarihine askeri bir deha olarak adını yazdırmış olmasıdır. Evvela, 19. Tümen Komutanı, sonrasında Anafartalar Grup Komutanı olarak Çanakkale Muharebelerine dahil olan Mustafa Kemal, askerlik dehasıyla üstün yeteneğini bütün dünyaya kabul ettirmiş ve bundan dolayı “Anafartalar

Kahramanı” şeklinde anılmıştır. Bu savaş esnasında tanınması da onun Millî Mücadele’yi başlatmasını sağlamıştır. Çünkü Çanakkale’de Türk milletinin vatan sevgisinin ne kadar yüksek olduğunu bir kez daha anlamış ve kendi potansiyelinin farkına varmıştır. Çanakkale Muharebeleri, her şeyden evvel Türk ulusuna Mustafa Kemal gibi bir lideri hediye etmiştir (Çeliker, 1988, s. 448).

Çanakkale Muharebeleri, Türkiye Cumhuriyeti’nin temellerinin atılmasını sağlamıştır. Bu bakımdan Çanakkale Muharebelerinin etkileri ve sonuçları, Türk milleti için çok fazla önem arz etmektedir. Atatürk’ün Arıburnu ve Conkbayırı’nda mağlup ettiği Anzak Kolordu Komutanı General Birdwood, Atatürk’le tanıştığında şu soruyu sormuştur: “Ekselans bizi nasıl yendiniz?” Bu soru karşısında aldığı mütevazı yanıt komutanın Atatürk’e ve Türk milletine hayranlığını artırmış, şu sözleri söylemesini sağlamıştır: “Sizin kadar kahraman ve yüce gönüllü bir general tanımadım.” (Güler ve Akgül, 2010, s. 89).

Atatürk, emrindeki askerleri yetiştirme ve cephede yönetmede gösterdiği üstün başarılarla düşmanın ağır yenilgiler yaşamasını sağlamıştır. Türk ordusunu komuta eden Liman von Sanders, Atatürk’ü “zorlu, gözü pek ve aşırı gururlu” bir komutan olarak nitelendirmesinin yanında “her şeyden önce birinci sınıf bir asker” olarak da nitelendirmiştir (Yetişgin, 2015, s. 16).

Her sene 18 Mart’ta “Çanakkale Zaferi Anma Etkinlikleri” ile şehitler anılmaktadır. 25 Nisan tarihindeyse Avustralya, Yeni Zelanda, İngiltere ve Fransa’dan Çanakkale’ye ziyaretçiler gelmekte, farklı törenler yaparak kendi askerlerini anmaktadır. Her toplum, tarih yapmaktadır ve kimilerinin yaptığı tarih, diğerlerinin ve dünyanın gidişatını etkilemektedir. Çanakkale deniz ve kara savaşları, bir destan olduğu için kalıcılığını sonsuza dek korumaya devam edecektir (Ortaylı, 2014, s. 126). I. Dünya Savaşı’nda Türkler bütün dünyaya yurtlarının Türkiye olduğunu ve özgür bir ulus olarak yaşadıklarını ilan etmiştir. Dört sene devam eden I. Dünya Savaşı’nda gençler, zanaatkârlar, çiftçiler şehit olmuştur. Bu savaş, ulusal bilincin ortaya çıkmasını sağlamıştır (Ortaylı, 2014, s. 123).

Çanakkale Muharebeleri, Türk ve dünya politik tarihine de etkide bulunmuştur. Çanakkale’de elde edilen zaferin en önemli tarafı, Anadolu’nun ve İstanbul’un Türklere ait olduğunun bütün dünyaya duyurulmasıdır. Bu zafer, daha önce kaybedilen savaşların oluşturduğu olumsuz psikolojiyi ortadan kaldırmıştır. 1912-1913 senelerindeki Balkan Savaşı’ndan yenilen Türk askeri, Çanakkale Muharebelerinde yıpranmış olan manevi kuvvetini tekrar kazanmıştır. Çanakkale Muharebeleri, I. Dünya Savaşı’nın süresini,

hemen hemen iki sene daha uzatmıştır. Bundan dolayı hem Türkler hem de İtilaf Güçleri daha fazla zayıflamıştır. Toplamda beş yüz bine yakın insan hayatını kaybetmiştir, bu da ileriki senelerde milletlerin toplumsal, siyasal ve iktisadi bakımdan farklı şekillerde etkilenmesine neden olmuştur. Hekim, asker, farklı mesleklerden gençler yaşamını yitirmiş, yetişmiş insan kaybından dolayı milletler bazı sorunlar yaşamıştır. İtilaf Güçlerinden ekonomik yardım alamayan Rus Çarlığı yıkılmış, yeni bir rejim kurulmuştur. Rusya bu yüzden savaşın sonucunu beklemeksizin savaştan ayrılmak zorunda kalmıştır. Rusya'nın daha önce aldığı Doğu Anadolu'daki toprakların tekrar Türklere geçmesini sağlamıştır. Bunun dışında, yeni kurulan Sovyetler Birliği'nin Türklere destek vermesi de bu gelişmelerin bir neticesidir.

İngiltere'yle Fransa I. Dünya Savaşı'nı kazanmasına karşın Çanakkale'de uğradığı mağlubiyet ile iktisadi manada yaralar almıştır. Bu da dünya politik tarihinde yeni oluşumlara zemin hazırlamıştır. Türkler, denizde ve karada kendisinden üstün olan düşmanlara karşı kahramanca savaşmıştır. I. Dünya Savaşı'ndan önce Osmanlı İmparatorluğu; İngiltere, Fransa, Rusya, Bulgaristan ve Yunanistan'la anlaşma yapmak üzere bazı tekliflerde bulunmuştur ama bu teklifler sıcak karşılanmamıştır. Hatta savaş çıkana dek oldukça iyi ilişkiler içinde olunan Almanya da Osmanlıyla savaşa katılmıştır (Bayur, 1991, s. 396).

Çanakkale Muharebelerindeki zafer ile Osmanlı İmparatorluğu saygınlığını yeniden kazanmıştır. Bu galibiyet, Türkler için gurur vesilesi olmuştur. Batı'da "hasta adam" olarak görülen Türkler, ne kadar korkusuz, cesaretli ve dayanıklı olduğunu göstermiştir. Çanakkale'de elde edilen galibiyet, Türk aydınlarına ve idarecilerine ciddi bir cesaret ve özgüven vermiştir (Yetişgin, 2015, s. 14).

Çanakkale Muharebeleri neticesinde Türk ulusu bir nesli kaybetmiş olmasına karşın Anadolu'nun kendilerine ait bir vatan olduğunu kanıtlamıştır. Türk milleti, dayanışma, fedakârlık ve millet olma hissini en yüksek düzeyde yaşamıştır. Bu dayanışma da Türk ulusunun ilerideki millî birliğini ve beraberliğini kuvvetlendirmiştir (Safran, 1994, s. 575). Çanakkale, Türk ulusu için en ağır imtihanlardan birisidir. Türkler, maddi ve manevi kaynaklarının önemli bir bölümünü yitirmiştir (Turan, 1994, s. 563).

I. Dünya Savaşı emperyalizmin çıkarı savaşıdır. Çanakkale Muharebelerinde Türklerin kazandığı zafer, emperyalistlere iyi bir ders olmuştur. Emperyalizm, ciddi bir darbe yemiştir. Osmanlıya her istediğini yaptıran Batılı devletler, Çanakkale'deki zafer ile Batılıların sınırsız isteklerine karşı çıkma onurunu elde etmiştir. Çanakkale Muharebeleri, yalnızca savaş meydanındaki bir askeri başarı değil, Osmanlı'nın son

dönemindeki bilhassa Trablusgarp ve Balkan savaşlarındaki mağlubiyetlerinin verdiği ümitsizliğin de telafisi olmuştur. Bu galibiyet, ulusun kendisine olan güvenini kazanmasına yardım etmiştir. Bunu, İkdam gazetesinde Hamdullah Suphi şöyle ifade etmiştir:

Bir hücum esnasında yaralandığı halde, ısrar ederek ertesi günü tekrar muharebeye girdiğini ve bu defa şehid olduğunu, orada öğreniyorum. Ailesinin son isteğini makrûz tutmak için ismini gizledi: kim bu genç, yaralı iken muharebeye giren. Diğer kahramanlarımızdan yerde yarasını bağlamak için kendisine yardım teklif edilen bir nefer ‘ko aksın’ Balkan muharebesinin karasını ancak bu kan siler.” (Hamdullah Suphi, 1915, s. 2)

3.4. Çanakkale Muharebelerinin Sonuçları

Çanakkale Boğazı, bütün Ortadoğu’nun, Kıta Avrupası’nın, Balkanların ve Avrasya’nın kilididir (Güzel, 2020, s. 22). Bu yüzden bu bölgenin Türkler ve İtilaf Güçleri açısından çok fazla önemi bulunmaktadır. Çanakkale Muharebelerinin en önemli sonuçlarından biri de insan kaybıdır. İngilizlerin, 119 bin ölü ve yaralı varken Fransızların 26 bin insan kaybı vardır. Osmanlının kaybı ise 280 bine yakındır. 66 bin şehit, 152 bin yaralı bulunmaktadır (Karal, 2011, s. 474).

Çanakkale Muharebelerinde iki taraf da ciddi zayıatlar vermiştir fakat Türklerdeki genel zayıatla şehitlerin sayısının sürekli olarak kıyaslandığı anlaşılmaktadır. Kazanılan bu zaferin her sene yapılan kutlamalarında, farklı platformlarda düzenlenen etkinliklerde gerçekleştirilen konuşmalarda, Çanakkale Muharebelerinde 250 binden fazla şehidin verildiği belirtilmektedir. Ancak bazı belgelerde, kara ve deniz savaşlarındaki subay ve erlerden şehitlerin toplam sayısı 57.263 olduğu belirtilmektedir. Bu sayı, Liman von Sanders’in “Türkiye’de Beş Sene” isimli yapıtında, 66.000 şeklinde belirtilmektedir. Zayıat 210.000–218.000 civarındadır aslında. Aradaki farkın nedeni, bu sayıya şehitlerin dışında, yaralı, kayıp ve esirler ile hava değişimi için hastaneye gönderilenlerle farklı hastalıklardan yaşamını kaybedenler de eklenmiştir (ATASE, 2002: 244).

Bunların yanı sıra Gürsel Göncü ile Şahin Aldoğan “Çanakkale Savaşı Siperin Ardı Vatan” isimli araştırmalarında Türklerle İtilaf Güçlerinin zayıatıyla bazı bilgiler vermiştir. Dr. General Kemal Özbay, ‘Türk Asker Hekimliği Tarihi ve /Asker Hastaneleri’ isimli dört ciltten oluşan yapıtında, savaşlar esnasında yaralanmak ya da hastalanmak suretiyle yollandıkları hastanelerde şehit olanlar ile beraber, Çanakkale’deki şehitlerin sayısını 101.279 şeklinde vermektedir. Bundan dolayı savaşlarda yaralanmış ve

hasta olarak 200 binden çok askerin savaşın dışında kaldığını; bunların 35 bine yakınınınsa daha sonra şehitlik mertebesine ulaştığını kabul etmek mümkündür. Şehit olmayan 185 bin askerin kaçının savaşa geri döndüğünü, kaçının kalıcı hasarın sonucunda görev yapamayacak duruma geldiği bilinmemektedir. Çanakkale Muharebelerinin ülkemize 101.279'u şehit 250.000'in üzerinde insana mal olduğudur. Bunların yanı sıra Müttefikler devletlerin toplamdaki zayıfatı 270 bin insanı geçer. Donanma kuvvetleri ile beraber Çanakkale Muharebelerine 468.987 İngiliz ile Anzak, 79 bin Fransız askeri, toplamda hemen hemen 550 bin Müttefik devlet askerinin katıldığı düşünülür ise, Türkler karşısında savaşan her on askerden beşi ölmüştür, yaralanmıştır veya hastalanıp savaş dışı kalmıştır (2006:146–147).

Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı'nın “Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi V. Cilt Çanakkale Cephesi Harekâtı 1.nci, 2.nci ve 3.ncü Kitapların Özetlenmiş Tarihi” isimli yapıtında Çanakkale Muharebelerinin politik ve askerî neticeleri, şöyle ifade edilmiştir:

a. Çanakkale Muharebelerinde denizde ve karada kazanılan zaferler, Balkan felaketi ile hem içte hem de dışta sarsılan Osmanlının prestijini artırmış, iktidarın daha uzun süre yönetimde kalmasını sağlamıştır.

b. Gelibolu yarımadasındaki bu zafer, Türklerin eski kuvvet ve canlılığını muhafaza ettiğini, çöken ve can çekişen bir devlet içerisinde varlığını korumak isteyen bir milletin bulunduğunu göstermiştir.

c. Çanakkale zaferi, Batılı devletlerin müttefikleri Rusya'ya ulaşmasına imkân tanımamış, bu yüzden Çarlık Rusya'sı çökmüş ve komünizm kurulmuştur.

d. Müttefiklerin Çanakkale'de başarısız olmaları, başta savaşa katılmayan Balkan Devletlerinin tavırlarını da değişik biçimlerde etkilemiştir. Mesela Bulgaristan, müttefiklerin yanında, Romanya, Yunanistan ve İtalya savaşın dışında kalmış; Arapların isyanları da bir sene geciktirmiştir. Müttefiklerin Çanakkale Boğazı'ndaki yenilgisi, İngiltere ile Fransa'nın prestijini ciddi şekilde sarsmış, bilhassa İngilizlerin deniz savaşlarındaki üstünlüğü yıkmıştır.

e. Avustralya ile Yeni Zelanda vb. İngiliz sömürgesi devletlerin askerleri, Çanakkale'de yaşamlarını kaybetmiş ve millî bir aydınlanma yaşamaya başlamışlardır.

f. Çanakkale Muharebelerinin en öne çıkan neticelerinden biri de sadece Rusya'nın yıkılması değildir, aynı zamanda Büyük Britanya İmparatorluğunun sarsılmasıdır.

g. 18 Mart 1915 Boğaz Savaşı'nda elde edilen galibiyetle, İngiliz-Fransız donanmalarının Marmara'ya girip, bir ay içinde İstanbul'u alma planları suya düşmüştür.

h. 18 Mart yenilgisinin ardından, kara çıkarmaları ile başlayan ve devrin en kuvvetli zırhlılarının ateşlerinin altında günlerce devam eden mevzi muharebelerinde, Türklerin azmi ve direnişi ile karşı karşıya kalan İngilizlerle Fransızlar, daha fazla dayanamayarak bu defa Çanakkale'den ayrılmak mecburiyetinde kalmıştır. Türklerin Balkan Savaşlarında yitirdiği prestij yeniden kazanılmıştır.

i. Çanakkale Muharebeleri, Mustafa Kemal Atatürk gibi bir komutanı ortaya çıkarmış, I. Dünya Savaşı'nı takip eden Millî Mücadele'nin lideri olmasını sağlamıştır.

j. Çanakkale galibiyeti, İngilizlerle Fransızların, Osmanlıyı savaş dışı bırakıp Almanya'nın güneydoğu tarafından kuşatılmasını hedefleyen stratejisini boşa çıkararak harbin iki sene uzamasına yol açmıştır.

k. Çanakkale Boğazı'nın açılmaması, Rusya'nın sadece silah ve malzeme yardımından mahrum kalmasını sağlamamıştır, ayrıca 500 milyona ulaşan İngiliz ve Fransız askerini bu cepheye çekip, Alman Cephesi'nden uzakta tutmuştur ve Almanların Doğu Avrupa Cephesi'ndeki harekâtını kolay bir hale getirmiştir.

l. Çanakkale Cephesi, deniz ve kara harekâtları ile beraber ele alındığında görülmektedir ki, İngiltere'yle Fransa'nın 1 sene süresince Gelibolu yarımadasında 500 milyondan çok dev bir gücü tutmak mecburiyetinde kalması ve bunun yarısını kaybetmesi, öteki cephelere asker yollayabilme bakımından, muharebenin genel gidişine etkide bulunmuştur.

n. Türk milletinin 210.000–218.000'e varan zayıatı arasında binlerce eğitimli insanın da bulunması ürkütücü bir tablo oluşturmuştur. Hakikaten, net olmayan sayılar çerçevesinde, 100 binden çok öğretmen, mülkiye, tıbbiye öğrencisi şehit olmuştur (ATASE, 2002, s. 250–251).

BÖLÜM IV

TÜRK EDEBİYATINDA ÇANAKKALE MUHAREBELERİ

4.1. Edebî Türlerde Çanakkale Muharebeleri

Birinci Dünya Savaşı'nın içinde ayrı bir yeri bulunan Çanakkale Muharebeleri, Türk milleti üzerinde derin bir savaş psikolojisi oluşturmuştur. Bu psikolojinin tespit edilmesinde ve yansıtılmasında dönemin devlet büyüklerinin desteğiyle kurulan edebî heyetin önemli bir payı vardır. Bu heyet, Harbiye Nezareti'nin dönemin şair ve yazarlarından oluşturduğu heyettir. Bu heyet ile birlikte; I. Dünya Savaşı'na ve buna bağlı olarak da Çanakkale Muharebelerine duyarsız kalan şair ve yazarların cepheyi yerinde görmeleri, savaşın büyüklüğünün kendilerinde uyandırdığı hissiyatı dizelere ve satırlara dökmeleri amaçlanır.

Başkumandan Vekili ve Harbiye Nâzırı Enver Paşa tarafından, Anadolu halkını yüreklendirmek ve vatan evlatlarına millî bir bilinç aşılama için dönemin şair ve yazarları davet edilmiştir: “Başkumandan Vekili ve Harbiye Nâzırı Enver Paşa hazretleri, dünyayı hayretler içinde bırakan Çanakkale savunmasındaki kahramanlıkları sonsuza kadar yaşatmak üzere gayet iyi ve teşekküre layık bir tedbir düşünmüşlerdir. Görevlerini, askerlerimiz gibi ne yazık ki ciddi ve fedakârca yerine getirme imkânı bulamayan genç şair ve ediplerimizden bazılarını savaş alanına davet etmişlerdir. Aynı zamanda bir iki ressam, bir iki musikişinas, birkaç fotoğrafçı ve sinematografçı da davetli olarak savaş alanına gideceklerdir” (Ayvazoğlu, 2015, s.11).

1915 yılının Haziran ayında birer davet yazısı alan isimlerden Tevfik Fikret ve Müfit Ratip sağlıkları elvermediği için Çanakkale'ye gidemezler. Tevfik Fikret, baştan olumsuz cevap vermek zorunda kalırken Müfit Ratip, yolda rahatsızlanarak geri döner. Kabul ettikleri göreve gitmek için Sirkeci Garı'nda buluşanlar arasında şair, yazar, bestekâr ve ressamlar bulunmaktadır. Şairler “Ahmet Ağaoğlu, Orhan Seyfi (Orhon), Enis Behiç (Koryürek), Alaeddin (Gövsa), Ali Canip (Yöntem), Celâl Sahir (Erozan), Hıfzı Tevfik (Gönensay), Hamdullah Subhi (Tanrıöver), Hakkı Süha (Gezgin), Ömer Seyfeddin, Mehmet Emin (Yurdakul)” ressamlar “Çallı İbrahim ve Nazmi Ziya, bestekârlar “Rauf Yekta, Selahaddin, Yusuf Razi” şeklinde sıralanabilir Heyetin rehberleri ise “Erkân-ı Harb Binbaşı Edib, Yüzbaşı Hulusî Bey”dir. (Doğan, 2015, s. 92).

Edebî heyetin yaptığı gezi 11 Temmuz 1915 Pazar günü başlar ve 2 Temmuz 1915 tarihine kadar sürer. Bu on iki günlük yolculukta geziye katılan heyette bulunanlar,

savaşın yapıldığı yerleri kendi gözleriyle görme fırsatını yakalar. (Erdemir, 2015, s.148). Harbiye Nezâreti'nin oluşturduğu edebî heyetin, Çanakkale Cephesi'ni ziyaretleri sırasındaki gözlemleriyle yazdıkları eserler Türk Harp Edebiyatı'nı daha da zenginleştirir. Bu heyetin çıkaracağını söylediği “Harp Risalesi”, 1915 yılının Kasım ayında Harbiye Nezâreti tarafından “Harp Mecmuası” adıyla yayınlanmaya başlar. Bu mecmua dışında, Yeni Mecmua gibi süreli yayınlarda da cephede yapılan gözlemler ışığında yazılan eserler yayınlanır. (Ayvazoğlu, 2015, s.191-199). Cepheyi ziyaret edenlerin izlenimlerini çeşitli eserlerle edebiyat ve sanat bağlamında sergiledikleri görülür. Verilen eserlerin sayısı ve etkisi beklenen düzeyde olmaz.

Çanakkale Muharebeleri için yazılan hikâyelerin sayısının fazla olmadığı tespit edilmiştir. Aynı sonuç, roman için de geçerlidir. Bunun sebebi, cephelerden gelen haberlerin genel olarak olumsuz oluşuna bağlanır. Bu görüşe, kurgu dünyasının ihtiyaç duyduğu gerçeklik duygusunun İstanbul'da yaşayan yazarlar tarafından yeterince ve sıcaklığına hissedilememiş olması, bir başka deyişle gözleme dayalı birikimin yazma edimini harekete geçirecek kadar güçlenmemesi eklenebilir. Devrin roman hikâye yazarları için kaynaklar sınırlıdır. Gazetelere yansıyan genel haberler dışında, ancak çevrelerinde tesadüfen rastladıkları gerçek hayat hikâyelerinden yararlanabilirler. Bunun dışında büyük oranda hayal güçlerine başvurmak durumundadırlar. Yetkililerce edebî heyet oluşturularak cephenin ziyaret ettirilmesinin sebeplerinden biri budur. Nitekim yapılan çalışmalarla devrin gazete ve dergilerinin (Tanin, Sabah, İctihad, İkdâm, Donanma, Talebe Defteri, Yeni Mecmua, Türk Yurdu...) taranması sonucunda Çanakkale Muharebeleri ile ilgili hikâyeler şunlardır: “Ahmet Bin Hamud” (Recaizâde Ercümend Ekrem), “Bir Gazinin Hatıratı” (İsimsiz), “Mehmet Onbaşı” (E.T.), “Son Tebessüm” (Enis Tahsin), “Şehit Validesi” (Enis Tahsin), “Türk'ün Gazası” (Fazıl Turgut), “Çanakkale'den Sonra” (Ömer Seyfettin), “Müjde” (Ömer Seyfettin), “Küçük Zabit” (Yakup Kadri), “Sümbül Kokusu” (Ahmet Hikmet), “İki Lalenin Hikâyesi” (Hüseyin Ragıb), “Bir Damla Kan Bir Damla Gözyaşı” (Emine Semiha), “Mustafa'nın Hilesi” (F.Celaleddin), “Bir Azizlik” (Akil Koyuncu) ve “Anlamak İçin” (Aziz Hüdaî “Düşmana İpucu Veren Eşşekler” (Fahri Celal), “Bir Çocuk: Aleko” (Ömer Seyfettin), “Çimentepe'de” (Süleyman Nazif), “Mehmetçik” (Reşat Nuri), “Çanakkale'ye Gelirken” (Satı), “Burmali Apolet” (Kenan Hulusi), “Işıldak'ın Rüyası” (Halide Edip), “Türk Anası Ne Düşünüyor?” (Yazarı belli değil), “Siperde İlk Gecem” (yazarı belli değil), “Kanlısırt'ta Mitralyöz” (yazarı belli değil), “Arıburnu'nda, Dönüş” (Rabbani Fehmi),

“Savaş Yarası” (Muhittin Nalbantoğlu), “Rıza Bey’in Hatıra Defteri’nden” (Rabbani Fehmi). (Anar, 2007, s 7-8).

Bu hikâyelerin bazıları devrin ünlü yazarlarından Ömer Seyfettin, Ahmet Hikmet (Müftüoğlu), Yakup Kadri gibi isimler tarafından yazılmıştır. Bununla birlikte Enis Tahsin, Fazıl Turgut, Hüseyin Ragıp gibi edebiyat tarihinde kalıcı izler bırakamamış isimlere de rastlanır. Her iki gruptaki yazarlar içinde, cepheyi görenler olduğu kadar görmeyenler de vardır. Nitekim söz konusu edilen üç hikâyeden ikisinin yazarı (Ahmet Hikmet,ERCÜMENT EKREM) cepheyi ziyaret etmemiştir. Üçüncü isim olan Ömer Seyfettin ise edebî heyet içinde yer almıştır. Dolayısıyla cepheyi görüp görmemek konuyla ilgili eser vermede önemli bir rol oynamamıştır. Savaşın acılarını hisseden yazarlar, sosyal sorumluluk duygusunun da bir sonucu olarak kalemlerini savaşın yaşattıklarını anlatmak için kullanmışlardır. Harp Mecmuası’nda imzasına hiç rastlamadığımız Ömer Seyfettin de Çanakkale’ye yapılan gezide edindiği izlenimden yola çıkarak yazdığı hikâyelerden üçünü Yeni Mecmua’ya vermiştir. Aslında “Eski Kahramanlar” gibi on iki hikâyeden oluşan bir “Yeni Kahramanlar” serisi yazmaya niyetlenmiş, fakat dört hikâyeye yazabilmişti: “Çanakkale’den Sonra”, “Kaç Yerinden”, “Müjde” ve “Bir Çocuk Aleko”. (Ayvazoğlu, 2015, s. 197).

Daha sonra kaleme alınan romanlarla öykülerdeki karakterlerin ya bizzat kendileri Çanakkale’de bulunmuştur ya da yakınlarından birilerinin bu savaşlar ile alakalı anıları bulunmaktadır. Söz konusu deneyimler roman türündeki eserlerde fon olarak kullanılmaktadır. İkinci Meşrutiyet dönemindeki yazarlardan Halide Edip’in *Ateşten Gömlek*, *Kalp Ağrısı*, *Zeyno’nun Oğlu* eserlerinde Çanakkale Kurtuluş Savaşı’yla birleşmiştir. Halide Edip, *Ateşten Gömlek* romanında Çanakkale Muharebelerine yer verir. Çanakkale’deki savaşa katılmış subaylar, İstanbul Boğazı’ndaki düşman zırhlılarına karşı, bunlar yurda adım atmasın saatte 10 bin Türk’ün şehit olduğu savaşların gerçekleştirildiğini, yine de girdiklerini söylediklerinde, cesaret madalyasına sahip yoksul bir Anadolu askeri “marifet biz kapıları beklerken girmektir.” demiştir. Bunun üstüne subaylarla neferler, ruh ve beden olarak birbirlerine yakın olmuştur (Adıvar, 2007, s. 33).

Çanakkale’de kazanılan zafer, Kurtuluş Savaşı’nın da kazanılacağını ortaya koymuştur. *Kiralık Konak*’taki kahraman Hakkı Celis, Anafartalar’daki ilk süngü hücumunda bulunanlar arasında yer almaktadır. Bu kahramanın ne şekilde şehit olduğunu, bir İstanbul sofrasında anlatılmıştır. *Kiralık Konak*, Çanakkale’de yurt için dövüşenler ile İstanbul’da vurgunculukla geçinenler arasındaki zıtlığı güçlü bir biçimde

vurgulamıştır. Cumhuriyet edebiyatında söz konusu vurgular daha da güçlü olarak yapılmıştır.

Cumhuriyet ilan edildikten sonra da Çanakkale, Kurtuluş Savaşı'nı kazandıran ilk adım şeklinde algılanmıştır. Peyami Safa *Mahşer*'de Çanakkale'de gazi olan birinin İstanbul'daki yaşamını sürdürmek üzere karşı karşıya kaldığı zorlukları anlatmıştır. *Tatarcık*'daki Albay Nihat ayağını Çanakkale Muharebelerinde yitiren, maddeci ama yurt sevgisi güçlü bir karakterdir.

Yakup Kadri'nin *Yaban*'ındaki Ahmet Celal de yurt için kolunu yitirmiş bir karakterdir. Reşat Nuri, 1938 senesinde kaleme aldığı Eski Hastalık'ta karakterlere Çanakkale-Gelibolu hattını gezdirmiştir. Aşk duygusunu eski bir rahatsızlık şeklinde gören Züleyha'nın Yusuf'la gerçekleştirdiği İstanbul-Mersin yolculuğunun bir durağı da Çanakkale bölgesidir. Bu dönemdeki eserlerde rastlanan bir durum da yazarların askerlik yapması savaşa katılmasıdır. Dönemin en ünlü şairi Ahmet Haşim de Çanakkale Muharebelerinde bulunmuştur. Reşat Nuri'nin romanlarındaki kahramanların pek çoğu Çanakkale Muharebelerine katılmıştır. Eleştirel bir bakış açısına sahip olan Reşat Nuri, bu esnada savaşın pek çok yolsuzluklara da neden olduğunu görmezden gelmemiştir. *Gizli El* isimli romanda Arabacı Süleyman sakatlandığı hâlde Çanakkale'ye giderken muamelelerini Sağlam Şerif yapmıştır. Vurgunculuk yapanlardan *Yeşil Gece* isimli romanda da bahsedilmektedir. Reşat Nuri kimi kısımları tefrika edilmiş olan *Mehmetçik* isimli eserinde Çanakkale'de yaralanan, Haydarpaşa Hastanesi'nde tedavi edilmesinin ardından, ayağı sakatlandığından hastane hizmetine alınan bir Mehmetçiğin öyküsünü anlatmıştır.

Hüseyin Rahmi Gürpınar, Aka Gündüz ve başka kimi romancılarımızın eserlerindeyse, içerisinde Çanakkale Muharebelerinin de bulunduğu Birinci Dünya Savaşı senelerinin cephe gerisi, maddi sıkıntılarla kimi ahlaki sorunlar anlatılmıştır. Bu da kimi romancılar tarafından duygu sömürüsü haline gelmiştir. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *Sahnenin Dışındakiler* isimli eserinde söz konusu tema, savaş senelerinin farklı sorunları ile çok nitelikli bir biçimde ele alınmıştır. Türk edebiyatının en önemli öykücülerinden biri olan Ömer Seyfettin de bir subaydır. Balkanlarda faaliyet gösteren Bulgar komitacılarının girişimlerini durdurmak için çalıştığı gibi Balkan Muharebelerine de katılmıştır ve esir olmuştur. Yazarlıkla mücadele edilebileceğini bildiği için askerlik mesleğini bırakmasının ardından, tüm gücüyle yazarlık yapmıştır. Ömer Seyfettin Balkan Muharebelerinin yoğun olduğu günlerde ordunun içinde bulunduğu kötü durumu yakından görmüştür ve durumu her gün tuttuğu günlüklerde ortaya koymuştur. Yazarımız

esirlikten kurtulmasının ardından, bu günlerle ilgili tecrübelerinin küçük bir kısmını sanatsal yapıtlarıyla ortaya koymuştur.

Osmanlının savaşa katıldığı cepheler arasındaki Çanakkale, tarihimizde unutulmayacak kadar derin izler bırakmıştır. Şairler bu konularla ilgili eserler kaleme almıştır. Mesela; devrin padişahı V. Mehmet Reşat, Çanakkale Muharebesi için 5 beyitten oluşan bir gazel yazmıştır. Şair Safi Efendi'nin Arapçaya şiir şeklinde tercüme edilen söz konusu esere, devrinde pek çok tahmisle nazire yazılmıştır. Yahya Kemal'e ait olan "Tahmîs-i Gazel-i Hümâyûn" isimli eser de bu konuyla ilgili olarak yazılan şiirler arasında en tanınanıdır. Abdülhak Hamit'in, "İlhâm-ı Nusret" ismiyle kaleme aldığı 70 beyitten oluşan bir şiir ile Rauf Yekta Bey'in bestelediği "Millî Tekbir" adlı şiir, Çanakkale Muharebelerini anlatmıştır. Ziya Gökalp, heceyle 15 kıtadan oluşan "Çanakkale" isimli destansı bir şiir kaleme almıştır. Ahmet Nedim'in "Çanakkale'nin Ölmez Hatıralarından" üst başlığıyla yayımladığı "Namaz" isimli şiiri, Kanlısırt'ta nöbetindeki bir neferin serüvenini dile getirmektedir. İdris Sabih'in, Çanakkale'de şehit olan kardeşine yazdığı "Kardeşime" isimli şiir, heceyle kaleme alınmıştır ve dramatik bir yapı arz etmektedir. Süleyman Nesip "Çanakkale Sahne-i Harbi" Necmettin Halil Onan "Bir Yolcuya" Enis Behiç "Ordunun Duası, Çanakkale Şehitliği'nde" Celâl Sahir "Ordunun Duası" Hakkı Süha Gezgîn "Siperlerde, Nöbetçi ve Yıldız, Siperden Mektup" Hıfzı Tevfik "Çanakkale'ye Giderken" İbrahim Alâeddin Gövsa "Çanakkale İzleri" Mehmet Emin "Ordunun Destanı, Orduya Selam" Faik Ali Ozansoy "Kal'a-i Sultâniyye Müdâfîlerine" Faruk Nafiz Çamlıbel "Çanakkale" şiirleri bu konuda yazılmış, hemen akla gelenler arasındadır. Mehmet Akif Ersoy'un harp destanı olan "Çanakkale Şehitleri" bağımsız bir başlıkla yazılmamıştır. Söz konusu şiir, Safahat'ın altıncı kitabı olan "Asım"da, belli bir bölümlene yapılmadan yer almıştır. Her ne kadar "Çanakkale Şehitleri" kendi içerisinde bir kompozisyonla anlamsal birliğe sahip olsa da gerçekte "Asım"ın içerisinde yer almaktadır. Önce, 10 Temmuz 1924'te "Sebîlür-reşâd"da (no: 608, XXIV, 145), "Asım'dan Bir Parça" adı ile yayımlanmıştır. Şiir, ayrıca Çanakkale'de şehit olanlarla gazilere hitap ettiğinden "Çanakkale Şehitleri" ismiyle anılmıştır.

1.Dünya Savaşı esnasında "harp edebiyatı" çerçevesinde ele alınabilecek öne çıkan olaylardan birisi de Kasım 1915'le Haziran 1918 arasında, 15 günde bir ve toplamda 27 sayı neşredilen "Harp Mecmuası"dır. Dergi, Harp Nezareti'yle Merkez-i Umumi'nin müşterek girişimleriyle yayımlanmıştır. Yayımlandığı zamandaki atmosfere göre Harp Mecmuası'nın içinde bulunduğu durum, mecmuanın önemini ortaya koymaktadır. Savaş atmosferinde gazetelerde sayfalar azalırken, nitelik düşerken

mecmuada bu tür bir durum söz konusu olmamıştır. Mecmuanın yüzde ellisi görseldir, tercih edilen resimlerle fotoğraflar bakımından da çok zengindir. Harp Mecmuası'nın ilk sayısı dışında, öteki tüm sayılarında, sonlarında tam sayfa 16'şar tane şehit subayların fotoğrafı, künyesi ve şehit oldukları tarihler verilmiştir. Mecmuada değişik konularla ilgili yazılar yayımlanmıştır. Bu yazılardan sekiz tanesi, ülkemizin ulusal çıkarlarına ilişkin okura bilgi veren, müttefiklerin politikasını anlatan, önceki asırlarda savaş karşısında ulusun duygularını ortaya koyan yazılardır. Okura içten bir havada his ve fikirlerin aktarıldığı söyleşi biçiminde; genel olarak cephede savaşan neferlerin duygularını aksettiren ve cephenin gerisindeki sevgililere hasretin ortaya konduğu "mektup" biçiminde; farklı cephelerdeki neferlerin kahramanlık ve fedakârlıklarını ortaya koyan kimi yazarların "hatırat" türünde 6 altı tane yazısı bulunmaktadır. Bunların dışında kimi şehit subayların öz yaşam öyküleri de okura aktarılmıştır. Türklerin yeniden I. Dünya Savaşı'ndaki cephelerdeki şahlanması, Harp Mecmuası'ndaki neredeyse tüm yazılarda kendisini göstermiştir (Esenkaya, 2001, s. 35–36).

Harp Mecmuası'ndaki şiirler de propaganda çerçevesinde büyük bir görevi yerine götürmekten uzak değildir. Şiirler cephedeki askerlerin moral durumunu yükseltmiştir, cephenin gerisindekilere kendi evlatlarının ortaya koyduğu kahramanlıkları, cesareti, fedakârlıkları çok sade bir dil ile aktarıp, ulusal bilinci harekete geçirmiştir. Ulusun his, fikir, keder ve sevinçlerini anlatan şiirlerin neredeyse tümü "harp, şehitlik, gazilik, fedakârlık, Türk'ün yüksek meziyeti ve Türk ordusunun cesareti vb." konular üzerinedir. Dönemin öne çıkan yazarlarının söz konusu şiirlerinde anlam ve ruh ön plana çıkmış; hamaset tonu artmıştır. Çocuğunu askere yollayan bir annenin yüce hisleri, askerlerin şehit olma isteği, savaş meydanlarında bir organını yitiren gazinin gururu, cephenin gerisinde sevdiklerini bekleyenlerin hasreti şairlerin anlattıkları duygular arasındadır (Esenkaya, 2001 s., 37–38).

I. Dünya Savaşı seneleri "harp edebiyatı" bakımından değerlendirildiğinde, Yeni Mecmua'nın, bilhassa "Çanakkale Fevkalade Nüshası"nın da çok önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Yeni Mecmua, 12 Temmuz 1917 tarihinden başlayarak haftalık yayımlanmıştır. 26 Ekim 1918 tarihinde, Mondros Mütarekesi'nden birkaç gün evvel 66. sayısı neşredilir, bu son sayısıdır. Ziya Gökalp'ın liderliğinde ve İttihat ve Terakki'nin desteği ile çıktığından, çok imtiyazlıdır. I. Dünya Savaşı'nı bir açıdan Gökalpçı perspektifle değerlendiren Yeni Mecmua, yayımlanmaya başlamasından bir sene sonra, 1918 senesinde bir "Çanakkale Fevkalade Nüshası" neşretmiştir. Küçük Talat'ın ön sözü, Sultan Reşat'ın Çanakkale müdafaası ile alakalı gazeli ve Yahya Kemal'in bunun için

kaleme aldığı tahmis haricinde 69 parçadan oluşan edebi eserler vardır. Özel sayının kapağında veya içinde hangi ay neşredildiğiyle ilgili net bir bilgi bulunmamaktadır fakat bazı ipuçlarından yola çıkılarak özel sayının en erken Mayıs 1918 tarihinde neşredildiği düşünülebilir (Köroğlu, 2004, s. 217-222). Özel sayının bu kadar önemli olmasının nedenlerinden biri de, Çanakkale savunması çerçevesinde birbirinden değişik konularla ilgili metinler içeriyor olmasıdır. Çanakkale Muharebelerini nakleden başka eserler de vardır. Ruşen Eşref'in Çanakkale gazileri ile söyleşileri de bu çerçevede oldukça önemlidir. Ruşen Eşref, erlerden farklı rütbelere sahip subaylara dek 6 asker ile söyleşi yapmıştır; bunlardan altıncısı Mustafa Kemal'dir. Ali Ekrem Bolayır'ın, "Ordunun Defteri" başlıklı, 1920'de neşredilecek eserinden hikâye, şiir ve askerlerin mektuplarından alınan parçalarda özel sayıda bulunmaktadır. Musa Süreyya'nın askerlik mesleğinde kullanılacak marşlarla şarkıların hazırlanmasını konu alan "Asker Türküsü" Vahid'in muharebenin resme ne şekilde yansıdığını incelediği "Sinaat-i Nakş ve Tebid-i Mefahir" isimli yazılarıyla Halil Edhem'in "Harb-i Umumi'de Antika Eşya-yı Nefise Ticareti" isimli, muharebenin antika eşya ve müzecilikle ilgisini ele alan metninde önemli bilgiler vardır. Ancak bu sayıyı önemli hale getiren şey, Çanakkale savunmasının manasını analiz eden bir yazı dizisinden kaynaklanmaktadır (Köroğlu, 2004: 223-224).

Kısacası Yeni Mecmua'nın "Çanakkale Özel Sayısı" derli toplu olmamakla beraber genel olarak Dünya Savaşı, özelde Çanakkale Muharebeleri konularında çok önemli bilgiler barındırmaktadır. Muharebenin son senesinde, işler çok kötüleşmeye başlarken, kamuoyunun moral durumunu düzeltmek üzere neşredilen bu sayı, esinini Rus İhtilali ve Türk ordusunun Kafkasya'ya gitmesini temin eden Brest-Litovsk Antlaşması'ndan almıştır. Bu tür hadiselerle, Çanakkale Muharebeleri çok farklı bir çerçevede anlatılmış olur. Özel sayıdaki malzemelerin çeşitliliği amaçların istenenin çok da iyi plânlanmadığını ortaya koymaktadır ama mevcut iktisadi, politik ve askerî sıkıntılardan dolayı bu tür bir gayret içerisine girilmesi de oldukça önemlidir. Muharebenin son yılında Çanakkale'yle ilgili bu tür bir gayretin, Çanakkale'nin Kurtuluş Savaşı'na ilham olmasında katkısının bulunduğu da ifade edilebilir (Köroğlu, 2004: 229).

Birinci Dünya Savaşı'nda "harp edebiyatı" etrafında gerçekleştirilen tüm çalışmaların önemli ölçüde Çanakkale'de gerçekleşen savaşları kapsadığı dikkat çekmektedir. Trablusgarp Savaşı'yla Balkan Savaşları gibi yenilgilerin ardından, önemli bir zafer olan Çanakkale Muharebelerinin, çok kısır seviyede de olsa savaş edebiyatı etrafında daha fazla dikkate alınması oldukça normaldir. Ancak şiir sahasında Çanakkale Muharebelerinin edebiyat dünyasına yansısıyla alakalı olarak eldeki örnekler dikkate

alındığında belki iyimser bir tabloyla karşılaşılırsa da muharebe esnasında ve savaştan sonra, bu savaşların ve savaşların neticesinde elde edilen büyük zaferin Türk romanına çok fazla yansımadığını da belirtmek gerekmektedir.

Çanakkale Muharebelerinden evvel gerçekleşen Trablusgarp Savaşı'yla Balkan Savaşları ve bu muharebelerden alınan yenilgiler, yitirilen toprak parçaları, azalan insan kuvveti; sonradan tüm dünyada olduğu gibi Osmanlı Devleti'ni de derin bir biçimde sarsan I. Dünya Savaşı'yla bu savaştan sonra devletin dağılmasıyla Anadolu'nun işgal edilmesi; ardından Atatürk'ün liderliğinde başlayan Millî Mücadele aydınların ve yazarların bu konuları edebi eserlerde işlemesini engellemiştir

Trablusgarp Savaşı'yla (1911) başlayan ve Ulusal Mücadele kazanılarak ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla (1923) sona erdiği düşünülen sürecin, yalnızca 12 senelik bir zaman diliminde geçmesi, şairlerle yazarların bu olayları yeterince yazamamasına neden olmuştur. Yazarların dikkati daha ziyade Millî Mücadele'ye yönelmiş; Millî Mücadele'den evvelki süreci bu yüzden ihmal etmişlerdir.

BÖLÜM V

ÇANAKKALE MUHAREBELERİNİ KONU ALAN ROMANLAR

5.1. Romanlarla İlgili Değerlendirme

Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun “Ve Çanakkale Geldiler, Gördüler, Döndüler” üçlemesinde çok kalabalık bir kadro seçen yazar tarihî gerçeklere birebir uymak için çok gayret ettiğini söyler. Bu eser için tarihe bağlı kalabilmek adına kurgu feda edilmiştir diyebiliriz. Eserin teması geçmişte yaşanmış olan önemli bir savaşın sebepleri, yaşanması ve getirdiği zorlu şartlardır. Bu gerçek tema dışında yer alan kurgulanmış temalar ise Yüzbaşı Ali ile Hesna'nın evliliği, ayrılıkları; Hesna ile Doktor Mürsel'in aşkı, Aydın ile Zehra'nın aşkı, Hemşire Semiha ile Teğmen Roger'in aşkı, Yarım yüz Sinan ile İstelyo arasındaki su ve savaş malzemeleri üzerine alışveriş, Selameddin Bey ile Berberakislerin zengin olmak için kaçakçılık yapmalarıdır.

Eserdeki şahıs kadrosuna baktığımızda ise; Ziya Gökalp, Hamdullah Suphi Bey, Abdülkadir Meraği, Ömer Seyfettin, Doktor Bahaettin Şakir, Eyüp Sabri, İzmitli Mümtaz, Süleyman Askeri: Müstecip Onbaşı, Yahya Çavuş, Binbaşı Zeki Bey, Talat Paşa, Enver Paşa, Sadrazam, Miralay Mustafa Kemal, Sadrazam Said Halim Paşa, General Ian Hamilton, General Birdwod, Albay Malon, Binbaşı Roland, Winston Churchill, LordKitchener, LordFischer, Sir Archibal Walf Murray, Lord Asquit, Sir Edward Grey, David Lloyd George, General Maxvell, Amiral De Robeck, Amiral Carden gibi hem Türklerden hem de İttifak kuvvetlerinden gerçek kişilere yer verilmiştir. Kurmaca kişiler ise; Yüzbaşı Ali, Doktor Mürsel Bey, Hesna, Yarım yüz Sinan, Recep Çavuş, Hala Hatun, Sabri, Selameddin Bey, Berberakis, Saliha Hanım, Melissa, Hizmetçi Ketî, Şoför Albert, Sabri'nin karısı Fehamet, Muallim Doğan Bey ile Cavidan, Aydın, Zehra, Semiha, Zalim Nuru, Emre, Yahya Kaptan, Nikola Usta, Sinan, Osman Efendi'dir.

Mehmet Niyazi'nin *Çanakkale Mahşeri* eserinde cephedeki imkânsızlıklar, verilen ağır kayıplar, şiddetli mücadeleler gerçekçi betimlemelerle anlatılmıştır. Eserde gerçek kişilerin adı sık sık geçer bunun yanında o günlere ait gazete haberlerine, tarihî belgelere, cephe haritalarına, sayısal verilere, savaş raporlarına ve General Hamilton'un günlüğünden alıntılara da yer verilmiştir. Bu bilgiler sayesinde eserin inandırıcılık ve didaktik yönü kuvvetlendirilmiştir.

Buna göre eserde geçen tarihî kişiler şunlardır: Türk kuvvetleri tarafından Kolordu Komutanı Esat Paşa, Müstahkem Mevki Komutanı Cevat Paşa, Beşinci Ordu

Komutanı Liman von Sanders, Anafartalar Grup Komutanı Mustafa Kemal, Teğmen Hüsameddin, Yüzbaşı Hafız Nazmi, Teğmen Boyabatlı Hasan Abdullah, Pilot Üsteğmen Cemal, Yarbay Selahattin Âdil, Tabya Kumandanı Yarbay Wossidlo, Batarya Kumandanı Yüzbaşı Süleyman Sırrı, Gözetleme Subayı Üsteğmen Mevsuf, Yarbay Werle, Obüs Bataryasının Kumandanı Yüzbaşı Rıfat, Rumeli Mecidiyesi Batarya Kumandanı Yüzbaşı Mahmed Hilmi, Emekli Korgeneral Merten, Yirmi Yedinci Alay Kumandanı Yarbay Şefik, Vehip Paşa, Binbaşı Rıfkı, Kurmay Başkanı Albay Kâzım, Albay Fevzi gibi pek çok rütbeli askerlere de yer verilmiştir. Müttefik tarafından da; Amiral De Robeck, General Ian Hamilton, Savaş Bakanı Lord Kitchener, Deniz Bakanı Winston Churchill, Anzak Kolordu Komutanı General Birdwood, Yüzbaşı Serno, Yüzbaşı Schneiner, Albay Briard, Başbakanın oğlu gönüllü asker Arthur Ausquit, General Braitwaite, Albay Pollen, esir Teğmen Peterson, General Carrathers, amiral Thusby, Komodor Keyes, Binbaşı Unwin, Albay Koe, Albay Matthewei, General Hunter-Weston, Fransız General D'amade, General Cox, Amiral Jhonson, Yüzbaşı Jhon Weistock, Yüzbaşı Herter, General Godley, General Stopford, Binbaşı Samson, tuğgeneral Russel, General Hammersley, Teğmen Cliington, Yüzbaşı White, Binbaşı Tood, Yarbay Brezier, Binbaşı Glasgow, Gurka Taburu Kumandanı Binbaşı Ceciel Allanson, Yüzbaşı le Marchand, Teğmen Little, General Lisle gibi üst rütbeden komutan ve subaylara yer verilmiştir. Ayrıca eserde 250 kiloluk mermiyi tek başına kaldıran Seyit Onbaşı, annesinin saçlarını kınalayarak gönderdiği Yozgatlı Kınalı Murat, Kara Liman'a mürettebatıyla birlikte mayın döşeyen ve kalp krizinden ölen Yüzbaşı Hakkı, birliğiyle Anzakları geri püskürten Ezineli Yahya Çavuş, düşman cephesine esir düşünce, komutan size su gönderdi diyerek kurtulan saka, hikâyeleriyle birlikte eserin kurgusuna yerleştirilmiş gerçek kişilerdir.

Çanakkale Mahşeri isimli romanın yazarı Mehmet Niyazi, kendisi ile gerçekleştirilen bir röportajda onu bu eseri kaleme almaya götüren sebebi anlatmıştır: Yazar, Çanakkale'ye ilişkin Almanya'dayken pek çok kitapla karşılaşmıştır. Bunun yanı sıra İngiltere ve Yeni Zelanda vb. Çanakkale'ye katılan ülkelerde, hatta katılmayanlarda da Çanakkale üstüne yazılan birçok roman vardır. Çanakkale'deki en büyük taraf olup en fazla kurbanı veren, tarihi değiştiren bir ulusun parmak ile sayılacak kadar fazla anısı vardır. Çok az da olsa yazınsal parçalarla şiirler vardır. Çanakkale'de yurdu, namusu, ulusu uğruna yaşamını yitiren 250 bin insanın, bundan daha çok olan gazilerin anılarına ilişkin kitapların bu kadar az olmamalıdır. Bu da yazarı çok etkilemiştir ve ona *Çanakkale Mahşeri*'ni yazdırmıştır. Çanakkale Muharebeleri, genç kuaklara ulusal bilinç ve ulus

olma gururunu aşılamıştır. Gençler söz konusu bilinci tarihsel metinler aracılığıyla elde edebilir ama roman, öykü ve şiir vb. sanatsal eserler gençlerin ulusal bir bilinç kazanması noktasında çok etkilidir. Bunun nedeni sanatsal eserlerinin okuyura söz konusu atmosferi teneffüs ettirmesidir. Bilimsel olarak Çanakkale'nin anlatılması kuru ve yavan olacağı için yazar bu yola başvurmuştur.

Hasan Basri Bilgin'in *Bir Ulu Destan 1915 Çanakkale* eserinde; yazar, Çanakkale'yi Ege'de dinledim, başlıklı ilk bölümünde bu eseri nasıl yazdığını, yayıncının kendisine 1. dereceden bir kaynak bulduğunu ve apar topar Ege'ye giderek ilk ağızdan dinlediklerini romanlaştırdığını söyleyerek açıklar. Bu ifadeye göre bu romanında gerçeklere bağlı kalma çabasıyla yazıldığını daha ilk baştan söyleyebiliriz. Hüseyin Sabri'nin etrafında şekillenen romanda Çanakkale cephesinde yaşananlar gerçek olaylar iken aile hayatı ile Ayşegül'le olan aşkı yazarın sözlerine göre gerçektir diyebiliriz.

Eserdeki şahıs kadrosuna baktığımızda; Enver Paşa, Cevat Paşa, Esat Paşa, Mustafa Kemal, Liman von Sanders General Ian Hamilton, İngiltere Savaş Bakanı Churchill, Talat Paşa, Cemal Paşa, ERCÜMENT EKREM TALU, TEVFİK BEY, BAŞ MABEYİNCİ FAHRETTİN AĞA, DÜZCELİ AŞTEĞMEN SALİH SADI, NUSRET MAYIN GEMİNİN KAPTANI YÜZBAŞI HAKKI, MAYIN GRUP KOMUTANI YÜZBAŞI NAZMI, İNGİLİZ GAZETECİ ELLIS ESHMEAD BARLETT, YARBAY WORSLEY GIBSON, İNGİLİZ BINBAŞI RAMSAY, DENİZ YARBAYI EDVARD UNWIN, 57. ALAY KOMUTANI YARBAY HÜSEYİN AVNİ, 27. ALAY KOMUTANI YARBAY ŞEFİK, ALBAY HALİL SAMİ, YARBAY KADRI, BINBAŞI MAHMUT SABRİ, EZİNELİ YAHYA ÇAVUŞ, ANZAK KUMANDANI GENERAL BIRDWOOD, ESAT PAŞA'nın kardeşi Tümgeneral Vehip Paşa gibi gerçek isimlerle karşılaşırız. Eserde Esat Paşa ve Mustafa Kemal merkeze alınarak ön planda tutulmuştur. Yazarın anlatıcısından aktardığı şu sözlerine göre: “O gün orada yaşananların hayal edilmesi bile güç, fakat size birinci elden aktardığım bilgilerin hepsi gerçek. Hepsi de harfiyen yaşanmış. (s.333)” cümlesine göre eserde geçen tüm şahısların gerçek kişiler olduğu anlaşılmaktadır. Yukarıda verilen tarihte bilinen gerçek kişilerin yanında eserdeki diğer kahramanlar şunlardır: Hüseyin Sabri, Ayşegül, Âdem Ağa, Osman Nuri, Akile Kadın, Ahmet Rasih'dir.

Yılmaz Gürbüz'ün “*Çanakkale Yanarken*” eserinde tarihî bilgilerin daha çok ön planda olduğunu belirtir. İlk başlarda kurgunun ön planda olduğu eserde Çanakkale Cephesi ve Savaşları canlı savaş sahneleriyle anlatılırken kurgusalılık geri plana itilmiş tamamen tarihî gerçekler yansıtılmaya çalışılmıştır. Bu kısımlarda dönemin gazete yazılarına, savaş raporlarına, sayısal verilere, üst rütbeli askerler arasındaki yazışmalara

yer verilmiş bazı tarihî olayların daha iyi anlaşılabilmesi için yazar olayın öncesine ve sonrasına dair bilgi vermekten de kaçınmamıştır.

Eserin şahıs kadrosuna baktığımızda Türk kahramanların yanında Bulgar, Yunan ve İtilaf Güçlerinden oluşan geniş bir kahraman kadrosuyla karşılaşırız. Kahramanlar gerçek kişilerden seçilmiş ve tarihî özelliklerine göre sunulmuştur. Eserde geçen tarihî kahramanlar ise şunlardır: Mutafta Kemal, Enver Paşa, Doktor Şekip Bey, Talat Paşa, Cemal Paşa, Rauf Bey, Lütfi Bey, Ziya Gökalp, Ömer Seyfettin, 77. Alayın Birinci Tabur Komutanı Binbaşı Mühlman, Alman Albay Kennengiesser, Edirne Valisi Hacı Adil Bey, Gelibolu Mutasarrıfı Rıfat Bey, Eceabat Kaymakamı Rahmi Bey, 15. Tümen Komutanı Yarbey Mehmet Ali Bey, Yarbey Selahattin Âdil Bey, Yarbey İsmail Hakkı Bey, Kolordu Komutanı Esat Paşa, Ezineli Yahya Çavuş, Yüzbaşı Hafız Hakkı Bey, Torpidobotu Komutanı Rıza Bey, Pilot Teğmen Cemal Efendi, Asteğmen Rıfkı, Mayın Grup Komutanı Yüzbaşı Nazmi Bey, Dardanos Tabyası Komutanı Kilitbahirli Üsteğmen Hasan Hulusi, Teğmen Mehmet Mevsuf, Sadrazam Sait Halim Paşa, Halife Sultan Reşat, 27. Alay Komutanı Kadri Bey, 9. Tümen Komutanı Albay Sami Bey, Muavenet-i Millîye Komutanı Kıdemli Yüzbaşı Ahmet Saffet, İaşe ve donanım Bakanı İsmail Hakkı Paşa, 5. Kolordu komutanı Fevzi Paşa, Tasvir-i Efkâr Gazetesi yazarı Ferit Bey ve Çanakkale'ye hemşirelik yapmak için gelen kadınlar gibi daha pek çok isim geçmektedir. İtilaf Güçlerinden ise; Amiral Carden, Amiral De Robeck, General Ian Hamilton, General Birdwood, Fransız Amiral Guepratte, Amiral Lord Fisher, Amiral Marten, Amiral Von Usedom, Fransız denizaltısı komutanı Foimier, şair Rudyard Kipling, İngiliz şair Robert Brock, İngiliz Başbakanı Asquith, Komodor Keyes, Churchill gibi isimler geçmektedir.

İsmail Bilgin'in "*Şu Boğaz Harbi Çanakkale'ye Gidenler*" eseri de tarihî gerçeklere uygun olarak yazılmıştır. Eser o günkü tarihsel koşullarla çevresel atmosfere uygun olarak sürmüştür. Eserde kurgu biraz zayıf kalmış daha çok didaktik öğeler ön planda tutulmuştur diyebiliriz. Zaten yazar eserinde okura bilgi vermeyi amaçladığını belirtmiştir. Amacı, unutulmuş olan, unutulmaya yüz tutan hadiseleri realitesine gölge düşürmeksizin, abartıya kaçmadan okura aktarabilmek için de gerçek kişilerin tarihî sözlerinden alıntılar yapılmış, mektuplardan yararlanılmış, o dönemin gazete haberlerine yer verilmiş, savaş raporlarından ve sayısal verilerden, ayrıca dipnotlardan yararlanılmıştır. Bu gibi gerçek belgeler sayesinde eserin inandırıcılığı artırılmıştır.

Kalabalık bir şahıs kadrosu olan eserde; Mehmet Nazif, Hâlit Mustafa, Mülkiyeli Râgıp, Hasan Hoca, Edebiyatçı Sabri, Deli Kemal, Hırsto, Eleni, Drazdov, Leslie eserin kurgusal kişileridir. Bunlar dışında İtilaf Güçlerinden Winston Churchill, Amiral De

Robeck, Ian Hamilton, Amiral Carden, Komodor Keyes, İngiltere Başbakanı Asquith, Lond Haldane, Maliye Bakanı Lloyd George, Dışişleri Bakanı Sir Edward Grey, Hindistan Devlet Sekreteri Lord Grew, Genel Kurmay Başkanı Sir James Murray, Donanma Komutanı Fischer, Fransız Yüzbaşı Fournier, General Birdwood gibi gerçek kişilere; Türklerden ise Enver Paşa, Talat Paşa, Mustafa Kemal, Esat Paşa, Cevat Paşa, Tophaneli Hakkı Yüzbaşı, Seyit Onbaşı, Hasan Hulusi, Mehmet Mevsuf, Ziya Gökalp, Padişah Mehmet Reşad, Yarbay Selahaddin Âdil, Celal Paşa, Liman von Sanders gibi gerçek kişilere yer verilmiştir.

Turgut Özakman'ın "Diriliş Çanakkale 1915" Yazar uzun bir hazırlığın ardından Çanakkale'yi yaşamaya başlayınca Diriliş'i yazmaya başladığını belirtir. Yazar tarihî gerçeklere sadık kalmış mümkün oldukça belgelerle ispatlanmayan anlatılara yer vermemiştir. Kişilerin neredeyse tamamı gerçek kişiler olup sadece Faruk, Nesrin, Orhan ve Dilber bir de bu kişilerin çevresindeki yardımcı karakterler kurgusaldır. Yazar ön sözde yanlış bilinen bazı hadiselerin doğrularını anlattığını ifade etmiştir. Doğru olduğu düşünülen fakat gerçek olmayan hadiselerle yer vermemiştir. Çanakkale Muharebeleri'nin aşama aşama nasıl geliştiğini anlatmıştır. Vesikaları, bilgileri, raporları, emirleri, hatıraları, mektupları, haberleri, yazıları zaman dizimsel olarak öyküleştirmiştir. Prensip olarak tüm şahıslar hakikidir. Bulabildiklerinin soyadını da kullanmıştır. Hayali çok az kahraman vardır. Orhan ve Dilber haricindekiler, benzeri fazla şahıslardır. Kimi bilgileri de dipnot şeklinde vermiştir. Yazar, bu muhteşem galibiyeti öyküleştiren hadiseleri hiçbir biçimde abartmadığını belirtmiştir. Özellikle de ucuz kahramanlık hikâyeleriyle hamasete ve ırkçı yaklaşıma sahip olmadığından bahsetmiştir (ön söz: 14-15-16). Yazarın da ifadelerinden anlaşılacağı gibi bu eseri bir kurgu romanı olarak düşünmemiş daha çok Çanakkale Muharebeleri'ni tüm gerçekliğiyle gözler önüne sermek özellikle de gençleri yakın tarih konusunda bilgilendirmek için yazmıştır.

Eserin şahıs kadrosu Faruk, Nesrin, Orhan, Dilber ve bu kişilerin çevresindeki kurgusal kişilerden; Mustafa Kemal, Liman von Sanders, Sadrazam Sait Halim Paşa, Sultan Reşat, Sultan Reşat'ın Başkâtibi Ali Fuat Bey, Mahmut Şevket Paşa, Nezihe Muhittin, Genç öğretim üyesi İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Kızılay Başkanı Doktor Besim Ömer Paşa, Talat Paşa, Cemal Paşa, Kurmay Binbaşı İsmet İnönü, Kurmay Binbaşı Kâzım Karabekir, Binbaşı Rauf Orbay, Meclis Başkanı Halil Menteş, Maliye Bakanı Cavit Bey, Alman Büyükelçisi Baron von Wangenheim, Amiral Souchon, Halide Edip Adivar, Müstahkem Mevki Komutanı Cevat Paşa, Yarbay Selahattin Âdil Bey, 3.

Hakan Gezik'in "Gelibolu Cehenneminden Mektuplar Buz Yarası" adlı eserin başlığı Gelibolu olsa da içerikte daha çok 1918 yılında Doğu Anadolu'daki Ermeni isyanları anlatılmaktadır. Çanakkale Muharebelerine cephedeyken yazılan mektupların birkaç yıl sonra tekrar okunmasıyla birer hatıra olarak değinilir. Eserde ele alınan diğer vaka ise Teğmen Burhan'ın nehirden geçerken aldığı ağır buz yaralarıyla köyüne dönmesi uzun iyileşme sürecinden sonra sevdiği kızın İzmir'e gittiğini öğrenmesi onu bulmak için yola çıkması ve dağlarda donarak ölmesidir. Eserde tarihî olaylara çok az yer verilmiş değinilen kısımlarda da gerçeğe uyulmaya çalışılmıştır.

Şahıs kadrosu bakımından genel olarak kurgusal kişiler kullanılmıştır. Eserde gerçek kişiler olarak; Birinci Kafkas Kolordusu Kumandanı Kâzım Paşa, Dokuzuncu Tümen Kumandanı Rüştü Bey, Üçüncü Ordu Kumandanı Vehip Paşa, Tugay Komutanı Miralay Fevzi Bey'in isimleri geçer.

Leyla Yıldırım'ın "Komutanların Yazgısı Tutulamayan Sözler" eserde daha çok Çanakkale Muharebeleri'nin kişilerin hayatında ve ruhunda bıraktığı etkiler anlatılır. Savaş cephede değil cephe gerisinde insanların psikolojilerinde anlatılmıştır. Aslında savaşın etkili olduğu psikolojik bir roman okuruz. Bu yönüyle roman daha çok kurgusal düzlemde ilerlemiştir. Tarihî olaylar gerçeklere uygun verilmeye çalışılmıştır.

Şahıs kadrosu olarak eserde daha çok kurgu kahramanlara yer verilmiştir. Gerçek kişilere ise sadece isim olarak değinilmiş ve çok az kişiye yer verilmiştir. General Ian Hamilton, Alman General Liman von Sanders, Yarbay Mustafa Kemal, Yahya Çavuş eserde adı geçen gerçek şahıslardır.

Serpil Ural'ın *Şafakta Yanan Mumlar* eser, gençlere hitaben yazıldığı için başkahramanları da iki küçük genç kızdır. Eserin amacı gençlere savaşın olumsuz yüzünü göstermek olduğundan yazar ne anlatmak istediğini ön sözde açıkça dile getirmiş ve eser boyunca gerçek bilgilerden yararlanmış, ancak kurgu her zaman ön planda olmuştur.

Şahıs kadrosu olarak eserde gerçek anılardan ve mektuplardan yararlanılmıştır. Buna göre Çanakkale Muharebeleri içinde bahsedilen kişiler gerçektir diyebiliriz. Yazar ise eserdeki kişiler ile ilgili kitabın ön sözünde şunları söylemiştir: "Kitaptaki kişilerin çoğunun yalnız adları sanal, kişilikleri ise gerçektir. Avustralya'da Büyükanne Tilly'nin, Türkiye'de Gülbahar Nine'nin benzeri yaşlılar vardır. Anzaklar ve Türk askerleri arasında büyük dede Frank, Bili Amca, Hasan Dede, Mustafa Çavuş gibi kişiler pek çoktur. Kişiliklerinin özellikleri yakınları tarafından anlatılmıştır. Sanal olan Peggy, Zeynep, Pınar Öğretmen; Konak Pansiyon; Peggy ile Norma'nın yolculuğu ve cepheden gelen mektuplar ise, gerçek olayların kitap kurgusu içinde birbirine bağlanması içindir."

Mekân olarak Peggy'nin evi, Konak Pansiyon, Gülbahar Ninenin evi, Pınar Öğretmenin evi, Büyükanne Tilly'nin evi, kurgunun geçtiği bu asıl mekânlardır. Bunlar dışında Seddülbahir kıyıları, Morto koyu, Hisarlıktepe, Kerevizdere, Uzun köprü, Keşan, Avustralya Fremantle Limanı, Arıburnu Mezarlığı, Tek Çam Mezarlığı, Conkbayırı, Anafartalar ise adı geçen gerçek mekânlardır.

Buket Uzuner'in "Uzun Beyaz Bulut Gelibolu" eserinde daha çok Yeni Tarihselciliğin getirdiği bir anlayışla tarihî anlatılara şüpheyle yaklaşma eğilimi sık sık vurgulanmıştır. Daha çok kurgusal olarak ilerleyen eserde tarihî gerçekliklere de yer verilmiş ancak bu gerçekliklere okurun şüpheyle yaklaşması sağlanmıştır. Eserde genellikle kurgusal kişiler kullanılmıştır. Tarihte yer alan gerçek kişilere ise tarihteki etkilerine göre sadece isim olarak değinilmiştir. Bunlar ise Mustafa Kemal, Harbiye Nazırı Enver Paşa, Amiral Hamilton, İngiliz Donanma Bakanı Bay Churchill, Dâhiliye Nazırı Talat Bey, Sadrazam Sait Halim Paşa'dır.

Selma Fındıklı'nın "Vardar Rüzgârı" bu romanda kurgu ön plandadır. Mekân olarak gerçek mekânlar kullanılmış, gerçek şahıslara da yer verilmiş ancak bu gerçeklik kurgusal kahramanların bakış açısıyla sınırlı tutulmuştur ya da sadece diyaloglarda bizzat kendileri konuşturulmuştur.

Eserde kurgusal şahıslar ön planda tutulmuş gerçek kişilerin sadece adı geçmiş ya da bir iki gerçek şahıs bazı diyaloglarda konuşturulmuştur. Eserde adı geçen gerçek kişiler ise şunlardır: Mustafa Kemal, Enver Paşa, Üçüncü Kolordu Kumandanı Esat Paşa, Alay Kumandanı Binbaşı Mehmet Münir Bey, Dâhiliye Nazırı Talat Paşa, Nafia Nazırı Cemal Paşa, Sadrazam Sait Halim Paşa, Yirmi yedinci Alay Kumandanı Yarbay Şefik Bey, On Dokuzuncu Fırkanın kurmay reisi Binbaşı İzzettin Bey, Çanakkale Boğazı Müstahkem Mevki Kumandanı Miralay Cevat Bey, Tabur Kumandanları Yüzbaşı Malatyah İbrahim, Binbaşı İsmet, Yüzbaşı Halis Bey, Dokuzuncu Fırka Kumandanı Halil Sami Bey, Tabip Yüzbaşı Niko Mihailidis, Cerrah Yüzbaşı Ömer Vasfi Bey, Hemşire Safiye Hüseyin'dir.

Tufan Gündüz'ün "*Nisan'ın İki Günü*" adlı eseri kurgusal yönü biraz daha kuvvetli olan bir romandır. Eserde Çanakkale'de ön siperlerde yer alan 21 Nolu tepe ve İstanbul ile Anadolu'daki vilayetlerde gerçekleşen Ermeni ayaklanması ele alınmıştır.

Eserdeki şahıslar genellikle kurmaca kişilerden oluşmaktadır. Ara ara; Dâhiliye Nâzırı Talat Paşa, Enver Paşa, Erzurum Mebusu Vartkes Efendi, Ermeni kuvvetine komutanlık eden ve aynı zamanda mecliste mebus olan Karekin Pastırmacıyan gibi gerçek isimlerden de bahsedilmiştir.

Eserde asıl mekân İstanbul ve Gelibolu'dur. Bu mekânlar dışında da Sinop, Adana, Kayseri, Van, Trakya, Maraş, Malatya, Diyarbakır, Harput, Muş, Erzurum, Ankara, Ayaş, Çankırı gibi şehirlerin ayrıca Sofya, Paris, Bulgaristan, Arabistan, İran, Rusya, Fransa gibi yurtdışındaki ülke ve şehirlerin adı geçer.

5.2. Romanla Belgesel Arasında Çanakkale Muharebeleri

Tarih ile edebiyat arasındaki ilişki ve geçişkenlik, ister istemez romanın belgelere dayalı olarak yazılması gibi bir algının oluşmasına neden olmaktadır. Objektif olma gayesi, tarihsel verileri çarpıtmama isteği ve belki de eleştirilme düşüncesi; romancıları belgesel roman yazmaya itmektedir. Bu açıdan bakıldığında belge ile roman yazılamayacağı aşikâr iken kurmacanın mantığını zorlayan ve belgeleri kurmacaya dönüştüren belgeler tarihî romana dönüştürme açısından çok önemli bir değere sahip olmaktadır.

Şafakta Yanan Mumlar isimli roman, bir yanıyla kurgu üzerinde ilerlerken diğer yanıyla somut tarihsel bilgiler vermektedir. Bu bakımdan roman, okurun bilgilenmesi amacıyla yazılmış gibidir. Romancı, Türkler tarafından sevilen Anzakların hikâyesi üzerinde ilerlemektedir. Yazar, bunu somutlaştırmak için araya girerek, romanın sonunda verilen kaynaklardan öğrendiği somut tarihsel bilgileri ara bölümler olarak vermiştir. Romanın öne çıkan iki kahramanı Peggy ve Zeynep'in okuduğu ve dinlediği tüm gerçeklikleri kaynaklara bağlı kalarak, adeta belgesel bir döküm yaparak aktarmıştır. Bu da romanın kurgusallığın dışına çıkmasına neden olmuştur. Bir başka husus da romancının anlattığı olaylarla ilgili fotoğraflara yer vermesidir. Böyle bir yaklaşım, tarihsel bilgileri görsellerle desteklemek ve okurda sadece bir kurgu değil, tarih kitabı okuduğu izlenimi bırakmaktır. Aşağıdaki parça, yazarın bu tavrını tam olarak ortaya koymaktadır:

Ağustos ayı başındaki çarpışma, Anzakların Türk topraklarında ilerleyebilmek için yaptıkları son büyük saldırı oldu. Sonuç, Türk tarihine 'Anafartalar Zaferi' olarak geçti. Yeni Zelandalı askerlerin büyük çoğunluğu ve binlerce Avustralyalı ölmüş, Anzakların güvendiği destek güçlerin fazla bir yardımı olmamıştı.

Bu çarpışmalardan sonra İngiltere, Çanakkale'yi karadan asker çıkartarak ele geçirme planının işe yaramadığını anladı. Dört aydır Gelibolu'da bulunan askerler kıyı şeridinden içerilere ilerleyemiyor, her çarpışmada çok sayıda asker ölüyordu. (ŞYM, s. 101).

Bu tip bir roman kurgusu, anlatıların gerçekliğinden okuru şüpheyeye düşürmemeyi amaçlamaktadır. Yazar, açık bir biçimde tarihsel gerçekliğe bağlı kalacağını, zaten ön sözde bildirmiştir ve kurguya da bunu yansıtmıştır. Hatta ön sözde yazarın hangi bilim ve devlet adamlarından yararlandığı, onların romanın yazılmasında ne gibi katkılarda bulunduğu yazılmıştır. Aşağıdaki metin, yazarın gerçekçi bir tutum takınıp tarihî tahrif etmek istemediğini ortaya koymaktadır:

Kitaptaki kişilerin çoğunun yalnız adları sanal, kişilikleri ise gerçektir. Avustralya'da Büyükanne Tilly'nin, Türkiye'de Gülbahar Nine'nin benzeri yaşlılar vardır. Anzaklar ve Türk askerleri arasında Büyükdede Frank, Bili Amca, Hasan Dede, Mustafa Çavuş gibi kişiler pek çoktur. Kişiliklerinin özellikleri yakınları tarafından anlatılmıştır. (ŞYM, s. 6).

Yazar, tarihî bilgileri verdikten sonra, konuya insani bir taraf katabilmek adına Bill ile Bob arasındaki mektuplaşmalara da yer vermiştir. Bu mektuplarla Anzaklarla Türkler arasındaki çarpışmalar ve farklı düzeylerdeki ilişkiler sadece tarihsel bilgi olmaktan çıkmış, hayat deneyimlerine dönüşmüştür. Romanın sonlarındaki bu mektuplarda Anzakların yanlış yere çıkarma yapmaları ve çok fazla zayıyat vermeleri, cephede zamanın nasıl geçtiğinden, Türkleri nasıl öldürdüklerinden, Türkler hakkındaki asılsız sözlerden, Türklerle birlikte mezar kazmalarından söz edilmiştir.

Ozan Bodur'un *Operasyon 1915-Çanakkale* isimli romanı, “belgesel-roman” alt başlığıyla yayımlanmıştır. Bu alt başlık, yazarın iyi bir ön okuma yaptığını ve belgeleri kullanarak kurmacasını kaleme aldığını ortaya koymaktadır. Bunu, özellikle kullandığı dipnotlarda görmek mümkündür. Dipnotları, herhangi bir terimi açıklamak, herhangi bir olayı netleştirmek ve kendi görüşlerini aktarmak için kullanmış; dipnotlardaki açıklamaların ardından hangi kaynaklardan faydalandığını da tam künye olarak vermiştir. Mesela, romanın başlarında, Boğaz Komutanlığında görevli Binbaşı Osman Bey'in Teşkilat-ı Mahsusa sorumlusu olduğunu belirtmiş ve “Teşkilat-ı Mahsusa”nın ne olduğunu dipnotla açıklamıştır. Bu açıklamaların bir kısmı şöyledir:

Teşkilât-ı Mahsusa: Resmî ismi Umûru Şarkiye Dairesi olan Osmanlı İstihbarat Teşkilatı. İlk örgütlenmesini Feda-i Zabitan ismi altında 1911'de Trablusgarp'ta yapmıştı. Giderleri Savaş Bakanlığı tarafından örtülü ödenekten sağlanıyordu. Merkezi Nuri Osmaniye'de bulunuyordu. İlk kuruluşunda elemanlarını daha çok İttihat ve Terakki'nin fedai kadrolarından sağlamışsa da Birinci Dünya Savaşı içinde toplumun her kesiminden ajanlara sahip oldu (...). (O1915-Ç, s. 25).

Yazar, belgesel-romanın neredeyse tamamında tahkiyeli bir anlatımdan çok bilgi vermeye dayanan açıklayıcı anlatımı benimseyerek romanı bir tarihî eser hâline getirmiştir. Anlattığı konunun tüm detaylarını paragrafların içinde bulmak mümkündür. Bu noktada, yazarın amacı, kurgusal bir metin oluşturmaktan ziyade bilgi veren bir metin oluşturmaktır. Bir bakıma, yazdığı eserde vermek istediği bilgileri roman türünün özelliklerinden yararlanarak vermiş, böylece metnini, sadece bilgiye dayalı bir anlatımdan kurtarmıştır. Mesela, bir Rus Yahudisi olan ve Yahudi devleti kurmak için çabalayan Jabotinsky'den bahsettiği şu paragraf, bu düşüncemize iyi bir örnektir:

O artık diasporada sergilediği siyasi faaliyetlerle, Yahudilerin Vaat Edilmiş Topraklar üzerinde bağımsız bir devlet kurmasını savunan Siyonist Helsingfors Programı'nın sıkı bir takipçisi ve en ateşli üyesiydi. Tüm sanatsal gücünü de bu faaliyetlere harcıyordu. Gazeteci ve hukukçu olmasının yanı sıra iyi bir tiyatro yazarı ve şair olan Jabotinsky, “Kan”, “Basta” ve “Yabancı Ülke” eserleriyle Yahudi toplumunun nabzına girdi. Özellikle “Yabancı Ülke” adlı eserinde Ruslara destek veren Yahudilere sert eleştirilerde bulundu. Bunun yanında “Kıyım Şehri” çevirisi özellikle Rusya Yahudilerinin tembelliğine, pasifliğine ve Millî ürkekliğine neredeyse bir isyandı. Bialik'e ait olan bu şiir Jabotinsky tarafından adeta aslım aratmayacak şekilde çevrilmişti. (O1915-Ç, s. 39).

Yazar, farklı stratejiler izleyerek okura, dönemle ilgili bilgiler vermiştir. Bu romandaki en önemli amaç, okurun o dönemde yaşanan olaylar hakkında bilgi sahibi olmasıdır. Bu çerçevede, diyalogları da kullanan yazar, sürgündeki aydınlar Hayrettin Bey ile Ömer Lütfü Bey arasındaki diyalogu bu amaçla kurgulamıştır. Bu diyalog boyunca Ömer Lütfü Bey, yazarın ses olarak Yahudilerin Türkiye, Ortadoğu ve dünya siyasetindeki etkileri üzerine bilgiler vermiştir. Bütün bu bilgiler, 51. ve 71. sayfalar arasında yoğun olarak verilmiştir. Bu iki aydının diyalogu, az önce de belirttiğimiz gibi dipnotlarla desteklenmiştir.

Ömer Lütfü Bey, İttihat ve Terakki'den, İttihat ve Terakki'nin gerçekleştirdiği karanlık işlerden, bu cemiyetin Yahudilerin ve masonların etkisi altında olmasından, II. Abdülhamit'e karşı muhalif tarafta iken yaptıkları yanlışlardan, Emanuel Carasso, Abdullah Cevdet ve Theodor Herzl'den, İngilizlerin Osmanlıyı bölmek için yazdıkları rapordan, Ermenilerin kışkırtılmasından, Osmanlının varlıklarının peşkeş çekilmesinden, National Bank of Turkey'in Osmanlıyı bölmek ve Yahudilere bir yurt temin etmek için kurulduğundan bahsetmiştir. Yazar, Yahudilerin yeni bir devlet kurma amaçlarıyla

Osmanlının I. Dünya Savaşı'na sokulması, bilhassa Çanakkale Cephesi'nin açılması arasında bir ilişki kurmuştur. Asıl itibarıyla, romanın tezi de budur: "... İsrail'e giden yolun başlangıcı Çanakkale'dir. Bundan dolayı tüm bu OPERASYON'un adına 1915 ÇANAKKALE diyeceğiz!" (O1915-Ç, s. 125). Bu bağlamda, doğrudan Çanakkale Muharebelerini, cephe gerisi ve çarpışmalar çerçevesinde anlatmamış, farklı belgelerden de yararlanarak Yahudilerin amaçlarıyla Çanakkale Muharebeleri arasındaki ilişkiyi devletler arası münasebetler ve istihbarat savaşları çerçevesinde kurgulamak istemiştir. Bir bakıma, Yahudilerin amacı; vadedilmiş toprakları elde etmelerini engelleyen II. Abdülhamit'in torunlarından bu toprakları, Çanakkale'deki savaş yoluyla ve İstanbul'un düşmesini sağlayarak almaktır. Bir toplantı esnasında Jabotinsky, Çanakkale'deki savaşın Yahudiler için ne denli önemli olduğunu, herkesi şaşırtan şaşırtarak söylemiştir:

Evet, Çanakkale! Büyük planımızı bir bilardo oyunu gibi düşünün. O uzun istekayla vuracağımız beyaz top Çanakkale'dir. Bunu önemsiz ve hatta etkisiz bulabilirsiniz ancak siz dikkatinizi o beyaz topun çarptığı diğer toplara yoğunlaştırın. Birkaç cephede birden savaşmak zorunda kalan Türkler, başkentlerini savunmak için en fazla yığmağı Çanakkale'ye yapacaklar. İşte tam bu anda Ermeni cemaati içindeki dostlarımız devreye girecek. Türklerin evinin içinde başlattığımız bu yangınlar onların Kudüs'e, Mekke'ye, Musul'a ve Suriye'ye yoğunlaşmasını engelleyecek. Ve unutmayın ki bu son vuruştan sonra o bilardo masasında hiçbir konum eskisi gibi olmayacak! (O1915-Ç, s. 127).

Jabotinsky, toplantıya katılanlardan biri tarafından kendisine sorulan "Ve İsrail'e giden yolun başlangıcı Çanakkale, öyle mi?" (O1915-Ç, s. 128) sorusuna şu yanıtı vermiştir: "Elbette, ama mühim bir başlangıç! Bundan dolayı tüm bu OPERASYON'un adına 1915 ÇANAKKALE diyeceğiz! Ve inanın bana, Türklere öyle şeyler yapacağız ki bu planları yüz yıl sonra Türk çocukları tarih kitaplarında bile okuyamayacaklar!" (O1915-Ç, s. 128).

Yahudiler, bütün yolların, her ne olursa olsun bir İsrail devletine çıkacağını bilmektedir. Bu yüzden, Osmanlıya vurulacak her darbe, Osmanlının güç ve toprak kaybetmesi, onların işlerine yarayacaktır ve bu sayede devletlerini kurma konusundaki en büyük engelden kurtulmuş olacaklardır.

Belgesel-roman alt başlığıyla yayımlanan *Operasyon 1915- Çanakkale*'de yazar, bir roman yazdığını unutarak okura doğrudan hitap etmektedir. Burada öğretici bir eser kaleme alan yazarın okurlarına doğrudan seslenme ve onları etkisi altına alma amacı vardır. Mesela, "Sizi şaşırtabilir ama Seddülbahir'deki çarpışmalar tüm Gelibolu içinde

en kanlı olanlarıydı.” (O1915-Ç, s. 212) cümlesi yazarın bu tavrını net bir biçimde yansıtmaktadır. Bu sözler, karşısında kendisini can kulağıyla dinleyen ve her yazdıklarına herhangi bir şüphe duymaksızın inanan bir okur kitlesinin bulunduğunu varsaymakla eşdeğerdir. Yazar, belgeleri ortaya koyduğunu, bundan dolayı şaşılacak hiçbir durumun bulunmadığını söylemek istemektedir. Amacı da okuru buna inandırmaktadır. Aynı tavrı, “Üç, bilemediniz dört ayak derinlikte ve bir o kadar genişlikte kazılan ilk siperler Türklerin yaptıkları diğer siperlerle paralellik arz ederek tüm Seddülbahir’i dolanıyordu.” (O1915-Ç, s. 212) cümlesindeki “üç bilemediniz dört” ifadesinde de görmek mümkündür. Yazar, adeta okurla, sunduğu inandırıcı belgeler eşliğinde söyleşmektedir.

Yazar, romanda anlattıklarının daha da inandırıcı olmasını sağlamak için kitabın sonunda fotoğraflara yer vermiştir. Bu fotoğraflar, romanda anlatılan kişilerin (devlet adamı, komutan, ajan vs.) fotoğraflarıdır. Belgesel-romanda, yazdığının esas itibarıyla roman olduğunu unutarak kitabın sonundaki fotoğraflara atıflar da yapmaktadır. Cephe gerisindeki Türk askerinin uğraşmak zorunda olduğu sineklerden bahseden yazar, fotoğrafların neredeyse tümünde bu davetsiz misafirlere rastlanabileceğini kitabın sonundaki fotoğraf albümüne bakılarak görülebileceğini belirtmiştir. “Birçok Gelibolu fotoğrafında görülen bu yüz perdesi, sanılanın aksine sıcaklar için değil sinekler için kullanılmıştı.” (O1915-Ç, s. 215). Yazar, fotoğraf albümünün dışında faydalandığı kitaplarla internet tabanlı kaynakları ve arşiv belgelerini de kitabın sonunda vermiştir.

Çanakkale Mahşeri isimli roman da tarihî gerçeklere sadık kalınarak yazılmış, bu çerçevede roman, dipnotlarla desteklenerek bir belgesel havası oluşturulmaya çalışılmıştır. Asıl itibarıyla kurgusal bir düzlemde yazılan romandaki dipnotlarla verilen bilgiler, okur nazarında anlatıların gerçek olduğuna dair bir inanç oluşturmaya yöneliktir. Mesela, Karanlık Liman’a mayın döşenip döşenmediğiyle ilgili görevli subayların, mayın bulunmadığına dair rapor vermesi üzerine idam edilmelerinden bahsedilirken şu dipnota yer verilmiştir: “Daha sonra Karanlık Liman’da mayın bulunmadığına dair rapor verildiğinde, gerçekten temiz olduğu, o gece Nusret Mayın Gemisi’yle mayınların döküldüğü anlaşılnca, İngiliz devleti ailelerinden özür diledi ve maaş bağladı.” (ÇM, s. 76). Yazar, yazdıklarının roman olduğu gerçeğini öne almıştır ama okurun anlattığı konularla ilgili olarak bilgilenmesini de istemektedir.

Benzer bir tutumun *Diriliş-Çanakkale 1915* isimli romanda bulunduğunu görmek mümkündür. Ancak *Çanakkale Mahşeri*’nden farklı olarak yazar, *Diriliş-Çanakkale 1915*’te ön söz ve son söz yazmış, kaynaklarını romanın sonunda sıralamıştır. Çok zengin bir kaynakçaya sahip olan roman, ciddi bir araştırmanın mahsulü olarak yazılmıştır.

Ayrıca yazar, kroki, resim ve fotoğraf gibi görsellerle de anlattıklarını desteklemeye çalışmıştır. Bunu, ön sözdeki şu iki paragrafla net bir biçimde ifade etmiştir:

Çanakkale Savaşı ve o dönemle ilgili kitaplığımı hızla tamamladım. Bu konudaki dergileri, makaleleri derledim, internette konu ile ilgili başlıca siteleri taradım, birçok bilgi, harita ve resim indirdim. Bu bilgileri birçok kez elden geçirdim, fişledim, birbirleriyle karşılaştırdım, o dönemin tam ve gerçek bir resmini görmeye çalıştım. Bir konuda yargıya varmak için konuyla yakından uzaktan ilgili her kaynağa başvurdum. Kaynakçanın, Çanakkale olayına ve gerçeğe duyduğum saygıyı, verdiğim büyük önemi, gösterdiğim özeni yansıttığını sanıyorum. (Ç-D1915, s. 7-8).

Özellikle, son cümlede yazar, gerçekleri tespit etmek ve anlatmak istediğini bildirmiştir. Bu tutumuyla eserini gerçeğe sadık bir kurgu olarak yazdığını ifade etmektedir. Yazar, bu çerçevede Çanakkale Muharebeleriyle ilgili hayali bilgilere yer vermediğini, özellikle dinsel ve efsanevi bilgilerden uzak durduğunu belirtmiştir, gerçeğe yakın olduğunu düşündüğü bazı halk yaratılarından yararlandığını da söylemiştir:

Halk muhayyilesi bir zaferi süslemek, yüceltmek için bazı olağanüstü hikâyeler yaratabilir. Bu tıpkı türkü yakmak gibi doğal, güzel, masum bir şeydir, Bunlara menkıbe denilir. Gerçek olmadığı bilinir. Bu nedenle tarih kitaplarında yer almaz. Ancak edebiyat ve halkbilimi bakımından bir değer taşır. Halkın yarattığı birkaç menkıbe var ki onlara ben de kayıtsız kalmadım. (D-Ç, s. 1915).

Belgelerle ortaya konan gerçekler, *Diriliş-Çanakkale-1915* isimli romanın merkezinde yer almaktadır. Yazar, bu ve buna benzer konuları ön sözde tartışmış, bir tarih yazıyormuş gibi bazı yaklaşımları ve kitapları eleştirmiştir.

Çanakkale Yolunda-14 Yaşında Asker isimli roman, öğrenci kafilesinin Çanakkale'ye yaptığı geziyi, farklı anekdotlarla anlatmaktadır. Kafilenin başında Yıldız ve Cemal Öğretmenler vardır. Bu öğretmenler, Çanakkale Muharebeleri konusunda bilgi sahibi kişilerdir. Gelibolu'da kafiye, rehberlik de yapan Mualla Öğretmen katılmıştır. Romanda, öğrenci-öğretmen ilişkisi öğrenen-öğreten bağlamında kurulmuştur ve Çanakkale Muharebeleriyle ilgili olarak anlatılanlar da bu çerçevede, öğretici bir bakış açısıyla sunulmuştur. Romancı, konunun gençler tarafından tam olarak anlaşılabilmesi için onların seviyesinde yazdığı romanda verdiği bilgileri görsellerle ve dipnotlarla desteklemiştir. Mualla Öğretmen, araç arızalanıp da mola vermek zorunda kaldığında Troya Savaşı'ndan bahsetmiş, bu savaş hakkında hemen dipnotla bilgi verilmiştir:

Troya Savaşı: Tarihî M.Ö.1200'lü yıllarda yapıldığı kabul edilen Troya Savaşı önceleri Homeros'un yazdığı bir destan olarak bilinmekteydi. Bu efsaneye göre Zeus, düzenlediği bir ziyafet sofrasına tanrıçalardan Eris'i davet etmez. Bunun üzerine Eris altın bir elma göndererek bunun en güzel tanrıçaya verilmesini ister. Athena, Hera ve Afrodit elmanın kime verilmesi konusunda anlaşmazlığa düşerler. Hepsi bu altın elmanın kendisine verilmesi gerektiğini düşünmektedir. Zeus da tanrıcaları o sırada dağda çobanlık yapmakta olan Troya Kralı Priamos'un küçük oğlu Paris'e gönderir ve en güzel tanrıçayı Paris'in seçmesini ister. Paris elmayı Afrodit'e verir. Bunun karşılığında Afrodit, tüm kadınların en güzeli Helen'i Paris'e âşık eder. Paris, Sparta'yı ziyaretinde Menelaus'un karısı Helen'e âşık olur ve iki âşık birlikte Troya'ya dönerler. Kendilerine hakaret edildiğini iddia eden Yunanlılar da Miken Kralı Aga- memnon önderliğinde Aka ordusunu toplar ve Çanakkale'ye çok yakın olan Troya kentine bir sefer düzenler. Bu savaşta Priamos'un büyük oğlu Hektor büyük kahramanlık göstererek şehrini savunur ancak ölmekten kurtulamaz.

On yıl süren savaşta tahta bir at içerisinde şehre giren Yunanlar, onları yendiğine inanarak eğlence düzenleyen Troya halkını yenip, kenti ele geçirirler. Homeros tarafından kaleme alınan bu destanın gerçek bir olaya dayandığı 1870'li yıllara kadar bilinmiyordu. Alman arkeolog Heinrich Schliemann tarafından yapılan kazılar sonucu Çanakkale'nin birkaç kilometre ötesindeki Hisarlık tepesinde dokuz kez kurulup yıkılmış çok eski bir şehir bulundu. Bu kurulup yıkılan şehirlerden M.Ö. 15-12. yüzyıla ait olan tabaka bu savaşın yapıldığı Troya şehriydi. Günümüzden üç bin küsur yıl önce Hititlerin de yaşadığı ve Wilusa dedikleri bir Anadolu kenti olan bu şehre Akaların saldırısı aslında ticaret yollarını ele geçirmek içindi. Helen'in Paris'le kaçışı bu savaş için bir bahane sayılmıştır.” (ÇY-14YA, s. 68-69).

Dipnotların yanı sıra romanda, Atatürk'ün anılarından yapılan alıntılar da vardır. Mualla Öğretmen, yaşanan olayları somutlaştırmak ve öğrencilerin gözlerinde canlandırmak için böyle bir yöntemle başvurmuştur. Bu, aslında romanın öğretici içeriğine ve vermek istediği mesajlara da uygun bir tekniktir. “10 Ağustos 1915'te İngilizler, Conkbayırı'nı almak ve tüm boğaza hâkim olmak için yirmi bin kişilik bir kuvvetle, günlerce kazdıkları siperlere yerleşmişler, hücum anını bekliyorlardı. Gecenin karanlığı tamamen kalkmış, tan ağarmak üzereydi. 8. Tümen komutanım ve diğer subayları çağırdım. (...)” (ÇY-14YA, s. 138).

“Çanakkale Dizisi” üst başlığıyla yayımlanan bir üçleme olan “...*Ve Çanakkale-Geldiler, ...Ve Çanakkale-Gördüler, ...Ve Çanakkale-Gittiler*”in ilk romanı olan ...*Ve Çanakkale-Geldiler*'de yazar, bu eserin başta bir dizi senaryosu olarak TRT için

kurgulandığını, sonradan roman olarak yazıldığını belirtmiş, ardından da yararlandığı kaynakların tam künyelerini ön sözden hemen sonra vermiştir. Romancının bu titizliği, romanı Çanakkale Muharebelerini anlatan özel tarihsel kaynaklardan yararlanarak yazdığını ve okuru yanıltmak istemediğini ortaya koymaktadır. “(...) ikinci sahibede göreceğiniz kitapları okudum. Görüldüğü gibi hepsi de ya doğrudan Çanakkale ile ilgili kişilerin eseridir yahut Çanakkale üzerine yazılmış güvenilir kaynaklardır; bir kısmı da Çanakkale gerçeğini hazırlayan günleri veya çevreyi doğru olarak anlatırlar. (...)” (VÇ-G1, s. 8).

Uzun Beyaz Bulut Gelibolu isimli romanda yazar, esere bir ön sözle başlayarak romanda kimlerden yararlandığını yazmıştır. Her ne kadar eserinin bir kurgu olduğunu, gerçekte bazı tesadüfi benzerlikler göstereceğini belirtmiş olsa da romanı yazmadan evvel pek çok farklı kaynaktan ve kişiden yararlanmıştır. Romanın belli bir bilgisel birikimle yazıldığı ortadadır, bu da önsözde yararlanılan kaynaklar, yardım görülen kurumlar ve kişilerle ilgili bilgi verilirken ortaya konmaktadır. “Onlarca-yirmilerce kitap ve belge Türkiye’nin ve dünyanın farklı coğrafyalarından paketleni ve bana yollandı. Adlarını tek tek vermemin sayfalarca süreceği bu çok değerli okur katkısına teşekkür ediyorum.” (UBBG, s. 7).

BÖLÜM VI

ÇANAKKALE MUHAREBELERİNİN TÜRK ROMANINA YANSIMASI

6.1. Vatan Sevgisi

İncelediğimiz romanların hepsinde karşımıza çıkan önemli temlerden biridir. Eser kahramanları vatan sevgisi uğruna yavuklularını, eşlerini, yaşlı annelerini, yaşlı dedelerini, ailelerini, okullarını geride bırakıp hiç çekinmeden cepheye giderler. Cephe de vatan için verebilecekleri tek şey vardır o da canlarıdır, onu da asla sakınmazlar. Eser kahramanları sevdiklerini koruyabilmenin tek yolunun vatani korumak olduğunu bilirler ve ona göre hareket ederek vatan sevgisini her şeyin üstünde tutarlar.

Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun serisinde, Hasan Basri Bilgin'in *Bir Ulu Destan 1915 Çanakkale*, Yılmaz Gürbüz'ün *Çanakkale Yanarken*, Turgut Özakman'ın *Diriliş Çanakkale 1915*, Mehmet Niyazi'nin *Çanakkale Mahşeri*, Oyhan Hasan Bildirki'nin *Koçaklar 1915 Çanakkale* eserlerinde vatan sevgisi her şeyin üstünde tutulmuş hatta düşman, Türklerin vatanları uğruna verdikleri büyük mücadeleyi şaşkınlık ve hayranlıkla izlemiştir.

Tufan Gündüz'ün *Nisan'ın İki Günü*, Serpil Ural'ın *Şafakta Yanan Mumlar*, Buket Uzuner'in *Uzun Beyaz Bulut Gelibolu*, Selma Fındıklı'nın *Vardar Rüzgârı* adlı eserlerinde vatan sevgisine birebir vurgu yapılmazken bu temin en çok idealleştirildiği eserler İsmail Bilgin'in *Şu Boğaz Harbi Çanakkale'ye Gidenler* adlı romanı olmuştur. Buradaki sıkı dostlukları olan bir grup genci de bir araya getiren asıl unsur vatan sevgisidir. Vatanperver bu gençler sık sık bir araya gelerek neler yapabileceklerini tartışır ve hepsi de bir şekilde gönüllü olarak cepheye giderler.

Uzun Beyaz Bulut- Gelibolu ile *Şafakta Yanan Mumlar* romanları dışındaki romanlarda “vatan sevgisi” dolaylı olarak ya da doğrudan öne çıkan temalardan biri olmuştur. Bunda, ciddi şekilde yazarların, Çanakkale Muharebelerinde galip gelinmesinde Türklerin sahip bulunduğu yurt sevgisinin ne kadar önemli bir role sahip olduğunu gösterme kaygısının da payının bulunduğu realitedir.

Bunun yanı sıra “vatan sevgisi” teması, eserlerde tek yönlü olarak işlenmiştir. Türklerdeki en önemli özelliklerden biri olan “vatan sevgisi” İngiliz, Fransız veya Anzak askerleri bağlamında ele alınmamıştır. Vatanına saldırılan Türkler vatanlarını sevdikleri için ölümü de göze almıştır. Diğer ulusların yurtlarına, topraklarına, namuslarına göz dikip saldırmanın, bu duyguları harekete geçireceği açıktır. Ayrıca, İngiliz, Fransız ya da

Anzak askerlerinin yurtseverlik hisleri üstünde hiç durulmamıştır ama bu milletlerin askerlerinin Türklere olan hayranlıklarına da vurgu yapılmıştır. İngiliz, Fransız ve Anzak askerlerinin Türk milletine duyduğu hayranlıkta en önemli faktör, Türklerdeki inanılmaz yurt sevgisidir.

Eserlerde, Türk milletine Çanakkale’de büyük bir galibiyet kazandıran en önemli kuvvet, vatan sevgisidir. Bu tema, romanlarda farklı yerlerde verilmiştir. Mesela; Buket Uzuner’in “Uzun Beyaz Bulut Gelibolu” isimli eserinde, Teğmen Ali Osman’ın annesiyle kardeşine yazdığı mektuplardaki şu sözler Türk gençlerinin his ve fikirlerini yansıtmaktadır: “Sakin endişelenmeyiniz. Bir Türk genci vatanının müdafaası için göreve çağrıldığında, maneviyatı bütün olarak bu göreve hazırdır ve daima da öyle olacaktır. (...) Türk Milleti’nin memleketine tecavüz eden düşmanın bir teki bu toprak üzerinde kalmayınca ve gerekirse bu uğurda hepimiz Hasan Efendi gibi şehit olana kadar bu harp devam edecektir. Bundan hiç kimsenin şüphesi olmasın! Bize sevinçten gözyaşı dökmek, halay çekmek ve beşerî (insanca) hislerimizle, ferdî hayatlarımızı yaşamak şansı ancak Türk’ün zafer, işgalcilerin hezimet (yenilgi) gününde nasiptir. Bundan bir saat öncesinde bile yıkılmak, ümitsiz olmak haramdır! (...) Ve sizi temin ederim ki Valideciğim, burada ürkütücü olan ölmek değildir. Kaderde varsa ölür, vatan uğruna şehit oluruz. Bu konuda komutanından neferine kadar hiçbir Türk evlâdının tereddüdü yoktur.” (UUBG, s. 67,125,149).

Vatan sevgisiyle vatani koruma fikri; Türk topraklarını düşmana ezdirmeme, camileri kiliseler karşısında mağlup etmeme, kadınlarla kızların namuslarını korumayla aynı anlamda görülmüştür. Yurdu yitirmenin tüm bunları da yitirmek olduğu pek çok eserde ifade edilmiştir. Çanakkale Muharebelerini merkeze alan romanlar içerisinde “öteki” çerçevesinde “vatan sevgisi”yle ilgili, yalnızca Mehmet Niyazi’nin *Çanakkale Mahşeri* isimli eserinde bahsedilmiştir.

Bunların yanı sıra bir harpte galip olabilmek üzere, birtakım manevi güçlere de gereksinim vardır. Tarih, maddi kuvveti az olmasına, karşın, kuvvetli bir manevi yapıyla galip gelinen sayısız savaşlarla doluyken, tarihte bu durumun tam aksi bir durumla da karşılaşılır. 1915 senesinde Türklerin Çanakkale’de kazandığı bu savaş, maddi kuvvetten mahrum fakat kuvvetli bir manevi yapısı bulunan bir ulusun, tam aksi bir pozisyonda bulunan bir kuvvet karşısında galibiyetini bir örneği olarak, tarihteki yerini almıştır. Çanakkale Muharebeleri, bu perspektifle de ele alınabilir.

Türklerin Çanakkale Muharebelerinde sahip bulunduğu pek çok manevi kuvvetin içerisinde, belki de en fazla öne çıkanlardan birisi de içlerindeki “vatan sevgisi”dir. İşte bu eserlerin yaklaşımı da tam bu noktada yoğunlaşmaktadır.

Bu yapıtlarda, Türklerdeki “vatan sevgisi” gözlerini kırpmadan ölüme atılmalarındaki en önemli etkidir. Bu eserler, harbin ne şekilde ve hangi artlarda kazanılmış olduğunu ortaya koymakla birlikte, benzer bir durumda izlenebilecek yoldur.

6.2. Savaş

İncelenen tüm romanların ana teması savaştır. Mustafa Necati Sepetçioğlu’nun üç ciltten oluşan eserinin birinci cildi olan ve *Çanakkale Geldiler* adlı eserinde Çanakkale Muharebelerinden önceki Osmanlı Devleti’nin durumu, Süveyş Kanal Harekâtı, İstanbul’da milliyetçilik fikriyle örgütlenmeye başlayan kesimler ve onların ideolojik fikirleri, yanlış Batılılaşma, savaş zenginleri ve savaşın getirdiği zorluklar anlatılmıştır. Kısacası bu ciltte Çanakkale Muharebelerini hazırlayan sebepler ve Osmanlının o dönemdeki siyasi, fikri ve sosyal hayatı ele alınmıştır.

Mustafa Necati Sepetçioğlu’nun ikinci cildi olan *Ve Çanakkale Gördüler* isimli romanında da Çanakkale Muharebelerinin cephe gerisindeki etkilerinden bahsedilmiş daha çok da yoksulluk ve zenginlik zıtlığı vurgulanmıştır. Fakirler daha da fakir olmuş ve ne kadar yokluk çekseler de savaşa karşı o kadar duyarlı ve bir o kadar da verici olmuşlardır. Öte taraftan da savaş zenginleri mallarını daha çok artırmanın peşine düşmüş, savaşı kendileri için bir fırsata çevirmeyi düşünmüşlerdir.

Ve Çanakkale Döndüler adlı üçüncü ciltte savaş temi daha çok cephe üzerinden işlenmiştir. Karşılıklı verilen büyük kayıplar, ölümler, yaralılar, bombardımanlar, yokluk, öfke, acı, genellikle cephedeki insanlar üzerinden anlatılmıştır. Bu ciltte cephe gerisine daha az yer verilmiştir. Savaşın cephe üzerindeki anlatımı daha çok saldırı ve savunma üzerinedir. İngilizler beklenmedik saldırılarla Türk cephesine ağır kayıplar verdirirken göğüs göğse çarpışmada kazanan taraf Türklerdir. Türklerin cesareti, ölümden korkmamaları sık sık vurgulanmıştır. İngiliz tarafında ise ellerindeki varlığa ve güce güvenerek kesin zafer beklentileri yine ağır kayıplar vererek hüsrarla sonuçlanmıştır.

Hasan Basri Bilgin’in *Bir Ulu Destan 1915 Çanakkale* adlı eserinde ise savaş, eserin asıl kahramanı olan Hüseyin Sabri’nin etrafında ele alınmıştır. Hüseyin Sabri cepheyle savaşı canlı bir şekilde tasvir edilmiş cephe gerisinde de ideolojik fikirler ve eleştiriler üzerinden değerlendirilmiştir.

Mehmet Niyazi'nin *Çanakkale Mahşeri* adlı eserinde; Çanakkale deniz harbi ve kara harbi ele alınmıştır. Savaşın daha çok cephe üzerindeki etkileri üzerinde durulmuştur. Cephedeki imkânsızlıklar, verilen ağır kayıplar, şiddetli mücadeleler gerçekçi betimlemelerle anlatılmıştır.

Yılmaz Gürbüz'ün *Çanakkale Yanarken* adlı eserinde de canlı ve gerçekçi savaş sahnelerine yer verilmiştir. Savaş yüzünden kaybedilen topraklar, dağılan aileler, yitirilen hayatlar ve belirsizlikler ele alınmıştır. Tüm bunlar eserin asıl kahramanı Osman'ı merkez alarak anlatılmıştır. Balkan Savaşlarında hafızasını yitiren Osman'ın Çanakkale Muharebelerine katılması geçmişini hatırladıkça Balkanlardaki topraklarını ve oradaki ailesini kaybettiğini anlaması ve yeni bir savaşın içinde ölüm kalım mücadelesi verirken geleceğe dair ailesini aramak ya da hemşire Nalan'la yeni bir hayat kurmak arasında kalması anlatılmıştır.

İsmail Bilgin'in *Şu Boğaz Harbi Çanakkale'ye Gidenler* adlı eser, iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde İtilaf Devletlerinin 18 Mart 1915 yılından önceki küçük çaptaki bombalamaları ele alınır. İkinci bölümde ise 18 Mart'ta gerçekleşen deniz savaşı ve sonrasında yaşananlar anlatılır. Eserde hem cephe hem de cephe gerisi aynı anda ele alınmıştır. Cephede deniz savaşı öncesi ve sonrası, kayıplar ve savaş hazırlıkları anlatılırken cephe gerisinde Türklerin fedakârlıkları, gayri müslimlerin Türklere karşı teşkilatlanması ele alınır. Öte taraftan İtilaf Devletlerinin durumu da işlenmiştir. İtilaf donanmasında yer alan askerlerin psikolojisi Leslie üzerinden anlatılmıştır. İtilaf askerlerinin bu savaşı bir macera olarak görmeleri ve donanmalarına olan aşırı güvenleri sık sık vurgulanır.

Turgut Özakman'ın *Diriliş Çanakkale 1915* adlı eserinde de savaş gerçeklere bağlı kalınarak ele alınmıştır. "Diriliş bir askeri tarih kitabı değildir. Ama ana konusu Çanakkale Savaşı, kısacası savaş. Savaşları ve cepheyi anlatırken insanlara öncelik verdim. Karmaşık olayları ana çizgiyi koruyarak özetledim. Zorunlu olmayan ayrıntıları ve yer adlarını kullanmadım. Askeri terimlerin bir kısmını herkesin anlaması için günlük dile dönüştürdüm. Bazı gerekli bilgileri dipnot olarak sundum." Yazarın da ifadelerinden anlaşılacağı gibi bu romanı olarak düşünmemiş daha çok Çanakkale Muharebelerini tüm gerçekliğiyle gözler önüne sermek özellikle de gençleri yakın tarih konusunda bilgilendirmek için yazmıştır.

Hakan Gezik'in Gelibolu Cehenneminden Mektuplar Buz Yarası adlı eserin başlığı Gelibolu olsa da içerikte daha çok 1918 yılında Doğu Anadolu'daki Ermeni

isyanları anlatılmaktadır. Çanakkale Muharebelerine cephedeyken yazılan mektupların birkaç yıl sonra tekrar okunmasıyla birer hatıra olarak değinilir.

Oyhan Hasan Bıldıırki'nin *Koçaklar 1915 Çanakkale* adlı eserinde yazar Çanakkale Muharebelerini tam bir destan olarak düşünmüş ve bu savaşı da Türk destan metinlerinin özelliklerine göre anlatmıştır. Türklerin göçebe hayatı, ad alma geleneği, kırk yiğitleri kısacası Türk'ün kültürü Dede Korkut hikâyesi tarzında anlatılmıştır. Ayrıca olağanüstüliklere ve mübalağa sanatına yer verilmesi, kırk ve Hızır motifinin sık sık kullanılması, Çanakkale'deki asker ve komutanların birer alp tipi özelliğinde anlatılması, Emine Bacı'nın destanlardaki kadın tipine benzetilmesi, Akbıyık Sultan ve Oyhanata'nın bilge tipinde ele alınması esere destansı özellik veren diğer unsurlar olmuş ve savaş bu destansı özelliklerle birlikte işlenmiştir.

Leyla Yıldırım'ın *Komutanların Yazgısı Tutulamayan Sözler* adlı 43 bölümden ve ayrı ayrı başlıklardan oluşan eserinde, Çanakkale Muharebelerinin kişilerin hayatında ve ruhunda bıraktığı etkiler anlatılır. Savaş cephede değil cephe gerisinde insanların psikolojilerinde anlatılmıştır. Aslında savaşın etkili olduğu psikolojik bir roman okuruz.

Tufan Gündüz'ün *Nisan'ın İki Günü* adlı eserinde Çanakkale'de ön siperlerde yer alan 21 Nolu tepe üzerinden savaş bir grup askerin cephe hazırlığı, mücadeleleri ve kayıpları üzerinden anlatılırken bir taraftan da İstanbul ile Anadolu'daki vilayetlerde gerçekleşen Ermeni ayaklanmaları ele alınmıştır. Bu farklı mekânlarda gerçekleşen olaylar aynı zaman dilimi içinde verilmiştir.

Serpil Ural'ın "*Şafakta Yanan Mumlar*" isimli eserinde savaşın insanlığa verdiği kayıplar ve acılar ön plandadır. Eserde Avustralyalı Peggy ile Türk kızı Zeynep üzerinden Çanakkale Muharebelerinin Anzaklar ve Türkler üzerindeki yıkıcı etkisi anlatılmaya çalışılmış ve savaşların niçin yapıldığı sorgulanmıştır. Bu eserde Çanakkale Muharebeleri geçmişte yaşanmış önemli bir savaş olarak ele alınmıştır. Bu nedenle canlı savaş sahnelerine yer verilmemiştir.

Buket Uzuner'in "*Uzun Beyaz Bulut Gelibolu*" adlı eserinde savaş geçmişte yaşanmış önemli bir olay olarak ele alınmıştır. Ancak bu eserde bu savaş diğer romanlarda olduğu gibi destansı kahramanlıkların veya olayların yaşandığı tarihî bir olay şeklinde sunulmaz. Burada savaşlarda yaşanan gerçek olarak kabul ettiğimiz olayların ne kadar gerçek olduğu sorgulanır. Avustralyalı genç kız Viki'nin Çanakkale Muharebelerinde ölmediğini düşündüğü büyük dedesine gerçekte ne olduğunu bulabilmek için geldiği Gelibolu'da Beyaz Hala ile birlikte ellerindeki savaş mektuplarını okumalarıyla birlikte Çanakkale Muharebelerine değinilmiştir.

Selma Fındıklı'nın *Vardar Rüzgârı* adlı eserinde Gündoğumundan Günbatımına başlığı altında Cenap Fehmi'nin Çanakkale Cephesi'ndeki hayatı üzerinden savaş temi cephe üzerinden ele alınmıştır. *Vardar Rüzgârı* bölümünde ise cepheden yaralı dönen ve sakat kalan Cenap'ın Dimitra ve oğlu Ferhat'la geçirdiği zorlu günler anlatılır. İstanbul, İngiliz ve Fransızlar tarafından işgal edilir. Zengin daha zengin fakir daha fakirdir. Bu bölümde ağırlıklı olarak savaş sonrasının sosyal hayata etkisi anlatılır.

“Savaş” teması Çanakkale Muharebelerinin işlendiği romanlarda, farklı şekillerde ve kahramanın perspektifinden işlenmiştir. Bu tema, dönemin savaşa bakışını göstermekle birlikte yazarların temayı nasıl gördüklerini de ortaya koymaktadır. Romanlarda, yüz binlerce kişinin şehit olmasına yol açan Çanakkale Muharebeleri, “savaş”ın manası, meşruiyeti, sebepleri, hangi şartlarda yapılması gerektiği vb. fikirler, iki tarafın yaklaşımı ile ele alınmıştır.

Bu sorunun genel bir analizi yapılırsa şunlar dikkati çekmektedir: Çanakkale Muharebelerini işleyen romanlarda “savaş” teması; daha ziyade Anzaklarla Türkler açısından ele alınmıştır. Bu eserlerdeki “savaş” olgusuyla ilgili olarak fikirler; savaş, sadece yurt savunmasıyla ulusun bekası söz konusuysa yapılır. Buradan hareket ederek harbin Anzaklar için herhangi bir haklı gerekçesi bulunmamaktadır. Çünkü harp onların harbi değildir. Yurtlarının ve uluslarının bekası tehlikede değildir. Anzaklar da harbe bu fikirler ya da kaygılarla katılmamıştır. Onların harbe katılmalarındaki tek neden, anayurt şeklinde gördükleri İngiltere'ye bağlılıklarını göstermektir. Gerçekte onların Türkler ile herhangi bir alıp veremedikleri bulunmamaktadır.

Nitekim savaşların ilerleyen aşamasında, içerisinde yer aldıkları “savaş” da onlara manasız gelmiştir. Ancak durum, Türkler bakımından oldukça farklıdır. Türklerin yurdu tehlikededir. İşgal edilen, yurdu alınmak istenen, saldırıya uğramış olan Türklerdir. Yurtlarını korumak, yurdu düşmana teslim etmemek için savaştıklarından, “savaş”ın Türkler açısından haklı bir nedeni bulunmaktadır.

6.3. Aşk

Hemen hemen bütün eserlerde mutlaka yer alan bir temdir. Eserin duygusal yönünü kuvvetlendiren, okurun ilgisini çeken ve okurla eser arasında bağ kuran önemli bir temadır. Bu eserlerde aşk temi bir savaşın içinde yaşandığı için âşıkların geleceklerinin belirsiz olmasına rağmen ayrılığın, özlemin, sadakatin yoğun bir şekilde yaşandığı kuvvetli bir his olarak karşımıza çıkmaktadır.

Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun üç ciltlik romanında aşk en sık karşılaştığımız temalardan biridir. Birinci ciltte yeni evli bir çift olan Hesna ile Yüzbaşı Ali arasında karşılaştığımız aşk, Yüzbaşı Ali'nin Süveyş Kanalı harekâtında görevlendirilmesi ve esir edilmesiyle ayrılık acısının ve hasretin yoğun yaşandığı haliyle görülür. İkinci ciltte ise kocasının öldüğünü zanneden Hesna, Doktor Mürsel'in aşkıyla yeniden canlanır daha güçlü ve daha sağlam bir kadın olur. Ayrıca şehirli Aydın ile köylü Zehra, Teğmen Roger (Raci) ile Semiha arasındaki cephede yaşanan aşk esere renk katar.

Hasan Basri Bilgin'in *Bir Ulu Destan 1915 Çanakkale* eserinde de Hüseyin Sabri ile Bigah Ayşegül'ün aşkı da esere heyecan katmıştır. Savaş söz konusu olduğunda yürekli ve korkusuz olan Hüseyin Sabri'nin Ayşegül'e olan hisleri konusunda çok alıngan olması, mantıklı düşünememesi karşısındaki hali eseri yumuşatmıştır. Bu iki kahraman diğer roman kahramanlarının aksine savaş sayesinde tanışmış ve bir araya gelmişlerdir.

Mehmet Niyazi'nin *Çanakkale Mahşeri* eserinde aşk temine fazla yer verilmemiştir. Sadece gönüllü asker olan Hasan Şakir'in gitmeden önce kız arkadaşından ayrılma sahnesi vardır.

Yılmaz Gürbüz'ün *Çanakkale Yanarken* eserinde Balkan Savaşlarında hafızasını yitiren Osman'la onu tedavi eden hemşire Nalan'ın aşkı yer alır. Bu aşk, Osman'ın geçmişiyile geleceği arasında sıkışmıştır. Zamanla geçmişini hatırlayan Osman, bir karısı ve oğlu olduğunu düşünür ancak Nalan'dan da vazgeçemez. Bu aşk kesin bir sonuca bağlanmadan belirsizlik içinde kalır.

İsmail Bilgin'in *Şu Boğaz Harbi, Çanakkale'ye Gidenler* ve İsmail Bilgin'in *Gelibolu Yenilmezlerin Yenildiği Yer* adlı eserlerinde aşk temasına yer verilmemiştir. Buradaki kahramanlar daha çok vatan aşkıyla ön plana çıkarılmıştır.

Turgut Özakman'ın *Diriliş Çanakkale 1915* eserinde de Orhan'ın aynı evde büyüdükları komşu kızına olan aşkı imkânsız aşk gibi gösterilse de mutlu biter. Diğer eserlerde genellikle vatan için sevdiğini feda eden erkekler söz konusuyken bu romanda Orhan savaşa aşkının imkânsız olduğunu düşündüğü için katılır.

Oyhan Hasan Bildirki'nin *Koçaklar 1915 Çanakkale* eserinde yer alan tek aşk Emine Bacı ile nişanlısı Ruşen arasındaki aşktır. Ruşen'in şehit olması üzerine Emine Bacı da Çanakkale'ye gider ve kırk kızla beraber şehide olur.

Leyla Yıldırım'ın *Komutanların Yazgısı Tutulamayan Sözler* eseri aşk teminin en yoğun ele alındığı romanlardan biridir. Gül ile Avustralyalı Peter arasında yaşanan kuvvetli aşk ele alınmıştır. Burada da savaş bu iki kişiyi bir araya getirmiştir. Ancak Avustralya'ya giden ve dönmeyen Peter'in acısıyla verem olan Gül ölür. Gül'ün

çocuğunu babasına götürmek için Avustralya'ya giden Tevfik ise öldüğünü öğrendiği Peter'in kız kardeşine âşık olur ve yeğenlerini kendi çocukları gibi büyütürler.

Tufan Gündüz'ün *Nisan'ın İki Günü* eserinde de yine bir Türk genci ile Ermeni kızı arasındaki aşka şahit oluruz. Levent ile Hasmik'in aşkı imkânsız gibi görülse de Hasmik'in Levent cephedeyken Levent'in annesinin yanma kaçıp gelmesi Hasmik'in aşkını ve cesaretini ispatlar niteliktedir.

Buket Uzuner'in *Uzun Beyaz Bulut Gelibolu* isimli eserinde aşk, turist kız Viki ile Avukat Ali Osman arasında karşımıza çıkar. Tüm hayatı boyunca erkeklere bağlanmaktan kaçınan Viki, Ali Osman karşısında duygularını kontrol edemez ve Ali Osman'ın aşkı yüzünden yıllarca peşine düştüğü büyük dedesine ne olduğu gerçeğini sorgulamaktan vazgeçer. Romanın en çarpıcı ve tutkulu aşkı Beyaz Hala'nın hatıralarından öğrendiğimiz annesinin babasına olan aşkıdır. Annesi babasını o kadar çok sevmiştir ki çocuklarına verecek sevgisi kalmamış hatta kocasını kızından bile kıskanmıştır. Babasını annesine getiren olay ise savaştır. Bu romanda da savaşın âşıkları birleştirdiği görülmektedir.

Selma Fındıklı'nın *Vardar Rüzgârı* eserinde ise asıl tema Cenap Fehmi ile Dimitra arasındaki aşktır. Cenap Fehmi ailesini terk etmek zorunda kalmış Dimitra ise ailesini kaybetmiştir. Bu iki kahramanın yaşadığı yalnızlık onları birbirine daha da kenetlemiştir. Ancak Dimitra terk edilme duygusundan uzun süre kurtulamamıştır. Yaşadıkları Çanakkale Savaşı, İstanbul'un işgali, bunların sebep olduğu yokluk, din ve ırk farkı hatta nikâhsız yaşamak zorunda kalmaları bile onları birbirinden ayıramamış, sonunda Ankara'ya yerleşerek yeni bir hayat kurmuşlardır.

Nisan'ın İlk Günü, bir aşk sahnesiyle başlar. Aşkın taraflarından biri Mekteb-i Sultani'den Levent, diğeri de Dame de Sion'dan Hasmik'tir. Çanakkale Muharebelerine katılan ve İhtiyat Zabiti olan Levent, Gelibolu'da iken sevgilisi Hasmik'i, boynundaki kolyeye dokunarak hatırlar. Bu andan itibaren savaşın insani yönleri, aşk duygusu etrafında gelişir. Savaş, sadece toplumsal hayatı etkilememiştir; toplumsal hayatı etkilediği kadar, belki de daha fazla bireylerin hayatlarını da etkilemiştir. Özellikle âşık olan çiftler için durum hiç de iç açıcı değildir. Levent ve Hasmik arasındaki aşkın boyutu, bu manada oldukça önemlidir. Hasmik, Ermeni'dir ve ailesi bir Türk'le birlikte olduğunu bilmemektedir. Hasmik'in ailesi, Ermeni olmaktan başka Taşnak Cemiyeti'nin aktif üyesidir. Osmanlı içindeki katliamlarda, özellikle Taşnak'a destek vermeyen Kuyumciyan katliamında ciddi bir payları bulunmaktadır. Bu bakımdan kızları

Hasmik'in Levent'le birlikte olmasına karşı çıkma ihtimalleri oldukça yüksektir. Hasmik de bunun kaygısını yaşamaktadır.

Romanda aşk, savaşla birlikte insani bir hissin sonucu olarak yansımakta aynı zamanda bir Türk'le Ermeni'nin yaşadığı yoğun bir duygu olarak da ortaya çıkmaktadır. Levent, cephede Hasmik'i hatırladığında, onun şu sözlerini hatırlar: “Hii... Bir Türk'le evlenmek? Duyunca oracıkta ölürlər.” (NİG, s. 10). Bu söz, savaştan daha da önemlidir. Zira Ermenilerle Türkler arasındaki sorunlar, Osmanlının son dönemlerinde başlamış ve Ermeniler, Anadolu'nun farklı yerlerinde Türklere zulmetmektedir. Bu durum, doğal olarak iki gencin ilişkisini etkileyecek boyuttadır ve tam da Çanakkale'de savaşırken Levent'in aklına âşık olduğu Ermeni kadının kendisiyle evlenemeyeceğine dair söylediği sözler gelmektedir: “Bizimkiler? Ölürlər de bir Müslüman ile evlenmeme izin vermezler.” (NİG, s. 10). Tabii, burada öne çıkan husus sadece Levent'in Türk olması değil; aynı zamanda Müslüman olmasıdır. Levent'in buna yanıtı da oldukça ironiktir, o da hem alay eder hem de sevdiği kadının Müslüman olmasının hiç kimseye zararının dokunmayacağını söyler: “Annem de “Hasmik Müslüman olacak mı?” (NİG, s. 10). Diye soruyor.” Ardından da bunun bir şaka olduğunu, onu olduğu gibi kabul edeceğini ifade eder.

İnsanların milliyetleri farklı olsa da bu durum onların aşk yaşamalarına engel değildir. Aşkı derin bir şekilde yaşayan Hasmik, babası ve ağabeyleri yasadışı Ermeni faaliyetleri içinde olduğu için yurtdışına gönderilecektir. O, İstanbul'dan ayrılmak istememektedir. Çünkü İstanbul sadece bir mekân değil, aynı zamanda âşık olduğu Levent'i de temsil eden bir simgedir.

Hasmik şaşkınlıkla pasaportlara baktı. Gitmek! Bu kadar büyük bir gerçek olarak hiç karşısına çıkmamıştı “gitmek”, İstanbul'dan ayrılmak, okulundan, arkadaşlarından, Boğaz'dan, Kapalıçarşı'dan, Levent'ten... Levent!... “Gitmek!” Şaşkınlıkla annesinin yüzüne baktı. Kadın donmuş gibi duruyordu. Yanaklarının oynayışından dişlerini gıcırdattığı belliydi. (NİG, s. 46).

Hasmik ve annesi için yolculuk başlamıştır. Genç kadın, baktığı her noktada Levent'i görmektedir. Her şey ona Levent'i hatırlatmaktadır. Şu anda sadece İstanbul'dan ayrılmamakta “bir hayale kavuşmaktan çok bir gerçekten uzaklaştığının” farkındadır. Hayal, yeni hayatı iken gerçek Levent'i özdeşleştirdiği mekân olan İstanbul'dur. Monolog yapmak suretiyle düşünen genç kadın, Levent'in Çanakkale Cephesi'ne gitmesine karşı biraz da sitemkârdır. Bu, onların aşklarının biteceği ve bundan sonra

aşklarının bir hatıra olarak yaşayacağı anlamına gelmektedir. “Keşke bütün bunlar olmasaydı, keşke gitmeseydin cepheye...” (NİG, s. 89).

Genç kadın, seyahat başlamadan bir gün önce Levent’in evine gitmiş, annesiyle tanışmak istemiştir. Asıl amacı, Levent’in annesini görmek değildir sadece; aynı zamanda Levent’e dair bir hatırayla karşılaşmak istemektedir. Bunun yanı sıra, kendisini kurtaracak, İstanbul’dan, dolayısıyla Levent’ten ayrılmasını engelleyecek bir çözüm de bulmak istemektedir.

Dün sokağınıza kadar gittim. Kapınızın önünde birkaç yaşlı kadın sohbet ediyordu. O an, o zamana kadar annenle tanışmamış olmamın ne kadar büyük bir eksiklik olduğunu anladım. Hangisi senin annendi? Orta boylu, buğday tenli, güler yüzlü, beyaz tülbentli olan mıydı? Yanlarına varmak, anneni sormak, bulmak, etini öpmek, beni sakla hiçbir yere gönderme’ demek geldi içimden. Fakat cesaretim öylesine kırıldı ki, yapamadım. Uzaktan seçmeye çalıştım. Başaramadım. Sen olmayınca burada, bütün kadınları annen zannediyorum. İçimde vaktiyle onunla tanışmamış olmanın derin pişmanlığıyla döndüm sokağınızdan; kaldırım taşlarına bakarak yürüdüm. Sahi, sen de öyle yürürdün değil mi? Seni taklit etmeye çalıştım birazcık. Omuzlarımı dikleştirdim, başımı öne doğru hafif kırdım, şenmişim gibi volta attım etrafta. (NİG, s. 89).

Hasmik, Levent’le özdeşleştirdiği İstanbul’u terk etmek istemezken Levent de cephe Hasmik’in aşkıyla yaşamaktadır. Bir yanda savaş, öte yanda kalbinin sahibi olan Hasmik vardır. Genç komutan, askerlikten vazgeçmemiş, cepheye gitmiştir ama sevdiği kadın Hasmik’ten de vazgeçmemiştir. Her şeye rağmen onu hatırlamakta, baktığı her yerde onu görmektedir.

Saldırı bekleyişinin verdiği huzursuzluktan başka can sıkıcı bir şey görünmüyordu. Ama Hasmik’e duyduğu derin özlem, yüreğini büyük bir ateşin içinde yakıyordu. Denizde bekleyen düşman gemilerinin siluetleri, savaşın sıcaklığını günden güne bedenlerine doğru yaklaşıırken, varlık ile yokluk arasına sıkışmış olan hayatının, Hasmik ile değer kazandığını düşünüyor; toprakta, ağaçta, denizde, havada, baktığı her yerde onu görüyordu.” (NİG, s. 58).

Hatta o kadar ki, yanı başına top mermisi düştüğünde bile aklında sadece Hasmik vardır. Savaş bütün şiddetiyle devam ederken genç komutan, anne ve babasını değil yalnızca sevdiği kadını ve onunla birlikte olduğu günleri düşünmektedir. Bu, insani bir histir ve savaşta bile vatanını seven bir askerin iç dünyasındaki yerini korumaya devam etmektedir: “Bugün yanı başıma bir top düştü, o an sadece seni düşündüm ne ölmek ne

annem, ne babam... Sadece sen aklımdaydın. Doğru mu benim yaptığım? İnsan ölümle karşı karşıya kaldığında ilk kimi düşünür? İlk neyi düşünür? Uyurken son olarak aklımdan ne geçer, kim geçer? (NİG, s. 63).

Genç adam, aşkın bu denli etkisi altındayken, devam eden satırlarda, iç muhasebe yaparak cephedeyken aşk hisleriyle yanmasının doğru olup olmadığını değerlendirmektedir. İstanbul'dayken aşklarını yaşamışlar ama cephede araya mesafe girmiş, birbirlerini göremez hale gelmişlerdir. Levent, her şey olağan seyrinde akarken bir gün gelip de askere gideceğini ve Hasmik'ten ayrılacağını düşünmemiştir.

İstanbul'dayken, yanımdayken bunların hiç muhasebesini yapmamıştım. Hayır, hayır hissiz olmamdan değil, senin yanımdayken hayatın hep öyle devam edeceğini sanmamdandı. Hayat her zaman Hâliç'e kaçarak geçmiyormuş, her zaman senin dizlerinin üzerine başımı koyamayacak, gökyüzünü seyretemeyecekmişim. Ne yazık..." (NİG, s. 63).

Tam savaşın ortasında Levent, o günlerin analizini yapmaya devam etmektedir. Mahallede birlikte oynayan, birbirini koruyan, okul çıkışında buluşan bu gençler bir gün Türk ve Ermeni oluvermişlerdir. "Aynı mahallede yetişen, aynı sokakta oynayan, beraber büyüyen biz, hiç aklımızda yokken farklılaşmış, bir Ermeni ve bir Türk oluvermiştik." (NİG, s. 65). Ancak devletin içinde bulunduğu durum, Ermenilerin Osmanlıya karşı olumsuz tutumu, giderek zihinlerinde belirginlik kazanan millî şuur; bu iki gencin ayrışmasına neden olsa da birbirilerine karşı duydukları aşka zarar verememiştir. Levent, bunu "kader" kavramıyla açıklayarak hissettiği aşka ilahi bir anlam katmıştır: "Bugün, her gece uyurken, her sabah uyandığımda, korktuğumda, sevindiğimde önce seni düşündüğümü fark ettim. Şimdi anlıyorum ki, yaseminim, şimdi daha iyi biliyorum ki çiçeğim, sen benim kaderimsin, yazgımsın... Bu sadece bir aşk değil bir kader... Seni seviyorum." (NİG, s. 65).

Vardar Rüzgarı'nda Cenap Bey, bir çocuk sahibi olduğu Dimitra'nın aşkını her fırsatta tekrar yaşamaktadır. Oğlu Ferhat ile geçmişte kötü tecrübeler yaşamış olan eşi şarkıcı Dimitra, unutamadığı kişilerdir. Özellikle bir tesadüf eseri tanıştığı ve âşık olduğu, sonra da yıllarca yaşamını paylaştığı Dimitra, onun için çok önemlidir. Dimitra'yı her ne kadar unutmak istese de aşk duygusu onun zihninin kıvrımlarından bir yol bularak çıkmakta ve Dimitra'yı hatırlamasına neden olmaktadır. Kurşun yiyip yaralandığında işittiği sesin Dimitra'dan geldiğini düşünmektedir: "Bir kadın sesi... Dimitra! Hayır, daha ince ama kim? Neden sesleniyor bana? Hem de çok derinden... Konuşamıyorum.

Kımıldayamıyorum da... Bedenim ağırlaşmış... Parmağımı bile oynatamıyorum...” (VR, s. 161). Cenap Bey, hastaneye kaldırılmıştır ve duyduğu kadın sesi bir hemşireye aittir. Fakat dünyasında çok önemli bir yere sahip olan Dimitra’nın sesini bu kadının sesiyle karıştırmakta, belki de en zor anında onun yanında olmasını arzu etmektedir: “Dimitra’ya benzemiyor... Hiç... Ben öyle görmek istedim... Esmer... Gözleri küçük... Ona bakarken inilti gelir kulağıma... Feryatlar... Bir hastane burası...” (VR, s. 161).

Kan ve Çiçekler isimli romanda, başkahraman ve anlatıcı Tayyar, cephedeyken sürekli olarak eşi Nesibe’yi hatırlamakta, ona mektuplar yazarak hasretini gidermektedir. Bir mektubunda Nesibe’nin gönüllü hemşire olarak Çanakkale’ye geleceğini öğrenmiştir. Maydos’taki sargı yerinde göreve başlayan Nesibe’yi görmek için sabırsızlanan Tayyar, sargı yerine gitmiş, ancak Nesibe’nin görev yerine henüz gelmediğini öğrenmiştir: “Mudanya açıklarında yaralı asker taşıyan bir gemiyi torpillemişler. Bizim buraya gelecek hemşirelerin bir kısmı zannedirim o gemideymiş... O gemiden kurtulan çok az kişi varmış...” (KÇ, s. 161). Sevdği kadının şehit olma ihtimali, Tayyar’ı çok üzmüştür. Aşkla bağlı olduğu eşi Nesibe’nin varlığı ona, cephede güç veren ana dinamiktir. Çanakkale’ye gelecek olmasına, başta sıcak bakmasa da sonradan, onu göreceğine, onunla omuz omuza savaşacağına çok sevinmiştir. Fakat bu beklenmedik haber onu çok üzmüş, savaş azmini artırmış, düşmana daha fazla zayıat verdirmek için çaba göstermesini sağlamıştır. Aşk duygusu, âşık olduğu kadının düşman tarafından öldürülme ihtimali, onu yaptığı işe daha fazla bağlamıştır. Bir süre sonra Dimetokalı Ahmet, Tayyar’ın yanına gelmiş ve Nesibe’nin yaşadığı haberini vermiştir. Nesibe, İngiliz denizaltısı tarafından torpillenen gemiye binmemiş, üç gün daha talim görmek için eğitim yerinde kalmıştır. “İyice şaşırmıştım... Bana bir şeyler oluyordu... Yüreğim hızlı hızlı çarpmaya başladı. Heyecandan bayılacak gibi oldum. Yüzüm aniden bedenime basan ateşten yanmaya başladı...” (KÇ, s. 170).

Bir süre sonra Nesibe’yi görmeye giden Tayyar, onunla hasret gidermiştir. Birbirlerini çok özleyen karı-koca, sevgilerinin büyüklüğünü anlatmışlardır. Birliğine gitmek zorunda olan Tayyar, biraz daha kalmak istemektedir. Bunun karşısında, Nesibe; vatan müdafaasının aşklarından daha önemli ve üstün olduğunu şu cümlelerle ortaya koymuştur: “Gitmeni, dönmeni istemiyorum! Ama ne yapalım, vatan görevi... Yüreğimize taş basmalıyız... Savaştan sonra nasıl olsa çok zamanımız olacak... İnanıyorum, güzel günler gelecek!” (KÇ, s. 184).

Çanakkale Yanarken isimli romanın başkahramanı Asteğmen Osman, Selanik’teki köyünden Balkan Savaşlarına katılmak için ayrılmış, geride eşini, oğlunu,

anne ve babasını bırakmıştır. Balkan Savaşları esnasında yaralandığında onunla Nalan hemşire ilgilenmiş, İstanbul'a geçtiğinde de Nalan hemşire ile aralarında aşk ilişkisi başlamıştır. Ancak bir taraftan da köyde bıraktığı eşini ve çocuklarını düşünmektedir. Nalan hemşire ile birbirlerine âşık olduktan sonra Osman, Çanakkale Muharebelerine asteğmen olarak katılmış, görevli olduğu gemiye binerken Nalan hemşire, ona bir bohça vermiştir. İngiliz saldırısından sonra yaralanan Osman, elbisesinin değiştirilmesi için emrindeki askerlerden bohçayı getirmelerini istemiştir. Nalan hemşirenin hazırladığını zannettiği bohçadan eşi Süheyla'ya ait eşyalar çıkınca duygusallaşan, Nalan hemşire ile nişanlanma yoluna girdiği için pişmanlık duyan Osman, bohçanın içindeki mektubu okumuştur:

Üç yıldır nerdeydi, neler olmuştu. Bu mektubu gönderen oğlu ve karısı yaşıyor muydu? Selanik 9 Kasım'da Yunan'a bir silah atılmadan teslim edilmişti. Osman bu acı haberi Edirne'de Bulgarlara karşı savaşırken almıştı. Ya Yunanlılar anne, babasını, karısını ve oğlunu öldürmüşlerse? Balkan utancından Çanakkale'ye üç yıl geçmişti. Osman tekrar elini bohçaya attı. Bu defa başka bir gömlek eline geçti açarken içinden bir fotoğraf düştü. Baktı. Doğruldu, kamara lombozundan sızan ışığa tuttu. Bu karısı Süheyla ve dört yaşına basmış oğlu Ferhat'tı. (ÇY, s. 176).

Aşk, cephede de hissedilen bir duygudur. Geride kalan sevgililere aşk duygusuyla mektuplar yazılmakta, onların hayaliyle yaşanmaktadır ama aynı zamanda cephede, tesadüf eseri karşılaşılan bir kadına da âşık olunabilmektedir. *Bir Ulu Destan-1915 Çanakkale* isimli romanın başkahramanı Hüseyin Sabri, yaralanmış ve kendisini Ayşegül'le ailesi hastaneye getirmiştir. Bu sayede, Hüseyin Sabri ağabeyi Doktor Ahmet Rasih'i de bulmuştur. Ayşegül ve ailesi ayrılırken Hüseyin Sabri'ye nerede ikamet ettiklerini söylemiştir. Hüseyin Sabri, kendisini kurtaran Ayşegül'e duyduğu hisleri, ağabeyine anlatmıştır. Bu duygu, karşılıksız değildir; Ayşegül, ertesi gün gelip Hüseyin Sabri'nin durumunu sormuştur. Ağabeyiyle Ayşegül'ün köyüne giden Hüseyin Sabri, cesaret edip de kızla konuşamamıştır. Hüseyin Sabri, aşkın savaş meydanında askerin içini ısıttığını düşünmektedir: "Savaş meydanında içimizi ısıtan bir aşk. Yürekten yanıyoruz, dışımız zaten cehennem!" (BUD-1915Ç, s. 138).

Bir süre sonra Hüseyin Sabri, kendisini Ayşegül ile birlikte savaşırken bulmuştur. Ayşegül'ün evine yaptığı bir ziyaret sonrasında genç kızı, omzunda tüfek, altında atla yanında bulan Hüseyin Sabri, cepheye doğru giderken hem terlemekte hem de sevdiği kadının yanında olmasından dolayı savaşa daha fazla odaklanmaktadır. Yanlarında kâhya

ile Recep de vardır, amaçları düşman kuvvetlerinin bulunduğu noktaya sessizce yaklaşıp bomba atmaktır.

Sevgiliden gelen mektuplar, askerlerin ferahlamasını, rahat bir nefes almasını ve kendilerini daha diri hissetmesini sağlamaktadır. *Fındık da Tatlı Çıktı* isimli romanda Ali, nişanlısı Songül'den mektup almış, tereddüt ederek mektubu açmış, hızla mektubu okuduktan sonra aradığı cevapları bulmuştur.

Kafasındaki birkaç soru yanıt buldu. Songül'ün yazdıkları yüreğini dağlarken aklını ferahlattı. Derin bir nefes aldı. Mektubu havaya kaldırdı ve rüzgârın onu parmaklarının arasından alıp götürmesini bekledi. Rüzgâr çok geçmeden mektubu Ali'nin elinden kapıp havalandırdı, havada bir iki takla attırarak iyice yükseltti. Ali yüzünde zoraki bir tebessüm; 'Bu sana cevabımdır!' diye söylendi. (FTÇ, s. 18).

Ali, zaman zaman Songül'ün evlenip evlenmediğini de düşünmeye başlamıştır. Çünkü savaş, tahmin ettiğinden daha uzun sürecektir ve ailesi Songül'ü evlenmeye zorlayabilecektir. Her ne kadar kayınvalidesi, onu sevse de bu ihtimalden korkmaktadır. Zihnini dağıtmak için Songül'ü düşünse de bu ihtimal, onun zihninin daha da karışmasına neden olmuştur. "Ali'nin birden içi karardı. Aklını dağıtmak için eski nişanlısını düşünmüştü ama pişman da olmuştu buna. Dikkatini denize verdi." (FTÇ, s. 114).

Cephedeki askerler, karşılıksız aşklarını düşünerek eski günlerin hayaliyle kendilerini mutlu hissetmektedir. Bunlardan biri de Murat'tır. Saint Joseph'te okuyan Murat, Matilda isimli bir Fransız kıza âşık olmuştur, onun yanından yöresinden ayrılmayan Murat'ın aklına gelen Matilda, lise yıllarının en güzel hatıralarından biridir. Bu hatıra, Fransızların Türk siperlerine yağdırdığı bombalardan sonra aklına gelmiştir.

Saçları düz ve siyahtı. Uzun bacakları, incecik bir beli vardı. Omuzları narin birer biblo gibiydi. Gözleri yeşil ve uzun kirpikliydi. Fransa'dan getirttiği parfümlerden sürünür. Sınıfta misler gibi kokardı. Sınıfın bütün erkekleri Matilda'ya âşıktı. Bir keresinde Murat'a gülümsemiş ve beyaz bir kâğıt istemişti. Murat kâğıdı hemen bulup güzel Matilda'ya vermiş. İyi bir iş yapmış itaatkâr bir uşak gibi aferin beklemişti. Kız teşekkür etmiş ve yine gülümsemişti. (FTÇ, s. 20).

Geçmişte âşık olduğu kızla, bu kızın mensup olduğu millet arasında ilişki kuran Murat, bir bakıma geçmişini hata ve sevap açısından yoklamaktadır. O kadar ki Murat, bir Fransız askerle süngü savaşı yaparken ona Matilda'yı sormayı, ardından da bu askeri

öldürmeyi düşünmektedir. Murat, Matilda'ya duyduğu aşktan dolayı cepheye gelmiştir bir bakıma. Fransız askerlerini öldürerek Matilda'yla evlenememesinin öcünü onlardan alacaktır. Bir taraftan da bu düşüncenin doğru olmadığını bilen Murat, bu konuda kendini tutamamaktadır. Boğazını kestiği bir Fransız'a Matilda'yı tanıyıp tanımadığını sormuş, tanımadığını öğrenince sevinmiştir.

Askerler, geride bıraktıkları sevgililerini ya da nişanlılarını özlerken kimileri de savaş esnasında tanıştıkları kadına âşık olmaktadır. *Orada Herkes Ölüyor* isimli romandaki Yarbay Mahmut Şevket, arkadaşı Tevfik'in İngiltere'de tıp eğitimi alan kardeşi Gül'e âşık olmuştur. Konağa gelip giderken sevdalandığı Gül'ü düşünen Mahmut Şevket, onun geçmişte yaşadığı diğer aşklardan daha farklı bir duyguya yol açtığını anlamıştır. Bir yandan da Gül, arkadaşının kardeşi olduğu için tedirgindir.

Neredeyse bir aydır bataryadan ayrılamayan Yarbay, savaş hazırlıklarıyla ilgilenirken imkân sız olduğu hâlde arkadaşının kardeşine sevdalanmıştı. Hayatına giren tüm kadınları sevdiğini düşünürdü de onu görünce daha önce hiç sevdaya düşmediğini anlamıştı. Tuhaf olan tanımadığı, yalnız dahi kalmadığı, doğru düzgün konuşmadığı, birine bu denli yoğun duygular hissetmesiydi. Yanında istiyordu sadece. Yüzünü görse, sesini duysa yetecekti. (OHÖ, s. 202).

Orada Herkes Ölüyor isimli romanda, bir İngiliz subayı ile bir Türk kızının aşkına da yer verilmiştir. Gül, İngiltere'de tıp tahsilini tamamlayamadan, yakında patlayacağı belli olan savaştan dolayı memleketi Gelibolu'ya dönmek durumunda kalan bir Türk kızıdır. Uzun bir gemi yolculuğu yapmış, İngiltere'den Mısır'a, oradan da Türkiye'ye gelmiştir. İngiltere-Mısır yolculuğu esnasında bir İngiliz subayı olan Teğmen Murray ile tanışmış, onunla arasında bir sıcaklık oluşmuştur. Teğmen Murray, diğer İngiliz askerlerine göre daha insafli ve işgalden yana olmayan biridir. Yolculuk boyunca birbirlerini tanıyan çift, adreslerini almış, sonra da haberleşmeye devam etmişlerdir. Murray, sevdiği kadının topraklarını işgal edecekleri için üzgündür ancak elinden de bir şey gelmemektedir. Mısır'dayken Çanakkale'nin işgal edildiğini öğrenmiş, sevdiği kadın ve onun yaşadığı toprakların bombalanması esnasında Gül'ün zarar görmesinden endişe etmiştir.

Şubat'ın yirmi üçüncü akşamında masanın neşesinin aksine Teğmen'deki hüznün çok geçmeden Peter'in dikkatini çekti. Nedenini sorduğunda Birleşik Filo'nun Çanakkale Boğaz'ı bombardıman ettiği cevabını aldı. Durumdan haberdar olduğu için sükûnetle dinledi. Murray peri kızını düşünüyor, ibre Çanakkale'yi

gösterdikçe endişeleri artıyordu. Peter telkinlerde bulunup sivil halkın o bölgede tutulmayacağından bahsederek içini biraz olsun rahatlatmaya uğraşiyor lâkin aklı yol arkadaşında olan Teğmen, savaşa lanetler okuyordu. (OHÖ, s. 219-220).

Bunun arkasında hem sevdiği kadın hem de savaşın, devletler arası ilişkide bir çare olmadığına dair düşüncesi vardır. Ona göre insanlar, kardeşçe ve özgür yaşayabilmelidir. “Bakın her üçümüz farklı ırktan geliyoruz lâkin aynı masada oturup dostça sohbet edebiliyoruz, Neden bunu çoğaltarak dünyaya dağıtamıyoruz da toprak uğruna durmadan kan akıtıyoruz?” (OHÖ, s. 220).

Gül de Murray’la benzer duygulara sahiptir. Romanda, hümanist ve savaş karşıtı taraflarıyla öne çıkan bu iki kahraman, birbirlerini özlemektedir. Gül, böylesine âşık olduğu, düşündüğü, özlediği bir İngiliz subayını düşman olarak göremeyeceğinin farkındadır. “(...) Murray ise her an aklında, güzel gülümseyişiyle hatıralarındaydı. Sesi çınlarken kulaklarında ona düşman diyebilir miydi?” (OHÖ, s. 225). Bu yaşananların vahşet olduğunu düşünen genç kadın, Murray’ın nerede olduğunu bilmek, yaşayıp yaşamadığını öğrenmek istemektedir.

Çanakkale Mahşeri isimli romanın kahramanlarından biri olan Hasan Şakir, yatakların bulunduğu istihkâm alanına geldiğinde ter kokusuyla bunalmıştır. Yatağına girdiğinde içinde bulunduğu olumsuz durumdan kurtulmak için sevgilisi Dilara’yı düşünmüş, kendisini rahatlatmak istemiştir. Henüz Dilara’yla evlenemeyen Hasan Şakir, ona doyamamıştır ve ona duyduğu hasretle hayaller kurmaktadır. “(...) Dilâra bütün güzelliği, (...) her yatağa girişinde, bıkmadan, usanmadan aynı hayali kurar; çoğu kere onlara doyamadan uykuya gömülürdü. (...)” (ÇM, s. 38). Hasan Şakir, Dilara’ya mektup yazmak istese de arzu ettiği gibi duygulu ve süslü cümlelerden oluşan mektuplar yazamamaktadır. En sonunda, kendini toplayıp birkaç satır karalamıştır: “Belki size çok şey söylemek istiyorum; ama ünlü bir şairin, 'En önemli şiirlerim yazmadıklarım'dır' dediği gibi, öyle zannediyorum ki, siz de duygularımı yazmadıklarım'da, satır aralarında bulacaksınız. (...)” (ÇM, s. 110). Genç adam, mektubunda, onurlu bir barış yapıldıktan sonra sevgilisine kavuşmak istediğini, vatanın onlardan düşmanları öldürmelerini beklediğini, Boğaz’ın güzel olduğunu ve daima sevgilisini hayal ettiğini bildirmiştir. Mektup, onun için bir konuşma, hasret giderme aracı olmaktadır. Mektup sayesinde kendisini, bu savaş ortamında sevgilisinin yanında hissetmektedir. Hasan Şakir, her fırsatta sevdiği kadını düşünmektedir. Savaşın en yoğun olduğu anda, geçmişe dönüp, hayallere dalıp Dilara ile meşgul olmaktadır. “(...) Hasan Şakir, tüfeğinin kundağına sağ

yanacağını koydu; Ege'nin maviliklerinde oynayan yıldızları seyrederken, dedesini ve Dilâra'yı hayal ediyordu. Onları bir daha görmek kısmet olacak mıydı? (...)”(ÇM, s. 264). Hasan Şakir, şehit olup Dilara'nın yalnız kalmasından da endişe duymaktadır.

Yoğun çarpışmalar yeniden başladığında Hasan Şakir şehit olmuş, cebinden bir miktar para ile Dilara'nın fotoğrafı çıkmıştır. Arkadaşı Yusuf, onu bir gürgen fidesinin dibine gömerken Dilara ile Hasan Şakir'in İstanbul'daki hâllerini aklına getirmiş, ağlayarak son vazifesini yapmıştır.

...*Ve Çanakkale-Döndüler* isimli romanın kahramanlarından biri olan Yüzbaşı Ali, Suriye cephesindeyken Hesna ile evlenmiş, onunla bir gece aynı evde yaşadktan sonra aldığı görevleri yerine getirmek üzere ayrılmak zorunda kalmıştır. En sonunda Çanakkale cephesine gelen Yüzbaşı Ali, cuma namazında yapılan saldırıda bacağından yararlanmış. Sahra hastanesinde tedavi olurken gönüllü hemşire Semiha'yı gördüğünde, bir gece birlikte olabildiği eşi Hesna'yı hatırlamıştır.

Yüzbaşı Ali Efendi, Semiha'ya bakmamak istedikçe Hesnâ'yı düşünüyordu. Hiçbir düğüne benzemeyen düğününü, bir gecelik sürebilmiş olan evliliğini, hiçbir güzelliğin boy ölçüşemeyeceği Hesnâ'nın bir gece boyu daha da güzelleşmiş olan güzelliğini hatırlıyordu. (VÇ-D, s. 50).

Yüzbaşı Ali'yle ilgilenen Doktor Mürsel'dir ancak Yüzbaşı Ali, Doktor Mürsel'e karşı sevgiyle nefret arasında bir duygu hissetmektedir. Bunun nedenini kendisi de bilmemektedir. İlginç bir tesadüftür ki Mürsel, Yüzbaşı Ali'nin eşi Hesna'yla İstanbul'da, yine bir tesadüf eseri olarak ilgilenmiş, hatta Hesna'yı konağına yerleştirmiştir.

Yüzbaşı hem seviyor, çok seviyor gibi Doktor Mürsel'i; hem sevmiyor, hiç sevmiyor gibiydi. Daha doğrusu sevmek istiyor fakat sevemiyordu. Hâlbuki daha ilk gecesinde geldiğinin, Sahra Hastanesine yağmurdan çok yağın onca yaralıyla nasıl uğraştığını gözleriyle görmüştü. O gece yaşamamıştı Doktor Mürsel, yaşatmak uğruna yaşamasını mezada vermişti. (VÇ-D, s. 52).

Doktor Mürsel de Yüzbaşı Ali'nin görünen yaralarının dışında, herkes tarafından müşahade edilemeyecek başka yaralarının olduğunu fark etmiştir. Kendisine böyle soğuk davranmasının arkasında, bu tür duyguların bulunduğunu düşünmektedir. Yüzbaşı Ali'nin farklı cephelerde bulunması, aile hayatı yaşayamaması, hayatını savaşlarda geçirmesi Doktor Mürsel'in bunları düşünmesine neden olmuştur.

Yüzbaşı Ali, Hesna'nın hayaliyle yaşarken Hesna da onu düşünmektedir. Ancak Hesna, eşini hâlâ şehit olarak bilmektedir. Sabri'yle Çanakkale'ye gittikleri bir dönemde onu eşi Yüzbaşı Ali'yle karşılaştırmış, onun yiğitliğini ve vatan için yaptığı fedakârlıkları takdir etmiştir. Fakat bir taraftan da eşinden daha fazla gördüğü Doktor Mürsel'i de düşünmekte, bunun için öldüğünü zannettiği Ali'yi hayallerinden uzaklaştırmaya çalışmaktadır. "(...) Doktor Mürsel'i bol bol düşünebilme vakti buldu. Artık kesinlikle ölmüş olduğuna inandığı kocası Yüzbaşı Ali Efendi'yi unutmak istiyordu; unutmuştu, unutmamış değildi, fakat arada bir depreşti mi kötü depreşiyordu küçücük hatıraları. Bundan sonra, bir güzel hüznün olarak acılarda kalmalıydı. (...)” (VÇ-D, s. 73).

Esir alınan ve sahra hastanesinde tedavi altında tutulan Teğmen Roger, gönüllü hemşire Semiha'dan hoşlanmaya başlamış, içinde bulunduğu durumu da Yüzbaşı Ali'ye açarak ondan öneriler almak istemiştir. "Semiha Hanım'a evlenme teklif etsem? Gerekliyse Müslüman olmak...?" (VÇ-D, s. 220). Aşk, Teğmen Roger'ın din değiştirmesine bile neden olacak güçte bir duygu olarak öne çıkmaktadır. Romanda, özellikle aşkın, Müslüman olmayanlarca din değiştirecek güçte bir duygu olarak işlenmesi oldukça önemlidir. Yüzbaşı Ali, Roger'a Semiha ile konuşmasını tavsiye etmiş, Türk kızlarının da İngiliz kızları kadar medeni olduğunu belirtmiştir. Tıptan anladığını söyleyen Teğmen Roger, hastanede çalışmaya başlamış, bir yolunu bulduğunda da Semiha'ya açılmış ve isterse yeni vatanının Türkiye olabileceğini söylemiştir. "Benim ülkem.. Türkiye olabilir siz isterseniz..?"(VÇ-D, s. 296). Teğmen Roger, bir süre sonra tanıkların huzurunda Müslüman olmuştur. "Semiha'ya: Bu kadar mı? dedi; Hepsi mi? İyi.. Müslüman olmak kolay., güzel şey.."(VÇ-D, s. 384). "Raci" adını alan Teğmen Roger, Müslüman olduktan sonra Semiha'ya evlenme teklifinde bulunmuş, o da babası yerine koyduğu Doktor Mürsel'den izin almadan herhangi bir yanıt veremeyeceğini bildirmiştir.

Cephede bir başka aşk ilişkisi gelişmeye başlamıştır. Çanakkale'ye Aydın'la birlikte gelen Zehra, yol arkadaşından evlenme teklifi almış ve kabul ettiğini bildirmiştir. "(...) Evet dersin, Allah da kısmet ederse, yaşarsak., beni mutlu edeceğine inanıyorum. Ben de seni mutlu etmek için yaşayacağım.. yemin ediyorum. Ne dersin?" (VÇ-D, s. 347). Teklif karşısında Zehra, ancak Allah'a şükredilebileceğini söylemiştir. Bu sevinçli haberi de ilk defa Hesna ile paylaşmıştır. "Evleniyorum ben Hesna Abla, inanamıyorum.." (VÇ-D, s. 348). Aydın ile Zehra'nın birlikte uzun bir yolculuk yapması, onları birbirine yaklaştırmıştır. Ayrıca Zehra, Çanakkale'deyken annesini kaybedince kendisine bir dayanak aramakta, bu boşluğu da duygusal olarak kendisine yakın hissettiği Aydın'la

doldurmanın doğru olacağını düşünmektedir. Aşk ve arkasından gelen evlilik, Çanakkale'deki savaş atmosferinde onlar için bir dayanma noktası olacaktır.

6.4. Anne Hasreti

Anne hasreti, tıpkı sevgili hasreti gibi her an coşkuyla hissedilen bir duygudur. Askerler, özellikle annelerini düşünerek avunmaktadır. İçinde bulundukları şartlar, eski güzel günlerini onlara hatırlatmaktadır. Bombaların patladığı, mermilerin başlarının hizasından geçtiği ve her an ölebilecekleri bir anda annelerini hatırlamak; askerler için savaş ortamının zorluk ve sıkıntılarını unutmak ve bir nebze olsun rahatlamak anlamına gelmektedir. *Nisan'ın İki Günü* isimli romanda, İngilizler 21 no'lu tepeyi dört bir yandan sarmıştır ve birkaç gün içerisinde baskın yapacaktır. Karabet'le konuşan Bahri, İngilizlerin ertesi gün yapacağı tahmin edilen baskından önce annesini rüyasında da olsa görmek istemektedir. Bunu da Karabet'e şu sözlerle anlatmıştır: “Anamı Ganbet... Hep bana ekmek verirken gördüğüm rüyamda... İşte diyom ki hani, iycene bir yaamır yağıveese, üç gün üç gece, kimse gıyırđımasa, top yok tüfek yok... Ben de giriveesem çadıra iyicene uyusam, anamı görüvesem rüyamda... Son bi kere daha görüveesem...” (NİG, s. 182).

Bahri annesinden ayrıdır, ama rüyasında da olsa annesiyle buluşması onun için bir mutluluk vesilesidir. Ancak yaşarken rüya görülebilir, şehit edildikten sonra rüya görme imkân ve ihtimali yoktur. Bahri, henüz ölmeden annesiyle yaşadığı güzel günlere rüyasında da olsa dönmek istemektedir. Ertesi gün İngilizler baskın yapmış, Bahri kanlar içinde yatmaktadır. Sıhhiyeci Karabet, Bahri'nin yanına gelmiş, ona, onun ağzıyla şunları söylemiştir: “Bekle len, Yaamır yağcek... Len Efe! O zaman uyu len... o zaman gör bakem rüyanı...” (NİG, s. 187).

Rüya ile anne hasreti arasında yakın bir ilişki vardır. Bahri Çavuş annesini rüyasında görmek için Allah'a dua ederken bir başka Çanakkale kahramanı da rüyasındayken annesini sayıklamıştır. *Koçaklar 1915*'teki Sökeli Hüseyin, annesini sayıklarken Hemşire Safiye, onun anne hasretini gidermeye çalışmıştır:

“Sökeli Mustafa oğlu Hüseyin, sayıkladı.

“Anne, anne!” diye seslendi. Hemşire Safiye Hüseyin, duydu geldi. Sordu:

“Ne oldu, annem?”

“Burada mısın anne? Yanımda mısın?”

“Evet, evet!”

“Sana bir sır vereceğim anne.”

“Ne sırrı annem?”

“Sanki rüyadayım anne. Kardeşlerim İbrahim bir yanda, Mehmet başka bir yanda, üçümüzde aynı gün, şehitlik şerbeti içiyoruz. Sakın üzülme anne! Şimdiden haberin olsun istedim de...” (K1915, s. 70).

Sökeli Hüseyin, aldığı yarayla gerçeklik algısını kaybetmiştir. Tüm kardeşlerinin yanında olduğunu düşünmektedir ve içinde bulunduğu psikolojik durum, onu kendini güvende hissettiği annesiyle konuşmaya yöneltmiştir.

Anne, subay ya da er fark etmeksizin tüm askerlerin kaçıp sığınabileceği bir kavramdır. *Çanakkele 'ye Gidenler-Şu Boğaz Harbi* isimli romanda Yedek Subay Hasan Ethem, Maydos'un arkasındaki çam ağaçlarında iki gün boyunca annesini hayal etmiş, onun hatırasıyla savaşın kanlı ve zorlu ortamından uzaklaşmaya çalışmıştır. “Valideciğim, Dört asker doğurmakla iftihar eden Türk annesi” (ÇG-ŞBH, s. 321) hitabıyla yazdığı mektupta niçin eğitim aldığını, annesiyle yaşadığı güzel günleri, memleket hasretini anlatmıştır. Bütün bunları ifade ettiği mektubunu da “Duamı ettim ve kalktım. Artık benim kadar mesut, benim kadar mesrur bir kimse tasavvur edilemezdi. Oğlun Hasan Ethem” (ÇG-ŞBH, s. 323) şeklinde bitirmiştir. Bu mektup, Hasan Ethem'in az sonra başlayacak olan düşman saldırısı için motivasyon ve güç kazanmasını sağlamıştır.

Ölüm akla geldiğinde annenin hayali ya da resmi, bir avuntu aracı olmaktadır. Düşmanın kaçınılmaz bir saldırısı karşısında hayatını kaybedeceğini bilen askerler, Tanrı'nın yazdığı kadere sığınarak annelerini düşünmekte ve böylece kendilerini daha mutlu hissetmektedirler. *Çanakkale Mahşeri* isimli romanda, Teğmen Hüsameddin Kumkale'deki bir evde, askerleri ile birlikte düşmanı gözetlerken bu duyguları yaşamıştır. “(...) cebinde özenle sakladığı annesinin resmini çıkardı. Sadece şefkat dolu gözlerini görebiliyor, yüzünün hatlarını seçemiyordu. Resmi hürmetle kokladı; kırılıp, bükülmesinden endişe ederek, cebine koydu. Ayağa kalktı. İçinde bulunduğu sessizlik, ifade edemediği, onu hafifleten bir huzur veriyordu.” (ÇM, s. 141). Annesinin resmine bakmak, onun yanında olduğunu duyumsamak huzur duymasını sağlamıştır.

6.5. Savaşta Devlet Görevlileri ve Komutanlar

Çanakkale Muharebelerini konu alan romanlarda öne çıkan kahramanlar arasında, gerçek kişiler de vardır. Yazarlar, eserlerinin gerçekçilik yönünü artırmak üzere o

dönemde devletin yüksek kademelerinde bulunmuş, cephede savaşmış, verdikleri kararlarla savaşın kaderin etkilemiş devlet görevlilerini ve komutanları da roman kahramanı olarak kullanmışlardır. *Nisan'ın İlk Gününde*'ki Dahiliye Nazırı Talat Paşa bunlardan biridir. Talat Paşa, Türkleri katleden örgüt Taşnak'a yardımda bulunmayan Kuyumciyan cinayetiyle meşguldür. Ermeniler, sadece Kuyumciyan'ı öldürmemiştir, aynı zamanda İstanbul'daki yabancı elçiliklerle de temas halindedir. Talat Paşa, Ermeni Tehciri'nde önemli rol oynayan bir devlet adamıdır (OBE, 1995, s. 8). Tabii ki sadece Ermeni meselesiyle ilgilenmemektedir, aynı zamanda Rumların yıkıcı faaliyetleri ve Çanakkale Savaşı da Paşa'nın sorumluluk alanına girmektedir. Romanda Talat Paşa, bütün bu durumlarla ilgilenen sorumluluk sahibi bir devlet adamı olarak tarihsel gerçekliklere uygun olarak verilmektedir.

Masanın üzerindeki kâğıtları rastgele karıştırdı. Başını ellerinin arasına aldı. Bir süre öylece bekledi. Avuçlarını yüzüne doğru getirip ovuşturdu. Bir an kendisini çok çaresiz hissetti. Büyük İngiliz donanmasının Çanakkale'yi zorlamasından bu yana iki hafta bile geçmemişti. Payitahtı korumak için neredeyse Trakya'daki bütün orduları İstanbul'un önüne yığmak zorunda kalmışlardı. Bereket versin İngiliz donanması boğazı geçememişti. Ama buna sevinmek hiç kimsenin aklına gelmemişti. Çünkü İngilizler bölgeden henüz uzaklaşmadıkları gibi yeni saldırılar yapmak amacıyla donanmayı takviye etmekle meşgul oldukları yolunda haberler geliyordu. Anlaşıyor ki, yine deneyeceklerdi. Tamam, bunlarla savaşmak bir dereceye kadar mümkündü. Ya içerdeki kıpırdanmalara ne demeli? Rumların derin sessizliğinin aksine Ermeniler uzun zamandır yoğun bir faaliyetin içindeydiler ve kimseden de çekinmiyorlardı. Besbelli ki büyük bir ayaklanma hazırlığındaydılar. Köyleri, kasabaları basmaları, şehirlerde kundaklamalar yapmaları hep bir zayıf nokta arayışındandı. (NİG, s. 16).

Talat Paşa, sorumluluk sahibi bir devlet adamı olarak Osmanlının içinde bulunduğu tehditlerden bunalmıştır. Bir çıkış yolu aramaktadır, özellikle Çanakkale Muharebelerinin ülkeye vereceği zarar onu çok fazla üzmektedir.

Nisan'ın İki Günü'ndeki bir diğer tarihî şahsiyet de Enver Paşa'dır. Osmanlının başını belaya sokan Ermenilerin patriğiyle, boğaza nazır konağında karşılıklı kahve içen Enver Paşa; Çanakkale Muharebelerinde alınacak galibiyeti Patrik'in tam olarak kavrayabilmesi için şunları söylemiştir:

Erzurum'dan dönerken bir köye uğramıştım. Beni 15-16 yaşlarında bir delikanlı karşıladı. Köyün tek erkeği oymuş. Diğerleri askere alınmış. Belki bir iki seneye

o da asker olacak. Hiç yakınmadı, sızlanmadı. Bir asker gibi dimdik durdu karşımızda. İşte o zaman anladım ki, biz bu savaşı kazanacağız Patrik Efendi. Buna Allah'a inandığım gibi inanıyorum... (NİG, s. 55).

Doğu Cephesi'nde görevli, Sarıkamış Harekatı'nı yönetmiş bir komutan olan Enver Paşa; tavrıyla hem Çanakkale'deki muharebeden Türklerin başarıyla çıkacağını ima ederken hem de Ermenilerin, Osmanlının bu zorlu dönemde gerçekleştirdiği yasal olmayan faaliyetlerin sonuçlarının olumsuz olacağını anlatmak istemektedir.

Enver Paşa'yla birlikte Sultan Reşat da *Koçaklar 1915* romanının da kahramanlarından biridir. Sultan Reşat, Enver Paşa'yla düşmanın saldırılarına karşı ne gibi bir savunma geliştirecekleri konusunda istişare eder. Enver Paşa; "Meraklanma sultanım. Her şeyin doğrusunu, güzelini Tanrı bilir. Üstelik biz de bahadırlarımıza güveniriz. Tanrı bizimledir. Kara dinli kâfir umduğunu bulamayacaktır. Zafer bizim olacaktır." (K1915, s. 93) demek suretiyle azim ve cesaretini göstermiş ve padişahın teskin olmasını sağlamıştır.

Çanakkale Cephesi'nde adından en fazla söz edilen komutanlardan biri de Cevat Paşa ile Selahattin Adil Bey'dir. Her iki komutan da 18 Mart Zaferi'nde çok önemli görevler ifa etmiş komutanlardandır. 10 Ağustos 1914 tarihinde Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanlığına Cevat Paşa, Kurmay Başkanlığına ise Selahattin Adil Bey atanmıştır (Atabey, 2014, s. 54). Bu iki komutan, *Koçaklar 1915* romanının kahramanları arasında yer almaktadır. Cevat Paşa, yanında bulunan Selahattin Adil Bey, Alman Amiral Üzerin ve Türk askerleri olduğu halde vatan müdafaası hakkında şu epik konuşmayı yapmıştır: "Yiğitlerim! Dünyamız ateşler içinde yanıyor. Zaman kötü, düşman azdı. İt izi, kurt izine karışır oldu. Düşman Boğazları zorlayacak, pâyitahtımızı elimizden almaya çalışacak. Gayret günlerine ya gazi ya şehit olmaya hazır mısınız?" (K1915, s. 27).

Cevat Paşa'nın yanı sıra, romanda yer alan ünlü komutanlardan biri de Nusret Mayın Gemisi'nin komutanı Binbaşı Nazmi Bey'dir. Destansı bir havada yazılan *Koçaklar 1915*'te tarihî şahsiyetlerin çiziminde de destansı bir yaklaşım sergilenmiştir. Fransız denizaltısı su ikmali yapmak üzere kıyıya yanaşıp da oyun oynayan 9 çocuğu öldürünce durum Binbaşı Nazmi Bey'e iletilmiştir, o da "Bre serdengeçti kullarım, leventlerim. Tanrı büyüktür. Ah yerde kalmaz. Tanrı bize kutlu bir gaza nasip etti. Gözünüzü dört açın. Boğaz'da düşman gemileri olsa gerek. Kaçırmayalım. Öcümüzü komayıp alalım. Onlara mavi Boğaz'ın sularını mezar edelim." (K1915, s. 42) demek suretiyle askerlerin moralini artırmış, onlara intikam alma azmi vermiştir. Tarihe geçmiş

olan bu Nazmi Bey, Fransız denizaltısından esir alınan 13 askere, tarihe geçmiş bir kahramanın ağzından çıkmayacak şu konuşmaları yapmıştır: “Bre, akılsız gavatlar, nereye böyle? Boğaz’ı Dingo’nun ahırını mı sandınız? Katiller, kancık adamlar. Tez yıkılın! Tüh size!” (K1915, s. 43).

Tarihî kişilikler arasında sadece Türk komutanlar bulunmaz, *Koçaklar 1915*’te Çanakkale Muharebelerinde görev almış İngiliz komutanlarının da adı geçmektedir. Amiral Robeck ve Churchill bunlardandır. Deniz savaşları esnasında erken bir dönemde umuda kapılan Robeck, Churchill’e şunları söylemiştir: “Onlar da bir murat üzeredirler. Amiral nam kâfir Robeck, üstadı Çörçil’e, ak üstüne kara yazıp, iki sözünü bir ederek, görelim ne demiş? Amiral nam kâfir Robeck, aydur: İstanbul için, şimdiden düştü diyebilirsiniz.” (K1915, s. 61).

Queen Elizabeth ile Hamidiye Kışlası ve Kilitbahir’e saldıran İngiliz kuvvetlerinin başındaki Robeck’in hayali akşam olmadan İstanbul’a varmaktır. İngilizler, İstanbul’a vardıklarında Anadolu’yu tümüyle kontrol altına alacaklarını düşünmektedir. Henüz Türk direnişini kıramamışlardır ancak bunun farkında değildirler: “Amiral nam kâfir Robeck, göğü saran kara dumanlara baktı. İlk defadır aldandı. Gülüşen komutanlarına, görelim, iştelim, bakalım ne söyler: Taş taş üstünde bırakmadık ki... Gayret şövalyelerim! Gün kararan çağda İstanbul’dayız!” (K1915, s. 62).

Savaşlarda aceleci ve erkenci davranmamak lazımdır, hele ki Çanakkale gibi bir yerde acelecilik zaman kaybettirebilir. İngiliz kuvvetleri bunun farkında değildir, savaşıkları gücün Türk olduğunu unutan İngiliz kuvvetlerinin başındaki isim Robeck telaşlanmış, Fransızların ateş hattına girmemesi karşısında telaşını ifade etmiştir.

Koçaklar 1915’te ismi geçen komutanlar arasında Mustafa Kemal ve V. Ordu Komutanı Liman von Sanders bulunmaktadır. Liman von Sanders’in emrindeki tümenlerden birinin başında da Yarbay Mustafa Kemal vardır (Kara, 2011, s. 455-456). Düşmanın Gelibolu’ya çıkarma yapacağını düşünen Liman von Sanders, kuvvetleri Seddülbahir, Saros ve Arıburnu’da üçe bölmek istediğinde genç subay Mustafa Kemal; askerlerin sayıca eşit olarak bölünmesini istemiştir. Mustafa Kemal, Arıburnu bölgesinin kuvvetlice tutulmasını isterken Liman von Sanders düşmanın Saros’tan geleceğini düşünerek Saros’un daha da kuvvetlendirilmesini istemiştir. Liman von Sanders’in dediği gibi yapılmıştır ama düşman ileri görüşlü ve strateji bilimine vakıf bir komutan olan Mustafa Kemal’in düşündüğü gibi Arıburnu’na çıkmıştır. Savaş şiddetlenmiş ve Türk ordusu zayıflamaya başlamıştır. Bigalı bölgesinde bulunan Mustafa Kemal’in tümeni, 24-25 Nisan gecesi Conkbayırı’na herhangi bir emir almaksızın ulaşmıştır. 27. Alay’ın

ciddi kayıplar vermesinin ardından askerler geri çekilirken Mustafa Kemal, askerlere süngü taktırarak onları yere yatırmıştır. Bu durum, düşmanın da yere yatmasını sağlamıştır. Böylece, zaman kazanılmış, 57. Alay Öncü Bölüğünün Conkbayırı'na yerleşmesi temin edilmiştir (Kocabaş, 2005, s. 90). Bu stratejik hareketten sonra Mustafa Kemal, 57. Alay'ı bir dağ bataryasıyla takviye ederek Türk askerine karşı taarruz için Arıburnu'nu göstermiş ve şu tarihî sözü söylemiştir: “Ben size taarruz emretmiyorum, ölmeyi emrediyorum.” (Kuşun, 1993, s. 206). Romanda bu deha ürünü askeri girişimleri karşısında Liman von Sanders, Mustafa Kemal'e şunu söylemiştir: “Sırmalı Paşa olmaya layık bir koç yiğitsin!” (K1915, s. 146).

Mustafa Kemal, *Vardar Rüzgarı* isimli romanda da karşımıza çıkmaktadır. Henüz yarbay rütbesindeki Mustafa Kemal, romanın başkahramanı ve anlatıcısı Cenap Bey'in bulunduğu birliğin komutanıdır. “Sofya'daki ataşemiliterlik görevinden İstanbul'a çağrılarak Tekfurdağı'na, yeni kurulan On Dokuzuncu Fırka Kumandanlığı'na tâyin edilen -hem yaşıttım hem de memleketlim- Yarbay Mustafa Kemal Bey bekliyor bizi.” (VR, s. 67).

Romanda, Mustafa Kemal'in dışında başka ünlü simalar da kahraman olarak kurguya dahil edilmiştir. Romancı, bu kahramanlardan birkaç cümleyle söz etmiş, daha çok başkahraman Cenap Bey'in yaşadığı dram üzerine yoğunlaşmıştır:

Üçüncü Kolordu Kumandanı Esat Paşa, düşmanın karaya çıkmasını bir ölçüde engelleyebilmek umuduyla büyük küçük tüm iskeleleri yıktırdığından, bizim alayı Çanakkale'ye getiren, Şirket-i Hayriye'nin 46 baca numaralı Rüçhan Vapuru açıkta demir atıp filikalarla Ece Koyu'na yaklaştırdı askerleri. (...) Alay kumandanımız Binbaşı Mehmet Münir Bey, düşmana hedef olmamak için güverteye çıkmamızı, yangın tehlikesine karşı da tütün içmemizi yasaklamıştı. (VR, s. 69).

Romancı, yansıtıcı bilinç olarak kullandığı Cenap Bey'in önceden Jön Türklere ve İttihatçılara dahil olduğu halde sonradan onlardan uzaklaşmasını, onların devlet yönetimi konusundaki basiretsizliğine bağlamıştır. Bu durumu da Enver Paşa nefreti üzerinden dile getirmiştir. O kadar ki Cenap Bey, Alman zırhlılarından Breslau ile Göben'in hazineden Enver Paşa'nın emriyle alındığını ve sonra yine onun emriyle Rus limanlarını bombaladığını düşünmektedir. Bu durum, Osmanlının I. Dünya Savaşı'na katılmasının görünen sebebidir; bu sebebin oluşmasını sağlayan kişi de Enver Paşa'dır.

Cenap Bey, onun hırslı ve çılgın olduğuna inanmakta, bu yüzden Osmanlıyı savaşa soktuğunu belirtmektedir.

Ortalıkta dolaşan dedikodulara göre Alman zırhlıları Breslau ile Göben'i, hâzineden beş milyon altın verdirip satın alan da birini Yavuz Sultan Selim, öbürünü Midilli adıyla Karadeniz'e salıp Rus limanlarına top ateşi açtıran da o çılgınmış! Efendim, İngiliz donanmasından kaçarken karasularımıza sığınan bu gemilerin Osmanlı sancağı çeker çekmez böyle bir halt yiyeceği kimin aklına gelirmiş! Odessa ile Sivastopol'ü bombaladıılarsa, bütün suç Alman mürettebatın başındaki Amiral Souchon'daymış! Yalana bak! Müttefikimizi kışkırtarak harbe girmemizi çabuklaştırdım demiyor da... (VR, s. 70)

Cenap Bey, Enver Paşa'nın kayınpederi Mehmet Reşat'tan da hoşlanmamaktadır. Onun da devlete hâkim olamadığını ve devleti gerektiği gibi yönetemediğini belirtmektedir. Özellikle, Enver Paşa'nın çılgın ve muhteris politikalarına müdahale etmemesi, perdenin gerisinde kalması ve devletin ikbalini düşünmemesi Cenap Bey'i ciddi derecede rahatsız etmektedir. Aslında, padişaha duyduğu nefretin arkasında Enver Paşa'ya karşı hissettiği daha şiddetli nefretin etkisi vardır:

Şehzadeler dairesinde saçı sakalı ağardıktan sonra padişah olabilen Sultan Mehmet Reşat ise köşesine büzülüp şiir yazarak, saray bahçesinde yetiştirdiği meyveleri hasekilerine, ikbâllerine ikram ederek sessizce seyrediyor bu rezilliği. Baş kaldırırsa, İttihatçıların onu da ağabeyi İkinci Abdülhamit gibi tahttan indireceğini bildiğinden gölgede kalmayı tercih ediyor. Devletimizin toprağına “Enver Diyarı” diyenlere hesap soramıyor. (VR, s. 71).

Padişahın, yaşananlara karşı kayıtsız olduğunu düşünmek, Cenap Bey'i iyiden iyiye çıldırtmaktadır. Padişahın kayıtsızlığının üstüne Enver Paşa'nın sorumsuzluğu, onu daha da rahatsız etmektedir. Bu psikolojik durum, giderek bir devlet düşmanlığına dönüşmektedir. Eskiden ordunun önünde savaşa giden padişahların tersine, sarayında oturan ve emir-komuta zincirini Enver Paşa'ya veren bir padişahın varlığı, Cenap Bey'in bu duruma karşı tepki göstermesine neden olmuştur: “İçimde devlete karşı büyüyen öfke kabarıyor kabarıyor, patlayacak hale geliyorum artık! Başımdaki serpuşu hırsla yere vuruyorum.” (VR, s. 105).

Romanda meşhur komutanlarla ilgili farklı bilgiler bulunmaktadır. Bu da Enver Paşa tarafından Çanakkale'deki birliklerin başına getirilen Liman von Sanders'in atanmasından Mustafa Kemal tarafından hoşnut olmamasıdır. Cenap Bey, bunu bölük

komutanı Mülazım İzzet Bey’le konuşurken öğrenmiştir. Dahi bir komutan olan ve zekâsıyla dikkati çeken Mustafa Kemal, Türk olmayan birinin Türk ordusunu yönetmesinden rahatsızdır: “Kumandanların çoğu hazmedemiyormuş bunu... En başta Yarbay Mustafa Kemal Bey...” (VR, s. 118). Ancak sadece Mustafa Kemal değil, sıradan askerler de bir Türk’ün koca orduyu komuta edemeyeceğinin düşünülmesine şaşırmaktadır. Sabit Çavuş, bunu Cenap Bey’e net olarak söylemiştir: “Liman mıdır, iskele midir, her ne boks, niye saldılar ki o herifi cepheye? Kendi paşalarımızın suyu mu çıkmış? (...) Ayıdan post, gâvurdan dost olmaz kumandan... Bize doğru yol göstermez elin adamı... Ben bunu bilir, bunu söylerim.” (VR, s. 121).

Liman von Sanders’in komutayı almamasını isteyen Mustafa Kemal haklı çıkmıştır. Liman Paşa’nın yaptığı plan suya düşmüş, komutayı Mustafa Kemal devralmıştır. Ve buna hem Cenap Bey hem de İzzet Bey çok sevinmektedir. “Çanakkale’ye geldiğinden beri savunma planlarımızı altüst eden Liman Paşa ortadan kaybolmuş.” (VR, s. 154).

Cenap Bey’in birliğini denetlemeye gelen Liman von Sanders, yaşlı ve kibirli bir insandır. Cenap Bey, onun birliği denetlerkenki davranışlarından hiç hoşlanmamaktadır. Onun adeta bastığı topraktan iğrendiğini düşünmektedir. Çok zor hareket eden Liman von Sanders’le denetim yapmaya gelen Mustafa Kemal ise çok cevvaldır, adeta geleceğin çok daha güzel olacağını ima etmektedir. Cenap Bey, bu durumu yine Enver Paşa’ya bağlamıştır:

Yaşlı sayılabilecek bir adam Liman von Sanders. O kadar ki, Yarbay Mustafa Kemal Bey, neredeyse oğlu yaşında. Öylesine genç duruyor onun yanında. Mavi gözleri fırıl fırıl askerlerin üstünde geziniyor bizim kumandanın. Ateş parçası mübarek! İskele Paşa’nın ağır hareketlerinden sıkılıyor, sinirleniyor ama akıl yoksunu Enver Bey’in ordumuza son hediyesi olan Alman generalin emrine verildiğinden bir şey söyleyemiyor. (VR, s. 122).

Cenap Bey, Almanların yaptığı yardımların arkasında farklı niyetlerin bulunduğunu düşünmektedir. Türk askerini küçümseyen, onları denetlemeye bile layık görmeyen Liman von Sanders’in Türk ordusunun başına geçmesi, Osmanlı toprakları üzerindeki Alman emellerinin bir sonucudur Cenap Bey’e göre. Almanların karşılıksız olarak Osmanlıya yardım edeceğini düşünmek enayiliktir ve Almanların da bu enayiliği yapması hiç de doğal değildir.

Ne var ki, yüzünün bize dönük olduğu o kısacık sürede bile kül grisi gözlerinde, derin bakışlarında küstahlık olduğunu sezebiliyorum. Türk askerlerini ne selamlamaya ne de teftiş etmeye lüzum görüyor. Aşağılıyor, küçümsüyor açıkça hepimizi. Belli ki, Kayser Wilhelm'in gizli bir amacı var bu topraklarda. Yoksa Osmanlı'ya yardım etmek, omuz omuza çarpışıp birleşik düşmanı buralardan kovmak umurlarında değil! Niye olsun ki? Kim kime babasının hayrı için böyle bir iyilik yapar? Hangi devlet, kendi evlatlarının kanı pahasına başkasının memleketini kurtarmaya koşar? Böyle bir enayi var mıdır dünyada?" (VR, s. 122).

Çanakkale Muharebelerini konu alan romanlarda ismi etrafında en fazla konuşulan kişilerden biri de Enver Paşa'dır. Enver Paşa'nın icraatları eleştiri konusu olmuş, özellikle Almanlarla birlikte hareket etmesi orduyu Alman subaylara teslim etmesi üzerinde durulmuştur. *Kan ve Çiçekler* isimli romanda kahraman anlatıcı Tayyar, tarihî bir kişilik olarak Enver Paşa'dan, onun iktidarı ele almasından ve Alman yanlısı olmasından eleştirel bir tonda bahsetmiştir.

Siyasi ortam, Enver Paşa ve ekibinin emri altındaydı. Savaş alabildiğine bütün cephelerde devam ediyordu. Bu dünya savaşında hiçbir devletin cephesi, Osmanlı İmparatorluğu'nunki kadar geniş değildi. Balkan Savaşı'nda neredeyse bir kurşun atmadan dağılan Osmanlı ordularının gururu inciniyordu. Bu sırada Enver Paşa tamamen iktidarı ele geçirmiş, sempati duyduğu Almanya tarafını tutuyor; planlarını ve stratejilerini onların yaptıkları uygulamalara göre düzenliyordu. (KÇ, s.69).

Tayyar, görev yaptığı birlikteki bir başka bölük komutanıyla Enver Paşa hakkında konuşmaktadır. Enver Paşa'nın Çanakkale'ye geldiğini söyleyen yüzbaşıya Tayyar, niçin geldiğini sormuştur. Yüzbaşı da şu yanıtı vermiştir: "Başka ne için gelecek, başarıımızdan sonra da birlikleri tebrik edecektir." (KÇ, s. 180). Bu yanıt, Enver Paşa'nın Çanakkale cephesinde bulunup da savaşı komuta etmemesini eleştirmektedir.

Kan ve Çiçekler isimli romanda, çevik, cesur ve askeri kabiliyetleri üst seviyede olan bir komutan olarak Mustafa Kemal'den bahseden Tayyar, onun savaş esnasında gösterdiği yararlılıklardan takdirle söz etmiştir. Mustafa Kemal, Türk ordusu için adeta bir güven ve cesaret timsalidir ve Tayyar'ın duyduklarına göre ordu, onun sayesinde başarılı olacaktır. "Mustafa Kemal adını, düşmanın yaptığı ilk çıkarmada duymuştum. Söylendiğine göre çok yetenekli bir kumandanmış. Onun gibi kahraman, cesur, gözü pek kumandanlarımız ve askerlerimiz olduktan sonra sırtımız yere gelmezdi." (KÇ, s. 77).

Yaralanıp da iyileşen Tayyar'ın atandığı birliğin komutanı Selahattin Adil Paşa'dır. Tayyar'ın cesur ve yiğit bir asker olduğunu duymuş, ona düşmanın saldırıya devam edip etmeyeceğini sormuş, saldırının devam edeceği yanıtını alınca Tayyar'ı tebrik etmiş ve ona iyi bir asker olduğunu söylemiştir: “Senin gibi aydınlara bu memleketin çok ihtiyacı var!” (KÇ, s. 159).

Çanakkale Yanarken isimli romanda, Mustafa Kemal Bey ile Fethi Bey'in Enver Paşa'nın I. Dünya Savaşı'na girmesiyle ilgili olarak konuşmaktadır. Konuşma, Fethi Bey'in Bulgaristan büyükelçisi, Mustafa Kemal'in de Bulgaristan ataşemiliteri olduğu günlerde, Bulgaristan'da geçmektedir. Savaşın çok faydalı olmadığını düşünen Fethi Bey, Enver Paşa'nın çılgınlık yaptığının farkındadır; buna mukabil Mustafa Kemal, kurmay bir asker olduğunu ve savaşla ilgili herhangi bir görev verilirse yapacağını belirtmiştir. Ordunun siyasetle iç içe olmasının da eleştirildiği konuşmada, Fethi Paşa, Mustafa Kemal'e Enver Paşa'ya mektup yazarak durumun ne kadar olumsuzlaştığını anlatmasını istemiştir:

Sen Enver Paşa'ya hususi bir mektup yaz, dedi. Ben de yazacağım. Ama sen şimdi aranmasan da bir gün gelecek seni onlar arayacak. Bu harbin günahı bizi harbe sokanların. Sevabı kahraman askerlerimizin ve sizin gibi kurmay subaylarımızın olacak. Şimdi belki bir şey yapamayacaksın. Fakat hizmet edeceğin günler de gelecek. Bizim İttihatçıların hatalı siyaseti kulağımıza küpe olsun. Senin yapacağın büyük işler, onların hatalarının bittiği yerde başlayacak. Sabret, her Türk'ün vatanına hizmet için bir nöbet vakti vardır. Zamanla. Bekle Kemal! (ÇY, s. 48).

Konuşmanın devamında Çanakkale'de bir savunma yapılmasının gerektiği üzerinde durulmuştur. Devletin yüksek kademesindeki memurlardan ikisi olan Fethi Bey ile Mustafa Kemal, Batılıların Anadolu'ya Çanakkale'den girmek isteyeceğinin farkındadır. Mustafa Kemal'in Çanakkale Muharebelerinde yıldızının parlayacağını ve ülkenin kaderinde söz sahibi olacağını bilen Fethi Bey, şunları söylemiştir: “Kemal! İçimde bir gün Enver Paşa'nın yıktığını, senin daha kuvvetlice yapacağına dair inanç var. Bekle, vatana hizmet nöbetin gelecek. Acele etme. O zaman nöbetimizi iyi tutalım. Virgilius'un şu sözünü unutma: ‘Sabırlı ol, daha elverişli günlere sakla kendini.’ Allah rahatlık versin.” (ÇY, s. 49).

Mustafa Kemal, ataşemiliterlik istememektedir, bu görevin bilgi ve birikimini kullanamamak, dahası vatana hizmet edememek olduğunun farkındadır. Onun en önemli hedefi cephede, askerlerin başında, kahramanca savaştırmaktır. Bu inançla ve istekle Enver

Paşa'ya mektup yazar: “Vatanın savunmasına bağlı etkin görevlerden daha önemli ve yüce bir vazife olamaz. Arkadaşlarım savaş cephelerinde, ateş hatlarında bulunurken ben, Sofya’da ateşemiliterlik yapamam. Eğer birinci sınıf subay olmak liyakatinden mahrumsan, kanaatiniz buysa lütfen açıkça söyleyin.” (ÇY, s. 50).

Bu mektup, onun Çanakkale Cephesi’nde görevlendirilmesini sağlamıştır. Çocuk gibi sevinen Mustafa Kemal Fethi Bey’e sarılarak sevincini belli etmiştir: “Mustafa Kemal çocuk gibi seviniyordu. Kalktı arkadaşına sarıldı, öptü. Gideceği cephe kendisi için de milleti için de talihin güldüğü yer olacaktı.” (ÇY, s. 51).

Romandaki ünlü komutanlardan biri de Boğaz Müstahkem Mevki Komutanı Cevat Paşa’dır. Cevat Paşa, sabah namazının son selamını verdiğinde top seslerini duymuştur. Az sonra ateş altındaki cepheyi, yardımcısı Yarbey Selahaddin Adil Bey ile dolaşırken cephenin ön kısmındaki askerlerin vücutlarının paramparça olduğunu görmüştür. Manzara fecidir:

İngiliz ve Fransız muhripleri Cevat Paşa’nın bulunduğu yerin yirmi metre ilerisine bir top düşürmüş, toprak havaya savrularak atını ürkütmüştü. Hayvanın yelesini okşayan Paşa sakindi. Ama içi sızlamaya başlamıştı. Taş, toprak, şarapnel ve misket parçaları arasında ön tabyalardaki Mehmetçiklerin kafalarının, kollarının havaya savrulduğunu görmüştü. (ÇY, s. 138).

Hemen Mehmetçiğin yanına giden Paşa, durumun vahametini görmüş ve vatan savunmasının ne çetin şartlarda gerçekleştiğini askerlere hissettirmek için şu manidar sözleri söylemiştir: “Ölürsek şehit, kalırsak gaziyiz.” (ÇY, s. 138). Komutan askerlerine moral vermek için konuşmalarını sürdürmüş, bu savaşın sadece vatan için yapıldığını Tanrı için de yapıldığını ifade etmiştir: “Ben emretmedikçe yerlerinizi bırakmayacaksınız arslanlarım. Bu vatan bizim. Biz Allah ve vatan için savaşıyoruz.” (ÇY, s. 139).

Romanda, Enver Paşa’nın adı sık sık zikredilmektedir. Özellikle Osmanlıyı savaşa sokması, Almanlarla anlaşması ve kendi başına kararlar alması yer yer eleştirilmektedir. Kendi ihtiraslarını devletin mücadele alanına taşıyan Enver Paşa’nın bir gözü de Çanakkale’dedir: “Başkomutan Vekili Enver Paşa, İttihat Terakki Cemiyeti’ndeki en yakın arkadaşlarından habersiz Almanlarla anlaşma yapıp Türkiye’yi onlar yanında harbe soktukten sonra, bütün sorumluluğun da kendisinde olduğu idraki içinde bütün dikkatiyle Çanakkale’deki düşman hareketini takip ediyordu.”(ÇY, s. 212).

Türk ordusunun başına getirilen Liman von Sanders, Türk komutanlar arasındaki rahatsızlık nedenlerinden biridir. Mustafa Kemal, 19. Tüme atanan Albay Saim Bey’i

ziyarete gittiğinde konu Liman Paşa'ya gelmiştir. Başlarında bir Türk'ün bulunmasını isteyen Mustafa Kemal ile Saim Bey, Liman Paşa tercihinden dolayı Enver Paşa'ya da kırgındır:

Orada İstanbul'da 5. Ordu komutanlığı kurulduğunu ve başına bir Alman'm Liman von Sanders'in getirilişi haberini aldı. İki Türk subayı da başlarında bir Türk generalin bulunmasını yeğ tutuyorlardı. Başkumandan Vekili Enver Bey'e biraz kırıldıklarını ifade ettiler. Liman Paşa Türk askerini de Gelibolu coğrafyasını da tanıımıyordu. Mustafa Kemal Almanlara güvenmiyor; onların daha çok kendi ülkelerinin çıkarını düşündükleri fikrini taşıyordu. (ÇY, s. 263).

31 Mart'ta, Liman von Sanders yanına 3. Kolordu Komutanı Esat Paşa'yı, 9. Tümen Komutanı Albay Halil Sami Bey'i ve 19 Tümen Komutanı Mustafa Kemal Bey'i alarak Kabatepe'ye gidip oradan da Alçıtepe'ye çıkmıştır. Ancak burada Liman von Sanders'in küçümseyici tavrı, rahatsız etmiştir. Mustafa Kemal ve diğer komutanlar yanlarında Esat Paşa olduğu halde, Liman von Sanders'e yanıt vermek istememektedir. Ortada bir rahatsızlık vardır ve bunu Esat Paşa'nın dışındaki genç subaylar uygun bir lisanla Liman von Sanders'e'ya aktarmıştır. Ama Liman Paşa'nın yaptığı planın, Almanların savaştaki yükünü hafifletmek amacına matuf olduğunun da farkındadırlar.

Yarbay Mustafa Kemal, Bronzat Paşa gibi Türk Genel Kurmayındaki Alman hâkimiyetini hazmedemiyordu. Çanakkale'de de Sahil Muhafaza Komutanı Alman Usedom Paşa, Donanma Komutanı Merken Paşa, Anadolu yakası komutanı Weber Paşa'ydı. Liman Paşa'nın emir subayı Yüzbaşı Mühlmann'dı ve onu etkiliyordu. Genç Türk subayları Enver Paşa'nın çok yetki verdiği bu subayları soğuk karşılıyordu. Onların güvendiği sadece Müstahkem Mevki Komutanı Cevat Paşa ile 3. Kolordu komutanı Esat Paşa'ydı. (ÇY, s. 265).

Mustafa Kemal, Liman von Sanders'in icraatlarından hiç hoşlanmamaktadır. Liman Paşa, Enver Paşa'nın isteğiyle Kuzey ve Güney komutanlıklarını kurmuş her ikisinin başına da birer Alman albay atamıştır. Daha Kuzey komutanlığı olmadan önce 57. Tümen olarak görev yapan birliğin başına Albay Kannengiesser atanmıştır ve emri Mustafa Kemal'e verip ordunun başına geçmek istediğini belirtmiştir. Zaten Liman Paşa'dan hoşlanmayan Mustafa Kemal, Türk menfaatlerini ancak bir Türk komutanın savunabileceğinin bilinciyle Albay'a şu yanıtı vermiştir: “Dün, daha önce olduğu gibi bugün de yarın da bu tümenin komutanı benim! Dün düşmanı durdurup yendim. Bugün de yarın da tümenimin başında ben saldıracağım. Subaylarım ve askerlerim hazır. Biraz

sonra saldırıya geçeceğiz. Size tümenimdeki herhangi bir birliği veremem. Müşahit olarak bulunabilirsiniz.” (ÇY, s. 367).

Mustafa Kemal’in bu cevabı ve davranışı, aslında komutana itaatsizlik değildir; yalnızca onların Alman menfaatleri için burada görev yapmalarına karşı gösterilen bir tepkidir.

Mustafa Kemal, Bulgaristan’daki ataşemiliterlik göreviyle *Çanakkale’ye Gidenler-Şu Boğaz Harbi* isimli romanda da öne çıkmaktadır. Aktif göreve atanmak isteyen Mustafa Kemal, böylece aktif göreve atanmıştır. Henüz yarbay olan Mustafa Kemal’e, Tekirdağ’da eksiklerini tamamlaması ve birliğini hazır hale getirmesi için emir verilmiştir ama yolculuk için şartlar uygun değildir:

Tekirdağ’da 19. Tümenin eksikliklerini tamamlamak için büyük uğraşlarda bulunan Yarbay Mustafa Kemal Beye tümenin harekete hazır hale getirilmesini ve Maydos’a gelmesi için gemilere bindirilmeye hazır tutulmasını III. Komutanı Esat Paşa söylemişti. Yarbay Mustafa Kemal Bey havaların kötü gittiğini, deniz yolculuğu için zamanın uygun olmadığını beklenmesi gerektiğini belirten bir yazıyı Kolorduya yolladı. (ÇG-ŞBH, s. 114).

Maydos’a ulaşan Mustafa Kemal’in sorumluluk alanı “Saroz Körfezi Ece Limanından başlayarak Seddülbahir’e” kadarki bölge olarak belirlenmiştir. Görevine başlayan Mustafa Kemal, Almanların orduyu adeta teslim almasından şikâyetçidir. Türk subayların, Türk ordusunu yönetme kabiliyet ve becerisine sahip olduğunu bildiği için Enver Paşa’ya kızmaktadır. Bu durumu, yetkili makamlara bildirmiş, Almanlarla ittifak kurmanın yanlış olduğunu defalarca, resmi olarak ifade etmiştir:

Almanlarla ittifak kurulmaya karar verilmeden önce, bir tesadüfle bu olayı öğrendiği vakit, sesinin erişebildiği makamlara itirazlarda bulunmayı üzerine vazife saymıştı ama itirazlarına hiç kimse cevap vermemişti. Enver Paşa, kendisine ısrarla mektuplar yazan Yarbay Mustafa Kemal Beye cevap vermeye tenezzül bile etmemişti. (ÇG-ŞBH, s. 128).

Romanda, Enver Paşa ile Liman von Sanders arasında, kara savaşlarına hazırlık için yeni bir ordunun kurulmasına dair konuşma da yer almaktadır. Yeni ordunun kurulmasıyla ilgili teklif, Enver Paşa’dan gelmiştir. Enver Paşa, Liman Paşa’yı arayarak durumu anlatmış, o da bunun doğru bir karar olduğunu belirtmiştir. İstanbul’daki 3. Tümen ile Beyoğlu Jandarma Alayı’yla bu birlik kurulmuştur. “24 Mart’ta Alman Askeri

Heyet Başkanı ve İstanbul'daki I. Ordu Komutanı Mareşal Liman von Sanders'in emrinde olmak üzere, Çanakkale'de V. Ordu kuruldu.” (ÇG-ŞBH, s. 248).

Operasyon 1915-Çanakkale isimli romanda Cevat Paşa, Alman müfettişe yüksek tonda çıkışıyla yer bulmuştur. Türk ordusunda, Almanlara karşı müthiş bir rahatsızlık vardır; bunun nedeni idarenin Almanlara verilmesi, onların da Türk subay ve erlerini küçük görmesi ve eleştirmesidir. Bunun dışında, Almanların Türk çıkarlarını düşünerek hareket etmeyeceklerine dair bir kuşku da bulunmaktadır. O dönemde, Türk ordusunda pek çok Alman subay çalışmaktadır; bu subaylardan bazıları Türk askerlerine hakaret etmekte, kimileri de tonu şiddete varan müdahalelerde bulunmaktadır. Ancak bunlar, millî menfaatler düşünülerek örtbas edilmektedir. Hamidiye Bataryası'nı teftiş için gelen subay, teftiştten ziyade Türk askerini küçümseme çabasındadır. “Kendilerine karşı saygıda kusur göstermeyen Osmanlı subaylarına karşı bile hor ve amirane bir tutum içine giren bu subayların Türk askerlerini dövmesi gibi skandal durumlar her defasında ilişkilerin geleceği açısından örtbas ediliyordu.” (O1915-Ç, s. 46). Alman subay, “Bu askerlerle bir zafer kazanmanız imkân sız, aslında bir ordu bile değilsiniz! Tam bir cahiller sürüsü, siz bizim verdiğimiz topları bile kullanamazsınız!” (O1915-Ç, s. 47) gibi sözler söylerken Cevat Paşa içeri girmiş ve Alman subaya haddini bildirmiştir:

(...) Şu söyleyeceklerimi o kafanıza iyice sokun. Bir; biz sizin gibi arkamıza sadece teknolojiyi alarak savaşmayız. Manevi dinamiklerimiz en büyük güç kaynağımızdır! İkincisi; siz bir kurmay değilsiniz, haliyle rütbeniz benim askerlerimi eleştirmek için yeterli değildir. Bana gelince; ben önce bizim askeri okulumuzu pekiyi dereceyle bitirdikten sonra sizin askeri okullarınıza devam ederek Berlin'deki en büyük okulunuzdan ikincilikle mezun oldum. Bu hale göre Türk olduğu kadar bir Alman kurmayının ve sizden rütbece yüksek bir generalin karşısında olduğunuzu unutuyorsunuz... (O1915-Ç, s. 47-48).

Bu sözler üzerine Alman subay, Cevat Paşa'dan özür dilemiş, bunları bilmediğini ifade etmiştir.

Enver Paşa, genel olarak romanlarda Osmanlıyı I. Dünya Savaşı'na sokan muhteris komutan ve devlet adamı olarak takdim edilmekle birlikte Paşa'nın vatansever ve devleti düşünen bir komutan olduğu vurgulanmaktadır. Konuyla ilgili somut bir hadise *Operasyon 1915-Çanakkale* isimli romanda yaşanmıştır. Bir İngiliz ajanı olan Edward White, bazı ittihatçıların para ve rüşvet karşılığında kontrol altına alındığını ancak Enver Paşa'nın böyle bir teklif karşısında aracı olan kişiyi infaz ettiğini belirtmiştir. Bu noktada Enver Paşa onlara göre “yanlış adam”dır:

Evet, yanlış adam! Üstelik Enver'in etrafındaki adamlar, öyle boş insanlar değil. Kendisine son derece bağlılar. Bir emriyle ölüme gidecekmiş gibi duruyorlar. Neyse ki buralarda başka Enver yok! Ne kurduğumuz bir bal tuzağına düştü ne de rüşvet teklifine yanaştı. Adam sanki buzdan yapılmış. Peşine taktığımız dansöz ajanı ise ilk seferde fark etti. Kadının cesedini Galata'nın karanlık sokaklarında bulduk. Ve her seferinde Enver'in bize olan nefreti daha da arttı. Yine de NİLİ'ye çok şey borçluyuz! (O1915-Ç, s. 79).

Romanın kahramanlarından biri de II. Abdülhamit'tir. II. Abdülhamit, sürgüne yollandığı Selanik'tedir. Padişah Mehmet Reşat'ın emriyle giden Talat Bey ve beraberindeki heyet, II. Abdülhamit'in olası bir işgal karşısında nerede ikamet etmek istediğini sormuştur. Padişah, başka bir yere gitmek istemediğini ifade ettikten sonra Çanakkale'ye yapılacak olan bir saldırı karşısında daha önce alınmış olan tedbirlerden ve Çanakkale'nin jeostratejik konumundan bahsetmiştir. Bunları belirttikten sonra, Çanakkale'den Anadolu'ya hiçbir kuvvetin giremeyeceğini ifade etmiştir:

(...) Asker evlatlarımın gerekli tertibatı aldıklarını düşünüyorum. Zaten eğer dokunulmamış ise yıllar önce Çanakkale'yi çok güzel bir biçimde savunmaya hazırlamıştım. Oradan hiçbir donanmanın Boğaz'ı aşması mümkün değildir. Bu gerçek, İngilizlerin yenilmez armadası da olsa değişmez! (O1915-Ç, s. 88).

Yukarıdaki olay, *Bir Ulu Destan-1915 Çanakkale* isimli romanda yer almaktadır. Olayın ayrıntıları aynıdır, İttihat ve Terakki hükümeti, olası bir işgal karşısında saltanatın merkezini Konya ya da Eskişehir'e taşımak istemektedir. Bunun için de sadece padişah Mehmet Reşat'ın değil, II. Abdülhamit'in de ikna edilmesi lazımdır. Zira II. Abdülhamit, düşmanlar tarafından esir alınırsa devlet ve hükümet için zor günler başlayabilir.

Yüce biraderime sadakatimi arz ederim. Ancak endişeleri tamamen yersizdir. Eğer dokunulmamış, bozulmamış ise, Çanakkale'yi zamanında ben modernleştirip olağanüstü güçlendirdim. Oradan hiçbir donanmanın geçmesi mümkün değildir. (...) Müsterih olsunlar ve ezeli iradeye boyun eğsinler. Şuradan şuraya kımıldamasınlar. Düşman buraya giremez... Bana gelince, ben artık bir yere gitmem. Tek arzum burada ölmektir. Biraderimden ve hükümetten bu isteğime yardımcı olmanızı dilerim. (BUD-1915Ç, s. 38).

Boğaz Komutanı Cevat Paşa, tüm romanların en önemli ve kendisinden en fazla söz edilen kahramanlarından/devlet adamlarından biridir. *Bir Ulu Destan-1915*

Çanakkale isimli romanda, Cevat Paşa haritanın başında savunma tertibatını incelerken eksikleri ve noksanları belirlemeye çalışmaktadır. Bir şeyler kafasına takılmıştır ve Nusret mayın gemisinin komutanı Yüzbaşı Hakkı Bey'i yanına çağırarak eksik olan hususları belirtmiştir. Karanlık Liman'la ilgili herhangi bir önlem alınmadığı kanısındadır. "Doğru söylüyorsunuz. Bozcaada ve İmroz'dan gelen tüm gemiler burada harmanlayacak. Bunu göz önünde bulunduralım." (BUD-1915Ç, s. 45) diyen Hakkı Bey, derhal bu bölgeyle ilgili işlem yapılacağını bildirmiştir.

Cevat Paşa, Liman von Sanders'in ordunun başına "Mareşal" unvanıyla getirilmesine karşıdır, bunun Türk komutanlara güvenmemek anlamına geldiğini düşünmektedir. Bu rahatsızlığını Doktor Ahmet Rasih'e ifade etmiştir, o da Cevat Paşa ile aynı şeyleri düşünmektedir. Daha sonra, Cevat Paşa bir toplantıda Yarbey Mustafa Kemal'le Liman von Sanders arasındaki tatsız konuşmaya sözü getirmiştir. Liman Paşa, Mustafa Kemal'e Almanların başarılı olmayacağına dair görüşlerini değiştirip değiştirmediğini sorunca Mustafa Kemal, görüşlerinin aynı olduğunu ifade etmiştir. Mustafa Kemal'i enerjik, canlı ve düzgün endamlı şeklinde anlatan Cevat Paşa, Liman Paşa'nın sözlerini nakletmiştir: "Çok saçma! Alman ordusunun başarısına karşı güvensizlik nasıl olur, hem de Bulgarların düşüncesini haklı görerek?" (BUD-1915Ç, s. 83).

Romanda sözü edilen kahramanlardan bir başkası da Mustafa Kemal'dir. Birkaç gün boyunca başı ağrıyan Mustafa Kemal, Doktor Ahmet Rasih'i çağırarak, onun teşhis ve tedavisiyle iyileşmiştir. Gözüne uyku girmeyen Mustafa Kemal, kendine geldikten sonra "Bana senin Falcı Tabip olduğunu söylerlerdi, ben inanmazdım. Hakikaten öyleymiş. Ne bildin günlerdir gözüme uyku girmediğini?" (BUD-1915Ç, s. 115) diyerek Ahmet Rasih'in alanındaki başarısını takdir etmiştir.

Bazı komutanlar, kendi üstlerinin yaptığı planlara güven duymadıkları için farklı girişimlerde bulunmaktadır. Yurtsever askerler, savaşın kaybedilmesinden korkmaktadır ve bunun için canları pahasına, hatta kendilerine hain denme ihtimalini de göze alarak yeni stratejiler geliştirmektedir. Harbiye'den üç arkadaş, Albay Halil Sami, Yarbey Kadri ve Binbaşı Mustafa Sabri Sarafim Çiftliğinde buluşup alternatif bir strateji geliştirmeye çalışmaktadırlar. Halil Sami dışındakiler, Meşrutiyet'ten sonra hızlı terfi ettirildiği düşünülerek rütbeleri indirilen komutanlardandır. Sözü siyasete getirmişler, Enver Paşa'yı Almanlara bu kadar prim vermesinden dolayı eleştirmişlerdir. Liman Paşa'ya güvenmemektedirler, bu yüzden kendilerine göre bir plan hazırlayıp savaşı farklı bir stratejiyle yürütmek istemektedirler. Ancak bunun sonunda hain olmak da vardır:

Zira bir aksilik olursa hain sayılırız. Yalnız diyeceğim o ki, üst kademeye çaktırmadan kıyıdağı gözcülerin sayısını artıralım. Örneğin, onsa yirmi. Yirmiyse otuz gibi oranlarla... İllaki gözcü askerlerimizin cephanelerini çoğaltalım. Ekmek torbalarını bile mermiyle doldursunlar. Düşmanı sahile çıkartmamak lâzım. Çıkarlarsa bile yer tutmamalılar. Önceden tembihledim, 27. Alay öyle yapacak. Siz de aynısını uygulayın. Bir de önümüzdeki geceler uyanık bulunalım, beklenen gün çok erken olabilir. Haydi Allah rast getire! (BUD-1915Ç, s. 149).

Romanın kahramanlarından biri de padişah Mehmet Reşat'tır. Mehmet Reşat, bir sabah kendisine sunulan raporla çok mutlu olmuştur. Raporda, altı Türk askerinin tüm birliği harekete geçirip İngilizlerin siperlerinin alınmasını sağlamıştır. Bu gençler, İstanbul Erkek Lisesi'nden mezun öğrencilerdir. Altı genç, Türklerin adanmışlığını, düşman karşısındaki cesaretini ve vatan için her şeyin ayrıntı olacağını net olarak ortaya koymuştur. Sultan Mehmet Reşat, İstanbul Boğazı'na bakarken düşmana verilen cevapların büyüklüğü ile gurur duymaktadır.

Düşmanın Çimentepe şahikasına tırmandığı bir sıra, mıntika komutanının, "Alayımızı yerinden oynatıp düşmana saldırtacak zabitlerimiz yok mu?" diye bağırdığı duyuldu. Bu davet üzerine İstanbul Erkek Liseli altı gönüllü genç, bir gün önce yazıp besteledikleri: 'Bu toprağı Türk'ün kanı yoğurdu/Annem beni bugün için doğurdu!' şarkısını söyleyerek siperden dışarı fırladılar. Bu hareket, askerlerimizin heyecana hazır doğuştan kahramanlığını ateşlemeye yetmişti. Bütün asker peşlerinden ileri atılıp onların mertebeye ulaşmış naaşları üstünden atlayıp İngilizlerin girdiğı siperleri geri aldılar. (BUD-1915Ç, s. 233).

Balkan hezimetinden sonra yurttan ve devlet görevlilerinde oluşan olumsuz psikolojinin aşılması ve devletin itibarının iade edilmesi, Sultan Mehmet Reşat'ı gururlandıran temel nedendir.

Liman von Sanders'in başında olduğu taarruzların tümünde, pek çok Türk askeri şehit olmaktadır. Bu da orduda rahatsızlık oluşturmıştır, zaten Liman Paşa'ya karşı üst düzey komutanların tümünde önyargı bulunmaktadır. O kadar ki "günler ilerledikçe, Türk Kurmayı arasında 5. Ordu Komutanı Liman von Sanders'in adı, 'Azrail'in Gölgesi'ne çıkmıştı. 'Sarı burnunu soktuğı her delikten ölüm fişkirir.' diyorlardı. Olaya biraz daha ılımlı bakanların gözündeyseniz Liman Paşa, 'ölümcül bay taarruz'dur. Zaman geçtikçe Sander'a karşı güven azalmıştır. Bunun altında yatan neden, "Gelibolu Yarımadasındaki kara savaşları başladığı günden beri yersiz, düşünülmeden verilen, özellikle altında hinlik

yatan emirler yüzünden binlerce asker helak” olmasıdır. “Gidenler; ülkenin dinamiği, okumuş, münevver, ülke geleceğinin yıldızlarıydı.” (BUD-1915Ç, s. 247).

Yüzbaşı Hakkı Bey ve onun komutanı olduğu Nusret Mayın Gemisi, Çanakkale Muharebelerinin rengini değiştirmiştir. Nusret Mayın Gemisi’yle döşenen mayınlar, pek çok düşman gemisinin batmasını sağlamıştır. Özellikle Karanlık Liman mevkiine döşenen mayınlar, tarihin akışını değiştirmiştir. *Fındık da Tatlı Çıktı* isimli romanda, orduda kalan 26 mayın, eski olduğu için Almanlar tarafından beğenilmese de, büyük bir ustalikle döşenmiştir. “Nusret o gece on üçü bir tarafa, on üçü diğer tarafa olmak üzere tam yirmi altı mayını Anadolu yakasındaki Kumbağı Burnu ile Rumeli yakasında Soğanlı Dere ve Karanfil Burnu arasına döşedi.” (FTÇ, s. 35-36). Sessizce ve stratejik bir zekanın eseri olarak döşenen mayınlar sayesinde Çanakkale Deniz Savaşı’nın kaderi belirlenmiştir.

Tophaneli Hakkı olarak da bilinen Yüzbaşı Hakkı, elindeki yirmi altı mayınla birlikte zorlu bir göreve başlayacağını bilincindedir. *Çanakkale Mahşeri* isimli romanda, kızı Hilal’i hatırlarken karşımıza çıkan Yüzbaşı Hakkı, kalp rahatsızlığından dolayı görevini layıkıyla yapamayacağından endişe etmektedir. Bu yüzden atandığı göreve başlamadan önce, heyecanını ellerini ovuşturarak yenmeye çalışmaktadır. “Eldeki yirmi altı mayın, batmış gemilerden, değişik yerlerden temin edilmişti. Son imkân dı; çok iyi değerlendirilmeliydi, bu da soğukkanlılık isterdi.” (ÇM, s. 51). Bu mayınlar, savunmanın belkemiğini oluşturmaktadır. Bir yandan, düşman gemilerine yakalanmak istemeyen Nusret mayın gemisinin komutanları, herhangi bir tehlike anında savaşacaklarını ve şehit olabileceklerini bilmektedir. “Karanlık Liman'a yirmi altı mayını yüz metre aralıklarla, dört buçuk metre derinlikte döküp, İtilaf Güçlerinin devriyelerine görünmeden, sabah aydınlığından önce döndüler.”(ÇM, s. 53).

Cevat Paşa, *Çanakkale Mahşeri* isimli romanda cephede, cansiparane savaşırken ve askerlere moral verirken karşımıza çıkmaktadır. Savaşı, cephede dövüşerek yaşayan Cevat Paşa’yla birlikte Selahaddin Adil Bey de bulunmaktadır. Her iki komutan da savaşın en çetin anlarında, mermilerin yağmur gibi yağdığı çarpışmalar esnasında görevlerini yapmaktadır.

Makaslı dürbünün başında Kurmay Başkanı Selahaddin Adil’i bırakan Cevat Paşa, emekli Korgeneral Merten’i de yanına alarak, mermi tufanı arasında motorla tabyaları dolaşıyordu. Neresi sükût etmek üzere ise, oraya yetişiyor; subay ve erleri gayrete getiriyor, toprak altında kalmış toplan kazma kürekle çıkaranları teşvik ediyor; tamir gerekiyorsa, ustaları getirtiyordu. (ÇM, s. 70).

Cevat Paşa, Anadolu Mecidiyesi'nde enkaz halindeki, toz duman içindeki tabyaların üzerine çıkıp savaşı bizzat yönetmiştir.

Çanakkale Mahşeri isimli romanda karşımıza çıkan bir başka komutan da Esat Paşa'dır. Tıpkı, Cevat Paşa gibi Esat Paşa da fedakârlığı, özverili oluşu ve askerlerle dostça ilişki kurmasıyla öne çıkmış bir komutandır. Deniz savaşından sonra kara çıkarmasının yapılacağını bilen Esat Paşa, çalışırken askerden çay istemiş, yanına Vehip Paşa'nın şekerlerinden koymasını emretmiştir. Ardından da emrindeki askerleri düşündüğünü ortaya koyan şu önemli sözü söylemiştir: “Ne bereketli şekermiş. İnşallah arkadaşlardan esirgemiyorsundur.” (ÇM, s. 104). Kendisini komutan olarak görüp de erlere karşı üstünlük taslamayan, emri altındaki askerleri de düşünen Esat Paşa; cephedeki birlik ve beraberliğin, fedakârlığın örneğini vermiştir. Esat Paşa, çatışmaların yoğunlaştığı gün bir erin yanına giderek onun hâlini hatırlarını sormuş ve yemeklerinin yetip yetmediğini öğrenmek istemiştir. Birliğin komutanı olan Binbaşı Fahreddin, günde bir defa yemek vermeye çalıştıklarını ifade etmiştir. Görüldüğü gibi Esat Paşa, askerlerin sorunlarıyla bizzat ilgilenmektedir.

Çanakkale Mahşeri'nde karşımıza çıkan komutanlardan biri de Vehip Paşa'dır. O da askeri, vatan savunması konusunda motive etmesiyle ön plana çıkmıştır. Paşa, savaşın ilerleyen zamanlarında dini terminolojiyi de kullanarak askeri cesaretlendirmek istemiştir. İslam tarihinde yiğitliği, cesareti, savaşlardaki atılganlığıyla öne çıkan Hz. Hamza'yı örnek vermiştir: “Haydin kardeşlerim! Hazreti Hamza'ya komşu olacağız!” (ÇM, s. 366). Paşa, din konusunda hassas olan askerlerin bu sözlerle kendilerinde daha fazla güç ve enerji bulacağını bilmektedir.

Liman Paşa ile bazı Türk komutanlar arasında anlaşmazlık vardır. *Çanakkale Mahşeri*'nde buna da yer verilmiştir. Liman von Sanders ile Albay Ahmed Feyzi arasında, baskınla alakalı bir sorun yaşanmıştır. Buna göre Liman Paşa, Büyük Anafartalar köyüne, Bolayır ve Gelibolu'dan neredeyse 50 km uzaklıktan yürüyerek gelen askerlerin baskın yapmasını istemektedir. Ancak Albay Ahmed Feyzi, askerlerin dinlenmesini ve daha sonra baskın yapılmasını istemektedir. Ona göre böyle bir baskın daha fazla Türk askerinin şehit olması anlamına gelecektir. Telefon görüşmesinde Kurmay Başkanı Albay Kâzım, Liman Paşa'nın şu kaygısını dile getirmiştir: “Değerli Albayım; sayın Mareşal, düşmanın yerleşmesinden endişelendiği için, bu gece hücum etmenizde ısrar ediyor.” (ÇM, s. 464). Albay Ahmed Feyzi, askerin aç ve susuz olduğunu, dinlenmesinin gerektiğini söyleyince Liman Paşa, onunla çalışamayacağını anlayarak yerine Albay Mustafa Kemal'i atamıştır: “Grup Kumandanlığına tayin edilen Albay Mustafa Kemal

Bey'in vasıl olmasıyla emir ve kumandayı ona tevdi ile İstanbul'a hareketiniz rica olunur." (ÇM, s. 465).

Diriliş-Çanakkale 1915 isimli romanda Enver Paşa, hayalperest, dediğim dedik, tüm yetkileri kendinde toplamış, çatışmadan yana bir devlet adamı olarak çizilmektedir. Almanların, Enver Paşa üzerindeki etkisi, subaylar ve bazı devlet adamlarınca endişeyle karşılanmaktadır. Bir bakıma, "Enver Paşa Almanlarca kuşatılmıştı(r)." (D-Ç1915, s. 51). Daha önce, savaşa girmenin söz konusu olmadığını ifade eden Enver Paşa; Bronsart Paşa'nın Osmanlının savaşa nasıl gireceğini anlattığı raporunu okuduktan sonra, ne Talat ya da Cemal paşalara ne de başka bir devlet görevlisine sormadan savaş kararı almıştır. Aslında, kaçınılmaz bir sonuç olan Osmanlının savaşa girmesi, Enver Paşa'nın Almanlarla yaptığı toplantı sonucunda alınması, romanda olumsuzlanan bir durum olarak görülmektedir. "Alman Genelkurmayı Türk ordusu için fedailik rolünü uygun görmüş ve bu rolü Başkomutan Enver Paşa kabul etmişti." (D-Ç1915, s. 52). Romanda ismi geçen bir diğer kahraman olan Kâzım Karabekir, Enver Paşa'yı uyarmış, durumun felaketle sonuçlanmamasını isteyerek ona başkalarının sözlerine uymaması tavsiyesinde bulunmuştur:

Sevgili Paşam (...) size bütün samimiyetimle yalvarıyorum, bunu kimler dediyse hiçbirine inanmayın, sizi kandırıp maceralara sürüklemek istiyorlar. Sizin bu tür kehanetlere, fallara ihtiyacınız yok. En yüksek yerdesiniz. Sizi birçok şerefli hizmet bekliyor. Devletimizin gerçeklerinden ve kurmaylığın bilimsel hesaplarından ayrılmayın.. (D-Ç1915, s. 76).

Enver Paşa'nın Almanlara duyduğu hayranlık o kadar yüksek düzeydedir ki Türkiye'ye Almanların getirilmesini ve Türklere medeniyet yolunda örnek olmasını istemektedir. Diğer romanlarda rastlanmayan bu sözleri Enver Paşa, Kâzım Karabekir'e şöyle ifade etmiştir:

Bizim kendi kendimize adam olmamız ihtimalini görmüyorum. Avrupalılara çabuk yetişmek için tedbir düşünüyorum ama daha kesin kararımı vermedim. Düşündüğüm şey Anadolu'ya bir miktar Alman göçmen getirmek. Her yana değil. Yalnız demiryolları boyuna. Bunlar ziraat, zanaat, sanat, işte her dalda halkımıza örnek olurlar. Böylece halkımızın da az zamanda kalkınması mümkün olur. Ne dersin?" (D-Ç1915, s. 76-77).

Enver Paşa, bir Turancı olarak aynı zamanda medeniyetçi bir görüşe sahiptir ancak Türk insanının medenileşmesi bağlamındaki görüşleri, onun sahip olduğu görüşlerle uygunluk içerisinde değildir.

Enver Paşa gibi Liman von Sanders de olumlu nitelikleriyle ön planda değildir. Liman Paşa, tedirgin ve Çanakkale'deki yenilgiyi erken kabul eden bir askerdir. Bu yüzden İstanbul'da tahkimat yaptırmış, bazı tabyaları o bölgeye kaydırmıştır. “Bir yüksek komutan daha ilk girişimde böyle paniklerse gerçek savaş içinde kalınca ne yapacaktı acaba?” (D-Ç1915, s. 66). Liman Paşa, Türk askerinin yaptığı planlara güvenmemektedir, bu çerçevede 3. Kolordu'da yapılan planı geçersiz kılmıştır: “Liman Paşanın bu planı alt-üst edeceği hiçbirinin aklına gelmiyordu.” (D-Ç1915, s. 71).

Diriliş-Çanakkale 1915 isimli romanın ön sözünde, konuyla ilgili yazılmış olan diğer romanlarda Çanakkale Muharebelerinde Mustafa Kemal'in herhangi bir faydasının olmadığı gibi bir düşüncenin bulunduğu, bu yüzden de romanda Mustafa Kemal'e özel bir yer verileceği ifade edilmiştir. Mustafa Kemal, ilk olarak Enver Paşa tarafından Fethi Okyar'la birlikte sürüldüğü Sofya büyükelçiliğinde savaş planları yaparken karşımıza çıkmaktadır. Fiili olarak Çanakkale'de görevli olmasa da Çanakkale üzerine düşünen Mustafa Kemal ve Fethi Okyar, doğu ve batı cepheleri üzerine değerlendirmeler yapmaktadır. Bu da Mustafa Kemal'in, vatan ve millet konusunda ne denli hassas olduğunu göstermektedir. Kendisine herhangi bir görev verilme de Mustafa Kemal, vatanın selameti üzerine düşünmekten kendini alıkoyamamaktadır. Türkiye'nin bu savaştan sağ çıkmayacağını düşünen Mustafa Kemal, sabahleyin Enver Paşa'ya mektup yazarak Çanakkale'de görev istemiştir. Yazdığı mektubun karşılığında, daha 33 yaşındayken Yarbay Mustafa Kemal 19. Tümen Komutanlığına atanmıştır. Daha sonra İstanbul'a gelen, annesini ve kız kardeşini büyük bir eve yerleştiren Mustafa Kemal, Enver Paşa'ya da teşekkür ziyareti yapmıştır. Ardından, karargâhta Liman Paşa'yla tanışan Mustafa Kemal, onun sorduğu bir soru üzerine savaşta Almanların başarılı olmayacağına inandığını, dürüstçe belirtmiştir.

Mustafa Kemal de Almanların Türk ordusunda, ciddi şekilde etkili olmalarından rahatsızdır. Birinci Kirte Zaferi'nden sonra, Liman Paşa bazı yeni komutanlıklar kurmuş, kimi birliklerin de komutanlarını değiştirmiştir. Bunlardan biri de Mustafa Kemal'in komuta ettiği birliktir. Bu birliğe, Mustafa Kemal'den rütbe bakımından daha üstün olan Albay Kannengiesser'i atamıştır. Görevi almaya geldiğini bildiren Albay'a Mustafa Kemal, ertesi gün ciddi bir taarruz yapacaklarını ve bu yüzden komutanlığı vermeyeceğini söylemiştir.

Bu cepheyi ilk günden beri ben yönetiyorum. Yarın çok önemli bir taarruz yapacağız. Tümenim ile 5. Tümenin alayları birbirine karışmış halde. Ayrıca askeri iktidarınızı da hiç bilmiyorum. Bu iki nedenle size bu kesimin komutanlığını da 5. Tümeni de devir ve teslim edemem. Yanımda bir seyirci olarak bulunabilirsiniz, o kadar. Birazdan komutanlar gelecek, bu taarruzu konuşacağız. İsterseniz kalabilirsiniz. (D-Ç1915, s. 332).

Burada, Mustafa Kemal'in bir Türk olarak Türklerin ölüm kalım savaşında Alman'ın birliklerin başında bulunmasını istemeyişini görmek mümkündür. Aslında, bu durum bir bakıma Mustafa Kemal'in Liman Paşa'nın girişimlerinden rahatsız olduğunu da net olarak ortaya koymaktadır. Seddülbahir'de iki Türk tümeninin yok olmasının ardından Mustafa Kemal, Enver Paşa'ya mektup yazıp Alman komutandan duyduğu rahatsızlığı dile getirmiştir:

Vatanımızın savunmasında kalp ve vicdanları bizim kadar çırpınmayacağına şüphe olmayan, başta Liman von Sanders olmak üzere Almanların düşüncelerinin üstünlüğüne güvenmemenizi kesin olarak rica ederim. Buraya gelerek, genel durumun gereklerine göre savaşı sizin sevk ve idare etmeniz uygun olur kardeşim! (D-Ç1915, s. 352).

Türk askeri, Almanların bu savaşta galip geleceğine kanaat getirmemektedir. Bu yüzden, Enver Paşa'nın Almanların yanında yer alma girişimine mesafeli durmaktadırlar. Mustafa Kemal; yakın dostu olan ve II. Abdülhamit'in Yıldız Sarayı'nda koruma subaylığını yapan Yüzbaşı Salih Bozok'a Enver Paşa'nın Almanlarla kurduğu ittifak hakkındaki görüşlerini ifade etmiştir: “Bu husustaki görüşümü sana özel olarak yazıyorum: Ben Almanların bu savaşta muzaffer olacaklarına katıyen emin değilim. (...)” (D-Ç1915, s. 76). Mustafa Kemal, emrindeki alaylar alınıp da Eceabat (Maydos) komutanlığına atanında Kurmay Albay Fahrettin Bey'le durumu görüşmüş, Fahrettin Bey Mustafa Kemal hakkında hatıra defterine şu satırları yazmıştır: “Enerjik, muhatabına güven veren, tok sözlü, sarı saçlı, mavi gözlü bir komutan!” (D-Ç1915, s. 77). Net ve kararlı duruşu, Almanlar hakkındaki fikirlerini hiç çekinmeden ifade etmesi, Fahrettin Bey'in Mustafa Kemal'le ilgili görüşlerini olumlu anlamda etkilemiştir.

Diriliş-Çanakkale 1915 isimli romanın kahramanlarından ikisi Sultan Reşat ile II. Abdülhamit'tir. Düşmanın Çanakkale'yi geçme tehlikesine karşı saltanatın Eskişehir'e taşınması yönünde bir karar alınınca Sultan Reşat, eski padişah II. Abdülhamit'in de kendileriyle gelmesini istemiş ve bunun için Başkâtip Ali Fuat Bey'e emir vermiştir:

“Bugün uygun birini yollayalım, gerekince sabık Padişah da bizimle birlikte Anadolu’ya geçmek için hazırlıklı olsun. Bu durumu hükümete de haber verin.” (D-Ç1915, s. 132). Sultan Reşat, II. Abdülhamit’in İstanbul’da kalmasından endişe duymaktadır; İstanbul’a gelme ihtimali olan Müttefikler, eski padişahı esir alabilir ve kendileri aleyhine kullanabilir. Bu çerçevede, Tevfik Bey; II. Abdülhamit’e yollanmak üzere görevlendirilmiştir. II. Abdülhamit’e giden heyet, bekledikleri yanıtı alamamış, eski padişah onlara İstanbul’u terk etmeyeceğini bildirmiştir: “Hayır. (...) Ben Bizans İmparatoru Konstantin’den daha az haysiyetli değilim. Biraderim hazretlerine bağlılığımı arz ediniz. İstanbul’dan çıkmam. Kendisinin de çıkmamasını atalarımızın şerefi adına istirham ederim.” (D-Ç1915, s. 133).

Padişah II. Abdülhamit, İstanbul’dan ayrılmanın kaçmak olduğunun farkındadır ve payitahtı, her ne olursa olsun terk etmeyi düşünmemektedir. Bu, bir devlet adamının gösterebileceği en onurlu tavidir.

Romadaki bir diğer kahraman da Cevat Paşa’dır. Cevat Paşa; cesareti, titizliği ve strateji adamı olmasıyla öne çıkmıştır. Düşman saldırısı karşısında, askerlerin yapabileceği her şeyi yapmasını isteyen komutan, onlara “tek bir top kalıncaya kadar ateş püsküreceğiz, o da sönmeye mahkûm olunca, yiğitçesine tüfeklerimize sarılacağız, düşmana asla boyun eğmeyeceğiz!” (D-Ç1915, s. 134) emrini vermiştir. Cevat Paşa’nın en güvendiği komutanlardan biri de Mustafa Kemal’dir, bir seferinde onunla buluşup askerlerin karavanasına katılmıştır. Askerlerle yakın ve sıcak ilişki kuran komutan, onlara bir baba, komutanlara da bir ağabey gibi yaklaşmaktadır. Aynı zamanda Cevat Paşa, sakin ve kararlı bir insan olarak çizilmiştir. 18 Mart’taki yoğun bombardıman sırasında cepheni en yoğun ateş altındaki noktasına gelen Cevat Paşa, sükûnetini koruyup komutayı tam olarak ele almıştır. Bu da tüm askerlere ümit vermiştir: “(...) Her zamanki gibi sakindi. Karşı yakada ne olduğunu bildiği için durumu anlatıp kuşkuya düşenleri yatıştırdı. Sakinliği ve ümidi herkese yayıldı.” (D-Ç1915, s. 169).

Romadaki kahramanlardan biri de Esat Paşa’dır. Esat Paşa itaat eden, her emri titiz bir şekilde yerine getiren ve Almanlara karşı muhabbet duyan biridir. Kara savaşları başlamadan önce Liman Paşa’nın Çanakkale komutanlığına atanması üzerine itaatkâr tavrını net olarak göstermiş, karşı çıkan askerlere de sitem etmiştir: “Koca mareşal, Reform Kurulu Başkanı, Alman İmparatorunun en güvendiği adam. Daha ne olsun? Ayıp etmeyin!” (D-Ç1915, s. 193).

Romanın diğer kahramanı Albay Şerif Bey de Almanların fütursuz ve gerçeği göremeyen tavrından rahatsız olmaktadır. Kara savaşlarının başlamasından sonra Alman

subayların yanlarına gitmek zorunda kalan Albay Şerif Bey, onların zevk ve sefahat içerisinde sofra kurduğunu görünce rahatsız olmuştur. Dahası, Alman subaylar, Albay Şerif Bey'i ve yanındakileri ayakta bekletmektedir. Bu durum, bunca insanın ölmesi karşısında Almanların ne kadar kaygısız olduğunu net olarak göstermektedir. Çünkü savaş, doğrudan onları ilgilendirmemektedir; Çanakkale Cephesi, onlar için sadece doğuya açılan yolun sömürgecilere geçmemesi için önemlidir.

Romandaki ünlü komutanlardan biri de Mehmet Ali Paşa'dır. Mehmet Ali Paşa, korkak ve inisiyatif kullanamayan biri olarak tasvir edilmiştir. Savaşın sonlarına doğru yapılacak taarruz için verilen emrin doğru olmadığını fark etse bile Liman Paşa'ya bunu ifade edememiştir. Onun yerine, Kurmay Başkanı Binbaşı Eggert, taarruzun ertelenmesi için iki kez Liman Paşa'yı ikna etmiştir. Mehmet Ali Paşa, görevini yerine getiren, verilen görev karşısında üslurine herhangi bir söz söyleyemeyen bir komutandır. "Mehmet Ali Paşa, Liman Paşanın gazabından çekinerek, taarruzu kesmedi, bütün yedekleri ateşe sürdü. Binbaşı Eggert kadar yürekli değildi." (D-Ç1915, s. 435). İki Alman komutan daha iyi anlaşımaktadır ancak Eggert'in kişiliği, askerlikte gerekirse inisiyatif almayı gerektiren bir yapıya sahiptir.

Cepheyi ziyaret eden devlet görevlileri arasında Veliaht Yusuf İzzettin Efendi de vardır. Büyük bir törenle karşılanan Veliaht, devlet tecrübesi olmadığı, sarayda hapis hayatı yaşadığı için askeri usulüne uygun selamlayamamıştır. Çekingen ve iletişim konusunda zayıf biridir. Psikolojik sorunları olduğu bilinen, kibar ve beyefendi biri olan Veliaht, karargahta subayların karşısında konuşamamış, onun yerine bir başka devlet görevlisi konuşmayı yapmıştır. "Subaylar Veliaht'ın konuşamamasını yadırgamadılar. II. Abdülhamit gibi vehim, V. Murat gibi sinir hastası olduğunu duymuşlardı." (D-Ç1915, s. 447).

Bir Çanakkale Destanı-Şehadetname isimli romanda, açılış sahnesi "Enver ve Cemal Paşaların" eleştirisi üzerine kurulmuştur. Sultani öğretmenleri Balkan Savaşlarında, subaylar arasındaki sorunları anlatırken sözü Enver Paşa'nın Osmanlıyı I. Dünya Savaşı'na sokmasına getirirler. Buna göre Enver Paşa, Rus limanlarını bombalayan gemilerin mürettebatının başına fes geçirerek gemileri Osmanlı gemisi haline getirmiştir. Rasim Efendi, söz konusu belgeyi de çıkararak arkadaşlarına okur:

Bahr-i Sefid (Çanakkale) Boğazı Mevki-i Müstahkem
Erkân-ı Harbiyesi'ne Mahsus
Harp dairesi: 1382

Şifre müstaceldir (aceledir) Harp Telgrafı
 Bahr-i sefid Mevki-i Müstahkem Kumandanlığına
 Almanyaya Hükümeti'nin Goeben ve Breslau isimindeki sefain-i harbiyesinin (harp gemilerinin) düşmanla muharebeye tutuşmuş olmaları muhtemeldir. Sefain-i mezkure (adı geçen gemiler) boğaza iltica ederlerse duhullerine (girişlerine) müsaade ve kabul ediniz. (BÇD-Ş, s.11-12).

Konuşmanın devamında sadece Enver Paşa'nın değil, söz konusu savaşlara katılmada ve yenilgi almada Cemal Paşa'nın da dahil olduğu belirtilmiştir.

Mustafa Kemal, *Bir Çanakkale Destanı-Şehadetname* isimli romanda kararlı tutumuyla, verilen emri yerine getirmesiyle ve öncelik almasıyla öne çıkmıştır. Liman von Sanders'ten rahatsızlık duyan, "Liman von Sanders'in emir ve kararlarının yanlışlığını öteden beri bilen ve söyleyen" Mustafa Kemal, zaman zaman bu durumu Esat Paşa'yla paylaşmaktadır. Benzer rahatsızlığı Esat Paşa da yaşamaktadır. Bu durum, 3. Kolordu Komutanı Esat Paşa'nın emir vererek 7. Tümen'in 21. Alayı'nı Mustafa Kemal'in emrine vermesinden sonra yaşananlarla ortaya çıkmıştır. Liman von Sanders, Esat Paşa'nın bu emrini iptal etmiş, kendi emri olmadan böyle bir intikalin yapılmaması gerektiğini bildirmiştir. Kuvvetli ve kudretli bir komutan olduğunu, gerektiğinde komutayı, üstlerine rağmen ellerine alacağını ortaya koyan Esat Paşa, Mustafa Kemal'e şu emri vermiştir: "Ben şimdi bütün sorumluluğu üzerime alarak, Yirmi Yedinci Alayı sizin emrinize veriyorum. Bütün tümeninizle düşmanı denize dökmek için ne lazımsa yapın. Zira iktidar olmadan, muktedir olunmaz. İktidarı size veriyorum, icap edeni yapınız." (BÇD-Ş, s. 305).

Liman von Sanders, *Bir Çanakkale Destanı-Şehadetname* isimli romanda, Türk komutanların fikirlerini dikkate almayan, düşmana karşı sürekli olarak taarruz etmek isteyen bir komutan olarak çizilmiştir. Enver Paşa'yla aynı görüşleri paylaştığını vurgulayan Liman Paşa, gücünü Osmanlı askeri teşkilatının en tepesindeki isimden almaktadır. Bu da sahada bulunan, savaşın içinde bizzat yer almış komutanların fikirlerini dinlememesine neden olmaktadır. Aslında, Liman Paşa, Türk komutanları küçümsemektedir. İşte bu da Seddülbahir'de binlerce Türk askerinin şehit olmasına neden olmuştur. "Seddülbahir'de dokuz gün arka arkaya yapılan taarruzlarda; şehit ve yaralı sayısı on beş bini aşmıştı (...)" (BÇT-Ş, s. 385).

...*Ve Çanakkale-Geldiler* isimli romanda, İttihat ve Terakki'nin ön plandaki üç ismi hem karar alıcı hem de kararlardan etkilenen konumunda bulunmaktadır. Enver ve Talat paşalar, Osmanlının Almanların yanında I. Dünya Savaşı'na girmesine neden olan

kişiler olarak öne çıkarken Cemal Paşa, bundan rahatsız olan, hatta karşı çıkan kişi olarak tasvir edilmiştir.

Enver Paşa'dan çok Talat Paşa'nın karar alıcı gibi görüldüğü romanda, Enver Paşa, Talat Paşa'nın sözünü dinleyen, onun kararlarına çok fazla saygı duyan bir kişidir. Enver Paşa, diğer romanlardaki gibi deli dolu bir insan olarak çizilmemiş, devletin çıkarları ekseninde çözüm üretmek isteyen bir insan gibi yer bulmuştur. Buna mukabil, Talat Paşa hem İttihat ve Terakki'nin yöneticisi hem de Enver Paşa'nın akıl hocası gibi davranmaktadır. Enver Paşa, sert ve ani cevap veren, cepheleri ziyaret eden bir nazırdır. Ona bu durum Talat Bey tarafından hatırlatılıp da kendisine bir şey olduğunda yerine kimin geçmesini istediği sorulunca Enver Paşa, Mustafa Kemal'in adını vermiştir. Vatana ve toprağa bağlılığını vurgulayan Enver Paşa, Mustafa Kemal'in de aynı duygular içinde kendini feda eden biri olduğunu söylemiştir.

Cemal Paşa, Enver ve Talat Paşalar tarafından, kendilerine muhalif olduğu için Suriye valiliğine yollanmıştır. Talat Paşa, İttihat ve Terakki'nin önde gelen aydınlarıyla yaptıkları toplantıda Cemal Paşa'nın İstanbul'dan uzaklaştırılmak istendiğini ima eden şu cümleyi söylemiştir: “Orada gerekliydi Cemal Paşa” (VÇ-G1). Çünkü Cemal Paşa, Fransız yanlısıdır ve Osmanlının Almanların yanında bulunmasını istememektedir. Bir bakıma, Enver ve Talat paşaların verdiği karara muhalefet edecek, Osmanlının bir savaş daha yapmasını engelleyecekti. Cemal Paşa, vehimli bir insandır. Suriye'deki karargâhının hemen dışında, kendisini dinleyen İngilizlerin bulunduğunu düşünmektedir. Hatta birlikte çalıştığı Alman subaylarına bile güvenmemektedir, emir subayına bir raporun okunmasıyla ilgili olarak onları tembihlemesi emrini vermiştir.

Cemal Paşa, bir yandan da Enver Paşa'yı kıskanmaktadır. Onun deli dolu bir komutan olduğunu, idealleri uğruna taviz vermeden savaştığını bilmektedir. Mustafa Kemal'den bir mektup gelip de Enver Paşa'nın Sarıkamış Harekâtı'nı başlattığını öğrenince kıskançlığı artmıştır.

Birdenbire Enver Paşayı kıskandığını hissetti; kıskanmadıysa bile ona yakın duygulardaydı, ister istemez döküldü sesi: İster misin zaferle dönsün de adı...?” (VÇ-G1, s. 101).

Bunları düşündüğüne pişman olan Cemal Paşa, sonradan Enver Paşa'nın başarılı olması için dua etmiştir.

Romandaki diğer kahraman Mustafa Kemal'dir. Mustafa Kemal, Cemal Paşa'yla aynı hassasiyetlere sahip olan bir devlet adamı olarak çıkmaktadır. Vatan hassasiyetiyle hareket eden Mustafa Kemal, Cemal Paşa'ya yazdığı mektupta Enver ve Talat paşaları

uyardığını, Almanların Enver Paşa'yı yönetmesinden mutlu olmadığını ifade etmiştir. “Kanal üzerine taarruz etmek zorunda bırakılabileceğini umuyorum. İnşallah Enver’in pek güvendiği yabancı müşavirlerin çiziktirdiklerini uygulamak zorunda kalmazsın.” (VÇ-G1, s. 100).

Serinin üçüncü romanı olan ...*Ve Çanakkale-Döndüler*’de Mustafa Kemal, İngilizleri rahatsız eden davranışlarıyla öne çıkmaktadır. Mustafa Kemal, ikinci vakitlerinde mızıka çaldırmakta ve İngilizlerin sinirlenmesine neden olmaktadır. Bu, bir bakıma onun savaş stratejilerinden biridir. Mustafa Kemal, düşmanın canını sıkacak, onların savaş kabiliyetine zarar verecek her vasıtayı kullanmaktadır. Recep Çavuş, Mustafa Kemal’i İngilizleri rahatsız eden bu davranışıyla eski Türk beylerine benzetmiştir: “Yaaa.. Yüzbaşım da öyle diyor; sordum dün, dedi ki eski Türk Beyleri, çok eskiden, günde beş vakit mızıka çaldırırlarmış kapılarında. Bu bizim Miralayımız da..” (VÇ-D, s. 78). Yüzbaşı Ali ve Binbaşı Zeki de Mustafa Kemal’in mızıkayı çaldırma sıklığının artması üzerine durum hakkında konuşmuştur. Yüzbaşı Ali, bunun savaşla ilgili bu hiledeki amacın düşmanın moralini bozmak olduğunu belirtmiştir. “Bence, bu bir harp hilesi. (...) Maksat, karşı tarafı tedirgin etmek, bize huzur sağlamak.” (VÇ-D, s. 115).

Mustafa Kemal, üstlerine olduğu kadar astlarına da saygı göstermektedir. Binbaşı Zeki ile Yüzbaşı Ali, Mustafa Kemal’i karargâhında ziyarete gitmiş, onu üç paşa ile birlikte savaş hakkında konuşurken görmüştür. Mustafa Kemal, kapıda saygıyla bekleyen, girip girmemekte tereddüt eden astlarını görünce onların paşaların karşısında ezilmemesi ve saygı görmesi için elinden geleni yapmış, içtikleri limonatadan onlara da ikram etmiştir. “Buyurun Binbaşı. (...) Şu taraf, lütfen. (...) Çocuğum, üç bardak limonata daha! (...) Binbaşı Zeki Bey’i ve Yüzbaşı Ali Efendi’yi takdim ederim.” (VÇ-D, s. 118). Yüzbaşı Ali, karargâhtaki paşalara savaşla ilgili durumu, harita üzerinden özetlerken paşalardan biri, taarruzun planların tersine kendi gösterdiği tepeden yapılması konusunda ısrarcı olsa da Yüzbaşı Ali, nezaketle kendi planlarını anlatmıştır. Paşanın ısrarlı tutumunu gören Mustafa Kemal, birlikte çalıştığı astlarını koruma içgüdüsüyle Harbiye Nezareti’nde çalışan, aktif olarak savaşta bulunmayan paşalara karşı çıkmış ve Yüzbaşı Ali’yi korumuştur. “Biz, (...) Yüzbaşı gibi., cepheyiz! Binbaşı’ya sorarsanız Paşa Hazretleri, cephe ile harita arasındaki mesafenin ölçüsünü söyler sizlere. Evet, devam edelim Yüzbaşı!” (VÇ-D, s. 102). Mustafa Kemal’in astlarıyla birlikte yaptığı plan, onun askeri konuda ne kadar öngörülü olduğunu ortaya koymuştur. Ian Hamilton, Mustafa Kemal’in belirlediği tepeden saldırmayı düşünmüştür ama Osmanlı subayı, düşmanın ne gibi bir strateji izleyerek Gelibolu’ya sarmak istediğinin farkındadır. “Evet,

buradan deneyeceğiz bir kere de. (...) Fakat asıl bir numaralı hedefteyiz, o tepeyi istiyorum! O tepeyi düşürdüğümüz gün İstanbul'dayız! (...)" (VÇ-D, s. 123).

Bunların yanı sıra Mustafa Kemal, sadece sağ olan askerlerini değil şehit olan askerleri de düşünen bir kahramandır. Kanını, vatanı için seve seve, hiçbir tereddüt göstermeksizin veren şehit askerlerin toplanması, yaralıların tedavi edilmesi ve düşmana bir karış bile toprak verilmemesi için planlar yapmaktadır. Bu doğrultuda, Doktor Mürsel'i çağırıp cephenin her yerinde, özellikle ileri hatlarda sargı yerlerinin kurulması için çalışma başlatmasını istemiştir: "(...) sargı yerleri istiyorum., pek çok yerde pek çok sargı yeri. Sıhhiyecilerimizin ileri hatlarda hazır bulunmasını istiyorum, şehitlerimiz ayakaltında kalmamalı, üstlerine basılmamalı, çiğnenmelerini istemiyorum Mürsel. Diri yaralılar o anda sarılmalı, kanları boşuna akmamalı" (VÇ-D, s. 309).

Uzun Beyaz Bulut Gelibolu isimli romanda, Enver Paşa mektepli gençlere Harbiye Nezaret'i'nde yaptığı konuşmayla yer bulmuştur. Enver Paşa, azametli, ne yaptığını bilen, konuşmaları ölçülü ve yiğit bir Türk devlet adamı ve komutanı olarak tasvir edilmiştir. Ali Osman, gönüllü olarak askere yazılmaya gittiğinde Enver Paşa'nın hitabını izlemiş ve bundan çok etkilenmiştir.

(...) Harbiye Nazırı Enver Paşa Hazretleri'nin oraya bizzat teşrif buyurarak, heyecanımızı artırmalarıydı. Kendisi düşündüğüm kadar azametli, uzun boylu biri değildi, fakat çok yakışıklı ve tesir gücü yüksek bir şahsiyetti. Duruşunda insana tesir eden bir heybet, bakışlarında güven telkin eden bir kıvılcım mevcuttu. (...) (UBBG, s. 76).

Askere gitmeden evvel Enver Paşa hakkında olumlu düşüncelere sahip olan Ali Osman, arkadaşı Üsküplü İskender'le yaptığı söyleşilerden sonra Enver Paşa'yla ilgili önceki kadar iyimser düşünmemeye başlamıştır. Enver Paşa, Sarıkamış'ta binlerce Türk gencinin şehit olmasına neden olan kibirli bir devlet adamıdır. Artık o özgürlük kahramanı Enver Paşa değil, bir devlet adamı olan muktadir Enver Bey'dir. "Ben bu düşüncelerle kahrolurken, Sarıkamış'ta binlerce memleket evladının yine Enver Paşanın kibri ve tecrübesizliği sebebiyle donarak şehit olduğu rivayetleri geliyor kulağımıza." (UBBG, s. 116). Ali Osman, kendileri savaşırken Enver Paşa, Talat Paşa ve diğer devlet görevlilerinin lüks ve şatafat içinde saraylarda günlerini gün etmesinden rahatsızdır.

Romanda kendisine yer verilen bir diğer komutan da Mustafa Kemal'dir. Ali Osman, Mustafa Kemal'i de Üsküplü İskender'in anlatımlarıyla ve askerler arasındaki söylentilerle tanımıştır. Mustafa Kemal, Balkan Savaşları sırasında Gelibolu'da

bulunmuş, bu bölgeyi avucunun içi gibi ezberlemiş, yanında sürekli olarak haritalarla dolaşan “münevver” bir komutandır.

(...) Bizim Üsküplü’nün biraderleriyle Selanik’ten tanışıklığı olan bu yiğit ve gözüpek zabıt hakkında dilden dile dolaşan kahramanlık hikâyeleri hepimize yüksek moral tesiri etmektedir. Bahis konusu olan Miralay Mustafa Kemal Efendi adında münevver bir komutandır ve Balkan Harbi esnasında Gelibolu’da harp ettiğinden bu civarı avucunun içi gibi bildiği, yanında daimi olarak çok detaylı haritalar taşıdığı söylenmektedir. Şimâl Cephesi’nde Miralay Mustafa Kemal adı anıldığında mübarek ve müjdeli bir ses duyulmuş kadar içimiz ısınmaktadır. (UBBG, s. 118).

Mustafa Kemal, subayından erine kadar tüm askerlere güven vermekte, onların cesaret ve gücünü artırmaktadır.

6.6. Efsanevi/Menkıbevi Kişilikler

Çanakkale Muharebelerinde destanlaşmış olaylar da vardır. Bunların bazılarının tarihsel bir karşılığı varken kimileri de tamamıyla gerçek dışıdır fakat şu da net olarak belirtilebilir ki kimi olaylar, savaştan sonra destansı bir nitelik kazanarak halkın muhayyilesinde yer edinmiştir. Bu tür olaylara hemen hemen tüm romanlarda rastlanır.

İlyada destanına gönderme yapılması; Norfolk Taburu’nun yaşadıkları, Nusret Mayın Gemisi’nin olağanüstü bir biçimde 26 mayını döşeyebilmesi; 57. Alay’ın olağanüstü kahramanlıklarının ardından bütün askerlerin şehitlik mertebesine ulaşması; Türk askerlerinin yüksek uçurumlardan uçarken bile savaşa devam etmesi, Seyit Onbaşı’nın yalnız başına bir top güllesini alarak topa sürüp ateşlemesiyle düşman gemisini batması; Mustafa Kemal’in, göğsünün sol kısmına isabet eden şarapnel parçasından cebinde bulunan saat sayesinde kurtulması aslında olağanüstülükler içermektedir. Tüm bu hadiselerin gerçekleştiği görülmektedir.

Çanakkale Muharebelerini merkeze alan eserlerdeki olağanüstü/ destansı unsurlar ile alakalı olarak şunlar söylenebilir: Çanakkale Muharebelerindeki galibiyetin, Türkler açısından tarihsel, politik ve kültürel öneme sahip olması ve belli bir yerdeki insanları değil de bütün Türkleri etkilemesinden dolayı modern zamanların destanı olduğunu söylemek lazımdır. Elde edilen galibiyetin içerisinde küçüklü büyüklü destanlar da

vardır. Bunların bir kısmının gerçeklik ile alakası yok iken; kimileri, bir realitenin mübalağası olmuştur, kimi zaman da realiteden olduğu gibi bahsedilmiştir.

Çanakkale Muharebelerindeki yararları etrafında menkıbeler oluşturulan ve böylece halkın belleğinde özel bir yere sahip olan pek çok asker bulunmaktadır. Çanakkale Muharebeleri etrafında yazılan romanlarda bu menkıbevi kişilikleri olan kahramanlara da yer verilmiştir. Bunlardan ikisi Derviş Ali ve İbrahim Onbaşı'dır (Yılmaz, 2015: 154). Derviş Ali, Çanakkale Muharebeleri başlayınca neyi varsa geride bırakarak cepheye koşmuş biridir. Destan havasında yazılan Koçaklar 1915'te Derviş Ali, buna uygun bir şekilde anlatılmaktadır:

Derviş Ali dedikleri yiğit, erenler sofrasından nasiplenmiş bir er. İmanı güçlü, alnında ışıklar parlayan bir yiğit. Çağrı çıkınca, neyi var, neyi yok, hepsini arkasında bırakmış, kara gecedir, zorlu gündüzdür dememiş, Kumkale'ye koşmuş. Vatan uğrunda kovanını yağmalatmış, canını mezada koymuş. (K1915, s. 27).

Bu anlatım, sadece romanın yazım biçimine uymamış, Derviş Ali etrafında oluşturulan memorata da uymuştur. Halk anlatılarından pastiş yöntemini kullanarak yararlanan yazar, Derviş Ali'ye kurşun geçmediğini bildirmiştir: “Şehit olanların üstünden atladı, köy meydanına doğru yürüdü. Havada vızıl vızıl uçuşan mermilerden teki, ona değmedi.” (K1915, s. 29). Gerçekçilik barındırmayan bu anlatım tarzı, romana ve Derviş Ali'ye epikten öte bir karakter kazandırmıştır. Derviş Ali, Kumkale sokaklarında yürüyüşünü devam ettirmektedir. Onun yiğitliği, düşman karşısındaki tavrı ve korkusuzluğu; Fransızların cepheden uzaklaşmasını sağlamıştır:

Kara dinli kâfirler panikledi. Gördükleri karşısında telaşa kapıldılar. Koşa badem ağızlı gelinlerimizin, kızlarımızın güvendiği, kocamış babalar ile ak saçlı anaların övündüğü, kara koç yiğitlerimiz de donup kaldılar. İki taraf da silah bıraktılar. Top, tüfek sesleri kesildi. Kara dinli kâfir hatlarında beyaz bayraklar yükselmeye başladı. Savaştan vazgeçen Fransızlar, bölük bölük teslim oldular. (K1915, s. 29).

Öyle ki Derviş Ali, savaşın Türk tarafının lehine dönmesini sağlamıştır. Bu anlatım, elbette tarihî realitelere uymamaktadır. Halk belleğinde yer bulan anlatılar, Çanakkale Muharebelerinin adı tarih kitaplarında fazlaca yer edinmeyen ama kolektif hafızada silinmez izlere sahip olan kahramanların savaştaki yararlılıkları etrafında oluşturulmuştur. Tekrar saldıran Fransızlara karşı Derviş Ali'nin arkasında giden İbrahim Onbaşı kurşun yememiş ve inanılmaz bir savunmaya imza atmışlardır.

Çanakkale Muharebelerinin kaderini değiştiren tarihî şahsiyetlerden biri de Seyit Onbaşı'dır. Seyit Onbaşı, Çanakkale Muharebeleriyle ilgili yapıtlarda gerçekçi bir biçimde anlatılmıştır, onun etrafında menkıbevi bir anlatı oluşturulmamıştır. Ancak 276 kiloluk mermiyi sırtına alıp topa sürmesi, durumun bir miktar menkıbevi bir hâl kazanmasına neden olmuştur. Seyit Onbaşı'nın, vinci bozulan topa sürdüğü mermi Ocean'ın isabet almasını sağlayarak savaşın kaderini büyük ölçüde etkilemiştir (BDHTHÇCH, 1983, s. 47). *Koçaklar 1915*'te Seyit Onbaşı'nın bu kahramanlığından bahsedilmiştir: “Olanca gücünü iki yüz yetmiş altı kiloluk mermiyi kaldırarak, üç adım taşıdı ve namlunun ucuna sürerek ateşledi. (...) Kahramanlığıyla “Ocean” zırhlısına büyük yara aldırın Koca Seyit Onbaşı unutulmasın (...)” (K1915, s. 66).

Seyit Onbaşı gibi Yahya Çavuş da gerçek bir kişi olmasına rağmen ismi etrafında kahramanlık hikâyeleri anlatılan bir askerdir. 25 Nisan 1915'te Yahya Çavuş ve beraberindeki beş manga asker, destansı bir savunma yapmıştır. Ezineli Yahya Çavuş'un toplam 63 askeri varken düşmanın 3000 askeri bulunmaktadır, şartlar zorlu da olsa hem komuta konusundaki ileri görüşlülüğü hem de elindeki lojistik imkânları en iyi şekilde kullanma becerisi ile Yahya Çavuş ve beraberindeki askerler, düşmanı sahile çivilemiştir (Turan, 2006, s. 64). Pek çok şiire ve anlatıya konu olan Yahya Çavuş ve askerlerinin bahsi *Koçaklar 1915*'te düşmana karşı yaptıkları direnişte geçmiştir. Denizde umduğunu bulamayan İtilaf Kuvvetleri, kara saldırısına başlamış, karşılarında kendileri kadar büyük bir ordunun bulunduğunu zannedecek bir savunmayla karşılaşmışlardır. Yahya Çavuş ve Koca Veli'nin emirlerindeki askerlerle yaptıkları savunmada ilk önce karaya ayak basan komutan Napier öldürülmüştür. İtilaf Kuvvetlerin kara saldırısını yöneten komutanının öldürülmesi, askerler arasında bir bozgun yaratmıştır. Türk tarafından da Koca Veli vurulmuştur, bunun üzerine Yahya Çavuş'a haber verilmiştir; Yahya Çavuş, cephe arkadaşının şehit düşmesi karşısında savunma tertibatını saldırı tertibatına dönüştürmüştür. Ardından, şu sözleri söyleyerek askerlerine cesaret telkin etmiştir: “Vurun şahbazlarım, bugün namus günüdür. Kara dinli kâfirden alınacak öcümüz, sorulacak hesabımız vardır. Köpeklerden bir teki bile tabyalarımıza ayağını değdirmesin. Bugün, nice kelleler koparma zamanıdır.” (K1915, s. 87).

Üç taraftan ateş çemberi içinde bırakılan Yahya Çavuş'un birlikleri yaptıkları savunma ile düşmanın ikiye bölünmesini sağlamıştır. Cesaretli bir komutan olan Yahya Çavuş, strateji konusundaki dehasını da göstererek makineli tüfeklerle saldırma konusunda önemli kararlar alarak, düşmanın dağılmasını temin etmiştir.

Çanakkale Yanarken isimli romanda Seyit Onbaşı askere alınmadan önce bir düğünde güreş tutarken çıkar karşımıza. Seyit, güçlü kuvvetli bir kişidir; damat Şevket de arkadaşıdır. O dönemin âdetlerinden biri de düğünlerde güreş müsabakalarının yapılmasıdır. Müsabaka esnasında muhtar, hem daha önce Balkan Savaşlarına katılmış olan Seyit’e hem de damat olan Şevket’e askere alınma emrini içeren belgeyi getirmiştir. Şevket’le aynı birlikte görev yapan Seyit, Amiral Carden yönetimindeki İngiliz birliğinin saldırısında şehit olan arkadaşını, kendisine verilen bir emaneti sahiplenircesine aramaktadır.

Seyit Onbaşı ağlayarak cesedi topraktan çıkardı. Şehidin bir kolu da yoktu. İngiliz gavarunun attığı gülleyle bu kol hangi mevziye, hangi mevzideki bir başka kolsuz Mehmetçiğin yanı başına düşmüştü. Edremitli ne yaptığını bilmiyordu. Şehit hemşerisinin cesedini omuzladı. Bu köyünde yolunu gözleyen Zeynep’in nişanlısıydı. Nasıl düğünü derneği bırakıp ‘Seyit Ağabeyimin yanına gideceğim.’ diyerek cepheye koşturmuştu. O, köye dönünce, Şevket’in telli duvağıyla bıraktığı Zeynep’e ne diyecekti? (ÇY, s. 151).

Yahya Çavuş, kahramanlıklarının yanı sıra, insani taraflarıyla ve arkadaşlık ilişkileriyle de romanların konusu olmuştur. *Çanakkale Mahşeri* isimli romanda Yahya Çavuş’u, Oğuz isimli yaşlı bir askeri teskin ederken görmek mümkündür. Yahya Çavuş’un dostane yaklaşımı, Oğuz’un gördüğü kâbustan etkilenmesinin önüne geçmiştir. Oğuz, rüyasında Sarıkamış’ta şehit olan çocukları Hasan ve Akif’i görmüştür. İtilaf Güçlerinin saldırısından sonra etraftaki şehitlerin bedenlerinden ayrılmış başlarını oğullarının alıp bedenine taktığını gören Oğuz, bağırarak uyanmıştır. “Hayır eyler inşaallah” (ÇM, s. 15) demek suretiyle Oğuz’u sakinleştirmeye çalışmıştır. Ardından da Oğuz, abdest alıp namaz kılmış ve dua ederek kendine gelmeye çalışmıştır.

Yahya Çavuş, topların menziline kısa olmasından şikâyet etmektedir; topların menziline uzun olmasını istemesinin nedeni, düşman kuvvetlerine ait hedefleri daha kolay vurmak düşüncesidir. Halil Usta’ya bu durumu iletğinde topların menziline ancak fabrikada uzatılabileceği yanıtını almıştır.

Çanakkale Mahşeri’nde Cevat Paşa’ya da efsanevi bir misyon yüklenmiştir. Savaşın yoğunlaştığı ve Türk tarafının sömürgeci güçlere ciddi zararlar verdiği günün ertesindeki cenaze töreninden sonra, uzun müddettir birbirini görmeyen Molla Kâzım ile Mehmed, karşılaşmış ve bir kahveye gitmişlerdir. Kahvede Hacı Mahmud isimli bir zat Cevat Paşa’nın rüyasında Hz. Muhammet’i gördüğünü ve ondan savaş taktikleri aldığını

anlatmaktadır: “Cevat Paşa, Arapkirli’dir. Köklü, çok âlim yetiştiren bir sülaleden gelmektedir. İmanı kâmil bir askerdir. Rüyasında Peygamber Efendimizi görmüş. Ona, Cenab-ı Peygamber, Karanlık Liman'a mayınları nasıl döşeteceğini tarif etmiş. O da ona göre döşetmiş. Allah’a bin şükür, koca zırhlılar telef oldu.” (ÇM, s. 79).

Cevat Paşa ile Esat Paşa hakkında, Gelibolu köylülerinden, arif bir insan olan Hacı Mahmud da farklı şeyler söylemektedir. Ona göre paşaların her ikisi de yiğitlik ve cesaretleriyle Gazi Osman Paşa’nın manevi çocuklarıdır: “Gazi Osman Paşa iyi bir Müslümandı. (...) Gerek Cevat Paşa gerek Esat Paşa onun manevi evlâtlarıdır. Aynen onun gibi savaştılar; en önde saldırdılar, askerleri şevke getirdiler...” (ÇM, s. 520).

Çanakkale Mahşeri’nde Molla Kâzım, Derviş İbrahim isimli bir yaşlıyla karşılaşmış, yaşlı adam ona ve diğer askerlere soğuk su vermiştir: “Suyum soğuktur, diyerek ak saçlı bir ihtiyar alayın önüne çıktı; elindeki büyücek testi ile askerlerin matarasını dolduruyordu. Matarasını doldurtan gidiyordu. Molla Kâzım da doldurttu; ama hemen yanından ayrılmadı; bir dikişte boşalttı; tekrar doldurtup, tekrar içti...” (ÇM, s. 427). Bu ihtiyar adam, aslında 300 yıl önce yaşamış olan bir dervıştır. Molla Kâzım’ın yolu, bir müddet sonra Derviş İbrahim’in köyüne düşmüş; Kâzım, köyün imamına dervişin nerede olduğunu sormuştur. İmam, Kâzım’a “Bunda bir yanlışlık olacak. Eceabat’tan berideki köyleri avucumun içi gibi bilirim. Buradaki köylerin hiçbirinde ak sakallı Derviş İbrahim yok. Yalnız bu köyde üç yüz yıl önce Derviş İbrahim adında saygıdeğer bir kişi yaşamış. Bak türbesi şu karşıdaki mezarlıkta.” (ÇM, s. 428) demiştir. İnanışa göre Türk askerine, seneler önce vefat eden kişiler, farklı vesilelerle yardım etmektedir.

Çanakkale Muharebelerinde doğaüstü olaylar da gerçekleşmektedir. Halüsinasyon olarak da yorumlanabilecek olan bu olaylar, askerin motivasyonunu artırmaktadır. İslam dininin şehitlerin ölmediğini söylemesi, bu olaylar üzerinde etkilidir. Asker, kendisine daha önce, başka savaşlarda şehit olan askerlerin yardım ettiğine inanmakta, hatta onları gördüğünü bile iddia etmektedir. *Direnış-Çanakkale 1915* isimli romanda, bu tip söylencelere inanmayan subay adayı İrfan, yeni eski birçok şehidin komuta ettiği takıma yardım ettiğini işitmiştir. Bu durumu komutanına iletmiş, o da İrfan’a şu sözleri söylemiştir: “Her hücumda Malazgirt, Estergon, Plevne şehitleri benimle birlikte olurlar. Hele zafere susamış Balkan şehitleri beni hiç yalnız bırakmazlar. Biraz olgunlaş, bu şehitler senin de yüreğini doldurur, içinde seninle birlikte koşarlar!” (D-Ç1915, s. 442).

Hatıra defterine İrfan, fikirlerinin değiştiğini, ilk saldırıda ona da şehitlerin yardım edeceğini belirtmiştir.

...*Ve Çanakkale-Gördüler* isimli romanda, Hamilton'a ilk taarruzlardan birinin ayrıntılarını anlatan bir rapor yollanmıştır, raporu yazan kişi bölgedeki komutanlardan Robert'tır. Robert, ilginç ayrıntılara yer vermiştir; akla uygun olmayan bu ayrıntılar, İngilizlerin ilerleyememesinin nedenleri arasında yer almaktadır. 168. Bölük, üç kişi tarafından durdurulmuş, daha fazla ilerleyememiştir. Bu kişiler, sanki ruhani varlıklardır; Hamilton'un asıl kızdığı şey de Robert'ın böyle akla ve mantığa aykırı bir rapor yazmasıdır: "Biri, ak sakallı ufacık bir ihtiyar, biri mavi ceketli sıradan bir kişi, biri de sâdece gömlek giyinmiş bir oğlan.. on üç yaşında var yok. Bu üç kişi, 168. Bölüğü olduğu yerde mıhladı, bir adım ilerletmedi!" (VÇ-G2, s. 189).

Seyit Onbaşı da Çanakkale Muharebelerini konu alan romanların en önemli kahramanlarından biridir. Kendi birliği yerle bir olduktan sonra Seyit Onbaşı yaklaşık 276 kg ağırlığı olan mermiyi kaldırıp ateşlemiş, Ocean savaş gemisinin batmasını sağlamıştır. *Bir Ulu Destan-1915 Çanakkale* isimli romanda bu olaydan bir gün sonra Seyit Onbaşı'nın ününün tüm Türkiye'ye yayıldığı ve gazeteciler cepheye gelerek Seyit Onbaşı'dan tekrar aynı ağırlıktaki mermiyi kaldırmasını istemiş, Seyit Onbaşı mermiyi kaldıramamıştır. "Seyit, birinci denemede mermiyi yerinden kıpırdatamadı. Parmaklarının yağdan kaydığını düşünmüştü. Ellerini toprağa bulayıp yeniden denedi. Nafile! Kaldıramıyordu." (BUD-1915Ç, s. 57). Ne kadar uğraşsa da aynı ağırlıktaki mermiyi kaldıramayan Seyit Onbaşı, Cevat Paşa'ya söz konusu anı yeniden yaşaması gerektiğini belirtmiştir: "Komutanım, anlatılmaz bir duygu anındaki iman gücüydü o... Tekrarı için o sahneyi yeniden yaşamam lâzım. Yanımda 24 şehit yatıyor olmalı. Arkadaşlarımı öldüren gemiyi yine karşımda görmeliyim ki, eh!" (BUD-1915Ç, s. 57).

6.7. Kadın Kahramanlar

Çanakkale Muharebeleri, sadece erkeklerin savaştığı bir çarpışma değildir; kadınlar da cephede bulunmuştur. Ruşen'in eşi Emine de bunlardan biridir. *Koçaklar 1915*'in kadın kahramanı Emine, Ruşen şehit olduktan sonra ağlar, dövünür, ne yapacağını tam bilemez. Ama içine bir intikam ve kin ateşi vardır, bunu söndürmesi lazımdır. Bir sabah, Mudanya yolunu tutmuş, birkaç kafileden kendisini cepheye götürmesini istemiştir ancak cepheye gitmesi mümkün olmamıştır. O da gemilere mühimmat taşımak suretiyle faydalı olmayı seçmiştir. Uyuduğu bir vakit, bir derviş onun

yanına kırk kız getirmiş, kırk kızla birlikte Ruşen'in şehit olduğu noktaya gitmesi sağlanmıştır:

Emine bacı dahi savaştı. Aslanlar gibi dövüştü. Kırk kızları, can yoldaşları onu yalnız bırakmadılar. Onlar dahi aslanlar gibi, kaplanlar gibi vuruştular. Kara dinli kâfirlerde öçlerini komayıp, yiğit beylerinin, yavru şabanlarının intikamını aldılar. Birçok siperlerimiz düştü. Kara dinli kâfir eline geçti. (K1915, s. 127).

En sonunda, “kara dinli kâfir peşinde koşan Emine bacı da şehitlik şerbetini yudum yudum” içmiştir.

Kadınlar, farklı nedenlerle cepheye gitmektedir. *Fındık da Tatlı Çıktı* isimli romandaki Ayşe, İngiliz askerlerinin kendisine tecavüz etmesi, kayınvalidesi ile kayınpederini katletmesi üzerine cepheye gitmeye karar vermiştir. Ayşe, cepheye bebeğiyle birlikte gidip kumandan ile görüşmek istemiştir ama nöbetçi asker, buna karşı çıkmıştır. Israrları neticesinde kumandanla görüşen Ayşe “Kumandan Efendi, izniniz olursa ben savaşmak istiyorum.” (FTÇ, s. 65) demiştir. Çok şaşırان kumandan, bu işin bir oyun olmadığını, farklı riskler taşıdığını, hele ki çocuğuyla birlikte cephede çok zorlanacağını ifade etmiştir. Vatanın yalnızca erkeklere ait olmadığını bilen, vatan uğruna elinden geleni yaparak düşmanı kovmak isteyen Ayşe, şu tarihî konuşmasını yapmıştır: “Biliyorum kumandan efendi. Bu vatan sadece erkeklerin değil, aynı zamanda bizim, düşman karşısında biz de elimizden gelen gayreti esirgememeliyiz.” (FTÇ, s. 65). Memeden kesilmemiş bir bebekle kendisini kabul edemeyeceğini söyleyen komutana itiraz eden Ayşe, onu ikna etmiş, bulaşık, çamaşır, yemek işlerine bakacağını ifade etmiştir. Komutan da bunu kabul etmek durumunda kalmıştır.

Cepheye Ayşe'nin dışında bir kadın ve üç kızı da gelmiştir. Kadın ve kızları, vatana ve millete faydalı olma peşindedir. Bunda, eşinin ve oğullarının şehit olmasının da payı vardır.

Hatun Hanım'ın babası, kocası, iki erkek kardeşi savaşta şehit olmuştu. Memlekette kızları ile bir başına kalınca, ‘E bizim burada vatana bir faydamız yok, öbür tarafa er ya da geç gideceğiz, bari bir işe yarayalım’ demiş. Kızlarının da rızasını alıp onları topladıktan sonra Gelibolu'ya gelmek için yola koyulmuşlardı. (FTÇ, s. 181).

Arabadan inen kadın, düşmanın kendisine gösterilmesini istemiştir. Hem gemideki hem de siper kazan askerleri gören yaşlı kadın, düşmanı kolayca alt

edebileceklerini belirtmiştir. Onu kızları da onaylamıştır. Hatun Hanım ve kızları, bir an önce savaşmak istemektedir ancak komutan, buna, hazır olmadıkları gerekçesiyle karşı çıkmaktadır. Komutanlarından izin alan Hatun Hanım ve kızları, savaşa dahil olmuştur. Süngü savaşı esnasında Hatun Hanım'ın iki kızı şehit olmuş, yalnızca Ayfer hayatta kalmıştır. “Hatun Hanım'ın kızlarından bir çilli Ayfer kalmıştı. Anasının koltuğunun altına sığınmış için için ağlıyordu. Hatun Hanım daha metanetliydi. O da ağlamıştı. Burnu ve gözleri kırmızıydı ama buraya gelmeden bunları yaşayacağını biliyordu.” (FTÇ, s. 215).

Ağlamaya devam eden Ayfer, annesine babası ve ağabeyleri gibi cennete gitmek istediğini belirtmiştir. Yaşadıkları karşısında metanetini muhafaza eden Hatun Hanım, geçmişe göre ne kadar olgunlaştığını anlayarak mutlu olmuştur. Üç sene önceki Hatun Hanım, bu olanlar karşısında feryat ederdi ama şu anda, çocuklarının dördünü ve eşini vatan için veren Hatun Hanım, içsel bir değişim yaşamış, vatan mistiği gibi varlığını feda etmiştir.

Gelibolu halkı, patlamaları duydukça savaşta canları pahasına savaşan askerleri düşünmekte, onlara yardım etmek için ellerinden geleni yapmaktadır. *Bir Çanakkale Destanı-Şehadetname* isimli romandaki Seher Nine de bu kadınlardan biridir. Türk ordusunun, Agamemnon, Inflexible, Sufiren ve Golva tarafından dörtlü ateşe maruz bırakıldığında Seher Nine, giyinip dışarı çıkmış, askerlere “Allah ne verdiyse” götürmüştür. “Haşlanmış on yumurta iki üç yufka ekmeği çıkınına” koyduğu yiyeceklerdendir, bu yiyeceklerle ne kadar askerin ihtiyacını karşılayabilirse o kadarını yapmak istemektedir. Yaşlı kadın, “Bir yumurtayı ortadan ikiye bolseler iki kişi yerler, dörde bolseler dört kişi... On yumurta da en azından kırk kişinin kursağından geçer, ara öğün olur, mideleri, hiç olmazsa yarım saat boşa dönmez, bu hengâmede çorbada benim de tuzum bulunsun. (...)” (BÇD-Ş, s. 100) diye düşünüp yollara düşmüştür. Kimseden korkmayan Seher Nine, uyarılara aldırmandan yola çıkmıştır. Seddülbahir Tabyası'nın komutanı Binbaşı Hasan'ın yanına giden Seher Nine, komutan tarafından dışarı çıkmaması konusunda uyarılmıştır. Ancak kendisine de görev düştüğüne inanan Seher Nine, komutana çıkmış ve şunları söylemiştir:

(...) Deli Seher derler, aklıma koyduğumu yaparım ben. Bu esker benim eskerim, ben ara sıra gönlümden koparı, soframdakini getirip, iki üç eskerin boğazından geçirmezsem uyuyamam oğul, kumandan beyim, zora koşma beni, dediğimi yaparım ona göre, sen de beni anla biraz. (BÇD-Ş, s. 103).

Binbaşı Hasan, Seher Nine'ye karşı çıkamamış, getirdiklerini almıştır. Seher Nine, daha sonra da bir görev bilinciyle Türk askerine elinden geldiğince yiyecek getirmeye devam etmiştir. Onu askerler, “ayrancı nine, börekçi nine” şeklinde anmaktadır. Köylüsü Nazmi Ağa'yla birlikte gelen Seher Nine, askerlere tencereler dolusu bulgur pilavı yaptırmış, iki koç kestirip pişirtmiş ve onlarca ekmek getirmiştir. Binbaşı Hasan, Seher Nine'yi görünce yakında kara savaşlarının başlayacağını, daha dikkatli olması gerektiğini söylemiştir.

Ninem emeği geçen herkese bizim için teşekkür ediverirsin. Ama ben sana şunu demek istiyorum, yarından sonra savaş kızışacağı benzer, ortalık durulmadan bir daha sakın gelmeyesin. Söz veriyorum, savaş bitince inşallah ben seni köyünde ziyaret edip o mübarek ellerini öpeceğim. Ne olur benim sözümü dinle, bir daha yollara düşme! (BCD-Ş, s. 196).

Çanakkale Muharebelerinde yararlılıkları dokunan kadın kahramanlardan *Çanakkale Yolunda-14 Yaşında Asker* isimli romanda da bahsedilmiştir. Romanın kahramanlarından biri olan Mualla Öğretmen, Çanakkale'de savaşan kadınların çok azının kayda geçirildiğini söylemiştir. Avustralyalı asker J.C. Davies, annesine yazdığı mektupta, keskin nişancı bir kızın kendisine ateş ettiğini ve şehit olana dek pek çok Avustralyalı askeri öldürdüğünü belirtirken Mısırlı bir askerin The Egyptian gazetesinde yayımlanan mektubundaysa yeşil kamuflajlı kadın askerlerin savaştığı kayıtlıdır. “(...) Bir de Çanakkale Savaşı'nın yanı sıra Kurtuluş Savaşı'nda da savaşan küçük bir kız biliyorum. Adı da Nezahat, yani Nezahat Onbaşı. Sekiz yaşından beri savaşın içinde olmuş. (...)” (ÇY-14YA, s. 97). Nezahat Albay Hafız Halit Bey'in kızıdır; annesi veremden vefat eden Nezahat'ı babası, cepheden cepheye yanında götürmüştür. O da bu sayede askerlik mesleğini öğrenmiştir.

Kadınlar, Çanakkale'de ellerinden ne gelirse yapmak istemektedir. Yara sarmak, su taşıma, gerekirse silah kullanmak onların yapabileceği şeyler arasındadır. ...*Ve Çanakkale-Gördüler* isimli romanda, Zübeyde de bunlardan biridir. Babası ve ağabeyleri şehit olmuş, annesi de acıdan yataklara düşmüştür. Artık yaşamak için bir gayesi yoktur, tek yaşam kaynağı Çanakkale cephesine gidip yararlı olmaktır. O da yaşlı eşeğini almış, nal işleriyle uğraşan Nikola'nın yanına gitmiştir. Eşğine nal çaktırıp Çanakkale'ye gidecek, elinden ne gelirse yapacaktır. Doktor Mürsel tarafından görevlendirilen Aydın, emektar atına nal çaktırmak için Nikola Usta'nın dükkânına uğramış, Zübeyde ile Nikola'nın diyalogunu duymuştur. Nikola, elinde nal olmasın rağmen Zübeyde'nin

eşğine çakmamaktadır. Bunun nedeni, Zübeyde'nin Çanakkale'ye gideceğini söylemiş olmasıdır. Aydın'ın sert konuşmasıyla Nikola Usta, önce Zübeyde'nin eşğine nal çakmıştır. Ayrıldıklarında eşğini Aydın'a bırakan Zübeyde “Bekle beni Çanakkale’de Aydın Bey. Ne yapıp yapıp geleceğim. Sözümünden dönmem!” (VÇ-G2, s. 142) diyerek kararlılığını ortaya koymuştur.

Zübeyde, Çanakkale'ye gitme ve Nikola'dan oç alma dürtüsüyle bir gece Nikola Usta'nın dükkânına girerek nalları çalmıştır. Amacı, nalları çok ihtiyaç duyulan Çanakkale'ye götürmektir. Köylü toplanmış, o kadar nalı ve mılı varken niçin cepheye yollamadığını sormaya başlamıştır. İş, Nikola Usta'nın mallarının çalınmasından çok köylünün eteğindeki taşların dökülmesi şekline dönüşmüştür. Köylü, muhtarı bir köşeye çekip nalları Zübeyde'nin alıp Çanakkale'ye gittiğini söylemiştir.

Zübeyde, yorgun argın, vücudunda yaralarla yol almaktadır; aç ve susuzdur. İnanmış olması, ona tüm bu sıkıntıları unutturmaktadır. Sara hastası olan Zübeyde bayılmış, bir akrep de Zübeyde'yi sokmuştur. Kendine gelen Zübeyde, aklından şu düşünceleri geçirmiştir: “Her şey.. bitti. Yetişemez artık bu nal, bu mih yetişemez., yetişemeyiz biz..” (VÇ-G2, s. 319). Kendini toparlamaya çalışan Zübeyde'nin aklı Çanakkale'dedir; nalları oraya götürüp hayvanların daha iyi şartlarda yürümesini temin etmek istiyordur. Böylece, cephedeki nakil işleri için bir faydası dokunacaktı. Bunları düşünürken, omuzlarını oynatarak “Hayırrr! Gidecek!. Bu nallar Çanakkale'ye ulaşacak!” (VÇ-G2, s. 220) demiştir. Hala Hatun, Zübeyde'yi görmüş ve köye götürmek istemiştir ama Zübeyde hâlâsandığın içindeki nalları düşünmektedir. Bir bakıma, genç kadın vatan toprakları için kendi bedeninden, bedeninin sağlığından vazgeçmiştir. “Onu, onların, Çanakkale'ye gitmesi, onların Çanakkale'ye gitmesi gerektir. Ana, ana sana emânettir onlar” (VÇ-G2, s. 322). Zübeyde, kendini kaybedene kadar Hala Hatun'dan bu nalları Çanakkale'ye ulaştırmasını istemiştir.

Zübeyde'nin vefat etmesinden sonra bir kadın kahraman olarak Hala Hatun, ön plana çıkmıştır. Her ne kadar yaşı, cepheye gitmek için uygun değilse de Zübeyde tarafından ona verilen görev, cephe için büyük bir yararlılık örneği olacaktır. Yaşlı kadın, bunun bilincindedir ve köyün, delikanlılığa yaklaşmış çocuklarından Ali'yi nalların getirilmesi için görevlendirmiştir. Bunu da bir emaneti sahibine ulaştıracakmış gibi hassasiyet ve gizlilikle yapmaktadır. Ali'nin köyden topladığı çocuklarla bir Rum ailenin evini ateşe veren Hala Hatun, onların arabasını alarak nalları Çanakkale'ye götürmek istemektedir. İş tamamlanınca Ali de Hala Hatun'la gelmek istediğini söylemiştir. Rum ailenin gençlerinin kovalamacası, Hala Hatun'un arabayı hızlı sürmesine, bu da atın

yorulmasına neden olmuştur. Atın terlediğini görünce yaşlı kadının aklı başına gelmiş ve hırsızlık malıyla nalları Çanakkale'ye götürmeyi kendine yakıştıramamıştır. “(...) Arabayı da kaçırdık. Fakat, bak, fakat dedim, iyi dinlemelisin, imansızdan kaçırılmış atla arabayla ben Çanakkale'ye emânet götüremem. Zorda kalıp götürürsem teslim edemem.” (VÇ-G2, s. 355). Aslında, sandığın içindeki nallar da çalıntı maldır ama yaşlı kadın, bunların bedelinin Zübeyde'nin canıyla ödendiğini düşünmektedir. Atı ve arabayı teslim ettikten sonra yola düzülen Hala Hatun ve Ali, Enver Paşa tarafından Çanakkale'de yeni kurulacak olan hastanede görevlendirilen Doktor Mürsel'in arabasıyla karşılaşmıştır. Biraz konuştuktan sonra Hala Hatun, yüklerinin emanet olduğunu ve Çanakkale'ye yetişmesi gerektiğini söylemiştir: “Senin anlayacağın, Çanakkale'ye gitmesi şart olmuştur. Adaktır. Ne demek olduğunu bilirsin be kızanım, Türksün.. Müslümansın, bilirsin.” (VÇ-G2, s. 415). Hala Hatun, Gelibolu'ya giden bu yolun ancak Çanakkale'ye dahil olmak isteyen gönüllüler tarafından kullanılacağını bildiği için hiç tereddüt etmeden Doktor Mürsel'den kendilerini Çanakkale'ye götürmesini istemiştir. Araca binen ikili, Doktor Mürsel'le Gelibolu'ya seyahat etmeye başlamıştır. Doktor Mürsel'in amacı, cephede kılınacak olan cuma namazına yetişmektir; Doktor Mürsel, bombardıman başladığında namaz kılanların bulunduğu yere yaklaşmış olan araçtan Hala Hatun'u çıkarmış, güvenli bir yere yerleştirmiştir. Doktor Mürsel, Allah'ın kendilerini bunun için geciktirdiğini düşünmüştür; eğer daha erken gitmiş olsalardı, muhtemelen onlar da ateşin hedefi olacaktır. Ali şehit olmuştur, yaralanan Hala Hatun, nalları sayıklamakta, yerine yetiştirilmesini istemektedir. “Sandık (...) Emânet (...) Zübeyde kızım., emânet yerine ulaştı” (VÇ-G2, s. 498) demiştir. Son nefesinde, eşini sayıklayan Hala Hatun'un Hafız Emir'in karısı olduğunu anlayan Doktor Mürsel çok şaşırmıştır.

Aydın, Doktor Mürsel'in emriyle Hafız Emir Ağa'nın eşi Hala Hatun'u bulmuştur. Doktor Mürsel, Hala Hatun'un kızı Zehra'nın Çanakkale cephesinde yararlılık göstereceğini söylemiştir ve Aydın da Hala Hatun'u bunun için ziyaret etmiştir. Hala Hatun ve Zehra'yı bulan, onlarla birlikte tarlada çalışan Aydın, giderken Zübeyde'den aldığı eşeği kendilerine bırakabileceklerini söylediğinde Zehra, “Çanakkale'ye adanmış almak hayınlık olur, biz hayın mıyız ki?” (VÇ-G2, s. 169) demek suretiyle tepkisini göstermiş, ardından o eşeğe kendisinin binip de Çanakkale'ye gideceğini belirtmiştir. “Ben ona binip yanında geleceğim. Burada kalırsa nasıl yürüyerek giderim Çanakkale'ye?” (VÇ-G2, s. 169). Bu sözün üzerine Hala Hatun, hiç tereddüt göstermeden, karşı çıkmadan, sözü eğip bükmeden Zehra'nın ağasının eşyalarını giyerek cepheye gidebileceğini söylemiştir. “Yürürsün şimdi yukarıcığa, giyersin urdan

ağacığından kalma urbarları, olursun bir kıyacak kızan, sunracığıma düşersin yollara., İster misin gitmek? Büyle olur, büyle gidersin niyetliysen. (...)” (VÇ-G2, s. 170). Anadolu’nun var olması ancak Çanakkale’nin Türklerde kalmasına bağlıdır, yaşlı kadın da bunun bilincindedir. Anadolu’yu her ne pahasına olursa olsun korumak için en değerli şeylerini vermeye razıdır. Hala Hatun, sahra hastanesinde çalışırken vefat etmiştir. Doktor Mürsel, Hala Hatun’un kızı Zehra’nın yanına yaklaşıp “Hala Hatun bizim hastanemizin ikinci şehididir, mübarek olsun hepimize; yeri cennettir, üzülme.”(VÇ-D, s. 37) demiştir. İlk şehit ise Hala Hatun’la gönüllü olarak Çanakkale’ye gelen Ali’dir.

...*Ve Çanakkale-Gördüler* isimli romanın kadın kahramanlarından biri de Semiha’dır. Tüm umutsuzluklara rağmen Çanakkale’ye gidip yapabileceklerinin en iyisini yapma telaşında olan Semiha, Harbiye Nezareti’ne gitmiş, oradaki bir yaşlı subayla görüşmüş ve ona meziyetlerini anlatmıştır: “(...) Ben Dâulmuallimât mezunuyum efendim. İngilizce bilirim. Elim, hemşireliğe yatkın, sayılır.” (VÇ-G2, s. 523). Annesinden haber olarak cepheye katılan Semiha, yine de durumun annesine bildirilmesini istemiş, ondan helallik dilediğinin söylenmesini rica etmiştir. ...*Ve Çanakkale-Döndüler* isimli romanın başında Semiha’nın Doktor Mürsel yönetimindeki sahra hastanesine gelip göreve başlamasına yer verilmiştir. Semiha, annesi yeni vefat eden Zehra’yla görev başı yapmıştır.

Savaşı gören, eşi subay olan Türk kadınları, ellerinden ne gelirse yapmak için çabalamaktadır. ...*Ve Çanakkale-Döndüler* isimli romanda, Hesna da bir çırpınama ve çabalama içindedir. Yüzbaşı Ali’nin, bir tesadüf eseri Doktor Mürsel Bey’in köşküne yerleşen eşi Hesna, köşkün kahyası Osman Efendi’nin Zalim Nuru’yla Çanakkale’ye gitme konusunda anlaştığını duymuş, ona kendisinin de Çanakkale’ye gitmek istediğini söylemiştir. Osman Efendi, köşkün sahipsiz kalmasının iyi olmayacağını söylemesi kar etmemiş, Hesna’ya olumlu yanıt vermek zorunda kalmıştır. Hesna, Osman Efendi ve Zalim Nuru’yla yola çıkarken Sabri de onlarla gitmek istediğini söylemiş ve arabaya binmiştir. Araba ilerlerken Sabri, hem annesinin Çanakkale’ye gitmemesi hakkındaki sözlerini, eşi Fehamet’i ve olması muhtemel çocuklarını düşünmüştür. Bu esnada Hesna, bir gece kendisiyle birlikte olup da sonra cepheye giden eşi Yüzbaşı Ali’yi düşünerek iki erkeği karşılaştırmıştır:

Hesnâ, Sabri’nin silindiği boşlukta Yüzbaşı’yı görür gibi oldu; genç., pırıl pırıl, yiğit yüzüyle Yüzbaşı Ali Efendi, gitmesi gereken görevine, evliliğinin ilk sabahı gözünü kırpmadan gitmişti., dönmemişti. Bir süre Hesnâ, Sabri’nin Fahamet’e

dönüşü ile Yüzbaşı kocasının dönmeyişini birbirine bağlamak İstedi. O dönmeyiş mi güzeldi, bu geri dönüş mü...? (VÇ-D, s. 71-71).

Cepheye varan Hesna, sahra hastanesinde göreve başlamıştır. Geldiğinde etrafta konuşulanlardaki “Yüzbaşı” sözünü duyunca eşi aklına gelmiş ve eşinin orada olabileceğinden şüphelenmiştir. Gizli bir görev için düşman hattına giden Yüzbaşı Ali dönmüş, Recep Çavuş ona “Hesna yenge”sinin hastanede olduğunu söylemiştir. Görev dönüşünde Miralay Mustafa Kemal’in yanından çıkan Yüzbaşı Ali, hemen hastaneye gitmiştir. Ancak bu arada Hesna’nın gönlü Doktor Mürsel’e kaymıştır fakat tam olarak seçim yapamamaktadır. “Yüzbaşıyı düşünürken yine Doktor Mürsel’i hatırladı; hakkı olmadığını bildiği bir elmaya uzanan kız çocuğunun korkuları doldu yüreğine, lâkin elmadan vazgeçemiyordu gönlü.” (VÇ-D, s. 397). Recep’le hastaneye doğru giden Yüzbaşı Ali, Hesna’nın Doktor Mürsel’le yakınlaştığını düşünüp birden geri dönmüş ve Miralay Mustafa Kemal’in odasına girmiş, Gönüllü Cevdet’in birliğinin başına geçip ön hatlarda savaşmak isteğini dile getirmiştir. Hesna’nın kendi yokluğunda Doktor Mürsel’le aşk ilişkisi kurduğunu düşünen Yüzbaşı Ali, bu şüphelerinin gerçek olabileceğini düşünerek savaşmak suretiyle şehit olmayı ve bu azap veren düşünceden kurtulmayı planlamıştır. “27’nci Alay 12’nci Taburda Cevdet’in Gönüllü Birliği’nin başına geçebilir miyim? Önde olmak istiyorum. İsteğimi sormuştunuz Miralayım! İzin verirsiniz en Önde olacağım!” (VÇ-D, s. 398).

6.8. Cephe Gerisinde Askerlerin Durumu

Çanakkale Muharebelerini konu alan romanlarda cephe gerisi canlı bir panorama halinde verilmektedir. *Nisan’ın İki Günü*’nde başkahraman İhtiyat Zabiti Levent ile Yüzbaşı Selim cephede askerler ile birlikte düşman gemilerini beklemektedir. Siperlerde dostane bir ilişki vardır. Komutanlarla askerler arasındaki ilişki, adeta ağabey-kardeş ilişkisidir. Savaşın kazanılmasının arkasındaki sır da burada yatmaktadır. Gelibolu’da bulunan Levent ve Selim, Çanakkale’nin top mermileriyle dövülmesi karşısında siperlerin onarılması lazımdır. Selim, bu işlerin önemli olduğunun farkındadır. Kumandanların derdi, sadece düşmana karşı iyi bir savunma yapmak değildir, aynı zamanda onlar askerlerinin canlı kalmasını, sağ salim evlerine dönmelerini de istemektedir. Bu yüzden de savaş kadar cephe gerisindeki askerlerin selametini de düşünmektedir. Bir gün, düşman rastgele ateş etmeye başlar; siperin ucunda hasar vardır. Bunun sebebi ise Bahri Çavuş’la Karabet’in kum torbalarını farklı amaçlar için kullanmasıdır. Yüzbaşı

Selim durumu fark edince Bahri Çavuş'tan hesap sorar; ilk önce Bahri Çavuş'un üniformasının yamandığını öğrenir, ardından Karabet'in yanına gider ve kalan çuvalarla Karabet'in sargı bezi yaptığını görür. Aslında sinirli olan kumandan, siperin zarar görmesine neden olan bu olay karşısında iki askere de kızmayı düşünmektedir fakat onların kendi ihtiyaçları ve askerlerin sağlığı için kum torbalarını kullandığını görünce dayanışma karşısında gözleri dolar, sevinir ve kızmadan Karabet'in yanından ayrılır: "Yüzbaşı ne diyeceğini şaşırdı bir an. Eliyle Karabet'in omzuna birkaç defa "aferin" anlamında vurdu. Doğruldu. Siperleri onarmaya çalışan askerlere baktı. Yüzündeki kederli ifadeyi saklamak ister gibi yere bakarak yürüyüp uzaklaştı." (NİG, s. 62).

Cephe gerisinde askerlerin sağlık durumu ve yaşam şartlarının iyileştirilmesi, komutanların en önemli sorumluluk alanları arasında yer almaktadır. Yüzbaşı Selim, bunun için askerlerine olumsuz bir şey söylemez.

Cephede savaş telaşı yoktur, askerler tepelerine bomba yağarken bile birbirlerine şaka yapmaya devam etmektedir. Bu, savaşın artık sıradanlaşmış bir olgu olduğunu ortaya koyan bir durumdur ama öteki taraftan cephedeki şakalaşmalar ve takılmalar başka bir olguyu da ortaya koymaktadır: Askerlerin morallarını yükseltmek.

Nisan'ın İki Günü'nde Bahri; sürekli olarak Karabet'e takılmakta, ona şakalar yapmaktadır. Bahri bu şakaları yapmaya devam ederken Avşar Onbaşı, Karabet'e, babasının ortak olduğu bir Ermeni yakınlarından bahseder ve kendisini ona benzettiğini söyler. "Karabet, sana baktıkça Hakop Amca'yı hatırlıyorum. İyi adamdı ha." (NİG, s. 85). Bu, açık bir biçimde Karabet'i takdir ettiğini, cephede onların yanında bulunmasından dolayı mutlu olduğunu ortaya koymak için söylenmiş bir sözdür. O anda, Turçin isimli Bosnalı bir askerle konuşurlar ve onun da Ankara'ya göçüp de Balkanlarda kalmamalarına hem hayret ederler hem de bunu takdir ederler.

Cephe gerisinde Türk askerleri, son derece ciddi bir dayanışma içindedir. Birbirlerini her hal ve şartta düşünmekte, haklarını birbirlerine helal etmektedir. Vatan için yapılan bu dayanışma, onların diri ve dinamik olmasını sağlamaktadır. *Koçaklar 1915*'te bu dayanışmanın çok somut bir örneği vardır. Şehitlik mertebesine ulaşmış olan İbrahim Onbaşı'nın arkadaşı Halil'e verdiği borcu helal ettiğine dair notu cephe gerisindeki dayanışmanın boyutlarını ortaya koymaktadır: "Ben, İbrahim Onbaşı. Beybaş köyünden arkadaşım Halil'e bir mecit borç vermiştim. Kendisi beni göremedi. Onu arayıp diyecek vaktim de yok. Biraz sonra biz de taarruza kalkacağız. Belki ben dönemem. Arkadaşıma söyleyin hakkımı helal ettim." (K1915, s. 151).

Vardar Rüzgârı 'nda, başkahraman ve anlatıcı Cenap Bey, daha önce karada görev yapmış askerlerin durumunu, onların psikolojilerini gözlemlemiştir. Askerler, perişan haldedir, ne yapacağını bilemeyen bu askerler hem savaşma azmiyle doludur hem de ölmekten korkmaktadır. Geride bıraktıkları ise onların hatıralarla yaşamalarına neden olmaktadır. Kendisi de geride eşi Dimitra ve oğlu Ferhat'ı bırakan Cenap Bey, bütün bunları bizzat yaşamış biri olarak net gözlemler yapmıştır.

Pek çoğu Malkara, Çorlu, Hayrabolu çevresinin gençlerinden, kalan kısmı depo alaylarından toplanmış neferler ya da benim gibi İstanbul'un Pangaltı semtindeki acemi ocağında yetiştirilerek On Dokuzuncu Fırka'ya katılmış ihtiyat zâbitleri arasında, hayatı boyunca karadan hiç ayrılmamış olanlar, deniz tutması yüzünden vapurun her köşesine kustumuklar saçıyordu. Üstelik, bir taraftan can korkusu, bir taraftan da sılasını, sevdiklerini terk etmenin acısı kimilerini âdeta dilsizleştirmiş kimilerini ise aksine dayanılmaz biçimde gevezeleştirmişti. (VR, s. 68).

Kan ve Çiçekler isimli romanda cephe gerisinde bazı askerler uygunsuz davranışlar sergilemektedir. Kumar oynayan, sonra da kavga eden iki asker; birliğin nizam ve intizamını bozmaktadır. Başçavuş Hilmi, bu iki askeri Tayyar'ın yanına getirmiş ve durumu izah etmiştir. Diğer askerlere kötü örnek olmalarından ve askeri nizamı bozmalarından korkulmaktadır. Bunun için Tayyar askerlere şunları söylemiştir: "Vatan toprakları bu hâldeyken siz kumar oynarsınız ha... Bre çulsuzlar!" (KÇ, s. 80). Bu askerlere, iki gün yemek yememe cezası vermiştir.

Cephe gerisinde asker perişandır, *Çanakkale Yanarken* isimli romanda, erlerin giyecek yeni bir postal bulamadığı görülmektedir. Savaşmak için gereken silah ve mühimmatın yanında ayakta durmaya yardımcı olacak eşyaların da bulunmaması, askerleri zor duruma düşürmektedir. Bir de buna anne baba hasreti eklenmektedir. Vanlı askerin postalının topuğu kopmuştur, Cevat Paşa siperleri dolaşırken bu askerle karşılaşmış ve ona niçin ağladığını sormuştur. Ermenilerin yaptığı katliamlardan bahseden asker, ailesinin Ermeniler tarafından öldürüldüğünü belirtmiştir:

"-Oğlum niye ağlıyorsun!

-Annemi, babamı, küçük kardeşlerimi öldürdüler.

-Kimler?

-Ermeniler. Van'da yakıp yıkmadıkları Müslüman evi, kıymadıkları can kalmadı. Ben kaçıp kurtuldum. Askere yazıldım." (ÇY, s. 156).

Sadece düşmanla değil, cephe gerisinde pek çok zorlukla savaşan askerler, bir yandan da ailelerini özlemekte, onları düşünüp üzülmektedir.

Romanda, dikkat çekici bir olay da Yarbay Mustafa Kemal ile Asteğmen Osman arasında geçmiştir. Asteğmen Osman, atandığı birliğe gittiğinde komutanı Mustafa Kemal ile karşılaşmıştır, iki askerin de Selanikli olması, birbirlerine askerlikten de öte farklı bir duyguyla yakınlaşmalarını sağlamıştır. Mustafa Kemal, hemşerisini, hiç âdeti olmadığı halde bir sandalyeye davet etmiş, onunla Selanik hakkında konuşmaya başlamıştır. Cephedeki dostluk ve ortak arkadaşlıklar, askerlerin birbirine yaklaşmasını sağlayan ana duygulardan biri olmuştur. Mustafa Kemal, Osman’a kimleri tanıdığını sormuş, Asteğmen Ahmet Mithat Efendi’nin kitapçı dükkânında çalışan Doğan’dan bahsetmiş, Mustafa Kemal de Doğan’ı iyi tanıdığını belirtmiştir. Sonra, Mustafa Kemal, Osman’a şu sözleri söylemiştir: “Şimdi daha iyi hatırladım. İttihat Terakki Cemiyeti’ne İstanbul’dan gelen gazete ve dergileri o dağıtırdı. On üç-on dört yaşlarında bir çocuktuk. Ziya Bey’in, Ömer Seyfettin’in toplantılarına da geldiğini hatırlıyorum. Peki, sen de gelir miydin?” (ÇY, s. 362).

Cephe gerisindeki bu tip sohbetler, askerlerin bir an için de olsa savaş atmosferinden uzaklaşarak kendilerini dinlemesini sağlamaktadır. Mustafa Kemal ile Osman arasındaki bu konuşma hem onların birbirlerine bağlanmalarını sağlamıştır hem de millî duygularının daha da artmasına yardımcı olmuştur.

Türk askerini, meşgul eden tek şey düşman kuvvetleri değildir; Türk askeri, özellikle yaz aylarında sineklerle de savaşmak zorunda kalmıştır. *Operasyon 1915-Çanakkale* isimli romanda, tuvaletlerin ve mutfakların bulunduğu noktalarda yoğunlaşan ve Türk askerinin sınırlarını bozan sineklerden bahsedilmiştir.

Seddülbahir’de siper sığınaklarında duvarlara sinen sinekleri yakarak uyumak âdettendi ama sabah kalkan bir askerin, akrabalarının hesabını sormaya gelen kindar sineklerden kurulu bir intikam taburu ile karşılaşacağı kesinlikle göze alması gerekiyordu. Sinek her yerdeydi. Tıraş olurken, yürürken, konuşurken askerlerin yüzünü kaplıyordu. Cibinlik düşünülmediği için bu azaptan askeri koruyan şey yüze örtülen tüylü bir peçeydi. (O1915-Ç, s. 215).

Hem Türk askerini hem de düşman kuvvetlerine mensup askerleri sinekle birlikte sıcak da rahatsız etmektedir. Temmuz ayının çekilmez sıcaklığı bağladığında, cephedeki askerler kendilerini çöldeymiş gibi hissetmektedir. Özellikle, metalden yapılan nesnelere -mesela miğfer, yemek tabağı ve kaşığı- dokunmak imkânsızdır.

Masmavi bir denizin kenarında gölgede 36 dereceyi bulan sıcaklık askerlere çölü hatırlatırken yaşamı çekilmez hale getiriyordu. Gölgenin olmadığı ve sabah saat dörtten akşam sekize kadar güneşin yoğun baskısı altında kalan ön siperdeki askerler adeta kavruluyorlardı. Güneş konserve kutularındaki etin yağın eritmişti. Yemek için gelen çinko tabaklara el değdirilmiyordu. Askerlerin kurşundan korunmak için miğferi olduğu doğrudu ama gündüz 40 dereceyi aşan sıcaklarda kimse onlara el bile sürmüyordu. Üstelik artık kimsenin üniformayla bile işi yoktu... (O1915-Ç, s. 218).

Bütün bunların yanı sıra, cephe gerisindeki Türk askerleriyle düşman askerleri birbirleriyle iletişim kurmaya, eşyalarını değiş tokuş etmeye başlamıştır. “Savaşın insani yüzü” olarak adlandırılabilir bu durum karşısında düşman askerleri, Türklerin kendilerine anlatıldığı gibi “yamyam, zenci, vahşi” insanlar olmadıklarını görmüştür. “Zamanla takaslar başladı; bir adet sığır eti konservesine karşılık bir paket sigara...” (O1915-Ç, s. 218).

Birbirini kaybeden, öldü zannedilen aile fertleri, farklı tesadüflerin eseri olarak cephede karşılaşabilmektedir. Bu da savaşın, vuslat açısından bir umut olduğunu göstermektedir. *Bir Ulu Destan-1915 Çanakkale* isimli romanın başkahramanı Hüseyin Sabri, yıllar önce evden ayrılan ve hekim olan ağabeyiyle, yaralandığında karşılaşabilmiştir. Yaralandığı yerden, Gelibolulu bir ailenin yardımıyla hastaneye getirilen Hüseyin Sabri, abisi Doktor Ahmet Rasih’e emanet edilmiştir. Yaralıyı gören hekim “Bu, bu benim kardeşim Hüseyin Sabri!” (BUD-1915Ç, s. 67) demek suretiyle tepkisini açığa vurmuştur. Ahmet Rasih, Cevat Paşa’yla kardeşini bulmasıyla ilgili olarak konuşurken çok sevindiğini, bu olayın onun için moral verici olduğunu ifade etmiştir: “Son günlerde böylesi büyük bir mutluluğa şiddetle ihtiyacım vardı. Şükür kavuştuk, dünyalar benim oldu, çok özlemişim onu.” (BUD-1915Ç, s. 86).

Askerler, savaş dışında vakit geçirebilmek için türlü aktiviteler yapmaktadır. Güç oyunları da bunlardan biridir. Bu sayede hem savaşın sıkıntılarından uzaklaşmaktadırlar hem de başarı konusundaki azimlerini artırmaktadırlar. Güreş de bu aktivitelerden biridir. *Fındık da Tatlı Çıktı* isimli romanda Halil ile Selim, güreş tutmuş, askerlerin ve komutanların bir kısmı Halil’i, bir kısmı da Selim’i desteklemiştir. Güreşenler için ayrı bir rahatlama seansı olan bu oyun, seyirci askerlerin tezahüratlarıyla eğlenceli bir etkinliğe dönüşmektedir. Askerler, keplerini havaya atmakta, bağırarak içlerini boşaltmakta ve zamanı daha güzel bir biçimde geçirmektedir. Güreşin sonunda Halil, Selim’i yenmiştir. “Bu güreş cephedekiler için büyük moral olmuştu. Bir gün sonra

yaşayacakları cehennemde görecekları vahşetle akıllarından uçup gidecek, eğlendirici, küçük bir anı...” (FTÇ, s. 58).

Bazı askerler de düşman saldırıları esnasında yaşadıklarını düşünmemek için kendilerine meşguliyetler bulmaktadır. Hasan da bunlardan biridir. Hasan, düşman saldırısı esnasında bacıklarını kaybeden emektar katırı ve subaylardan birinin acı çekmemesi için katırı başından vurmasını hatırlamış, onun acı çeken halini gözünün önünden uzaklaştırmak için işle ilgilenmeye başlamıştır. “Hasan katırı düşünmemek için kendisini işe verdi.” (FTÇ, s. 59). Hasan, işiyle ilgilenirken gözcülük yapan Okumuş Ali de sevgilisi Songül’ün hatırasıyla meşguldür. İngilizlerin gemisine bakarak onunla gemi yolculuğu yapmayı ve farklı yerleri gezmeyi düşünmektedir.

Cephe gerisinde, askerler arasında farklı sorunlar da çıkmaktadır. Sivaslı Ersin, Çarık isimli bir köpeği beslemekte, onunla ilgilenerek mutlu olmakta, vaktini yararlı bir iş yaptığına dair düşünceyle daha mutlu geçirmektedir. Ancak bencil ve sadece kendini düşünen bir asker olan Murat, içine kapanık bir karaktere sahip olan Sivaslı Ersin’le uğraşmakta, onun Çarık’ı beslemesini eleştirerek hırgür çıkarmak istemektedir: “Bu sefalet içinde bir de senin itini mi besliyoruz? (...) Onun yediği ile bir asker daha doyar.” (FTÇ, s. 61-62). Sevgilisi Matilda’yı düşünen Murat, saracak birilerini aramaktadır; diğer askerler Ersin’in kendi yemeğini paylaştığını söylese de Murat, kavga etmek için elinden geleni yapmaktadır. Çünkü askerlik ve vatan gibi duygular ona uzaktır. “O kadar yemekle doyuyorsa artanı ite değil bir arkadaşına versin, o it mi savaşıacak?” (FTÇ, s. 62) diyen Murat’a karşı Ersin, soğukkanlı bir şekilde yaklaşp kavgaya mahal vermemiştir.

Kara savaşı başladığında Fahri isimli er yaralanmıştır. Fahri, okuma yazma bilmediği için daha önce, Okumuş Ali’den mektup yazmasını istemiştir ama şartlar müsait olmadığı için bir türlü Ali, mektubu yazamamıştır. Kara savaşı başladığında yaralanan ve ölmek üzere olan Fahri’yi olay mahallinden uzaklaştırmaya çalışan Ali’ye Fahri, mektup yazıp yollamasını istemiştir. Annesine yazılacak mektupta havaların nasıl olduğu, sevdiği kızın evlenip evlenmediğini sormasını istemiştir. Bu esnada, bacağı şiddetli şekilde yaralanan Ali, hem Fahri’yi taşımakta hem de ona mektubu kesin olarak yazacağını söylemektedir. “Söz veriyorum Fahri, mektubunu yazıp postalayacağım.” (FTÇ, s. 125). Ali, mektubu Fahri’nin Akşehir’deki annesine yollamıştır. Mektubu okuyan “Sultan Ana biricik Fahrisini savaşırken” hayal etmiştir.

Cephe gerisinde askerler, kendileri için farklı uğraşlar geliştirmiştir. Sevdiklerine mektup yazarak hasret giderenlerin yanı sıra resim çizenler de vardır. *Gelibolu Cehenneminden Mektuplar-Buz Yarısı* isimli romanda, subay olarak görev yapan Burhan

da bunlardan biridir. Burhan, annesine mektup yolladığı gibi İstanbul'daki tarihî mekânların ve Gelibolu'nun farklı manzaralarının resmini de mektup kâğıtlarına aktarmıştır. Bu resimler, onun savaş psikolojisini üzerinden atmasını, hayata tutunmasını ve motive olmasını sağlamaktadır.

Birkaç gündür elime geçen mektup kâğıdından biraz büyükçe bir tahta parçasına bir şeyler karalıyorum. İmkân olsa da onu sana göndersem. Üzerinde Boğaz'ın mavisi var, Kaz Dağlarının yeşili, toprağın karası... Tüm Gelibolu yarımadasını resmettim o tahta parçasına; adaları, sahilleri, insanları... İnanır mısın daha bir sürü yer arttı. Ben de İstanbul'u çizdim içine Kız Kulesini, vapurları, martıları, kılıç balıklarını... Camileri çizdim, içine hanları, hamamları, kasırları... Topkapı Sarayını da unutmadım tabii. Beylerbeyi Sarayını, Yıldız Sarayını... (GCM-BY, s. 216-217).

Cephedeki asker, savaşın etkisiyle kendisini sigarayla oyalamaktadır. Sigara, onlar için bir teselli aracıdır ve bu yüzden sürekli olarak sigara içmektedirler. Burhan, sigaraya alışmadığı için çok memnundur. “Erat siperlerinde tütün içmekle meşgul, kimisi arkadaşlarının yiyemediği tayınları yiyor. Neyse ki şu zehre burada da alışmadım. Küçüğünden büyüğüne herkes burada şu zıkkımla avunuyor.” (GCM-BY, s. 254).

Cephe gerisindeki askerler, her zaman dostça ve kardeşçe yaşamamaktadır. Özellikle yemek söz konusu olduğunda herkes, kendi tayınını bir miktar da olsa fazla almak istemektedir. *Çanakkale Mahşeri* isimli romanda askerler, çorba kavgası yapmaktadır. Kimisi çorbasını almadığını savunmaktayken çorba dağıtanlar da yeteri kadar çorba verdiklerini iddia etmektedir. Sabırların taşmış olması, savaş psikolojisi ve açlık askerlerin tavır ve davranışlarındaki ölçünün kaçmasına neden olmaktadır. “Kazanların bulunduğu yerde kavga çıktı. Çorbayı dağıtanlar önlerindeki kafalarına kepçeyle vuruyorlardı. Birisi kazanı devirince, iş hepten çığırından çıktı; tekme, tokat birbirine karıştı.” (ÇM, s. 39).

Askerlerin arasında böyle kavgalar çıkarken subaylar da vakit geçirmek için birbirlerine Binbir Gece Hikâyelerini okumaktadır. Bu da onların savaş atmosferinden uzaklaşmasını sağlamaktadır. “Subayların eline nasılsa, Binbir Gece Masalları kitabı geçmişti. Mahrumiyet bölgesinde bu kitap onlar için değer biçilmez bir hâzineydi. Geceleri mayın toplama hücumunu beklerken, karargâhta toplanırlar; birisi okur, diğerleri dinlerdi.” (ÇM, s. 43). Bazen telaffuz hatalarından dolayı birbirlerine gülen askerler, aynı zamanda eğlenmektedir ve bu da onların savaş korkusunu atlattıklarının göstergesidir.

Çanakkale’de savaşan askerlerin, tesadüf eseri ya da bilinçli olarak birbirleriyle karşılaşması onlar için çok büyük bir sevinç vesilesi olmaktadır. *Çanakkale Mahşeri*’nin yaşlı kahramanlarından biri olan Oğuz Amca, köylüsü Rıza tarafından ziyaret edilince çok mutlu olmuştur. Oğuz, Rıza’yla karşılaştığında memleketini hatırladığını, memleketinin havasının cepheye geldiğini ifade eden şu sözleri söylemiştir: “Allah razı olsun; bana memleketin havasını getirdin.” (ÇM, s. 98). Oğuz, Rıza’dan oğulları Hasan ve Akif’in şehit olduğunu öğrenmiştir, bu haberle derinden sarsılmış ama Rıza’ya bunu belli etmemeye çalışmıştır. “Renk vermemeye çalışan Oğuz Amca’ının bakışları parça parça oldu; yüreğinde kızgın bir demir derinleşiyordu. İki oğlu da bütün masumluklarıyla gözlerinin önündeydi. Bir düğüm boğazına ilmik attı; boğuluyordu.” (ÇM, s. 100). Oğuz Amca, Çanakkale’ye gelen ama hiçbir şekilde haber alamadığı oğlunu özlemektedir. Savaşın yoğunlaştığı ve son demlerine vardığı dönemde bir cephede bir türkünün söylendiğini işitmiş, bu türküyü söyleyenin de oğlu Mustafa olduğunu anlamıştır. “Yüzünü sol avucunun içine alan Oğuz Amca, bütün yakışıklılığıyla Mustafa’sını görüyordu. Mustafa’sı sağdı, yanındaydı; kızı Nadiye, karısı Hatice nasıldılar?...” (ÇM, s. 517). Oğuz Onbaşı, çocuğunu sağ salım görmüş, ailesinden de haber almıştır.

Cephe gerisinde, kimi askerler, okuldan arkadaş oldukları için buluşup hasret gidermekte, eski günleri yâd ederek üzerlerindeki stresi atmaya çalışmaktadır. Bu, onlar için bir rahatlama, savaşın ağırlığından uzaklaşma aracıdır. Bu çerçevede “Seddülbahir ve Arıburnu’ndaki Tıbbiye öğrencileri sözleşerek, cuma günü için izin aldılar. (...)” (ÇM, s. 112). Nazmi, Hasan Şakir, Yusuf, Nevzat ve Raif; Eceabat’tan Çanakkale’ye geçmiş ve dertleşmişlerdir.

Askerler ruhuyla, duygularıyla ve düşünceleriyle insan olarak görülmekte ve bu çerçevede eğitilmektedir. *Diriliş-Çanakkale 1915* isimli romanda Asteğmen Mucip Kemalyeri, hatıra defterine, eğitim görmemiş, okuma yazma bilmeyen, duruşlarında kabalık bulunan, devlet tarafından yalnızca savaş sırasında hatırlanan bu insanları eğittiklerini yazmıştır. Böylece, onlara hak ettikleri değerin verildiğini, kendilerini sadece bir savaş makinesi olarak görmenin önüne geçildiğini ifade etmiştir:

Köylü, askere düzgün yürümeyi, hele koşmayı bilmeden geliyor. Görünüşleri hiç güven vermiyor. Okuma yazma bilen yok. Şaşılacak kadar bilgisizler. Çünkü devlet bu talihsizleri ancak askere ihtiyacı olunca hatırlıyor. Biz yalnız bedenlerini değil, ruhlarını ve beyinlerini de çalıştırdık. (...) (D-Ç1915, s. 72).

Bu talim aynı zamanda onların düşünce ve inançlarına da etkide bulunmaya yöneliktir. Anadolu’da çok yaygın olan hurafelere inanan ve hayatlarını hurafeler çerçevesinde kuran askerlere verilen eğitimler arasında inanç eğitimi de bulunmaktadır. Asteğmen Mucip, bunun hayati bir işleve sahip olduğunun farkındadır ve askerlerin bu dünyada yaşadıklarını fark etmeleri için böyle bir eğitimin şart olduğunun bilincindedir. “Kafaları hurafe doluydu. Dinimizin güzel kurallarını açıklayarak kafalarını hurafelerden temizledik.” (D-Ç1915, s. 72). Söz konusu eğitimlerin tümü de etkisini göstermiş, askerler daha dik, daha inançlı ve daha eğitimli insanlar haline gelmiştir.

Türk askeri, sineklerle de savaşmaktadır. Ateşkes sağlanamadığı için şehitlerle İtilaf Devletlerinin askerlerinin ölümleri savaş meydanında durmaktadır. Bu da yaz sıcaklığında karasineklerin askerlere hücum etmesine neden olmaktadır. Türk askeri, sineklerden korunmak için kaputlarını başlarına çekip yemek yemek zorunda kalmaktadır. “(...) Eğer küçük bir aralık kalmışsa, karasinek sürüsü buradan içeri dalıyor ve yemeğe ortak oluyordu. Bu iğrenç sorunu bit sorunu izleyecekti. Çünkü su yalnız içmek içindi.” (D-Ç1915, s. 394). Ateşkes sağlanınca ortalık temizlenmiş, asker en azından sineklerden kurtulmuştur.

Mektuplar, cephedeki askerlerin en önemli oyalanma araçlarından biridir. Mektuplar aracılığıyla hem yakınlarından haber almaktadırlar hem de savaş ortamından uzaklaşmaktadırlar. *Bir Çanakkale Destanı-Şehadetname* isimli romanda, Seddülbahir Tabyası’nın komutanı Binbaşı Hasan’ın, silah arkadaşı ve eşinden aldığı mektupla içi rahatlamaktadır. Özellikle, eşinden gelen mektup sayesinde ailesinin durumunu öğrenmekte ve onların sağlıklı olduklarına dair bilgi almaktadır. Arkadaşı Yarbay İsmail Hakkı, Kumkale’de görevlidir. Onun mektubu sayesinde Kumkale civarında olup bitenler hakkında bilgi sahibi olmaktadır.

Cephede tesadüflerin özel ve önemli bir yeri vardır. Daha önce sıkı arkadaşlık yapan gençler, bir görev münasebetiyle karşılaşmakta ve eski günleri yâd etmektedir. Bu onlar, bir motivasyon kaynağı olmaktadır. ...*Ve Çanakkale-Gördüler* isimli romanda bu tesadüflerden biri yaşanmıştır. İstanbul’dayken Doktor Mürsel sayesinde arkadaş olan Aydın ve Yarımyüz Sinan, cephede karşılaşmıştır. Aydın, “Aaa bu bizim Sinaaaa! (...) Sinan, sen ne arıyorsun buralarda böyle?” (VÇ-G2, s. 445) diyerek Sinan’a sarılmış ve hasret gidermiştir. Sinan da Aydın’ı görünce aynı garipsemeyi yaşamış, benzer tepkileri vermiştir: “Vay Aydın Beyim, hoş gelmişsin sen bizim buralarımıza” (VÇ-G2, s. 445).

Cephenin gerisinde, mesela hastanede askerler doktorlara yardımcı olarak onların işlerini kolaylaştırmaya çalışmakta, yaralıların bakımını daha iyi bir biçimde yapmalarını

sağlamaktadır. ...*Ve Çanakkale-Döndüler* isimli romanda, insanüstü bir gayretle çalışan Doktor Mürsel'e Yarımyüz Sinan, ihtiyacı olan her şeyi sunmaktadır. Çünkü Doktor Mürsel, çok yorulmuştur ve dinlenecek, kendine vakit ayıracak zamanı yoktur. Yarımyüz Sinan, Doktor Mürsel'e, şifa olsun diye özel olarak kaydattığı sudan getirmiş ve ikram etmiştir. "Yorgunluğunu alır beyim., yeni doğmuşa döndürür adamı, buyur, iç.." (VÇ-D, s. 17). Cephedekiler, birbirlerine yardımcı olmalarının gerektiğinin farkındadır. Bunun yanı sıra Sinan, başka işlere de koşturarak yorulmakta, bir saniye bile başını yastığa koyup dinlenememektedir. Sargı bezlerinin, çarşafların ve yastık kılıflarının yıkanması, kurutulması, bu işler için daha geniş alanların bulunması gibi işlerde çalışmaktadır. Hastaneye gelen doktor, hemşire ve sağlık araç gereçleri, Doktor Mürsel'i çok sevindirmiştir.

Susuzluk, düşman askerleri için çok ciddi bir sorundur; her türlü yiyeceğe sahipken su kaynaklarından mahrumdurlar. İstelyo isimli bir Rum asker, Yarımyüz Sinan'a bu durumu açıklayıp kendilerine su satıp satamayacağını sormuştur. Su satmayı kabul eden Sinan'a para teklif eden İstelyo, farklı taleplerle karşılaşmıştır: "Lâkin pisküvit isterim, un isterim, bayıltıcı ilâç, isterim. (...) Hastane hekim avadanlığı isterim, sargı bezi, pamuk. Her teneke suya bir o kadar ölçüde, anlaşırsak hesabı kolaydır." (VÇ-D, s. 31-32). Bunlar, Osmanlı askerinin en çok ihtiyaç duyduğu malzemelerdir. Anlaşmışlardır, tam birbirlerinden ayrılacakları sırada Sinan, İstelyo'yla aynı mahallede yaşadıklarını, babasının da Stavro olduğunu hatırlamıştır. Tesadüf eseri cepheye karşılaşmalarını garipseyerek durumu İstelyo'ya anlattığında Rum asker, bunun bir sakınca oluşturup oluşturmadığını sormuştur. Aynı gün, anlaştıkları yere Emre'yle giden Sinan, ihtiyaçları olan malzemeleri yüklenmiş, taşımaktadır. Ancak Emre, bu işten çok hoşlanmamış, durumu Yüzbaşı'ya açıklamanın doğru olacağını söylemiştir. Böyle bir alışverişin duyulmasını istemeyen Sinan da ondan söz almıştır.

İkinci buluşmalarına Recep Çavuş'u da yanına alan Yarımyüz Sinan, İstelyo'nun garip bir teklifiyle karşılaşmıştır. İstelyo, Türklerin esrar kullandığının düşünüldüğünden bahisle Sinan'dan esrar istemiştir. Sinan buna şaşırılmış, Recep Çavuş'la istişare yaparak ne yapmaları gerektiğini sormuştur. Recep Çavuş, karşılığında alacaklarına göre esrar vermeyi kabul etmiştir ancak ortada garip bir durum vardır: Esrarı Recep Çavuş nereden bulacaktır? Recep Çavuş, bu soruya "Onun orası benim bileceğim iş, sen git, sor bakalım, karşılığında ne verecek?" (VÇ-D, s. 63) yanıtını vermiştir. Recep Çavuş, esrar karşılığında bir mitralyözle iki sandık cepheye istemiş, İstelyo bu isteğe karşı tuhaf bir şekilde gülmüştür. Sinan, bu karşı alışverişten korksa da Recep Çavuş'la birlikte, daha

öne sözleştikleri kulübeye gidip mitralyöz ve cephaneleri almış, İngiliz askerlerine de esrarları vermişlerdir. Recep Çavuş'un esrar diye verdiği maddeler, aslında gübreden ibarettir. Akrep Harekâtı sırasında esrarlı sigara içip savaş motive olmaya çalışan askerler, durumu fark edince çok sinirlenmiştir: “Kandırdılar bizi! Esrar değil bu gübre!. Vay gidi düzenbazlar!” (VÇ-D, s. 138). Bazı askerler, savaş esnasında kullandıkları maddenin esrar olmadığını anlamıştır. Çavuş Garrick, bu durumun müsebbibinin İstelyo olduğunu anlamış ve ona “Hele bir ateş kesilsin! (...) Nasıl olsa, kesilecek. O zaman? İstelyo, o zaman sana da o topal Türk’e de yapacağımı biliyorum ben!” (VÇ-D, s. 193) demiştir. Stelyo ve diğer çavuşlar, Sinan’ı mutat olarak randevulaştıkları kulübeye, su alışverişi için çağırmış, kendilerine niçin esrar yerine at gübresi, reçine, balmumu karışımı bir madde verildiğini sormuş ve sonunda Sinan’ı çarmıha germişlerdir. Cepheye gelen Osman Efendi, Sinan’ın alıkondduğu kulübeye giderek gerçek esrar getirdiğini, bunu kendilerine vermesi için de Sinan’ı çözmeleri gerektiğini söylemiştir. Sinan çözüldükten sonra Recep Çavuş ve beraberindekiler içeri girmiş, düşman askerlerini tehdit etmiştir. Yaşanan çatışmada Sinan ve Zalim Nuru şehit olmuştur.

Kültür seviyesi, askerlerin cephe gerisinde, vakitlerini değerlendirme biçimlerini belirlemektedir. *Uzun Beyaz Bulut Gelibolu* isimli romanın kahramanlarından biri olan Ali Osman, mektepten arkadaşı Üsküplü İskender ile entelektüel tartışmalara girerek savaştan arta kalan boş vakitlerini değerlendirmektedir.

6.9. Çanakkale Cephesi’nde Savaşan ve Türklere Destek Veren Azınlıklar

Çanakkale Cephesi’nde, İtilaf Güçlerine karşı sadece Türkler ve Müslümanlar savaşmamaktadır; aynı zamanda gönüllü olarak askere yazılmış olan azınlık mensupları ve gayrimüslimler de bulunmaktadır. *Nisan’ın İki Günü* isimli romanda, Gelibolu’da bulunan 21 numaralı tepede görev yapan İhtiyat Zabiti Levent’in birliğinde, sıhhiyeci bir Ermeni asker vardır. Türkler ile bir zamanlar “millet-i sadıka” olarak bilinen ve hala içlerinde Osmanlıya sadık olan Ermeniler omuz omuza Çanakkale Cephesi’nde savaşmaktadır. Ancak askerler birbirlerinin uyruğu hakkında net bilgilere sahip değildir. Bu da Türklerin Ermenileri benimsemesinden, onları kardeş gibi görmesinden kaynaklanmaktadır. Elbette, sadakatini sürdüren Ermeniler de Türklerle aralarında herhangi bir sorun olduğunu düşünmemektedir. 21 numaralı tepede içtima alınmaktadır, bu esnada sıhhiyeci asker kaçınıcı sırada olduğunu söylemeyince yanındaki arkadaşı onun Ermeni olduğunu söylemiştir. Bunun karşısında Türk askerinin tepkisi, Türklerle

Ermeniler arasında kökü geçmişe dayanan birlikteliğin devam ettiğini gösterir niteliktedir: “Anaaaa, Ermeni miydin len? Olsun vaasın bir şey olmaz, burlaada hepimiz biriz. Bu cavır Ermeni-mermeni dinliyoruz, niye tüfek vermemişle?” (NİG, s. 36). Mektup dağıtan Ermeni asker, az sonra mektup gelmeyen Bahri’nin yanına gider ve onunla kardeşçesine konuşur, derdini dinler. İtilaf Güçlerine karşı Türk ordusunun içinde bulunan ve kendi milletin desteklediği bir orduya karşı savaşan Karabet, Türk-Ermeni kardeşliğinin halihazırda da sürdüğünü bu yaklaşımıyla, Çanakkale Cephesi’nde ortaya koymuştur.

Karabet, ara sıra sivil hayattayken yaşadıkları hakkında değerlendirme yapmaktadır. Bu değerlendirmeye neden olan olaylardan biri de Bahri Onbaşı’nın gecenin bir yarısı uyuyamadığı için yine uyuyamamış olan Karabet’in yanına gitmesiyle başlamıştır. Bahri Onbaşı, ona cepheye gelmeme hakkı varken niçin geldiğini sorunca Karabet, geçmişe dalmış, babasıyla Ermenilerin ulaşamayacakları ideallerin peşinden koşmalarının gereksizliğini ifade etmiştir. Babası Kevork Demirciyan’a bunu açık bir şekilde söylemiştir: “Avrupa bastırarak, Osmanlı direnecek, siz de kışkırtmaya devam edeceksiniz.” (NİG, s. 102). Babasının korktuğunu söyleyerek üzerine gelmesi, Karabet’in Çanakkale Cephesi’nde Türklerle birlikte savaşmasının gerekçesini de ortaya koymasını sağlamıştır: “Hayır, niçin korkacaktım? Ben onlarla büyüdüm, onlarla okudum. Fransa’dayken en iyi arkadaşlarım Türk’tü. İstanbul’da yine onlar. Ben onların Ermeni’siyim, onlar da benim Türk’üm.” (NİG, s. 23).

Karabet, kendini Osmanlı kabul eden ve Türklerden ayırmayan bir Ermeni’dir, bu yüzden de cepheye gönül rahatlığıyla gelmiştir. Karabet, kardeşleri ve babası gibi ayrılıktan yana olmadığı için kendini mutlu hissetmektedir. Bir Ermeni için yaptığı, çok kritik ve trajik bir seçimidir ama o bu seçiminin sonuçlarına katlanabilecek güçtedir. Yaptığı seçimin özgür iradesini yansıttığını bildiği için mutludur. Birlik duygusu, Osmanlılığa dair inancı, onu ayakta tutmakta ve seçiminin kendisi için ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

Kuvvetini alacağı şey birlikte var olma duygusuydu. Bir yarayı sarmak, bir eli tutmak, bir siperde beraber uyanmak, aynı tasta yemek yemek, ekmeği paylaşmak, başkaları da içsin diye su taşımak, torbadan sargı bezi yapmak, birlikte gömülmeyi istemektir kazanmak. (NİG, s. 114).

Karabet, kendini Osmanlı mensubu olarak görse de çarpışmalarda ölürse itilaf askerlerinden biri zannedilmekten korkmaktadır. Yanmış ve tanınmaz hale gelmiş

cesetlerin arasından Osmanlı askerleri, sünnetli olup olmamalarına göre seçilmekte, buna göre Osmanlı siperlerine alınmaktadır. “Bu toprakların ekmeğinin kokusu(nun)” kendisini çektiğini söyleyen Karabet, sünnetsiz olduğu için düşman askeri zannedilip Osmanlı siperlerine götürülmemekten korkmaktadır. Kendini Osmanlı askeri olarak görmesi bu korkunun altında yatmaktadır. Osmanlı için Müslüman Türk askerleriyle birlikte omuz omuza savaşırsa cesedinin de onlarla birlikte olmasını istemektedir. Bu kaygısını Yüzbaşı Selim’e şu sözlerle iletmiştir: “Bir an, ölürsem diye düşündüm... Ölürsem eğer, cesetlerin içinden beni bulursanız eğer (...) Gâvurdur diye öbür tarafa vermeyin. Ben de bunlarla yatmak isterim.” (NİG, s. 145). Karabet, yaşarken Osmanlıdır, öldükten sonra da Osmanlı olmaya devam etmek istemektedir. Yani öldükten sonra bile bu toprağın bir üyesi olmaya devam etmeyi arzu etmektedir. Selim, bunun karşısında ona tarihe geçecek bir yanıt vermiştir: “Höösssttt... Sen benim askerimsin, verir miyim onlara. Sen bir Osmanlı’sın.” (NİG, s. 145).

Vardar Rüzgârı’nda Cenap Bey vurulduğunda hemen hastaneye kaldırılır. Ona bakan doktor Rum kökenli bir yüzbaşısıdır. Genç bir yüzbaşı olan Niko, Cenap Bey’i incitmekten korkarak yaklaşmaktadır. “Geçmiş olsun... Ben Tabib Yüzbasi Niko Mihailidis... Beni işitiyorsunuz mülâzım bey? (...) Maşallah maşallah... Çabuk toparlanacaksınız...” (VR, s. 162). Kalkıp birliğine dönmek isteyen Cenap Bey, çok ısrarcı davranınca Doktor Niko, ona gidemeyeceğini söylemiştir. Bu yanıtı beklemediği için Niko’ya şu, ağır sözleri söylemiştir: “Bir Rum mu benim iyiliğimi düşünecek be! Selanik halkını kılıçtan geçirenlerin soyundan değil misiniz? Sizin gibileri ne diye gönderiyorlar cepheye? Türk hekim mi kalmamış?” (VR, s. 162). Bir süre sonra, memleket davasından dolayı terbiyesizlik yaptığını söyleyen Cenap Bey’e Yüzbaşı Niko, şu manidar cevabı vermiştir:

O hepimizin davasidir mülâzım bey, yalnız Muslimanların değil... Vatan demek hep bir soydan gelenlerin yasadığı yerdir sanmayın... Kardeş olmayı becerebilenlerin toprağıdır vatan... Doğrusu huyumuz suyumuz farklıdır, dilimiz farklıdır, inancımız farklıdır, görünüşümüz farklıdır, lâkin yine de göbekten bağlıyız birbirimize. (VR, s. 164).

Kan ve Çiçekler isimli romanda yaralanıp da Anafartalar sargı yerine götürülen başkahraman ve anlatıcı Tayyar’la ilgilenen hemşire, Erika isimli bir Alman’dır ve Binbaşı Ragıp Bey’le evlidir. Tayyar’a eşi Nesibe’yi hatırlatan Erika, cefakeş bir kadındır

ve tüm yaralılarla canhıraş bir biçimde ilgilenmekte, onlara yardımcı olmak, yaralarını iyileştirmek için elinden geleni yapmaktadır.

Bir Çanakkale Destanı-Şehadetname isimli romanda, 18 Mart'ta kazanılan deniz zaferinin İstanbul'daki yansımaları da anlatılırken Sultani öğrencisi Rum gençlerinden Garisto ve İstavri'den de bahsedilmiştir. Bu iki genç, ailesinin aksine Çanakkale Muharebelerinde Türklere destek vermektedir. Arkadaşları vatansever Türk gençleridir ve onlar gibi vatan müdafaasında bulunmak istemektedir. İstanbul Sultanisi öğrencilerinden Mehmed Salih ve arkadaşları deniz zaferinden sonra gösteri yaptıklarında Garisto da gösteriye, annesinin engellemesine rağmen katılmış ve Çanakkale'de şehitlik mertebesine ulaşmak istediğini arkadaşlarına bildirmiştir. “Ey ölüm, vatan için geldiysen eyvallah, hoş geldin sefa geldin, yerin başım üzeredir.” (BÇD-Ş, s. 168). Garisto ve İstavri, Mehmed Salih'in planladığı oyunla askere yazılmıştır. Artık Türk cephelerinde sömürgecilere karşı savaşmaktadırlar. Garisto, cepheye gitmesine karşı çıkan annesine mektup yazarak durumunun iyi olduğunu, kendilerine iyi bakıldığını, yıllardır birlikte yaşadığı Türklerin yanında savaş girmekten ne kadar mutlu olduğunu bildirmiştir: “Ben böyle yüce, kahraman, asil ve saygılı bir milletle aynı saflarda çarpıştığım için iftihar ediyorum. Zaten kendimi bu millettan görüyorum. Kanımla canımla Türk'üm, Türk olarak da öleceğim.” (BÇD-Ş, s. 465).

6.10. Seferberlik Emri ve Gönüllü Askerlik

Seferberlik emri geldiğinde Anadolu'da askerlik için elverişli olan herkesin kayıtları alınmaya başlanmıştır. Çanakkale'nin geçilmemesini isteyen Türkler, hiç tereddüt etmeden askere yazılmaktadır. Daha önce başka cephelerde ve savaşlarda bulunmuş, yaşları ilerlemiş olsa da para verip cepheye gitmeme imkânları bulunsa da istiklalin kaybedilmemesi için askere kayıt yaptırmaktan çekinmezler. Bunlardan biri de Bahri Onbaşı'dır. *Nisan'ın İki Günü*'ndeki kahramanlardan biri olan Bahri Onbaşı, 50 yaşında, daha önce başka cephelerde savaştığı için “redif” olarak bilinen askerlerden biridir. Seferberlik emri geldiğinde parası olduğu halde, oğlunun askere gitmesiyle kendisi askerlikten muaf olabileceksen yaşına başına aldırmadan askere yazılmış, vatan müdafaası için elinden geleni yapacağını ortaya koymuştur. Köylülerin ona askere gitmemesi için bahanesi olduğunu söyleyince şu yanıtı vermiştir: “Ben şu yavrucağın babasını cepheye gönderip burada safa mı süreyim, olur mu? Kul kail olsa Allah razı olur mu? Beraber gider beraber döneriz, nasipse.” (NİG, s. 44).

Bu yanıt, Çanakkale Cephesi'ndeki başarının nasıl kazanıldığını da ortaya koymaktadır. Fedakârlık yaparak ailelerini geride bırakan Türk insanı, vatanın kendi canlarından daha mukaddes olduğunu bu davranışlarıyla ortaya koymuştur. Bahri Onbaşı, romanda buna verilebilecek somut bir örnektir.

Seferberlik emri gelmeden cepheye gitmek isteyen ama İstanbul'da görevlendirilen subaylar da vardır ancak bir yolunu bulup onlar da Gelibolu'ya gitmek istemektedir. Yüreği vatan sevgisiyle atan, Çanakkale'nin yanıp tutuştuğunu bilen ve gören iki Türk subayı; Haydarpaşa'daki Ermeni sevkıyatı esnasında Çanakkale'ye gidememekten yakınmaktadır: “Arkadaşlarımın çoğu orada savaşta, ben burada neyle uğraşıyorum. Nezareti anlamıyorum, tutuklu sevkıyatını bir onbaşı da yapardı.” (NİG, s. 134).

İhtiyat Zabiti Levent Sultani (Galatasaray Lisesi) öğrencisidir. O dönemde, Sultani'den çok sayıda öğrenci cepheye gitmiştir. Bu yüzden, sınıflar boşalmış, tedrisat durmuş, İstanbul'daki aydın sayısı ciddi şekilde azalmıştır. *Nisan'ın İki Günü*'ndeki Levent gibi *Koçaklar 1915*'te de cepheye giden, küçük yaşta Sultani öğrencilerinden bahsedilmektedir. İvrindili Azman Çavuş yaşadığı bir anıyı paylaşmıştır asker arkadaşlarıyla. Yüzbaşı, küçük yaşta olduğunu gördüğü bir askere nereden geldiğini sormuş, o da “Sultani öğrencileriyiz. Vatan için ölmeye geldik!..” (K1915, s. 152) demiştir. Bunun üzerine İvrindili Azman Çavuş, bu askerle ilgili izlenimlerini şöylece anlatmıştır:

Kanım kaynadı o çocuklara. Daha küçücüküler. Süngü tutamazlardı. Onlarla ilgilendim. ‘Mermi böyle basılır. Tüfek şöyle tutulur. Süngü böyle takılır. Düşmana şöyle saldırılır, böyle saldırılır!’ diye de, onlara birer birer gösterdim. Ay doğmuştu, sabaha kadar talim yaptık. Gün ışımadan biraz dinlensinler diye siperlere girdik. (K1915, s. 152).

Çanakkale'de bir hareketlenme olduğunu fark eden Anadolu insanı; güneyinden kuzeyine, doğusundan batısına kadar vatan, millet ve devlet şuuruyla, devletin emrini beklemeksizin savaşa hazırlanmıştır. *Koçaklar 1915* romanında, Anadolu'nun farklı yörelerinden insanlar, Çanakkale Cephesi'ne gitme kararı almıştır. Romancı, panoramik olarak Anadolu'nun farklı yörelerinden Çanakkale'ye giden insanların hangi ruhsal dinamiklerle bunu gerçekleştirdiğini tasvir etmiştir. Güney'deki Türkmen obalarından Musa Balı Bey'in Pavli tarafından öldürülmesinden sonra oğlu Adsız Bey, büyüyüp

obanın beyi olduğunda babasının öncünü almış, görevini tamamladıktan sonra obasının gençlerini yeni bir sorumluluğun beklediğini ifade etmiştir:

Arkanızda iz bırakmamışsınız. Sevindim. Sizi dahi sevindirmek dilerim. Osmanogulları bugün savaşa girdiler. Türkmen'e durmak olmaz. Tez obaya varın, helâllik alıp verin. Yarından tezi yok, cepheye yetişin. Bileğiniz güçlü, yüreğiniz kavi ola." deyip, onları yolcu etti. (K1915, s. 22).

Gönüllü seferberlik, Anadolu'nun batısında da başlamıştır. Kumkaleli Ali, motorunu kıyıya demirleyip de Seddülbahirli Koca Veli'yle karşılaştığında aynı Millî şuur ile savaşa katılma konusunu konuşmuş, Seddülbahirli Koca Veli sözü Çanakkale Cephesi'ndeki hareketlenmelere getirmiştir:

Ne arasin? Maraza çıkaracaklardır. Belki bir iki teknemizi batıracaklar, bizi ateşe süreceklidir. Alamanlar dahi ilerlemeye başlamışlar. Osmanlılar savaş kararı almış. Seferberlik davulu çalınmış bile Çanakkale'de. Eli silah tutan koç yiğitler yola koyulmuş. Biz dahi boş durmayalım, derlenip toparlanalım. Hazır olalım. (K1915, s. 26).

Türk insanı, Çanakkale'nin Anadolu'nun kilit noktasında olduğunu, Çanakkale'de düşmana geçit verilirse topraksız kalacaklarını ve gidecek başka bir yer bulamayacaklarını bilmektedir. Bu bilinç; onları vatan müdafaası için motive etmekte, seferberlik emri gelsin gelmesin bir yolunu bulup cepheye gitmelerini sağlamaktadır. Savaş çanları çalmaya başlayınca üzerlerindeki sorumluluk hisleriyle Anadolu'nun vatanseverleri kurslara katılmaya, talimler yapmaya başlamıştır:

Günler geldi geçti. Boğaz'ın iki yakasında tabyalar ha-zırlanıyor, yapılan işler gözden geçiriliyordu. Koca Veli, Kumkale'li Ali, Murat ve daha nice nice Boğaz'lı yiğitler, gazi dervişler, alp erenler Çanakkale Hamidiye'sinde toplanmışlardı. Kimisi topçu kurslarına katılıyor, kimisi mayıncılık öğreniyorlardı. Bütün gün bu yorucu çalışmalarla uğraştıktan sonra, akşam olunca Alaman erleriyle şakalaşıyorlar, ozanları dinliyorlardı. (K1915, s. 26).

Çanakkale Muharebelerine katılmak üzere Bursa'dan gönüllüler vardır. Düşmanı bozguna uğratmak, düşmanın İstanbul'a adım atmasını önlemek için yurdun farklı noktalarından gönüllüler güç birliğine katılmak istemektedir. Bursalı Ruşen de bunlardan biridir.

“Yüzbaşı Hüseyin Hüsnü Bey sordu:

‘Bize adını bağışlar mısın yiğit?’

Bursalı cevapladı:

‘Mehmet oğlu Ruşen’dir komutanım.’

‘Cepheye gitmek istemişsin, öyle mi?’

‘Öyledir!’

‘Kara dinli kâfirden korkmaz mısın?’

‘Korkmam. Din ve devlet düşmanlarımız bize vız gelir. Korktuğumuz yalnız Tanrı’dır.’ (K1915, s. 95-96).

Anadolu insanında Çanakkale’de yenilgi alınırsa din ve devletin elden gideceğine dair bir düşünce bulunmaktadır. Tarihî realiteler dikkate alınırsa bu doğru bir yaklaşımdır. Bursalı Ruşen gibi korkusuz gönüllüler, korkusuz bir yiğit olarak din ve devletin son kalesi olarak görülen Çanakkale’nin geçilmez olduğunu göstermek üzere ellerinden geleni yapmaktadır.

Vardar Rüzgârı isimli romanda, bir irtibat onbaşı; komutanı düzeyindeki Cenap Bey’in, kendisini hangi vicdansızın gönderdiği sorusunu sormasıyla ciddi şekilde sinirlenmiş, vatan bilincinin kendisinde de bulunduğunu ortaya koymak için sert bir yanıt vermiştir. 15 yaşında olmasına rağmen, ölümü göze alarak savaşa gelen bu delikanlı, komutanına tarihe geçecek bir yanıt vermiştir.

-Aferin sana. Fakat yaşın pek küçük, hangi vicdansız gönderdi seni cepheye?

Ummadığım kadar sinirleniyor söylediklerime. Kara kaşları çatılıyor, yüzü karışıyor hemen. Sağ elini göğsüne bastırıp övünçle karşılık veriyor.

-Kimse göndermedi kumandanım, kendim istedim gelmeyi.. Gönüllü yazıldım orduya... Hem küçük de sayılmam... On beşe basacağım yakında... (VR, s. 102).

Cenap Bey, adının Muzaffer olduğunu öğrendiği delikanlıyla konuşmaya devam ederken ona, “Fakat yine de kendini bu yaşta ateşe atmakla iyi etmemişsin.” demiştir. Bu sözle, kendisine neler söylenmeye çalışıldığını anlayan Muzaffer, deminkinden daha net cümlelerle vatan bilincini sergilemiştir:

O gitmesin, bu gitmesin de vatani düşmanlar mı paylaşsın kumandanım? Yok öyle yağma! Duydum ki gönüllü asker çağrılıyormuş... Aslında idâdi talebeleri içirmiş... Ben de rüştiye son sınıftaydım... Ne kalmış ki idâdiye? Bir sabah anamdan habersiz gittim askerlik şubesine... Masa başında oturmuş kır saçlı binbaşı şöyle bir süzdü beni... “İşe yaramaz sanmayın,” dedim, “silah tutmayı beceremezsem, mermi taşıyım, su taşıyım, karavana dağıtırım... Düşman saflarına

sokulur, haber getiririm... Ayrıca sesim de pek yanıktır benim... Memleket hasreti çeken yiğitlere türküler söylerim.” İşte o zaman gözleri yaşararak alnından öptü beni binbaşı... Gönüllüler listesine adımlı kaydetti... (VR, s. 103-104).

Küçücük bir çocuğun, olgunlaşmış bir erkek gibi konuşması Cenap Bey’i etkilemiştir. Deminden beri dalga geçer gibi konuştuğu bu çocuk ona ciddi bir ders vermiştir aslında. Bu sözler karşısında Cenap Bey’in gözleri dolmuştur: “O konuştuğunda içimden ılık ılık bir şeylerin aktığını hissediyorum. Gözümde inmeye sabırsızlanan yaşları görmesin istiyorum” (VR, s. 104).

Çanakkale Yanarken isimli romanda da gönüllü olarak asker olmayı arzulayan ama yaşları küçük olduğu için askerliğe kabul edilmeyen kişiler vardır. Galatasaray Lisesi mezunu Osman ve arkadaşları, kahveye gitmiştir. Yanlarına “dün şube subayına “Beni de askere alın” diye yalvaran on dört yaşından küçük çocuk” gelmiştir. Tek hedefi, vatan müdafaasında bulunmak olan garson çocuk, oradaki askerlerden Ahmet ile Rıfkı’ya, “Benim sizden ne farkım var, askere almadılar.” (ÇY, s. 89) demiştir. Bir erkek olarak, yaşı kaç olursa olsun, cephede bulunmak isteyen garson, kendisinin askerliğe kabul edilmemesinden çok rahatsız olmuştur.

Osmanlı Devleti, kendisine karşı açılan savaşta meşru müdafaa hakkını kullanmak üzere İtilaf Devletlerine savaş ilan ettiğini bildirmiştir. *Çanakkale’ye Gidenler-Şu Boğaz Harbi* isimli romanda görüldüğü kadarıyla devlet, bunu “İrade-i Seniyye ve Heyet-i Vükela imzasıyla Takvim-i Vakayi”de yayımlamıştır. Dini temaların kullanıldığı ve saldırılara karşı savunma yapmanın ne kadar önemli olduğunun anlatıldığı bu ilanda, Türk gençleri askere çağırılmakta ve savaşta yararlılık göstermenin öneminden bahsedilmektedir. Dinî inançlar, savaşa katılma konusunda gençlerin motivasyonunu artıran araçların en önemlisi olarak düşünülmüş ve kullanılmıştır. Dinin, şehitliği yüceltmesi ve şehitlerin herhangi bir sorgu olmaksızın cennete kabul edileceği inancı, devletin gençleri askere gitme konusunda harekete geçirmesi için oldukça önemli bir tetikleyici unsurdur.

Asker evlatlarım! Bugün size düşen görev şimdiye kadar dünyada hiçbir orduya nasip olmamıştır. Bu görevi yerine getirirken bir zamanlar dünyayı titretmiş olan Osmanlı ordularının hayırlı evlatları olduğunuzu gösteriniz ki din ve devlet düşmanları bir daha kutsal topraklarımıza ayak basmaya, Kâbe’yi ve nurla aydınlanmış mezarın bulunduğu mübarek Hicaz topraklarını rahatsız etmeye cesaret edemesin. Dinini vatanını ve askerlik namusunu silahıyla savunmayı ve padişahı uğrunda ölümü hiçe saymayı bilir bir Osmanlı Ordu ve Donanması

olduğunu düşmana etkili bir biçimde gösteriniz. Hak ve adalet bizde, zulüm ve haksızlık düşmanlarımızda olduğundan, düşmanlarımızı kahretmek için Allah'ın kesin adaleti ve Yüce Peygamberimizin manevi yardımı bize destek olacaktır. Bu savaştan geçmişin zararlarını gidermiş şanlı ve sağlam bir devlet olarak çıkacağımıza eminim. Bugünkü savaşta birlikte hareket ettiğimiz dünyanın en cesur ve görkemli iki ordusuyla silah arkadaşlığı ettiğinizi unutmayınız. Şehitleriniz önceki şehitlere zafer müjdeleri götürsün. Sağ kalanlarınızın kavgası kutlu ve kılıcı keskin olsun! (ÇG-ŞBH, s. 37-38).

Padişah'ın, halife unvanıyla “cihad-ı ekber” ilan etmesi de Osmanlı vatandaşları için ayrı bir öneme sahiptir. Halife, cihad-ı ekber ile Anadolu'da yaşayan insanlar ile Osmanlının diğer coğrafyalarında yaşayan halkı, yurtlarını savunmak üzere savaşa katılmaya davet etmiştir. Bu, bir fetvadır ve fetvanın Müslümanlar için bağlayıcılığı vardır. Bundan dolayı, padişah, tüm İslam coğrafyasının dini önderi olduğu için bu fetvayı yayımlamış ve düşman kuvvetleri karşısında daha güçlü olmayı arzu etmiştir. Fetvada, kimlerin askere alınacağı, askerden kaçanların ne gibi bir sonuçla karşılaşacağı da net bir biçimde ifade edilmiştir.

Bu ilanat Müslümanların halifesi Ruy-i Zemin Padişah Hazretlerinin ilanıdır. Duyduk duymadık demeyin! Duyanlar duymayanlara duyura! İngiliz ve Fransızlara karşı savaş ilanı yapılmıştır. Cihad-ı Fi Sebilillah zamanıdır. Üç yüz on, üç yüz dokuz, üç yüz sekiz ve üç yüz yedili tevellütlerin bütün kuraları askere alınmıştır. Bu eratlar en yakın askerlik şubesine intikâl edeceklerdir. Başvuruda bulunmayan erat, asker kaçağı sayılacak ve divan-ı harbe yollanacaktır. Cenab-ı Hak milletimizin yüzünü kara çıkarmaya, ordumuzu muzaffer eyleye, Allah her şeyin selametini versin. (ÇG-ŞBH, s. 44-45).

Bunların dışında, halkın göreceği pek çok yere farklı nitelikteki ilanlar asılmış, gençlerin askere gitmesi ve vatan müdafaasına katılması için ilanlar verilmiştir: “Cihad zamanıdır. Asker olanlar silah başına! En yakın askerlik temsilciliklerine başvurula. Allah selamet versin.” (ÇG-ŞBH, s. 45). Osmanlı, eli silah tutabilecekleri askere almak ve savaştan en az zararla çıkmak için elinden geleni yapmaktadır. Kendisine saldıranlara göre teknolojik açıdan dezavantajlı olan Osmanlının, yapacak bir şeyi yoktur. Bütün bu gazete ilanları, fetva ve farklı yerlere asılan afişler karşılığını bulmuştur. Lise ve üniversitede okuyan gençlerin bazıları askere yazılmak için başvuruda bulunmuştur. “Sabri, Deli Kemal, Hasan Hoca, Mehmet Nazif, Mülkiyeli Ragıp, Celâl İbrahim” bu öğrenciler arasındadır. Öyle ki “Okullarda sıralar boşalmış. Baksanıza Sultaninin pek çok

öğrencisi burada. Hele şu en önde gördüğünüz cılız delikanlı akşamdan beri bekliyormuş. Askerler konuşurken duydum. Her şeyi bırakmış, okulunu, annesini, babasını... Vatana sımsıkı sarılmıştır. (ÇG-ŞBH, s. 49).

Gönüllü askerlik için başvuran askerler, bazı nedenlerden dolayı askere alınmamaktadır. Gönlü askerlik ve vatan aşkıyla dolu olan pek çok genç, sakatlıkları sebep gösterilerek evlerine yollanmaktadır. *Orada Herkes Ölüyor* isimli romanda, Balkan Savaşlarında ayağını kaybeden Tevfik ve onların konağında çalışan Osman da Çanakkale'deki savaş başlayınca askere başvurmuş ancak sağlık sorunları sebep gösterilerek bir ay sonra evlerine yollanmıştır. “Bir aylık beklemeden sonra sakatlıkları yüzünden askere alınmamış, eve gelene kadar dönüşün sıkıntısını yaşamışlardı. Bu onları yiksa dahi Tevfik kardeşinin suratındaki, 'iyi ki geldiniz' ifadesini görüp evdekilerin onlara ne denli ihtiyacı olduğunu anlamıştı.” (OHÖ, s. 105). Özellikle, Tevfik; cepheye gitmek, savaşmak, Balkan Savaşlarında kendisiyle ilgili olarak oluşan şüpheleri izale etmek istemektedir. Edirne’de, Bulgarların saldırdığı bir cephanelikteki patlamada emrindeki çavuşun ölmesi, bunun karşısında Tevfik’in hiçbir açıklamada bulunmaması, onun babası tarafından vatan hainliğiyle suçlanmasına neden olmuştur. Dahası, babasının İttihat ve Terakki’ye karşı çıkması, Tevfik’in de İttihat ve Terakki’nin toplantılarına katılmış olması, bu suçlamaya yol açan nedenler arasında yer almaktadır. Tevfik, babası ölse de bu geride kalan aile efradına, bu vatani ne kadar çok sevdiğini canı pahasına göstermek istemektedir. Askerliğe kabul edilmemesi, bu yüzden onun kalbini yaralamaktadır. “Tüm ülkenin erkekleri savaşırken onlar evde oturacak, uzaktan izlemekle yetineceklerdi. Hele ki Tevfik işine dönebilme umudunu kaybettiğinden beri sadece, 'bundan sonra ne yapılmalı' diye düşünüyordu.” (OHÖ, s. 106).

Savaşa katılamayacağını anlayan Tevfik, Osman’la birlikte evi kamufle ederek bir savaş hattı oluşturmuştur. Yeşile boyanan ve ağaç dallarıyla kapatılan ev, cephane ve silahlarla korunacak duruma getirilmiştir. “Tevfik kurduğu cephenin gönüllü komutanı olmuş, içindeki bağlılık vatandan yaşadığı toprağa kaymıştı.” (OHÖ, s. 109).

Tevfiklerin emektarları Naciye ile Osman’ın oğlu Nuri Şemsettin de, yaşı küçük olmasına rağmen askere gitmek istemektedirler. Düşmanın kapılarının önlerine geldiği bu günlerde, eve oturmayı gururuna yedirememektedir. O kadar ilginçtir ki, Gül’ün yaralı olarak bulup da evde tedavi ettiği Peter de Nuri Şemsettin’in askere gidip vatanını savunmasının çok doğal bir talep olduğunu söylemiştir: “Peter can kulağıyla dinledikten sonra, ‘Çocuk isteğinde çok haklı,’ diyerek fikrini söylüyor ve ekliyordu; ‘düşman

kapıda. O da kendince evini koruma derdine düşmüş, ne yapsın beklesin mi gelsinler diye?” (OHÖ, s. 322-323).

Buna şaşırın Gül, Peter’e, kendisinin de düşman askeri olduğunu hatırlatmıştır. O da geldiği noktada, savaşın saçmalıktan ibaret olduğunu fark ettiğini belirtmiştir.

(...) aylar önce büyük hevesle yola çıktığım savaşta geldiğim noktaya bakınca ister istemez düşünmeye başladım. Gördüm ki her şey saçmalıktan ibaret. Toprağına adım attığım an dışında kaldım ve ben şanslıydım çünkü ölmedim. Onca insan karaya ulaşmadan ölüp gitti. Olanları gören gözlerim hayata nasıl eskisi gibi bakabilir? Kollarımda can veren arkadaşımın ölümünü kim açıklayabilir? (OHÖ, s. 323).

Türk gençleri, İstanbul gazetelerinin haberlerinin ardından gönüllü askerlik için akın akın askerlik şubelerine gitmekte ve askerlik başvurusunda bulunmaktadır. *Çanakkale Mahşeri* isimli romanda, İstanbul gazetelerinin Batı basınından yaptığı alıntıların Türk gençlerinin isteğini artırdığını görülmektedir. Gençlerin askere yazılmasından dolayı okullardaki öğrencilerin sayısı azalmıştır.

Müttefiklerin saldırılarını İstanbul’daki gazeteler manşetten veriyorlardı. Çanakkale’yi geçmekteki kararlılıklarına dair Batı basınından iktibaslar yapıyorlar, Türklerin de geçirmemekte azimli olduklarını heyecanlı üslûplarla işliyorlardı. Eli silah tutabilecek gençler, askerlik şubelerine, Harbiye Nezareti’ne müracaat ederek gönüllü yazılıyorlardı. Darülfünundun, medreselerin sınıfları gün geçtikçe seyrekleşiyordu. (ÇM, s. 19).

Çanakkale’ye gönüllü olarak gitmeyi düşünen gençlerden biri de Hasan Şakir’dir. Ancak o, dedesini ve sevgilisi Dilara’yı yalnız bırakacağı için dertlidir. Dilara ile Fatih Parkı’nda buluşan Hasan Şakir, genç kadına Çanakkale’ye gideceğini söylediğinde Dilara, bundan memnun olacağını bildirmiş ve dedesinin tek başına ne yapacağını sormuştur. Ancak dedesi, Hasan Şakir’i bağrına taş basarak bekleyecek kadar metanetli bir insandır: “Vatan ve millet denince, dedemin gözlerinden yaş gelir. Bağrına taş basar, izin verir.” (ÇM, s. 21). Müderris Rasih Efendi, torununu kendi eliyle askerlik şubesine götürmüş ve kaydını yaptırmıştır. Onunla birlikte Yusuf, Sabri ve Nevzat da askere yazılmıştır.

Çanakkale Mahşeri’nde, Anadolu’nun farklı yerlerindeki askere gitme törenlerine yer verilmiştir. Davullu zurnalı törenlerle Çanakkale’ye giden gençler, sanki bir düğüne

iştirak etmektedirler. Bu, onların ölümü güle oynaya karşıladıklarını ve ölümü Allah'a ulaşmak olarak gördüklerini ortaya koymaktadır. Hatice'nin evinden dört erkek askere gitmiştir, sonuncusu da Mustafa'dır. Anne olan Hatice, yüreğinin yumuşaklığıyla oğlunun akıbeti hakkında düşünmekte, onun da ölmesini istememektedir. Köyün büyüklerinden Ömer Hoca, Hatice'nin durumunu düşünerek ziyarette bulunmuş ve şunları söylemiştir: "(...) Üzülme kızım; gazi anası, gazi karısı olmak her kula nasip olmaz. (...)” (ÇM, s. 37).

Padişahın cihat ilanı, hem siyasi hem de dini bir anlam taşımaktadır. *Bir Çanakkale Destanı-Şehadetname* isimli romanda yer verilen cihat ilanında, vatan savunması için durumu müsait olanları askere çağırması, durumu müsait olup da askerlik şubelerine gitmeyenlerin kaçak muamelesi göreceği belirtilmiştir. Padişahın halife unvanıyla İngiliz ve Fransızlara cihat edilmesi emrini vermiştir. Bu ilanın yalnızca Osmanlı topraklarındaki Türkleri değil, farklı milletlerden Müslümanları da kapsadığı aşikardır. Bu açıdan cihat ilanı siyasi bir içerik de taşımaktadır:

Bu ilanat Müslümanların Halifesi Ruy-i zemin Padişah Hazretleri'nin ilanatıdır. Cümle âlem duysun! İngilizlere, Fransızlara karşı savaş ilan edilmiştir. Bin üç yüz on, bin üç yüz dokuz, bin üç yüz sekiz ve bin üç yüz yedi tevellütlülerin bütün kur'aları askere alınmıştır. Bu eratlar en yakın şubeye müracaat edeceklerdir. Duyanlar duymayanlara söylesin. Müracaat etmeyenlere, asker kaçağı muamelesi yapılacak, divan-ı harbe yollanacaklardır. Yüce Allah milletimizi muzaffer eyleye! (BÇD-Ş, s. 44).

Cihat ilanı işe yaramış, gönlü vatan aşkıyla yanıp tutuşan yaşlısından gencine pek çok Türk askerlik şubelerine başvurmuştur. Bu ilan sultani mekteplerinde okuyan gençleri kapsamasa da gençler, Harbiye Nezareti'nin önünde toplanmış marş okumaktadır. Amaçları, kendilerine de kapıların açılması ve askerlik için başvurularının kabul edilmesidir. Sultani 'den Mehmed Salih ve arkadaşları, cepheye gitmek için yanıp tutuşmaktadır. Divanyolu'ndan Sultahahmet'e doğru giden gençler Halep'ten, Denizli'den, Silifke'den, Gülnar'dan, Selanik'ten, Bakü'den, Manastır'dan, Konya'dan, Muş'tan, Musul'dan, Adana'dan, Şam'dan kopup gelen, talim için bekleyen gencecik fidanları görüp bu işin sandıkları kadar kolay olmadığını görmüşlerdir.

Bir Çanakkale Destanı-Şehadetname isimli romanda, Galatasaray Sultanisi'nin öğrencilerinin cepheye gitmek için tetikte beklemesi üzerine İstanbul Sultanisi'nin öğrencileri de gönüllü askerlik için girişimde bulunmak istemektedir. Ancak yaşlarının

küçük olması, onların askere alınmasına engeldir, bu yüzden tereddüt içindedirler. Kemal Naci, arkadaşlarıyla bu durumu konuşmaktadır. Amaçları, vatan savunmasında bir asker olarak hizmetlerinin geçmesidir. Kemal Naci, arkadaşlarına “Arkadaşlar, Galatasaray Sultanisi talebeleri de tetikte bekliyorlarmış, korkuyorum bu husustaki birinciliğimizi onlara kaptırırız.” (BÇD-Ş, s. 381). Bu konuşmalar olurken aslen Rum olan İstavri ile Garisto da cepheye gidip faydalı olmak istediklerini bildirince Resul, onlara ırklarını hatırlatarak en son onların askere alınacağını söylemiştir. Rum gençler de Resul’e daha kibar ve anlayışlı bir dille yaptığının yanlış olduğunu hatırlatmıştır. “Çok gücüme gitti söylediklerin Resul, doğrusu böyle bir hakareti hak etmemiştik, üstelik de senden beklemezdim” (BÇD-Ş, s. 382). Mehmed Salih, arkadaşlarına ailelerinden izin alıp da Harbiye Nezareti’ne gitmeyi önermiştir.

Harbiye Nezareti’nin bahçesinde toplanan halka hitap eden Enver Paşa, Kirte Savaşlarındaki galibiyetten sonra, düşmanı söküp atmak için gönüllü askerlere ihtiyaç olduğunu anlatan bir konuşma yapmıştır. “(...) Sizleri, cepheye gönüllü askerler lazım olduğunu duyurmak için burada topladım. Zafer için gönüllü askerlere ihtiyacımız vardır. (...)” (BÇD-Ş, s. 419). Bu konuşmadan sonra halk dağılırken “Darülfünun öğrencileri, Tıbbiyeliler ve Sultani Öğrencileri hemen ayrılarak, Harbiye Nezaretinin bahçesine” geçmiştir. Mehmed Salih’in yanı sıra Kemal Naci, Ömer, Resul, Fuzuli, Ferhat Şükrü de gönüllü asker olarak kayıtlarını yaptırmıştır. Ancak görevli subay Garisto ile İstavri’yi kaydetmemiştir, Mehmed Salih bunun nedenini sorduğunda Doğu cephesindeki 30 bin Ermeni’nin ordudan kaçtığını söylemiştir. Mehmed Salih ve arkadaşları, Garisto ile İstavri’yi gönüllü asker yazdırmak için Nezaret’e girip başkalarının künye bilgilerini almış ve arkadaşlarına ezberletip işlemi tamamlamıştır. Ardından, hepsi de ailelerinin yanına gidip durumu haber vermiştir. Gönüllü askerlik kaydından sonra İstanbul Sultanisi’nin öğrencileri okullarına gitmiş, iki kişi hariç tüm arkadaşlarının gönüllü asker olduğunu görmüşlerdir. Sınıfa giren Efzun Efendi, yoklama yaptırmış ve tüm öğrencilerin “namevcut” olduğunu görmüştür.

Çanakkale Yolunda-14 Yaşında Asker isimli romanda 14 yaşındaki Galatasaray Sultanisi öğrencisi Cevdet, bir günlüğüne memleketi Balıkesir’e gelmiş ve annesine, oradan Çanakkale’ye gideceğini söylemiştir. Eşi Balkan Savaşlarında şehit olan Halime Hanım, oğluna yanıt vermeyerek dereye kadar yürüme teklifinde bulunmuştur. Aslen terzi olan ve askerlere gömlek diken Halime Hanım, konu hakkında konuşmak istemiyordur. Dereye taş atarak kaydırmaca oynayan ana oğul, sessizlik içinde evlerine dönmüştür.

(...) Hâlâ gözünden tek yaş gelmemiştir. Oysa oğlunun gidişinden sonra yaşamak ona çok zor gelecekti. Dik durmalıydı, oğlu kadar yürekli olmak zorundaydı. Bu yüzden gözyaşlarını onun gidişinden sonraya sakladı. Oğlunu güle oynaya savaşa göndermek onun boynunun borcuydu. (...) (ÇY-14YA, s. 35).

Romanda, Çanakkale'ye gönüllü olarak gitmek isteyen bir başka Galatasaray Sultanisi öğrencisi de Ethem Mehmet'tir. Dedesi, padişahın çok yakının da bulunan bir paşa, babası İngilizlerle ticaret yapan bir iş adamı olan Ethem Mehmet, okuldan izin alıp eve gelmiş ve babaannesine, arkadaşlarıyla birlikte Çanakkale'ye gitmek istediğini söylemiştir. "(...) Biz bir süredir arkadaşlarla askere yazılıp Çanakkale'ye gönüllü gitmek istiyoruz. Orada savaşacak insana çok gereksinim var, biliyorsun." (ÇY-14YA, s. 87). Babaannesinin kendisini anladığını duyunca çok sevinen Ethem Mehmet, annesinin bile kararına saygılı olmayacağını düşündüğünü söylemiştir. Babası Muhsin Bey, Ethem Mehmet'in Çanakkale'ye gitmek istediğini haber almış ve geldiğinde bu haberden hoşlanmadığını ifade etmiştir. Bunun üzerine Ethem Mehmet, Çanakkale'ye gideceğini söylemiş ve şunları eklemiştir: "Ben babamın savaşta olduğumuz İngilizlerle ticaret yapmasından ve ülkeyi onlarla birlikte sömürmesinden hiç de mutlu değilim." (ÇY-14YA, s. 89).

Ethem Mehmet, evden ayrılırken annesinden hiç ummadığı bir karşılık görmüştür. Annesi, ona cepheye gidip vatani savunması gerektiğini söylemiştir.

Galatasaray Sultanisi öğrencisi Vecdi de cepheye gitmek istemektedir ve bu kararını, ailesine açıklamıştır. Annesi, Vecdi'nin Çanakkale'ye gitmesine razı değildir; babası başta karşı çıksa da sonradan "Yiğittir benim oğlum. On beş yaşında olması, onu vatanını kurtarmaya gitmekten alıkoymuyor demek ki." (ÇY-14YA, s. 114) sözleriyle oğlunun cepheye gitmek istemesini çok da istemeyerek onaylamıştır.

Cepheye gitmek isteyen ama tereddütleri olan bir başka Galatasaray Sultanisi öğrencisi de Mehmet Ali'dir. O da arkadaşları Cevdet, Ethem Mehmet ve Vecdi'nin cepheye gitme kararı üzerine heyecanlanmış ve vatan için savaşmayı düşünmeye başlamıştır. Mehmet Ali, "Üçü de bugün Çanakkale'ye gidecekler. Ben de Fransız edebiyatının en güzel şiirlerini ezberlemeye devam edeceğim, etütlerde bir sonraki günün derslerini çalışacağım, ne garip!" (ÇY-14YA, s. 165) diyerek muhasebe yapmaktadır. Bu ruh haliyle yürürken bir kadının kendisinin yanına gelip Çanakkale cephesinde savaşan eşinin şehit olduğunu haber veren mektubu okutması Mehmet Ali'nin fikirlerinin olgunlaşmasını sağlamıştır. Buradan ayrılan Mehmet Ali, bir Rum ile İngiliz'in İstanbul'un işgal edileceğinden duyduğu mutluluğu anlatan konuşmasını dinlemiş ve çok

sinirlenmiştir. Bu kadınlara cevap veren genç adam, Harbiye Nezareti'ne gidip tıpkı arkadaşları gibi askere yazılmıştır.

Türk gençleri, engelli bile olsalar Çanakkale Cephesi'ne giderek vatan müdafaasında bulunmak istemektedir. ...*Ve Çanakkale-Geldiler* isimli romanda, mahallede sakalık yapan Yarımyüz Sinan, eşeğiyle birlikte Çanakkale'ye giderek savaşmasa da sakalık yaparak askerlerin su ihtiyacını gidermek istemektedir. Bunu, arkadaşı Sabri'ye açıklamıştır. Bedeni herhangi bir sorunu olmayan Sabri, Sinan'ın kararlılığını görünce kendinden utanmış ve durumu annesine açmıştır. "Sinan da!.. Sinan bile!.. Ana ben, ölmüş müyüm ki?.." (VÇ-G1, s. 346) dediğinde annesi ona ölümü hatırlatmış Sabri de "Olsun!. Ordaki Ölmekse..? Varsın olsun. Sinan da gidiyor sonunda işte.. gidiyor o da." (VÇ-G1, s. 346) diyerek aslında Çanakkale'ye Sinan'ı kıskandığı için gitmek istediğini ortaya koymuştur. Ancak her ne kadar Sinan'ı kıskanmış olsa da Sabri, içinde Çanakkale'de savaşmaya dair bir istek hissetmektedir. Annesinin ölümü ve "burada ölmeyi" hatırlatması üzerine o kararlı bir şekilde ölümün nereden geldiğinin önemli olmadığını yukarıdaki sözlerle belirtmiştir. Annesini kandıramayan Sabri, İmam Efendi'den yardım istemiştir. Hacı Davut Vapuru'ndan inen Hesna, salgın hastalıktan ölen çocuğunu Sabri'den gömmesini istemiş, Sabri de çocuğu gömmeye giderken bir yaralıya yardım etmek için cesedi bir kenara bırakmış, köpek ve kedilerin cesedi yemesi üzerine olay yerine gelen Hesna, Sabri'nin çocuğunun katili olduğunu zaptiyelere söylemiştir. Bundan dolayı Sabri, daha Çanakkale'ye gidemeden tutuklanmıştır. O arada yere yığılan Hesna'yı Doktor Mürsel'e götürmeyi teklif eden Sabri, gerçeklerin ortaya çıkmasıyla askerlerin elinden kurtulmuştur.

Sabri'nin yatalak olan annesi Sabriye Hanım, İmam Efendi'yle Sabri'nin Çanakkale'ye gitme mevzuu üzerine konuşurken bir tellal, Çanakkale'ye asker lazım olduğunu ilan etmiştir. Sabri'nin Çanakkale'ye gitmesi üzerine kendisine kimin bakacağını düşünen Sabriye Hanım, "Bu davullar, (...) Sabri'nin aklını başından alıyor aslında. Zâten benim oğlum., bilmem ki., ne desem...?" (VÇ-G2, s. 47) demiştir. İmam Efendi, Sabriye Hanım'ın sözlerini yadırgamış ve milletin canının Çanakkale'de olduğunu söylemiş, güçlü bir erkek olan Sabri'nin de ister istemez vatanını savunmak üzere Çanakkale'ye gitmek istediğini belirtmiştir. Eşi de dahil olmak üzere üç kişiyi şehit veren Sabriye Hanım da kendine göre bir savunma mekanizması geliştirmiş, bir evden üç şehidin fazla olduğunu, öte dünyaya gittiğinde evinden çıkan şehitlere bir torun göstermek istediğini söylemiştir.

Babaları şehit, dedim, övündüm. Ortancam gitti., dönmedi; daha önce ağabeyleri, gelmedi. Üç şehit olmak yeter, benim yüreğim Süleymaniye Camisi değil ki İmam Efendi, mahalle mescidi bile olamadı, daracık, el içi kadar, Şuncacık. Torun istiyorum ölmeden. Görürsem, gittiğimde öte dünyaya, şehitlerime diyeceğim ki, kucağım boş gelmedim, korkmayın! Sizden sonrasını gördüm öyle geldim. Sabri de Çanakkale'ye giderse kime ne diyeceğim? (VÇ-G2, s. 47).

En sonunda Sabriye Hanım, oğlu kendisiyle konuşmaya geldiğinde İmam Efendi'nin Çanakkale'ye gitmesine onay vermeyerek, annesine danışması gerektiğini istemiş, İmam Efendi de istemeye istemeye kabul etmiştir. “Söz ver! Sabri sana aracı olman için geldikçe; hayır, olmaz, gidemezsin, de! Bana geldiğinde de, git İmam Efendi'den izin, deyip kurtulayım.” (VÇ-G2, s. 48). Yaşlı kadın, oğlunun Çanakkale'ye gitmesini engellemek için ara sıra kendisine bakan Fehamet'i, İmam Efendi'yle birlikte, ertesi gün istemeye karar vermiştir. Sabri, Fehamet'le evlenmiş, bir süre sonra annesini kaybetmiştir. Bu da aslında onun Çanakkale'ye gidebilmesi için altın bir fırsattır. Annesi yaşarken Fehamet'le evlenerek ve Çanakkale'ye gitmeyerek annesinin gönlünü hoş etmiştir, annesi vefat ettikten sonra da Osman Efendi, Zalim Nuru ve Hesna ile cepheye giderek vatan savunmasına katılmıştır. Sabri, arabaya yetişmeden önce, eşi Fehamet'le doğacak olan çocuklarına ne ad koyacakları üzerine konuşmuştur. Fehamet, cepheye gitmemesi için çocuğunun kız olmasını istemiş, çocuk doğduğunda da Hasret adını koyacağını bildirmiştir. Ancak Sabri'ye göre çocuk erkek olacaktır: “Murat koy adını, oğlan olacak. Benden sağlam, yiğit, benden yakışıklı olacak. Murat, unutma, adını Murat koyacaksın.”(VÇ-D, s. 67). Sabri, arabayla giderken put kesilmiş; annesini, annesinin Çanakkale'ye gitmemesi doğrultusunda söylediği sözleri, Fehamet'in erkeklerin cepheye gitmek için evi terk ettiklerine dair cümleleri aklından geçirmiştir. Esasında, Sabri, Çanakkale'ye gitmekle gitmemek arasında ikilem yaşamaktadır; bunun için de Hesna'ya çocuğunun babasız büyüyecek olmasıyla ilgili sorular sormuştur. “Kınama beni bacım, ben.. Çanakkale'ye gitmeyi İstedim, çok İstedim, herkesten çok., istedim. Anam; evet, git, deseydi, yine böyle, daha başlarken... dönerdim herhalde. Ben, şimdi, sessizce, ineyim mi? Hem, Çanakkale'de savaş ben gidene kadar biter bakarsın... ne dersin?” (VÇ-D, s. 71). Sabri, başta gönüllü olarak cepheye gitmek istemiş olsa da sonradan fikri değişmiştir. Bunda, belki evlenmesinin ve çocuk sahibi olma ihtimalinin de etkisi vardır. Ancak Sabri, en baştan beri Çanakkale'ye arkadaşı Yarımyüz Sinan'ın gidecek olmasından dolayı gitmek istemiştir. Yani onun cepheye gitmek istemesi, yalnızca bir niyetten ibarettir; iş realiteye döküldüğünde durum değişmiştir. Hesna, onun bu halini

görünce arabadan inebileceğini söylemiştir; Sabri de hemen araçtan inip geriye dönmüştür.

İndi Sabri kayarcasına. Araba Sabri'siz devam etti yoluna. Hesnâ, bir eliyle tentenin demirine tutunmuş, el sallıyordu. Sabri'nin yüzü utançla karışık bir yenilmişlikte, boynu büsbütün eğilip yatmıştı sağına. Bedeni gitgide çizgileşiyordu; kimin çizdiği bilinmeyen, nasıl çizildiğinden habersiz, gelişigüzel noktaların üstüste binmesinden oluşmuş bir acayip çizgiydi, sonunda silindi (VÇ-D, s. 71).

Sabri, arabadan indikten sonra da kararsız davranmaya devam eder. Arabaya bakıp kendisini görmekte, kendisini arabada Çanakkale'ye gidiyormuş gibi hissetmiştir. Bu, onun tam olarak neye karar vereceğini bilmediğinin göstergesidir.

Sabri de buna benzer duygulardaydı. Araba görünmez olduktan nice zaman sonra dahi, çizgi gibi dikilip kaldığı noktada durup baktı o durumda. Sonra yüzünü gördü arabadan boşalan yerde, bütün ufku kaplamıştı, bir acının donmuş heykelliğindeydi ve sanki bu tarafa bakıyor, bu taraftaki aslını seyreliyordu, çizgilerle durmadan bölündü ve parçalandı o da, bir boşluk kaldı sâdece geriye. (VÇ-D, s. 72).

Sabri'nin durumunu “kararsızlık” olarak yorumlayan Hesna'nın aksine Osman Efendi, bu durumu “yüreksizlik” olarak görmüştür. Zalim Nuru, Osman Efendi'nin sözlerini aşırı bir yorum olarak görmüş ve Sabri'nin “nasipsiz” olduğunu ifade etmiştir.

Sabri'nin askere gitmek için karar almasında etkili olan Yarım yüz Sinan, Çanakkale'ye gönüllü olarak gitmiş, cepheye sakalık yapma, yemekleri taşıma görevini almıştır. Ona, emektar eşiği de yardım etmekte, eşek kimi zaman başka işlerde de kullanılmaktadır. Sinan'ın içi çok rahattır; terleyerek, yorularak elinden geleni yapmakta, vatan müdafaasına yardım etmektedir. Taşımakla görevli olduğu yemeklerin ve suların bir damlasını bile ziyan etmeden siperlere ulaştırmakta, siperdeki askerler de onun bu inceliğini, ona duydukları sevgiyi sergileyerek ortaya koymaktadır. “Onbin kere şükür, bugün de dirhemini dökmeden ulaştırabüdük.. heyyyyy, bakıyorum kimse açlıktan ölmemiş daha.” (VÇ-G2, s. 203). Arkadaşları, sevincinden Sinan'ı omuzlarına almış, ona duydukları muhabbeti ortaya koymuştur.

Gençlerin iradelerini göstererek gönüllü olarak Çanakkale'ye gitmesi, hocalarını da şaşırtmaktadır. Müderris Emin Efendi, bu hocalardan biridir. Sınıfa girip de tahtaya

bakan Emin Efendi, hiçbir öğrencisinin sınıfta olmadığını anlamış ve memleketin zor günlerinde sınıfın boş olmasına şaşırمامıştır:

Muhterem Hocam! Ayasofya Camii’ndeki hutbeleriniz ve dershanedeki derslerinizden, Çanakkale’de, milletimizin namusunun direnmesi gerektiğine inandığımız için, gidiyoruz. Yüreğiniz rahat olsun. Orada, milletimizin namusu olan Çanakkale’de, senin talebelerin bir gönüllü birliği oluşturarak ve tek bir kişi gibi hareket ederek sömürgecilerin karşısına çıkacak. Duaların üstümüzden eksik olmasın. Hakkını ve emeklerini helâl et!. Lütfen. (...) Bütün çocukların adına: 403 Nizamı. (VÇ-G1, s. 385).

Müderri Emin Efendi, bu durum karşısında, artık kendisinin değil, öğrencilerinin daha büyük olduğunu düşünmüş ve öğrencileriyle gurur duymuştur. Cephede, bu bölüğün adı “403’üncü Gönüllü Bölüğü” olmuştur. Üçlemenin ikinci romanı olan ... *Ve Çanakkale Gördüler*’de Müderri Emin Efendi de öğrencileri gibi Çanakkale Cephesi’ne gitmeye hazırlanmaktadır ancak çevresindeki insanlar onu, yaşlı olduğundan dolayı uyarmış, yola ve askerliğe nasıl dayanacağını sormuştur. “Yolun açık ola. Gözün arkada kalmasın. Lâkin nasıl gideceksin? Uzak.. Yaşlısın.” (VÇ-G2, s. 104). Yaşı ve kuvveti hesaba katılınca Emin Efendi’nin cepheye gitmesi ve savaşa katılması akla ve mantığa aykırıdır ama o, gönlünün sesini dinlemekte, kendisine düşen borcu ödemek istemektedir. “(...) Varsın zaman önce akıl desin, hayır., gönül, gönül, gönül, efendim gönül! (...)” (VÇ-G2, s. 105). Dudağında mahzun bir tebessümle, ne yaptığını bilen bir adamın tavrıyla gemiye binen Emin Efendi, Çanakkale yolculuğuna başlamıştır.

Bu arada Yahya Kaptan, Beyrut’tan bin bir zahmetle İstanbul’a getirdiği, İngilizlere esir düştüğünde onların elinden gemide veba olduğunu söyleyerek kurtardığı gemisiyle cephaneyi Çanakkale’ye götürmek istemektedir. Astım hastası olsa da Doktor Mürsel yolda, ilaçsız dayanamayacağını söylese de Yahya Kaptan, takaların ancak defalarca sefer yaparak götürebileceği malzemeyi tek seferde götürmeye niyetlidir. “Takalar o kadar cephaneyi Çanakkale’ye günlerce taşıyamazlar iki gözüm. Lâkin ben bir yüklemde ulaştırırım. Ne pahasına olursa olsun., ulaştıracağım da. Tıpkı, Beyrut’tan getirip ulaştırdığım gibi. İnşallah.” (VÇ-G2, s. 162).

İtilaf Devletleri’ne ait denizaltılar, Türk gemilerini tehdit etmektedir ama Yahya Kaptan kendi evi gibi olan denizleri davetsiz misafirlere bırakmak niyetinde değildir. Yahya Kaptan’ın korktuğu başına gelecektir. Müderri Emin Efendi’nin de içinde bulunduğu gemi, İngiliz denizaltılarından birinin hedefi olmuştur. Emin Efendi, su

kabarmasını gördüğünde “Torpilli!” diye bağırması, bu nidadan hemen sonra gemi paramparça olmuştur. Hayatta kalan tek varlık Müderris Emin Efendi’nin tekir kedisidir, o da geminin kalıntıları arasında boğulmuştur.

Bütün sesler sona erdi, bütün patlamalar dindi. Bir periskop sinsice gezindi geminin kalıntıları arasında.. büyükçe bir tahta parçasına tırnaklarını geçirmiş tekir kedi, sırlıslıklamdı; vahşiydi., yırtınıyordu. Yeryüzünde tek ses gibiydi. Acı miyavlamaları denizde yok oldu gitti. (VÇ-G2, s. 186).

Türklerin gönüllü olarak askerlik yapması, düşman askerlerini şaşırtmaktadır. Onlar, askerliği ya menfaat temin etmek ya serüven yaşamak ya da esrar kullandıkları için yapmaktadır. Yaşadıkları su sıkıntısı karşısında ne yapacağını tartışan Çavuş Cef ve Hintli asker, Türklere esrar vererek onlardan su alabileceklerini söylemiştir; bunun karşısında İstelyo, Türklerin esrar kullanmadığını söylemesi üzerine Hintli asker, şunları söylemiştir:

Olmaz!” dedi; ‘Olamaz! Yanlışın var senin. Esrar içmeyen adamın göz göre göre ölüme gittiği görülmüş müdür?. Bunlar gidiyor. Arkadaşının öldüğünü görüyor önünde., sağında, solunda ölülerin yığıldığını görüyor üst üste. Kendi öleceğini de biliyor iki adım sonra, yine de atlıyor üstümüze., gördüm. Gözlerimle gördüm ben!(VÇ-G2, 427).

Hiçbir menfaat beklemeden ya da herhangi bir uyuşturucu maddeden yardım almadan Türklerin vatanları için ölmesi, bu kültüre yabancı olanlara garip gelmektedir. Düşman askerleri, vatan için ölmenin imkânsız olduğunu düşünmektedir. İstelyo, Yarımyüz Sinan’la su alışverişi yaparken onu alışveriş yaptıkları kulübeye çekmiş ve gerçekten de esrar içip içmediklerini sormuştur: “(..) Aşağıdakiler.. İngiliz, Fransız, Avusturalyalı.. hepsi aynı şeyleri sorar vre. Derler ki Türkler esrarı çektiler mi cennette sanır kendilerini, ölüm nedir bilmezler., imiş. Doğruduuuuur?” (VÇ-D, s. 62).

Uzun Beyaz Bulut Gelibolu isimli romanda Hukuk Mektebinde okuyan Ali Osman, okulunu bırakıp gönüllü olarak askere yazılmış ve zabıt namzeti olarak atanmıştır. Bu, onun için gurur verici bir durumdur ve Çanakkale’ye gideceğini ailesine açıklarken bu gururu yaşamıştır. Ailesi de aynı gururu yaşamış olsa da bir yandan üzülmemektedir. “Seferberlik ilan edildiği günü hatırlar mısınız? Benim tahsilimi bırakıp, orduya ihtiyat zâbit namzeti (yedek subay adayı) olarak yazılmak isteğimi duyunca beni alnımdan öperken saklamaya çalıştığınız kederli gözyaşlarınız.. .(..)” (UBBG, s. 75).

6.11. Şehitlik Bilinci

İslam'ın en fazla değer verdiği ölüm şekli, şehitliktir. Bu da herkese nasip olmayan bir ödüldür çünkü şehit olan bir insan, sorgu sual görmeden cennete gidecektir. Bunun bilincinde olan Türk insanı, özellikle Çanakkale'de savaşıarak şehit olmayı arzu etmektedir. Bu bağlamda evlatlarını ve eşlerini Balkan Savaşlarında ve Doğu Cephesi'nde kaybeden Türk anaları daha gençliğe yeni adım atmış oğullarını da cepheye göndermekten çekinmezler. Bunun nedeni, şehitlik bilincidir. *Koçaklar 1915*'te Bursalı Ruşen'in annesi, bu duyguyu net bir dille aktarmıştır: “Baban dahi şehitti yavrum. Sen dahi şehit olasin. Vatan için, din için bin Ruşen'im şehit olmuş çok mudur? Tanrı'm alnımıza ne yazdıysa o olur. Demin senin için dua etmiştim. Yavuklun ile görüşecek misin?” (K1915, s. 96).

Annesinin bu sözleri karşısında Ruşen, rüyasında şehit olduğunu görmüştür. Bu durum Türk insanında şehitliğe verilen değeri göstermektedir. Çünkü şehit olan kişiler; Allah, vatan ve din için şehit olmuşlardır: “Rüyasında Çanakkale'de bir savaş sırasında şehitlik şerbetini içtiğini gördü. ‘Bismillâh’ deyip uyandı. Sabah ezanının okunduğunu duyup sevindi.” (K1915, s. 96).

Vatan yolunda ölmek, Ruşen'in en değer verdiği ölüm şeklidir; bunu içselleştirmiş olsa gerektir ki rüyasında şehitlik şerbetini içtiğini görmüştür. Şehit olacağını düşünenler için durum böyleyken şehit yakınları için de durum farksız değildir. Bursa'ya şehit haberleri geldiğinde üzülenler ve ağlayanlar olmuştur, ancak töre böyle emretmemektedir. Töreye göre şehitlerin arkasından ağlanmaz, çünkü onlar ulu bir dava uğruna hayatlarını kaybetmiş insanlardır. Şehitler ölmez, onlar öldüklerini bilmez; bundan dolayı şehitlerin arkasından ağlanmamalıdır: “Hele vah ki, vah, vah sizlere! Şehitlerin arkasından ağlanır olmak, nice olur? Niçin bilmezden gelirsiniz? Şehitler ölmez, onlar diridir. Yanımızda, yakınımızdadır. Dökülen gözyaşları, yaralarını kanatır. Bırakın ağlamayı!” (K1915, s. 120).

Şehit olamayan askerler de şehitliği arzu etmektedir; şehitlik, onlar için çok önemli bir payedir. Asker olmanın anlamını şehit olmakta gören Türk askeri şehitlik haberini verirken de bunu açıkça dillendirir. Ruşen'in şehit olduğunu, annesine haber veren asker Tarık'ın söyledikleri bu anlamda oldukça manidardır: “Size bir müjdemiz vardır. Oğlunuz Ruşen, şehitlik mertebesine ermiştir. Bizim dahi muradımız odur. Başınız sağ olsun, esen olasınız.” (K1915, s. 121). Bu haberi alan yaşlı kadın şehit anası olmanın verdiği gururla “Vatan için, bin Ruşen'im olsa, şehit olmasını dileriz. Acımız

vardır. Lâkin vatan sağ olsun!” (K1915, s. 121) diyerek vakur tavrını korumuştur. Şehit anası ya da karısı olmak, özellikle Çanakkale Muharebelerinin yaşandığı dönemde bir kadının kendisini ayrıcalıklı hissetmesini sağlamaktadır. Vatan müdafaasında yer almak ve bu uğurda oğlunu ya da eşini kurban vermek, Allah katında olduğu kadar kul katında da önemli sayılmıştır. Ruşen’in annesinin söylediği sözler, bu manada dikkate değerdir. Varlığını, vatanın varlığıyla ilişkili gören bir kadın; bu topraklarda yaşamaya devam etmenin ancak bu fedakârlıklardan geçtiğini bilmektedir. Ruşen’in annesinin bu vakur ve gururlu tavrını gören asker Tarık, yolda bir iç muhasebe yapmış ve şehitliğin niçin kendisine nasip olmadığını sorgulamıştır: “Kalkıp yerinden doğruldu. Evden dışarı çıktı. Yol boyu, düşündü durdu. Ne günah işlemişti ki, görklü Tanrı’m, ona şehitliği çok görmüştü? Neden o dahi cephede değildi?” (K1915, s. 122).

Şehit olmayı isteyen askerlerin birbirinden farklı nedenleri bulunmaktadır. En önemli neden, az önce de belirttiğimiz gibi dinin şehitliği yüce bir merteye saymasıdır. Ancak bunun dışında askerlerin şehitliği arzulama konusunda farklı nedenleri olabilir, bu nedenler de yine din ve vatan düşüncesiyle dolaylı ilişkilere sahiptir. *Koçaklar 1915*’te, Veber Paşa’nın postası Ahmet, 29 Haziran 1915 sabahında Veber Paşa’ya şehit olmak, bu kutlu mertebeyi elde etmek istediğini söyleyince Paşa buna şaşırarak şu soruyu sormuştur: “Ahmet!” dedi, “Şehitlik, ölmek demek değil midir? Merak ediyorum, niçin ölmeyi istiyorsun?” (K1915, s. 154). Ahmet de şehitliğin önemini ortaya koyan manidar bir yanıt vermiştir:

Paşam, ben fakir bir ailenin çocuğuyum. Anamın parası yok, geçinemiyoruz. Savaştan sonra evlenmem gerekecek, ama nasıl evleneyim? İçim Allah sevgisiyle dolu, buraya gelirken görklü Tanrı’nın rızasını kazanıp belki cennete girebilirim diye kalkıp geldim. Cennet, evim olacak, huriler beni bekleyecek. Ben savaşmak istiyorum, Paşam? (K1915, s. 154).

Savaşa aktif olarak katılma düşüncesi, Ahmet ve diğer askerler için Tanrı’nın vereceği ebedi mükâfatları kazanmanın yoludur. Bu dünyada, söz konusu mükâfatlara erişemeyen Ahmet, öte dünyada bunların daha iyisini alacağını bilmektedir.

Şehitlik bilinci, Türk askerini, düşman karşısında motive eden ana unsurlardan biridir. *Vardar Rüzgârı*’nda, Cenap Bey’in komutasındaki aynı köyden iki asker, sahip oldukları şehitlik bilincini net bir dille ifade etmişlerdir: “Aynı köydeniz kumandan... Kan kardeşiyiz biz... Kader burada da ayırmadı işte... Şehâdet şerbetini de birlikte içeriz

inşallah...” (VR, s. 128). Bu sözleri duyan Cenap Bey, buna hem şaşırmaktadır hem de kendisinde böyle bir bilincin bulunmadığını itiraf etmektedir:

Ölümü hiç umursamıyorlar! Tanıdığım neferlerin hemen hepsi böyle. İki de bir kaçmaya heveslenmeleri de sadece yakınlarının hasretine dayanamadıklarından. Yoksa Azrail karşlarına çıksa gülererek karşılayacaklar. Ben de pek korkak sayılmam, ama bu kadar da cesur değilim doğrusu. Şehâdet şerbeti içmek, cennet köşküne çıkmak filan da istemiyorum! (VR, s. 128).

Kutsal bir ölüm şekli olan şehitlik, Türk istihkâmlarının güçlenmesini de sağlamaktadır. *Çanakkale Yanarken* isimli romanda şehit olan Şevket’i, Seyit Onbaşı gömecek yer aramaktadır, ancak her yer şehit mezarıdır ve şehitleri gömecek yer yoktur. Şehitlerin ölmediğine, hatta savaşta Tanrı’nın emriyle savunmaya katıldığına dair inanç gereği Yüzbaşı, Seyit Onbaşı’ya artık şehitleri gömecek yer kalmadığını, Şevket’in olduğu yere gömülmesinin doğru olacağını söylerken şehitlerin yurt savunmasına katılacağı inancını da ifade etmiştir: “Gömecek yer kaldı mı onbaşı? Şehitlerimize her yer mezar! Öldüğü yere gömseydin onunla vatan toprağı daha sağlamlaşırdı. İstihkâmlarımız böyle güçleniyor. Düşman bunun için dirimizden çok ölümüzden korkuyor.” (ÇY, s. 151).

Yaralanan ve hastaneye kaldırılan askerler, cepheye tekrar gidip savaşıma özlemi içindedir. *Çanakkele’ye Gidenler-Şu Boğaz Harbi* isimli romanda bir asker, şehitlik bilinciyle ayağının kesilmesine aldırmandan arkadaşlarının yanına gitmek, cepheye bulunmak ve düşmanla savaşmak istemektedir. Ayağını kaybettiğinin farkında değildir ya da ayağını kaybettiği için şoka girmiştir, hatta şehit olan arkadaşlarının yanına gelip ona “Bacağın koptu diye yan gelip burada yatacak mısın?” (ÇG-ŞBH, s. 229) dediğini iddia etmiştir. Elbette bütün bunlar, yaşadığı şokun etkisiyle meydana gelmektedir ancak burada dikkati çeken nokta, yaralı ve savaşamayacak durumdaki bu askerin hala cepheye gitmek istemesidir.

Operasyon 1915-Çanakkale isimli romanda, Queen Elisabeth isimli devasa geminin önderliğinde, yirmi bin itilaf askeriyle başlayan ilk saldırılar karşısında sayısı bin iki yüzü bulmayan Türk birliklerinden birinde görevli Yüzbaşı Kâzım Efendi, şehit olacağını bile bile savaşmakta ve şehitliği bir vazife olarak algılamaktadır. Yoğun duygular yaşayan Kâzım Efendi, Seddülbahir bölgesindeki Selimbey Çiftliği civarında, emrindeki askerlerle şehit olmayı beklerken akıbetini açıklayan ve kendisinden sonra kardeşinin ne yapması gerektiğini anlatan bir mektup yazmıştır:

... Sevgili kardeşim; ben vatan ve millet uğruna bana düşen görevi yerine getirdim. Artık gerisini size bırakıyorum. Her birinize hakkımı helal ettim, elbette siz de bana haklarınızı helal edersiniz. Kız kardeşimin, Ziya'nın büyük bir hasretle gözlerinden öperim. Muhterem amcamın ellerinden öperek hayırdualarını her zaman beklerim. Çoluk çocuğumu evvela Cenab-ı Hakk'a, sonra vatan ve millete ve sizlere emanet ediyorum. Sevgili anneme, aileme ve çocuklara güzel bakınız. Eğitimleri konusunda onlara yardıma olunuz. Alacakları maaşın işlemleri için tabur kâtibi Hasan Efendi'nin her şeyden haberi var. Bulunduğum tümenin kumandanı Miralay Remzi Bey'dir. Alay kumandanı Binbaşı Halil Bey'dir. Bu isimler size lazım olursa kendileri ile haberleşirsiniz. Binbaşı Şevki Bey de benim gibi tehlike altındadır. Eğer buradan o kurtulursa onunla da irtibata geçebilirsiniz. Kolordu Komutanımız malum olduğu üzere Esat Paşa hazretleridir. Hayvanım hakkında gereken işlemler içinde kâtip efendiye yazdım. Oradaki hakkımı da çocuklarım için alırsınız. Sana çok rica ederim, lütfen ailemi ve annemi hiçbir zaman üzme. Daima şefkatle muamele et. Bana acımasınlar. Ben mukaddes vatan vazifesi için canımdan geçiyorum ve mutluyum. Cenab-ı Hak sizleri de mutlu etsin. Hepinizi Allah'a emanet ederim... Ağabeyin Kâzım... (O1915-Ç, s. 176-177).

Böyle bir metanete sahip olan bu komutanı motive eden iki düşünce vardır. İlki, inandığı dinin vatan uğruna ölmeyi sıradan bir ölüm olarak görmemiş olmasıyken ikincisi, vatan topraklarının kutsallığına dair fedakârane düşüncedir.

Ölümünden korkmayan Türk askerleri için durum o kadar alay edilecek bir hâl almıştır ki çok yoğun bir İngiliz saldırısı karşısında Türk askerleri ölümle dalga geçmiştir. Bunu da kendilerine saldıran İngiliz askerlerine hitaben açtıkları pankartla ortaya koymuşlardır: “No casualties-Kayıp yok!” (O1915-Ç, s. 219).

Bir Ulu Destan-1915 Çanakkale isimli romanda, büyük oğlunu Balkan Savaşları'nda, eşini Sarıkamış'ta kaybeden Akile Hanım'ın küçük oğlunun, evindeki son erkeğin Çanakkale Muharebelerine asker olarak çağırılması karşısındaki soylu tavrı, şehitliğin ve vatan müdafaasının önemini ortaya koymaktadır. Muhtar Bekir Ağa gelip de askere alma emrini okuduğunda Akile Hanım, “Hüseyin Sabri, gitme vakti geldi!” (BUD-1915Ç, s. 15) demiştir. Büyük oğlunu ve eşini kaybettikten sonra Hüseyin Sabri, onun için bir dayanak olmuştur; yaşamını onun varlığıyla sürdürmektedir. Ancak bir taraftan da milletin ve devletin yaşamının devam etmesi gerekmektedir ki bunun için Hüseyin Sabri gibi vatan evlatlarının askere giderek yurt savunmasına katılması lazımdır. Bunun bilincinde olan yaşlı kadın, biraz da teessürle şu cümleleri kurmuştur: “Benim son yongam sensin. Minareden ezan kesilecekse, caminin kandilleri körlenecekse; öl de köye dönme!” (BUD-1915Ç, s. 15).

Şehitlik bilinci, Anadolu insanı tarafından Allah’a kurban olmakla ilişkili bir durum olarak algılanmaktadır. Bu yüzden de bazı askerlerin başına, anneleri tarafından kına yakılmaktadır. *Çanakkale Mahşeri* isimli romanda, Murat; Çanakkale’ye başı kınalanarak yollanmıştır ancak Murat, bunun ne için yapıldığını bilmemektedir. Binbaşı Mahmud Sabri, Murat’ın saçındaki kınayı görüp bunun anlamını sormuştur. Saçındaki kınanın ne anlama geldiğini bilmeyen Murat, durumu annesine mektup aracılığıyla sormuştur. Bu arada Murat’ın adı, arkadaşları arasında “Kınalı Murat” olarak kalmıştır. Kınalı Murat’ın annesi, cevabi mektupla kına meselesini şu şekilde açıklamıştır: “Zabit Efendiye söyle gözümün nuru Murad’ım; sen bizim İsmail’imizsin. Seni biz Allah yoluna kurban gönderdik. Nasıl ki kurbanlık koçlar kınalanıyorsa, ben de saçlarına kına yaktım.” (ÇM, s. 320).

Türk anası, cepheye yolladığı oğlunun şehit olacağını, Allah’a kurban gideceğini çok iyi bilmektedir. Bu bilinç, Hz. İsmail kıssasında olduğu gibi kulun Allah yolunda kurban olması çerçevesinde oluşmuştur. Bundan dolayı, anneler, çocuklarının vatan ve din yolunda şehit olmasından dolayı herhangi bir rahatsızlık duymamaktadır.

Taarruzlar, pek çok Türk askerinin şehit olmasına neden olmaktadır. Kalanlar için durum, hiç de iç açıcı değildir. Onlar, tek başına kaldıklarını hissetmekte, arkadaşları gibi şehit olamamayı gurur meselesi haline getirmektedir. *Diriliş-Çanakkale 1915* isimli romanda, gerçekleştirilen taarruzdan sonra 2. Tümen geri çekilmektedir. Bölükte tek başına kalan bir delikanlının yanına giden Yüzbaşı Şerif, ona arkadaşlarını sormuştur. Genç, arkadaşlarının şehit olduğunu belirtmiş ve bu makama kendisinin de erişmek istediğini söylemiştir: “Keşke ben de şehit olsaydım. Onlarsız yaşıyor olmaya utanıyorum.” (D-Ç1915, s. 437). Komutan, askerler birlikte oturmuş, sigara yakmış ve onu teselli etmeye çalışmıştır. Oysa, Liman Paşa’nın gereksiz yere verdiği taarruz emrinden sonra kaybettiği askerler karşısında kendisinin teselliye ihtiyacı vardır.

Yaralı askerler, cepheden ayrılmayıp şehit olmak istemektedir. Yaraları iyileşenler, arkadaşlarının yanına gidip düşmana karşı savaşımaya devam etmeyi arzulamaktadır. *Bir Çanakkale Destanı-Şehadetname* isimli romanda Rasim, başındaki yaradan dolayı İstanbul’a yollanmış, tedavisi yapıp da döndüğünde arkadaşına çürüğe ayırmadıkları için şükrettiğini söylemiştir:

Allah’ıma çok şükür ki yine cepheye getirdi beni. Çürüğe ayıracaklar, cephe gerisinde kalacağım diye çok üzölmüş, gece gündüz buraya tekrar gelmek, rütbe-

i şahadete ermek için dua etmişim. Dualarımın bir kısmı şimdilik kabul oldu çok şükür. İnşallah ikinci ve asıl maksadıma da kavuşurum. (BÇD-Ş, s. 263).

Duası kabul olan Rasim, birkaç saat sonra arzuladığı şehadet makamına ulaşmıştır.

Çanakkale Yolunda-14 Yaşında Asker isimli romanda *Çanakkale Mahşeri* isimli romanda anlatılan bir olaya yer verilmiştir. Ancak burada kişilerin adı değişmiş, “Kınalı Murat” “Kınalı Hasan” olmuştur.

Emel, araç arıza yapıp de bir yerleşim yerinde durduğunda Sinan’ın yanına gitmiş ve ona tarih derslerinde, bu olayların bu kadar çarpıcı bir biçimde anlatılmadığını, bu yüzden de öğrencilerde belli bir duyarlılık oluşmadığını söylemiştir. Yazar, bu noktada Sinan aracılığıyla hem bir müfredat eleştirisi yapmaktadır hem de öğretmenlerin Türk tarihinin bu çok önemli hadisesini öğrencilere etkileyici bir biçimde anlatmadığını belirtmektedir. Sinan, internette Salim Dağ isimli bir yazarın anlattıklarını arkadaşlarına aktarmaya başlamıştır. Bu da Yozgatlı Hasan’ın hikâyesidir. Hasan’ın ellerindeki kınanın sebebini soran Yüzbaşı Sırrı, kınayı annesinin yaktığını öğrendikten sonra Hasan’dan bir mektupla kınayı yakma sebebini sormasını istemiştir. O da annesine mektup yazarak arkadaşlarının dalga geçtiğini, komutanının da kınanın sebebini sorduğunu belirtmiştir. Annesi Hatice Hanım, cevap olarak yazdığı mektupta kurban edilecek koçlara kına yakıldığını, kendisine yaktığı kınanın da ahirette seçilmesini sağlayacağını bildirmiştir.

Yavrum, Hasanım, kınalı kuzum. Mektubun geldi, sanki dünyalar benim oldu. Köy halkı okudu, ben ağladım. Komutanını pek sevmişsin, ne güzel! O senin için baba yarısıdır. Sakın ola yavrum, onun emrinden çıkma, önünden aykırı geçme. (...) Komutanın saçındaki kınayı sormuş. Bunda bilmeyecek ne var ki yavrum? Bizim burada kurban seçilen koçların başını kına ile süslerler. Ben de dört kardeşin içinde en çok seni sevdiğim için seni seçtim, başına kına yaktım. Biliyorum ki, sen toprağımızı düşmana bırakmamak için gözünü kırpmadan canını verirsin. Başındaki kına mahşer gününde senin işaretin olacak ve ben seni o kalabalıkta kolayca bulacağım. Aha işte, benim kınalı kuzum da burada deyip, seni bağrıma basacağım. Anan Hatice. (ÇY-14YA, s. 66).

Yüzbaşı Sırrı’nın mektubu okuduktan sonra, Hasan’ın bulunmasını istemiştir ancak Hasan’ın şehit olduğuna dair haber gelmiştir.

Anadolu’da vatan için kurban olacak erkeklere kına yakma geleneği, özellikle savaş görmüş nesiller için oldukça yaygın bir uygulamadır. ...*Ve Çanakkale-Gördüler* isimli romanda, Suriye’den Çanakkale’ye doğru giden Yüzbaşı Ali ve Recep Çavuş, bir

köyde durup dinlenmek durumunda kaldıklarında ilginç bir olayla karşılaşmışlardır. Köylü tarafından Çanakkale'ye gönderilecek olan arabayla arpa-buğdayı teslim alan Yüzbaşı Ali'ye, Emetli Hasan Çavuş torununu da cepheye götürmesi için emanet etmiştir. Emre'nin elindeki kınayı gören Yüzbaşı Ali şaşırarak, kadınlara kına yakıldığını söylemiş ve dedesine niçin Emre'ye kına yaktıklarını sormuştur. Aldığı yanıt, o dönemin insan psikolojisini yansıtmaları bakımından oldukça manidardır:

Kına, onlar içindir, kadınlar için tabi. Lâkin biz gerektiği yerlerde de kullanırız. Gelinleri kınalarız avuçlarından evine kurban olsun diyerdir; koçlarımızı kınalarız vakti geldiğinde, Allah için kurban olsun, diyerdir. Oğul bir de böyle Emre gibi yavrularımızı kınalarız, niye? Bilir misin..? Varsın yurt toprağına kurban olsun diyerdir. O zaman, şehit diyoruz. (VÇ-G2, s. 88).

Yüzbaşı Ali, her şeyi unutmuş, Emetli Hasan Çavuş'un kendisine öğrettiği bu paha biçilmez bilgi için teşekkür etmiş, elini öpmüştür.

6.12. Askere Alımdaki Adaletsizlikler

Askere alımda bazı adaletsizliklerin söz konusu olduğu bilinmektedir. Özellikle, bir ailedeki tüm erkeklerin askere alınması, evde hiçbir erkek çocuğun kalmaması hem ev işlerinin çekip çevrilmesi hem de neslin devamı açısından bazı sorunlara neden olmuştur. *Bir Ulu Destan 1915 Çanakkale* isimli romanda, Çanakkale cephesine yollanan Hüseyin Sabri, cephe yolundayken şunları düşünmüştür. Hüseyin Sabri'nin ağabeyi Balkan Savaşları'nda, babası Sarıkamış'ta şehit olmuştur; o, artık evin tek erkeğidir. Son olarak o da Çanakkale Cephesi'nde askerlik yapması için çağırılmıştır. Ancak köylerinin zengini Hüseyin Ağa'nın çocukları askere gitmemiştir. Hüseyin Ağa, iki çocuğunu da Sinop'un kuş uçmaz, kervan geçmez bir köyünde gizlemiştir. Devlet ise bu uyanıkların peşine düşmemiştir. Hüseyin Sabri, askere giderken bütün bunları düşünmektedir.

Hüseyin Sabri, eleştiri yapar ve 'Kimler için?' derken, bu Süleyman Ağa'yı geçirmişti zihninden. 'Külfeti, önce nimet yiyenler çekmeli.' diyecekti. Fakat her zaman hayranlıkla izlediği köy muhtarı Temeşvarlı Bekir Ağanın sözleri aklına gelince; 'Hangi vatan ve kimin için?' kelimelerine odaklanmış sorular kafasından uçup gitti. (BUD-1915Ç, s. 21).

Bunları düşünürken, yine Temeşvarlı Bekir Ağa'nın, yukarıdaki sorunun arkasından yaptığı açıklamayı hatırladıktan sonra içi rahatlamıştır:

Yalan dünyada yaşıyoruz evlat. Bir gün evvel, bir gün sonra, nasıl olsa öleceğiz. Hiç değilse şimdi büyük bir armağan var önümüzde. En yüce mertebeye ulaşma olanağımız var. Her kula nasip olmaz, ödül dağıtımından payına düşeni almaya bak. Ya şehit ol, ya gazi! (BUD-1915Ç, s. 21).

Hüseyin Sabri, ölümün en güzel olanını arzu etmenin, güzel bir hayat sürmek için ne kadar önemli olduğunun farkındadır. Zihninde kimi soru işaretleri olsa da vatanın, kendisi gibi yoksul ama bu toprakları seven kişilerin omzunda yükseleceğini bilmektedir. Bu metafizik gerilimle savaşta can vermenin, ölmek değil ebediyen yaşamak olacağının farkındadır.

6.13. İlahi Yardım

Çanakkale Muharebeleri esnasında, romanlara yansıdığı kadarıyla bazı ilahi yardımlar söz konusu olmuştur. Yara alan Mülazım Hüsnü Bey'in karşıya geçirilmesi lazımdır ancak etrafta hiçbir deniz vasıtası yoktur. Zaten deniz yoluyla karşıya geçmek de tehlikelidir. Etrafta kimse yoktur ancak bir anda derviş kılıklı, Hızır'a benzeyen birbiri çıkagelmıştır. Bu zat, sandalcı Hüseyin'i çağırmış, onsan askerleri karşıya geçirmesini istemiş, Hüseyin kabaran denizde karşıya geçmenin mümkün olmadığını söylediğinde derviş "Yiğidim, beni bir avuççuk denize sözünü geçiremeyecek ademlerden mi sanıyorsun?" (K1915, s. 73) demek suretiyle kendisindeki kerameti ortaya koymuş ve askerleri taşıyan kayığın hızlıca karşıya geçmesini sağlamış, sonra da kaybolmuştur. Ali Onbaşı, dervişi ararken sandalcı bu kişinin Hz. Hızır olduğunu söylemiştir.

Koçaklar 1915 isimli romanda, daha başka ilahi yardım örnekleri de bulunmaktadır. Talihin Nolfolk Alayı'ndan yana olduğu çarpışmada gri renkteki bir bulut, Türk askerinin yenilmesini önlemiştir. Tepeye giden Nolfolk Alayı'nı, tepede bekleyen bulut içine almıştır. "Alay'ın son askerine kadar içine girmesini bekleyen soluk renkli bulut, kapandı, havalandı. Ansızın beliren öteki bulutlarla birleşti, Korudağı üzerinden Trakya'ya doğru uçup gitti." (K1915, s. 156). Daha sonra, aynı şey Anzakların bulunduğu 60. Tepe'de de olmuştur. "Yerdeki bulut yükselip aynı hizaya gelir gelmez birden kuzeye doğru uzaklaşmaya başladılar. Trakya istikametine doğru gittiler. Bir saat için de de gözden kayboldular. Savaş sonunda bu tabur kayıp veya yok edilmiş sayıldı." (K1915, s. 157-158).

6.14. Çarpışmalar

Nisan'ın İkinci Günü'nde İngilizler, İhtiyat Zabiti Levent'in bulunduğu 21 no'lu tepeye ilk önce uzaktan, sonra da Türk cephesine yaklaşmak suretiyle saldırmaya başlamıştır. İngiliz askerleri uzak mesafeden ateş ettiğinde savunma tertibatı almak için vakit bulan komutanlar, düşman askerleri süngü tertibatıyla yakın mesafeden saldırmayı tercih ettiklerinde aynı biçimde karşılık vermeyi uygun bulmuşlardır. Artık şehit olmak an meselesidir, bunun farkında olan Levent askerleriyle helalleşir: "Levent askerlerin arasında dolaşarak omuzlarına dokunuyor, adeta, vedalaşıyordu." (NİG, s. 126). Ardından Yüzbaşı Selim'in emriyle İngilizlere doğru koşmaya başlanır, tam bu esnada askerlerin içinde bulundukları psikolojiyi, savaşın hem bedenlerinde hem de zihinlerinde oluşturduğu etkiyi görmek mümkündür:

Askerler siperlerden hızla çıktılar İngilizlere doğru bir koşu başladı. Bazıları vurulup düşüyor, bazıları kurşun yediğini hissetmeden birkaç adım daha atıyor, sonra yığılıp kalıyordu. Kıyasıya bir dövüşe girişmişlerdi. Tüfeklerin ucunda parıldayan süngülerin birbirine çarptığında çıkardığı seslere, bağırışlar, haykırışlar karışıyor; herkes sadece yabancı bir elbiseyi, kendisine benzemeyen askerleri görüyordu. (NİG, s. 127).

Süngü savaşı esnasında askerlerin zihninde sadece düşmanla savaşmak vardır, bunun dışında bir düşünceye zihinlerde yer yoktur. Tam anlamıyla çarpışmaya motive olmaya çalışan Türk askeri, kendilerine gösterilen hedefe koşmaktadır. Yani önemli olan hedeftir, bunun dışındaki her şey teferruat kabilindendir.

Açık alanda kaç kişiydiler, kim nereden saldırıyordu, niçin koşuyorlar ya da niye duruyorlar, bilmiyorlardı. Herkesin süngüsü ya ileri doğru uzanmış ya bir şeye saplamak ister gibi yukarı kaldırılmıştı. Yediği darbe ile yere düşen, tekrar kalkmayı denediğinde yeniden daha ağır bir darbe alıyor, başına inen dipçik darbeleri, göğsüne saplanan ikinci, üçüncü süngüler, başka çıgıllara karışıyordu. (NİG, s. 127).

Düşmanla karşı karşıya ve temas halinde yapılan savaş, zaman kavramının da unutulmasına neden olmuştur. Ne olacak ne zaman olacak ve ne gibi değişiklikler gerçekleşecek? Askerlerin düşündüğü şeyler değildir bütün bunlar. Romanda, bütün bu durumlar net ve canlı tablolar halinde ve insan unsuru öne çıkarılarak verilmiştir.

Cephenin asıl unsurunun insan olduğu gerçeği unutulmadan yapılan aşağıdaki tasvir, savaş ve asker arasındaki ilişkinin psikolojik boyutunu gerçeği bir biçimde vermektedir:

Savaş alanını kaplayan toz bulutu, sanki zamanı da durdurmuştu. Hemen orada her şey başlayacak ve bitecek gibiydi; ama zaman ne başlamış ne sũrũyordu. Ormanla tepenin ũstũ arasındaki bu kũçũcũk ağaçsız alan, evrende insanın yaşayabileceği son kara parçasıydı, ne var ki, bunun için hayatta kalmış olmak gerekiyordu. Cennet de cehennem de burada kuruluyor, bela da kader de burada yaşanıyordu. Kalkan her sũngũ bir belayı karşılıyor, yenen her darbe kader çizgisini tamamlıyordu. Nefesler kesiliyor, damaklar kuruyor, dizlerdeki kuvvet azalıyor, gũzlerin ışığı sũnũyordu. Sũngũler ıskalamaya, bağırıp çağırmalar azalmaya, toz çekilmeye başladı. (NİG, s. 127).

Zaman kavramını unutan askerler, dũřmanlar geri çekildiğinde zamanın işlemeye başladığını anlamıştır. ũnkũ o anda her şey durulmaya başlamış, olan biten algılanmış ve ne gibi bir ortamın içinde olduklarını fark etmişlerdir.

Zaman yeniden işlediğinde dũřmanın geri çekilmekte olduğunu fark ettiler. O an kendilerini daha kuvvetli hissettiler. Sanki sayıca kalabalıklaşmışlar, gũleri iki katma çıkmış, canlanmışlardı. Orman'ın başladığı yere çok yaklaşmışlardı. Kovalamak ile durmak arasında tereddũt geçirdiler. (NİG, s. 127).

İngilizler geri çekilince her yer toz duman içindedir, askerlerin kimi şehit olmuş kimi de yaralıdır. Bu esnada içinde bulundukları durumun ayırında olamayan askerler de vardır. Neye uğradığının farkında olmayan Ali, Bahri Onbaşı'nın tokatlarıyla kendine gelir. Ağlıyordur, etrafında gũrdũkleri karşısında tedirgindir. Cephede omuz omuza girilen mũcadele, savaş anında askerlerin neler olup bittiğini anlamalarına engeldir ama sonrasında řũyle bir çevrelerine baktıklarında durumun vahametini hemencecik anlarlar.

Koçaklar 1915 isimli romanda İngiliz ve Fransızların meşhur gemilerinin ismi geçmektedir. Osmanlı tabyalarına ciddi saldırılardan bulunan İngilizlerin Queen Elizabeth, Fransızların Bouvet isimli gemileri, Osmanlı topularının saldırısı ve gemilerin daha önceden dũřenen mayınlara çarpmasıyla yenilgiye uğramıştır (Erdemir, 2009, s. 81). “Başı Queen Elizabeth” ekmektedir. Queen Elizabeth'in başındaki komutan Robeck Çanakkale kıyılarını, Hamidiye Kışlasını ve Kilitbahir'i bombalamış ve keyif içinde şarabını yudumlamıştır. Ancak Osmanlı topçuları, amansız bir saldırıya başlayınca Fransızlardan geç de olsa yardım alabilen İngiliz donanması, rahat nefes alacağını zannederken Nusret Mayın Gemisi tarafından dũřenen mayınlar fonksiyonunu icra

etmiştir. İlk önce, Bouvet’e topçu atışı yapılmış, düşman gemisi güvertesinden yara almıştır: “Topunun namlusunu öptü, sırtımı okşadı. Atışa devam etti. Beklenen saat gelmiş, ‘Bouvet’, ‘Nusret’imizin döktüğü mayınlardan birine çarpmıştı. O anda bütün Boğaz sarsıldı.” (K1915, s. 63).

Romanda, tarihte önemli görevler ifa eden bu gemiler, biraz da epik bir dille anlatılmıştır. Mayınlar, Çanakkale Muharebelerinde oldukça iyi iş görmüştür; hatta deniz savaşlarının mayınlar sayesinde zafere ulaştığı bile söylenmektedir (Genelkurmay, 2012, s. 173). Söz konusu gemilerin dışında başka gemiler de ağır yara almış, karaya oturan Goulais dışında İnflexible de çareyi kaçmakta bulmuştur.

Bu arada, iki düşman gemisi daha yara aldı. Bunlardan “Goulais”, Tavşan adaları önünde karaya oturdu. Can tatlısını duyan düşman gemileri, kumanda zincirinden çıkmışlar, Türk topçusunun ateşinden korunmak için, bir o yana, bir bu yana dağılıyor, kaderin elinden kurtulmak istiyorlardı. Mayınlar ateş fişkiriyorlar, “İrresistible” ve “Ocean” adındaki kâfir gemileri infilak ediyor, ağır yaralı “İnflexible” kaçıyordu. (K1915, s. 64).

İngilizlerin meşhur muharip gemisi Irresistible ile Fransız Bouvet isimli gemi, *Vardar Rüzgârı*’nda söz konusu edilmiştir. Nusret Mayın Gemisi’nin döşediği mayınlar bu iki geminin ciddi bir hasar almasını sağlamıştır. Seyit Onbaşı da İngiliz Ocean gemisini, vinci kırık topa sırtında mermi taşıyarak batırmış ve itilaf kuvvetlerine büyük kayıplar verdirmiştir. Tabii, bu savunma esnasında başka İtilaf Devletlerinin gemilerine de zayıat verdirilmiştir. Bunlar arsında İngiliz İnflexible, Agamemnon, Queen Elisabeth; Fransız Soufferent ve Gaulois gemileri bulunmaktadır. Çanakkale Boğazı Müstahkem Mevki Kumandanı Miralay Cevat Bey, bu meşhur gemilerin gerçekleştirdiği saldırı karşısında Türk tarafının verdirdiği zayıatı, diğer komutanlara verdiği raporda şöylece anlatmıştır:

Bütün birliklerin nazar-ı dikkatine!

Bu sabah, birleşik düşman donanmasından toplam on altı gemi Çanakkale Boğazı sularına girip kıyı tabyalarımızı top ateşine tutmuş, fakat ağır zayıat vererek geri çekilmek zorunda kalmışlardır. Taarruza öncülük eden Fransızlar, İngilizler ile nöbet değiştirmek üzere manevra yaparken, Nusret mayın gemimizin döşediği patlayıcılara çarpan Fransız Bouvet zırhlısı, ardından da İngiliz Irresistible sulara gömülmüştür. Bu arada Morto Koyu sırtlarında, Mecidiye Tabyasındaki bir topçu birliğimize zayıat verdimişler, yalnız Edremit Havranlı Seyit Ali adında bir nefer kurtulabilmiş, bataryamızdan sağlam kalan tek topun vinci kırık olduğundan,

ancak üç kişinin kaldırabileceği, iki yüz yetmiş altı okkalık mermiyi, “Yüce Allah’tan başka hiçbir kuvvet yoktur,” diye dua ederek sırtlamış, topun namlusuna sürüp ateşleyince İngiliz Ocean zırhlısı bacasından ikiye bölünerek deniz dibini boylamıştır. Yine onlara ait Inflexible, Agamemnon, Queen Elisabeth; Fransız donanmasından Souffrent, Gaulois gemileri ağır hasara uğratılmış, geri çekilmeye mecbur edilmiştir. (VR, s. 114).

Vardar Rüzgârı isimli romanda da denizden bombardımana yer verilmiştir. İngiliz kuvvetleri aşırta bombalarla Maydos kıyılarına saldırmaya başlamıştır. Birliğin başında da daha yeni zabıt olmuş, İdadili Cenap Bey vardır. Cenap Bey’in iyi bir asker olmadığını, yanlış kararlar vererek askerleri tehlikeye atacağını düşünülmektedir.

-Kumandan...

Sâbit Çavuş, sağ yanımda kolumu çekiştiriyor.

-Acele etmek yok, he mi kumandan?

Sinirlendiğimi belli etmemeye çalışıyorum. İlk günlerde çok heyecanlıydım. Birkaç kez sabırsız davrandığım oldu. Onu yüzüme vuruyor çarıklı! ‘Kurşunlarımızı boşa harcettirme kumandan, uzaktan gelen bombaya bizim cevabımız yoktur...’ demişti (VR, s. 84).

Bu saldırı şiddetlidir, bazı birlikler tehlike altındadır. Saldırı noktasının uzak olması ve bir ölçüde rastgele ateş edilmesi, cephaneliklerin isabet etme olasılığını yükseltmektedir. Zaten az olan cephane ve mühimmatlar, böyle bir durum karşısında, Türk ordusunun daha da zayıf düşmesine yol açacaktır: “Milyonlarca kızıl yıldız uçuşuyor gökyüzünde. Maydos’tan da alevler yükseliyor. Hem Dokuzuncu hem de On Dokuzuncu Fırka’nın ordugâhları tehlikede. En korkunç olasılık ise, cephaneliklerimizin isabet alması.” (VR, s. 84).

Kan ve Çiçekler isimli romanda başkahramanı Tayyar, takım komutanı olarak görev yaptığı alay olan V. Ordu’ya katılmak üzere Çanakkale’de ilerlerken İtilaf Devletlerine ait bir torpido onları görmüş, Türk askerine karşı ani ve hızlı bir saldırı başlamıştır. Bir anda ne yapacağını bilemeyen birlik mevzi almaya çalışmıştır: “Hemen mevzi aldık. Üç dakika sonra mermiler tepemizde korkunç bir şekilde patlamaya başladı. Daha sonra onların tayyareleri gözüktü. Bizi havadan bombalamaya başladılar.” (KÇ, s. 73). Hem denizden hem de karadan yapılan ateş zayıyatı artırmıştır. Daha fazla zayıyat verilmemesi için Tayyar ve diğer komutanlar çevreye emirler yağdırmıştır. Beş dakika süren saldırı, pek çok askerin şehit olmasına neden olmuştur. Biraz toparlanıp da yola çıktıklarında pırpır uçaklar saldırmaya başlamıştır bu defa. “Akın yapan tayyareler kızgın

arılar gibiydi. Birkaç defa daha gelerek bomba bıraktılar.” (KÇ, s. 76). Saldırı yoğundur ve bir buçuk saat kadar sürmüştür.

Zığindere’de Tayyar ve takımındaki askerler süngü çarpışması yapmıştır. Her yer askerle doludur. Kimin Türk askeri, kimin düşman askeri olduğu belli değildir. Adeta bir hengâme yaşanmıştır bu baskınla birlikte çok çetin geçen çarpışmalar beş gün sürmüştür.

Sırtımı siperin duvarına dayadım. İnsan beyninin nasıl çalıştığı gerçekten de ilginçti. Bu aniden bastıran düşman taarruzu bana sağanak hâlinde yağın yağmuru anımsattı. Yerle bir olmuş siperler, ölmüş askerlerin cesetleri, insan etinin çıkarttığı o korkunç koku zihnimden geçiyordu. Askerlerin çığlıkları, patlamalar, metal sesleri günü dolduruyordu. Beş gün boyunca savaş, durmaksızın gece gündüz devam etti. (KÇ, s. 105).

Mücadeleler esnasında, üç dört düşmanı öldüren Tayyar, kendisini bir an canı olarak görmüştür. Hissizleşmiştir ve ne yaptığını bilemez haldedir. Sonra bunun vatan savunması olduğunu bildiği için rahatlamış. “Hissiz ve canavar bir yaratık olarak görüyordum kendimi... Ama bunu yaparken haklı olduğumu hep düşünüyordum.” (KÇ, s. 105-106).

Çarpışmalar esnasında Tayyar, bir İngiliz askerinin kendisinden yardım istediğini fark etmiştir. Bir yandan siperden çıkmak istemiyordu, bir yandan da düşman askerine yardım etmek istiyordu. Savaşta da olsa merhamet duyguları galip gelmiş, askere yardım etmeye karar vermiştir. Bunun için de dışarı çıkması lazımdır. Düşman askerine yardım etmek isterken kör bir kurşunun hedefi olma ihtimalini de düşünerek tereddüt yaşayan Tayyar, sonunda yardıma karar vermiştir:

Cebimden bir beyaz mendil çıkardım, onu siperin dışında yine sallamaya başladım. Ateş etmediler. Esir olacağız zannettiler. Yavaş yavaş gövdemi çıkarttım, öbür elim de yukarıda olmak üzere ayağa kalktım... Yerde yatan askeri parmağımla işaret ederek yavaşça yanına doğru gittim. Çok tedirgindim... Yüreğim hızlı hızlı çarpıyordu. Yaralı askere doğru eğildim, başını tuttum... İki bacağından ve omzundan vurulmuştu... Askerler merak içindeydiler. Bütün siperde silah sesi durmuştu. Karşı siperlere elimle işaret yaparak ona yardım ettiğimi belirttim. Siperde başları görünmüyordu. Ama beni görüyorlardı. Anlar gibi oldular. Mataramdan su çıkardım, askere içirdim... Karşı tarafa onu getireceğimi işaret ettim, onu omuzlarından yatar vaziyette tuttum, sürükleyerek onlardan tarafa getirdim. (KÇ, s. 109).

Tayyar, askerin durumunu düzeltince İngilizlere teslim etmiştir. Bu davranışı da komutanlarınca çok takdir edilmiştir. “Sen büyük bir kahramanlık yapmışsın. Bir İngiliz yaralıyı, siperin üstüne çıkıp İngilizlere teslim etmişsin, sana ateş etmemişler!” (KÇ, s. 105). Savaşta olsalar bile Tayyar, bunun bir insanlık görevi olduğunu düşünmekte, savaş anında bile insanlığın ihmal edilmemesi gerektiğine inanmaktadır.

Zığındere çarpışmaları, bir süre sonra yeniden başlamıştır. Bu sefer, saldırı farklı silahlarla yapılmaktadır. Ağır silahların kullanıldığı saldırıda çok fazla şehit verilmiştir. Subaylar, büyük bir taarruzun gelmesinden endişelenmektedir. O kadar yoğun bir ateş vardır ki saldırıya yanıt vermek imkân sız denecek kadar zordur. Hatta bazı birliklerin cephanesi de bitmiştir. Tayyar, neler olup bittiğini anlayamaz: “Hiç ses duymuyordum. Kulaklarım çınliyordu... Sersem gibiydim.” (KÇ, s. 121). Gerçekten de süngüleriyle düşman askerleri taarruza başlamıştır, Tayyar da kendi askerlerine süngü takmaları emrini vermiştir. Çok ciddi bir çarpışma vardır. “İnsanlığın bir daha şahit olamayacağı kanlı bir boğuşmaydı.” (KÇ, s. 122). Başından yaralanan Tayyar, Anafartalar sargı yerine götürülmüştür. Sargı yerinde tedavisi tamamlanan Tayyar, Mülazımisanili rütbesine terfi etmiştir. Birliğine katılmak için hazırlanan ve Erika hemşire ile vedalaşmaya giden Tayyar, yeniden başlayan saldırı karşısında hemşireyi de alıp bir köşeye sığınmıştır. Düşman kuvvetleri, sargı yerinde tedavi gören yaralı askerlere saldırmaktadır. Tarihte daha önce görülmeyen böylesi bir saldırı karşısında Tayyar, şunları söylemiştir: “Sıhhiye erleri de kaçışmaya başladı. Yerlerde yatan yaralılara makineli tüfekle ateş etmeye başladılar. İnsanlığın en vahşi en merhametsiz saldırısıydı bu... İnsanlık adına onur kırıcı bir durum yaşıyordu. Zavallı, şifa bulmak için gelen yaralı askerleri tarıyorlardı.” (KÇ, s. 131).

Çanakkale Yanarken isimli romanda deniz savaşları hem Türk tarafının hem de İtilaf Güçlerinin bakış açısıyla verilmiştir. 12 Mart 1915 tarihinde Carden’den boşalan yere Hamilton atanmıştır; Gökçeada, Bozcaada ve Limni üçgeninde saldırı hazırlıkları başlamıştır. Hamilton, keşif yapmak üzere Phaeton muhribiyle Gelibolu ve Kumkale kıyılarını incelemektedir. Bir asker Hamilton’a şu uyarıyı yapmıştır: “Daha çok yaklaşmayalım generalim! Türklere hiç belli olmaz en umulmadık zamanda ateş ediyorlar.” (ÇY, s. 204). Denizden Çanakkale’yi geçemeyeceklerini anlayan İngiliz kuvvetleri, ne kadar güçlü olurlarsa olsunlar Türklerden çekinmektedirler. Bunun için farklı planlar yapmaktadırlar. Hamilton, kara savaşlarının şart olduğunu anlayınca yanındaki komutanlara ve komodorlara dönüp şunları söylemiştir: “Dostum Roger; işiniz zor! Denizcilerimiz, donanmamız kolay kolay bu iki tepe arasındaki boğazdan geçemez.

Karadan destek almadan Türk Boğazı'nı geçemezsiniz!” (ÇY, s. 204). Karacı bir general olan Hamilton'un bu tavsiyesinden rahatsız olan denizci General Robeck, Çanakkale'nin denizden geçileceğini düşünmektedir: “Hayır! Gececeğiz! On altı zırhlı ve yirmi destroyerle hareket edeceğiz. Arkada elliye yakın harp gemimiz, ağır ve hafif on beş kruvazör, üç yüz destek gemisi; önde mayın tarama gemilerimiz... Kim durabilir böyle güçlü bir armada karşısında. On bin düşmanı da burada öldürürüz.” (ÇY, s. 207).

Keşif yapan Türk uçakları, mayınların İngilizler tarafından temizlendiğini görünce yeni mayınları döşemeye başlamışlardır. İngilizleri durdurmanın yollarını arayan Türk ordusu, Nusret mayın gemisi aracılığıyla tüm mayınları döşemiş, savunma hattı oluşturmuşlardır.

Nusret ustalıkla bir manevra ile geri dönerken, yavaşça gidiyor ve erler zincirli mayınları suyu hışırdatarak denize döküyorlardı. Hepsi de emir tekrarı almış yapacakları işi ezberlemişlerdi. Yirmi altı mayın sahile paralel olarak dökülecekti. Bu mayınlar ağır ağır kaydı, on beş saniye ara ile patlayacak şekilde döşenmeye başladı. (ÇY, s. 217).

Bütün bunlar olurken İngiliz kuvvetleri meşhur gemileri olan Queen Elizabeth, Inflexible, Agamemnon ve Lord Nelson ile Namazlık, Ertuğrul, Hamidiye ve Mecidiye tabyalarını vurmaya düşünmektedirler. Amaçları, “Türlere göz açtırmayacak bir ateş sağanağı”dır. 18 Mart'ta Cevat Paşa da Türk savunma cephesini kontrol etmekte, hazırlıkların ne durumda olduğuna bakmaktadır. 18 Mart sabahı heyecan yaşayan İngiliz kuvvetlerinin subayları birbirlerine “Boğaz'ı geçip İstanbul'a ulaşacağız!” (ÇY, s. 223) demektedir. Robeck emir subayına, “Ateş serbest flamasını asın! Ateş başlasın! Ateş!” emrini vermiştir. “Cehennemi bir ateş kasırgası ve gürültüsü ile istihkâmalar” yerle bir edilmeye başlanmıştır. Türk askerlerinin bulunduğu noktaları yoğun ateşe tutan gemilerden biri olan Triumph, karşı saldırıdan hasar gördüğü için geriye çekilmiş, bunun yerine “Sufrene ve Charlmagne Rumeli, Gaulois ve Bouvet Anadolu tabyalarını dövmeye” başlamıştır. Bu atışlar karşısında sabırla bekleyen, mühimmatı boşuna kullanmak istemeyen Türk askeri tam olarak yanıt vermek ve İtilaf Güçlerine saldırmak istemektedir. Komutanlar, bunun farkındadır ama sayı ve güç bakımından Türk tarafından üstün olan düşman karşısında iyi bir saldırı biçimi oluşturmak istemektedir.

Hunharca ateş ve mermi sağanağı altında şehit ve yaralı vermesine rağmen Türk merkez tabyaları hâlâ sabrediyordu. Fuzuli atıştan çekiniyor, hem düşmanın daha yaklaşmasını, hem de komutanlarının ateş emrini bekliyorlardı. Mehmetçiğin

sabırsızlığını gören subaylardan bu emir gelince Dardanos ve Mesudiye bataryaları ateşe başladı. 35'lik ve 15'lik toplarla düşman gemilerinin vurulması Mehmetçiğin maneviyatını yükseltti. (ÇY, s. 229).

Türk saldırısı başlayınca Inflexible de hasar almış, geri çekilmek zorunda kalmıştır. Bunda Cevat Paşa'nın "Bütün tabyalar, bütün bataryalar ateş!" (ÇY, s. 231) emrinin etkisi vardır. Türk askeri varını yoğunu ortaya koymuştur ve saldırılara çok yoğun şekilde yanıt verilmektedir.

Savaş ilahı Türkler gazaba gelmişti. Bu defa Türk toplarının ateşi Mehmetçiğin imanı ile birleşmiş, düşman gemilerine yağıyordu. İşte bu yoğun ateşten kaçmak isteyen düşman muhripleri Karanlık Liman'a doğru ateş kusarak geliyordu. Bu canlarına susamış İtilaf gemilerine karşı Erenköy, Dardanos tabyasının topları ile Kilitbahir obüsleri isabetli atışlar yaparak Fransız ve İngilizleri tuzağına çekmişti. (ÇY, s. 231).

Bu esnada Seyit Onbaşı'nın 38 arkadaşı şehit olmuştur. "Emri alan kocaman, iri yapılı Seyit, çelimsiz Niğdeli Ali'ye baktı. Ağır toplar ilerleydi. Araçsız nasıl taşınıp topa sürülecekti." (ÇY, s. 232). Toplam iki deneme yapan Seyit Onbaşı, 276 kiloluk üçüncü mermiyi topa yerleştirip Fransız gemisi Bouvet'i hedef almış ve mermiyi ateşlemiştir. Geminin güvertesine isabet eden mermi, Bouvet'i delmiştir. Kendini tutamayan Niğdeli Ali, 38 arkadaşının öcünün alındığına çok memnun olmuştur: "Yaşa onbaşım vurdun! Şehitlerimizin intikamını aldın!" (ÇY, s. 234). Kaçmaya çalışan Bouvet, Yüzbaşı Hakkı'nın döşediği mayınlardan birine çarparak batmıştır. Bu arada Inflexible de taret ve puva çanaklığından hasar almıştır. Uzaklaşmaya çalışırken sancak baş omuzluğundan hasar alıp yukarıya doğru kalkmıştır. "Churchill'in "yenilmez armada" dediği donanmasının perişan ve acınacak hale düştüğünü, askerlerinin öldüğünü, zırhlılarının battığını gören Amiral de Robeck yıkılmış, yok olmuştu." (ÇY, s. 238). Deniz savaşları Türklerin zaferiyle sonuçlanmıştır, bunu İtilaf Güçlerinin komutanları da çok iyi bir şekilde anlamıştır:

Albay Keyes, Ocean'a işaret gönderdi. Kurtaramazlarsa kendi gemilerini kendileri törpüleyeceklerdi. Türk mayınları ve ateşleri altında aciz kalan bu kurmay, sabahleyin 'Boğazı kolay geçeceğiz', öğleyin 'Düşmanı yeniyoruz' diye düşünürken, akşam karanlığında, amiralinin yaralı gemisi Queen Elizabeth'e dönerken: 'Öğleden sonra saat ikide yenildiğimizi anladım.' diyordu. (ÇY, s. 239).

18 Mart, Türk tarihinin en büyük zaferlerinden biri olmuştur. “Türk ordusu bu zaferle kendine geliyor; Balkan yenilgisinin utancını kafasından ve gönlünden siliyor; Enver Paşa’nın Sarıkamış felaketini ve Cemal Paşa’nın Süveyş fiyaskosunu unutuyordu.” (ÇY, s. 242). 18 Mart’taki çarpışmada 58 şehit, 75 yaralı vardır. Türk ordusu, elindeki kıt imkân lara rağmen yine bir destan yazmıştır.

Deniz savaşlarında istediği sonucu elde edemeyen itilaf kuvvetleri, kara harekâtına başlamıştır. Kara harekâtından çekinen düşmanlar, Türklerin kara savaşlarında ne kadar fedakâr ve özveriyle savaştıklarını bilmektedir. Ancak bir taraftan da İstanbul’a ulaşip Ayasofya’ya Haçlı bayrağını dikmek gibi bir emelleri vardır. Bunun için Anzakları kullandıkları kara savaşlarını başlatmışlardır. Savaşlarda pasif göreve alınan Mustafa Kemal, durumunu Esat Paşa’ya iletmış ve aktif bir görev talep etmiştir. Birliğin başındayken karşı tepelerde düşman askerlerini gören Türk erleri, Mustafa Kemal’e mermilerinin kalmadığını söylediklerinde, romanda “Bozkurt” olarak tanımlanan Mustafa Kemal, onlara “Cepheyaniz yoksa süngünüz de mi yok?!” (ÇY, s. 293) demek suretiyle imkân ların zorlanması gerektiğini anlatmak istemiştir. Askeri anlamda, stratejiye çok fazla önem veren Mustafa Kemal; düşman karşısında savaşmak için her imkân ın kullanılabileceğinin farkındadır. Buna, can da dahildir: “Ben size taarruzu emretmiyorum. Ölmeyi emrediyorum. Biz ölünceye kadar geçecek zaman içinde başka kuvvetler, komutanlar ve erler yerimizi alabilir.” (ÇY, s. 294).

Terfi alan Mustafa Kemal, Conkbayırı ve Anafartalar’daki çarpışmaları sevk ve idare etmektedir. Cepheye, yardımcılarıyla birlikte dolaşan Albay Mustafa Kemal’e bir anda bir kurşun isabet etmiştir. Yalnızca yanındakilerin fark ettiği bu olay karşısında kimseyi telaşlandırmak ve askerinin motivasyonunu düşürmek istemeyen Mustafa Kemal, yanındaki subaylara “Sus!” işareti yapmıştır:

O, hareket halindeyken bir kızıl mermi parçası fırlayıp Mustafa Kemal’in göğsünün sağ tarafına çarptı. Yanı başında Yarbey Servet Bey vardı. Bu hah gördü. Albayı sarsılarak birden elini göğsüne götürmüştü. Biraz ilerdeki Binbaş Nuri Bey de bu anı görmüştü. İki subayı da telaşla albaylarına yaklaşıp ‘Vurulduunuz mu efendim?’ dediler. Soğukkanlı olan Mustafa Kemal bir elini onların ağzına götürerek öbür elini dudaklarına değirerek ‘susun’ işareti yaptı. Vurulduğunu Mehmetçik duymamalıydı. (ÇY, s. 492).

Kurşunun isabet ettiği yerdeki saat Mustafa Kemal'i korumuştur, subayların doktor çağırma teklifini az önce belirttiğimiz gerekçelerle reddetmiştir.

Çanakkale'ye Gidenler-Şu Boğaz Harbi isimli romanda, çarpışmaların ilk gününe ve ilk şehitlere yer verilmiştir. Suffren zırhlı gemisinin attığı bombanın büyüklüğü ve çıkardığı sestten dolayı “askerlerin kulaklarından kan” gelmiştir. “Tabyada bulunan bazı toplar parçalanmış, askerler cephaneliğin etrafına saçılmıştı. Sağda solda kollar, bacaklar, insan uzuvları görülüyordu. Tonlarca ağırlıktaki toprağın altında kalan askerlerinse ne iniltileri ne de feryatları duyuluyordu.” (ÇG-ŞBH, s. 20). Bu saldırıda Kale Komutanı Yüzbaşı Şevki, yardımcısı Üsteğmen Şevket, Yüzbaşı Sabri, Takım Komutanı Üsteğmen Hasan Paşa, Teğmen Ali Rıza, Takım Komutanı Teğmen Eşref, Hasan ve Cevat Beylerin yanı sıra, 66 er şehit olmuştur. On yedi dakika süren bu saldırı karşısında Seddülbahir Tabya'sı alt üst olmuştur.

Romanda dikkat çeken bir çarpışma sahnesi de Yüzbaşı Fournier komutasındaki denizaltının imhası esnasında yaşanmıştır. Çanakkale Boğazı'na doğru ilerlerken bir anda denizaltının pusulası bozulmuştur, ardından kuma saplanan ve motorların hızlı bir şekilde çalıştırılmasıyla kumdan kurtulan denizaltıda oksijen seviyesi çok düşmüştür. Oksijen dengesini sağlamak için denizin üstüne çıkmak isteyen denizaltının komutanı Fournier, beklenmedik bir durumla karşılaşmaktan korkmaktadır. Deniz üstüne çıktığında denizaltı, Osmanlı donanmasına ait gemiler tarafından bombalanabilir. Her durumda deniz üstüne çıkmak zorunda olan denizaltı, tam Köseburnu Kalesi civarında deniz üstüne çıktığında Nusret Mayın Gemisi ve İsa Reis Gambot'uyla karşılaşmıştır.

Son çare olarak daha derin sularda gemisini batırmayı düşünen kaptan, boğazın ortasına doğru yol almaya çalıştı. Üzerlerine yöneltilen çapraz ateşe rağmen güverteye çıktı. 1.500 m mesafedeki İsa Reis ve Nusrat Mayın gemisine çarparak batmayı düşündü. Denizaltının sarnıçlarının doldurulmasını ve mürettebatın dışarıya çıkmasını istedi. İkinci Kaptan Cancel de bazı gizli belgeleri imha etti. Denizaltı sulara gömülürken en son Fournier suya atladı ve mürettebatıyla birlikte kıyıya yüzmeye başladı. Ancak su çok soğuktu. Az sonra İsa Reis ve Nusrat Mayın gemisi yanlarına geldi. (ÇG-ŞBH, s. 93).

Esir alınan askerler hastaneye götürülmüş, çay ikram edilmiş ve papaz çağırılmıştır.

25 Şubat'ta meydana gelen saldırılarda ilginç bir olay yaşanmıştır. Macera yaşamak için savaşa katılan, doğunun kumsallarında egzotik nesneleri toplayıp ülkelerine döneceklerini sanan İngiliz askerleri; Seddülbahir Tabyası'na yanaşmış, kaleye girmek

için girişimde bulunmuşlardır. “Size söyledim. Buralarda Türk mürk yok. Onlar arka tepelerde saklanıyorlar.” (ÇG-ŞBH, s. 143) diye diyen onbaşının sözleri, diğer erleri mutlu etmiştir. Kolaylıkla kaleye gireceklerini, dahası kaleye ilk giren asker olacaklarını düşünerek mutlu olmaktadırlar. Askerler sahile inmiş ve bazı hatıraları toplamaya başlamışlardır bile: “Sahildeki askerler coşku içinde deniz suyunu yüzlerine vuruyorlar, kimi de çakıtaşlarını hatıra olsun diye cebine dolduruyordu. Bazıları ise gülerek, ‘Ben Türklerden hatıra almayı tercih ederim.’ diyordu.”(ÇG-ŞBH, s. 144). Bu asker, etrafta Türk olmadığını düşünmüş olsa da ummadığı bir yerden mermi gelip alınının ortasına saplanmış ve Türklerin vatan toprağını boş bırakmadığını görmüştür:

Lafını biteremedi. Kaleden atılan bir mermi gelip alınının orta yerine saplanıverdi. Müthiş bir ateş başlamıştı. Arada üstlerine el bombaları da atılıyordu. Neye uğradıklarını anlayamayan erlerin çoğu vurulmuştu. Motordakiler denize atlıyor, sathidekiler ise siper almak için bir tümsek arıyordu... Sahilde yaralıların iniltileri, küfürleri, silah seslerine karışıyor, sularda yankılanıp duruyordu. (ÇG-ŞBH, s. 144).

Türk askeri, çok ciddi bir şekilde saldırmaya başlamış, İngilizler, Türk askerinin saldırısı karşısında ne yapacaklarını bilemez bir duruma düşmüşlerdir. Hırslı bir şekilde İngilizlere saldıran Mehmet Çavuş, tüfeğini öylesine ateşlemiştir ki kurşunları ardı ardına düşmana atmaktadır. Ancak tüfeğinin namlusu parçalanmış, Mehmet Çavuş da bunun üzerine taşla düşmana saldırmaya başlamıştır:

Mehmet Çavuş devamlı yer değiştirerek durmadan ateş ediyordu. Öyle seri ateş etmeye başlamıştı ki kendinden geçmişti. Birden ellerinin ısındığını fark etti. Tüfeğine baktı. Ucu nar gibi kızarmış, namlusu paramparça olmuştu. Öfkeyle tüfeğini düşmana doğru fırlattı. Yerdeki taşları alıp, düşmana atmaya başladı. Artık eline ne geçerse düşmana doğru savuruyor bir yandan da takımını yüreklendiriyordu. Mehmet Çavuşun düşmana taşla saldırdığını gören erler daha da cesaretlenerek, açıktan ateş etmeye başlamışlardı. Bu esnada kurşunlardan biri Mehmet Çavuşun başını sıyırdı. Fark etmedi bile. Daha sonra atılan bir başka kurşun göğsünün sağ tarafına saplanıp kaldı. Yine de eline ne geçerse düşmana atmaktan vazgeçmedi. (ÇG-ŞBH, s. 146).

Tüfekte ve taşla yapılan saldırılar karşısında İngilizler, askerlerini geri çekmek zorunda kalır. Türk askeri, en zor şartta bile vatanını düşmana karşı savunmak için elinden geleni yapmaktadır.

Savaşın ilerleyen dönemlerinde Seyit Onbaşı'nın da bulunduğu birlik ciddi bir zayıflık almıştır, etrafına baktığında subayından erine kadar onlarca insanın paramparça cesedini gören Seyit Onbaşı, Niğdeli Ali'ye topun kullanılıp kullanılmadığını sormuştur. Vincin bozulduğunu öğrenen Seyit Onbaşı'ya Yüzbaşı Hilmi, pehlivan olduğu için mermiyi kaldırabileceğini söylemiştir. İlk önce tereddüt eden Seyit, koca topu kaldırmaya niyetlenince Cemal Çavuş, bunu yapamayacağını söylemiştir. Çok zorlanan, terleyen ama elinden geleni yapan Seyit Onbaşı, “Peygamber için! Vatan için! Şehit arkadaşlarım için! Allahım bana güç ver! Bana yardım et!” (ÇG-ŞBH, s. 223) demiştir. İlk mermiyi isabet ettiremeyen Seyit Onbaşı, ikinci mermiyi sırtına almış ve ateşlemiştir. O da isabet almayınca üçüncü mermiyle hedefini vurmuş ve çocuklar gibi sevinmişlerdir.

Cehennemvari bir günün sonunda Fransız Bouvet, İngiliz Irresistible ve Ocean zırhlıları batmış, İngiliz Inflexible, Aga-memnon ve Fransız Suffren, Gaulois zırhlıları ise görev yapamayacak şekilde ağır hasar almıştı. Ayrıca iki muhrip ve 7 mayın tarama gemisi de çoktan boğazın dibinde yerlerini almışlardı. (ÇG-ŞBH, s. 226).

Çanakkale Muharebelerinde kimyasal silah kullanılması gündeme gelmiştir. İtilaf Kuvvetleri, Çanakkale'yi geçerek İstanbul'u almak için ellerinden geleni yapmak istemektedir; bununla birlikte Yahudiler de II. Abdülhamit'ten koparamadıkları tavizi bu savaş esnasına elde ederek bir devlet kurma hülyasına kapılırlar. Ancak bunun için İngilizlerin Çanakkale'den galibiyetle ayrılması lazımdır. İngilizlerin galibiyetle ayrılması, Yahudilerin, asırlardır hayalini kurduğu ve Ortadoğu'daki dengeleri değiştirecek bir devlete sahip olmalarını sağlayacaktır. Bu çerçevede, Yahudiler; kimyasal silah geliştirerek İngilizlere yardımcı olmak, kitlesel ölümlerle Türk askerini savaşmadan etkisiz hale getirmek istemektedir. *Operasyon 1915-Çanakkale* isimli romanda, Yahudi bir Kimya Profesörü Haim Weizmann kitlesel ölümlere neden olabilecek kimyasal bir bomba üzerinde çalışmaktadır ve bu bombayının, Çanakkale Muharebeleri sırasında kullanılmasını istemektedir. Weizmann, “Dünya Siyonist Örgütü'nü İngiliz çıkarlarıyla buluşturan adamdır.” (O1915-Ç, s. 141). Bu kimya profesörünün yegâne amacı, “Gelibolu'da binlerce Türk'ün tek bir mermi atmadan ölmesi”dir. Savaşlar esnasında kimyasal silah kullanılmıştır. Türk askerinin öksürük krizine tutulmasına ve ciğerlerinin dışarıya çıktığını hissetmelerine neden olan kimyasal silah, askerin neye uğradığını şaşırmasına yol açmıştır:

Şok geçirerek olduğu yerde kalan Türklerin vücutlarında su kabarcığı şeklinde izler belirmeye başlamıştı. Kendilerini sağa sola vuranlar acı içinde kıvranarak can veriyorlardı. Dualar okumaya çalışanlar, sevdiklerinin adını sayıklayanlar ve şehadet getirenler... Herkes birbirinden aman diliyordu ama kimsenin kimseye yardım edecek hali yoktu. Binlerce Türk askeri, feryat figan içinde yok oluyordu... (O1915-Ç, s. 232).

Kimyasal silah, komutanları da etkilemiştir. Askerlerin yaşadığı krizi yaşayan komutanlar arasında Vehip Paşa, Esat Paşa, Fevzi Paşa, Yarbay Fahrettin, Albay Halil Sami ve Albay Mustafa Kemal de bulunmaktadır. Bu komutanlar, “Enveri kalpaklarını başlarına takamadan çadırlarında” yığılmıştır. Ancak “Conkbayırı’nda yoğun gaz kütlesi içinde kalan Hüseyin Avni Bey” şu çılgınlıkları atmaktan da geri durmamıştır: “Geçemezsiniz! Geçemezsiniz! Çanakkale’yi Geçemezsiniz!” (O1915-Ç, s. 232). Bunların karşısında Enver Paşa Amerikan büyükelçisi Mortgenhau’yu makamına çağırarak, yüksek perdeden hesap sormuştur. Büyükelçiye, bu konuyla ilgili olarak Hüseyin Avni Bey’in bilgi notunu ve Alman istihbarat birimlerinin raporunu göstermiştir. Ardından da şu sert ve haddini bildiren sözleri söylemiştir:

O zaman şunu da bilsinler. Eğer o raporlarda kastedilen kimyasal silahlar Çanakkale’de kullanılacak olursa değil 3 bin levanten, Osmanlı ülkesinde yaşayan ne kadar İngiliz ve Fransız varsa, ki buna esirlerde dahil, gözümü kıpmadan Gelibolu’ya, savaş sahasına sürerim. Belki çingiraklarını çıkartarak zehirli bir yılan gibi bize saldıran düşmanlarımız, aynı bombalar kendi insanların kafasına düşünce Müslümanların çektiği sıkıntıyı daha iyi anlarlar... (O1915-Ç, s. 242).

Yahudilerin Çanakkale’de, Türklerin yenilmesiyle kurmak istedikleri devlete yoğunlaşan *Operasyon 1915-Çanakkale* isimli romanda, Türklerin düşman kuvvetlerine karşı verdiği mücadele, Yahudiler bağlamında anlatılmıştır. Çanakkale Muharebelerine, katır birliğiyle katılan, malzeme sevkiyatı görevi yapan Yahudiler, Türklerle ilk defa malzeme nakli esnasında karşılaşmışlardır.

1 Mayıs 1915 günü Patterson, çok güvendiği subaylarından Trumpeldor ve Claude Rolo’yu ikinci geçici karargâhın kurulduğu Tek Çam bölgesine nakliye hizmetine göndermişti. İstikametine güvenli bir şekilde varan Siyonist Birlik üyeleri yüklerini boşalttıktan sonra tam geri dönüş hazırlıkları yaparken yağmur gibi Türk bombardımanına tutulmuşlardı. Ürken katırlardan en az kırk tanesi kendisini boşa çıkararak gecenin siyah boşluğuna doğru kaçışmaya başlamıştı. Karanlığın sonunda saldırı için hazırlık yapan ve üç sıra halinde sıralanmış olan

bir Türk birliği vardı. Hatta en öndeki birlik İngiliz askerlerin korkulu rüyası haline gelen süngü hücumu için hazırlık yaptığından yanlarında cephane bile bulunmuyordu. Saldırı için en uygun anı bekleyen Türkler, yaptıkları bombardımanın etkisinden dolayı bağlarından boşalıp üstlerine doğru gelen Siyon katırlarını, İngiliz süvarilerinin karşı hamlesi sanmıştı. Heyecan içinde yayılım ateşine başlayınca da karanlığın içinde yerlerini belli etmişlerdi. (O1915-Ç, s. 206).

Saldırı karşısında ne yapacağını bilemeyen Siyonist birlik, her ne olursa olsun elinden geldiğince karşı koymuştur. Bunda, inandıkları ideal olan Siyon'u kurmak, vadedilmiş toprakları elde etmek ülküsü vardır. Bu ülkü, Yahudi askerleri motive etmiştir. Hırslanan Yahudi askerler, 29. Tümen Komutanı Hunter-Weston'a katırlarla malzeme sevkıyatı yapmak yerine cephe savaşına katılmak istediklerini bildirince Hunter-Weston bu isteği kabul etmemiştir. Buna rağmen, İrlandalı askerlerin tüfeklerini alan Siyonist askerler, Türklere karşı savaşmıştır. Tabii, savaşın ilerleyen safhalarında Siyonist birlikteki askerlerin bir kısmı, özellikle de doktor Levontin, sinir hastalığına yakalanıp cepheyi terk etmek zorunda kalmıştır. Bunun arkasında, Yahudi askerlerin daha önce böylesine bir savaşın içerisinde bulunmaması ve Türklerin kendilerine bu denli güçlü bir şekilde karşı koyacağını bilememeleri yatmaktadır.

Bir Ulu Destan-1915 Çanakkale isimli romanda 18 Mart'ta gerçekleşen deniz savaşları canlı bir biçimde anlatılmıştır. Türk askerleri, o sabah toplu olarak namaz kılmış, 18 ana savaş gemisinden oluşan ve A, B, C şeklinde 6'şarlı düzen içerisinde Çanakkale Boğaz'ına dizilen gemileri karşılamıştır. Saldırı başladığında Cevat Paşa'nın planı gereği tabyalar ateşe karşılık vermemiş, bundan dolayı düşman Türk tarafını durdurduğunu zannetmiştir. Amaç, düşman gemilerinin Türk topçularının mevziine girmesidir. Cevat Paşa, bu planında da gerçekten başarılı olmuş, itilaf kuvvetlerine ait gemileri iyice kendilerine yaklaştırmıştır. "İlk Türk mermisi, inflexible zırhlısının pruva direğini parçaladı. Peşinden İkincisi, üçüncüsü derken alımına çalımına paha biçilmeyen zırhlı hurdaya döndü. Queen Elizabeth, top ambarının isabet alması, vinçlerinin parçalanması ve ön bacasında açılan kocaman delikle gücünü tamamen yitirdi." (BUD-1915Ç, s. 54). Dört mermi yiyen Bouvet zırhlısı, mayına çarpmış ve alabora olmuştur. Cevat Paşa'nın dikkatiyle, Karanlık Liman'a döşenen mayınlar, buraya toplanan düşman donanmasına ait gemilerin zarar görmesini sağlamıştır. Ardından İrresistible zırhlısı ve Seyit Onbaşı'nın Niğdeli Ali'nin yardımıyla taşıdığı mermi ile Ocean savaş gemisi batırılmıştır.

Dünya'yı yenen İtilaf donanması, 18 Mart günü Çanakkale'de yenilginin destanını yazdı. Toplam savaş filosunun yarıya yakını kaybetti... Türklerin 58 şehit, 74 yaralı, 9 top, bir tabya kaybına karşılık, üç savaş gemileri batmış, çok güvendiği üç büyük zırhlısı kullanılamaz hâle gelmişti. (BUD-1915Ç, s. 56).

Cevat Paşa'nın Karanlık Liman'a döktürdüğü mayınların savaşın kazanılmasındaki etkisi yadsınamaz, bunu İngiliz komutan "Dün uğradığımız başarısızlığın sebebi, gemilerimizin battığı Karanlık Limandaki mayınlardan habersiz oluşumuzdandır." (BUD-1915Ç, s. 57).

Kara savaşlarını haber veren gemileri ilk olarak Gelibolulu Cemil fark etmiştir, o da komutanı Asteğmen Faik Bey'e durumu bildirmiş, Faik Bey de Tabur Komutanı İsmet Bey'i aramıştır. Komutanlar Liman Paşa'nın planının tutacağını düşündükleri için rahattır. Kabatepe'ye göstermelik bir çıkarma yapacağı zannedilen düşman kuvvetleri, Korkudere'ye çıkarma yapmıştır. Çıkarmayı yapan grup, Anzak askerlerinden oluşmaktadır. Buna karşın Yarbey Şefik, Liman Paşa'nın planı uyarınca "Sahtedir, bekleyin, henüz emir çıkmadı!" (BUD-1915Ç, s. 124) demektedir. Alay Komutanı, durumu 9. Tümen Komutanlığına şöyle bildirdi: "Düşman Arıburnu sırtlarını işgal etmiştir. Arıburnu sırtlarıyla Kocatepe'nin batısındaki sırtlardan taarruz edeceğiz. Kocaçimen'i 19. Tümen vasıtasıyla tutmanızı arz ederim." (BUD-1915Ç, s. 124). Takviye kuvvetlerin gecikmesi ve taktik hatası, küçük bir birliği, düşman birliği karşısında yalnız bırakmıştır. Şehit olacağını bilen askerler, iç çamaşırlarını çıkarmış, abdestini almış, Tanrı'ya kavuşmak için hazır beklemektedir. Mustafa Kemal, Alman komutanın taktik konusunda Türkleri yanılttığının farkındadır: "Yanıltıldık. Bile bile gaflete düştük. O kıyılarda az miktarda gözcümüz var. Şayet karaya çıkarlarsa iki saate kalmaz tepelere ulaşır düşman. Yandık ki, ne yanma!" (BUD-1915Ç, s. 127). Bu noktada, Mustafa Kemal'in ne kadar ileri görüşlü bir komutan olduğu da anlaşılmıştır. Baştan beri, Liman Paşa'nın planına muhalefet eden, onun taktiklerini beğenmeyen Mustafa Kemal'in düşündüğü şey gerçekleşmiştir. Mustafa Kemal'den, bir taburla Çimentepe'yi tutması istenmiştir; Mustafa Kemal de hiçbir şeyden haberi olmadan Bolayır'da bulunan Liman Paşa için "İyi yolculuklar Bay Sanders, Bolayır'da sana iyi tatiller dilerim." (BUD-1915Ç, s. 127) demiştir. İşin başa düştüğünü fark eden Mustafa Kemal, ordu geleneklerinin dışına çıkarak, emir-komuta zincirini kırarak bazı kararlar almış ve uygulamaya koymuştur. Ardından, emrindeki askerlerin moralini artırmak ve onlara ölümle burun buruna gelme olasılığını hatırlatmak istercesine şu şekilde hitap etmiştir:

Birkaç saat sonra düşmanla çarpışmaya gireceğiz. Ölümüne savaşmamız gerekiyor onlarla. Eğer düşmanı denize geri püskürtemezsek Yarımada tutunurlar, diğer birliklerimiz tehlikeye düşer. İstanbul yolu açılır, ülke düşer, vatan işgal edilir. Bu yüzden düşmanı denize dökmenizi istiyorum. Siz, bunu yapacak güçte ve imandasınız. (BUD-1915Ç, s. 128).

5. Ordu Komutanı Liman von Sanders'in 16 bin Türk askerinin canına mal olan planı karşısında Albay Halil Sami Bey, isyan etmiştir. 9. ve 7. tümenleri birleştiren Liman Paşa, bu birliklerin başına da Albay Sodenstern'i atamıştır. Gece taarruzunda ısrar eden Alman Albay, Seddülbahir macerasında 16 bin Türk askerinin ölümünden sonra Türkiye'yi alelacele terk etmiştir. Bunun karşısında Albay Halil Sami Bey "Vücudunu hafif yana kaydırды. Sarafım Çiftliğine doğru. Liman von Sanders'in orada olduğunu biliyordu. İşte o an bütün gücüyle haykırdı: Senin kollarında bir askerin öldü mü hiç?.." (BUD-1915Ç, s. 207).

Bundan sonra, 19 Mayıs 1915 tarihinde, Enver Paşa'nın emriyle yeni ve daha bütüncül bir taarruzda bulunulmuş olsa da sonuç yine hüsrandır. Bunun üzerine, Esat Paşa, Albay Kannengiesser'i kovmuştur. Karargâha dönüşünde hüznün doluydu. Saklanamaz, gerçek bir mateme bürünmüştü görüntüsü. "Kimseye göstermeden 19 Mayıs 1915 gününü yaşamış olmaktan dolayı ağlıyordu sessizce; belli ki gözyaşlarını içine akıtarak." (BUD-1915Ç, s. 218).

Hamilton, üst üste aldığı başarısızlıklardan sonra yeni bir plan üzerinde çalışmaktadır. 157 bin kişilik bir kuvvetle saldırıp Türkleri zayıflatmak ve Gelibolu'ya hakim olarak İstanbul'u ele geçirmek bu planın parçasıdır. Toplantının ardından "Bu sefer bitecek baylar, bu sefer bitecek!" (BUD-1915Ç, s. 244) demiştir. Hamilton, artık emindir, son noktayı koyacaktır. Buna mukabil, Türk tarafında da hareketlilik vardır ve "Seddülbahir'de zayıatların tahammül sınırını zorlaması üzerine; Güney Grup Komutanı, Alman General Weber görevden alınmış" ve onun "yerine, Esat Bey'in kardeşi Tümgeneral Vehip Paşa" getirilmiştir. Vehip Paşa görevi kabul ederken Almanların kendi işine burnunu sokmamasını istemiştir. Sözüünü ettiği Almanlardan biri de Liman von Sanders'dir. Vehip Paşa, Çanakkale'deki ordu için taze kan gibidir, onun Güney Grup Komutanlığını almasıyla birlikte İngilizler üst üste yenilgilerle karşılaşmıştır. Sonunda, "Tümgeneral Lisle, 'Vehip Paşa'mn önünden' yenilgiyle geri dönerken, Seddülbahir Cephesinde bir daha asla savaşmayacağına yemin ediyordu. Üstelik 'Bu iş burada bitti!' diye bağırarak, bir bakıma neticeyi ilan" etmiştir. Böylece, İngilizler Seddülbahir'den Gelibolu Yarımadası'nı alamayacaklarını net olarak anlamışlardır.

16. Grup Komutanlığına, Liman von Sanders’le sorun yaşayan, onun emrini uygulamayan Albay Feyzi’nin yerine, “Anafartalar Grup Komutanı” unvanıyla Albay Mustafa Kemal atanmıştır. 9 Ağustos’ta başlayan İngiliz saldırısı karşısında Mustafa Kemal’in birliği kahramanca bir savunma yapmış, Anafartalar’ı düşmana vermemiştir. Olan biten karşısında Hamilton “Bay Stopford! İnanın, hayatımın en kötü saatlerini yaşattınız bana.” (BUD-1915Ç, s. 256) diyerek teessürünü bildirmiştir. Mustafa Kemal, düşmanın “Kocaçimen ve Conkbayırı silsilesine” yüklendiğini fark ettiğinde Kurmay Başkanı İzzet Bey’e emir vererek Conkbayırı’ndan saldırarak düşmanın püskürtülmesini istemiştir. Liman von Sanders, düşmana yandan saldırıyı teklif etmiş, Mustafa Kemal, bunun beklenen bir saldırı biçimi olacağını bildirerek kendi önderliğinde cepheden saldırı yapmak istediğini ifade etmiştir. Liman Paşa, başta beğenmese de Mustafa Kemal’in tüm yetki ve sorumluluğu almak şartıyla birliğin başına geçtiğini hatırlayarak ısrarından vazgeçmiştir. Sabah olmadan evvel Mustafa Kemal, uyanmış ve birliklerin komutanlarına düşman siperlerine 30 adım kalacak şekilde yaklaşmaları emrini vermiştir. “Conkbayırının karanlık yamacından aşağılara bir tavşan sessizliğinde süzöldüler. Herkes hazırıldı!” (BUD-1915Ç, s. 261). Süngü muharebesi, böylelikle başlamış oldu. Saat, “12:15’te harekât durdurulduğu zaman Conkbayır’ın batı yamacındaki Ağıl kesimi, Şahin Sırtı gibi egemen noktalar ele geçirilmiş, düşman dar bir kıyı parçasına geri gönderilmişti.” (BUD-1915Ç, s. 262). Mustafa Kemal’in emriyle gerçekleştirilen süngü muharebesinden sonra İngilizler en gözde komutanlarıyla 12 bin askerlerini kaybetmiştir.

Aniden yapılan saldırılar, askerin ne gibi bir tavır takınacağı konusunda belirsizlikler oluşturmaktadır. Bombalar, yağmur gibi yağmaya başlayınca Türk askeri, oradan oraya koşuşturmakta, komutanlar saldırıya karşı nasıl bir savunma yapacaklarını belirlemeye çalışmakta, askerlerin cansız bedenleri sağa sola savrulmaktadır. *Fındık da Tatlı Çıktı* isimli romanda, düşman kuvvetlerinin gerçekleştirdiği saldırı karşısında askerler, siperlere sığınmış, yere yatmış, birbirlerini kollayamaz hale gelmişlerdir.

Ölüm saçan bombalar bir bir düştü. Toprak kalktı, yer yerinden oynadı. Alevler tüm siperleri yaladı. Çoğu yer yandı. Genç bir asker, üzerindeki tuttuğu için panik halinde siperden fırladı. Arkadaşları onu söndürmek için tutmaya çalışırken bir bomba daha gelip toprağı havalandırdı. Bombadan çıkan binlerce şarapnel etrafa saçıldı. Arkadaşlarının elleri yardım etmek için havada asılı kalırken, askerin vücudu parçalandı. Oracıkta hayatını kaybetti. (FTÇ, s. 21).

Bu ani saldırı, karşısında Sivaslı Ersin, yanı başındaki köpek Çarık'ı düşünmüş, onu da korumaya çalışmıştır. “Yere yat!” komutunu anlayan Çarık'ı koruyan Ersin, topları ateşlemiş, ardından da tabyalardan zırhlı atışları başlamıştır.

Bu saldırı esnasında askerlere sığınağa gitmeleri emri verilmiştir, sığınağa gidenler arasında Ayşe ile bebeği de vardır. Inflexible, Türk cephelerine saldırmakta, olabildiğince fazla zayıat verdirmek için elinden geleni yapmaktadır. Bu esnada, Ersin; topu ateşlemiştir. “Gülle yavaş yavaş ilerleyen bir zırhlının güvertesine düştü. Güvertede bir yangın başladı.” (FTÇ, s. 74). Bunun üzerine, bir başka düşman zırhlısı, Türk bomba atmış, toprak siperdekilerin üstünü kapatmıştır. “Hepsinin dünyası karardı. Işıktan ve havadan ayrı düştüler. Toprak onları diri diri gömdü.” (FTÇ, s. 74). Komutan, sığınaktan iki asker isteyince Ayşe, bebeğini Selim'e vererek dışarı çıkmış, siperdekileri kurtarmak için eline küreği almıştır. Yeni bir bomba düşüp de Ayşe'nin sırtında bir sızı oluştursa da genç kadın, buna aldırmadan askerleri kurtarmak için elinden geleni yapmaktadır.

Türk askerinin dahice ve cesurca ateşlediği toplar, Irrestible'ın makine dairesinin suyla dolmasını sağlamıştır. Onu da Ocean, çekerek kurtarmak istemiştir ama her iki gemiyi de akıntı Anadolu topraklarına götürmeye başlamıştır. “Ocean durumun kötü olduğuna kanaat getirdiğinde Irresistible'ı bıraktı.” (FTÇ, s. 80). Bu olaydan sonra Irrestible, mayına çarparak sağa yatmış, sonra da batmıştır. Bunun intikamını almak isteyen Ocean, kıyıyı yoğun şekilde bombalamıştır.

Ocean soğukkanlı bir katil gibi avını yavaş yavaş öldürüyordu. O anda bir mucize oldu. Enkaz halindeki Anadolu Hamidiyesi'nden bir top ateşlendi. Ersin topun ateşlendiği yere baktı. Gözleri sevinçle parladı. Gölle denize düştü. Çok geçmeden aynı top bir gülle daha yolladı. O, Ocean'ın biraz daha yakınına düştü. (FTÇ, s. 83).

Bu atışı gerçekleştirerek Ocean'ı vuran ve batmasını sağlayan kişi, Seyit Onbaşı'dır. O, 276 kiloluk mermiyi, Anadolu Hamidiyesi'nden ateşlemiş ve bu ölüm saçan zırhlıyı yerler bir etmiştir. “Gemideki herkes panik halindeydi. Her yerden bir çığlık geliyordu. Askerler kendi canlarını kurtarmak için çabalıyordu. Subaylar oldukça soğukkanlıydı. Geminin teknoloji harikası bir yapısı olduğunu ve biraz özveri ile gemiyi batırmadan kurtarabileceklerini söylüyorlardı” ancak az sonra gemi, bir mayına çarparak tamamıyla battı. Bouvet zırhlısı da cephaneliğinden isabet alarak batmaya başlamıştır. Mayınlar, Çanakkale Muharebelerinde gerçekten çok iyi bir iş çıkarmıştır. “Bouvet çok ama çok kısa bir sürede battı. Bu dev zırhlının bu kadar kısa bir sürede Boğaz'a

gömülmesi olayı dürbünü ile izleyen Amiral De Robeck'i şaşkına çevirdi. Nerden çıkmıştı bu mayınlar?" (FTÇ, s. 85). Bütün bunların ardından, Amiral De Robeck gemilerin geri çekilmesi için emir vermiştir. Saat 17:00'da evvela mayın tarama gemileri, ardından da zırhlılar Boğaz'ı terk etmiştir. Düşman ordusu, ciddi bir yıkım yaşamıştır.

Orada Herkes Ölüyor isimli roman, doğrudan savaşı, savaşın içinde aktif olarak görev yapan askerleri ya da komutanları anlatmamaktadır. Konakta yaşayan bir ailenin İngiltere'den tıp tahsilini tamamlamadan dönen kızı Gül'ü, onun Balkan Savaşlarında görev yapan abisini anlatmaktadır. Tevfik, her ne kadar savaşa katılmak istese de sağlık sorunlarından dolayı kabul edilmemiştir. Ancak bu hasretini arkadaşı Binbaşı Mahmut Şevket'ten aldığı haberler ile gidermektedir. Mahmut Şevket'in konağa gelip de cephedeki durum hakkındaki sohbetlerine göre Mesudiye Zırhlısı batırılmış, Boğaz zorlanmaya başlanmış, Seddülbahir Kalesi'ndeki cephanelik isabet almış, ilk kayıplar o gün verilmeye başlanmıştır. Bu da haliyle, orduda yeni bir teşkilatlanmaya gidilmesine neden olmuştur. Buna göre 3. Kolordu, Çanakkale'ye hareket etmiş, Müstahkem Mevki Komutanlığı, ilk önce 3. Kolorduya bağlanmış, sonra yeniden Başkomutanlığa bağlanmıştır.

Deniz harekâtından bahseden Mahmut Şevket, İngiliz Gemileri'nin zorla Çanakkale Boğazı'ndan geçme olasılığının İstanbul'da yarattığı kargaşayı anlatmış, Hükümetin Anadolu'ya nakli için ön hazırlıkların başlatıldığını söylemişti. 13 Aralık günü batırılan Mesudiye Zırhlısı'nın üzüntüsünü yaşıyan Yarbay, Boğaz'a giren Bil Denizaltı'sının, zırhlıyı Sarı Sığla Koyu'nda demir üstünde torpilleyişinden uzun uzadıya bahsetmişti. (OHÖ, s. 198).

Boğaz'ı zorlayan İngiltere, hedefine ulaşamamıştır. Bunun için başka stratejiler denemeye başlamıştır. Uçakları devreye sokmuş; uçaklar, keşif uçuşuyla nelerin yapılabileceğini, belirlemeye çalışmıştır. "Boğaz'ı ilk zorlayışında muvaffakiyete ulaşamayan İngiltere'nin bunu yine deneyeceğiydi. Zaman zaman gökyüzünde beliren keşif uçakları hayra alamet görünmüyordu." (OHÖ, s. 200).

Çanakkale Muharebelerinde gaz bombasının kullanılmasıyla ilgili olarak *Gelibolu Cehenneminden Mektuplar-Buz Yarası* isimli romanda da bir anekdota yer verilmiştir. Burhan, Gelibolu'daki çarpışmalara yakinen tanık olan Pire Halil'in yoğun sarı tozların etkisiyle yaşamını yitirmiştir:

(...) Yufka yüreklinin tekiydi Pire, kimisi bu ani ölümü yorgunluğa bağlamıştı, kimisi vadesi dolmuş demişti. İngilizlerin onu zehirlemiş olduğunu söyleyenler bile çıkmıştı; zehirli gazdan etkilendiğini... Siperlerin başlarında sarı tozlar gördüğünü söylememiş miydi o? (GCM-BY, s. 186).

Burhan, annesine yazdığı mektupta savaş alanlarını tasvir etmiştir. Yeni intikal ettikleri Zığındere Vadisi'nde, düşman siperleriyle Türk siperleri arasında, pek çok şehit bulunduğunu bildiren Burhan; bundan dolayı artık yemeden içmeden kesilmiş, bu manzara karşısında hiçbir şey yapamayacak duruma gelmiştir.

Düşman siperleri ile bizimkilerin arası tamamen şehitlerle dolu. Ağır yaralıların sesi gece boyunca hiç kesilmemişti. Sathın tamamı çürümeye yüz tutmuş şehitlerle, ellerini kaldırıp bizden yardım bekleyen gazilerle dolu. Ortalıkta ağır bir koku var. Nefes almakta güçlük çekiyoruz. Kelimenin tam manasıyla bir mezbahane burası. Kesik başlar, şişmiş cesetler, etrafa dağılmış uzuvlar, karasinekler... (GCM-BY, s. 253).

Mektubu, Zığındere Muharabesi'ni anlatmadan bitirmek zorunda kalan Burhan; annesinin mektupları okuduğunu görmüştür. Miyese Ana, ondan bu muharebeyi anlatmasını istemiştir. Savaş, gece yarısı Türk tarafının yaptığı baskınla başlamış, düşman, dört bin Türk askerinin tekbirli yürüyüşünü görünce çok korkmuştur. Ölmeye hazırlanan askerler, çarpışmaya motive olmuştur. “O gece Kelime-i Şahadet getirip siperlerimizden çıktık. Kumandanlar önde, erat arkada düşmanın üzerine gece gibi yürüdük. Biz, bir avuç zabıt tabancalarımızı çekmiş bir halde, düşmana doğru yürüyorduk. Ardımızdan dört bin aslan kükreyerek koşuyor, bize yetişmeye çalışıyorlardı. (...)” (GCM-BY, s. 256). O kadar hızlı hareket eder ki askerlerin tek hedefi, düşman siperlerine varmak ve düşmanı öldürmektir. Amaçları, Türk kanının hesabını sormaktır. “Düşman siperlerine doğru koşarken şehitlerimizi çiğnemiştik; gazilerimizin üzerlerinden atlamıştık. Şimdi ise onları bu hale getirenlerden hesap soruyorduk.” (GCM-BY, s. 256).

Çanakkale Mahşeri isimli roman, çarpıcı bir savaş sahnesiyle başlamıştır. İngiliz, Fransız ve Rus kuvvetlerine mensup olan irili ufaklı gemiler, Seddülbahir, Orhaniye, Kumkale ve Ertuğrul tabyalarına ateş açmaya başlamıştır. Saldırı tehlikesini fark eden Binbaşı Talat, Ahmet Çavuş'a Batarya Kumandanı'na haber vermesini söylemiştir. “(...) Zırhlıların değişik yerlerinde, dumanlar arasında alevler yanıp, sönüyor; mermilerin düştüğü tepelerden toprak kuru fıskiye gibi yukarı savruluyor, havada bir an kalıyor,

sonra aşağıya dökülüyor, gök kubbe top seslerine dar geliyordu (...).” (ÇM, s. 12). Çok yoğun ateşle başlayan saldırıya yanıt vermek, Türk tarafı için imkân sızdır; yalnız Ertuğrul Tabyası, bu ağır bombardımana yanıt verebilmektedir. Bu arada, Binbaşı Talat; düşmanların hedef tespiti yapmak üzere siperlerin gerisine ve ilerisine ateş ettiklerini anlamıştır. Bombardıman o kadar yoğun bir hâl almıştır ki pek çok Türk askeri şehit olmuş, büyük bir çoğunluğu da yaralanmıştır:

Sığınak ve cephanelik darmadağın olmuştu. Taşlar arasında gövdeler çırpınıyor, tozlara bulanmış kanlı bir kol, çimenlerin üzerinde duruyor, bacağı kopmuş bir asker feryat ediyordu!... Soluk soluğa gelenlerin bir kısmı hemen yaralıları sırtlarına aldılar, sargı yerinin yolunu tuttular. (ÇM, s. 13).

Yeni bir saldırı başladığında Türk bataryalarında sahte toplanarak düşman korkutulmaya çalışılmakta, küçük toplanarak atışlar yapılmaktadır. Bu bir savaş taktiğidir ve amaç, Türk tarafındaki silahların sayılarının fazla olduğuna dair bir izlenim yaratmaktan ibarettir. Taktik etkili olmuş, İtilaf Güçlerinin gemileri ürkmüştür. Agamemnon Zırhlısı’nın güvertesinde patlayan bomba Teğmen Hüsameddin’i sevindirmiştir. Dublin Kruvazörü ve Goluva Zırhlısı da bu ateşten sonra menzilin dışına çıkmaya başlamıştır. Ancak düşman kuvvetleri, amaçlarına ulaşmak için ellerinden geleni yapmaya karardır; bunun için de yoğun bir bombardımana başlamışlar, Ertuğrul ve Orhaniye tabyalarını susturmuşlardır. “Donanmadan ayrılan Venncens ve Cornovalis Zırhlıları Boğaz’a doğru yol aldılar. Sığınaklardan bakan Türk askerleri onları endişeyle izliyorlardı; uzun menzilli toplanlarıyla yine Ertuğrul ve Orhaniye’yi ateşe tutarak yaklaşıyorlardı.” (ÇM, s. 27). Durum böyleyken Seddülbahir ve Kumkale tabyaları ateşleri yoğunlaştırmıştır. Orhaniye Tabyası’nın harekete geçmesi bir sevinç ışığı oluşturmuştur ancak topun silindirinin kırılması yeniden bir karamsarlık doğurmuştur. Düşman kuvvetleri, evvela Seddülbahir Tabyası’nı yok ederek Boğaz’a girmek istemektedir. Yüzbaşı Tahsin de bunu anladığı için yeni bir taktik geliştirerek mangaları değirmenin arkasındaki dereye çekmiştir. Zifiri karanlık çökünce “Seddülbahir Koyu’nda demir atmış” İtilaf Güçlerinin zırhlılarında bandolar çalınmış, şenlikler yapılmıştır.

Boğaz’a giren Batılı güçler, birbirinden farklı büyüklükteki gemilerle Türk tabyalarını dövmeye başlamıştır. Türk askeri de buna karşılık vermeyi beklemektedir. Özellikle, atış sahalarına girmesini bekledikleri için boş yere mühimmat harcamayan Türk komutanlar, Inflexible’ın atış sahalarına girdiğini görünce bu gemiyi bombalamaya başlamış, gemiye ciddi hasar vermişlerdir. “Bu esnada pek çok yerinden isabet alan

Agamemnon uygun bir yere kaçmaya çalışıyordu. Queen Elizabeth'in de top ambarı tam isabetle hasara uğradı; ikinci bir mermi vinçlerini parçaladı; bir üçüncüsü de ön bacasında kocaman bir delik açtı." (ÇM, s. 61). Anadolu Hamidiyesi'ne yüklenen düşman kuvvetlerinin saldırılarına yanıt vererek onların Boğaz hattına daha fazla girmesini istemeyen tabyanın komutanı Yarbay Wossidlo, Dardanos Tabyası'nı arayarak "biraz daha gayret" etmelerini istemiş, böylece düşmanın bulunduğu noktadan daha içeri girmesini önlemeye çalışmıştır. Bunlar olurken Rumeli Mecidiyesi, Fransız Bouvet'i attığı 24 cm'lik mermilerle batmıştır; Erenköy Tabyası Fransız Suffren zırhlı gemisine ciddi zararlar verdirmiştir. Bu esnada, Cideli Mehmet Çavuş, bacakları bedeninden ayrılmış olsa bile Bouvet'in batışını görmek istemiş, Sıhhiye erleri de ölmeden evvel Mehmet Çavuş'un isteğini yerine getirmiştir. Çavuş, manzarayı gördükten sonra şehit olmuştur. Çok yoğun atışlar yapan düşman kuvvetlerinin komutanı Amiral de Robeck, Türk savunmasının belinin kırıldığını düşünmeye başlasa da Goulois'in aldığı hasarlarla batmaya başlamasıyla durumun hiç de öyle olmadığını anlamış ve "Amiral De Robeck, Charlemagne Zırhlısını onu korumakla" görevlendirmiştir. Türk atışlarından Inflexible de nasibini almış, gemideki tüm iletişim kesilmiş, mürettebat ne yapacağını şaşırmıştır. Ardından Irrestible de tam orta yerinden aldığı hasarla tahliye edilmiştir. Bütün bunlar, Türklerin ellerindeki kıt imkânlarla vatan savunmasını nasıl bir ruhla yaptığını göstermektedir.

Anadolu Mecidiyesi'nin sükût etmesinin ardından, Rumeli Mecidiyesi'ni bombalayan düşman kuvvetleri Agamemnon'la saldırmaktadır. Yoğun ateşten dolayı 38 arkadaşı şehit olan Seyit Onbaşı, Niğdeli Ali gibi bayılmıştır. Seyit Onbaşı, Ali'den yardım istemiş mermileri birer birer taşımıştır. Ancak ilk iki mermi Ocean'a isabet etmemiştir. 276 kiloluk üçüncü mermi ise devasa zırhlı Ocean'ı vurmuştur. "(...) Onlara ölüm yağdıran gemi can derdine düşmüştü. Yaklaştığı sahilde topçular için açık bir hedef teşkil ediyor, mermiler gövdesine peş peşe iniyordu; ufukları sarsan bir patlamayla sular yarıldı; Ocean gömüldü." (ÇM, s. 74). Bu ateş, düşman kuvvetlerini endişeye sevk ederken Osmanlı askerlerini de şaşırtmıştır. Seyit Onbaşı'nın Ocean zırhlı gemisini batırması, Batı basınında çok geniş yankı bulmuştur. Emperyalist güçler, Osmanlının artık hasta adam olmadığını, dirildiğini yazmaya başlamışlardır. Yenilgiyi kabul etmeyen Robeck, yönettiği donanmanın çok güçlü olduğunu bilmektedir ama Türk askerinin de vatan ve devlet uğruna canını verecek kadar dirençli ve özverili olduğunu unutmaktadır.

Deniz savaşlarında istediklerini bulamayan emperyalistler, Alçıtepe ve Kabatepe'ye çıkarma yaparak kara harekâtını başlatmayı planlamaktadır. Hamilton, bunu

“(...) Yıldırım harekâtımızın birinci hedefi, yarımada hâkim olan Kabatepe ve Alçıtepe’yi zaptetmektir. Bu iki tepeyi ele geçirince, Kilitbahir yaylası kendiliğinden avucumuza düşecektir. (...)” (ÇM, s. 117) sözleriyle açıklamıştır. Bu çerçevede, yoğun bir hazırlık içerisinde giren İtilaf Güçleri, adalarda gemilerini onarmaya, Bozcaada’da Rumların yardımıyla bir uçak pisti yapmaya başlamışlardır. “Çıkarma İngilizlerce büyük zaferler hediye eden yirmi- bir nisandaki St. George Yortusu’nda yapılacaktı. O gün ay, gün doğmadan iki saat önce batıyordu; böylece de donanma, karanlıkta sahillere sokulma imkân ı bulacaktı.” (ÇM, s. 120). Hazırlıkların tamamlanmasından sonra Türk tarafı, teyakkuza geçmiş, düşmana karşı geliştireceği savunma stratejisini olgunlaştırmıştır. “Bütün işaretler hücumun an meselesi olduğunu” göstermektedir.

Gemilerin geldiğini gören Teğmen Hüsameddin, durumu üstlerine bildirmiştir. “Zırhlılar, kruvazörler, gambotlar, römorklar, nakliye gemileri, istimbotlar denizi mahşer yerine” çevirmiştir. Bu, kara harekâtının başladığını, İtilaf kuvvetlerinin denizde elde edemediği başarıyı kara harekâtıyla elde etmek istediğini göstermektedir. Sahillerdeki beş bölgede, Avrupa Yakası’nda Saroz’da, Hisarlık’ta, Seddülbahir’de, Anadolu Yakası’nda Kumkale ve Beşiğe’de düşman çıkarmalarının başlaması, Osmanlı ordusunu daha hızlı hareket ederek savunma stratejisini uygulamaya itmiştir. Bu arada, Esat Paşa, farklı yerlerden yapılan çıkarmaların hangisinin gerçek hangisinin gösteri çıkarması olduğunu anlamaya, buna göre askerlerini sevk ve idare etmeye çalışmaktadır. Ancak savaş, daha çok Arıburnu, Seddülbahir, Kumkale’de yoğunlaşmıştır. Savaşın ne şekilde ilerleyeceğini kestiren Esat Paşa, “Eceabat’ta ihtiyatta bulunan Ondokuzuncu Tümen’in Kumandanı Yarbey Mustafa Kemal’e, İkinci Tümen’in Kumandanı Yarbey Hasan Askerî’ye, diğer kumandanlara cepheye hareket etmek üzere hazır olmaları” emrini vermiştir. Artık Türk ordusunu bir ölüm kalım savaşı beklemektedir, her an ölümle burun buruna gelen Türk askeri, kahramanlıklarını bu esnada gösterecektir.

Arıburnu bölgesinde Anzaklarla karşılaşan Türk askeri, kendilerini yanlış yere yöneltmeye çalışan bir düşman subayını esir almıştır. Ardından, sessizce Anzakların nereye doğru yöneldiğini görmeye çalışmıştır. Ancak Anzaklar tahmin etmedikleri bir yere çıkarma yapmak zorunda kalmışlardır: “Gerçekten Binbaşı İsmet doğru tahmin etmişti. Anzakların plaja çıkarma yapmaları plânlanmıştı; fakat kıyı akıntısı onları bir buçuk mil kuzeye atmış, sarp yerden çıkarma yapmalarına sebep olmuştu.” (ÇM, s. 136). Tepelere tırmanan Anzak askerlerine karşı Türk askerlerinin ateşi sönük kalmıştır. Ancak “yukarlardan edilen ateşle de, Anzakların süratle tırmanmaları” önlenmiştir.

Seddülbahir bölgesinde, en kanlı çarpışmalar yapılmıştır. River Clyde Şilebi'nin indirdiği düşman askerleri, Türk ateşi karşısında yere yatmak zorunda kalmıştır. Türklerin yaptığı savunma, Queen Elizabeth'deki Hamilton, De Robeck ve Kurmay Heyetinin dikkatini çekmiştir. Telleri aşan askerler, fundalıklarda Türk askerleriyle göğüs göğüse çarpışmak zorunda kalmıştır. Tabii, bu da onların ciddi zayıat vermesine neden olmuştur. "Seddülbahir Köyü ve iskele civarı şiddetli bombardmana tutuldu. Kerpiç binaların tozu savruluyor, siperler yıkılıyordu; fakat askerler yerlerini terk etmiyor, ardından yapılacak çıkarmayı bekliyorlardı. (...)" (ÇM, s. 154-155). Yahya Çavuş'un emriyle takımı, yoğun ateşe başlamıştır; bunun üzerine sömürgeci güçlerin komutanları, harekâtı durdurmak zorunda kalmıştır. Bu esnada, Seddülbahir Kalesi'ndeki Teğmen Halit ve Tıbbiyeli askerler, canhıraş bir şekilde kaleyi savunmuşlardır. Yusuf ve Hasan Şakir ile 8 arkadaşı, Seddülbahir'de çok sayıda düşman askerini öldürmüştür. Şiddetli yağmur yağınca Türk kuvvetleri kuzeye çekilmek zorunda kalmıştır. "River Clyde şilebinden gelen telekten, İrlanda ve Hint birliklerinin Seddülbahir Köyü'nün çevresini Türk kuvvetlerinden temizlediklerini öğrenen Hamilton, Amiral De Robeck ve Kurmay Heyeti birbirini tebrik ettikten sonra Queen Elizabeth Zırhlısıyla kuzeye yöneldiler." (ÇM, s. 201). Ancak Kabatepe, Kanlısırt ve Kocaçimen'deki Türk direnişi Hamilton ve De Robeck'i şaşırtmıştır; bu iki komutan, Anzak askerlerinin geri çekilmesini hayretle izlemektedir. Az sonra Queen Elisabeth devreye girmiş, hastane olarak kullanılan Üsküdar gemisini batırmıştır.

Arıburnu Cephesi'nde de 27. Alay'ın askerleri, Anzakları püskürtmeyi başarmıştır. Özellikle Binbaşı Rıfkı, askerlerin arasına karışıp bizzat savaşmış, askerlere ve astlarına moral desteği vermeye gayret etmiştir. Gemilerden yapılan ateşler, Türk askerlerinin şehit olmasına ve alaydaki asker sayısının azalmasına yol açmıştır. Bunun üzerine, 57. Alay, Yarbay Hüseyin Avni komutasında Hızır gibi yetişmiş, 27. Alay'a destek vermiştir. Çarpışmalar, Türk askerinin fedakârlıklarına sahne olmuştur. Üç kurşun, Üsteğmen Nazif Çakmak'ın sağ omuzuna girip de kürek kemiğini parçalasa da komutan, kılıcını diğer eline alıp çarpışmaya devam etmiştir. Ancak Nazif, daha fazla dayanamayıp şehit olmuştur. Yarbay Hüseyin Avni'nin fundalıktan fundalığa koşturarak yaptığı mücadeleyle Türk askeri Anzaklıları Conkbayırı'ndan sürmeyi başarmış; Anzaklılar, yardım istemek zorunda kalmıştır.

Türk askerinin cansiparane savunması, İtilaf Kuvvetlerini yıldırılmış, General Birdwood'un Arıburnu'ndan çekilme kararı almasına sebep olmuştur. Ancak "karanlık basmasına rağmen Tekkekoyu'na" çıkarma yapmayı sürdüren İtilaf kuvvetleri Aytepe'de

ne olursa olsun tutunmak istemektedir. Hatta öyle ki verecekleri kayıpları bile umursamamaktadırlar. Aytepe'deki Türk kuvvetlerinin azalması karşısında herhangi bir destek kuvvet de gönderilememektedir. Aytepe'de "Oğuz Amca ve emrindeki erler kıpırdadıklarını sezdikleri çalılıklara mermi yağdırıyor, şarjörün birini fırlatıp, birini takıyorlardı." (ÇM, s. 171). 44 yaşına rağmen Oğuz Amca, elinden gelen her şeyi yaparak düşmanla savaşmış ve emrindeki askerleri doğru yöne kanalizetmeye çalışmıştır. Ölümün adım adım geldiğini gören Türk askerinin motivasyonu tamamıyla vatanın korunması, şehadet ve milletin varlığını sürdürmesi üzerinedir. Yorulsalar da bilinçaltılarında "Vatanını savunacaksın! Seni öldürmeye geleni, öldüreceksin!" (ÇM, s. 178) fikri yatmaktadır. Bir bakıma askerler, mütecavizler karşısında kendilerini ölüm makinesi olarak görmektedir. Aytepe'yi savunan askerlerin başındaki Oğuz Amca'nın serçe parmağı ikinci boğumundan kopmak üzeredir, o da parmağını tamamıyla koparıp kendisine engel olmasını önlemiştir. Ne kadar fedakârca savaşsalar da Aytepe'den çekilmek zorunda kalmışlardır. "(...) Aytepe'den gelen işaret üzerine tekrar olanca güçleriyle Ertuğrul Koyu'na yüklendiler. (...)" (ÇM, s. 182). Yahya Çavuş, 5 manga askeriyle Ertuğrul Koyu'nu savunmaya başlamıştır ancak Aytepe'yi ele geçirememişlerdir. Aytepe'nin ele geçirilmesi karşısında Binbaşı Mahmud Sabri, Alçitepe'ye ilerlememesini istiyordu.

Türk askerinin savunma stratejisi, düşmanın geri çekilmesini sağlamıştır; Hamilton bu esnada ilginç bir olaya rastlamıştır. Bir Türk askeri, savaştığı yaralı bir askeri düşman siperlerine bırakıp geriye kaçmıştır. "Şu yamaçta bir asker, sırtında taşıdığı bir askeri, bizim saflara getirip, attı ve geriye, Türk tarafına doğru kaçtı. Neyin nesi olduğunu öğrenebilerseniz memnun olurum." (ÇM, s. 208). Daha önce böyle bir olaya hiç rastlamayan Hamilton, bu duruma çok şaşırılmıştır. Bunu yapan kişi Oğuz Amca'dır, Oğuz Amca durumu Yahya Çavuş'a şöylece anlatmıştır: "Zavallıda hayır kalmamıştı. Göğsüne birkaç kurşun isabet etmişti. Esir alıp da onu ne yapacaktık? Boşuna ekmek yiyecekti. Götürüp, siperlerine attım." (ÇM, s.212). Türk askeri, yaralı bir düşman askerine böyle davranırken İtilaf Güçlerinin askerleri, yaralı Türk askerini diri diri gömmektedir. İki İngiliz askeri, yaralı Türk askerini ölenlerin gömüldüğü çukura atacakken askerlerden biri yaralı askerin bakışlarıyla karşılaşmış ve tedirgin olmuştur. Arkadaşı Thomas'a Türk askerinin yaşadığını söyleyince Thomas ona, "Salla gitsin, Çanakkale'de bu kadar ölünür!" (ÇM, s. 383) yanıtını vermiştir.

Türkler, İtilaf Güçlerinin çıkarma planını anladıktan sonra, Arıburnu ve Seddülbahir'de düşmanın hiç beklemediği bir direniş göstermişlerdir. Düşmanlar,

bölgeye adalardan yeni kuvvetler transfer etse de Türk direnişini kıramamıştır. Türkler, kendilerine ait toprakları, ellerindeki kıt imkânlarla, son nefeslerine kadar savunmaya devam etmektedir. Ölümün bir kader olduğunu fark eden Muzır Ruşen, “Ulan Mendebur, buradan sağ salim teskere alamayız. Nice yiğitler bu insan mezbahanesinden canını kurtaramadılar; biz mi kurtaracağız? Kaçmaya ne dersin?” (ÇM, s. 229). Türk askeri, şehit olacağının farkındadır ve bu bilinçle bulunduğu noktada ciddi bir savunma hattı oluşturmaktadır. Bu bilinç, sürekli olarak kuvvetlerini tazeleyen İngilizlerin geri çekilmesini sağlamıştır.

Çarpışmaların durulduğu bir dönemde Hamilton, Türklerin ruhunu yenemeyeceğini, şehit olmuş bir subayın cebinden çıkan not sayesinde anlamıştır. Bu notta, düşman kuvvetlerinin ne kadar güçlü olursa olsun, kuvvetlerini teşkilatlandıramadığı ve bu yüzden Çanakkale’de tutunmalarının imkânsız olduğu yazmaktadır. Teknolojik üstünlüğe sahip olsalar da Hamilton, Türkler karşısında üstünlük kazanamayacağını farkındadır. Aniden başlayan Türk saldırısı karşısında Hamilton, çok korkmuştur. Sömürgeciler, esirlere uluslararası anlaşmalarla belirlenen ilkeler çerçevesinde davranmamıştır.

Arıburnu’ndaki savaşlardan sonra ortalık, iki tarafında ölen askerleri ile doludur; İtilaf Güçlerinin askerlerinden Binbaşı Majör Kızılhaç bayrağını kaldırdıktan sonra Teğmen Ali de Kızılay bayrağını kaldırmış, iki komutan savaş alanının ortasında buluşarak ölenlerin defnedilmesiyle ilgili olarak konuşmuştur. Esat Paşa, “ertesi gün saat onla dört arasında silah bırakılabileceğine dair” cevap vermiş, bu bilgi de Binbaşı Majör’e, yine aynı usulle iletilmiştir. Esat Paşa’nın belirttiği gün ve saat kabul edilmiştir. Sözleşildiği saatte ölümler toplandığı esnada, silah sesi duyulmuş, herkes yatmış, yeni bir çatışma başlamıştır. Ertesi gün tekrar, aynı işlem yapılmış ve Binbaşı Majör, Esat Paşa’ya iletmek üzere, Kolordu Komutanı General Birdwood’dan bir özür mektubu getirmiştir. “Ekselans, Kim başlatmış olursa olsun, çünkü üzücü olayın kasta dayanmadığı mutlaka sizce de tahmin edilmektedir. Bununla beraber, bizim tarafımızdan başlatılmışsa, gene de özür diliyorum.” (ÇM, s. 291). Ardından, anlaşma yapıp ölenler savaş alanından toplanmış ve mezarlara gömülmüştür.

Çarpışmalarda, istediği başarıyı elde edemeyen Hamilton, ek kuvvet istemiştir. İmparatorluk, uzun tartışmalardan sonra, cephenin önemini göz önünde bulundurarak Hamilton’un isteğini yerine getirmiştir. Durum böyleyken Türkler de boş durmamış, İtilaf Devletleri gibi sahra tahkimatları yapmak için gece gündüz çalışmıştır. Sömürgeci güçler, yeniden bombardımana başlamış, “kırmızı, sarı, kül renkli dumanlarla kaplanmış gökte

taş, toprak, kemik, et parçaları birbirine” karışmıştır. Yeni kuvvetler gelene kadar, sömürgeciler yoğun bombardıman yaparak emellerine ulaşmayı düşünmektedir. Bu, bir yıldırma taktiğidir; Türklerin savunma gücünü kırarak takviye kuvvetlerle Gelibolu alınmak istenmektedir. Hamilton, bu çarpışmalar esnasında not defterine, Türk askeriyeye alakalı şu önemli belirlemelerde bulunmuştur:

... Cahil olan Türk askerleri kendilerine verilen görevleri yerine getirmek hususunda pek mert hareket ediyorlar... Gerçekten ben hayatımda bu derece cesur asker görmedim. Bazıları ideal vasıftalar. Hücuma kalkıp, ilerlemeye başladık mı üzerlerine yağdırdığımız mermi sağanağına aldırmadan, soğukkanlılıkla ayağa kalkıyor, siperlerden fırlıyor ve ateş etmeye, el bombası atmaya başlıyorlar... (ÇM, s. 355-356).

Türk askerinin sadakati, devletine ve komutanına bağlılığı; “Ümidin tükendiği yerde, askerlik de biter” (ÇM, s. 356). Hamilton’a takviye kuvvetlerin gelmesini beklemekten çare bırakmamıştır. Çarpışmalar başladığında Türk askeri son derece kuvvetli bir şekilde taarruza başlamıştır, Hamilton’un kuvvetleri Türk taarruzlarına karşı koymakta zorlanmaktadır. Savaş ilerledikçe İtilaf Devletleri, daha fazla zayıat vermeye başlamıştır; özellikle Alman denizaltısı U-21, Binbaşı Otto Hersing yönetiminde İtilaf Güçlerinin Triumpf ve Majeste adlı devasa zırhlı gemilerini batırmış ve Boğaz’a girmiştir. Bunu da “halk büyük bir coşkunlukla karşılamış”tır.

Türklerin çetin savunması, Hamilton ile Stopford arasındaki sorun; Hamilton’u endişeye sevk etmektedir. Hamilton, Türk birliklerini yarıp içeriye girmek isterken Stopford komutanının emirlerini uygulamamakta, daha uygun bir zamanı kollamaktadır. Bunun üzerine Hamilton, Stopford’a şu notu yollamıştır:

Sayın General Stopford;

Komutan cepheye plânın verdiği görevi yapar. Askerlerin emirlerine aynen riayetleri neyi gerektiriyorsa, o tedbirleri süratle ve acımasızca alır. Savaş anında askerlerinin üzerinde demir gibi disiplin sağlayamayan komutan, zaferi rüyasında görür. Senden dert yanmanı değil, cepheyi yarmanı bekliyorum. Bu görevi benim için değil; milletimiz, imparatorluğumuz için yerine getirmelisin (ÇM, s. 479-480).

Bütün bunlardan sonra Hamilton, Stopford’u emirleri yerine getirmediği gerekçesiyle görevinden aldırıştır. “Son şanslarını kullandıklarının farkında olan Hamilton” İsmailoğlu Tepe’ye Anzak birlikleriyle birlikte saldırmaya başlamıştır. Savaş

ilerledikçe ne Türk tarafı ne de sömürgeciler yenilmeye yanaşmaktadır, sürekli olarak farklı savaş taktikleri ve hücum stratejileriyle düşmanı kollamaktadır. Savaşın sonunda İngilizlerle müttefikleri, kaybettiklerini kabul ederek çekilmek zorunda kalmıştır: “Çanakkale'nin geçilemeyeceği Batı kamuoyunca anlaşılmıştı. Süper güç, müttefikleriyle beraber, ‘Hasta Adam’ın önünde dize gelmişti.” (ÇM, s. 520).

Çanakkale Mahşeri’nde olduğu gibi *Diriliş-Çanakkale 1915* isimli romanda da savaş tüm detaylarıyla aktarılmıştır. Özellikle, Osmanlının savaşa dahil olması üzerinde durulduğu için savaş, sebep ve sonuçlarıyla bir tarihçi titizliği ile aktarılmıştır. Osmanlının savaşa girmesi, Enver Paşa’nın bazı devlet görevlilerinin karşı çıkmasına rağmen Almanlarla, yakın ilişkide olmasına bağlanmıştır. Buna göre Almanların yaptığı altın yardımlarının kabul edilmesi Almanlara ait Goben ve Breslav adlı gemilerin satın alınması ve söz konusu gemilerin Ruslara ait limanlarla gemileri bombalaması Osmanlının I. Dünya Savaşı’na girmesine ve Çanakkale Cephesi’nin açılmasına yol açmıştır. Romanda, ilgi Enver Paşa’nın bu konuyla emrine yer verilmiştir: “Türk filosu Karadeniz’de zorla hâkimiyet kazanmalıdır. Rus filosunu arayınız ve nerede bulursanız harp ilan etmeksizin hücum ediniz.” (D-Ç1915, s. 55).

Yavuz ve Midilli adını alan gemilerin gerçekleştirdiği saldırılar sonucunda Türkler, “ölüm yolculuğu başlamıştır.” Bu olaydan sonra, zaten İstanbul üzerinde farklı niyetlere sahip olan İngilizler için gün doğmuştur. Donanma Bakanı Winston Churchill, Çanakkale girişindeki Osmanlı tabyalarının bombalanması emrini vermiştir. Bu durum, Osmanlının Çanakkale’deki macerasının başlaması anlamına gelmektedir; devlet, uzun bir süre on binlerce şehit vererek bu cephede savunma yapacaktır. Seddülbahir, Ertuğrul, Kumkale ve Orhaniye tabyaları 3 Kasım 1914’te bombalanmaya başlamıştır. “Bu savaş değil, tek yanlı bir atış tatbikatıydı sanki.” (D-Ç1915, s. 61). Bombardımanın ilk şehitleri, Seddülbahir Tabyası’nın arka kısmındaki cephanelikte görev yapan 5 subay ile 80 erdir.

Türk kurmayları savaşın Çanakkale Cephesi’ne taşınacağından emindir ancak cephenin erken açılmasından endişe duymaktadırlar. Türk askerler için asıl endişe vereni de ordunun ve devletin Almanların emellerine alet edilmesidir. Bir süre sonra İngiltere, Fransa, Belçika Sırbistan, Karadağ, Japonya Osmanlıya savaş ilan etmiş; sömürgecilerin yanında yer alacaklarını belirtmiştir. Savaşmak zorunda bırakılan Osmanlı 3. Kolordu’da, birlik komutanlarıyla savaş stratejisi üzerine bir toplantı yapmıştır.

İngiliz donanmasına ait olan ve Yüzbaşı Norman Holbrook tarafından yönetilen denizaltı, Boğaz’ın oldukça gerisinden dalıp Mesudiye gemisinin çok yakınında su yüzüne çıkmış ve attığı topla geminin sol tarafından ciddi bir hasara neden olmuştur. Türk

silah gücü, yavaş yavaş eksilmeye başlamaktadır, ordunun amiral gemisi olan Mesudiye'nin batması, ciddi bir moral bozukluğuna neden olmuştur. “Denizaltıyı vurmak ümidiyle kıyı bataryaları denizi ateşe boğdular ama denizaltı 20 metre derine inerek izini kaybettirdi.” (D-Ç1915, s. 88). Osmanlı ordusu, bu saldırıda 34 subay ve erini şehit vermiştir. Seddülbahir cephaneliğinden sonra, denizde yaşanan bu ilk zayıt, ordunun moralini bozmuştur. Türk tarafı, denizden gelecek tehlikeye karşı, mayın ve kıyıya konan ışıldak sayısını artırmıştır. Bundan cesaret alan Fransız Saphire denizaltısı da Boğaz'a sessizce girmiş ancak beklenmedik durumlarla karşılaşmıştır. Denizaltıda başlayan arıza deniz üstüne çıkmalarına neden olmuş, bunu gören İsa gambotu ile Nusret mayın gemisi denizaltıyı batırmıştır. Bunun üzerine, “17 Nisana kadar hiçbir denizaltıya bir daha Boğaz'ı geçmeyi deneme izni” verilmemiştir.

Görevine başlayan Mustafa Kemal, bir sürprizle karşılaşmıştır, henüz karargâhı bile tam olarak belli olmayan tümende alay sayısı da azdır. Bunun yanı sıra halihâzırdaki iki alay alınıp yerlerine Kuzey Suriye'de çarpışmış; “Çoğu Arap, Maruni, Nusayri, Yezidi” askerlerden oluşan iki alay verilmiştir. Bu askerler yorgundur ve anlaşma konusunda komutanlarıyla sıkıntı yaşayabilir. Mustafa Kemal, savaşmak ister, savaşması için de askerleriyle iletişim kurması lazımdır. Ayrıca askerlerin hazır olması, yeni açılan bu zorlu cepheye yılmadan savaşması gerekmektedir. Mustafa Kemal, bu askerlerle bunları başaramayacağını düşünmektedir.

M. Kemal ilk kıta hizmetini Şam'da yaptığı, bölgeyi iyi tanıdığı için kaygıya kapıldı. Çevre halkı askerliğe yatkın değildi. Yüzyıllardır askerlik yapmamışlardı. Bedeviler dövüşkendi ama disipline gelmezlerdi, yalnız çapulculuğu bilirdi. Ayrıca yollanan alayların 'savaşa hazır oldukları' da doğru değildi. (D-Ç1915, s. 111).

Bunun üzerine Mustafa Kemal, Kolordu Komutanlığına halis Türk gençlerinden kurulu bir alay verilmesini istemiştir. Mustafa Kemal'in bu talebi reddedilmiş, ardından Eceabat (Maydos) Bölge Komutanlığı görevine verilmiş, emrindeki 57. Alay'la birlikte buraya gitmesi istenmiştir, bu, onun için beklenmedik bir durumdur. Mustafa Kemal'e Suvla'dan Eski Hisarlık'a kadar olan bölgenin korunması görevi verilmiştir.

Mustafa Kemal, Türk gençleri istemekte haklıdır, çünkü 19 Şubat'ta Çanakkale Muharebeleri başlamıştır. Queen Elisabeth liderliğindeki 12 gemilik düşman filosundan Yüzbaşı Harry Minchin yönetimindeki Cornwallis zırhlısı ilk atışını yapmıştır. Kendini savaşa tam olarak verecek ve canını ortaya koyacak askerlere ihtiyaç bulunmaktadır. Türk

ateşi, düşman filosunun menzile dışına çıkmasına neden olmuştur. 4 şehit, 11 yaralı vardır ve 2 top kullanılmaz hale gelmiştir. Ancak 25 Şubat'ta Agamemnon zırhlısı da 7 isabet almıştır. Bu zırhlıdaki 3 kişi de yaşamını yitirmiştir. Fransız Gaulois zırhlısında da 9 kişi ölmüş, Dublin isimli gemi de çekilmek zorunda kalmıştır. Emperyalist güçler, Osmanlının kolay bir lokma olmadığını, böylece anlamıştır. Bu savunma emperyalistleri tedirgin etmiştir. 26 Şubat tarihinde "2 savaş gemisiyle 9 mayın arama-tarama gemisi"yle Boğaz'a girseler de bir önceki gün verdikleri zayıat onları tedirgin etmektedir.

Cevat Paşa'yla askerlerin karavanasından yemek yiyen Mustafa Kemal, "bir İngiliz birliğinin Seddülbahir'e çıktığını" öğrenince, taşlı tarlalardan giderek birliğine ulaşmış, 6 şehit, 13 yaralı verdiklerini öğrenmiştir. İngilizler, Seddülbahir'e çıkarma yapmış, Mehmet Çavuş, ilk önce silahıyla, ardından da taşla düşmana mukabele etmiştir. Düşman, Mehmet Çavuş gibi askerleri görünce Çanakkale'yi geçip İstanbul'a gitmenin zor olduğunu anlamıştır. 5-6 Mart'ta da devam eden saldırılarda düşman, Türk bataryalarını susturamamıştır.

Amiral Carden'in sınırları bozulmaya başladı. 7 Mart'ta Boğaz'ı zorla geçmenin provasını yapmaya karar verdi. 4 Fransız, 2 İngiliz büyük savaş gemisi, çevrelerinde koruyucu olarak yer alan muhrip ve torpidobotlar Boğaza girdi. Mayın hatlarına yaklaşımadan savaş düzeni aldılar. (D-Ç1915, s. 139).

Bu saldırı karşısında, Türk tarafı 7 şehit vermiştir. Bundan sonra, Cevat Paşa, kurmaylarıyla görüşerek Karanlık Liman'a mayın döşenmesini emreder. Bu tehlikeli bir görevdir çünkü her yerde İngilizlerin nöbetçi gemileri dolaşmaktadır. Nöbetçi gemiler, bir saldırıyla Türk mayın gemisine zarar verebilir. Görev, Yüzbaşı Nazmi komutasındaki Nusret mayın gemisine verilmiştir. Mayınları temizlemeye çalışan İngilizler, yaptıklarına pişman olmuştur; 13 Mart'ta İngiliz mayın temizleme birliği ciddi zayıat vermiştir: "Birkaç mayına karşılık İngilizlerin kaybı 27 ölü, 43 yaralı, 4 mayın gemisi, 2 motordu." (D-Ç1915, s. 149). Türk savunması Amiral Carden'in görevini bırakmasına neden olmuş, bunun üzerine Birleşik Donanma Komutanlığına Carden'in yardımcısı Amiral John Michael de Robeck getirilmiştir. Enver Paşa, İtilaf Güçlerinin böyle bir değişiklik yapmalarının arkasında yeni bir saldırı hazırlığının bulunduğunu fark etmiştir. Bunun için sessizce Çanakkale Cephesi'ne gelmiş, birlikleri dolaşmış ve komutanları ciddi bir saldırıya karşı hazırlıklı olmaları konusunda uyarmıştır. Yapılacak saldırıdan önce sömürgeciler, Ark Royal isimli uçağı, mayın taraması yapması için görevlendirmiştir.

“Rüzgâr yüzünden deniz oldukça bulanıktı ama çok dikkatle gözlemişlerdi. Söz konusu alan temizdi, mayın yoktu.” (D-Ç1915, s. 157).

Türk tarafına ait Rampler B1 isimli uçak, 18 Mart günü yaptığı keşif uçuşunda, İtilaf Güçlerinin hazırlıklarının boşuna olmadığını fark etmiş, durumu üstlerine bildirmiştir. Selahaddin Adil Bey’in emriyle Üsteğmen Cemal Ulusoy yönetimindeki uçak da keşif yapmış, gerçekten de İtilaf kuvvetlerinin savaş düzeni aldığını görmüştür. “18 zırhlı saydı. Bunlar mürettebatı en az 600 kişi olan yüzen kalelerdi. Her birinin değişik çapta birçok topu vardı. Görünüşleri bile ürperticiydi.” (D-Ç1915, s. 160-161). Top atışı başladığında ortalık cehenneme dönmüştür. 15 dakika süren ilk bombardımana, Türk topçuları cevap verememiş, sığınaklarda beklemek durumunda kalmışlardır. Çünkü bombardıman çok yoğundur. Anadolu ve Namazgâh tabyalarındaki kışlaların yıkılması ve bazı topların işlevsiz kalması, bu saldırının sonucudur.

İngiliz gemileri, ilk ateşleri yapıp da geri çekilince Fransız gemileri atış hattına geçmiş, Osmanlı tabyalarını bombalamaya başlamıştır. Türk bombardımanının sonucunda, Bouvet’te yangın çıkmış; Suffren, Gaulois ve Charlemagne daha ilk adımda ciddi yaralar almıştır. Bunun dışında Inflexible’in ön direği parçalanmış, güvertede yangın çıkmış ve Queen Elizabeth’in top ambarı tam isabetle hasar almıştır. İlk saldırıya yanıt vermeyen Türklerin sessiz kalacağını zanneden sömürgeciler, yanılmış ve neye uğradıklarını şaşırmıştır. Ancak Rumeli Hamidiyesi’ndeki iki top isabet alınca devre dışı kalmıştır. Topların devre dışı kalması, Türk tarafı için bir handikaptır. Rumeli Tabyası’ndaki hasar, Seyit Onbaşı’yı üzmüştür. Mermi taşıyan vagoncuğun parçalanması, rayının dağılması karşısında Seyit Onbaşı, “276 kilo ağırlığındaki dev mermi”yi sırtına alıp topa yerleştirmiştir. Bouvet, bu mermiyle batmış, Karanlık Liman’a gidip mayınlara çarpmıştır. Bu da Fransızların 20 subay 600 erini kaybetmesine neden olmuştur. Inflexible de mayına çarpan gemiler arasındadır. “Inflexible’den sonra bu kez de Fransız zırhlısı Gaulois’yı bir zırh delici mermi ile gövdesinden” vurulmuştur. Türk tarafının attığı mermiler, devasa filoya ciddi hasarlar vermektedir; bu da İtilaf Güçlerinin yeni stratejiler geliştirmek istemesine neden olmaktadır. Öğleden sonra Irrestible de Nusret’in döktüğü mayınlara çarparak batmaya başlamıştır. De Robeck’in emriyle İtilaf kuvvetleri, 18.00 gibi çekilmeye başlamıştır. Bu, yenilgiyi kabul etmek anlamına gelmektedir. Türk askerinin yaptığı savunma ve gerçekleştirdiği saldırılar, etkili olmuş, düşman kuvvetleri dağılmaya başlamıştır. 18 Mart’ta kazanılan zafer, Türklere iyi bir moral-motivasyon kazandırmıştır.

Enver Paşa, karadan bir saldırı tehlikesine karşı Çanakkale'nin komutanlığını Liman Paşa'ya vermiştir. Bu habere 3. Kolordu'daki subaylar sevinmemiş ama Esat Paşa, atama karşısında sevincini saklayamamıştır: “Koca mareşal, Reform Kurulu Başkanı, Alman İmparatorunun en güvendiği adam. Daha ne olsun? Ayıp etmeyin!” (D-Ç1915, s. 193). Liman Paşa, ordu komutanlığına atanması üzerine Enver Paşa'dan savaş ve savunma düzeninin değiştirilmesini talep etmiştir. Liman Paşa'yla toplantı yapan Türk komutanlar, daha sonra kendi aralarında toplanmıştır; Fahrettin Bey, toplantıya katılan Türk komutanlara Liman Paşa'nın yönteminin eski olduğunu söylemiştir: “Liman Paşa'nın yöntemi eski, sırasında yararlı, klasik bir yöntem. Ama Gelibolu'nun şartlarına uygun değil. (...)” (D-Ç1915, s. 200). Liman Paşa'nın planı uygulanmaya başlanınca Albay Halil Sami Bey, Kolordu'ya bu planla ilgili itiraz dilekçesi yollamış; dilekçede karşı çıktığı hususları teker teker belirtmiştir. Dilekçenin Koldordu'ya gitmesinden sonra Fahrettin Altay, Halil Sami Bey'e katıldığını ama Liman Paşa'ya, bir komutan olduğu için itiraz edemeyeceğini söylemiştir. Askerlik adap ve kuralları, Fahrettin Altay'ın davranışlarını belirlemekte, komutan bunun dışına çıkamamaktadır.

Komutan, Halil Sami Bey'e hak veriyor. Yeni yöntemin acı sonuçları olabileceğini kabul ediyor. Ama ‘Mareşale itiraz edemem, edilmesine aracı da olamam, beni anlayın' dedi. Sözün özü, Liman Paşa'nın yetersizliği, Esat Paşa'nın terbiyesi yüzünden canımız yanacak. Durum bu. Demek ki yalnız düşmanı değil, Liman Paşa'nın yöntemini de yenmemiz gerekiyor. Önümüz düşman, ardımız gaflet. Çok sıkı durmak zorundayız. (D-Ç1915, s. 204).

Yüzbaşı Cemil gibi askerler, emrindeki erlerin motivasyonunu artırmak için ellerinden geleni yapmaktadır. Deniz zaferini örnek veren Cemil Yüzbaşı, İtilaf Kuvvetlerinin donanmalarının bulunduğunu, Türklerin arkasında da dua eden milyonlarca annenin olduğunu söylemiştir: “(...) Bizim arkamız daha güçlü. Çünkü bizim arkamızda hepimiz için dua eden milyonlarca ana var.” (D-Ç1915, s. 210).

Kara savaşından önce, durum tespiti yapmak ve Çanakkale'de korku oluşturmak isteyen Brodie isimli denizaltı, Boğaz'ı aşmış, mayınların altından geçerek periskopunu çıkarmıştır. Bunu gören Türk topçuları denizaltıyı imha etmiş, denizaltının içindeki komutanlarla mürettebatın bir kısmı ölmüş, kalanı da esir alınmıştır. Esirler çok iyi bir şekilde karşılanmış ve tedavi edilmişlerdir.

Gösteri çıkarmalarından sonra düşman kuvvetleri, Anzaklar başta olmak üzere gerçek çıkarmaları yapmaya başlamıştır. Meydana gelen ilk çatışmalarda Teğmen Mucip

Kemalyeri yaralanmış, askerleri şehit olmaya başlamış, 57. Alay'ın onlara takviye olarak geldiğini öğrenince de çok sevinmiştir. “(...) Mucip'in bölüğünün biraz önceki bitkin, kaygılı bir avuç askeri canlandı. Onlar da taarruza katılacaklardı. Tüfeklerine uzun, ince, pırıl pırıl süngülerini taktılar.” (D-Ç1915, s. 269). Türk askeri, “Allah, Allah” nidalarıyla düşman kuvvetlerine saldırmaya başlamıştır.

Esat Paşa'dan izin alan Mustafa Kemal, bütün kuvvetlerini Arıburnu'na yerleştirir. Düşmanın denize dökülmesi için alayları birbirinin yanına ve arkasına yerleştirip mukavemet güçlerini artıran Mustafa Kemal, Anzakların bir adım bile ilerlememesini sağlamaya çalışmaktadır. İngilizler de Karacaoğlan tepesinden sonra Aytepe'ye yönelmiştir. Bu nokta, 2000 düşman askerine karşı 80 kişiyle savunulacaktı. Savunmanın çok iyi bir şekilde yapılabilmesi için askerlerin tek isteği el bombası ve suydur.

Türkleri, yalnızca deniz kuvvetleriyle yenemeyeceğini anlayan İngilizler, kara ordusu teşkil etmiş başına da Kitchener'i vermiştir. Mahmut Sabri Bey, askerlerle birlikte el bombası ve suları cepheye taşıdığı anda askerin savaş azmi artmış, İngilizlere el bombalarını atmaya başlamıştır. “İlerlemek için doğrulan her İngiliz'i vurup deviriyorlardı. Bombacıların zamanlama ustalıkları İngilizler için felaket olmaktaydı.” (D-Ç1915, s. 276). İngiliz askerlerinin direnci kırılmıştır, bunu gören komutanları birliği takviye etmiştir. Türk birliğinin sayısı da giderek azalmaktadır, bu yüzden geri çekilmek zorunda kalmışlardır. “17.40'ta Aytepe emirle boşaltıldı.” (D-Ç1915, s. 276). Tekeköy'ünü savunan Türk askerleri, kendilerinden sayıca çok üstün olan İngilizlerin daha fazla ilerlemesine müsaade etmemiştir. Ertesi gün, İrlandalılar Ertuğrul Koyu'na, ağır makineli tüfek ve topların korumasında çıkmaya başlamıştır. Aytepe'nin düşmüş olması, Ertuğrul Koyu'nun arkadan sarılması anlamına gelmektedir; bunun için Yahya Çavuş'un emrindeki askerler koyun arka kısmını savunmaya çalışsalar da şehit olmuşlardır. Pınariçi, İkizköy ve Eski Hisar'a çıkmış olan İngiliz birlikleri küçük Türk birliklerinin kontrolü altında kalmıştır. Mustafa Kemal, Conkbayırı'nda, askerleriyle yaptığı savunmada Anzakların Kılıçbayırı-Düztepe kesimine tutunmasını önlemiştir. “Anzak Kolordusu Komutanı General Birdwood derin bir hayal kırıklığı, şaşkınlık ve büyük kaygı içindeydi. Kıyıda ki komutanlardan cesaret kırıcı mesajlar yağıyordu. Hepsi yıldı.” (D-Ç1915, s. 282). Karanlık basınca, sömürgeciler bölgeyi cehenneme çevirmiştir. Düşmanın karaya çıkması fikri, Liman Paşa'nın hatası olarak görülmüştü ve bu gelişmeler de söz konusu stratejinin yanlışlığını net olarak ortaya koymaktaydı:

Kolordu Komutanı Weber Paşa da, 3. Tümen Komutanı Albay Nicolai de, düşmanın karaya çıkmasına izin vermenin doğru olmadığını anlamış gibi görünüyorlardı. Ama bu kez de bu yanlış temizlemek amacıyla birliği, hazırlık yapmadan, hemen taarruza geçmesi için zorluyor, yanlışla yanlış ekliyorlardı. (D-Ç1915, s. 284).

Yapılan savunma ile Pınariçi köyündeki İngiliz birlikleri, kaçmaya başlamıştır. Kumkale’de yapılan savunma, Fransız askerlerinin ölmesini ve bölgenin ele geçirilmesini sağlamıştır. Bu arada, Kocadere bölgesindeki 77. Alay’ın 1. Tabur komutanı Binbaşı Hacı Mehmet Emin Bey, Mustafa Kemal’e gelerek alayın komutanıyla birlikte dağıldığını ya da kaçtığını bildirmiştir. Mustafa Kemal de bunun affedilir bir suç olmadığını söyleyip “..yine kaçan olursa vurunuz!” (D-Ç1915, s. 296) emrini vermiştir.

İlerleyen günlerde, Arıburnu’na Anzakların yaptığı süngü saldırısı, Türk askerleri tarafından bastırılmıştır. “İş süngüye dayanınca, donanma toplarının, bol paranın, çok askerin hükmü kalmıyor, kanlı oyun eşit şartlar içinde oynanıyordu.” (D-Ç1915, s. 301). Günler geçmesine rağmen, Arıburnu’na, Mustafa Kemal’in yönettiği birliğe asker takviyesi yapılmamıştır. Oysa Mustafa Kemal, taarruz yapmayı düşünmekte, bunun için de uygun zamanı kollamaktadır. Elbette, bunlar için yeterli askere de ihtiyacı vardır. Mustafa Kemal, taarruza başladığında 64. Alay, takviye olarak gelmiş, görevi dolayısıyla taarruz yapan birliklerin Anzaklara karşı yaptığı hücumu desteklemiştir. “Türk, yurdunu geri almak istiyordu. Anzak, denize dökülmek ile Türk süngüsü arasında sıkışıp kalmıştı. (...)” (D-Ç1915, s. 312). Türk tarafı, her ne kadar başarılı olsa da takviye edilen Anzak kuvvetlerini denize dökememiştir.

Askeri tarihlerin “Birinci Kirte Savaşı” adını verdikleri savaşta, 17.500 İngiliz ve Fransız askerine karşı Halil Sami Bey komutasındaki Türk birlikleri, şanlı bir destan yazmıştır. Altmış dakikalık bir top ateşinden sonra “İngiliz birlikleri batı ve orta kesime, Fransızlar doğu kesime taarruza” başladıklarında Türk askeri bedeni ve ruhuyla saldırıya karşı koymuştur. Bu hattın diğer cephesinde öbek öbek geri çekilme başlamıştır. “(...) İlk öbek, Mahmut Sabri Bey’i ve arkasındakileri, Yahya Çavuş’u, Bigalı Mehmet Çavuş’u, Tekirdağlı Ali Onbaşı’yı, Karacaoğlan, Aytepe, Teke ve Ertuğrul Koyu, Seddülbahir köyü gazilerini görünce durdu.” (D-Ç1915, s. 319). Binbaşı Mahmut Sabri, çekilen askerlere niçin çekildiklerini sorduğunda askerler, güçlerinin tükendiğini belirtmiştir. Bunun üzerine Binbaşı Mahmut Sabri, şu tarihî sözleri söyleyerek askerleri motive etmiştir: “(...) Beni iyi dinleyin. Türk’ün gücü bitmez. Türkün can evinde her zaman zor gün için yedek güç bulunur. Haydi gelin, namus görevimizi yapalım, vatan anamızı

koruyalım!” (D-Ç1915, s. 319). Bu sözler, geri çekilmeye başlayan Türk askerine yeni bir dinamizm katmış, yeniden savaşmalarını sağlamıştır. Daha sonra bölgeye yetişen 19. Alay, Türklerin zafer kazanmasını sağlamıştır. “Gelgitli, şaşırtıcı bir savaş günü yaşanmış, Birinci Kirte Savaşı İngiliz ve Fransızların yenilgisi ile sonuçlanmıştı.” (D-Ç1915, s. 322).

1 Mayıs’ta, yeniden başlayan saldırılara uçaklar da katılmıştır. Türk telsizleri, Hamilton’un Türk mevzilerinin sarsıldığına, takviye kuvvetlerle Türklerin daha fazla zorlanması gerektiğine dair mesajını yakalamıştır. Albay von Sodenstern, Liman Paşa’nın desteğiyle hemen bir saldırı yapma düşüncesine sahipken Türk subaylar, İstanbul’dan 15. Tümen’in gelmesinden sonra taarruz yapılmasını istemektedir. Albay von Sodenstern’in emrine uyularak, saat 22.00 sularında “ileri birliklerde tüfeklere fişek sürülmemiş, taarruz sessizce süngü hücumuyla yapılmıştır ama beklenen sonuç alınamamıştır. Saat 24.00’da Mustafa Kemal yönetiminde, Arıburnu’nda da bir taarruz başlamıştır. Osmanlı askeri bu taarruzla daha da ilerlemiş, Anzak askeriyle arasındaki mesafeyi 8-10 metreye kadar indirmiştir.

Seddülbahir’de Liman Paşa’nın, yorgun askerlerle yaptığı taarruz iki tümenin yok olmasına neden olmuştur. Mustafa Kemal, Liman Paşa’nın bu tavrından rahatsız olup, daha fazla askerin şehit olmaması için durumu Enver Paşa’ya, İzzettin Bey vasıtasıyla bildirmiştir. Çünkü Enver Paşa, komutayı ele almazsa daha fazla Türk askerinin şehit olacağını bilmektedir. Mustafa Kemal, sorumluluk alarak durumun ciddiyetini üst makamlara bildirmek istemiştir. Üç Alman kurmay subayı, baş başa vererek bir plan yapmış ve 15. Tümen’i kullanarak İngiliz ve Fransızları yenebileceklerini düşünmüştür:

Tümeniniz cephenin doğu kesiminde yer alacak, Fransız cephesini yararak ilk aşamada Morto Koyu sırtlarını ele geçirecek, bu kesimde bulunan Fransızları yok edecek, sonra batıya, İngiliz kesimine dönecek, batıya ilerleyerek İngilizleri de son erine kadar temizleyecek. (D-Ç1915, s. 352).

Yüzbaşı Mehmet Nihat, bu planın çok mantıklı olmadığını anlamış ve Albay von Sodenstern’i uyarmıştır. Ancak 15. Tümen’in Türk komutanının bu plana itiraz etmemesine de hayret etmiştir. 15. Tümen’in gelişi gecikince Alman komutan, eldeki askerlerle saldırılmasını, tümen geldiğinde yeni saldırılar yapılabileceğini bildirince 7. Tümen Kurmay Başkanı Kurmay Binbaşı Şükrü Naili “Böyle parça parça, taksit taksit taarruz olur mu? Eğer bunlar kurmayrsa ben de Galata Kulesiyim!” (D-Ç1915, s. 353) diyerek öfkesini ortaya koymuştur. 15. Tümen bölgeye yaklaştığında düşman kuvvetleri,

gemilerle saldırmaya başlamıştır; bunun üzerine tümen kurmayları merkeze durumu haber vermek ve ne yapacaklarını sormak istemiş ancak cevap alamamışlardır. Yorgunluk, iletişim eksikliği, Almanların gece baskını konusundaki özensizliği ve strateji bilmezliği 8000 kişilik tümendeki 4000 askerin savaşmadan şehit olmasına neden olmuştur. “Albay von Sodenstern'in dört günlük komutanlığı güney cephesinde 11.000’den fazla Türk’e mal olmuştu.” (D-Ç1915, s. 356). Bunun üzerine, Liman Paşa söz konusu albayı görevinden alarak İstanbul’a yollamıştır. Liman Paşa, en sonunda bu anlamsız ve binlerce Türk’ün şehit olmasına yol açan stratejisinden vazgeçmiş, bunu da Kurmay Başkanı Kâzım Bey aracılığıyla Enver Paşa’ya bildirmiştir. Bu tip saldırıların yapılmaması gerektiğini, Türk kurmayları en başta zaten ifade ederek Liman von Sanders’a karşı çıkmıştır. Ancak Enver Paşa, taarruzlara son verilmesini kabul etmeyerek cephenin yeni tümenlerle takviye edileceğini bildirmiştir.

İntepe bataryaları, Fransızları vurmaya başlamıştır, Fransız gemileri bu bataryalardan yapılan ateşlerden dolayı ciddi boyutta hasar almıştır. İkinci Kirte Savaşı’nda da “Birleşik Ordu 7 ve 8 Mayıs günleri bütün gücüyle ve büyük bir hırsla yeniden taarruz etti. Ama yine bir sonuç alamadı.” (D-Ç1915, 366). Büyük bir kahramanlıkla vatanını savunmaya ant içmiş olan Türk askeri, tarihe bu savaşla adını yazdırmıştır. Hamilton, gerçekleştirdikleri taarruzun başarılı olmamasından dolayı çok üzgündür ve bunu raporuna şöyle kaydetmiştir: “Hedefime varamadım. Taarruz başarısızlıkla sonuçlanmıştır.” (D-Ç1915, s. 367).

İlerleyen günlerde taarruz isteyen Enver Paşa Gelibolu’yu ziyaret etmiş, “arkasında hayranlık, korku ve kan kokusu bırakarak” ayrılmıştır. Başlayan taarruzlarda meşhur zırhlı gemi Goliath, “750 kişilik mürettebatından 570’i ve kaptanıyla birlikte” batırılmıştır. Türkler, Çanakkale’de zafer kazanmaya doymamaktadır; Triumph zırhlısının vurulması da bu zaferlerin en önemlilerinden biridir. Çünkü bu zırhlı, Çanakkale’ye ilk bombayı atan gemidir. Otto Hersing’in kaptanı olduğu U-21 markalı Alman denizaltısı, periskopunu çıkardığı noktada Triumph’un bulunduğunu anlamış ve gemiyi batırmıştır. Bu zırhlının batırılması, sömürgecileri, özellikle de İngilizleri çok fazla üzmüştür. Hersing’in komuta ettiği denizaltı, ardından Majestic isimli zırhlıyı da batırmıştır. İngiliz ordusundan Kaptan Nasmith yönetimindeki denizaltı da bir sivil Türk gemisini bombalamış, 250 kişi şehit olmuştur. Ardından da İstanbul yakınlarında, 700 ağır yaralıyı taşıyan bir hastane gemisine de torpido yollamış ama onu vuramamıştır. Türkler ve Almanlar, savaş gemilerini hedef alırken İngilizler, düşman gemisi namına ne görürlerse onları bombalamaktadır. Sömürgeciler 4 Haziran’da başlayan 3. Kirte

Savaşı'nı da kaybetmiş, 6500 civarında İngiliz askeri ölmüştür. Bu yenilgiler, İngilizlerin acil bir toplantı yapmasına neden olmuştur. Ya geri çekileceklerdir ya da orduya yeni bir şans daha vereceklerdir. İngiliz Savaş Kurulu, yeni adıyla Çanakkale Kurulu destek birlikleriyle savaşa devam kararı almıştır.

Yeniden saldıran düşman Kerevizdere ve Sığındere'de de aradıklarını bulamamıştır. Dakikada 40 bin mermi atan Fransız birliklerinin generali, bir Türk mermisiyle yaralanmış, acilen Marsilya'ya götürülmüş, yolda bir kolu kesilmiştir. Başlayan Türk taarruzuna, Faik Paşa tarafından ara verilmiştir. Faik Paşa'nın bu emri, onun görevden alınmasına neden olmuştur, yerine Mehmet Ali Paşa atanmıştır. Mehmet Ali Paşa'ya, atandığı gece taarruz emri gelmiştir; Paşa, bu emre çok şaşmıştır. Taarruz emri, kör bir inadin neticesi olarak alınmaktadır. Bu inat da Liman Paşa ile Enver Paşa arasındaki ilişkiden kaynaklanmaktadır: “Türk ordusunu iki aydır bu anlayış yönetiyordu. Bölge Komutanı Liman Paşadan, Liman Paşa Enver Paşadan etkileniyor, çekiniyor ve bu telaşın, korkunun ve kör inadin bedelini Türk ordusu canı ve kanıyla ödüyordu.” (D-Ç1915, s. 434).

Mehmet Ali Paşa'nın Kurmay Başkanı Binbaşı Eggert'in araya girip Liman Paşa'ya telgraf çekmesi üzerine taarruz, 24 saat ertelenmiştir. İngilizler, Türk askerinin taarruz yapacağını uçak ve balonlarla haber almış, buna göre de savunma stratejisi belirlemiştir. Taarruz başladıktan sonra, Türk ordusu ciddi kayıplar vermiştir; yine Binbaşı Eggert devreye girip Liman Paşa'yı ikna etmiş ve taarruz durdurulmuştur.

Savaşın ilerleyen günlerinde Suvla, Conkbayırı, Arıburnu, Seddülbahir gibi bölgelerde çarpışmalar gerçekleşmiştir. Mustafa Kemal 19. Tümen komutanlığından alınıp Anafartalar Grup Komutanlığına atanmıştır. Komutanlık karargâhına gittiğinde, kendinden önceki komutan Fevzi Bey'in verdiği son emri istemiş, eline imzasız bir kâğıt verilmiştir. Mustafa Kemal, bu metnin Fevzi Bey tarafından imzalanmasını istemiş ama uyumakta olan Fevzi Bey'e emir imzalatılamamıştır. Mustafa Kemal, eski komutana imzalatılamayan metni bir kenara atıp kendi planını uygulamaya geçirmiştir. “Kendi yolunu yine kendi açacaktı. Kurmay subayları ve karargâh çalışanlarını topladı. Düşman, birlikler, bataryalar ve taarruz emri hakkında bildiklerini anlatmalarını istedi. (...)” (D-Ç1915, s. 505). Mustafa Kemal, Liman Paşa'nın daha önce verdiği emri de korumak suretiyle yeni bir planla İngilizlerin Suvla'daki birliğine taarruz edecektir. Çanakkale Muharebelerinin son dönemlerindeki savaşın adı Birinci Anafartalar Savaşı olarak geçmiştir. Bu savaşta, Mustafa Kemal, cephenin her yerine gitmekte, elinden geleni yapmakta, askere moral vermektedir. İki taraf aynı anda taarruza başlamıştır. İngiliz

taarruzu, 7. Tümen tarafından kırılmıştır. “Bölgedeki Anafarta tepeleri, İsmailoğlu Tepesi, Kireçtepe, Küçük ve Büyük Anafarta köyleri, Abdurrahman Bayırı Türklerin elinde kalmıştı.” (D-Ç1915, s. 511). Bu zafer, Mustafa Kemal’in Liman Paşa tarafından takdir edilmesini sağlamıştır; Paşa, sonraki taarruzlarda Mustafa Kemal’in planlarını saygıyla karşılayacağını ifade etmiştir.

Mustafa Kemal, 261 nolu tepeden hücum emrini vermiştir. Saldırı o kadar hızlı ve sorunsuz gerçekleşmiştir ki Türk askerinin düşmana verdirdiği zayıat General Birdwood’un subaylarını endişelendirmiştir. Bu endişe, General’a imdat mesajlarının yollanmasına neden olmuştur. Bu sırada, bir mermi isabet eden Mustafa Kemal, yanındaki subaylara durumun dillendirilmemesi doğrultusunda emir vermiştir. Mermi parçası milyonda bir olasılıkla sağ cebindeki küçük demir saate çarpıp onu parçalamış” vücuduna önemli bir zarar vermemiştir. Bunun üzerine Binbaşı Nuri Conker “Allah seni millete bağışladı.” (D-Ç1915, s. 519) diyerek sevindiğini ortaya koymuştur. Conkbayırı’ndaki çarpışma, düşmanın yenilgisiyle sonuçlanmıştır. İkinci Anafartalar Savaşı, Çanakkale’nin kaderini belirleyecek savaşlardan biridir ve bu savaş da 8000 düşman askerinin öldürülmesiyle zaferle sonuçlanmıştır. Bütün bu mağlubiyetler, General Hamilton’un görevden alınmasına neden olmuş, yerine General Monro atanmıştır.

Albay Mustafa Kemal, taarruza devam edilmesini istemiştir; ancak daha önce taarruz ederek binlerce Türk askerinin şehit olmasına neden olan Liman ve Enver Paşa, onun bu önerisini kabul etmemiştir. Mustafa Kemal’in taarruzdan maksadı, sömürgecileri hareket edemez hale getirmektir. Zaten düşman kuvvetleri, Suvla ve Arıburnu’nu terk etmeye başlamıştır. Bunu bir fırsat gören Mustafa Kemal, düşmanı bir an önce Çanakkale’den uzaklaştırmak istemektedir. Bunun üzerine Mustafa Kemal, istifa etmiş Albay Mustafa Kemal, Anafartalar Grup Komutanlığını Fevzi Çakmak Paşa’ya bırakarak, 10 Aralık 1915 Cuma günü otomobille Çamlıteke’den ayrılmıştır. Bu olaydan sonra İtilaf Güçleri, Çanakkale’den ayrılmaya karar verir.

Bir Çanakkale Destanı-Şehadetname isimli roman, Seddülbahir Tabyası’na yapılan saldırıyla başlamıştır. Seddülbahir Tabyası’nın komutanı, Binbaşı Hasan; İngiliz ve Fransız gemilerinin Boğaz’a girdiğini askerleri aracılığıyla öğrenip bu gemileri gözetlemeye başlamıştır. Menzile giren gemilere ateş edilmiş, bu esnada Hasan Binbaşının karanlığı delen sesi duyulmuştur: “Şimdi ateş, haydi bismillah, ateş! Attığınızı vurun!” (BÇD-Ş, s. 21). Düşman atışlarına cevap verilmeye başlanmıştır ki cephaneliğin isabet aldığını öğrenmişlerdir. Bu durum, tabya için büyük bir sorundur, zaten cephane

azdır. Komutan, bazı erleri arkaya gönderip yangının söndürülmesi için çalışmalar yaptırmıştır. Erlerin yoğun çalışması neticesinde, cephanelikteki yangın söndürülmüş, daha büyük bir felaketin önüne geçilmiştir fakat 5 subay 81 er şehit olmuştur.

Queen Elisabeth, Seddülbahir Tabyası'nın karşısına geçmiş, gövde gösterisi yapmaktadır; Türk askeri topbaşı yapmış olsa da henüz topları ateşlememiştir. Bir yandan da keşif uçakları uçmakta, Türk tarafının neler yaptığını değerlendirmek istemektedir. Amiral gemisi Queen Elisabeth'in arkasındaki gemiler, ateşe başlamış, sonra da ateşi kesmiştir. Bu esnada Cevat Paşa'nın emriyle Pilot Üsteğmen Fazıl da Boğaz'ın durumunu keşfedecektir. Keşif yapıldıktan hemen sonra, Queen Elisabeth ateşe başlamıştır. "Bu dev zırhlı hiç zorlanmadan Anadolu Hamidiyesi'ni, Agamemnon Rumeli Mecidiyesi'ni; Lord Nelson, Namazgâh Tabyası'nı; Inflexible, Rumeli Hamidiyesi Tabyalarını ateşe boğuyorlardı. İçlerinde en görkemlisi olan Queen Elisabeth'in topları, gökyüzünde şimşekler çaktırıyordu, tabyaları hallaç pamuğu gibi atıyordu." (BÇD-Ş, s. 138). Her yerde kan gövdeyi götürmektedir. Türk ordusu da bu saldırılara cevap vermiş, hatta bir düşman denizaltısını da batırmıştır. Cevat Paşa'nın emriyle Nusret mayın gemisi, kalan 26 mayını Karanlık Liman'a döşemiştir. Karşılıklı ateşler devam ederken Gaulois zırhlısıyla Agamemnon isabet almış ve geriye çekilmeye başlamıştır. Daha sonra Bouvet de 603 kişilik mürettebatıyla birlikte batmıştır. Bunun üzerine, Donanma Komutanı Koramiral De Robeck denizdeki mayınların taranması emrini vermiştir. Çünkü mayınlar, sömürgecilere bağlı gemilerin korkulu rüyası olmaktadır. Mayınların tarandığı bilgisi verilmiştir "Karanlık Koy'a döşenen son yirmi altı mayından habersizdiler." (BÇD-Ş, s. 145). Osmanlı askerleri, Agamemnon'u da yaralamıştır, gemide yangın çıktığı için mürettebat ne yapacağını bilememekte, oradan oraya koşmaktadır. Inflexible'in yara almasıyla İtilaf Güçleri daha da endişelenmiştir. "Donanmalarının kraliçesi, Queen Elisabeth de bacasına rastlayan bir mermiyle yara aldı. Donanma Komutanının yavaş yavaş morali bozuluyordu. (...)" (BÇD-Ş, s. 146). Eski savaş gemilerinden sökülen bombaların birinden aldığı hasarla Irrestible yan yatmış ve batmaya başlamıştır. Irrestible'in yardımına koşan Ocean da bir patlamayla yardıma muhtaç duruma gelmiştir.

Bu esnada Havranlı Koca Seyit'in birliği isabet almış, birlikte Seyit'in komutanı ve bir arkadaşı kalmıştır. Seyit Onbaşı, üç deneme yapmış, üçüncüsünde Irrestible'in yardımına giden Ocean'ı vurmuş ve batırmıştır. Kendi etrafında dönen Ocean, Karanlık Liman'a döşenen mayınlardan birine çarparak batmıştır. Bu arada Queen Elisabeth, Anadolu Hamidiyesi'ne yüzlerce top mermisi atmaktadır. Dardanos Bataryası da düşmana ateş etmektedir. "Saatler 17.00'yi gösterirken Donanma Komutanı De Robeck,

filoya geri çekilme emrini verdi. Bir gün önce devraldığı görevinde başarısız olmuştu, sanki koşa koşa bu manzarayı görmek için gelmişti.” (BÇD-Ş, s. 153).

Kara savaşları başlamadan önce 5. Ordu kurulmuş ve başına Liman von Sanders getirilmiştir. Türk ordusu, kara savaşının başlayacağını bilmektedir ve bu yüzden savaş hazırlıklarını Liman von Sanders komutasında sürdürmektedir. İngilizler, 25 Nisan’da, “Dublin ve Munster Alayları, Batı Süvari Birliği, Seddülbahir’de kumsala çıkmaya çalıştı. ‘River Clyde’ gemilerini karaya oturttukten sonra bu işlemlerine başladılar.” (BÇD-Ş, s. 203-204). Boğaz’ın iki yakasından taarruza geçen düşman kuvvetlerine yapılan makaslama ateşi, onlara göz açtırmamıştır. Çıkarmada görevli İngiliz askerleri, deniz savaşındaki mağlubiyetten dolayı korkmaktadır. Bu yüzden Thomas, arkadaşı öldürülünce ellerini yüzüne kapatıp ağlamıştır. Elbette, bu da diğer askerlerin daha fazla korkmasına neden olmuştur. Afallayan askerlere çavuşları “Sersemler, sırayla atlayın, sıranızı bekleyin, biriniz suya inmeden diğeriniz hareket etmeyin!” (BÇD-Ş, s. 205) demektedir. Gemiden atlayanların vurulması, bu uyarıya asıl sebeptir çünkü askerler karaya ayak bastıklarında öleceklerinin bilincindedir. Askerlerine örnek olmak ve onları cesaretlendirmek isteyen Yüzbaşı Nelson, yakınına düşen bir top mermisiyle hayatını kaybetmiştir. Binbaşı Hasan’ın emrindeki askerler, iyi iş çıkarmış, düşmanın karaya ayak basmaması için ellerinden geleni yapmışlardır. “Gemilerinden kıyıya kadar tam iki üç dakikaları var, bu birkaç dakikayı onlara vermeyeceğiz, tekrar geldiklerine pişman edeceğiz. Haydi yiğitlerim, patlatın bir top daha, fırlatın şunları gökyüzüne ya da denizin dibine gömün.” (BÇD-Ş, s. 206). Bunun üzerine Quenn Elisabeth, Seddülbahir Tabyası’nı çok şiddetli bir şekilde dövmüş, kaleyi cehenneme çevirmiştir. Ancak Osmanlı askeri, kaleye düşman askerlerinin girmesini engellemek için ciddi çaba göstermektedir. Kimi düşman askerleri köye doğru kaçmış, Ragıp ve beraberindekiler de o askerlerin takibi için görevlendirilmiştir. Ragıp’la diğer askerler, Thomas’ın da içinde bulunduğu İrlandalı askerleri yakalayarak Binbaşı Hasan’ın yanına götürmüştür.

Goliath savaş gemisi de Saritepe’nin güneyi ile Erler Bucağının ön kısmındaki sahil şeridine çıkarma yapmıştır. Çıkarma yapan birlik, herhangi bir direnişle karşılaşmamıştır. Birlikteki askerlerden William ve Robert, artık Çanakkale’nin kendilerinin olduğunu düşünerek kayalıkların arkasını keşfetmeye karar vermiştir. Bu iki kafadar, epeyce ilerlemiştir, William dönmek istemektedir ama Robert buna yanaşmamaktadır. Silifkeli Halil ve arkadaşları Robert’ı ölü, William’ı da sağ ele geçirip komutanlarına götürmüştür. Esir alınan askerlerin ait olduğu birlik, onlar daha savaş düzeni almadan yakalanmıştır. “Karşı ateşe başladılar aradan bir süre geçtikten sonra.

Teğmen Joe ve diğer komutanlar saatlerdir, Yirmi Dokuzuncu Tümen Komutam Tümgeneral Hunter Weston’la bağlantı kurmaya çalışmışlar ama bir netice alamamışlardı.” (BÇD-Ş, s. 236). Bu esnada, Sapphire, Goliath, Amerhyat ve Dublin gemilerinden ateş takviyesi yapılmasına rağmen düşman kuvvetleri istediklerini alamamıştır. Gece Türk askerleri tarafından yapılan taarruzdan sonra “iki İskoç taburunun sadece yarısı sağ kalmıştı, yüzde elli fire vermişlerdi.” (BÇD-Ş, s. 240). Bu taarruz sayesinde, Alçıtepe’nin güvenliği sağlanmıştır.

Sömürgeciler, Kumkale’ye yanılma çıkarması yapmıştır. Fransızlara, Menderes Çayı’yla kıyının arasındaki 31. Alay Komutanı Yarbay İsmail Hakkı Bey ve askerleri karşı koymuştur. Fransızlar, bu çıkarmadan elleri boş dönmüştür. Beşige’ye çıkarma yapmak isteyen İtilaf Devletleri, Albay Vehip Bey komutasındaki askerler karşılayacaktır ancak doğa şartları nedeniyle İtilaf Devletleri çıkarmadan vazgeçmiştir. Vehip Bey, uzaklaşan filikaları vurmak istemiş ama Almanların belirlediği strateji gereği planları bozup da filikalara saldıramamıştır. Yanındaki Binbaşı Bilal Bey’e “Elimize gelen avı kaçırdık haklısınız. Bunlar yenileceklerini anlayınca her türlü hileye, aldatmacaya, zalimliğe başvurabilirler, nitekim de gözlerimizle gördük başvurdular işte.” (BÇD-Ş, s. 249) demiştir.

Anson taburu, Karacaoğlan tepesine çıkmıştır. İhtiyattaki, ikinci tabura bağlı yedinci bölük, çıkarma yapan askerleri püskürtememiştir. Bu yüzden Karacaoğlan tepesi İngilizlerin eline geçmiştir, Binbaşı Mahmud Sabri, buradaki askerleri Aytepe’ye yönlendirmiştir. Bu sefer, Ali Teğmen komutasındaki Türk askeri, Aytepe’yi vermemeye çalışmaktadır. Aytepe, stratejik bir konumdadır. “Aytepe de düşerse; oradan Gözcübaba Tepesi’ne geçerler ve Seddülbahir’de çarpışan askerleri arkadan çeviriverirlerdi.” (BÇD-Ş, s. 281). Saldırı o kadar yoğundur ki Binbaşı Mahmud Sabri’nin bölüğü, fazladan gelen elli sandık cephaneyi de tüketmiştir. Nazmi, Silifkeli Bilal’le birlikte düşman cephaneliğini havaya uçurmak istemektedir, Teğmen Ali’den bunun için izin istediklerinde hemen izni alabilmişlerdir. İki arkadaş görevlerini tamamlamış olsalar da Nazmi’nin, patlamalar esnasında omzu yaralanmıştır, arkadaşı da onu kurtarmaya gitmiştir. Çok kan kaybeden Nazmi’nin şehit olması muhtemeldir. Çok iyi bir iş başaran Silifkeli Bilal, döndüğünde büyük bir sürprizle karşılaşmış, Aytepe’nin düştüğünü görmüştür.

24 Nisan’da Kabatepe’ye düşman uğramadığı için Yüzbaşı Halil, taburunu kuzeye kaydırmıştır. Gece 04.30 gibi Avusturyalı askerler, söz konusu bölgeye çıkarma yapmıştır ama Türk askeri, onları yoğun bir ateşle karşılamıştır. Zaten bölge, kayalıktır ve

Avusturyalılar, yanlış bir koordinat verildiğinden şüphe etmektedir. “Ateş altında kalan Avustralyalılar panik içindeydi, her filika nereye bulduysa oradan karaya çıktı. Alan dar olduğu için, askerler üst üste yığıldılar. Büyük bir kargaşa hüküm sürüyordu, çoğu birlik, komutanını kaybetmişti.” (BÇD-Ş, s. 296-297). Anzaklar, çarpışmada mağlup olmuş, geri çekilmek zorunda kalmıştır.

Avusturalya askerleri, Kabatepe’ye çıkarma yapmıştır. 27. Alay kayıplar vermeye başlamıştır. İhtiyatta bulunan Mustafa Kemal, durumu anlayıp üst komutanlarına haber vermiştir. Dinlenmeye çekilen Mustafa Kemal’e Albay Halil Sami Bey’den telefon gelmiş ve askerleriyle duruma vaziyet etmesi istenmiştir. “Mustafa Kemal Yarbey’im, düşman Arıburnu sırtlarını işgal etti. Derhâl Kocaçimentepe’ye doğru istikamet tutturunuz ve orayı savununuz. Ben taarruza başlıyorum.” (BÇD-Ş, s. 302).

Ardından, Mustafa Kemal Kocaçimen bölgesine süvari birliğini, keşif amacıyla yollamıştır. 57. Alayla Conkbayırı’na intikal eden Mustafa Kemal, bölgeyi incelemiş ve birliğe şu emri vermiştir: “Ben size taarruz etmeyi emretmiyorum, ölmeyi emrediyorum. Biz ölünceye kadar geçecek zaman zarfında, yerimize başka komutan ve kuvvetler gelebilir.” (BÇD-Ş, s. 304).

Esat Paşa, Liman von Sanders’e karşı çıkarak Mustafa Kemal’in emrine yeni bir alay vermiştir. Düşman askerleri, Türk askerinin bulunduğu noktaları, özellikle çalılık ve fundalıklarda saklanan askerlerin yerini bildirmekte, gemiler ve uçaklar da söz konusu yerlere saldırılarda bulunmaktadır. Buna rağmen, Türk askeri elinden geleni yapmakta, vatan savunması için canını feda etmektedir. “Şiddetli yağan yağmur yüzünden, bir mola vakti oluşmuştu.” (BÇD-Ş, s. 308). Yağmur dinince çarpışmalar tekrar başlamış, pek çok askerin bazı organları kopmuştur. Bu sırada bir Anzak askeri, Celil’i öldürecekken Gelibolulu, “beşli Osmanlı mavzeriyle” onu etkisiz hale getirmiştir. Türk askerinin direnişini uzaktan seyreden Hamilton, yanındaki askere, “Bunlar ölüyor, toprağa düşüyor, arkalarından gelenler ölenlerin gücünü alıyor, kendi güçleriyle de birleştirerek bir dev oluyorlar.” (BÇD-Ş, s. 314) demiştir. Bölük Komutanı Ahmet Cemil, takviye kuvvetler gelene kadar geri çekilme emri vermiştir, bu emir düşmanı kandırmak içindir. Zira takviye birlikler geldiğinde daha güçlü ve çevik bir şekilde saldıracaklardır. Türk savunması karşısında geri çekilmeyi düşünen İtilaf Güçleri, özellikle de Hamilton; bir denizaltının Boğaz’a girdiğini öğrenmiş ve çok sevinmiştir. Bu denizaltı, Ali Rıza Bey yönetimindeki Şirket-i Hayriye vapurunu torpillemiştir. Buna çok sinirlenen Ali Rıza Bey, İstanbul’a çağırılmıştır, bu esnada bir düşman denizaltısının periskopunu görmüş, ona ateş emrini vermiş ama denizaltıyı ıskalamıştır. Daha sonra AE2 isimli denizaltıyı

gördüklerinde topçu ateşiyle batırmış ve çevresindekilerin işiteceği şekilde şu sözleri söylemiştir:

Bildiniz mi kim olduğumuzu, biz Barbaros Hayrettin Paşa'nın torunlarıyız. Bu sulara bizden izin almadan gezemeyeceğinizi, 18 Mart'ta size söylemiştik, ama anlamamışsınız. Şimdi anlatabildik mi, anlamadıysanız, usanmadan tekrar ederiz, çekinmeyin söyleyin. Bu toprakların, bu suların asıl ve asil sahipleri biziz, siz değilsiniz. (BÇD-Ş, s. 327).

Ali Rıza Bey'in yönetimindeki Sultanhisar, 32 esiri denizden toplamış, esir kampına teslim etmiştir.

Ertuğrul koyuna Fransızlar çıkarma yapmış, farklı ihtiyaçlar için gemiler yanaştırmıştır. Onlar çıkarma yaparken Osmanlı askerleri de onları bombalamıştır. Yahya Çavuş'un takımı, bu bölgede savunmayı kahramanca yapmıştır. "Bir siperden ötekine atlıyor, düşmanı yanıltıyorlardı." (BÇD-Ş, s. 368). Yağmur yağıp da gökyüzü kararınca düşman askerleri, tabiatın kendilerine dost olmadığından yakınmıştır. Hamilton, başarılı olabileceken yağmurun kendilerini engellediğini söylemiştir: "Bugün şansımız yaver gidecek derken, bu sefer de tabiat bize hainlik yapıyor. Ne uğursuz topraklarmış buralar..." (BÇD-Ş, s. 370). Bu bölgede başarılı olamayan İtilaf Devletleri için Alçıtepe de çok önemli bir bölgedir. Onlar, Alçıtepe'yi İstanbul'un anahtarı olarak görmektedir. Başarılı olmamalarının nedenini, ordunun başında olmamak olarak gören General Hamilton, ertesi gün karaya çıkarak askere moral desteği sağlamayı düşünmektedir. Askerin arasına karışan, hâl ve hatırlarını soran Hamilton, öğleden sonrası için taarruz emri vermiştir. Albay Halil Sami ve Binbaşı Hasan komutasındaki askerler, Alçıtepe'deki İtilaf Devletlerinin saldırılarına karşı çok iyi bir savunma yapmıştır. Tarihe İkinci Kırte Savaşı olarak geçen savaşta, istediklerini alamamışlardır.

Cesarettepe ve Sivri Tepe'deki taarruzlar esnasında İstanbul Sultanisi'ndeki öğrenciler de görev almıştır. Mehmed Salih ve arkadaşlarının yanında Garisto ve Istavri de bulunmuş, düşman askerlerine bomba ve tüfeklerle saldırmıştır. "İki gün önce cepheye taşınan vapurlar dolusu askerin dört bini şehit düşmüş, altı bini de yaralanmış yerde yatıyor, sıhhiyenin yardımını bekliyordu." (BÇD-Ş, s. 474). Taarruzlar, Türk askerinin giderek daha fazla şehit olmasına neden olmaktadır. Yaptığı hatayı fark eden Liman Paşa, şunları söylemiştir:

Bahis konusu bu taarruzun tarafımdan işlenmiş bir hata olduğunu kabul ederim. Bu hatayı düşman kuvvetini iyi takdir edememekle ve elimizdeki az topçu kuvvetiyle ve çok sınırlı cephaneyle bu işi başaracağımızı önceden hesaplayamamakla işledim, diyor ve suçunu kabul ediyordu. (BÇD-Ş, s. 477).

İki cephe arasındaki yaralıların toplanması, ölenlerin defnedilmesi için Türk tarafının önerdiği ama kabul edilmeyen ateşkes, İtilaf Güçlerinin teklifiyle kabul edilmiş, Türk tarafından Yarbey Fahrettin ateşkesi imzalamak üzere görevlendirilmiştir. Manzara karşısında, Darülfunun öğrencileri İdris ve Cemil gözyaşlarını tutamamıştır. Bir süre sonra Mehmed Salih ve diğer İstanbul Sultanisi öğrencileri, şehadet mertebesine erişmiş, bu bilgi de ailelerine Enver Paşa imzalı bir mektupla iletilmiştir.

İstediklerini elde edemeyen sömürgeciler, Kirte'yle Alçıtepe'ye üçüncü defa saldırmıştır. Bu seferki taarruz daha güçlüdür ve ne pahasına olursa olsun zafer kazanmak istemektedirler. Yarbey Cemil, eğer destek gelmezse daha fazla dayanamayacaklarını bildirmiştir. 22. Alay'dan Yarbey İbrahim komutasındaki birlik, imdatlarına yetişmek için yola çıkmıştır. Yarbey Cemil, takviye kuvvet gelene kadar bizzat askerlerin önünde savaşmış, bir İngiliz tarafından şehit edilecekken Yüzbaşı onu kurtarmıştır. Yarbey İbrahim komutasındaki birlik geldiğinde yakın dövüş başlamıştır. Başarılı olamayacaklarını anlayan İngilizler, yeraltında tünel kazıp hileyle Türkleri öldürmek istemektedirler. "İngilizler; toprağın altında, karşı tarafa doğru tüneller kazdılar ve buraya patlayıcılar yerleştirdiler. Sabah erken saatlerde bu patlayıcıları ateşlediler ve patlattılar. Siperlerinde yan uyur vaziyetteki Türk askerlerini havaya uçurdular." (BÇD-Ş, s. 504).

Onca şehide rağmen Türkler, Üçüncü Kirte Savaşı'nı da kazanarak düşmanı Alçıtepe'ye sokmamıştır. Anafartalar Grup Komutanı olan Mustafa Kemal'in birlikleri cansiparane savaşmıştır. Bu esnada, Mustafa Kemal'e bir şarapnel isabet etmiş, ancak annesinin hediye ettiği saat sayesinde Mustafa Kemal yaralanmamıştır. Conkbayırı, bu çarpışma esnasında düşmandan temizlenmiş olsa da Şahinsirt'ta durum daha vahimdir. Pek çok asker şehit olmuştur, bu yüzden bir anlaşıma yapıp askerler defnedilmiştir. Conkbayırı'ndaki zafer, iki gün sonraki Kurban Bayramı'nda Türk askeri için hediye gibi olmuştur.

Türklerin başarıları, Hamilton'un görevden alınmasını sağlamıştır. Lord Kitchener, Hamilton'u görevden almış, yerine Orgeneral Sir Charles Monro'yu atamıştır. Gelibolu'yu dolaşan ve çetin şartları gören Monro, Kitchener'e geri çekilme önerisinde bulunmuştur, bu yüzden onun yerine General Birdwood atanmıştır. Daha sonra, Gelibolu'ya gelen Kitchener, İngiliz kabinesine şu notu yollamıştır: "Yeni bir girişimin

başarılı olacağına inanmıyorum. Durum bizim aleyhimize, Türklerin lehinedir. Gelibolu Yarımadası'nın tahliyesini öneririm.” (BÇD-Ş, s. 564). Bundan sonra Gelibolu, emperyalist devletler tarafından tahliye edilmiştir.

Çanakkale Yolunda-14 Yaşında Asker isimli romanda, Onbaşı Seyit'in de bir anlatıcı olarak söz aldığını görmekteyiz. Seyit Onbaşı, 276 kiloluk mermiyi kaldırdığı gün başından geçenleri tüm ayrıntılarıyla anlatmıştır. Seyit'in bulunduğu birlik bombalanınca Seyit'in dışında, yalnızca Niğdeli Ali ve komutanları Yüzbaşı Hilmi sağ kalmıştır. Gömülü olduğu topraktan çıkarılan Seyit, bir süre başına neler geldiğini anlayamamıştır: “Ben bir süre sonra kendime geldim ve yaşadığım şoku atlatarak arkadaşım Niğdeli Ali'ye, ‘Ne oldu anlatsana, arkadaşlarım, toplarımız ve komutanımız nerede?’ diye sordum.” (ÇY-14YA, s. 16).

Gözlerini açtığı anda vinci bozuk olan ama çalışır durumda bulunan topu gören Seyit, yerlere devrilmiş şehit arkadaşlarının intikamını almak istemektedir. “(...)Bana öyle bir kuvvet gelmişti ki, o an dünyaları devirebilirdim.(...)” (ÇY-14YA, s. 17). Merminin ağırlığını düşünmeyen Seyit, kendinde olağanüstü bir güç bulmuş ve mermiyi sırtlayıp düşmana yollayabileceğine inanmıştır. Bu inanç, onda ruhsal bir gerilim oluşturmuş ve Niğdeli Ali'nin yardımıyla koca mermiyi sırtlanmış ve koca zırhlıya yollamıştır. “Gonca Suyu tarassut mevkii, iki mermimizin isabetini bildirdi. Bu haberi duyduktan sonra bana güller sanki ufak bir saman çuvalı gibi geldi. Denizin üzeri yangın yeri gibi olmuştu. Sağda solda iki gemi, kara dumanlar ve kızıl alevler içinde yan yana batıyordu.” (ÇY-14YA, s. 18).

Cevat Paşa tarafından ödüllendirilen ama ödülü kabul etmeyen Seyit, yalnızca Onbaşı rütbesini kabul etmiştir. Daha sonra Seyit Onbaşı'nın kahramanlığını duyan Mustafa Kemal, onu evine çağırtmış, ikramlarda bulunmuştur. Seyit'e niçin ödülleri kabul etmediğini sorduğunda, şu yanıtı almıştır: “Memleketimize kırk yılın başında bir hizmet yaptık. Bunun ödülü mü olurmuş? Beni yanınıza çağırıp bir fincan kahve sunmanız benim için en büyük ödüldür.” (ÇY-14YA, s. 20).

...Ve Çanakkale üçlemesinin ilk romanı olan *...Ve Çanakkale-Geldiler* isimli roman Lord Kitchener ile Churchill'in diyaloglarıyla başlamaktadır. İngiliz devletinin askeri örgütünün başındaki bu ikili, Çanakkale üzerine konuşmaktadır, Churchill, Çanakkale üzerinden İstanbul'a geçmeye niyetli olduğunu gösterircesine Osmanlının ısmarladığı ve ücretini peşin olarak ödediği gemilerin verilmeyeceğini söylemiştir. Çünkü gemilere, onların daha fazla ihtiyacı olacaktır. Çanakkale'ye yapılacak olası bir saldırıda, bir gemi bile çok önemlidir. Bunu bilen Churchill, gemilerin verilmemesini

istemiştir: “Aldığımız altınlar karşılık bu isimlerde iki savaş gemisi teslim edecektik. Etmedik. Etmiyoruz. Lordum, edemiyoruz!” (VÇ-G1, s. 23-24). İngilizlerin telgraflar üzerine yaptığı istihbarat çalışmasına göre Enver Paşa ile Almanlar gizli bir anlaşma yapmıştır ve bu yüzden Churchill gemileri, ticari ahlaka uymasa da vermeyi düşünmemektedir. Osmanlının güçlenmesi ve karşılığında “hasta adam” olarak değil de askeri açıdan güçlü bir devlet olarak çıkmasını istememektedirler. Ancak Çanakkale’ye yapılacak bir saldırıya karşı çıkan kabine üyeleri de vardır, bunlardan biri de Lord Fischer’dir. Fischer, İngilizlerin Çanakkale’yi yarma konusunda kararlı olmasından dolayı korkmaktadır. Osmanlı, her ne kadar zayıf olsa da Türk insanının vatanı için her şeyi göze alabileceğinin farkındadır. “Bilmiyorum. Bana kalırsa Türkleri hiç anlamadınız siz. Yok, hayır, anlamak istemediniz belki de., öyle diyecektim.” (VÇ-G1, s. 27). Lord Fischer’in bir endişesi daha bulunmaktadır, o da Osmanlıya yalnızca deniz kuvvetleriyle saldırmak. Ona göre Osmanlıyı ancak deniz ve kara kuvvetlerinin ortaklaşa yapacağı bir taarruzla yenmek mümkündür. Churchill’e göre ordunun hazırlıkları tamdır ve endişe edilecek hiçbir şey bulunmamaktadır. Fischer, topyekûn bir saldırı peşindedir; Beşige Koyu’na asker çıkarılırken bir yandan da Yunanlılar Gelibolu’ya girmeli, Bulgarlar da doğrudan İstanbul’a yürümelidir. Süveyş’ten Çanakkale’ye yüz bin asker de yollanmalıdır. “(...) Türklerin Çanakkale’sini küçümsemeyelim.. yoksa?.” (VÇ-G1, s. 105). Eğer böyle yapılmazsa bütün gemiler “tıpış tıpış” geri dönecektir. Bu farklı fikirlerin dışında, toplantıdaki ortak kanaat Çanakkale’de “soylu İngiliz” kanının akmamasıdır: “İngiliz kanı, vatanı içindir! Gerektiğinde o da, anavatanı için, çünkü, kutsaldır. Türkleri Çanak’tan sürmek için İngiliz kanı sâdece düşünen beyin durumunda olmalıdır ancak; olacaktır da. (...)” (VÇ-G1, s. 108).

İtilaf Devletlerinin güçleri, özellikle İngilizler ve sömürgeleri, Mısır’da toplanmaya başlamıştır. Buradan Çanakkale’ye geçmeyi hedeflemektedirler ama bir yandan da Lordlar, Edirne’de Enver Paşa’nın kendilerini yendikleri savaşı unutmamakta, bu yüzden de Çanakkale’ye yapılacak bir taarruzdan çekinmektedir. Balkan Savaşlarında Edirne, Bulgarların elinden, hiçbir takviye kuvvete gerek kalmaksızın alınmıştır; oysa Türkler, Balkan Savaşı’nı kaybetmek üzeredirler. Bu galibiyet, Türklerin henüz güçlerini yitirmediğini, savaşlarda başarılı olabileceklerini göstermektedir. İngiliz kabinesinin üyeleri de Çanakkale’de bir yenilgiye uğramamak için tedbirli davranmakta, kabineyi ve başbakanı savaştan uzak tutmaya çalışmaktadır. Churchill, Enver Paşa’nın Edirne’de yalnızca ün kazandığını, durumun bundan ibaret olduğunu düşünmektedir. Ona göre Enver Paşa’nın bunun dışında başka bir başarısı yoktur. Sir Basil, “Türklerin

sıkıştırılması yeryüzündeki en büyük medeniyetin, Avrupa medeniyetinin sonunu çabuklaştırır..” (VÇ-G1, s. 249) diyerek durumu net bir şekilde özetlemiştir.

Talat Bey, Enver Paşa ve bazı aydınlarla toplantı yapmak istemiştir, bu toplantıya Ömer Seyfettin, Hüseyin Askeri, Sapançalı Hakkı, Yakup Cemil, Doktor Bahaeddin Şakir davet edilmiştir. Talat Bey, davetlilere “(...) Hükümette değilsiniz. Fakat İttihat Terakkî’nin asıl sahiplerindensiniz.” (VÇ-G1, s. 42) diyerek söz başlamış, ardından da alacakları karara ve yüklendikleri vebale ister istemez ortak olacaklarını ifade etmiştir. Görüldüğü gibi, İttihat ve Terakki, sadece hükümeti oluşturan nazırlardan ibaret değildir, görünmeyen ve daha çok entelektüellerden oluşan bir başka yönetim ekibi de bulunmaktadır. Talat Paşa, İngilizlerin bedeli ödenen gemileri vermemesi üzerine Enver Paşa’yla beraber Almanlarla anlaşma yaptıklarını ifade etmiştir. Osmanlı yöneticileri, İngilizlerin tutumuna karşı bir tutum geliştirmiş ve ittifak devletlerinin safında yer almayı tercih etmiştir. Gruptakiler, bu duruma hayret ederken, Almanların oyununa gelmekten korktuklarını ifade ederken Talat Paşa, Almanlardan iki gemi satın alıp Rusların Odesa limanını bombaladıklarını ifade etmiştir. Bahaeddin Şakir, Rusların ekmeğine yağ sürüldüğünü söylediğinde Talat Paşa, “Hayır, Rusların ekmeğine yağ sürmüyoruz, İngilizleri savaşa çağırıyoruz.. İkisnin arasında fark var.” (VÇ-G1, s. 46) diyerek asıl maksatlarının İngilizlerle savaşmak olduğunu ortaya koymuştur. Bu esnada Sadrazam Said Halim Paşa’dan konuyla ilgili bir telgraf gelmiş, Talat ve Enver Paşa toplantıya çağırılmıştır. Özel olarak görüştüğü Talat Paşa’ya yeni bir cephe açmanın doğru olmadığını, ellerindeki gücün bunlara yetemeyeceğini bildirmiştir. Kabine toplantısının arasında Enver Paşa, Doktor Mürsel’i kabul etmiş ve ondan devlet ve parti adına, Çanakkale’de bir sağlık teşkilatı kurulması yönünde istekte bulunmuştur.

Almanlarla ittifak yapılacağını öğrenen Cemal Paşa, çok sinirlenmiş ve bunun doğru olmadığını yüksek sesle ifade etmiştir. Cemal Paşa, Fransız yanlısıdır, Fransa’da bulunmuştur ve İtilaf Devletlerinin daha güçlü olduğunu, Osmanlıyı kolay bir lokma haline getireceğini düşünmektedir. Bunun dışında Almanların farklı planlarının bulunduğu da inanmakta, Osmanlıyı bu planlara alet etmelerinden korkmaktadır. “Alman aklına gidersek biz., ortada kalırız. (...) Sipsivri! Kıçımızda don bulamamış çıplaklığımızla kalırız.” (VÇ-G1, s. 64).

İtilaf Devletlerinin deniz harekâtı başlamıştır, Türk askeri düşmanları kandırmak üzere farklı taktikler uygulamaktadır. Şiddetli yağmur başlamıştır ve bu da Türk askerinin işine yaramaktadır. Çünkü yağmurun görme mesefasını kısaltmasından dolayı, düşman kuvvetleri hedeflerini tam olarak görememekte, bu sayede Türk askeri de bataryaların

yerlerini kolayca değiştirerek hedef şaşırtmaktadır. “Bataryaların yerleri değişecek. İngiliz’e şaşırtmaca vermenin tam zamanıdır, yürüyün denildi size!” (VÇ-G1, s. 302). Müstecib Onbaşı, elindeki askerlere verdiği emirlerle, düşmanın şiddetli ve zarara neden olan saldırılar yapmasını önlemektedir. Topların yerlerinin değişmesinin ardından Müstecib Onbaşı, Cabbar’ı ve diğer askerleri komşu bataryalara yollamış, onlara yardım etmelerini sağlamıştır. Böylece, İngilizler, asker ve silah olmayan yerleri dövmek zorunda kalmaktadır.

Yağmur bütün şiddetiyle yağarken Hamilton ve diğer kurmaylar, Fransızların verdiği ziyafettir. Amiral Birdwood, yağmurun dinmesini ve karaya çıkmayı beklemektedir ancak Hamilton aynı fikirde değildir: “Sizin o dediğiniz on günden önce gerçekleşemez General Birdwood.” (VÇ-G1, s. 308). Hamilton, on gün içinde işlerinin bitmiş olacağını düşündüğü için karaya çıkmaya gerek kalmayacağına da inanmaktadır. Birdwood, Çanakkale’nin ancak deniz ve kara taarruzuyla ele geçirilebileceğine inandığı için itiraz etmektedir. Sadece karada yapılan bir savaş eksiktir ve Türkleri sarsmak için yeterli değildir. Bu esnada, Bulgar kralından gelen, İngilizler İstanbul’a geldiklerinde Bulgarları bulacağına dair telgraf, oradakilerin Bulgarlar için mi Ruslar için mi çalıştıklarını sorgulamasına neden olmuştur.

Albay Malone emrindeki birlikler, karaya çıkmadan evvel, ağır zırhlılar Türk cephelerini dövmeye başlamıştır ancak dövdükleri yerlerde herhangi bir hareket yoktur. Kurmay subayları, Türklerin taarruz karşısında savunma yapmaması çok şaşırtmıştır. Oysa onlar, karşı karşıya çetin bir muharebe beklemektedir. Yamaçları yarmayı düşündükleri anda Türk askerleri “Allah, Allah, Allah...” nidalarıyla taarruza girişmiş, ardından toplar üzerlerine ateş yağdırmaya başlamıştır. Bu hal, Albay Malone’u daha da şaşırtmıştır. “Albay Malone o ânı bir daha yaşayabilse çıldırırdı muhakkak, şimdi nasıl olup da çıldırmadığına şaşıyordu.” (VÇ-G1, s. 370). Bir anda iki taraftaki ateşler kesilmiş, yukarıdan aşağıya onlarca asker taşınmış, bu da sömürge askerlerinin endişelenmesine neden olmuştur. Savaş alanını dolaşan Albay Malone, Türklerin süngü savaşında şehit olduğunu; kendilerine mensup olan Yeni Zelandalı, Senegalli, Hint sömürgelerinden askerlerden daha fazla zayıf olduğunu anlamıştır.

(...) Karşı taarruza geçip süngü hücumuna kalkan Türkler tamamen ölmüştü., bir tek canlının bu yakınlarında bulanamayacağına Albay Malone, alanı gözleriyle görünce inandı. Gerçi Türklerden çok daha fazla Avusturalyalı ölmüştü; Hintli de, Senegalli de Yenizelandalı da. (...) (VÇ-G1, s. 371).

Yahya Kaptan'ın gemisini esir alan İtilaf Güçleri, Çanakkale'nin mayından temizlenip temizlenmediğini öğrenmek üzere bu gemiyi kullanmayı planlamaktadır.

Üçlemenin ikinci kitabı olan *...Ve Çanakkale-Gördüler* isimli romanda Binbaşı Zeki Bey'in birliğinden Mülazım Arif, bir İngiliz Albay'ın önderliğinde düşman askerlerinin kablo döşediğini görmüştür. Bu kablolar, bir bomba düzeneğidir ve Türk askerinin mevzilendiği siperlerin patlatılmasına yöneliktir. Durumu gören Binbaşı Zeki, hemen bölgede bulunan gönüllü askerlerden 403 Nizami ve Cevdet'e haber verilmesini emretmiştir. Bu iki asker, İngilizlerin neler yaptığını gözetlemekle görevlidir. Cevdet, durumu 403 Nizami'ye haber vermeye gittiğinde Yeni Zelandalılar, verilen emirle taarruz için fırlamıştır. Hedefleri, üzerinde 403 Nizami'nin de gözetleme yapmak için bulunduğu tek çamdır. Nizami, bu esnada Binbaşı Zeki ile telsiz iletişim kurup düşmanın tek çama doğru geldiğini, hedeflerinin de bundan dolayı tek çam olması gerektiğini bildirmiştir. Türk bataryaları da saldırıya başladığında Anzaklar neye uğradıklarını şaşırmıştır: “(...) Türk bataryaları başladı. Mitralyözlerin yoğun desteğinde tek çamın çevresi mahşer yerine döndü bir anda. Anzak askerleri şaşır kaldı. Şaşkınlık, beklenmeyen bir yılgınlığa döndü hemen. Ölümdü artık ortalıkta koşuşan; sâdece ölümdü., o da kaçacak delik arıyordu.” (VÇ-G2, s. 99). Ardından Binbaşı Zeki komutasındaki Türk askerleri, düşmana doğru süngü taarruzunda başlamış, her yer “Allah, Allah...” nidalarıyla dolup taşmıştır. Anzaklar, neye uğradığını şaşırıp kaçmaya başlamıştır.

Ian Hamilton'a bu taarruzun ayrıntılarını bölgedeki komutanlardan biri olan Robert göndermiştir ancak raporda yazılanlar şaşırtıcıdır. Rapora göre İngilizlere ait 168. Bölüğü üç kişi durdurmuş, ilerlemelerine mani olmuştur. Hamilton, buna çok kızmış ve Robert'ın raporunu bir köşeye fırlatmıştır.

İngiliz komutanlar Hamilton'un gemisine, yemeğe davet edilmiştir. Akrep Harekâtı hakkında konuşulurken ertesi günkü ön harekattan da bahsedilmiştir. Günlerden cuma olmasından dolayı İngiliz komutanlar Birdwood ile Standford, saldırı yapılmamasını, Türklerin de pazar günleri onlara saldırmadığını bildirmiştir. Ancak buna hem Fransız askerler hem de Hamilton karşı çıkmıştır. Hamilton, Albay Malone önderliğinde bir saldırı yapıp Akrep Harekâtı'nın hangi plan ve strateji üzerine kurulacağını belirlemek istemektedir. “(...) Bu saldırı, Akrep Harekâtının da bir Ön denemesidir; kesin uygulanması yahut ertelenmesi, Albay Malone'nin saldırısının sonucuna göre ayarlanacaktır, bu kadar sanıyorum. Artık tartışma yok, yok hayır, tartışma sona ermiştir.” (VÇ-G2, s. 361).

Gönüllü olarak Yüzbaşı Ali'yle cepheye gelen Emre, cuma gününden yararlanarak hemen aşağıdaki İngiliz askerlerine saldırmak istemiştir. Binbaşı Zeki, birkaç küçük vaka dışında onların kutsal günlerde, tıpkı Türk askeri gibi saygılı davrandıklarını belirterek buna izin vermemiştir. “Düşman da dinlenmek için can atıyor, biliyorum. Nasıl olsa biz onların kutsal günlerine saygılıyız; onlardan da birkaç tersliğin dışında pek bir aksi davranış olmadı şimdiye kadar, lâfı uzatışım şundan; cumadan yararlanamayacaksınız.” (VÇ-G2, s. 395). Ancak düşman askerleri böyle düşünmemektedir. Albay Malone komutasındaki birlikler “cuma saati”nin Türkler için “kesin bir yok oluş saati” olması için harekete geçmiştir; bunun için Türkleri uzaktan, dürbünle izlemektedirler. Yalnız Albay Malone’un gönlü cuma vakti Türklere taarruz etmekten yana değildir, kumandanları böyle istediği için taarruz hazırlıkları yapmaktadır.

Sıkıntısını o vakit açıkça düşünebildi Albay Malone; istemezliklerden Örülmüş gönül ağındaki burukluğun derecesini ölçebildi. Kumandan General’in buyruğunu, karşı gelmemek için yetiştirilmiş aklı istiyordu; yüreğinin yarısı, ruhunun bir bölümü., gönlünün tamamı, buyruğu düşünmüyordu. (VÇ-G2, s. 461).

Bu arada Türk askerleri de namaz kılmaya hazırlanır. Kendi aralarında, düşman askerlerinin cuma gününün önemini bildikleri için bir taarruzda bulunmayacaklarını düşünmektedir. İmam, “Eşhedüenlâilâhe illallah!” der demez, İngilizler saldırmaya başlamış, Türk cephelerini yerle bir etmiştir.

Sahra Hastanesinin beri yanındaki çamlığın düzündü., birdenbire İngiliz mevzileri kudurdu. Toplar, yağmurdan çok, doludan hızlı mermi yağdırır oldular. Aşağıdan yukarıya doğru sanki bir cehennem parçalanıyordu. Zırhlıların toplarından başlayan ateş, kara bataryalarının azgınlığında yukarı Türk mevzilerini bir anda yangın yerine çevirdi. (VÇ-G2, s. 488).

Taarruz başladığında ezanlar susmuş, namaz kılanlar şaşırarak birbirlerine bakmıştır. Kutsal olana saygısı bulunmayan düşmanın taarruzu “Vay kahpenin gidisi!. Nasıl da vuruyor acımadan!. Allah yarattı bunları da., diyor mu bakın hele!” (VÇ-G2, s. 489) gibi tepkilerle karşılanmıştır. Cennete gideceğini bilen askerlerin secdelerinin bulunduğu yerler cehenneme dönmüştür. Cuma namazında cepheye olmak isteyen Doktor Mürsel de beraberindekilerle ateşe yakalanmıştır. Ali şehit olmuş, Hala Hatun

yaralanmış, Aydın sahra hastanesinin çevresinde yaralı olarak bulunmuştur. Doktor Mürsel Aydın'ı hemen hastaneye götürüp ameliyat etmek istemektedir.

Bu esnada Yarımyüz Sinan da karavana derdine düşmüştür. Emre, ona bu cehennem ortamında karavananın düşünülmeceğini söylese de Sinan, büyük bir görev aşkıyla ve sorumluluk bilinciyle şunları söylemiştir:

Kalanlar yaşamayacak mı?. Yaşayan yemeyecek mi? Karavana böyle zamanlar içindir, hayatta olduğunu söyler İnsana, üstelik helva var, can verir cansıza, neden? Çünkü İnsanın yaşaması şükretmesine sebeptir, hele cephe. Ölenin öcü yerde kalmaz o vakit., sağ kalanın ömrü değer kazanır. Sağ kalanı doyurmazsan, sağ kalması işe yaramaz oğlum, dert olur, sırtma!" (VÇ-G2, s. 503).

Aslında, durum gerçekten de böyledir; Doktor Mürsel kendi işi olan yaralıları tedavi etmeyle meşgulken Yarımyüz Sinan da kendisine verilen görevi hakkıyla yerine getirmek istemektedir. Karavanayı getirdikten sonra bir gülle tam Sinan'ın bulunduğu noktaya isabet etmiş, Emre'yi de bir yana savurmuştur. Emre, Sinan'ı bulamamaktadır, bu arada onun seslenmelerine Müstecib Onbaşı yanıt vermiştir. Ne yaptığını bilemeyen Emre, sapanıyla düşmana taş atmıştır. Müstecib Onbaşı'nın seslenmesiyle kendine gelen "(...) Emre, özüne döndü. O vakit deliliğinin çaresiz anlamsızlığının farkına vardı. Elinden bir şey gelemeyen çocukların güçsüzlüğünde bir öfkeyi tükürdü aşağılara. (...)” (VÇ-G2, s. 508). Kendinden geçen Emre, Sinan'ı bulmuş, onun verdiği helva ile kendine gelmiştir.

Akrep Harekatı'nın ön denemesinde, Türk tarafında iletişimi sağlayan cihazlar da zarar görmüş, cephenin ön kısmıyla arka kısmı arasındaki iletişim kopmuştur. "(...) Haberleşme ancak seslenmelerle sağlanıyordu, bağıra çağıra. (...)”(VÇ-G2, s. 531). Yüzbaşı Ali, Recep Başçavuş'a durumu bağırarak sormuş ve çok fazla zayıat olduğunu öğrenmiştir. Yüzbaşı Ali, çöken bölgelerin açılmasını ve içerideki askerlerin çıkarılmasını emretmiştir. Çok iyi sapan kullanan Emre'ye dinamit lokumları verilmiş, düşmana atması istenmiştir. İtilaf ordularının çavuşlarından biri, Türklerin bu ateş karşısında yaşayamayacağını düşünmüştür ama bir anda Emre'nin kendilerinin üstüne salladığı dinamit lokumlarını görmüş ve bir küfür savurmuştur. "(...) bir anda birbirine giren mitralyöz yuvası tepede uçuşuyordu; cephane sandıkları, açıktaki mermiler ateş aldılar; kayalar tokuştu bir anda. (...)” (VÇ-G2, s. 545). Binbaşı Zeki de olan bitene şaşırmıştır.

Düşman kuvvetlerinin hücum borusuyla birlikte Avustralyalı, Senegalli, Yeni Zelandalı ve Hintlilerden oluşan askerler, Osmanlı mevzilerine saldırmaya başlamıştır. Yüzbaşı Ali, kalan 22 askeriyle helalleşmiş ve onların da taarruz etmesini emretmiştir. Uzaktan durumu seyreden Binbaşı Zeki, askerlerinin yaşadığını görünce hem şaşırmış hem de sevinmiştir.

Süngüler şimşek hızındaydı, olmadığı zamanlar dipçikler balta yerine geçiyordu; olmadığı zamanlar yumruklar gülleleşiyordu. Olmadığı zaman da göğüs göğüse olmanın gücü vurup yıkıyordu, delip geçiyordu; alıyordu ayağının altına, çiğneyip yürüyordu, kaçırtıyordu.(VÇ-G2, s. 551).

“Allah, Allah” nidalarıyla düşmana taarruz eden Türk askerleri, düşmanlarını korkutmuş, kaçmalarına sebep olmuştur. Teğmen Roger, kaçan askerleri durdurmaya ve savaştırmaya çalışmaktadır. Sarışın çavuşa “Kaçanı vuracaksın. (...) Vurmazsan seni ben vuracağım!” (VÇ-G2, s. 551) demiştir. Yüzbaşı Ali savaş meydanında Teğmen Roger’la karşılaşmış, onun kendisinden daha fazla yaralı olduğunu görmüş, sargı bezini ona vermiştir. Yüzbaşı Ali, ikinci sargı bezini de verdikten sonra, Teğmen Roger’ın konuşmasını engelleyerek şunları söylemiştir:

Sonra., daha sonra hepsini birden konuşursun. Ben anladım ne demek istediğini, senin yormana gerek yok kendini.. iyi, güzel, sen de sağ ol. Ben senin durumunda olsaydım sen de bana yardım ederdin. Savaş bu; her an, hepimiz, her yerde., böyle İşte! (VÇ-G2, s. 556).

Yüzbaşı Ali, Teğmen Roger’ı alıp kendi cephesine götürmüş, Emre düşman subayını gördüğünde “Ama bu gavur!” diyerek tepki gösterince Yüzbaşı Ali buna kızmıştır.

Sahra Hastanesi’nde çalışan Aydın, tutsaklarla konuşurken onların küçümseyici ve tahkir edici sözlerini, ne kadar kızsada önemsememeye çalışmıştır. Bir tutsak asker, tutsak hukukuna göre kendilerini böyle yerlerde tutamayacaklarını söyleyince Aydın, ertesi gün onları daha iyi bir yere nakledeceklerini ifade etmiştir. Aydın, en sonun patlamış ve tarihe geçecek şu sözleri söylemiştir:

Beyler! (...) Buraya sizi biz çağırmadık, geldiniz. Bunca yıldır bizi öldürme hevesindesiniz. Bugün altı saattir üstümüze gülle yağdırdınız. Sizleri, böyle, burada ummuyorduk. Ben de isterim şimdi İstanbul’daki evimde oturmayı,

yağmuru seyretmeyi, kahve İçmeyi. Beni buraya bu halde, böyle getiren sizsiniz. Bir gecelik sıkıntıyı bizimle paylaşmak istemiyorsunuz. Ya biz?. Biz ne yapalım? Toprak bizim., biz onun için hurdayız.. ya siz?. Evet, siz?. Siz ne için., sizlanıyorsunuz? (VÇ-G2, s. 567).

Aydın'ın bu sözleri üzerine, oradakilerin başında olduğunu söyleyen Yüzbaşı Robert McKenna, duruma müdahale edip sağlıkçı olan askerlerini hastanede Türklere yardımcı olmaları için görevlendireceğini söylemiştir. Sağlık işlerinden anlayanları öne çıkarıp Aydın'ın emrine veren McKenna, Aydın'dan özür dilemiştir.

Serinin üçüncü romanı olan ...*Ve Çanakkale-Döndüler* isimli romanda Mustafa Kemal, muharip sınıflarda yer almayan iki paşa ile bir toplantı yapmaktadır. Bu toplantıya Binbaşı Zeki ile Yüzbaşı Ali'yi de davet etmiş, zabıtların harita üzerinde paşalara taarruz planını anlatmalarını istemiştir. Mustafa Kemal'in planına göre düşmanların saldıracağı nokta bellidir ama paşalar ısrarla düşmanın farklı bir yerden saldıracağını düşündüklerini söylemektedir. Mustafa Kemal, bu planları Binbaşı Zeki ve Yüzbaşı Ali'yle birlikte yapmıştır ve buna göre bir strateji geliştirmiştir. Mustafa Kemal'in astlarıyla birlikte yaptığı planda belirlenen tepe Ian Hamilton'un da hedefindeki tepedir. "Evet, buradan deneyeceğiz bir kere de. (...) Fakat asıl bir numaralı hedefteyiz, o tepeyi istiyorum! O tepeyi düşürdüğümüz gün İstanbul'dayız! (...)"(VÇ-D, s. 123-124). Askeri dehasıyla Mustafa Kemal, düşmanın hangi tepeden taarruzda bulunacağını ve amacına ulaşmaya çalışacağını tahmin etmektedir. Hamilton, Mustafa Kemal'in de tahmin ettiği taarruz planını, emrindeki subaylarla müzakere etmek istemiş, bunun için de bir toplantı tertip etmiştir. "(...) uzadı bu savaş, fazladan ve gereksiz yere uzadı., sıkı artık. İngiltere'nin onuru zedelenmemeli, Majestelerinin haysiyeti söz konusudur; bundan sonrası. Şimdi, düşünmek zorunda olduğumuz budur, zedeleyemeyiz!" (VÇ-D, s. 124). Hamilton'un amacı, çok kısa bir süre içinde Çanakkale'den İstanbul'a geçmek ve payitahtı esir alıp tüm Anadolu'ya hâkim olmaktır. Böylece İngiltere'nin emperyalist politikalarının gereğini yapmış olacaktır. Hamilton'un derdi, Mustafa Kemal'in kendisidir; onun kendilerini rahatsız eden mızık marşları, gerçekten de Hamilton'un sinirlerini çok fazla bozmuştur: "Miralay!. Mustafa Kemal.. Bey! Oralarda bir yerdesin! Seni susturacağım! (...) Biliyorum., orada mahvedeceğim seni, o tepeyi yok edeceğim, dümdüz!. Yerle bir edeceğim!. Bando mızıkayı susturacağım.. kesinlikle! " (VÇ-D, s. 125).

Mustafa Kemal'in planlarına inanmayan paşalar, Hamilton'un söz konusu tepeden niçin saldıracağını ya da ön saldırılar yapacağını sorgulamaktadır. Mustafa Kemal, rasyonel bir tahminle düşmanın başka çaresinin olmadığını anlamış ve bunu da

paşalara aktararak onları ikna etmeye çalışmıştır: “(...) Başka çâresi yok; hayır Paşa Hazretleri, karşımızdaki Generalin tek seçeneği budur. (...)” (VÇ-D, s. 126). Binbaşı Zeki ile Yüzbaşı Ali’yi uğurlayan Miralay Mustafa Kemal, “düşman ileri hatlarının son yerleşme durumunu, ikmal güçlerini ve yollarını” öğrenmek üzere Yüzbaşı Ali’yi görevlendirmek istemiştir. Miralay’ın amacı, düşmanın nereden, ne şekilde ve hangi taktik kullanarak taarruzda bulunacağını öğrenmek, buna göre bir savunma ve taarruz stratejisi geliştirmektir.

Cuma namazında yapılan deneme Akrep Harekâtı’nın başarılı olup olmayacağını ölçmek amacıyla yapılmıştır. Hamilton, kurmaylarıyla yaptığı toplantıda Akrep Harekâtı’nın usûl ve esaslarını tam olarak belirlemek istemektedir. Mustafa Kemal’in, Hamilton’un saldıracağını düşündüğü tepe de Akrep Harekâtı’nın başarıya ulaşması için çok fazla önem taşımaktadır. Harekâtı yöneten Birdwood, toplantıda söz almış ve generallere, başarıya ulaşmak için hareket planına uyulması gerektiğini net bir dille aktarmıştır:

Kumandan General!. Silâh arkadaşlarım! Selâmlarım.. Akrep Harekâtı’nı yöneten General olarak isteklerim kısa olacaktır: Başarı!. Kolay olmadığını biliyorum. Ve Türkler... evet Türkler... Artık onları biliyoruz, veya, bildiğimizi sanıyoruz. Şimdi, onların, bizim asıl yüzümüzü öğrenmelerini istiyorum sizden. Kumandan Generale emrettiği tepenin armağan edilmesi ilk görevimiz olmalıdır, olacaktır da. Böylece Türkler artık bilecek ki, bizim gücümüz, oyuncak değildir. Ve biz bileceğiz ki artık. Türkiye’de, tepelerimiz var! Bunun için Anzak Bölgesi, kıpırdamayacak, sâdece dikkat çekici hareketlerde bulunacak. General Smyth kumandasında Avusturalya Tugayından 4 tabur, 49’ncu Alaydan takviye iki taburla birlikte Kanlı Sırt’a vuracaktır. General Godley’in Avusturalya ve Yenizelanda Kuvvetleri 8’nci Welch Alayı, 6’ncı South Lancashire Alayı ile Hint Piyade Tugayı ve Hint Dağ Topçu Tugayı birliklerinden güçlendirilmiştir. Bu kuvvetler sağ kanadımızı oluşturan Tuğgeneral Russel’m Auckland ve Wellington Silâhendâzları ile Otago ve Yeni Zelanda Atlı Silâhendâzlarını.. ve Tuğgeneral Travers’m 4’ncü South Wales Borderers, 5 ’nci Wiltshire ve 72’nci Sahra İstihkâm Taburlarından oluşan sol kanadımızı desteklemek üzere karaya çıkarılacaktır. Sağ ve sol kanatlarımızın kumandanı Generallerin, şu saatlerde ileri hatlarını hazırlamış ve mevzilendirmiş olduklarını sanıyorum. Tan ağarırken tarih, yüzde yüz değişecektir. Kıyıya çıkarken lütfen bu sözümü hatırlayınız (VÇ-D, s. 136-137).

Akrep Harekâtı, Albion zırhlısının Türk cephelerini döven atışlarıyla başlamıştır. Albion’un atışlarına eşlik eden Bouvet ve Swiftsure, Indepandance ile Queen Elizabeth

gemiler de hedef şaşırtmak için farklı noktalara ateş etmektedir. Saroz Körfezi'ne River Clyde da çıkarma yapma telaşındadır, düşman kuvvetlerinin amacı, Gelibolu yarımadasında bir yer edinmektir. Türk ateşi, River Clyde'ın çıkarmasına şiddetli bir biçimde yanıt vermiş, gemi yan yatmış, geminin komutanı Albay Malone ölmüştür. Yalnız İtilaf kuvvetleri çıkarmayı durdurma niyetinde değildir, River Clyde'a yardım edecek olan diğer çıkarma gemileri, tüm hızlarıyla askerleri karaya nakletmeye çalışmaktadır. Hintli, Yeni Zelandalı, Avusturalyalı askerler akın akın Türk cephelerine doğru koşmaktadır; her yer kısa sürede ölü ve yaralılarla dolmuştur.

Tek çamın bulunduğu tepeden düşmanların taarruzunu takip eden Miralay Mustafa Kemal, rahattır çünkü taarruz tahmin ettiği gibi olmaktadır. Dürbünüyle ve tek başına çıkarmayı izleyen Mustafa Kemal'in gözüne İngiliz general takılmıştır: "Yanlış bir yer seçmiş, çok yanlış bir yer seçmiş! (...) Yerini seçememiş bir general, düşer!" (VÇ-D, s. 147). Mustafa Kemal'in gördüğü kişi, General Birdwood'dur, generalin çevresi kum torbalarıyla çevrilmeye başlanmıştır. Mustafa Kemal'in çarpışmaları izlediği tepe, Hamilton'un almak istediği tepedir; Mustafa Kemal, bu tepede tek başına durmaktadır. Miralay Mustafa Kemal, açık bir biçimde İngilizlere meydan okumaktadır; Hamilton, bunun farkına vararak çıldırmıştır ve o anda bir şarapnel parçası ayağına isabet etmiştir.

Mustafa Kemal, bulunduğu tepede sigarasını yakmışken bir grup Türk askerinin alelacele, yorgun argın kaçtığını görmüştür. Bu askerlerin ne yaptığını anlayamamış ve onları durdurarak niyetlerinin ne olduğunu sormuştur. Düşmanın her yerde olduğunu, cephanelerinin bittiğini söyleyen askerlere Miralay Mustafa Kemal şu sözleri söylemiştir: "Süngünüz ne güne duruyor, canınız da mı yok?" (VÇ-D, s. 151). Bu söz karşısında kendine gelen askerler, süngülerinin bulunduğunu fark etmiş ve Mustafa Kemal'den süngülerini takma emrini almıştır. "Varsa süngü tak!. Geri., dön! Kumanda sende çavuş., hücum!." (VÇ-D, s. 151). Askerler, "Allah, Allah" nidalarıyla geri dönüp saldırmaya başlamıştır. Bu askerlerin geri dönerek düşmana saldırmasının ardından İtilaf kuvvetlerinin askerleri kaçmaya ve ölmeye başlamıştır. Türklerin güçlü ve organize bir biçimde saldırmasının karşısında Üsteğmen Crox, askerlerini farklı noktalara konuşlandırmış, onlara küfür etmiş, geri dönenleri de cepheye sürmeye çalışmıştır. Bu sefer durum değişmiş, İngilizler daha kuvvetli gelmeye başlamıştır; bunun üzerine Binbaşı Zeki Bey, durumu fark etmiştir. Ancak geri hatlardaki kuvvetlerle irtibat kuramamaktadır, bunun nedeni iletişim hatlarının zarar görmesidir. Saldırıları sonrasında Masa Tepe düşmüştür ancak buralarda tutunabilmek için bir ateşkes yapma ihtiyacı hissetmektedirler. Ancak Çam Tepe'nin düşmesi, Avusturalyalı askerlerin

gevşekliğinden dolayı gecikmektedir. Çam Tepe'nin yanındaki Sivritepe'nin alınmaması, alınan yerlerin de tehlikeye girmesi anlamına gelecektir, bu yüzden Üsteğmen Crox ile Yüzbaşı Joo tartışmaktadır. Onların boş sandığı yamaçta Türkler beklemektedir, Yüzbaşı Joo bunun farkındadır ama Üsteğmen Crox o bölgeyi boş zannetmektedir. Yüzbaşı Joo, karargâhtan gelen emirle sol kanattan saldırma talimatı vermiştir. İngilizlerin taarruz etme ihtimali bulunan noktada kalmaları için Binbaşı Zeki'den Mülazım-ı Evvel Arif'e emir gelmiştir. Gelen emir üzerine taarruzu düşünen Arif, bir anda yaylım ateşiyle karşılaşmıştır.

Sinan, bir anda düşman kuvvetlerinin üstlerine geldiklerini görmüş, silah ve cephane sıkıntısı yaşadıkları için Sinan, Emre'den sapanla düşmana mukavemet etmesini istemiştir. Ellerindeki mitralyözlerle çaprazlama ateş yaptıklarından düşmanı püskürtmeyi ve geri döndürmeyi başarmışlardır. Gönüllü Cevdet, emrindeki askerlerden özveriyle saldırılarını isteyince Recep Çavuş ateşi kesmiştir. Çarpışmaların sonucunda, iki taraf için de ateşkes artık bir zaruret halini almıştır. General Birdwood, durumu Hamilton'a bildirip ateşkes talebinde bulunmaları gerektiğini ifade etmiştir. Hamilton ise ateşkesi Türkler isterse kabul edeceğini söyleyerek mağrur bir tavır sergilemiştir. General Goldley de Hamilton'a yolladığı telgrafla ateşkes talebini dile getirmiştir. "Ateşkes imiş? Hepsi mi âciz bunların?" (VÇ-D, s. 175). Bu arada Mustafa Kemal, yeniden bandoyu çaldırmaya başlamıştır, Hamilton'un sinirleri, bunun üzerine daha fazla bozulmuştur.

Üsteğmen Crox, tepede tutunamayıp çekilmek zorunda kalmıştır ama çekilirken kaçan askerlerin de vurulmasını emrindeki onbaşidan istemiştir. Türklerin yaylım ateşi, Üsteğmen Crox'un emrindeki askerleri, ciddi derecede korkutmuştur. Hintli, Senegalli, Anzak askerler, tir tir titremektedir. En sonunda ateşkes yapılmıştır ancak ateşkesin hangi tarafın talebiyle yapıldığına dair romanda bir ayrıntı bulunmamaktadır.

Yüzbaşı Ali, Miralay Mustafa Kemal'in verdiği görev doğrultusunda Hintli gibi giyinerek düşman ordusuna dahil olmak istemektedir. Şam'dan beri yanında bulunan Recep Çavuş da Yüzbaşı Ali'yle gitmek istemektedir ama Yüzbaşı Ali, tek başına gitmeyi düşünmektedir. Recep'e, gitmeden önce bir ricada bulunmuştur: "Bu kesede para var. (...) Aylığımı verdiler, birikmişlerini verdiler. Bu, kızımındır. Sana bırakıyorum, saklayacaksın!" (VÇ-D, s. 278). Recep Çavuş, şehit olma ihtimalinden bahsederek bu emaneti Doktor Mürsel'e vermenin daha uygun olduğunu söylemiştir.

Mustafa Kemal, Anafartalar Grup Komutanlığına, Liman von Sanders'in emriyle atanmıştır ve emir belgesinde Çamlık Tepe'ye gitmesi istenmektedir. Mustafa Kemal'in atamasının yapılmasının ardından ateşkes bozulmuş ve İngilizler, şiddetli top atışlarıyla

Türk cephelerini dövmeye başlamıştır. Hazırlıklar tamamlanmış Yahya Çavuş Yüzbaşı Ali'ye, Müstecib Onbaşı da Binbaşı Zeki'ye tekmil vermiş, savaş için gerekli tertibatları aldıklarını bildirmiştir. Mustafa Kemal, emrindeki inanmış ve canını vermeye hazır askerler topluluğuna şu tarihi konuşmayı yapmıştır:

Askerler!. Karşınızdaki düşmanı yok edeceğinize hiç kuşkusuz yoktur, fakat siz acele etmeyin! Önce, ben gideceğim. Kırbacımla işaret verdiğim zaman siz, hep birden atılırsınız. Sizlere hücum etmenizi emretmiyorum, sizlere ölmenizi emrediyorum. Bizler ölünceye kadar geçecek zaman İçinde başka birlikler, başka zabıtlar ve kumandanlar yerlerimizi alacaklardır. Hakkınızı helâl ediniz! (VÇ-D, s. 407).

Subaylara kırbacıyla işaret verecek olan Mustafa Kemal, kırbacını kaldırmış, bu esnada Binbaşı Zeki de askerlerine süngü takma emri vermiştir. Savaşın kızıştığı bölgeye kadar giden Mustafa Kemal'e kurşun isabet etmiş, Mülazım Arif bu durumu yüksek sesle dillendirince Mustafa Kemal, onun susmasını istemiştir. "Susss" dedi; "Devam!, Zaman, durmaz, duranı bağışlamaz, devam!" (VÇ-D, s. 408). Savaşın son demlerine gelinmiştir ve Türk tarafı galip gelince İngilizler gitmek zorunda kalmıştır. Bu durumu Doktor Mürsel şu sözlerle özetlemiştir: "İngilizler yok artık, terk edişleri var sâdece; Fransızlar yok, geri çekilişleri var gördüğün gibi; hiçbirisi yok, geldiklerinden kötü gittikleri muhakkak, fakat..." (VÇ-D, s. 410).

Uzun Beyaz Bulut Gelibolu isimli romanda, Çanakkale Muharebelerini anlatan diğer romanlardaki gibi savaş sahneleri uzun uzun ya da anlık sahneler şeklinde anlatılmamış, savaşa katılan Türk ve Anzak askerlerin gözünden kısa anlar olarak aktarılmıştır. Alican Çavuş, eski adıyla Alistair John Taylor, mektubunda Anzak askerlerinin Türklere saldırdıklarında birer birer öldüğünü söylemiştir.

(...) İlerde Avustralyalılarla dolu filikaların Türklerin hunharca ateşi altında öylece, dosdoğru Gelibolu sahiline ilerlediğini görmüştüm. Filikadaki askerler Avustralya Orada Olacak marşını bağırarak söylüyordu. Sonradan, o mesafeden ve o kadar gürültü içinde bunu duymamın imkân sız olduğunu düşünsem de yemin ederim, o sırada duymuştum. Filika ilerlerken askerlerden bazıları Türklerin kurşunlarıyla vuruluyor, sapır sapır suya düşüyordu. (...) (UBBG, s. 98-99).

Böyle bir yerden saldırıda bulunmanın doğru olmadığını düşünen John Taylor, daha sonra adı "Anzak Koyu" olacak bu noktada kaçınılmaz olarak pek çok zayıf

verilebileceğini belirtmiştir. Anzak askerlerinin ölmesinin arkasındaki en önemli sebep de İngilizlerin yanlış bir askeri stratejiye sahip olması değil, akıntının azizliğine uğrayarak yanlış bir yere asker çıkarmak zorunda kalmalarıdır. “(...) Sahilde çıkarma yapmak için çok daha müsait plajlar varken bizi neden bu zor ve kayalık yere çıkarttıklarını anlamıyordum. Bu bir yanlışlık olmayacağına göre belki bizim kafamızın yetmeyeceği bir askeri strateji meselesiydi. (...)” (UBBG, s. 99). Aslında, Anzak askerini Türkler öldürmemektedir; yanlış yere çıkarma yapmalarına neden olan basiretsizlik ve strateji yanlışlığı öldürmüştür. Vatanını savunmak durumunda kalan Türkler, kendilerine saldıran, topraklarını işgal ederek ellerinden almaya çalışan düşmanlara karşı ellerindeki silahlarla karşı koymaktadır.

Geceleri, çadırlarında kaç Türk askeri öldürdüklerini anlatan Anzak askerlerinden hoşlanmayan Taylor (Alican Çavuş), bunun bir barbarlık olduğunu farkındadır. Ona göre başka bir milletin toprağına girmek ve o topraklarda hak iddia etmek sömürgecilikle eşdeğerdir. Onun bu görüşlerine her ne kadar arkadaşları kızsda da o, yapılanın doğru olmadığını farkındadır. “(...) Bence burada yabancı ve kötü güç bizlerdik ve bu topraklarda biz istenmiyorduk. (...)” (UBBG, s. 106).

Ali Osman’ın ailesine yazdığı mektupta, Kanlısirt, Conkbayırı ve Anafartalardeki çarpışmalara da yer vermiştir. Buradaki savaşlar çok kanlı geçmiş ve pek çok Osmanlı askeri şehit olmuştur. Bu da Ali Osman’ın iç dünyasını çok ciddi şekilde etkilemiştir.

Birkaç gün evvel artık adına Kanlısirt denen mevkiye şiddetle saldıran düşman, daha sonra dalgalar halinde Conkbayırı ve Anafartalar mevkiilerine çıkarma yapmaya başladı. Uç gün süren bombardımanda bizim mevziiler allak bullak oldu. Yer yerinden oynadı, dağ-taş insanlardan fişkırır ete ve kana bulandı. Günlerce süren bu son bombardıman benim cephede geçen hayatımın en kanlı günleri, bütün ömrümün de en büyük cehennemi, en fevkalâde cinnetidir (UBBG, s. 154).

Ancak Mustafa Kemal, Anafartalar Grup Komutanı olduktan sonra Conkbayırı alınmıştır. Buradaki çarpışmalar esnasında göğsüne isabet eden kurşun, saati sayesinde Mustafa Kemal’e zarar vermemiştir. Bu olay da cephede bir efsane gibi anlatılmaktadır. “Çanakkale’de zâbitler arasında yayılan pek taze bir havadis de Miralay Mustafa Kemal’in evvelsi gece cebindeki köstekli saat sebebiyle ölümden kurtulduğu yolundadır. (...)” (UBBG, s. 157).

6.15. Ölüm Hissi ve Korkusu

Savaşın konu edildiği romanlarda ölümün olması kaçınılmazdır. Bütün eserlerde karşımıza çıkan bu tem sosyal hayatın içinde doğal bir olay olmasının yanında cephede şehitlik mertebesiyle kutsiyet kazandırılmıştır. Cephelerde mücadele eden eser kahramanları vatan için daha çok yaşama mücadelesi verirken ölmekten de hiç çekinmemektedirler. Şehitlik mertebesine erişebilme düşüncesi askerleri cesaretlendirirken onları kahramanlaştıran onların ideal tipler olmalarını sağlayan bir unsurdur.

Ölümün ne olduğuna dair herkesin bir fikri vardır; ancak insanların ne bildiklerinin açıklanması istendiğinde ölüm hakkında konuşurlar. İşte o zaman sorun da başlar. Birey, sadece kendinden evvel ölen kişiler ile kendi ölümüyle ilgili sezgisel bir bilgi yaratır ama kendisinin ölümünü deneyimleyemediğinden ölümle ilgili net bir tanım yapamamaktadır. Ölüm varlığın ötekisi olarak görülebilir, iletişimin kurulamadığı bir sahada dolaşan hayal edilemeyen bir ötekidir bu. Ne zaman ötekiden söz edilse, aslında insan kendisinden söz ettiğini anlar (Bauman, 2000, s. 10-11)

Ölümsüzlük arzusu veya ölüm hadisesinin kaçınılmaz oluşu, kişiyi kültürel değer yaratıp hayata mana vermeye itmiştir ve bu sayede bireyin yaşayanların yaşamına eklemlenerek ölüm hadisesini alt edebileceği bilgisi, şuur altında yer alır. Bauman bu çerçevede kültürün, ölüm karşısında bireyi koruyan bir tarafının bulunduğunu ifade etmiştir. Bu çerçevede kültürün iki aktivitesinden söz eden Bauman’a göre kültürün ilk aktivitesi yaşamda kalmayla alakalıdır. Ölüm zamanını geriye alma, hayat süresini artırma, hayat beklentisiyle hayatın hoşnutluğu hazmetme kapasitesini artırma; ölüm hadisesini bir ilgi konusu ve ciddi bir hadise durumuna getirme ölümü dünyaya ait, sıradan, tabii seviyesinden yukarılara çıkarma; ölümü direkt veya indirekt yoldan biraz daha zorlaştırmaya neden olur (Bauman, 2000 s. 15-16).

Postmodern dönemde birey bu bakımdan ölüm ile daha çok yüz yüze gelmiştir. Ölüm, bundan dolayı hep daha fazla ve daha yeni ile aşılabılır. Birey, bu dönemde, daha hızlı tüketip, pek çok şeyi eskitip kendini yenileyebilir. Ters durumda insan, tüketim nesnelerince eskitilmeye yani ölüme maruz kalır (Bauman, 2000, s.112).

Yine Bauman’a göre kültürdeki ikinci aktivite, bireyin tabiatında bulunmayan fakat daima aradığı ve istediği ölümsüzlükle alakalıdır; daha uzun bir müddet yaşamda kalmak, ölüm zamanına son bir kez daha söz hakkı vermemek, bu sayede ölümün kötü ve korkutucu tarafını bir miktar azaltmak “O yaşamdan uzaklaştı fakat eserleri yaşıyor”;

“Onu ebediyen anımsayacağız.” (Bauman, 2000, s. 15-16) sözleri, bedenle ruh-fikir ikilemini bu ortaya koyar. Vücudun fiziki olarak yok olmasına rağmen, ruh-fikir ölümsüzlüğü elde etmek konusunda oldukça mahirdir.

Öteki canlılardan ayrı olarak yalnızca akılla şuur yeteneğine sahip olan birey, kendi ölümünün farkındadır. Bu fikir Paskal’ın “yalnızca insan öleceğini bilir” (Kellehear, 2012, s. 23) şeklindeki sözleri ile daha açık bir şekilde belirtilmiştir. Bunun yanı sıra Backer, düşünemeyen hayvanların ölüm şuuruna sahip olmadığını, hatta yaşadıkları günün farkına da varamadıklarını belirtirken yalnızca bireyler ölüm duygusunu bilir bunun nedeni egonun vakti ayarlamasıdır (Kellehear, 2012, s. 24) demek suretiyle ölüm duygusunun insan gibi düşünme yeteneği bulunan canlılarca bilinebileceğini ifade etmektedir. Genel olarak ölüm bütün canlı varlıkları kuşatan kaçınılmaz bir durum olsa da fikir, idrak, anlama, anlamlandırma çerçevesinde ölüme bazı atıflarda bulunan ve bu şekilde ölümü “son” şeklinde niteleyen, öleceğini bilen tek canlı insandır. Voltaire’a göre insan ölmesinin gerektiğini bilen tek canlıdır ve bu durumu yalnızca deneyimlebilir. Sadece ıssız adaya götürülen bir çocuk ölüme ilişkin bir kedi veya bitki ile aynı düşünceye sahip olabilmektedir (Kellehear, 2012, s. 23).

Ölümünden sonra gerçekleştirilen törenlerdeyse bireylerin öbür dünyaya yeni bir yaşama gittiği inancına dönük olarak defnetme işlemi sırasında bireyin kullandığı nesneler de gömülmüştür. Kellehear’ın ifade ettiği gibi; ölen insan büyük olasılıkla yaşamda kalanlardan kalıt olarak alacağı eşyalara bağımlıdır. İnsanların ölmelerinin ardından kondukları yere dağılan eşyaları bir kalıt metodunun, defnedilecek kişi açısından gerçekleştirilen bir seyahatin ve yaşamda kalanlarca ölene söz konusu seyahat için nelerin verilmesinin faydalı olacağına ilişkin varılan kararlarla ilgili kanıtlardır. (Kellehear,2012, s.52).

Mustafa Necati Sepetçioğlu’nun romanlarında ölümü her hâliyle görürüz ve ölüm sık sık karşımıza çıkmaktadır. Hesna’nın bebeği, Sabriye Hanım ve Saliha Hanım’ın hastalıktan ölmesi, Selamettin Bey’in üzüntüden ölmesi sosyal hayat içinde doğal ölümler olarak karşımıza çıkarken Müderris Emin Efendi, Yahya Kaptan ve diğer yolcular Marmara Limanı’nda Çanakkale’ye cephane götürecek olan gemide İngiliz denizaltısının torpillemesi sonucu ölürlür. Savaşırken cephede her iki taraftan da çok fazla ölümler yaşanmaktadır. Cephe üzerindeki ölüm dışında Sinan, Stelyo ve İngiliz çavuşlar tarafından sahte uyuşturucu verdikleri için pusuya düşürülür. Sinan’ı kurtarmaya gelen Recep Çavuş, Emre, Osman Efendi, Zalim Nuru ile çavuşlar arasında çatışma çıkar ve Stelyo ile çavuşların hepsi ölürken bu taraftan da Zalim Nuru ile Sinan ölür. Yine

İngilizlerin bombardımanı sonucu sonradan Müslüman olan İngiliz Teğmen Roger (Raci) ile Semiha da ölürler. Yüzbaşı Ali ile Recep Çavuş ileri hatlarda İngilizlerle vuruşırken, öldükleri net bir şekilde söylenmese de sezdirilir. Hesna'nın Doktor Mürsel'le ilişkisi olduğunu anlayan Yüzbaşı Ali ona dair umudunu yitirir ve ölüme bile bile gider.

Hasan Basri Bilgin'in *Bir Ulu Destan 1915 Çanakkale*, Yılmaz Gürbüz'ün *Çanakkale Yanarken*, Turgut Özakman'ın *Diriliş Çanakkale 1915*, gibi romanlarında ölüm daha çok yardımcı kahramanların düşmanla çarpışırken ölmeleri düşmanın da ağır kayıplar vermesi şeklinde karşımıza çıkar. Yani savaşın doğal seyri içerisinde verilmiştir ölüm.

Mehmet Niyazi'nin *Çanakkale Mahşeri* eserinde Çanakkale'ye gönüllü giden tıbbiyeli Hasan Şakir'in şehitliği onu bir kez daha ideal tip hâline getirir. Oğuz Amca'nın iki oğlunu Sarıkamış'ta şehit vermesi ve Çanakkale Muharebeleri süresince küçük oğlu Mustafa'yı cephede bulabilmek için çaba sarf etmesi, savaş bittikten sonra onu yaralı bir hâlde hastanede görüp birbirlerini görmezden gelmeleri ve birkaç dakika sonra da Mustafa'nın şehit olması eserin en acıklı olaylarından biri olmuştur.

İsmail Bilgin'in *Şu Boğaz Harbi Çanakkale'ye Gidenler* eserinde İstanbul'da ayaklanmaları çıkartan Rus Drazdov ile Osmanlı'ya bağlılığı ile bilinen Rum Hırsto arasında geçen bir kavgada ikisi de ölür. Burada Hırsto cepheye gidemese de devletin başına bela olan birini öldürerek kahramanlaştırılmıştır.

Hakan Gezik'in *Gelibolu Cehenneminden Mektuplar Buz Yarısı*'nda ölüm hiç beklenmedik şekilde karşımıza çıkar. Eserin kahramanı Teğmen Burhan Çanakkale'de ve pek çok cephede savaşmış en son Ermeni isyanlarını bastırmak için geçmek zorunda kaldıkları buzlu nehirde ağır yaralanmış, ancak evinde annesinin ilgisi sayesinde ölümden dönmüştür. Sevdiği kız Dardağan'ın köyü terk ettiğini öğrenince onu bulmak için yollara düşer ve dağlarda donarak ölür.

Oyhan Hasan Bildirki'nin *Koçaklar 1915 Çanakkale* eserinde Emine Bacı'nın nişanlısı Ruşen'in öcünü almak için Çanakkale'ye gitmesi yanında beliren kırk kız ile birlikte şehide olmaları onları destan kahramanı haline getirmiştir. Bu romanda ölüm şehitlik mertebesiyle kutsallaştırılmıştır.

Leyla Yıldırım'ın *Komutanların Yazgısı Tutulamayan Sözler* eserinde de ölüm temi çok kullanılmıştır. Eserin başkahramanı Gül, babasının ölümü üzerine İngiltere'deki tıp eğitimini yarıda bırakıp yıllarca hasret kaldığı memleketine döner. Burada ölüm, Gül'ü çok sevdiği babasından ayırsa da aslında memleketine kavuşturmuştur. Çanakkale Muharebelerinin başlamasıyla Gül çok sevdiği Rum komşuları Yosi ve Nina'nın

bombardıman sonucu ölümlerine şahit olmuştur. Gül'ün karşısına ölüm yalan olarak da çıkmaktadır. Cephede birlikte çalıştıkları Tabip Albay Ahmet Rıfat'ın Gül'e öldüğü haberini yollaması Gül'ün uzun süre kendisini toparlayamamasına sebep olur. Ancak bu öldü yalanı öte taraftan da Peter'in işine yaramış ve Gül'e yakınlaşmasını sağlamıştır. Eserdeki asıl sarsıcı ölüm, Gül'ün bir yaşındaki bebeğini arkada bırakarak veremden ölmesi olmuştur. Ayrıca Avustralya'ya gidip Gül'ü terk ettiği sanılan Peter'de bir gemi kazasında ölmüştür. Bu eserde ölüm sosyal hayatın içinde dramatik bir şekilde karşımıza çıkmaktadır.

Tufan Gündüz'ün *Nisan'ın İki Günü* eserinde 21 nolu tepedeki askerlerin neredeyse tamamının sayılarının az olmalarına rağmen geri çekilmeden düşmanla çarpışarak şehit olmaları kadar verdikleri mücadele bir sonraki bölüğün yetişmesi için zaman kazandırmış bu da onları fedakâr kahramanlar haline getirmiştir.

Serpil Ural'ın *Şafakta Yanan Mumlar* eserinde ölüm temi yıllar önce Çanakkale'de ölen askerlerin anılması yoluyla verilmiştir.

Buket Uzuner'in *Gelibolu Uzun Beyaz Bulut* eserinde de ölüm temasına fazla yer verilmemiştir. Burada ölüm, Çanakkale'de öldüğü sanılan ama aksine savaşta ölmeyip bambaşka bir hayat yaşayan ve bir Türk gibi ölen Avustralyalı asker üzerinden işlenmiştir.

Selma Fındıklı'nın *Vardar Rüzgârı* eserinde ölüm savaştan ziyade sosyal hayatın içinde Dimitra'da derin izler bırakacak şekilde karşımıza çıkar. Dimitra'nın henüz bebekken annesinin ölmesi, çocuk yaşta babasını depremde kaybetmesi ve geriye kalan tek yakını vaftiz annesinin de hastalıktan ölmesi onu hayata karşı yalnız ve güvensiz hâle getirmiştir. Sevdiklerini kaybetme korkusunu uzun süre yenememiştir.

Asker de olsa savaşan bir insandır, insanın ölümden korkması ya da etkilenmesi oldukça doğaldır. *Nisan'ın İki Günü*'nün kahramanlarından biri olan Yüzbaşı Selim İngilizlerle yapılan süngü savaşından sonra “havadaki kesif koku”yu fark etmiştir. Ara sıra gelen top ve mermi sesleri, ay ışığının aydınlattığı havada garip bir ürküntü oluşturmaktadır. Ölüm, her an askerin ensesinde hissedeceği bir olgudur ve bundan kaçmanın imkânı yoktur. Selim'in ölüm duygusunu hissetmesi bu atmosferi tam anlamıyla tamamlamaktadır. Zira etrafta şehit olan Türk askerlerinin yanı sıra düşman askerlerinin ölümleri de vardır. Selim anlamlandıramasa da ölüm hissine neden olan şey, ölen askerlerden yayılan kokudur. Elbette, buna bir de ölen ve yanan hayvanların kokusu eklenmiştir. Ceset kokusu, askerlerin psikolojisinin bozulmasına da neden olmaktadır. Koku, askerlerin savaş azmini azaltabileceği gibi arazide durmaya devam eden şehidin

bizzat kendisine saygısızlık olabilir. Bunun farkında olan Selim, Levent'e emir vermiş, şehit olmuş Osmanlı askerlerinin cesetlerinin toplanmasını istemiştir.

Karabet de ölüm hissini duyanlar arasında yer almaktadır. Yüzbaşı Selim'le konuşan Karabet, kurşun başının hemen yanından geçtiğinde ölümden korktuğunu ifade etmiş, ancak genç adam ikinci kurşundan itibaren ölüm korkusunu yenmiş, savaşın olağan aktörlerinden biri olmaya başlamıştır. Komutan, ilk kurşundan sonraki evrede ölümün ve savaşın normal bir hal almaya başladığını söyleyince “Öyleymiş. Ama.. Ölümü hissettim ilk defa... Kanın ne kadar sıcak olduğunu, bir adamın nasıl öldüğünü gördüm.” (NİG, s. 143) demiştir.

Türk askeri, her ne kadar cesurca savaşmış olsa da eşine, çocuklarına, anne ve babasına hasret duyan askerler kaçmaya kalkışmışlardır. *Vardar Rüzgarı*'nda Cenap Bey, bunun ölüm korkusundan olmadığını farkındadır. “İki de bir kaçmaya heveslenmeleri de sadece yakınlarının hasretine dayanamadıklarından.” (VR, s. 128). Ancak durum, böyle olsa bile romanın başkahramanı ve anlatıcısı Cenap Bey, askerliğin gereğini yerine getirmiş, kaçmaya yeltenen birkaç askeri yakalamış ve onları cezalandırmıştır. Amacı, diğer askerlerin de kaçmasını önlemektir.

Çadırlara dağılırken karanlıktan yararlanıp kaçmaya kalkanlar olabiliyor çünkü. Kumanda ettiğim takımdan üç kişi denedi bunu geçmişte. Çabuk fark edip hepsini yakalattım. İçlerinden biri onbaşıydı. Rütbesini elimle söktüm. Sonra bölük karargâhında İzzet Bey'den ağır bir dayak yediler. Böyle zamanlarda acımasız davranmam gerektiğini öğrendim artık. Biraz yumuşarsam, öbürleri de çekinmeden terk eder cepheyi. (VR, s. 126).

Çanakkale Yanarken isimli romanda, Türk uyruklu olmayan askerlerden kaçanlar olmuştur. Bunda, bu askerlerin millî bilince sahip olmaması bir etkindir ama daha da önemlisi bu askerlerin ölüm korkusu yaşamalarıdır. Mustafa Kemal'in huzuruna gelen eski subaylardan Emin Efendi; Arap, Dürzî, Yezidî, Nasturî erlerin kaçtığını haber verdiğinde komutanı Mustafa Kemal, ona kızmaması gerektiğini belirterek şu tarihî yanıtı vermiştir:

Otur Emin Efendi! Telaşlanma! Bu senin ve benim ilk kez karşılaştığımız bir hal değil. Derne'de İtalyanlara karşı yaptığımız savaşta olanları hatırla. Araplar orada da kaçmamışlar mıydı? Yezidîler, Nasturîler de aynı. Kaçanlara lanet etmeyip, onları toplamaya, savaştırmaya çalışalım. Bak İngilizler Müslüman oldukları

halde bize karşı Hintlileri, Senegallileri, Sudanlıları nasıl savaştırıyor? Ben süvarileri bu kaçakları toplamak için görevlendireceğim. (ÇY, s. 363).

6.16. İtilaf Devletlerinin İçindeki Müslümanlar

Osmanlıya saldıran emperyalist güçler, sömürgelerindeki Müslümanları da cepheye sürmüştür. İnsan gücünü artırmak için farklı propagandalarla ya da zor kullanarak Çanakkale Cephesi'ne getirilen Müslümanlar arasında Hintliler ve Afrikalılar da bulunmaktadır. *Nisan'ın İlk Günü* isimli romanda bu durum, şehit cesetlerinin toplanması esnasında bir zorluk oluşturmaktadır. Yüzbaşı Selim, şehit olan Osmanlı askerlerinin toplanıp sipere taşınmasını istediğinde Türk askerleri, hangi askerin Osmanlı ordusuna ait olup olmadığını anlamak için askerlerin sünnetli olup olmadıklarına bakmıştır. Ancak İngilizlerin cepheye sürdüğü Müslüman Hintliler ve Afrikalılar da sünnetlidir:

Ay ışığı yerde yatanların elbiselerini iyi kötü belirgin hâle getirdiğinden cesedin Türk mü, İngiliz mi olduğunu ayırt edebiliyorlardı. Kendilerinden olduğuna kanaat getirdikleri cesedi iki kişi derhal siperlerin bulunduğu yere taşıyordu. Yanmış veya parçalanmış cesetleri ise ayırt etmek zahmetli olduğundan kemerine, çizmesine veya başka bir eşyasına bakarak tanımaya çalışıyorlar, iyice çaresiz kaldıklarında ise pantolonunu açıp, sünnetli olup olmadıklarına bakıyorlardı. Aslında en garantili ayırt etme şekli de buydu. Ama Levent'in, İngiliz ve Fransız askerleri arasında Hintli veya Afrikalı Müslümanların da bulunduğunu söylemesi işleri biraz karıştırmış, mecbur kalmadıkça pantolonun içine bakmamışlardı. Neyse ki, kayıp on beş askerin hepsinin cesedini toplayabilmişlerdi. (NİG, s. 137).

Bir Müslümanın başka bir Müslümana saldırma ihtimalinin bulunmadığını düşünen Bahri, bu duruma şaşırmıştır. Anadolu insanına göre Müslümanlar kardeştir ve ancak birleşerek Hristiyanlara karşı savaşmalıdır. Bu anlayışa sahip olan Bahri Avşar Onbaşı'ya "Allah, Allah. Müslümansa bizimle niye savaşıpdurula? (...) Biz de Müslümanız. Bize niye kurşun sıkıpduru, biz cavır mıyız len?" (NİG, s. 138) diyerek tepkisini göstermiştir. "Gâvur" kelimesini duyan Karabet, rahatsız olmuş ve arkasından Hintli ve Afrikalı Müslümanların, Osmanlıyla nasıl savaştırıldıkları konusundaki realiteyi ortaya koymuştur: "Bilmiyor ki bu tarafta kim var." (NİG, s. 138).

Vardar Rüzgârı isimli romanda, Çanakkale Savaşı'na katılmak zorunda olan Müslümanların Osmanlıya tetik çekip çekmeyeceği konusu, komutanlar arasında tartışılmaktadır. Mülazım Suphi Bey, Mülazım İzzet Bey'e Müslümanların Osmanlı

askerine silah doğrultmayacağını ileri sürerken Suphi Bey bu kadar iyimser düşünmemektedir. “Din kardeşliği” kavramına, diğer Müslüman milletlerin inanmadığı ve bu kavrama sadece Türklerin inandığını vurgular:

Üçüncü takım kumandanı Mülâzım Suphi Bey, heyecanla soruyor:

-Aralarında Müslüman ülkelerden gelenler olduğuna göre bize silah çekmeyeceklerini, hatta saflarımıza katılacaklarını ümit edebilir miyiz?

İzzet Bey omuz silkiyor.

-Bilemem Suphi Bey... Din kardeşliği kavramı, nedense yalnız biz Türklerin yüreğini ısıtan bir duygu... Diğer Müslüman kavimler pek öyle düşünmüyor... Fakat yine de ümit edelim... (VR, s. 123-124).

İzzet Bey, Müslüman milletlerin Osmanlı askerine silah çekmeyeceğini zannetmenin yanlış olduğunu, İtilaf Kuvvetlerinin içinde yer alan Senegalli Müslüman askerlerin, 26-27 Nisan’daki çarpışmalarda sevkıyatı önlemleri üstüne tekrar yinelemiştir: “Senegalli askerler, yolumuzda kara bela kesildi...” (VR, s. 170). Bunun üzerine hemen Suphi Bey’in iyimser fikirlerini yanındaki Cenap Bey’le Ata Bey’e hatırlatmış, onların tedirginlik yaşamasına neden olmuştur: “Hani, bir zaman önce, Müslüman ülkelerden gelen müstemleke askerlerinin bize silah çekmeyeceğini, hatta saflarımıza katılabileceğini ümit eden biri vardı içinizde... Hanginizdi o akıl fukarası?” (VR, s. 170).

Çanakkale Yanarken isimli romanda esir edilen askerler arasında bulunan Senegalliler, kendilerine yapılan propagandaya aldanıp gelmiş kişilerdir. Hepsi Müslüman olan Senegalliler, niçin geldiklerini “Biz Halifeyi kurtarmaya geldik” (ÇY, s. 261) sözüyle açıklamışlardır. Bu da oldukça ilginç bir durumdur, zira Müslüman Afrikalılarla Araplar kim için ve ne için savaştıklarının farkında değildirler. Bunun karşısında çılgına dönen Yüzbaşı Kadri Bey, olan bitene anlam verememektedir. Müslümanların Türk topraklarına gelerek aynı dine inanan bir milletle savaşması şaşılacak bir durumdur. Hatta öyle ki Müslüman Afrikalılar, Müslüman pek çok Türk’ün ölmesine neden olmuştur:

Hani Cihad-ı Ekber ilan etmiştik! Nerede Müslümanlar? Nafile gayret. Türk olmayan Müslümanlar da bize karşı savaşıyor. Gördünüz. Senegalli Müslümanları. Fransızların emrinde. Onlar karşısında 16 şehit 48 yaralı verdik. Hepsi de Türk, Mehmetçik. (ÇY, s. 261).

Çanakkale Kara Muharebeleri esnasında Asteğmen Semih de Senegalli Müslümanlarla karşılaşmış ve onların ölürken kelime-i şahadet getirmelerine hayret etmiştir. Çünkü düşman kuvvetlerinin içerisinde Müslümanların bulunması, onun aklının alabileceği türden bir şey değildir. Ardından da şunları düşünmüştür: “Karşısındaki zenci Senegalliler; ölüyor öldürüyor ama yere serilirken kelime-i şahadet getiriyordu. Demek Halife-i ruy-ı zeminin Cihad-ı Ekber’i etkisiz kalmıştı. İngiliz kadar Fransız da Müslüman sömürge erlerini kullanıyor; kendi çıkarı için savaştırıyordu.” (ÇY, s. 315).

Düşman kuvvetlerinde mensup olan askerler, savaş konusunda centilmen davranışlar sergilememektedir. Arkadan saldırmak gibi davranışlar, Türk savaş töresinde olmamasına rağmen, düşman kuvvetlerinin savaş stratejileri arasında bulunmaktadır.

Mahmut kaçışının olmadığını anladı. Savaşta bu kara adamları boğaz keserken çok görmüştü. Gözlerini yumdu. Satır boğazına doğru geliyordu. Kelime-i Şahadet getirmeye başladı. Satır birden durdu. Mahmut kara adamın nefesini kulağında hissetti. Alnını sıkıca tutan el gevşedi. Kara adam Kelime-i Şahadet’i Mahmut’la birlikte söyledi. Mahmut şaşırdı. Bu adam bir Müslüman mıydı?” (FTÇ, s. 132).

Düşman askeri, kelime-i şahadet getirmesinin ardından Mahmut’u serbest bırakmıştır. Mahmut, ölüme bu denli yaklaşmışken serbest bırakılması karşısında bir şok yaşamış ve Müslüman milletlerin, Hristiyan olan düşman kuvvetlerinin safında yer almasına şaşırmıştır.

Senegalli olan asker, savaştığı insanların Müslüman olduğunu öğrenmesi karşısında Fransız gemisine çıkarak topları ve mermileri denize dökmüş, Müslüman kardeşlerinin Fransızlar tarafından daha fazla katledilmesinin önüne geçmiştir. “Kara adam Fransız’ın oyununu çözmüştü. Aynı dinden olduğu insanlara karşı savaşmaya niyeti yoktu. Buraya gelmişti, ölüp ölmeyeceğini bilmiyordu ama bir şeyi çok iyi biliyordu. Onu öldüren Müslümanlar olmayacaktı.” (FTÇ, s. 134).

Senegalli asker, topun başındaki Fransız askerinin kaçıp yere düştüğünü görmüş, boğazını keserek onu öldürmüştür. Bunu fark eden Fransızlar, Senegalliye öldürmüş, diğer Senegallileri de geri hizmete almışlardır.

Çanakkale’de Müslüman asker, İtilaf Güçlerinin yanında savaşmaktadır. *Çanakkale Mahşeri* isimli romanda, düşman cephesinden aniden fırlayan bir asker, Oğuz Amca’nın dikkatini çekmiştir. Emrindeki askerlere ona ateş edilmemesini emreden Oğuz Onbaşı ve beraberindekiler, öldüğüne kanaat getirdikleri askeri kendi siperlerine

taşımıştır. Üzerinde, savaş planı olup olmadığını kontrol eden Akyazılı Mehmed, askerden çıkan Kur'an karşısında hayretlerini ifade etmiştir: "Cebinden Kur'an çıktı. Müslümanmış." (ÇM, s. 342). Oğuz Amca, askerin şehit olması temennisinde bulunarak arka taraftaki yerlerden birine gömülmesini emretmiştir.

6.17. Anzaklar

Vardar Rüzgârı isimli romanda Anzaklar, emperyalist güçlerce savaşmak için getirilen, ne yaptığını bilmez zavallılar olarak tasvir edilmektedir. İtilaf Kuvvetlerinin içerisinde Müslümanından Hristiyanına farklı milletlerden pek çok asker bulunmaktadır, ancak en kalabalık olan Anzak askerleridir. Anzak askerleri, kime karşı savaştıklarını bilmeden İngiliz ve Fransız askerleri ölmesin diye cepheye sürülmüşlerdir. Irrestible, Ocean ve diğer gemilere verdirilen zayıat; İtilaf Kuvvetlerinin böyle bir yola başvurmasına neden olmuştur. Bölük Komutanı Mülazım İzzet Bey, bunu biraz da acıyan ve küçümseyen bir dille anlatmıştır:

Arkadaşlar, Çanakkale Boğazı'nda kazandığımız büyük zaferi hazmedemeyen Fransız-İngiliz birleşik kuvvetleri, bizden öğ almak için kendi askerleri dışında müstemlekelerinden topladıkları Yeni Zelandalı, Avustralyalı, Senegalli, Hintli, Tunuslu birçok genci silahlandırıp üstümüze salmak amacıyla Mısır'da eğitmektedir... Bunların büyük bir kısmının Akdeniz yoluyla Çanakkale'ye hareket ettiğini haber aldık. Bu sömürge askerlerinden "Australian New Zealand Army Corps" denilen ve bizim kısaca ANZAK dediğimiz bu Avustralya Yeni Zelanda Kolordusu en kalabalık grup. O zavallılar, neyin, kimin uğruna harp edeceğini bile bilmeden topraklarımıza saldırarak, onları öne süren İngilizler, Fransızlar da kendi çocuklarını ateşin bir adım gerisinde tutacak... (VR, s. 123).

Kan ve Çiçekler isimli romanda esir düşen bir Anzak yüzbaşıyla İngilizce konuşulması lazımdır, bunun için başkahraman Tayyar çağırılır. Tayyar, Anzak askerinin gözlerinin içine baktığında, ondaki umutsuzluğu, kafa karışıklığını ve burada bulunmalarının anlamını sorguladığını görmüştür. "Önce Anzak subayının gözlerinin içine baktım. Derinlere kadar işleyen bir korku ve çekingenlik gözlemledim. Sarışın, kıvıla yakın saçları vardı; teni güneşten yanmıştı. Mavi gözleri ile medet umar gibi bana bakıyordu..." (KÇ, s. 82).

Tayyar, Anzak subayına burada ne işleri olduğunu, niçin Türklerle savaştıklarını ve amaçlarının ne olduğunu sormuştur. Yanıt çok manidardır. Subay, yaptıklarına anlam

veremediğini ifade etmektedir: “Hiçbir kötülük yapmadı! Sizinle savaşılacak bir nedenimiz bile yok... Bana verilen görevleri yerine getiriyorum!” (KÇ, s. 82).

Çanakkale Muharebelerini konu alan pek çok roman, bilhassa Anzakların Türklere bakışındaki değişime değinmiştir. Bu sayede söz konusu romanlar, yalnızca “bir savaşın romanı olma” özelliğinden başka, o savaşın içerisindeki insanların değişen tavır ve fikirlerini de ortaya koymaktadır. Anzaklar, Türk toplumunun ve romancılarının çok fazla ilgisini çekmiştir. Onların, İngilizler yüzünden Çanakkale’ye gelmesi, Türkler açısından anlaşılmak istenen en önemli noktadır. Doğrudan kendileriyle ilgili olmayan, kendi topraklarından binlerce kilometre uzaklıktaki bir ulusun Anadolu topraklarında bulunması romancılara kaynak olmuştur. Bu romancılardan biri de Serpil Ural’dır. *Şafakta Yanan Mumlar* isimli romanında doğrudan Çanakkale Muharebelerini anlatmayan romancı, eserin ön sözünde amacının iki tarafı da objektif bir biçimde anlamak olduğunu ifade etmiştir. Bu çerçevede romanı Avustralyalı Peggy ile Türk Zeynep’in bu meseleyle alakalı sorgulama süreçlerini anlatarak kurmuştur. “Ben de; ölenin öldürenden farklı olmadığını vurgulamak, ölenin de öldürenin de insan olduğunu göstermek, savaşların sonunda kazanan tarafın bile çok şey kaybettiğini ve her zaferin perde arkasında yoğun acıların yaşandığını anlatmak istiyordum.” (ŞYM, s. 5-6).

İnsani bir bakış açısının benimsendiği romanda, Anzak tarafındaki iki ayrı anlayış, nesil farkıyla açıklanmıştır. Bunlardan biri eşini Çanakkale’de kaybetmiş olan büyükanne Tilly ile savaşın nedenlerini sorgulayan, atalarının binlerce kilometre uzakta ne işi olduğunu anlamaya çalışan Peggy’dır. Roman, bir ölçüde bu iki anlayışın büyükanne-torun merkezindeki çatışmasını ele almaktadır.

Peggy’nin, savaşla ilgili olarak aklının almadığı bazı taraflar vardır. Bu konuyu, sadece Avustralya’da geleneksel olarak, her senenin nisan ayında düzenlenen “Anzak Günü” konulu kompozisyon yarışmasına katılmak üzere araştırma yaptığında değil, dedesinden dinlediği savaş anıları çerçevesinde de sorgulamaya başlamıştır: “Peggy’nin bu savaşı sorgulaması, geçen yıl o yazıyı yazmaya çalışırken mi başlamıştı, yoksa büyükdedesinin anılarını dinlerken mi?” (ŞYM, s. 12). Ona göre ölmeyi ve öldürmeyi geçerli kılacak temel nedenlerin bulunması lazımdır: “Ölmeyi de, öldürmeyi de geçerli kılacak kadar önemli bir amaç.” (ŞYM, s. 12). Buna mukabil, Peggy’nin büyükannesi, dayısı ve annesi; bu tip bir sorgulama yapmamaktadır. Kendilerine savaşla ilgili olarak kabul ettirilen düşünceleri benimsemişlerdir. Bunlar, İngilizlerin savaşını Anzaklar açısından geçerli kılacak sebeplerdir. 1901 yılında, İngiltere’nin sömürgesi olmaktan çıkan Avustralya, İngiltere Devletler Topluluğunun bir üyesi olarak kendisini ispatlama

amacındadır. Bu çerçevede gençler de orduya yazılıp İngiltere'nin idealleri için savaşmayı onur meselesi olarak görmektedir. Peggy'nin sorguladığı düşüncelerden biri de büyükannesinin İngilizlere kayıtsız şartsız bağlılık gösteren şu cümleleridir: “Yapmamız gereken buydu. İngiltere'ye destek olmamız gerekiyordu. Bizden bekleneni yaptık.” (ŞYM, s. 15).

Peggy'nin zihnindeki sorular, annesi Norma'nın da bazı hususları sorgulamasına vesile olmuştur. Norma, hem kızının zihnindeki soruların yanıtını bulmak hem de gerçekleri bugünden görmek için Gelibolu'ya gitme kararı almıştır. Bu kararı kızına, eşine ve annesi Tilly'ye duyurduğunda onlar da destek vermiştir.

Romanın diğer önemli kahramanı Zeynep de memleketi Gelibolu'ya gelen Anzakların savaşa girme nedenlerini merak etmektedir. Zeynep de Peggy gibi büyüklerinden, konuyla ilgili hikâyeler dinlemiştir. Özellikle dedesinin annesine ve anneannesine anlattıkları, onu çok etkilemiştir. Hasan Dede, Anzakların değil İngilizlerin suçlu olduğunu düşünmektedir: “İngilizler derdi hep Hasan Dedem. Öyle Anzak manzak sonradan çıktı. Bu törenler başlayınca. Ben İngiliz bilirim Çanakkale'yi geçmek isteyenleri.” (ŞYM, s. 29). Zaten Anzaklar da Almanlara karşı savaşacaklarını zannetmektedir, oysa İngilizler onları Çanakkale cephesine götürmüş, daha önce adını hiç duymadıkları, herhangi bir husumet yaşamadıkları Türklere karşı savaştırmıştı. Hasan Dede'nin Anzakları suçlamaması da onların aldatılmış olmasından kaynaklanmaktaydı: “Almanlara karşı savaşmaya gittiklerini sanan gençler, Çanakkale'de Türklere karşı savaşacaklarını duydukları zaman, birçoğu ne Çanakkale'yi ne de Türkleri biliyordu. Üstelik kendileri için belirlenen hedefe varmalarına daha dört buçuk ay vardı.” (ŞYM, s. 38).

Hasan Dede'nin Anzaklar hakkında olumlu görüşlere sahip olmasında, savaş esnasında kurulan yakınlıkların da etkisi bulunmaktadır. Bu ilginç yakınlık, savaşın oluşturduğu duygusal etkiden ve düşman gibi görünseler de birbirlerini anlayabilmelerinden kaynaklanmaktadır.

(...) Zaman zaman bizim askerlerle onlar arasında arkadaşlık doğar, birbirlerinden yiyecek bile alıp verirlermiş. Bizimkiler çekirdeksiz üzüm, fındık, badem içi çıkınılayıp düşman siperlerine atar, onlar da konserve, reçel gibi yiyecek atarlarmış. Bunları atarken ya da hemen ardından ateş etmezlermiş. (ŞYM, s. 57).

Aslen İngiliz kökenli olan Avustralyalı ve Yeni Zelandalıların Gelibolu'ya tören yapmak üzere gelmesinin nedeni, kimlik arayışlarıdır. Anzaklar, Gelibolu'ya gelerek hem

atalarını tanıma fırsatı bulmakta hem de şu anki düşüncelerini o dönemle karşılaştırma imkân ına sahip olmaktadır. Zeynep'in öğretmeni, Anzakların, atalarının öldüğü topraklara gelmesinin Millî bir bilince dayandığını ifade etmiştir:

Pınar Öğretmen, "Burayı, kendilerini tanımalarına yol açan, kimliklerini buldukları yer olarak da önemsiyorlar" diye açıkladı. "Yalnız burada savaşırken ölen yakınlarını anmak için değil, biraz da bunun için geliyorlar Gelibolu'ya. Buna bir tür ulusal hacca gitmek de denebilir. (ŞYM, s. 66).

Peggy ve annesinin kaldığı Konak Pansiyon'u Zeynep'in ailesi işletmektedir. Romanın iki önemli kahraman Peggy ve Zeynep, çok güzel bir arkadaşlık ilişkisi kurmuştur. Okulda öğrendiği yarım yamalak İngilizceyle yeni tanıştığı arkadaşı Peggy'yle konuşan Zeynep de çok mutludur. Dedeleri birbiriyle savaşan bu iki çocuğun kurduğu birliktelik, romanın asıl vermek istediği mesajla örtüşmektedir. Dedeleri savaşsa da bu iki çocuk, birlikteliklerini düşmanlık ilişkisi kurmadan sürdürebilmektedir. İkisinin de Anzakların Gelibolu'ya gelme ve Türklerle savaşma konusunda benzer düşüncelere sahip olması, bu yakınlığın kurulmasını sağlamıştır. Arkadaşlık ilişkisi o kadar ileri gitmiştir ki Zeynep, Peggy ve annesiyle birlikte Çanakkale'de ölen Anzaklar için yapılan Şafak Töreni'ne gitmiştir.

Şafak Töreni'nden sonra annesiyle gezintiye çıkan Peggy, çok şaşıracakları şeylerle karşılaşmıştır. Savaşın anlamsızlığı üzerine yaptığı sorgulamanın olumlu bir şekilde sonuçlanması anlamına gelen bir söz onun çok dikkatini çekmiştir. Bu söz Atatürk'e aittir:

Bu memleketin toprakları üzerinde kanlarını döken kahramanlar! Burada bir dost vatanın toprağındasınız. Huzur ve sükûn içinde uyuyunuz. Sizler Mehmetçiklerle yan yana, koyun koyunasınız.

Uzak diyarlardan evlatlarını harbe gönderen analar! Gözyaşlarınızı dindiriniz. Evlatlarınız bizim bağrımızdadır. Huzur içindedirler ve huzur içinde, rahat uyuyacaklardır. Onlar, bu toprakta canlarını verdikten sonra, artık bizim evlatlarımız olmuşlardır. (ŞYM, s. 113).

Ölen bir askere bu kadar saygı duyan bir liderin kin ve düşmanlık beslemediğini anlayan Peggy, "Elinden vatanını almaya geldiğimiz insanların ölülerimize böylesine kucak açması, inanılmaz bir şey." (ŞYM, s. 115) diye hayretini dile getirmiştir. Savaşın, savaş meydanında kaldığı, sonrasında, özellikle Anzakların düşman olarak

görülmeyi, onların kendi iradeleriyle değil de kendilerini sömüren İngiltere'nin zorlamasıyla Gelibolu'ya geldiğini anlayan Peggy, Atatürk'e hayranlık duymuştur. Büyükannesinin amcası Moris'in öldürülmesine neden olan bir Türk askerinin, bunu vatan savunması için yaptığını anlayan Peggy, Türklerin Anzaklarla kendileri yüzünden savaştığının ayırdındadır.

Ayrılık vakti geldiğinde Peggy ile Zeynep, çok üzülmüştür. Birbirlerine hediyeler vermiş, en önemlisi de Türklerle Avustralyalıların dost olabileceklerini göstermişlerdir.

Çanakkale Yanarken isimli romanda, Mustafa Kemal'in komutasındaki birlik Anzak askerlerini bozguna uğrattığında bir Anzak subayı esir edilmiştir. Asteğmen Semih, subayı yakalamıştır. Ne yaptığını bilemeyen ve ölüm korkusundan dolayı bütün bildiklerini anlatacağını söyleyen Anzak subayından başka iki asker de esir alınmıştır. Mustafa Kemal'in yanına götürülen askerler bütün bildiklerini anlatmıştır: "Anzakların üç tümenle çıkarma yaptığını, iki tümenin de yapacağını dinleyip esirlerin adı ve künyeleri ile ilgilenmeden onları Esat Paşa'ya gönderdi." (ÇY, s. 296).

Fındık da Tatlı Çıktı isimli romanda, gemisi bombalanıp da karaya çıkan Jack, Türk askerleri tarafından kurtarılmıştır. Jack, Yeni Zelandalıdır; karaya çıktığında Ayşe'yi denizden kurtarmıştır. Ayşe ile yanındaki Hasan ve Ali, Jack'i ne yapacaklarını düşünmüş, sonra da esir olarak alıp komutana teslim etmenin en mantıklı iş olacağına karar vermişlerdir. Askerlerin aralarında neler konuştuğunu anlayamayan Jack, öleceğini düşünmeye başlamıştır. Türkleri tanımayan bu asker, İngilizlerin esirlere yaptıklarının kendisine yapılacağından korkması normaldir. Jack'a, Türklerin sivri dişli olduğu anlatılmıştır, ama o gördüğü insanların yamyam olmadığını anlayınca çok şaşırmıştır. Ayşe'nin hayatını kurtaran asker, yine Ayşe'nin ısrarıyla serbest bırakılmıştır. Bunun üzerine Jack şunları düşünmüştür:

Yamyamlar nerede? Hristiyan ve düşman olduğumu bile bile neden salıyorlar beni? Vahşi Türkler yabancı bir insanın hayatı için oturup bu kadar konuşur mu? Vakit harcar mı? Onlar kıymet, iyilik bilir mi? Karnımın açlığını bile düşünüyorlar, verdikleri şu peksimete bakın hele. (FTÇ, s. 111).

Anzaklar, yalnızca Türklerle münasebetleri bakımından değil; İngiliz ordusundaki konumlarıyla da ilginç bir millet olarak öne çıkmaktadır. *Orada Herkes Ölüyor* isimli romanda anlatıldığı kadarıyla bu savaşa değin, Anzak askerlerinin herhangi bir savaş tecrübesi yoktur. Bu yüzden serbest davranmaktadırlar. Güçlü ve atletik vücut yapıları ile dikkati çeken bu askerler, kimi zaman komutanlarını da dinlememektedirler.

Anzak askerleri, İngiliz Subayların emirlerine kulak asmiyor, fazla kadınsı buldukları için onlarla sürekli eğleniyordu. Aynı atalardan gelmelerine karşın yaşadıkları toprağa gitgide benzeyerek değişimleri dillerinden, görünümlerine, her ayrıntıda rahatlıkla görülüyordu. Hepsi iri yarı, uzun boylu, yanık tenliydi. Dilleri İngilizceyi çok kaba konuşuyor, aldırılmaz ve kural tanımaz tavırlarıyla İngiliz asaletini zerre kadar taşıyorlardı. (OHÖ, s. 264).

Türkler, düşmanlarına karşı merhametli davranmayı bir savaş ahlakı olarak benimsemiştir. Bu çerçevede, düşman askerlerine yardım etmeye çalışmışlardır. *Direnış-Çanakkale 1915* isimli romanda bunun somut bir örneğini görmek mümkündür. Arıburnu'na Anzakların yaptığı süngü saldırısı, Türk askerleri tarafından bastırılmıştır. “İş süngüye dayanınca, donanma toplarının, bol paranın, çok askerin hükmü kalmıyor, kanlı oyun eşit şartlar içinde oynanıyordu.” (D-Ç1915, s. 301). Bu çarpışmalar esnasında ilginç bir durum gerçekleşmiştir, buna asıl itibarıyla Anzaklar çok şaşırmıştır. Bir Türk askeri, silahsız bir şekilde kendi siperinden çıkarak bir Anzak subayını almış ve Anzakların siperlerine atmıştır. Türkler aleyhine yapılan propagandanın yersiz olduğunu gören Anzakların Türklere bakışı değişmiştir.

Türk askeri, savaş meydanında Anzak askerleri ile özel bir iletişim kurabilmiştir. Şehitlerin ve sömürgeci güçlerin askerlerinden ölenlerin cenazelerinin toplanması esnasında, Türk askeri ile Anzak askerleri işaret yoluyla birbirleriyle anlaşmış, birbirlerine çeşitli ikramlarda bulunmuştur. “Görevli Anzak askerleri ile Türk askerlerinin işaret diliyle sohbet ettikleri, düğme, çikolata, sigara, kuru üzüm gibi küçük armağanları, anmalıkları değiş tokuş ettikleri, gurbette karşılaşmış iki arkadaş gibi güлüştükleri görüldü.” (D-Ç1915, s. 397).

Anzak askerleri ile Türk askerleri, birbirlerine küçük hediyeler vererek insani bir duruş sergilemiştir. *Bir Çanakkale Destanı-Şehadetname* isimli romanda yapılan ateşkes gereği yaşamını yitiren askerler toplanmaktadır, bu esnada Anzak askerleriyle Türk askerleri yakınlaşmıştır. “Siperlerden çıkan Anzaklar, Mehmetçiklere hatıra eşyaları veriyor, karşılığında onlardan küçük hediyeler alıyorlardı.” (BÇD-Ş, s. 481).

Uzun Beyaz Bulut Gelibolu isimli romanda, Gelibolu'yu ziyaret eden Victoria isimli bir kadının sanki “planlanmış bir tören” parçasıymış gibi bir hafta boyunca her gün Arıburnu Koyu'na gelerek ağlamasıyla başlamıştır. Bu koy, diğer adıyla “Anzak Koyu”dur ve burada her sene, Çanakkale'de ölen Anzak askerleri için “Şafak Ayini” yapılmaktadır. Kadın, her gün “Arıburnu Yarı'ndan Conkbayırı'na dek uzanan” yükseltiyi seyrederek kaybettiği geçmişini aramaktadır. Bu kadın, gruptaki diğer

insanlara uymamakta, onların yaptıklarını yapmamakta, kendine has ritüellerle o anki zamanını değerlendirmektedir. Yeni Zelandalı bu kadın, Eceyaylası köyünün muhtarına haber yollayarak açıklaması gereken bir şeyler olduğunu söylemiş; köylü köy kahvesinde toplandığında genç kadın, Atatürk portresinin altındaki kişinin dedesi olduğunu belirtmiştir: “Ben bu El-yi JohnTaylor oz torun oluyorum!”(UBBG, s. 24). Gazi Alican Çavuş, bir Çanakkale kahramanıdır ve Victoria’nın bu sözleri oradaki herkesi şok etmiştir.

Gazi Alican Çavuş, Atatürk’ün “Vatan, uğrunda savaşmak ve üzerinde yaşamak isteyeceğimiz topraktır.” (UBBG, s. 26) sözlerine mazhar olmuş bir yigittir. İngilizlere esir düşen, türlü işkenceler gören, seyis olarak çalıştırılan ve seyislikten anladığı için soyadı kanunu çıktığında “Taylar” soyadını alan Alican Çavuş, iyi bir vatanseverdir. Ailesindeki herkesin savaşta şehit olması yalnız kendisinin hayatta kalması, Alican Çavuş için suçluluk duygusu haline gelmiştir. Bundan dolayı sara nöbetleri geçiren Alican Çavuş, köye geldiğinde zamanını mezar başlarında geçirmiş, onu mezar başından köye getiren kişi de Meryem olmuştur. Sonrasında pek çok talibi olan Alican Çavuş’a sevdalanan Meryem, onunla evlenmiş, ilk iki çocukları ölmüş, sonradan üç çocukları daha olmuştur. Mustafa Kemal’in Meryem’in rüyasına girerek yeni doğacak çocuklarına Uzun, Beyaz ve Bulut adlarını koymasını istemesi karşısında son üç çocuk bu adları almıştır. Alican Çavuş Beyaz ile çok fazla ilgilenmiş, ona İngilizce öğretmiş, öğretmeninin tavsiyesiyle Edirne Öğretmen Okulu’na yazdırmayı düşünmüştür ama Meryem, bir kıskançlık eseri olarak buna karşı çıkmış ve kızların okumayacağını, evlenebileceğini söylemiştir. “Bu kız bu evden ancak gelin olarak çıkacaktır. Yoksa kendimi öldürürüm!” (UBBG, s. 34). Bu karşı çıkış, Çanakkale gazisi Alican Çavuş’un kızı Beyaz’ı okula göndermemesine neden olmuştur.

O günden sonra Gazi Alican Çavuş’un Meryem’in yüzüne hiç bakmadığı söylenir. O günden sonra Gazi Alican Çavuş’un, Meryem’le kızı Beyaz vasıtasıyla iletişim kurduğu, asla onunla direkt konuşmadığı söylenir. O günden sonra Gazi Alican Çavuş’un daha sık içtiği ve Conkbayırı’nda sık sık ağladığı söylenir. (UBBG, s. 35).

Bunun üzerine Beyaz evlenmemiş, ölene kadar babasının yanı başında kalmıştır. Genç kadın, Alican Çavuş’un kızlarına verdiği Uzun, Beyaz ve Bulut isimlerinin kendi dillerindeki “Aotearoa” kelimesinden türediğini belirttiğinde köylüler buna çok şaşırmıştır. Anzak kökenli genç kadın, Alican Çavuş’un dedesi olduğunu kanıtlama

gayreti içinde, tüm argümanları öne sürmektedir. “Çünkü Yeni Zelanda Adaları uzun beyaz bir buluta benzer ve oranın ilk sahibi olan yerli Maoriler, Yeni Zelanda’ya bu adı vermişlerdir. Maoriler hâlâ Yeni Zelanda’yı ‘Uzun Beyaz Bulut’ diye adlandırırlar!” (UBBG, s. 38). Viki, yani Victoria’nın muhtardan tek isteği, Alican Çavuş’un yakınlarından biriyle görüşmektir. Beyaz Hala hayattadır ama köydeki yangından bu yana kimseyle görüşmemiştir. Beyaz Hala’nın evine gitseler de yaşlı kadın Viki’yi kabul etmemiş, daha sonra ısrarlara dayanamayarak Yeni Zelandalı misafirini eve almış ve “Bir gün birinin Zelanda’dan felan kalkıp geleceğini ve onu soracağını bekliyordum.” (UBBG, s. 50) diyerek içini çekmiştir. Yani Beyaz Hala, Alican Çavuş’un geçmişiyile ilgili herkesin bilmediği bir şeyler bilmektedir fakat bunu kimseye açıklamamıştır. Uzun uzun konuştuktan sonra Viki, evden hasta bir şekilde ayrılmış, onun hastaneye gitmesi olay gazete ve televizyonlar tarafından duyulmuş ve gazeteciler, Alican Çavuş’un Yeni Zelandalı torunuyla söyleşiler yapmak istemiştir. İki gün boyunca Beyaz Hala’yı sayıklayan Viki, Dost Anzak pansiyonuna gitmiştir. Durumu öğrenen Beyaz Hala, uzun ısrarlardan sonra söz konusu pansiyona Viki’yi ziyaret için götürülmüştür. Viki, Beyaz Hala’ya Alican Çavuş’un Yeni Zelanda’ya gönderilmek üzere yazdığı mektupları okumuştur.

Mısır’dan yazdığı ilk mektuba göre Alican Çavuş’un asıl amacı bir macera yaşamaktır. Aslında, Çanakkale’deki savaşa, pek çok Anzak askeri bir macera yaşamak için katılmıştır; Alican Çavuş da kendi seyahatini Avrupa’ya gitmek olarak özetlemiştir. “(...) Asıl amaç: Avrupa! Bunu ne çok düşlediğimi biliyorsunuz. Şimdi burada Mısır’da Avrupa’ya biraz daha yakın sayılırız. Ah Avrupa! Bu seyahate (pardon sefere) çıkmamın asıl sebebi Avrupa’yı görmektir. (...)” (UBBG, s. 64). Görüşmeler devam ettikçe sır perdeleri bir bir aralanmaya başlamıştır; Alican Çavuş, Fransa ya da İngiltere’ye gönderileceğini zannederken Gelibolu’ya gönderilmiştir. Bu, onda derin bir hayal kırıklığı oluşturmuştur. “Bizi Fransa yerine Gelibolu’ya yollamaları anlaşılır gibi değil, ama gerçek şu ki, biz Gelibolu’dayız!” (UBBG, s. 92).

Mektuplara göre Alistair John Taylor, Yeni Zelanda’da, Keri adındaki bir Maori ile sevgilidir ve kendisi bilmese de ondan John Jr. Adında bir çocuk sahibi olacaktır. Beyaz Hala da kendisinde bulunan mektupları okumaya başlamıştır. Onun okuduğu mektuplar Ali Osman’a aittir. Ali Osman, bir ihtiyat zabiti, yani yedek subaydır ve Alican Çavuş’un en sevdiği arkadaşlarından biridir. Alistair John Taylor, tam ölecekken Ali Osman’la hayata tutunmuş ve kendini Eceyaylası köyünde bularak bir Türk gibi yaşamaya başlamıştır. Ali Osman’ın mektupları bu sayede Beyaz Hala’nın eline

geçmiştir. John Taylor, Ali Osman'ın ailesine mektuplar yazmış ve onların, evlatlarının sağ olduğunu bilmesini sağlamıştır. “(...) Beyaz Hala'nın Ali Osman adıyla mektuplar yazan babasının İstanbullu aristokrat bir aileden gelip de yaşamını bu köyde başka bir adla ve bir köylü gibi sürdürerek sonlandırması, hâlâ bir soru işaretiydi, (...)” (UBBG, s. 139).

Viki, elindeki diğer mektubu da okumaya başlamıştır; Anzak askeri Alistair John Taylor, bu mektupta Türklerle ilgili önemli tespitlerde bulunmuştur. “(...) Burası Türklerin vatanı ve bu savaş bizim savaşımız değil. (...)”(UBBG, s. 146). Türklere saldırmanın haksız olduğunu ve savaşın istilaya dayanan bir anlayışla yürütüldüğünü ortaya koyan bu cümlelerin sahibi, buraya gelmenin ne kadar doğru olup olmadığını da sorgulamaktadır aslında. Anzak askerleri, sürekli olarak ölmekte İngilizler ise kendi memleketlerinde huzur içinde yaşamaktadır. Buna rağmen şükran içinde bulunmaları gerekirken İngilizler, Anzakları “hevesli çocuklar” olarak adlandırmakta ve onlara serüven için gelen fakat savaşmak durumunda kalan gençler olarak bakmaktadır. Bu da Alistair Taylor'un içinde bulunduğu durumu sorgulamasına neden olmaktadır. Anzakların ölmesi, hatta Anzakların başka bir milletin kölesi olarak yabancı, kendilerine ait olmayan topraklarda ölmesi, John Taylor'u yaptıklarının doğru olup olmadığı hakkında düşünmesini sağlamıştır. Anzak askerleri sadece bir sayıdan ibarettir, kaç kişinin öldüğü, kaç kişinin hâlâ İngilizler için savaşabileceği daha önemlidir. İşte Alistair John Taylor, bunun insani ve doğru bir tutum olmadığının farkına varmıştır. Anzak annelerinin, çocuklarının teker teker öldüğünü görmesi halinde bu savaşın biteceğinin de farkındadır. “(...) Yemin ederim, eğer siperde ölen Yeni Zelandalı evlatlarını anneleri görebilseydi, bu savaş o anda biterdi. O anda! (...)” (UBBG, s. 148).

Asıl trajik olan, Anzak askerlerinin savaştan sonra yaşayacaklarını düşünmeleridir. Acaba psikolojileri, eskisi gibi olacak mıdır, hayatlarını eskisi kadar sağlıklı bir şekilde sürdürebilecekler midir? John Taylor, hiçbir şeyin eskisi kadar iyi ve görkemli olmayacağını farkındadır. Ölüm, yaralanma, öldürme, esaret görmüş askerler; ailelerinin yanlarına döndüklerinde travma yaşayacaklardır. Savaşı daha fazla sorgulayacaklar, sürekli olarak savaştan önceki ve sonraki durumlarını karşılaştırarak beden ve ruhen ne kadar sağlıklı olduklarını düşüneceklerdir.

Tek parça olarak Yeni Zelanda'ya dönsem bile artık asla uyumlu, mutlu ve huzurlu bir insan olamayacağımın farkındayım ben. Ruhumun kan ve şiddetle katılan yeni haliyle artık bir insan sayılır mıyım, bundan da emin değilim... Eski

saflığım, neşeli ve umutlu ruhumla yaşadığım muhitte, çiftlikte ve memlekette artık nasıl yaşarım ben? (UBBG, s. 149).

Bu mektubu okuduktan sonra Viki, dedesi Alistair John Taylor'dan bir daha haber alınamadığını bildirmiştir. Ali Osman'ın mektuplarıyla mektup okuma seansları devam etmiştir. Ali Osman, yaptığı işten Alistair John Taylor gibi nefret etmemekte çünkü bilmektedir ki vatanına saldıran düşmana karşı savaşmakta ve doğduğu toprakları korumaktadır. “(...) Ve sizi temin ederim ki Valideciğim, burada ürkütücü olan ölmek değildir. Kaderde varsa ölür, vatan uğruna şehit oluruz. Bu konuda komutanından neferine kadar hiçbir Türk evlâdının tereddütü yoktur. Neticede bu harbi biz başlatmadık ve burada vatanımızı müdafaa ediyoruz. (...)” (UBBG, s. 154-155). Yukarıda da görüldüğü gibi Alistair John Taylor, Ali Osman gibi düşünmemektedir; bunun nedeni yaptığı işin kendi varlığı, milletin yaşamı ve devletin bekası ile ilgili bir savaş olmamasıdır. Yani yaptığı bir anlam içermemektedir, oysa Ali Osman gerçekleştirdiği mücadeleyi var olma savaşı şeklinde algılamaktadır. Bu da bir Anzak askeriyle Türk askerinin Çanakkale Muharebeleri konusundaki algısının neden farklı olduğunu ortaya koymaktadır.

Elindeki mektuplar bittikten sonra tekrar hastalanan Victoria, üç gün pansiyonda yatmış, üçüncü günün sonunda Beyaz Hala'nın ısrarıyla onun evine gitmiş ve oradayken Alistair John Taylor'un nasıl Alican Çavuş'a dönüştüğünü öğrenmiştir. 12 Ağustos 1915 sabahı, Suvla Koyu'nda yedi-sekiz tane bulut vardır. Uzun, beyaz bulut bir İngiliz birliği olan Kraliyet Norfolk Taburu'nu içine almış ve o günden sonra bu askerlerden hiç haber alınamamıştır. Alistair John Taylor da o gün orada bulunan askerler arasındadır. “Senin büyük deden Anzaklı er Alistair John Taylor da 12 Ağustos günü Suvla Koyu'ndaydı Viki Hanım.”(UBBG, s. 177). Alistair John Taylor; uzun, beyaz bulutun yaşattığı sersemletici ruh halinden sonra çok hızlı bir şekilde koşmuş ve Türk cephelerine kadar ulaşmıştır. Ayağı takılıp da düştüğünde yaralanan Ali Osman'ın ayağına takılmıştır, böylece hayatı kurtulmuştur.

Senin şu büyük deden var ya, haa o işte... O sis bulutunun içinden koşarak geçti, koştu koştu, koştu... Bu sırada Türk cephesine geçmişti, ama dedim ya, akli başından uçmuştu çoktan. Bir kurşun tam beynine girmek üzere kanatlanmış ona doğru uçarken, hem de tam kafasına girecekken yüce Allah'ın bir işi işte... büyük dedenin ayağı bir şeye takıldı ve yere düştü. O yere düşünce ona nişan alan asker onu öldürdüğünü sandı ve ikinci defa ateş etmekten caydı. Büyük dedenin ayağına

takılan o şey, yaralı Türk Zâbiti Ali Osman Bey'di ve büyük dedenin hayatını kurtarmıştı. (UBBG, s. 182).

Ali Osman Bey ile Alistair John Taylor arasındaki ilişki o gün başlamış ve yaralı durumda bulunan Ali Osman'ın iki gün sonra şehit oluşuna dek devam etmiştir. Babası Sünnetçi Muhammet, iki oğluyla birlikte Filistin-Kanal cephesine gittiğinde Meryem, kardeşi İsa ile babasız kalmıştır. Bir gün kaybolan kardeşini ararken Alistair John Taylor'a, Ali Osman'ın mezarının başında rastlamış ve onu evine getirmiştir. Daha sonra evlenmişler ve üç çocuk sahibi olmuşlar ve Alistair John Taylor, Alican Çavuş olarak köylünün gönlünde yer edinmiştir.

Alican Çavuş olan Alistair John Taylor, Ali Osman'ın ailesini ziyaret etmeye başlamıştır. Artık kendisini Türk gibi hisseden Alican Çavuş, İstanbul'un işgali sırasında bir işgalci subayın kendinden daha üst rütbedeki bir Türk subayını kırbaçlaması karşısında müteessir olmuş ve kendini daha fazla Türk hissetmeye başlamıştır: "Hayatımda en fazla utandığım gün o gündür. Ama hayatımda kendimi en fazla Türk hissettiğim gün de o gün olmuştur." (UBBG, s. 231). Alistair John Taylor'daki değişim, yukarıda da anlatıldığı gibi İngiliz saflarında savaşmaya başladığında gerçekleşmiştir. Onların hırslı bir şekilde Türk topraklarını almak ve sömürgeleştirmek istemesi, John Taylor'un değişmesini sağlamıştır.

Alican Çavuş'un tanımadığı torunu Victoria Taylor, Beyaz Hala ile uzun süre onun evinde konuşmuştur. Beyaz Hala'nın yeğeni, aslında bir avukat olan Ali Osman da onların yanına gelmiştir. Dışarıda bekleyen medya mensuplarına durumun bütün açıklığıyla anlatılması gerektiğini söyleyen Victoria'ya Ali Osman, bunun imkânsız olduğunu söylemiştir. Nedenini de Beyaz Hala açıklamıştır. Alican Çavuş, ölüm döşeğindeyken dünyanın buna henüz hazır olmadığını, siyasetçilere ve zenginlere konu hakkında konuşmaları için fırsat vermediğini söyleyerek kendi durumunun kimseye açıklanmamasını istemiştir. Zaten dünya üzerinde onun durumunu bilen eşi Meryem ve kızı Beyaz'dan başka kimse de yoktur. "Sana vasiyetimdir güzel kızım Beyaz, koruyamayacak kimselere vermeyeceksin sırrımı. Dünya buna hazır değilse bırak seninle sonsuzluğa kadar saklansın bu sır da... Bırak bilmesin heç kimse..." (UBBG, s. 276).

Gazeteci ve televizyoncuların Beyaz Hala'nın evinden ayrılmaya niyeti yoktur. Bundan dolayı, Gelibolu'nun Eceyaylası köyünün kahvesinde, 2000 senesinin 24 Nisan sabahında saat 11:00'de bir basın toplantısı yapılarak gerçekler kamuoyuyla paylaşılmıştır.

Herkes, sırrı ifşa etmeden bir şeyler söylemiştir ama Beyaz Hala'nın söyledikleri büyük bir ders niteliğindedir:

Bak, burada oturan bu Viki Hanım, bu Zelandalı kız, benim misafirimdir. Sade benim mi? Bu memlekete gelmiş, artık bizim misafirimizdir marı\ Şimcik neyi paylaşamazsınız siz hele? Onun burda ölen büyük dedesi- neydi adı? Hah, Alistair Can Tay-LOR'ın toprağı bol olsun. Babam ve onun silah arkadaşı şehit mülazım Ali Osman Bey'e Allah gani gani rahmet eylesin. Rahat bırakın ölmüşleri. Haydin, yeter artık bu kaddar şarlatanlık! Bi deli kuyuya bi taş atmış, bin akıllı çıkartmak için uğraşırsınız.. Akıllı mısınız? Heeç sanmam ya, haydi neyse... Yok mu Allaşkına sizin işiniz, gücünüz be? Siz bööle aylaklık edin diye mii babamgiller kurtardı bu memleketi işgalden ha? Siz dedikodu tüccarlığıyla para kazanın diye mi şehit düştü aslan gibi evlatcıklarımız be? Her şeycikle alay edin, her şeyciğı küçümseyin diye mi teslim ettiler bu memleketi size sanki? Ha? Dünya kadar iş var yapcek! Siz geçmişİ bırakın man, siz bugüne bakın, geleceğe bakın! Bırakın ölüleri rahat da siz ne yapıyorsunuz ona bakın. Haydee... evli evine köylü köyüne, haydi yallah! (UBBG, s. 287).

Bu konuşmadan sonra, basın toplantısında hazır bulunan kişilerin hepsi de dağılmıştır. Ali Osman ile Viki, Anzak Koyu'na, törenlerden bir gün önce gitmiş, uzun uzun konuşmuş, sonra da el ele tutuşarak sahilde yürümüşlerdir.

6.18. Hatıralar

Vardar Rüzgârı isimli romanda Cenap Bey'in hatıralarıyla karşılaşmaktayız. Bu hatıralar, Cenap Bey'in zihninden geçmesini istemediği türden hatıralardır. Ona acı vermektedir. Bunun nedeni umutlarını ona bağlayan çocuk sahibi bir kadının arkada kalmasıdır. Onları Çanakkale Cephesi'ne gideceği için arkasında bırakmıştır. Mustafa Kemal'le aynı birlikte görev yapan bu komutan, nikâhsız yaşadığı, dinleri ayrı olduğu için evlenemediği ama çocuk yaptığı Dimitra, geçmişten beri terk edilme korkusu yaşayan bir kadındır. Bir gün sevdiği adamın kendisini terk edip de bir Türk'le evleneceğinden korkmaktadır: “Bir gün beni terk edersen, bu evde canından bir parça bırakmaktan hoşlanır mısın?” (VR, s. 59). Geçmişte acı tecrübeler yaşayan Dimitra'nın bu korkusuna karşı Cenap Bey, kesin ve ikna edici bir dille ona, kendisini terk etmeyeceğini belirtmiştir: “Deli... Ölmedikçe terk etmem ben seni. (...) Sevdiğim kadınsın... Ölünceye kadar da tek seveceğim...” (VR, s. 60).

Dimitra'nın bu korkusunun arkasında, Cenap Bey'in Selanik'te, tam evleneceği sırada Feride Hanım isimli bir kadını terk etmiş olmasıdır. Bunun başka türlü sebepleri

vardır, ancak buna rağmen Dimitra, bir korku yaşamaktadır. Gerçekten de Cenap Bey, dediğini yapmış, Dimitra'yı terk etmemiştir; ondan vatan müdafaası için ayrılmak zorunda kalmış, Jön Türklerle münasebet kurduğu ve düğün gecesi evleneceği kişiyi terk ettiği için kendisine küsen ailesinin yanında olmak durumunda kalmıştır: “(...) on yedi senedir bana küskün ailemle beraberim; bir bakıyordum, kolumun altında musiki muallimi Recep Bey'in hediyesi kemanımla Sirkeci Garı'na inmiş, Dimitra'nın, sarı perçemli oğulcuğum Ferhat'ın yanındayım...” (VR, s. 68).

Cenap Bey, bir yandan da hatıraların, savaş azmini kırdığını, motive olmasını engellediğini ve savaşa yoğunlaşamamasına yol açtığının farkındadır. Aslında, psikolojik bir savaş vermektedir. Bu savaşın bir ucunda hatıraları, diğer ucunda ise savaş gerçeği vardır. Onun için ikisi de önemlidir, yani hem geride bıraktıkları hem savaş. Bunun farkında olduğunu bilen Cenap Bey, duraksamaması gerektiğini düşünmüştür: “Şimdi kimseyi düşünebilecek durumda değilim, eğer duraklarsam gemide olduğu gibi hayaller üstüme üstüme gelecek, boğacaklar beni! Bekleyen, özleyen, ağlayan, suçlayan gözler belirecek karşımda. Onlar kalabalık, ben yalnız. Çaresiz... Yorgun...” (VR, s. 68-69).

Aslında, Cenap Bey'in bu sözleri, ortada insani bir durum olduğunu da göstermektedir. Yapılan sadece devletler arasındaki bir savaş değil; yaşanan, komutanların ve sıradan askerlerin iç dünyalarında verdikleri bir savaştır aynı zamanda. Cenap Bey, bir yandan da kendisinden umut kesilmesini istemektedir. Ancak o zaman geride kalanların daha rahat olacağına inanmaktadır. Çünkü cepheye giden diğer arkadaşlarından, eşleri umudu kesmiş, kendi hayatlarını yaşamaya başlamıştır. Savaşın doğal bir sonucu da cephede yaşananlarla geride kalanların hayatlarının birbirinden farklı şekillerde akıp gitmesidir. Cenap Bey, bunun farkında olacak ki Dimitra'nın, fazla dindar olmasa da kendisinden umut kestiğinde Tanrı'ya daha da yaklaşarak teselliye inançta ve dinde bulacağını düşünmektedir. Fakat bunları düşünürken bir taraftan da içi acımaktadır. Hayatını, kaldığı yerden devam ettirecek olan bu kadın; acaba beş buçuk yaşındaki çocuğuna, babasının durumuyla ilgili ne tür “yalanlar” söylemek zorunda kalacaktır? Bu, her ne kadar unutmak istese de Cenap Bey'in zihnini kurcalamaktadır. Bundan dolayı, Cenap Bey'in tam olarak unutulmak istemediğini göstermektedir.

Simone umut kesmiştir belki döneceğinden, Dimitra da kesecek yavaş yavaş... Fazla dindar olmadığı halde sık sık Tanrı'ya yakarmaya başla-yacak; ancak öyle dindirebilecek yüreğindeki sızıyı... Annesi Madam Frangopulo'dan hatıra kalan, ucunda altın haç asılı inci tespihi çıkaracak yatak odamızdaki konsolun çekmecesinden... Göklerdeki Babamız duasıyla başlayacak gelenekleri olduğu

üzere. Gözyaşlarının Hatırı için ile Ave Maria'yı okuyup Meryem Ana'ya seslenecek. Bir gün dilinde yarım kalacak, mucizeler yaratan tespih duası... Kapı çalınacak çünkü. Bakışlarını ondan kaçırın zâbite “Daime Hanım” olarak tanıttak kendini... Künyemin bulunduğu mühürlü zarfı görür görmez başıma geleni anlayacak... Dizlerinin bağı çözülecek o anda... Salona döndüğünde Ferhat’a sarılıp uzun uzun ağlayacak... Ama ona anlatmayacak neden gözyaşı döktüğünü... Beş buçuk yaşında bir çocuğun kolayca inanabileceğı yalanlar söyleyecek... Sonra kalkacak ağır ağır yerinden... Kırk gün hiç açmamacasına aynaların üstünü örtecek... Saçını taramayacak o zaman içinde... Kırmızı elbise giymeyecek... Ya bir de hastalanırsa üzüntüsünden, Ferhat hem yetim hem de öksüz kalırsa! (VR, s. 71-72).

Çaresiz kalmamaya çalışan ama bütün bunları düşünüp de endişelenen Cenap Bey, az önce de belirttiğimiz gibi hatıraların yükünden kurtulmak istemektedir. Hatıralar, savaşı düşünmekten onu alıkoymaktadır. Bunun için de derhal zihnindekileri atması lazımdır: “Hayır, düşünmeyeceğim artık onları. (...) Dayanamayacağım yoksa... (...) En iyisi, beynimi buz tutmuş bir göl gibi dondurup bilinçsizce yürümek.” (VR, s. 72). Cenap Bey, sadece eşi Dimitri ile oğlu Ferhat’ı değil, aynı zamanda babasıyla yaşadığı gerilimli ilişkiyi de hatırlamaktadır. Kendisine, “ayırsız” diye hitap ettiğı babasını, bir türlü memnun edemeyen Feyziye Mektebi öğrencisi Cenap, cephede bu günleri, babasından yediğı tokatları, kendisine iyi davranmayışını, sürekli olarak kendisini eleştirmesini hatırlamaktadır.

Beni ziyarete geldiğinde hep buna benzer konuşmalar geçer işte aramızda. Yüzü hiç gülmez. Güzel bir laf etmez. Başımı okşamaz. Ellerini arkasında kavuşturup birkaç adım önden yürümeye başlar. Bense, ona yetişmek değil, yetişmemek için çabalarım. Aramızdaki mesafe kapanırsa saygısızlık olurmuş! (VR, s. 78).

İyi bir baba-oğul ilişkisi yaşayamayan Cenap Bey, babasıyla kuramadığı ilişkiyi kendi oğluyla da kuramamıştır. Çünkü Çanakkale Cephesi’ne gitmek, vatan müdafaasına katılmak durumunda kalmıştır. Ancak vatan savunmasına katılmak, hayattaki tek evladını hatırlamasına, onun neler çektiğini düşünmesine ve geleceğı hakkında kaygılanmasına mani değildir. Türk bir babadan, Rum bir anneden doğan Ferhat, ne Türklere yaranabilecektir ne de Rumlara. Ona ne Hristiyan gibi davranacaklardır ne de Müslüman. İşte bu durum, Cenap Bey’in kaygılanmasına neden olmaktadır.

Sokaklarda herkes, acıyarak avucuna birkaç kuruş bırakacak oğulcuğumun! Satacağı şeylere hiç ihtiyaçları olmasa da merhamet uğruna alacaklar... Yanından uzaklaşırken de, bir Rum yosmanın nikâhsız doğurduğu piç olduğunu söyleyecekler birbirlerine... Ferhat da duyacak bu sözleri... Hem benden nefret edecek hem annesinden... Okuyamayacak... Büyüdükçe tam bir serseri olacak... Kopuklarla arkadaşlık edecek... Meyhanelere düşecek yolu... Serhoşluğu, kumarbazlığı, bıçkınlığı öğrenecek... Adam bıçaklayacak... Ya da bıçaklanacak... Ne Türkler sevecek onu ne de Rumlar... Ne Müslüman sayılacak ne de Hristiyan.. (VR, s. 83).

Bütün bunların yanında Cenap Bey'i rahatsız eden bir başka hatıra daha vardır. O da evleneceği gün terk ettiği Feride'nin hatırasıdır. Feride'yle babasının zoruyla evlenmek durumunda kalmış olan Cenap, çareyi kaçmakta bulmuştur. Ama daha önce değil, Feride telli duvaklı bir gelinken düğün gecesi terk etmiştir onu. Dimitra'ya, her ne kadar Feride'yi düşünmediğini söylese de yaptığıнын bir hata olduğunun farkındadır ve bu hata tam da cephedeyken onun yakasını bırakmamış, peşinden gelmiştir. “Bir de gelin duruyor arkalarında... Al duvağı açılmamış on yedi yıldır... Öylece boynu bükük bekliyor, düğün gecesi yüzünü görmeden onu terk eden kocasını... Derken, hepsinin hayali birbirine karışıyor... Girdaba yakalanmışçasına tortop olup kayboluyorlar.” (VR, s. 87).

Cenap Bey, Maydos'a yapılan saldırıda çok ciddi bir şekilde yaralanmıştır. Bunun üzerine, ameliyat olmuş, ameliyattan sonra vapur hastaneyle İstanbul'a nakledilirken morfinden dolayı tutmayan bacağının ıstırabını yaşamış ve o anda mezun olduğu günlere dönmüştür. Morfinin etkisi düşünme yeteneğinin ve bilincinin işleyişini etkilemektedir. Cenap Bey, içinde bulunduğu sıkıntıyı unutup geçmişteki güzel günlere dönmüştür. Ancak bu esnada geçmişe dönük bir muhasebe de yapmaktadır. Özellikle, Feride'yle kendisine sorulmadan evlendirilecek olması, sonra da onu terk etmesi güzel anıları hatırladığı kadar olumsuz anılarla alakalı olarak de bir değerlendirme yapmasını sağlamıştır: “Dinleyesın beni Cenap, kaymak gibi ekmeğine sürülecek kızı elinin tersiyle itersen, sütümü elâl etmem sana bilesin...” (VR, s. 189). Cenap Bey, kendisini zorla evlendirmek ve eğer kabul etmek istemezse de sütünü helal etmemekle tehdit eden annesiyle hesaplaşmaktadır:

Ne kıymetli sütümüş bu böyle! Helal etmezmiş! (...) Seni hatırlamamaya çalışmıştım anne... Köyden ayrıldığımdan beri... Babamın bağırıp çağırımları o kadar incitmiyordu gönlümü, ama senin suçlayan bakışların öldürüyordu... Hayalimde canlandırmamak için elimden geleni yaptım... (VR, s. 189).

Zor şartlar altındaki kahramanlar, özellikle çarpışmalar esnasında güzel günlerine dönerek içinde bulundukları durumdan sıyrılmaya çalışmıştır. *Kan ve Çiçekler*'in başkahramanı ve anlatıcısı Tayyar, V. Ordu'ya intikal edecekken uğradıkları saldırı esnasında eşi Nesibe'yi hayal etmiş ve bu durumda hayallere dalabildiğine şaşırmıştır. Tayyar'ın belleği, iradesinin dışına çıkarak onu hatıralarla baş başa bırakmıştır. Bu psikolojik hal, bir kaçış davranışdır; böylece birey, içinde bulunduğu zor durum karşısında geçmiş günlerde teselli bulmaktadır: “Bombalar atılırken Nesibe'nin silueti gözümün önüne geldi. Şimdi bir tarladan veya bir bağ bozumundan sonra akşam vakti neşe içinde evimize dönmeyi hayal ederken, vatan savunması için vuruşuyorduk... Savaşın içinde bile hayal kurabiliyordum...” (KÇ, s. 74).

Tayyar, şartlar biraz daha iyileşip de kendini dinlemeye başladığında, iradi olarak hayal kurmaya başlamıştır. Az önce şaşırdığı şeyin, şu anki durumdan daha iyi olduğunun farkındadır ve sevdiği kadınla evlenip yuva kuracağı günlerin özlemini içinde taşımaktadır: “Hayallerimiz vardı. Küçük bir bebek annesinin kucağında kıkır kıkır gülerken... Ben sana bakıyorum tatlı bir başka bebekle; sen yavrunla oyun oynarken” (KÇ, s. 75).

Çanakkale Yanarken isimli romanda Asteğmen Osman, zaman zaman eşi Süheyla'nın kendisine yolladığı mendili koklayarak yaptığı işe motive olmaktadır. Bir nesne de olsa bu mendil, ona eski günleri hatırlatmakta, o günleri hatırlama anına taşımaya yardımcı olmaktadır.

Osman cebinden mavi ipek mendilini çıkardı. Ağzına, burnuna götürdü. Kokladı. Bu mendili her çıkarışında Süheyla'yı yanında hissediyordu. İşte şimdi de karısı sahildeki taşa oturmuş, balık tutan oğlunu seyrediyordu. Ama birdenbire oğlu da, hanımı da, babası da korkunç bir şey görmüş gibi dehşet içinde kaçıştılar. (ÇY, s. 209).

Tabii, hatıralar yalnızca iyi şekillerde canlanmamaktadır; içinde bulunan ruh durumu, Osman'ın eşi, oğlu ve babasının başına kötü bir şeyler geldiğini düşünmesine yol açmaktadır.

Ailesini hatırlayan, onların özlemiyle yanan askerlerden biri de Mustafa Kemal'dir. Üç yıldır annesini ve kız kardeşini göremeyen Mustafa Kemal, kendisini Türk yurdunun müdafaasına adamıştır. Bir gece, Liman Paşa ve diğer Türk askerleri ile yaptıkları toplantıdan sonra annesini ve kız kardeşini düşünmeye başlamıştır. Bu toplantı, Liman Paşa'nın Türk askerlerini küçümsemesiyle devam eden sinir bozucu bir

toplantıdır. Mustafa Kemal, yaşadığı sinir bozukluğunu üzerinden atmak için ailesini düşünmekte, onlarla teselli olmaktadır: “Gece boyu Alman komutanların bir hata yapmasından korkma endişesi ile Türk savunmasının ne tedbirler alacağına fikir yoran Mustafa Kemal başını yastığa kor komaz anne ve kız kardeşini düşündü. Onlar hâlâ Selanik’teydi. Üç yıldır göremiyordu.” (ÇY, s. 265).

Çanakkale’ye Gidenler-Şu Boğaz Harbi isimli romanda, tam savaşın ortasında, Ege yönünden İngiliz ve Fransız gemileri gelirken er Hüseyin, geçmiş günlere dalmış, annesini ve memleketinde yaşadıklarını düşünmektedir. Yedi senelik askerlik hizmeti, askerliği onun için hayat tarzı haline getirmiştir. Bir an önce askerliğini bitirerek eve gitmek, eski hayatına kavuşmak istemektedir. Cephede, bunların hayalini kurarak mutlu olan Hüseyin için artık askerlik sıkıntı veren bir durum haline gelmeye başlamıştır:

Seddülbahir Kalesindeki tabyanın en uç noktasında nöbet tutan Edirneli er Hüseyin Sami, sırtını tabyanın taş duvarına dayamış, ufuklara bakarak kendini derin düşüncelerin ve hayallerin kucığına bırakmıştı. Yedi yıldan beri askerdeydi. Askerliğini hayırlısı ile bitirebilirse ki on ayı kalmıştı, köyüne dönecekti. İlk önce annesinden bol sütlü tarhana çorbası pişirmesini isteyecekti... Bir de uçsuz bucaksız çimenlere sere serpe yatıp çok özlediği o çimen kokusunu doya doya içine çekecekti. Zira sekiz aydır boğaz kıyısında iyot ve yosun kokusunu duymaktan gına gelmişti. (ÇG-ŞBH, s. 18).

Çanakkale’ye, Anadolu’dan gelen erlerin pek çoğu, hayatında ilk kez denizi görmüştür. Köylerindeki derelerde yüzen, su birikintisini ilk kez orada gören erler, hayrete düşmekte, denizin uçsuz bucaksızlığı karşısında şaşırırmaktadırlar. *Bir Ulu Destan-1915 Çanakkale* isimli romanda Hüseyin Sabri, Çanakkale’ye nakledilirken Derince’de ilk kez gördüğü denizi seyrederek geçmişe yolculuk yapmıştır. Düşman gemilerini gördüğünde “Ya burnu suya indiği an batsaydı gemi?” diye düşünen Hüseyin Sabri’nin imgeleminde Devrez Çayı’nda oynadıkları oyun, yaptıkları oyuncak gemiler gelmiştir:

Kaybolup giderlerdi koca denizde. Şarapnelden kurtulmuşlardı da, suyun üstünde nasıl kalacaklardı? Gerçi köyde, Devrez Çayının önünü taşlarla kapatıp ‘sümmettedarik’ elle yaptıkları gölette çok yüzmüşlerdi. Fakat bu başka: Sıkıştığında ayaklarını yere deydirdikleri suda şap şup kulaç sallamakla uçsuz bucaksız deryada yüzmek farklı olmalıydı. (BUD-1915Ç, s. 31).

Hüseyin Sabri'nin hekim olan abisi Ahmet Rasih, kardeşiyle cephede tesadüf eseri karşılaştıktan sonra geçmişini düşünmeye, köyden nasıl uzaklaştığını hatırlamaya başlamıştır. Ailesiyle sıcak ilişkileri olan Doktor Ahmet Rasih, hem köylünün küçümseyici bakışından hem de teyzesinin kızıyla evlenmesi konusunda annesinin ısrarından dolayı, geriye bakmadan köyden ayrılmıştır. Ahmet Rasih, annesinin isteğini reddedince şiddetli bir tepkiyle karşılaşmıştır:

(...) Ne kepaze bir gündü! ‘Teyzenin kızını alacaksın!’ talimatına ‘Hayır!’ deyince, vahşi kaplan gibi atlamıştı üzerine. Elindeki sopayla vurmuş, vurmuş. Hırsım alamayınca ısırılmadık yerini bırakmamıştı. Bir de İstanbul’a okumaya giderken peşi sıra söylediği öfke dolu laflar vardı; yenilir, yutulur değil! Huysuz ve sinirliydi biraz. Kızınca ne dediğini bilmezdi. (BUD-1915Ç, s. 78).

Giderken annesi türlü beddualarda bulunmuş olsa da Çanakkale cephesinde doktor olarak çalışan Ahmet Rasih, köyüne uğramamakla vefasızlık yaptığını düşünmektedir.

Binbaşı Mustafa Sabri, kurşun yediğinde Rüstem Çavuş’a “Aman belli etme asker görmesin, şevki kırılır.” (BUD-1915Ç, s. 196) dedikten sonra gözlerini sipere dikmiştir. “Adeta hayaletler uçmaya başladı önünde. Dayanamadı bir tanesini çekip aldı içinden; ‘eh!’ aklına geliveren oğlu Mustafa’yı!..” (BUD-1915Ç, s. 196). Altı yaşındaki Mustafa, “Hadi beni Salacak’a götür babacığım. Suya girelim. Lütfen Salacak’a gidelim!” (BUD-1915Ç, 196) demiştir. Mustafa Sabri, o anları tüm detaylarıyla ve canlılığıyla yaşamaya başlamıştır. Yanındaki askerin seslenmesiyle kendine gelmiş, hayallerden sıyrılıp savaş gerçeğiyle tekrardan karşılaşmıştır.

Ahmet Rasih, kara savaşlarının en yoğun olduğu dönemde, Esat Paşa ile birlikte iken babası “Eşekçi Veli”yi hatırlamış, onun Sarıkamış’ta Fatiha okunacak bir mezara sahip olamadan şehit olması karşısında Enver Paşa’ya isyan edecek duruma gelmiş olsa da Esat Paşa’dan çekinmiştir. Liman von Sonders’ın Enver Paşa’yla birlikte yeni bir taarruz planı üzerinde anlaşmasından dolayı Ahmet Rasih, babası gibi binlerce insanın şehit olacağını düşünmektedir ve bunun için açıkça belirtmese de Enver Paşa’ya tepkilidir:

Babası geldi aklına; bir köyden aldığı eşiği diğer köyde satarak bin bir güçlkle ekmek parası kazanmaya çalışan Eşekçi Veli... Anasından gizli, “Sırtımdaki tek gömleği satar senin okuman için harcarım. Git İstanbul’a, kurtar kendini.” diye, evladına yalvaran, yaşam çilesinin belini büktüğü gariban. Şimdi mezarı bile

yoktu, başına gidip Fatiha okunacak. Allahüekber dağlarının bilinmez bir kuytusunda buzların altında yatıyordu... Düşman yüzü görmeden, tüfeğinin tetiğine bir kez olsun basmadan şehit düşmüştü. Doktor, ‘Hey bre yiğit saklambaç ustası, 90 bin kişiyle birlikte Eşekçi Veli’nin, o benim hasretine doyulmaz velinimetimin, can babamın katili kim?’ diye haykıracaktı da, Esat Bey’e ‘Ayıp olacağından.’ zor tuttu kendini. (BUD-1915Ç, s. 214).

Ahmet Rasih, asıl itibarıyla dışa bağımlı bir siyasete sahip olunmasından ve bu siyasetin Osmanlıyı esir almasından endişelidir. Türk askerinin ölmesinin Alman komutanların umurunda değildir, bunu da görmeyen Enver Paşa ve diğer yetkililer bir biçimde uyarılmalıdır. Ahmet Rasih, bunun bir gereklilik olduğunu Esat Paşa’ya ifade etmiştir.

Romanlarda genel olarak Osmanlı askerlerinin hatıralarına yer verilmektedir ancak *Çanakale Mahşeri* isimli romanda General Hamilton da geçmiş hatırlamaktadır. İki tarafın da sessizleştiği bir anda Hamilton, kendisini yalnız hissetmiş ve yalnızlığının doruk noktaya ulaştığı anda annesini ve eğitim hayatını hatırlamıştır.

(...) kendisini koskoca dünyada yapayalnız hissediyordu; aslında böyle duygulu anlar yazmaya çok elverişliydi; çıt yoktu; ne karşıkı tepelerde bir dal kımıldıyor, ne de ufak bir dalgacık gemiyi okşuyordu. Yalnızlığını artıran bu sessizlik hayat çizgisini gözlerinin önüne serdi. Annesini hayal meyal hatırlıyordu. Askeri okullarda geçirdiği günlere, ilk süvarilik yıllarına daldı; Afrika’da, Asya’da nice savaflara girip çıkmıştı. (...) (ÇM, s. 239).

Hamilton; geçmişe yaptığı yolculuktan, Türk askerlerinin yaptığı bombardımanla birlikte ana dönmüştür. “Allah, Allah” nidalarını duyan Hamilton, Türklerin kendi askerlerine saldırdığını fark etmiş ve yapacak bir şeyi olmadığını anlayıp hatıra defterine şu satırları yazmıştır: “(...) Türkler, gerçekten cesur ve göründükleri yerlerde dehşetli korku salıyorlar. (...)” (ÇM, s. 240). Yılların askeri Hamilton, bir yandan da serseri bir kurşunun kendisine isabet etmesinden korkmaktadır. “(...) Korkusunu yanındakilerin sezmemesi için karşısındaki tepecikleri kontrol ediyormuş gibi devamlı dürbününü gezdiriyordu. (...)” (ÇM, s. 242).

Hatıralar, Mıstık’ın belleğine de hücum etmiştir. Süngü savaşlarının başladığı esnada emektar hayvanı Karaoğlan’la erlere su taşıyan Mıstık, şehit olacağını düşünerek iç çamaşırlarını yıkamış, kendisi de yıkanmış, Allah’ın huzuruna temiz çıkmayı istemiştir. Sanki ölüm vaktinin yaklaştığını bilmiş gibi annesini, köyünü ve arkadaşlarını

hatırlamıştır: “(...) Annesi, toprak yollarında oynadığı köyü, arkadaşları, komşuları bir bir bakışlarında canlandı. Gözleri doldu; guruba kavuşan güneş dünyaya değil, sanki ona veda ediyordu. (...)” (ÇM, s. 487).

Savaş, askerlerin aileleriyle ilgili hatıralarını anımsamasına engel değildir. *Bir Ulu Destan-Şehadetname* isimli romanda, Seddülbahir Tabyası’nın komutanı Hasan Binbaşı, İngilizler saldırılarına ara verince bir zeytin ağacına yaslanıp İstanbul’daki eşini ve çocuklarını düşünmeye başlamıştır. Hasan Binbaşı, ağacın dallarının, kendisini İstanbul’a, çocuklarının yanına götürmesini istemektedir:

Eşi Resmiye’yi, oğullarım, kızım göresi geldi. Büyük oğlu Muammer, rüştiyeyi bitirecekti, onun küçüğü Mustafa da bu yıl başlamıştı mektebe. Ya her dış çıkışında ishal olup ateşlenen, şimdilerde yeni yeni adım atmaya başlayan ay parçası Gülnihal’i ne kadar büyümüşü kim bilir. Sevgili eşi Resmiye’yi validesi ve pederine emanet etmişti, yine de kendisine ihtiyaçları var mıydı? İstanbul’da şeker kıtlığı çekiliyormuş, küçük Gülnihal’in mamasına koyacak şekerleri, yakacak odunları var mıydı acaba? (BUD-Ş, s. 115).

Hatıralarla meşgul olduktan sonra, kendisine gelip savaşı düşünmesi gerektiğini, bu yaptığının boşboğazlık olduğunu fark etmiştir. Hatıralar kimi askerleri, savaşa motive ederken Hasan Binbaşı gibi askerleri de savaşın zor ve zahmetli ortamından uzaklaştırmaktadır.

Türk askeri, bir sigara içerken, sigaranın dumanına dalıp gittiğinde bile hatıralara dalmakta, cephede yaşadıkları olayların benzerlerini kendi köylerinde yaşadıkları için hatıralar tekrar tekrar canlanmaktadır. ...*Ve Çanakkale-Geldiler* isimli romanda Müstecib Onbaşı, yoğun yağmur altında şimşegin çakmasıyla sigara dumanının kokusunu almış ve bu dumanla birlikte hayallere dalmıştır: “(...) Bir sigara dumanı savrulup geldi Müstecib Onbaşı’ya doğru; ola ki burnu, duman hayalledi. Köyünde, böyle yağmur azıtlı ortalık üşütünce çalı çırpı tutuşturur ot yakarlardı, böyle kokardı. (...)” (VÇ-G1, s. 300).

Hatıralar bazen hatırlanmayacak kadar uzaktadır ve unutulmuştur. Bazı askerlerin hayatı, o cepheden bu cepheye savaşlarda geçtiği için köy ve köye dair hatıralar zihinlerinden silinmiştir. ...*Ve Çanakkale-Gördüler* isimli romanda, Recep Çavuş; baskından önce Yüzbaşı Ali ile konuşmaktadır. Yüzbaşı Ali, Recep Çavuş’un yüzüne, hâl ve tavırlarına bakarak isterse baskına gelmeyeceğini söylemiş, köyünü ve ailesini özlediğini düşünmüştür. Oysa Recep Çavuş, köy ve köydekilerle ilgili tüm anıları unutmuş; Şam, Beyrut, Kanal ve son olarak da Çanakkale’de askerlik yapmıştır. “Hiç

Yüzbaşı. Köyü düşünürmekten. Düşüneyim dedim, unutmuşum. Unutulan şey düşünülüyor ki. Hep Şam, hep Beyrut, Kanal'ın oralar., fakat köy, benim köyüm., yok. Bu tersliğe güldüm işte.” (VÇ-G2, s. 251).

Yüzbaşı Ali ve beraberindeki askerler, İngiliz hastanesine giderek Türk ordusunun ihtiyaç duyduğu sağlık malzemelerini almışlar, bu da onların farklı şekillerde onurlandırılmalarını sağlamıştır. Suriye cephesinde kayıtlara ölü olarak geçen Yüzbaşı Ali'nin şimdi bir kumandan olarak kabul edilmesi ve atamasının yapılması, onu çok sevindirmiştir. Bu sevinci yaşarken bir anda aklına, ancak bir gece bir arada olabildiği eşi Hesna ve kızı gelmiştir. Yüzbaşı Ali, bulutların üstüne çıkmış, “birinden ötekine” konmuştur.

(...) bir gecelik düğününü, gerdeğini; o gerdeğin gelinini, gelinin geceyle içli dışlı olmuş gözlerini ve o gözlerden bütünlüğüne sinen güzelliğini bir daha yaşayabilmek; yüzünü bile bilemediği kızını bağrına basabilmek, eski yüzüyle yeniden dirilebilmek umutlarının hepsine birden kavuşmuş gibiydi; aynı anda da o umutlardan ne kadar uzakta bir diriliş yaşamakta olduğunu düşünmüştü, elinde olmadan. (VÇ-G2, s. 393).

6.19. Mühimmat, Cephane ve Yiyecek Yokluğu

Türk ordusu, ülkenin ekonomik durumuna bağlı olarak cephane ve mühimmat sıkıntısı yaşamaktadır. İtilaf kuvvetlerinin sahip olduğu teknolojik üstünlük, Türk tarafında bulunmamaktadır. Bu da savaş esnasında farklı yollara başvurulmasına neden olmakta, komutanlar farklı stratejiler geliştirerek düşman karşısında başarılı olmaya çalışmakta çalışmaktadır. Bu durum, komutanların psikolojik durumlarına da yansımaktadır. *Vardar Rüzgarı*'nın anlatıcısı ve başkahramanı Cenap Bey'in eğitim aldığı Pangaltı'daki okulda, Türk askerinin cephane ve mühimmat konusunda yaşadığı sıkıntıyı komutanlar biraz da üzümlere anlatmaktadır:

Pangaltı'daki acemi ocağına adım attığımdan bugüne kadar her rütbeden kumandanlarımız, suç kendilerindeymişçesine utanarak toprak tabyalar, otuz-kırk yıllık hurda toplar, eski tüfeklerle savaşmak zorunda olduğumuzu hatırlatıyor, ama bir yandan da, girintili kıyıları, tepelik arazisiyle Çanakkale Boğazı'nın savunmaya çok elverişli olduğunu anlatıyorlar. Üstelik, harbin yalnızca silahla değil, inançla, yürekle kazanıldığını söyleyerek bizleri cesaretlendiriyorlar.” (VR, s. 70).

Romanın başkahramanı Cenap Bey, askerlerin cephe gerisindeki durumlarının hiç de iç açıcı olmadığını belirtmiş, özellikle yiyecek sıkıntısının katlanılamayacak boyutlarda olduğunu ifade etmiştir. Osmanlının müttefiki olan Almanya'nın askerlerinin, aynı cephede savaşmalarına rağmen istedikleri gibi yiyip içmeleri ancak Türk askerlerinin hoşaf, ekmek ve kemik suyuna bulgur pilavı yemeleri Cenap Bey'i hem kendisi hem de emrindeki askerler adına üzmektedir. Sadece yiyecek sıkıntısı değil, aynı zaman da giyecek sıkıntısı da çekilmektedir ki bu da doğal olarak Cenap Bey'in motivasyonunu düşürmektedir.

Ölüm her an burnumuzun ucunda... Üstelik karnımız aç, sırtımız ince... Alman askerleri domuz gibi beslenirken, bizim kismetimiz sabahları yavan mercimek çorbası, öğle akşam kemik suyunda pişirilmiş bulgur pilavı ile üzüm hoşafı... Bizim kaputlarımız, çizmelerimiz delik deşik, çoraplarımız, çamaşırlarımız yırtık, onlar zırhlı şövalye misali. Bizim serpuşumuz sıcak iklime göre dikilmiş kabalak, onlarınki kürkle kaplı... (VR, s. 100).

Bu yokluğu yaşayan askerlere, Cenap Bey; bir toplantıya gideceği için yemeğini verince yemek sıkıntısının ne kadar ileri boyutta olduğu gösterir. Verilen yemekle karnı tam olarak doymayan ama bunu da şikâyet etmeyen askerler, Cenap Bey'in onlara verdiği ekmek için çok sevinmiştir: “Çocukça seviniyorlar fazladan yarım somun ekmek ile birkaç kaşık yavan çorba için. Koşup elimi öpmeye davranıyorlar; bırakmıyorum.” (VR, s. 106). Açlık öyle bir hal almıştır ki bazı askerler açlıktan dolayı bitkin düşmeye başlamıştır. Sabit Çavuş da bunlardan biridir. Bu dirayetli, tuttuğunu koparan ve güçlü kuvvetli asker aylardır tam olarak karnını doyuramadığı için bayılmıştır. “Hasta değil bu zavallı, aç! Sadece aç... Günlerdir, haftalardır, aylardır aç... Hepimiz gibi...” (VR, s. 127). Cenap Bey, Sabit Çavuş'u sıhhiye bölüğüne gönderdiğinde diğer askerlerin ne durumda olduğunu merak etmiştir. Açlığa ve onca olumsuzluğa rağmen askerler, vatan müdafaası için silahlarına sarılmış beklemektedir: “Sinirlerim zaten temelinden bozuk, bir de çocukcağızların açlığa, bitkinliğe, uykusuzluğa rağmen çakı gibi beklediğini görünce fena halde duygulanıyorum.” (VR, s. 127).

Türk askeri, yalnızca yiyecek sıkıntısı çekmemektedir, aynı zamanda üniforma ve postal gibi eşyaları da bulunmamaktadır. *Fındık da Tatlı Çıktı* isimli romanda, kahramanca savaşan, canını hiçe sayan Türk askerlerinden bazılarının üniforma ve bota sahip olduğu, bu askerlerin de şanslı olduğu anlaşılmaktadır. Şans gibi bir kavrama vatan söz konusu olduğunda inanmayan Türk askeri; şartlar ne olursa olsun, ayakları nereye

basarsa basın vatan ve devlet için mücadele etmektedir. “Mahmut üniforma giyebilen şanslı erlerden biriydi. Çoğuna üniforma bile dağıtılamamıştı. Askerlerin ayakkabısı bile yoktu, ya çarıkla ya da çıplak ayak vatani savunuyorlardı. Mahmut yama yaptığı yeri göstererek sordu?” (FTÇ, s. 15).

Kendi aralarında konuşmaya devam eden askerler, uzun süredir doğru düzgün yemek yiyemediklerinden bahisle, evlerinde yedikleri yemeklerin hayalini kurmaktadır. Bu askerlerden İhsan, annesinin pişirdiği kuru fasulyeyi çok özlediğini belirtmiştir: “Anam var ya anam, benim güzel anam. Öyle güzel kuru fasulye yapardı ki demeyin gitsin.” (FTÇ, s. 15). Bu hayaller, askerlerin aslında çok aç olduğunu göstermektedir.

Askerlerin çektiği yiyecek ve giyecek sıkıntısı bir yana, cephede mühimmat konusunda da ciddi sorunlar yaşanmaktadır. Bunun için çok önemli ve düşmanı şaşırtan bir önlem alınmıştır. Bu da soba borularını kullanmaktır. Yeteri kadar top olmayan Türk kuvvetlerinin komutanı, köylülerden soba borusu istemiş, bu boruları top gibi yerleştirerek düşmanı yanıltmak istemiştir. Toplar yerleştirildikten sonra Queen Elisabeth’in komutanı şunları söylemiştir: “Efendim olması gerekenin iki katı top var tabyada.” (FTÇ, s. 31). Yalancı atışları bile gerçek atış zanneden komutanlar, ne yapacaklarını bilememiş, kaçmak zorunda kalmıştır. İngiliz komutan, “Demir alıyoruz yüzbaşı. Queen Elizabeth’i ve mürettebatını tehlikeye atamam. İki mil açıktan saldıracağız.” (FTÇ, s. 31) dese de isabetsiz atışlarla geriye çekilmek zorunda kalmıştır.

Karavanada farklı yemeklerin bulunması, özellikle de tatlıların yemek listesine eklenmesi askerlerin en fazla sevindiği şeyler arasındadır. Devletin daha fazla yemek vermeye gücünün yetmediği düşünülürse irmik helvası, lüks bir tatlı olarak sayılabilir. *Diriliş-Çanakkale 1915* isimli romanda, sömürgeci kuvvetlerin ilk saldırılarında, Mecidiye Tabyası’nı kahramanca savunan askerlere komutanları Yüzbaşı Hilmi irmik helvası ikram etmeyi düşünmüştür. Bunun için Teğmen Halit’e bir miktar para vermiştir. Devletin verdiği etli bulgur pilavıyla birlikte ikram edilen irmik helvası, bazen cephede kuru bir ekmekle öğün atlatmak zorunda kalan Türk askerini fazlasıyla sevindirmiştir. Er Havranlı Seyid bu haber karşısında şu tepkiyi göstermiştir: “Anaav (...) padişah sofrası da anca bu kadar olur!” (D-Ç1915, s. 66). Ancak her asker Seyid kadar şanslı değildir, özellikle taarruz anlarında askerlerin yiyecek ve su ihtiyaçları çok zor karşılanmaktadır. Kara savaşları başladığında, Seddülbahir üzerinde yapılan taarruz esnasında askerlere sabah çorbası verilememiştir. Bu yüzden asker, çantasındaki peksimetleri ya da Anadolu halkının yolladığı kuruyemişleri tüketmek zorunda kalmıştır. Bu da kimi askerlerin doymaması anlamına gelmektedir. Trabzonlu Teğmen Salih, bu durum karşısında

tepkisini dile getirmiştir: “Şöyle hovardaca, cömertçe bir savaş hiç kısmet olmayacak mı?” (D-Ç1915, s. 345). Buna mukabil Alman askerler, kendi memleketlerinden gelen yiyeceklerle harika kahvaltılar yapmakta ve yemek yemektedir. Bu da özellikle onlara yemek esnasında hizmet eden Türk askerinin moralini bozmaktadır.

Bunların kahvaltıları, yemekleri, istekleri çok farklıydı. Türkler sabah kara mercimek çorbası içerken bunlar Almanya’dan yollanmış kahvaltı paketlerini açıp yiyor, ayrıca taze yumurta ve kahve istiyorlardı. Öğle ve akşam yemekleri de Türklere oranla düğün yemeği gibiydi. (...) (D-Ç1915, s. 364).

Türk halkı, Çanakkale’deki durumu çok iyi bilmekte, bunun için varını yoğunu vererek memleketin kurtuluşu için katkıda bulunmak istemektedir. Bu da en zaruri eşyalarını vermek anlamına gelmektedir. ...*Ve Çanakkale-Gördüler* isimli romanda, köy arabasının ve bir miktar arpa-buğdayın cepheye gitmesi söz konusu olmuştur. O sırada, Yüzbaşı Ali ve Recep Çavuş da Çanakkale’ye giderken o köye uğramak durumunda kalmıştır. Muhtar, kendine göre haklıdır; doğum, ölüm, hastalık gibi olaylarda köyün bu tek arabası kullanılmaktadır ve arabayı verdiklerinde bu tip olaylarla karşılaşmaları durumunda zorluk yaşayacaklardır. Ancak köylülerden biri, inanılmaz ferasetiyle arabanın Çanakkale için kullanılmasının daha zaruri ve önemli olduğunu düşünerek muhtarı şu sözlerle uyarmıştır: “Çanakkale gidince neyimiz kalacak ki efendi ağa? (...) Çanakkale’den sonraki güvencemiz..” (VÇ-G2, s. 81). Sonra, diğer köylüler de o köylüye hak vermiş ve Çanakkale’de kazanılacak bir zaferin kendileri için ne kadar önemli olduğunu ortaya koymuştur. Köy imamı, devreye girerek atın ve arabanın değil, helal olanın toprak olduğunu söyleyerek fetva hükmünde bir konuşma yapmıştır. Arabanın ve arpa-buğdayın kim tarafından cepheye götürüleceğini köylüye sorduğunda Yüzbaşı Ali ve Recep Çavuş çıkmış, kendilerini tanıtip arabayı zaten hedeflerindeki yer olan Çanakkale’ye götürebileceklerini belirtir. Bunun üzerine Emetli Hasan Çavuş, torunu Emre’yi de Yüzbaşı Ali’ye getirip “(...) Bunun adı Emre. Benîm torunumdur. İyi bakasın buncağıza! Unutmayasın..” (VÇ-G2, s. 85) diyerek Çanakkale’ye yollamıştır.

Türk askeri, sağlık gereçleri ve ilaç bakımından çok fazla zorluk çekmektedir. Bu zorlukların en önemlisi de morfinsiz yapılan ameliyatlardır; morfin olmadığı ya da çok az olduğu için askerlerin yaraları, canlı canlı dikilmektedir. Bunun için Yüzbaşı Ali, bir baskın planlamış; yanına Recep Çavuş, Yarımyüz Sinan ve Emre’yi de alarak İngilizlerin hastanesine, gizlice gitmiştir. “İngilizler., memleketlerinin bütün ilaçlarını bura yığmışlar.. anam anam., şu pambuklara heleeee..uuvv!” (VÇ-G2, s. 291). Aslen bir istihbarat

subayı olan Yüzbaşı Ali, morfinlere odaklanmışken yanındakiler pamuk ve diğer sağlık gereçlerini de alıp götürmek istemektedir. Recep Çavuş, ne gördüyse çuvallara doldurmuş ama morfin bulamamışlardır.

Türk ordusunun ihtiyaç duyduğu sağlık malzemelerini, İngilizlerin hastanesinden bir operasyonla alıp getiren Yüzbaşı Ali ve beraberindekileri bir müjde beklemektedir. Suriye’deki bir çarpışmada “ölü” olarak kayıtlara geçen Yüzbaşı Ali’nin yaşadığı tescillenmiş, artık orduya bir kumandan olarak atanmıştır. Bunun yanı sıra mülazımlar Sefer ve Arif ile Recep Çavuş da terfi etmiştir. Kutlamanın yapıldığı gün bir Avusturyalı askerin üzerinden çıkanları, ganimet olarak sahibine verirken Binbaşı Zeki’nin yanındaki Mülazım Sefer, askerin üstünde sigara, içki, yiyecek, bisküvi ve çikolata gibi nesnelerin bulunduğunu belirterek Türk askerinin sıkıntılarına dikkat çekmiştir: “Heriflerin içi dolu dışı dolu, bizimkiler peksimete muhtaç neredeyse.” (VÇ-G2, s. 394). Tütünün içinde esrara da rastlayan askerler, bunu sömürge askerlerini savaşta daha rahat edebilmek için kullandıklarını söylemişlerdir.

...*Ve Çanakkale* serisinin üçüncü romanı olan ...*Ve Çanakkale-Döndüler* isimli eserde Mustafa Kemal’i, savaşla ilgili stratejisini öğrenmek üzere İstanbul’dan ziyarete gelen paşalar cephedeki yiyecek sıkıntısının farkında değildir. Düşmanın taarruz planını tartışan paşalara Mustafa Kemal, geceyi birlikte geçirme teklifinde bulunmuş, kendilerine kuru fasulye, soğan ve ayran ikram edebileceklerini söylemiştir. Bir an önce İstanbul’a dönmek isteyen paşalardan biri, cephedeki yokluğu bilmediklerini ifade eden şu teklifte bulunmuştur: “Mümkün olsa da yanına Anadolu pişirmesi bir bulgur pilâvı eklese Miralayım, ziyafete konmuş olmaz mıyız?” (VÇ-D, s. 126). Bu söz üzerine Mustafa Kemal, cepheye ayranı zor bulduklarını, bulgur pilavının bir lüks olduğunu belirtmiştir: “O vakit Paşam ayransız olmaz, ayran İsteyeceksiniz ki ben bunca lüksü bir arada nasıl bulabilirim?” (VÇ-D, s. 126).

6.20. İttihatçılar

Osmanlıyı, Çanakkale Muharebeleri esnasında İttihat ve Terakki yönetmektedir. Oldukça kritik kararların alınması gereken bu devrede, İttihatçı paşaların savaşı ve iç kamuoyunu da dikkate alarak hareket tarzı geliştirmeleri gerekmektedir. *Vardar Rüzgârı*’nın başkahramanı Cenap Bey, Selanik’teyken önce Jön Türklerle sonra da İttihat ve Terakki örgütüyle ilişki kurmuşsa da İstanbul’a gelmesinin ardından onların fikirlerinden ve siyasetlerinden nefret etmeye başlamıştır. Özellikle, Enver Paşa’dan

hoşlanmamakta, Talat Paşa ile Sait Halim Paşa'nın etkisiz olmasından yakınmaktadır. Bunu da savaş sırasında net olarak dile getirmiştir:

Abdülmecit'in torunu Naciye Sultan'la evlenir evlenmez, on sekiz günde paşalığa, hemen ardından da nâzırlığa yükselen Enver Bey, kendi ihtirası uğruna memleketi cehennem kuyusuna düşürmüş bir defa! İttihatçıların üç büyükbaşından diğer ikisi oldukları halde, ne Dâhiliye Nâzırı Talât Paşa onun kadar etkiliymiş verilen kararlarda ne de Nâfia Nâzırı Cemal Paşa. Hele Sadrâzam Sait Halim Paşa, hiç! (VR, s. 70).

Çanakkale'ye Gidenler-Şu Boğaz Harbi, isimli romanda İttihat ve Terakki Parti'si 18 Mart Deniz Zaferi'nden sonraki kutlamalar bağlamında yer bulmuştur. Denizde mağlup edilen düşman kuvvetleri, tüm yurttaki sevinç ve mutluluk duygularının yaşanmasını sağlamıştır. İttihat ve Terakki'nin merkezinde de bu zafer, bayram havasında kutlanmakta, Enver Paşa'ya övgüler yağdırılmaktadır:

İttihat ve Terakki Merkezinde bayram havası sürüyordu. Başta Muharrir Ziya Gökalp, Dr. Bahaeddin Şakir Bey, Dr. Nazım Bey, Dr. Nasuhi Bey, Hilmi Bey, Rıza Bey, Küçük Talat Bey, Atıf Bey, Kara Kemal ile merkezin üyeleri ve sempatizanları, kalabalık bir genç topluluğu sevinç içinde birbirlerini tebrik ediyorlardı. Bu tebriklere gençlerin attığı sloganlar karışıyordu: Enver Paşa çok yaşa!, Kanımız, canımız vatan yoluna feda olsun!, Padişahımız bin yaşa! (ÇG-ŞBH, s. 243).

Ülkenin yönetiminde bulunan İttihat ve Terakki için, özellikle de Enver Paşa için bu zafer önemlidir. Çünkü Osmanlı, savaşa Enver Paşa'nın Almanlarla kurduğu sıkı ilişkiden dolayı girmiştir, herhangi bir mağlubiyet durumunda da tüm sorumluluk hem onun hem de Osmanlıyı savaşa sıkan İttihat ve Terakki'nin olacaktır. Hem ülkenin ve devletin selameti hem de kendi kariyerleri için İttihat ve Terakki yöneticileri, bu zafere çok sevinmiştir.

Operasyon 1915 Çanakkale isimli romanda, İttihat ve Terakki Abdülhamit idaresini aratan uygulamalarıyla eleştirilmektedir. Gazetecilik yapan Zeki Bey, devletin kontrolünden çıktığı için öldürülmüştür; benzer durumda olan Ömer Lütfü Bey de İsviçre'ye kaçmıştır. Hayrettin Bey'le konuşan Ömer Lütfü Bey, sonunun Zeki Bey gibi olacağını öğrenmiştir. Konuşmanın devamında Ömer Lütfü Bey, her şeyin güzel olacağını söyleyen arkadaşı Hayrettin Bey'e, İttihat ve Terakki'nin karanlık uygulamalarını eleştiren şu sözleri sarf etmiştir:

Nesi güzel olacak azizim? Nesi güzel olacak? Osmanlı Devleti'ni bitirdiler. Koca memlekette bunlara hesap soracak on tane namuslu adam çıkmadı. Senelerdir bağırıyorum etrafımız kuşatıldı diye, adımız deliye çıktı. Bak şimdi de Almanların koynunda savaşa girdik. Kaç defa meclis kürsüsünden haykırdım 'Memleketi satıyorsunuz!' diye de ne oldu? Ne değişti? Oyuna geldik kardeşim, hem de büyük oyuna. Biz de kardeşlik dedik, özgürlük dedik, meşrutiyet dedik, birlik beraberlik dedik ama kazın ayağı öyle değilmiş. Biz tertemiz bir Osmanlı toplumu hayal ettik ama bizi de iddiamız üzerinden vurdular. Biz Abdülhamid'e kızılırdık baskı sistemi kurdu diye, bunlar ne yaptı? Sultan'ı bize mumla arattı. Biz Abdülhamid'e çıkışıyorduk hafiye teşkilatı var diye, ya bu efendiler? Aleni bir zorba cuntası kurdu. Kendileri gibi düşünmeyeni, kendilerinden olmayanı yok ettiler. Ne suçu vardı o günahsızların? Bunların fedaileri Hasan Fehmi'yi, Ahmet Samim'i neden öldürdü? Bir de Zeki'ye kıydılar. (O1915Ç, s. 53-54).

İttihatçılar, politikalarıyla, Osmanlıyı oldubittilerle savaflara sokmasıyla eleştirilen bir siyasi partidir. *Bir Çanakkale Destanı-Şehadetname* isimli romanda, İttihatçılara bu çerçevede eleştiriler yöneltilmiştir. İttihatçıların politikalarını "Hani tam bağımsızlık yanlısıydı bu İttihatçılar" diyerek eleştirmeye başlayan Mehmed Salih, memleketin Alman askerlerine teslim edilmesinden rahatsızdır. Özellikle, hiç Türk askeri yokmuş gibi Liman von Sanders'in ordunun başına getirilip olağanüstü yetkilerle donatılması, onlara göre İttihatçıların eleştirilmesi için yeterli bir nedendir. Ömer, bu sözlerin üstüne II. Abdülhamit idaresini överek İttihat ve Terakki'nin hatalarından bahsetmiştir:

Bunlar memleketi idare ettiklerini zannediyorlar, ama aslında, neyse ağzımdan kötü bir söz çıkacak, ona da terbiyem müsaade etmiyor. Ben de senin atasözlerine aynen mukabele etmek istiyorum: Kötü oduncu baltasıyla cebelleşir, bunların da yaptıkları ondan ibarettir azizim, gelen gideni her zaman aratmıştır, II. Abdülhamid Han'ı eleştirenler, idaresini beğenmeyenler, o devri mumla arar olmuşlardır. (...) (BÇD-Ş, s. 54).

İttihat ve Terakki, ...*Ve Çanakkale-Geldiler* isimli romanda, sadece devleti yöneten bir parti olarak değil, bir sivil teşkilat olarak yer almıştır. Talat Bey, Enver Paşa ve bazı aydınlarla toplantı yapmak istemiştir, bu toplantıya Ömer Seyfettin, Hüseyin Askeri, Sapançalı Hakkı, Yakup Cemil, Doktor Bahaeddin Şakir davet edilmiştir. Talat Bey, davetlilere "(...) Hükümette değilsiniz. Fakat İttihat Terakkî'nin asıl sahiplerindensiniz." (VÇ-G1, s. 42) diyerek söz başlamış, ardından da alacakları karara ve yüklendikleri vebale ister istemez ortak olacaklarını ifade etmiştir. Bu karar da Talat

Paşa ile Enver Paşa'nın, İngilizlerin bedeli ödenen gemileri göndermemesi üzerine Almanlarla anlaşmış olmalarıdır. Görüldüğü gibi, İttihat ve Terakki, sadece hükümeti oluşturan nazırlardan ibaret değildir, İttihat ve Terakki'nin daha çok entelektüellerden oluşan bir başka yönetim ekibi de bulunmaktadır.

Uzun Beyaz Bulut Gelibolu isimli romanda, İhtiyat Zabiti (Yedek Subay) Ali Osman, arkadaşı Üsküplü İskender bağlamında İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne de değinmiştir. Ali Osman'ın babası da İttihatçıdır ama ağabeyleri İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin içinde fiili görevlere sahip olan Üsküplü İskender kadar cemiyetin iç yüzünü bilmemektedir. Üsküplü İskender'e göre İttihat ve Terakki, başta vatanın kurtuluşunu esas alan bir programla yola çıkmış; sonra da şahsi hırs ve menfaatler, vatan düşüncesinin önüne geçmiş, bu yüzden de İttihat ve Terakki içinde bozulmalar başlamıştır. "Üsküplü İskender, İttihat ve Terakkicilerin aslen vatanperver fikirler ve hislerle yola çıktıklarını, lâkin şimdi ferdi ihtirasları ve kahramanlık hayalleriyle karakterlerinin zayıfladığını düşünmektedir. İktidar zaferiyle sarhoş olan hayalperest İttihatçılar artık birer despot kesilmişlerdir." (UBBG, s. 115). Fransız İhtilali'nden bahseden Ali Osman, despotlara karşı mücadele eden grupların sonunda kendi despotlarını başa geçirdiklerini belirtmiştir.

6.21. Savaşın Sonraki Hayat

Savaşın sonraki hayatlar, öncekine benzememektedir. Savaş görmüş bir askerin hayatı, savaş görmeden hayatını sürdüren ailesinden ve yakınlarından farklıdır. Hele bir de gazilik unvanını, herhangi bir organını kaybederek almışlarsa durum daha da ciddi ve hassas olmaktadır. Bu yüzden, Çanakkale Savaşı'na katılmış olan komutan ve er düzeyindeki askerlerin sonraki hayatları, aileleri için de zor bir süreç olmuştur. *Vardar Rüzgarı*'nın başkahramanı Cenap Bey, bacağı yaralanıp eşi Dimitra ve oğlu Ferhat'a kavuştuğunda eskisi kadar hoşgörülü ve anlayışlı değildir. Savaşın evvel, Dimitra'ya, oldukça müşfik davranan bu adam, savaşın sonra, ayağının da eskisi gibi işlev görmemesiyle birlikte daha sert ve kırılcı davranmaya başlamıştır. Çünkü evine maddi olarak katkıda bulunamamaktadır ve bundan dolayı da sözünün geçmediğini düşünmektedir. Tarihler 1920'yi gösterip de İstanbul işgal edildiğinde Cenap, dışarıda duyduğu düşman askerlerinin sesinden sonra Dimitra'dan ışığı kapatmasını istemiş, o da kapatmamıştır. Bunun üzerine aralarında küçük bir tartışma çıkmış ve kendisi de daha

önce çok hoşgörülü olan Dimitra, Cenap'ın davranışlarının niteliğini ortaya koyan şu cümleleri söylemiştir:

Cepheden döndüğünden beri... Eskiden de bencillik ederdin, kim olduğumu unutup hayatımızı kendine göre düzenlerdin, ama sonra pişman olur, gönlümü almasını da bilirdin. Beş yıldır bambaşka biri var sanki karşımda... Bir gün müşfik, merhametli olsan, beş gün öfkeli, kırıcı, acımasız bir adam oluyorsun... (VR, s. 239).

Cepheleyken çok özlediği oğluna ve eşine kötü davranan Cenap'ın durumunu Dimitra, tam olarak tespit etmiştir aslında: “Eskiden böyle değildi, savaşa gittikten sonra günden güne daha sinirli oldu... Sakat kalmayı da gururuna yediremiyor...” (VR, s. 241). Bu tespit, Dimitra'nın Cenap'ı anladığını göstermektedir, genç kadın, Cenap'ın psikolojisine dair doğru bir tespit yapmış, her ne kadar kırılma da bu durumu normal karşılamaya çalışmıştır.

Savaş sonrası hayat kimilerine göre daha zor geçmektedir. Bazı askerler; henüz savaş psikolojisini atlatamadıkları için rüyalarında bile savaşı ve birlikte savaştıkları arkadaşlarını görmektedir. Hele ki savaş, onların bedeninde bir hasara neden oluyorsa cepheyi sürekli olarak hatırlamak, o günlerin rüyasını tekrar tekrar görmek oldukça doğal bir hal almaktadır. *Gelibolu Cehenneminden Mektuplar-Buz Yarası* isimli romanın kahramanlarından Zabit Burhan da bunlardan biridir. Burhan, köyünden çok sevdiği ve çocukluk arkadaşı olan arkadaşı Kemal ile askerlik yapmıştır. Kemal'in ölümü, Burhan'nın, olumsuz olarak etkileneceği gerekçesiyle saklanmıştır, ancak Burhan, öldüğü gün Kemal'i rüyasında görmüştür. İngilizlere saldıran Kemal, zeybek oynayarak adeta başarısını kutlamaktadır.

Siperdeydik, gözlerini kısmış düşmanı gözetliyordu. Önce makineli tüfek sesleri duyuldu, ardından gemiler bombardımana başladılar. Projektörler sahilleri tarıyordu. Kemal elindeki mavzeri karşı siperde fırlattı. Ne garip, silah sesleri aniden kesildi. Projektörler ışıklarını söndürdü. Davullar çalmaya başladı, zurnalar, kösler... Aydın zeybeği dağları titretiyordu. Kemal ellerini iki yana doğru açmış, zeybekler gibi oynamaya başlamıştı. (...) Dönüyorduk, bir düğün vardı, sanki hepimiz o düğünün sahibiydik. Tüm savaş meydanı, sanki düğün evine dönmüştü. Dağlar, tepeler, kurumuş dere yatakları, deniz... Yeryüzü sanki uçsuz bucaksız bir meydana dönüşmüştü. Savaş bitmiş, düğün başlamıştı. Sıçrayarak uyandım. (GCM-BY, s. 183-184).

Burhan'a, arkadaşının ölümü, uyku esnasında, rüyası vasıtasıyla malum olmuştur. Ölüm, rüyada da görüldüğü gibi Tanrı'ya ulaşmak olarak görülmüştür. Az önce okunan salanın kim için okunduğunu soran Burhan'a annesi, yaşlılardan birinin vefat ettiğini söylemiştir. Miyese Ana, yine bir Çanakkale gazisi olan Pire Halil'in hayata gözlerini yumduğunu söylemiştir: "En son Çanakkale'de görmüştüm onu, senin mektubunu bana getirmişti. Benim mektuplarımı da sana... Yalnız benim mektuplarım mıydı sahibini bulan? Hayır. Çevre köylerden... Kelines, Zatır, Vakıfıbrastık, Tılhas... Gelibolu'ya gidip de orada savaşıyan gazilerin..." (GCM-BY, s. 185).

Miyese Ana, konuşmanın devamına, savaşta yararlılık gösteren kimi askerlerin köye döndüğünü, kimisinin de aileleriyle birlikte farklı yerlere taşındığını belirtmiştir. Bunun dışında, yaşamını kolu ya da bacağı olmadan sürdüren pek çok asker bulunmaktadır. Hatta Türk askerlerinin içinde, esir olanlar bile vardır.

Kiminin ölüm haberleri geldi, kiminin esarette olduğu bilgisi. Ethem'in oğlu Süleyman ile Dursun Ağanın oğlu İsmail'in İstanbul'da olduğunu duyduk. Medine Hanımın söylediğine göre oradaki tüm devlet binaları hastaneye çevrilmiş. Bir tek onların yaşadığı haberini aldık. Onlar da köye dönmediler. Birisi bacağını kaybetmiş, öteki kolunu. Bu vaziyette köye nasıl döneriz diyorlarmış. Medine Hanım İsmail'i almak için İstanbul'a gittiğinde, ne yapmışsa oğlunu geri getirememiş. İki gazi de İstanbul'da yaşamak istediklerini, köylünün kendilerini askere alınmadan önceki halleriyle hatırlamalarını istemişler. (GCM-BY, s. 187-188).

Burhan, savaşın etkisiyle kabus görmeye devam etmektedir. Bu sefer, Kâzım Paşa'yı görmüştür; Paşa, ondan hazırlanmasını, ahırdaki atları da alıp birini Kemal'e vermesini ve Bakü'ye doğru kendisiyle gelmesini istemiştir. Savaş, Burhan'ın zihninde devam etmektedir aslında; o, bunun etkisiyle kendisini cephede hissetmektedir. Kâzım Paşa'nın emriyle hazırlanan Burhan, dışarıya çıktığında karşısında annesini görmüştür: "Bir kabus görmüş olmayasın oğlum. Üzerine bir karabasan çökmüş olmalı. Sizinkiler mi? Kâzım Paşa mı? Atlılar mı? Dışarıda kimse yok." (GCM-BY, s. 211).

6.22. Propaganda

Çanakkale Yanarken isimli romanda İngilizler, eli silah tutabilecek İngilizlerin savaşa dahil edilmesi, propagandist bir yaklaşımla yer bulmuştur. I. Dünya Savaşı'na katılan her millet, halkını cepheye yollayarak zafer kazanma peşindedir. Bir kız-erkek

arkadaş, Chelsea Köprüsü’nden geçerken, hükümetin “You, Your Country Needs You!” (ÇY, s. 52) başlıklı afişiyle karşılaşmıştır. Daphne isimli genç kız, babasının askere katılacağını, kendisinin de savaşa gideceğini söyleyip erkek sevgilisine cepheye gidip gitmeyeceğini sorunca ummadığı bir yanıt almıştır: “Bana ihtiyacı yok sevgilim!” (ÇY, s. 52). Bu yanıt karşısında genç kız, sevgilisi George’a “Sen korkaksın George! Sen korkaksın!” (ÇY, s. 52) demiştir. İngilizlerin halkını, cepheye yönlendirme konusunda başarılı olduğunu gösteren bu olgu, aynı zamanda bu milletin Anadolu topraklarını almak için ne kadar fazla güdülendiğini de ortaya koymaktadır. Elbette, sadece bu amacı değil, İngilizlerin sömürgecilik düşüncesini de ortaya koyan bu afişlerde anlatılmak istenenler Daphne’nin ağzından dökülmüştür: “Ah George! Bazen aptallaşıyorsun. Biz ne zaman memleketimizde savaştık ki. Hep dışarıda, yabancı ülkelerde savaştık. Bizim ayak bastığımız ve ayak basacağımız her yer İngiltere değil mi?” (ÇY, s. 53).

Daphne ve George, bir bara gittiklerinde Hintli Müslümanların eğlenmeye geldiğini görmüşlerdir. Genç kız, Hintlilere İngiltere için niçin savaşmadıklarını sorunca Hintliler, Türklerin Müslüman olduğunu söylemiş, Müslümanlarla savaşamayacaklarını ifade etmiştir. Bunu işiten Daphne, Hintlilere Türkler aleyhinde propaganda yapmış ve Hintlileri Türkler aleyhine kışkırtmak istemiştir:

Yazık, yazık! Gerçeği bilmiyorsunuz. Türkler Müslümanlıktan çikalı yüz yıl oluyor. Halife İstanbul’da bir esir muamelesi görüyor, Almanların esiri. Biz onu kurtarmaya gidiyoruz hem de sizin için, İslam için. Siz gelmiyor musunuz? Bu savaşa Afrika’dan, Asya’dan, Arabistan’dan binlerce Müslüman gönüllü koşuyor, halifenizi kurtaracağız! (ÇY, s. 62).

Çanakkale Yanarken’de Osman, Nalan ile İngiliz sefirinin balosuna gitmiştir. Baloda İngiliz subayların yanı sıra Türk subaylar da bulunmaktadır. Bir İngiliz binbaşı Nalan, yalnız kaldığında yanına yaklaşarak ona iltifatlar yağdırmıştır: “Siz güzelsiniz ya, Boğaziçi’nde ilk defa görüyorum ben sizi.” (ÇY, s. 102). Binbaşının amacı, Nalan ile dans etmektir; bu amaca ulaştırmak için yaptığı iltifatlardan sonra genç kıza İngilizlerin propagandasını da yapmıştır.

Türkler iyi, güzel. İşte harbe girdik onlarla. Yazık değil mi? Ben Türk’e dost. Almancı hükümet. Onların elinde öleceksiniz. Ben bi-liyorum İngiliz donanması büyük. Dünyanın en güçlü armadası. Siz güzel, iyi. Lâkin başmızdakiler fena akıl. İngiliz büyük. Var bizim Çanakkale’ye giden 18 zırhlı harp gemisi. 12 kruvazör, 17 muhrip, 36 mayın gemisi. Daha çok var. Bir uçak, balon gemisi var. Bizde kırk

iki uçak var. İki hastane gemimiz var. Ordumuz kalabalık. Sizin yok bir şeyiniz. Vermez Alman size her şey. Kalabalık askeriniz. Ama bu kadar güçlü donanma, silah, zırhlıya nasıl kor sizin, sen söyle yaya, piyade asker. Enver Paşa Almanları dinler. Fena. Başa getirdiği komutan da Alman. (ÇY, s. 102).

Bu propagandanın tek bir amacı bulunmaktadır, o da Nalan’la dans etmek ve mümkünse onunla sevgili olmak. Bunun için kendi ülkesinin askeri gücüyle ilgili sözler söyleyen binbaşı, amacını gerçekleştirememiştir.

İngiliz hükümeti, propagandayı yalnızca kendi halkına yapmamaktadır; Avustralyalılar da propagandadan nasibini almıştır. Savaşın, insanlığa düşman, zenci, Hristiyanları öldüren bir millete karşı yapıldığı şeklinde propaganda Avustralyalıları, yani Anzakları da motive etmiştir. Kevin ve Robert adlı “iki kardeş Victoria Caddesi’ne çıktılar. Daha dört beş adım atmışlardı ki önlerindeki kaldırıma bitişik duvardaki panoya koskocaman resimli bir ilan asıldığını gördüler. Üç metre boyundaki tabloda foterli uzun boylu bir asker omzunda silah ellerini ağzına götürmüş, resimdeki yazıyı seslendiriyor olmalıydı.” (ÇY, s. 177). Bu afiş, iki kardeşteki Türklere karşı düşmanlık duygusunun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Afişteki resimde, askerin bir ayağı Çanakkale Boğazı’nda, diğer ayağı da Çanakkale’dedir. Bu resmi gören küçük kardeş Robert, “Gideceğim. Zenci Türklere karşı savaşaacağım. Bu zenci Türkler Hristiyanları öldürüyormuş. Gallipoli Truva’ya yakınmış, o tarihî yeri de görürüm!” (ÇY, s. 178) demiştir. Abisi Kevin, kimin için ve niçin öleceğini sorduğunda yapılan propagandanın ne kadar etkili olduğu ortaya çıkmıştır:

Gazetede okudum. Bu Türkler büyük bir tehlikeymiş. Zenciler. Hristiyanları öldürüyorlarmış. Genel valimizin genelgesi var. Gideceğim. Bütün sömürge halklarına Kralımızın emri var!. Hindistan’dan Gurkhalar, Sihler giderken bizim gitmememiz olmaz. Hatta başbakanımız Hovvard söz vermiş. Maorileri bile savaşa götürecekmiş. Hem de ok ve mızrakları ile. Bu vahşi zenci Türklerle başka türlü baş edilmezmiş. (ÇY, s. 178).

Propaganda yalnızca İngiliz toplumuna ve Avustralyalılara yapılmamaktadır, aynı zamanda Araplara da yapılmaktadır. Asteğmen Rıfkı, bunu şu sözlerle anlatmıştır: “Mütarekeden sonra Basra’da görev verdiler. Dağ bayır, çölleri gezdim. Daha o zaman İngilizler Arap kabileleri arasında Türk düşmanlığı yayıyorlardı. Ah bu İngilizler. Onların başı ezilmeden Türk’e rahat yok.” (ÇY, s. 181).

Bunun üzerine Cemalettin Efendi, Arapların kabileler halinde yaşadığı için propagandalara kolayca kanabileceğini bildirmiştir: “Araplar kabile kabile, ayrı mezhepte olanlar bir birine düşman. Aldatılabilirler. Tanıtmaya, propagandaya çabuk kapılırlar. İngilizlerin çok geniş ve sinsî kandırma, istihbarat ve iletişim ağı var.” (ÇY, s. 182).

İngilizlerin propagandası, faydacı bir özellik arz etmektedir. Her milletin durumuna göre bir propaganda yöntemi ve sloganı belirlemiş, Türkler karşısında dünyanın diğer uluslarını bir araya toplamaya çalışmıştır.

İngiliz Hükümeti, Fransızları da ikna etti. Çanakkale müstemleke askerlerinin yardımı ile geçilecekti. Sömürge genel valilerine, işgal komutanlarına yazılar yazıldı. Vaatlerde ve propagandalarda bulunuldu. Hristiyan askerlere “Türklerin Hristiyanları öldürdüğü” bu seferin bir haçlı seferi olduğu, Müslüman sömürge erlerine ise “Türklerin İslamiyet’ten çıktığı, Halifenin İttihatçılar elinde esir edildiği” propagandası yapıldı. (ÇY, s. 194).

İngilizler, propaganda işini öylesine abartmışlardır ki dünya kamuoyunu kendi yanlarına çekmek üzere her şeyi yapmaktadırlar. Özellikle, Amerikalıları yanlarına çekmek ve güçlerini artırmak istemektedirler.

İngiliz istihbaratı ve propagandası dünya kamuoyu kadar Amerika ve diğer tarafsız devletleri de kendi tarafına çekmeye çalışıyordu. İngiliz ve Fransız gazeteleri, 9 Mart 1915 bombardımanında Kumkale ve Seddülbahir tabyalarının Albion, Prince George ve Irresistable muhriplerince tahrip edildiğini, yakında boğazın geçileceği haberini yayıyorlardı. (ÇY, s. 212).

Deniz savaşlarında başarılı olamayan İngilizler ve diğer İtilaf Kuvvetleri, kara savaşı için hazırlık yapmaktadır. Bu noktada, askere ihtiyaçları vardır ve asker ihtiyacını da Müslüman Araplar ile Yeni Zelandalılardan karşılamayı düşünmektedirler. Bunun için de onları Çanakkale’ye yollamaları gerekmektedir. Hamilton, bunun çaresini Müslüman Araplarla Anzaklara propaganda yapmakta bulmuştur:

Ey İtilaf kuvvetlerinin kahraman subayları. Siz askerlerinizle barbar Türklerin kapattığı Boğaz’ı açarak dostumuz, müttefikimiz Rusya’ya yardım için gidiyorsunuz. Sizin cesur ve kahramanca silah kullanmanız bize Narrows’un darboğazını kolaylıkla açacaktır. Hep birlikte eski Doğu Roma’nın başkenti, Konslantinopolis’e birlikte gireceğiz! Müstemlekemiz askerlerine ve çavuşlarına anlatın. Bunların içinde Müslüman olanları aydınlatın. Artık Osmanlılar Müslümanlıktan çıkmıştır. Ordaki Halife esir edilmiştir. Almanların ve Türklerin

kuklasıdır. Onu kurtarmaya gittiğimize inandırın Senagalli, Hintli Sudanlı Müslümanları!

Ve siz kahraman Anzaklar! Ana yurdunuz Büyük Britanya'nın kazanacağı zafere katkınızdan dolayı sade siz değil, bütün bütün Avustralya ve Yeni Zelandallar gurur ve şeref duyacaktır! (ÇY, s. 259).

Her çareye başvuran İngilizler, Anzaklara Türklerin zenci olduğunu söylemiştir. Zencilere karşı duyulan düşman hislerini kullanmayı hedefleyen İngilizler başarılı olmuştur. Esir edilen bir Anzak subayı bu durumu şu sözlerle anlatmıştır: “Türkleri ben zenci olarak biliyordum. İngilizler öyle öğretti. Gelmeden önce ‘Hristiyanları öldüren yamyamlara karşı savaşacaksınız.’ dediler. Savaşırken sizin beyaz olduğunuzu gördüm!” (ÇY, s. 320).

Propaganda, özellikle Anzaklar üzerinde çok etkili olmuştur. *Çanakkale’ye Gidenler-Şu Boğaz Harbi* isimli romanda Yeni Zelanda’dan Mısır’a getirilen, oradan da Çanakkale’ye götürülecek olan Anzaklılar için amatör ama tahrik edici afişler hazırlanmıştır. Anzaklılar, yalnızca kendi memleketlerinde savaş propagandasına maruz kalmamıştır, ayak bastıkları her yerde onları savaşa davet eden motive edici ilanlar ve afişler bulunmaktadır. “Gerek Mısır’da, gerekse de Avustralya’da duvarlara afişler asılmıştı. Bu afişler amatörce çizilmiş olup gençlere çağrı yapmaktaydı: Haydi Gelibolu’ya maceraya!” (ÇG-ŞBH, s. 311). Tanımadıkları, hele zenci sandıkları Türklerle savaşmak, onlar için aynı zamanda bir maceraydı.

İngilizler, propaganda faaliyetlerini mümkün olan her türlü yolla gerçekleştirmektedir. Bu çerçevede istihbarat elemanlarını da kullanır. Amaçları, Türkleri I. Dünya Savaşı’nda ve onun bir parçası olan Çanakkale’de bozguna uğratıp İstanbul’u, dolayısıyla Anadolu’yu ele geçirmektir. *Operasyon 1915-Çanakkale* isimli belgesel-romanda bu çalışmaları yapan bir ajan olan Edward White, Osmanlıyı nasıl böleceklerini, kimleri tahrik edebileceklerini, kimler üzerinde oyun oynayamayacaklarını net bir şekilde anlatmıştır. Bu çerçevede, isyana teşvik edecekleri Ermenilerin yanı sıra isyana yanaşmayacaklarını bildikleri Kürtlerden bahsetmiş, Arapların İttihatçıların bir hatasının eseri olarak Osmanlı’nın her yanını ateşe verme konusunda etkili bir kavim olacağını ve bazı futbol takımlarını bile Yahudi devletini kurmak üzere kullanacaklarını net bir dille ifade etmiştir:

Haklısın. Biz de her şeye rağmen Türklerin bu savaşı kaybedeceği propagandasını elimizden geldiği kadar güçlü tutmaya çalışıyoruz. NİLÎ'nin güzel kızları sayesinde Galata ve Pera'nın müdavimi olan Türk bürokratları avucumuza aldık. Türklerin dışında İstanbul'da faaliyet gösteren Ermeni cemaatlerinin ayrılıkçı kanadı ile tam bir işbirliği halindeyiz. Cemaatin ileri gelenlerinden Monsenyör Balakyan, Çanakkale önlerindeki donanmamızın kendileri için bir kurtuluş demek olduğunu vaazlarında bile anlatıyor. Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki Ermeniler arasında da hareketliliğe başladık. Kürtler için elimizden geleni yapıyoruz ama onları Türklerden ayırmak imkân sız gibi bir şey. Aynı dine mensup olmaları ve bin yıllık bir maziye paylaşmaları işimizi zora sokuyor. Türk ordusunda görev yapan Kürt subaylarla temasa geçmek istedik ama şimdilik bunu başaramadık. Yahudiler ve Kudüs meselesine gelince; Türk idareciler Filistin yasakları hususunda Abdülhamid'in aldığı tedbirlere geri döndü. Yani; Siyonistlerle balayı sandığımızdan da kısa sürdü. Ancak Siyonistler İstanbul'da açtıkları Ajax ve Hapoel İstanbul gibi spor kulüpleri vasıtasıyla Filistin'e kaçak yoldan göçmen göndermeye devam ediyorlar. Zaten bu alanı tamamen Siyonistlere bıraktık. En sevindirici gelişmeler Araplar konusunda yaşanıyor. İttihatçı önderlerin büyük bir hata yaparak Arabistan'a geri gönderdikleri Arap önderler ile antlaşmaya varmak üzereyiz. Birkaç ay içinde Osmanlı'nın her yanı ateşe verilecek. Önemli olan Türklerin içinde direnmesi muhtemel olan kanadın direncini kırmak. Nasıl diyordu onlar... Ölümü gösterip sıtmaya razı edeceğiz! (O1915-Ç, s. 76-77).

Propagandanın etkisi, savaşa gelen askerler üzerinde öldürme ve yok etme hırsı oluşturmaktadır. *Fındık da Tatlı Çıktı* isimli romanda, propagandanın ne kadar yanıltıcı ve askerleri, düşmanları öldürme konusunda motive edici olduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle, İngiliz askerleri, Türklerin sivri dişli ve insan eti yemekten hoşlanan, sakaldan gözleri zor görünen canlılar olarak düşünmektedir. Onlara, Türklerin dişlerini taşlarla özel olarak sivrilttiği ve böylece insan etlerini daha kolay yediği anlatılmıştır: “Çoğunun adı Abdül'müş, dedi. İri yarı oluyorlarmış. Suratları esmer ve sakallıymış. Gözleri dahi zor görünüyormuş. Bazılarının dişleri yamyamlıktan sivri sivriymiş.” (FTÇ, s. 44). Jack'in arkadaşından bu sözleri dinleyince aklına Yüzbaşı Carl'ın kent meydanındaki konuşması gelmiştir. Bu konuşmada Carl, Türklerin Hristiyanları katlettiğini ve kiliseleri yaktığını belirtmiştir: “Yüzbaşı Carl'ın konuşması, özellikle konuşmanın Hristiyanların katli ve kiliselerin yakıldığı kısmında Yüzbaşı'nın gözlerinin dolması, bir ordu subayının binlerce insanın önünde ağlayacak hale gelmesi Jack'i çok etkilemişti.” (FTÇ, s. 44).

Propaganda faaliyetlerini, Türklerin esirlere iyi muamele etmediği üzerine kuran İngilizler; İtilaf Devletlerinin askerlerinin zihnini bulandırmıştır. *Çanakkale Mahşeri* isimli romanda, esir alınan bir Avusturalyalı asker sorgu esnasında Esat Paşa'ya şunu söylemiştir: “Türkler aldıkları esirleri öldürüyorlarmış!” (ÇM, s. 141). Bunun karşısında

Esat Paşa, Teğmen Peterson'a çay ikram ederek kendisinin Türklerin misafiri olduğunu ifade etmiştir. Türk askeri, savaş kaidelerinin gereğini yaparak düşman askerlerinden aldığı esirlere iyi muamelede bulunmaktadır. Esat Paşa, Peterson'un üstüne fazla gitmeyerek düşmanların savaş stratejileri hakkında bilgi almaya çalışmıştır.

Sömürgecilerin propaganda faaliyetleri, savaş esnasında da devam etmektedir. Özellikle, Türk askerinin direncini kırmak ve savaşı lehlerine çevirmek için bazı bildiriler yazıp Türk askerinin arasına atmaktadırlar. Bunlardan biri de Muzır Ruşen, Mendebur İdris, Yusuf ve Hasan Şakir'in eline geçmiştir: "Osmanlı Hükümeti bilerek Almanların menfaatini gözetmekte ve Türk milletini felakete sürüklemektedir. Bu savaşı Türkler istemiyor, hatta İstanbul halkı isyana hazırlanıyor. Başkası için tehlikeye atılmayın; silâhlarınızı bırakın. Sizlere dost davranılacaktır." (ÇM, s. 238).

İtilaf Güçlerinin dost olmayacağını ve bunun bir propagandist faaliyet olduğunu anlayan Hasan Şakir, düşmanın kendilerini kandıramayacağını belirtmiştir.

İngilizlerin, başka milletleri, özellikle de sömürgeleri altında bulunanları savaşa dahil etmek için kullandığı propagandist girişimlerden biri de Türkleri cahil, geri ve medeniyet düşmanı bir millet olarak göstermektir. Kara savaşları başlamadan önce, denizde yenilgi almaları üzerine İngilizler, yeni askeri kuvvetler oluşturmak için Türklerle ilgili olumsuz bir kanaat oluşturacak propaganda yöntemlerine başvurmuştur. *Direnış-Çanakkale 1915* isimli romanda, İngilizlerin bu kara propaganda yöntemlerine yer verilmiştir. Türkleri hiç tanımayan ve bu savaş olmasa asla tanımayacak olan Anzaklara "Türkler uygarlıktan uzak, öldürülmeyi hak eden, Hristiyanlığın düşmanı, Avrupa'dan kovulması gereken, ilkel bir millet! Unutmayın, esir olanları öldürüyorlar!" (D-Ç1915, s. 191) demişlerdir. Bu propagandanın yanlış olduğunu Anzak askerleri farklı tecrübeler sonucunda anlamıştır. Savaşın ilerleyen günlerinde Suvla, Conkbayırı, Arıburnu, Seddülbahir gibi bölgelerde çarpışmalar gerçekleşmiştir. 100 Türk, 2 Alman askerini esir eden sömürgeci kuvvetler, bu askerleri diri diri yakmaktan çekinmemiştir. Bir Anzak askeri söz konusu durumu günlüğüne şöyle aktarmıştır:

Bu topraklara basalı 15 hafta oldu. Bugün hayatımda gördüğüm en alçakça davranışlardan birine tanık oldum. Sığınağın hemen karşısında 100 Türk ve 2 Alman esirinin barındırıldığı tutukevi çevresine benzin döküp tutuşturuldu. Çok yakın gelen dev alevler karşısında zavallı esirler tutukevinin en uç köşesine üşüştüler. Bu görüntüyü seyredip gülüşenler arasında İngilizler de, Avustralyalılar da vardı. Bu işi yapanın ağzını burnunu dağıtacak onurlu bir kişi yok mu acaba?

Bu iş dün de yapılmıştı çünkü. Oysa bildiğimiz kadarıyla Türkler esir düşen subay ve erlerimize olağanüstü iyi davranıyorlar. (D-Ç1915, s. 493).

Uzun Beyaz Bulut Gelibolu isimli romanda ismi sonrada Alican Çavuş olan Alistair John Taylor, ailesine yazdığı mektupta kendilerine aktarma yeri olan Mısır'da yapılan propagandadan bahsetmiştir. Anzak askerleri, Türklerin topraklarına saldırdığında Türkler kendilerini savunmak için onlara ateş etmiştir. Bu da John Taylor (Alican Çavuş) tarafından barbarlık ve acımasızlık olarak görülmüştür. Taylor, kendilerine yapılan propagandanın ne kadar doğru olduğunu, bu olayla anladığını bildirmiştir:

Türklerin canavar ruhlu ve sineklerden daha miskin olduklarını duymuştuk. Mısır'da İngilizce olarak yayımlanan Egyptian Gazette'de Türklerin Anadolu'da (Asya'daki toprakları demekmiş) yaşayan bütün Hristiyanlara işkence ettiklerine dair sık sık haberler çıkardı. Avustralyalı askerlere yollanan Argus Gazetesinde Türklerin işkence ve eziyet etmeyi seven, cani ruhlu insanlar olduğu yazıyormuş. (...) (UBBG, s. 99).

Türkleri yakından tanıma fırsatı bulamayan Alistair John Taylor, ateşkes ilan edildiğinde Türkleri ilk kez gözleriyle görmüş ve nasıl insanlar olduklarını anlama imkanına sahip olmuştur. “(...) Türkler bize anlatılan canavarlara benzemiyordu. Onlar da gözlerinde endişe ve keder olan genç insanlardı. (...)” (UBBG, s. 146). John Taylor, bu cümlesiyle kendilerine yapılan propagandanın gerçeği yansıtmadığını, onları savaşmak üzere buralara getiren bir yalandan ibaret olduğunu görmüştür. Türklerle konuşma fırsatı bulan, onlarla yiyecek, sigara gibi ürünlerin alışverişini yapan Taylor, Türklerin de kendileri gibi insanlar olduğunu anlamıştır! Ateşkesten sonraki gün tekrar öldürmeye ve ölmeye başladıklarında içinde bulundukları günü bir önceki günle karşılaştırmış, yaptıklarının doğruluğunu sorgulamaya başlamıştır. Bu sorgulama, onun kendisini savaş kölesi olarak görmesini sağlamıştır; bu aslında onun için bir aydınlanma anıdır. “(...) ertesi gün hiçbir şey olmamış gibi yeniden ateşe başladık. Saldırdık, öldürdük, ateş ettik, ateş edildik ve öldürüldük. Sanki birer köleydik ve sahibimiz emrettiği için öldürüyorduk.(...)” (UBBG, s. 148).

6.23. Cepheyi Ziyaret Eden, Eserleriyle Askerlere Destek Veren Yazarlar

Çanakkale'deki Türk destanını görüp kaleme alması için dönemin ünlü edebiyatçıları cepheye getirilmiştir. Sonraki nesillerin, Türk askerinin ne tür fedakârlıklar yaptığını görmesi için düzenlenen ziyaretlere *Çanakkale Yanarken* isimli romanda yer verilmiştir. “Hamdullah Suphi, Mehmet Emin, Ömer Seyfettin, Ağaoğlu Ahmet, Ali Canip, İbrahim Alaattin, Hakkı Süha, Enis Behiç”tir. Bu yazar ve gazetecilerin en çok görüşmek istedikleri kişi, savaştaki kahramanlıklarıyla Türk milletinin gönlüne taht kuran Mustafa Kemal'dir. Yazar ve gazeteciler “Seddülbahir ve Arıburnu cephelerini gezdiler. Görüşmeyi çok istedikleri Albay Mustafa Kemal o sırada düşmanın top atışına başladığı Cesarettepe'deydi.” (ÇY, s. 448). Ünlü isimler, Mustafa Kemal ile ancak telefon aracılığıyla görüşebilmiştir; çünkü Albay Mustafa Kemal'in görev yaptığı yerler çok tehlikelidir ve sivillerin o mıntıkaya sokulması yasaktır.

Propaganda hem İngilizlerin hem de İngilizlerin sömürgesi altındaki diğer ulusların Çanakkale'ye gelmesinin en önemli amaçlardan biridir. *Çanakkale'ye Gidenler-Şu Boğaz Harbi* isimli romanda da propagandanın etkisiyle pek çok İngiliz genci, kendi topraklarından binlerce kilometre uzaktaki Türkiye'ye gelmiştir. Onların Türk topraklarına geliş nedenleri arasında propagandanın etkisinin yanı sıra Çanakkale'yi konu alan İlyada ve Odysseia destanlarının da etkisi vardır. Maceracı bir ruha sahip olan İngiliz gençlerden bazıları, ölüm düşüncesine bir tarafa bırakıp, Türk topraklarına Yunan ruhunu yeniden yaşamak için gelmiştir. Bunlardan biri de Leslie'dir. Barda çalışan Leslie, bir kavgadan sonra kavga ettiği kişilerin kendisine zarar vereceğini düşünerek bara dönememiş, bir hafta boyunca sokaklarda yaşamış ve “bu sırada duvarlarda ‘Haydi Çanakkale'ye!’ diyen afişler görmüş, Abdül denen Türklerle savaşmak için adam arıyorlardı.” (ÇG-ŞBH, s. 14).

Türk Ocağı, aydınların ve ediplerin toplandığı yerlerden biridir. Buraya devam eden mütefekkirler, yabancı dildeki gazetelerden yazıları çevirerek fikir alışverişinde bulunmaktadırlar. *Çanakkale Mahşeri* isimli romanın kahramanlarından biri olan Müderris Rasih Efendi, Türk Ocağı'na gidip nefes almakta, aydınlarla konuşup görüşerek içindeki ateşi söndürmektedir. Torunu Hasan Şakir'i Çanakkale'ye yolladıktan sonra gittiği Türk Ocağı'nda Doktor Mürsel'in Ziya Gökalp'la konuştuğunu görmüş, halkın Anadolu'nun içlerine göç ettiğini, devletin hazinesini Eskişehir civarına aktardığını söylemiş bunun üzerine Ziya Gökalp da onu teskin etmek için devletin yalnızca tedbir aldığını, bunun da yenilgiyi kabul etmek anlamına gelmediğini ifade etmiştir: “Bunlar

doğru olabilir. Devletin tedbir alması, savunmamızın gevşeyeceği manasına gelmez.” (ÇM, s. 32).

Ziya Gökalp, *Diriliş-Çanakkale 1915* isimli romanda da bir kahraman olarak karşımıza çıkmaktadır. 18 Mart’ta başlayan ağır bombardımanın ardından İhtihatçıların İstanbul’da, kabineyle yaptığı toplantıda Ziya Gökalp, İngilizler hakkında saptamalarda bulunmuştur. Onların sömürgeci olduğunu, vatan için savaşmanın ne anlama geldiğini bilmediklerini, bu yüzden de Türk askerinin vatan savunması karşısında bozguna uğrayacağını belirtmiştir:

(...) Bunların subayları da erleri de emperyalist siyasetin emrinde ve vatandan uzakta, sömürü ve çıkar için dövüşmüş insanlardır. Bu yüzden vatani için dövüşen bir askerin gücünü, kararlılığını, fedakârlığını da bilmez ve ölçemezler. Biz şimdi Çanakkale’de vatanımızı savunuyoruz. Vatanını savunan askerin gücü silahın gücünü aşar. İngiliz, vatanını savunan Türk’ü ne anlayabilir, ne yenebilir. (D-Ç1915, s. 166).

Çanakkale’deki mücadeleye destek veren diğer yazarlar Halide Edip Adıvar, Mehmet Emin Yurdakul, Nezihe Muhittin, Hamdullah Suphi Tanrıöver’dir. Halide Edip ve diğer yazarlar, Türk birlikleri Goliath isimli zırhlı gemiyi batırıp da büyük bir üstünlük kazandıktan sonra, “İstanbul’da Şehzadebaşı’ndaki Millet Tiyatrosu’nda, Müdafaa-yı Millîye ve Kadınları Yüceltme Derneklerinin ortaklaşa düzenledikleri yalnız hanımlara mahsus edebiyat müsamesesi”nde konuşmalar yapıp Türk zaferini kutlamıştır. “Son olarak Ordu Sinema Dairesinin Çanakkale’de çektiği filmler gösterildi. Mehmetçikler göründükçe alkışlar yükseliyordu. Devletin yoksulluğunu belli etmemek için üstü başı düzgün askerlerin çekimi yapılmıştı.” (D-Ç1915, s. 382).

Çanakkale Muharebelerinin halka ve gelecek nesillere net ve gerçekçi biçimde anlatılması için cepheyi yazar ve şairler ziyaret etmektedir. Çanakkale Cephesi’ni ziyaret edenler arasında Mehmet Emin, Ömer Seyfettin ve Hamdullah Suphi de bulunmaktadır. O sırada Almanya’da olan Mehmet Akif, kurula dahil olamamıştır ama gönüllü Çanakkale’dedir. Çanakkale’den bahsedildiğinde gözü yaşaran Akif, hemen ağlamakta ve Çanakkale’nin geçilemeyeceğini yüreğinden haykırmaktadır. “Bu beklentiye en güzel, Almanya’da olduğu için kurula katılamayan şair Mehmet Akif karşılayacaktı. Çünkü akı ve yüreği Çanakkale’deydi. Biri karamsar, ümit kırıcı bir şey söylerse, üzülp ağlıyor, ya da kızıp azarlıyordu. (...)” (D-Ç1915, s. 440).

Türk Ocağı'nda Hamdullah Suphi başkanlığında Ziya Gökalp ve Doktor Mürsel Bey toplantı yapmaktadır. Çanakkale'yi konu alan toplantıda Ziya Gökalp, Mürsel Bey'e şu cepheye eli silah tutanların gitmesini sağlamak üzere toplantı yapılması gerektiğini bildirmiştir: “Yarıdan tezi yok Ocaklı muallim ve muallimelerle bir toplantı yapmalıyız. Mekteplerde yetişkinlerin, eli silah tutacak yaşa gelmiş olanların, inşallah gerekmez ama gerektiğinde Çanakkale'ye gönüllü yazılması işiyle ilgilenmeleri sağlanmış olmalı. Hekimlerimizin durumu nasıl Mürsel Bey?” (VÇ-G, s. 326). Aslında, Mürsel Bey, Çanakkale'ye gitmek istemektedir; zaten bunun da kaçınılmaz bir durum olduğunu da bilmektedir. Ziya Gökalp, onun Ocak'taki görevlerinin ne olacağını sorduğunda Mustafa Kemal'in Sofya ateşemiliterliğinden ayrılmak ve Çanakkale cephesinde görev almak istediğini belirten mektubu üzerine konuşmaya başlamışlardır. Onlara göre Mustafa Kemal ya Talat ya da Enver Paşa'nın girişimiyle böylesine etkisiz bir göreve atanmak durumunda kalmıştır.

6.24. Düşman Askerlerinin Sivil Halka Yaptığı Zulümler

İtilaf Kuvvetleri, ellerindeki silahlarla ve teknolojik aygıtlarla sadece Türk askerlerine saldırmamışlar, aynı zamanda sivil halka da türlü zulümler yapmışlardır. *Fındık da Tatlı Çıktı* isimli romanda, bunun somut örneklerini görmek mümkündür. Komutanları tarafından keşif yapmaları için Türk köyüne yollanan üç İngiliz askerinden bir tanesi emzikli bebeği olan Ayşe'ye tecavüz etmiş, Ayşe'nin kayınvalidesini ve kayınpederini katletmiştir. Köylülerin gelmesiyle kurtulan Ayşe, çaresizce Fatma Nine'ye sığınmıştır. Ancak kendisine tecavüz edilmesini hazmedemeyen genç kadın, bu durumun ağırlığından kurtulmak için kaçmayı düşünmektedir: “Fatma Nine, bana da bir şey olsaydı eğer Zühdü'ye bakar mıydın?” (FTÇ, s. 48). Gecenin ilerleyen saatlerinde Ayşe, oğluyla vedalaşmıştır: “Mehmet'imın yadigarı, beni affet. Ananı affet yavrum,” (FTÇ, s. 50) ve ardından kuzeye, cepheye doğru kaçmıştır. Kendisine yapılanları, ancak cephede İngilizlere karşı savaşarak temizleyeceğini düşünmektedir. Yolda, yorulduğu için dalan ve kayınpederi Zühtü'yü gören genç kadın, bebeğini Fatma Nine'ye bırakmasının doğru olmadığını anlayarak köye dönmeye başlamıştır.

Ayşe kaçtıktan sonra, bebeğin ağlamasıyla uyanan Fatma Nine; İngilizlerin, ölen askerlerin öçlerini almak için köyü bastığını görmüş, bebeği alıp kaçmaya başlamıştır. İngilizler, köylülerin hepsini öldürmek için emir almıştır. Ayşe, köye döndükten sonra Fatma Nine'nin evine gitmiş, köylünün hunharca katledildiğini görmüş ve bebeğini

aramaya başlamıştır. Annelik içgüdüğü, galip gelmiş ve Ayşe, kaçmak yerine dönüp bebeğini almayı tercih etmiştir. Fatma Nine'nin evinde dolaşırken bebeğinin evin arkasında ağladığını işiten genç kadın, bebeğini almıştır.

Sömürgeciler, yerli halktan Müslüman ve Hristiyanlara, Türklere yardım ettikleri gerekçesiyle zulmetmektedir. *Bir Çanakkale Destanı-Şehadetname* isimli romanda, İngilizlerin Bozcaada müftüsünü, Türklere yardım ettiği için idam ettiği anlatılmıştır. “İngilizler, Bozcaada Müftüsü’nü Çanakkale istihkâmlarına hususi işaretler vermekle suçlayarak idam etmişler. İslam dinini temsil eden bir müftünün öldürülmesini gerektirecek hiçbir delile sahip olmadıkları halde bunu gerçekleştirmişler.” (BÇD-Ş, s. 249). Bunun yanı sıra dört Rum papazını halkı İngilizler aleyhine tahrik ettiği gerekçesiyle tutuklamış, casusluk yaptığı gerekçesiyle Hristiyanlara eziyet etmiş ve yabancı gazetecileri de kovmuşlardır. General Hamilton’un emriyle, 26 Nisan’ı 27 Nisan’a bağlayan gece Fransızlar, Kumkale’den ayrılmış, iki gün boyunca Türkleri bu bölgede oyalayıp savaş bölgesinden uzak tutmuştur.

Sömürgeciler, savaş ahlakına aykırı bir biçimde hastaneleri ve hastane gemilerini de vurmaktadır. Yaralıları tedavi eden askeri tabipler, bir anda ne olduğunu anlayamadan kendilerini çukurların içinde bulmuştur.

Her geçen dakika, her geçen gün biraz daha şifa buluruz da tekrar cepheye gideriz umuduyla yatan bu yaralılar, günün akşama kavuştuğu bu saatinde, tepelerine yağın koca koca top güllelerinin etrafa saçılan binlerce msket parçalarıyla, bir daha tedavi edilemeyecek şekilde bu hayattan ayrıldılar. (...) (BÇD-Ş, s. 523).

Bu olaylar üzerine Enver Paşa, İstanbul’daki Levantenleri Gelibolu’ya yollayıp İtilaf Kuvvetlerinin hedefi haline getirmek için emir vermiş ancak Amerika büyükelçisi Morgenthau, Enver Paşa’yı tüm Levantenleri değil, toplamda 50 Levanteni, Gelibolu’ya yollanmaya ikna etmiştir. “Rehineler Gelibolu’ya gittiler ve bir evde, sadece bir hafta kaldıktan sonra geri döndüler.” (BÇD-Ş, s. 529).

6.25. Gelibolu ve Anadolu Halkının Durumu

Bazı romanlarda Gelibolu’nun farklı yerlerinde yaşayan insanların durumuna da değinilmiştir. Özellikle, *Orada Herkes Ölüyor* isimli romanda daha önce Balkan Savaşlarına katılıp da ayağını kaybeden Tevfik’le İngiltere’de tıp tahsilini son aşamada bırakarak Türkiye’ye dönen kardeşi Gül’ün ailesi üzerinde durulmuştur. Savaş başlayınca

ne yapacaklarını belirleyen aile, erzak depolamış, konağı yeşil boyalarla ve ağaç dallarıyla kamufle etmiş, sürekli olarak cepheden haber almış, son aşamada, Tevfik'in zorlamasıyla İstanbul'a yerleşip yerleşmemeyi tartışmaya başlamıştır. Yazar, bu yörenin halkının durumuna da zaman zaman değinmiştir:

Çanakkale Boğazı'nın Anadolu yakasındaki yerleşimiyle dünyalar güzeli küçük kent cumbalı evleri, uzayıp giden dar sokaklarıyla büyük bir kasaba gibiydi. Balıkçılıkla geçimini sağlayan halk, yer yer hayvancılığa yönelmişti. Şehrin gerisindeki köylerin geçim kaynağı olan toprak, savaşla birlikte erkeksizliğin ceremesini çekiyordu. Tüm ülkede arkada kalan kadınlar, çocuklar ve yaşlılardı. Hal böyle olunca tarlalar ırgatsız, ocaklar başsızdı. (OHÖ, s. 201).

Tevfik, ailesini savaşın zararlarından korumak istemektedir. Bunun için de zihnini, “Savaşın ortasında kendimizi bulursak şayet ne yaparız?” (OHÖ, s. 206) sorusuyla meşguldür. Kendisini, ailesini korumak durumunda hisseden Tevfik, savaşın sivilleri tehdit ettiğinde sorumluluklarını yerine getirmek ve ailesini savaşın zararlarından uzak tutmak derdindedir. Ancak ailesine bunları anlatabilecek kuvveti kendisinde bulamamaktadır, nedeni ise ailesinin Gelibolu'dan ayrılmak istememesidir. “Çaresizdi. Ailesi için endişeleniyordu. Aklına gelen konuşma şekilleriyle ölümden uzaklaştırmaya çabılıyor, derdini anlatamıyordu.” (OHÖ, s. 206).

Tevfik'in kardeşi Gül, durumun farkındadır; ağabeyinin onları korumak için İstanbul'a yollamak, kendisinin Gelibolu'da kalmasını istemesinin nedeninin orduya alınmaması, vatanı ve bu toprakları sevdiğini göstermek düşüncesidir. Bir bakıma, babasının kendisi hakkında duyduğu şüpheyi ortadan kaldırarak çevresindeki insanlara vatan sevgisini ispatlamak istemektedir: “Hayır, (...) bizi korumuyorsun, sensiz koyarak cezalandırıyorsun. Toprağın ardına sığınıp kendini ateşe atmanı haklı çıkarmaya uğraşıyorsun. Mesleğinden menedilmenin acısıyla savaşta olmak istiyorsun.” (OHÖ, s. 207).

Hayatları konusunda endişe duyan Tevfik ve ailesinin başından ilginç bir şey geçmiştir. Tıp eğitimi alan Gül, bir sabah atıyla dışarı çıkmış, yaralı bir düşman askeriyle karşılaşmıştır. Kraliyet armasına sahip olan bu asker, Gül'ün gördüğü ve tanıdığı askerlere benzememektedir, onda farklılık bulunmaktadır. Aslında bu asker, Teğmen Murray'ın arkadaşı Peter'den başkası değildir. Kolu ve bacağı şiddetli şekilde kanayan bu askere yardım etmek istemektedir. İnsancıl bir bakış açısına sahip olan genç kadın, ırk ayrımı yapmadan düşmanı bile tedavi etmek istemektedir. Eve dönen Gül, kalfaya şunları

söylemiştir: “Kalfaya dönerek, ‘Temiz battaniye bul, ahırın arkasındaki deponun açıklığını hazırla, su kaynat, çantamla masamın üzerindeki kırmızı ciltli kitabı indir, temiz havlu getir, ha abimi uyandırmamaya özen göster olur mu?’ dedi.” (OHÖ, s. 300).

Abisinden korkmakta haklıdır, asker olan abisinin düşman askerinin tedavi edilmesi karşısında kardeşine ne gibi bir tepki göstereceğini tahmin etmek güç değildir. Kalfanın eşi, Osman; düşman askerine yardım etmeyeceğini söyleyince Gül, “Biz ona yardım etmezsek ölecek (...) burada dost düşman kavgası yapmanın ne âlemi var. Peki ya ölürse, vicdan azabıyla yaşayabilir misin?” (OHÖ, s. 301) demiştir. Osman’ın bu düşüncesinin aksine Gül, karşısındaki düşman askerini insan olarak görmekte ve bundan dolayı ona yardım etmek istemektedir. Gül, ölmek istemediğini belirten bu adamı ölmekten kurtarmak istemektedir. Eve getirdiği adamı ameliyat edecekken abisi Tevfik’i gören Gül, beklediği tepkiyi görmüştür: “Bunu yapamazsın!” (OHÖ, s. 303).

Tevfik’in aklında da farklı soru işaretleri vardır: “Düşmana yardım ve yataklık etmek suçtu. Vatana ihanet sayılırdı. Bunu yapan kendi kardeşiydi. Nasıl müsamaha gösterebilirdi?” (OHÖ, s. 304). Tevfik, aslında ne yapacağını bilemez haldedir. Düşünerek ne yapacağına karar vermesi, böylece doğru olanı yapması gerekmektedir. Tevfik, hastanın iyileşmesi durumunda devlete teslim edilerek gereğinin yapılmasını istemektedir.

En sonunda Gül, hastayı başarıyla ameliyat etmiş, doktor olduğunu hissetmiştir. Gül, son olarak “Dost yahut düşman, Hristiyan ya da Müslüman, ben doktorum sense hastam, hepsi bu kadar.” (OHÖ, s. 312) diyerek askeri tedavi etmiştir. Hasta iyileşse de bunu abisine söylemek istemez çünkü Tevfik hastayı iyileşir iyileşmez, esir olarak orduya teslim etmeyi düşünmektedir. Bir gece abisiyle tartışan Gül, ona, kendisinin hekim olduğunu, Peter’in de bir hasta olduğunu söylemiştir:

(...) ben onu düşman olarak görmüyorum. O benim hastam ben de doktorum. Anlamadığın kısım bu işte. Mevzu insan hayatı olduğunda düşmanlık, husumet, nefret ortadan kalkar. Elde sadece yaşama ve yaşatma savaşı kalır. Sense askersin bunları anlamayı beklemiyorum ama en azından saygı göster olmaz mı? (OHÖ, s. 325-326).

Peter’in iyileştiğini öğrenen Tevfik, kardeşinin yaptıklarını, vatan hainliği olarak görmektedir. Bir asker mantığıyla düşünen Tevfik, bu adamın hükümete teslim edilmesinden yanadır. Bunun üzerine Gül, abisini zayıf yanıla vurmaya çalışmış ve şu sözleri, söylemiştir: “Ne çabuk unuttun Bulgarlarla yediğin haltları...” (OHÖ, s. 336).

Çok sinirlenen Tevfik, kardeşine tokat atmış, sonra da Bulgarlarla buluşan kişinin Yahya Çavuş olduğunu, kendisinin de onu takip ettiğini ama emin olamadığı için kimseye bir şey açıklayamadığını belirtmiştir. Gül de abisinin söylediği gibi hain olmadığını ağlayarak anlatmıştır.

Anadolu’da halk, deniz savaşındaki galibiyetten sonra, ordunun daha iyi şartlarda savaşa devam etmesi için her türlü çabayı göstermektedir. Bunun için erzak ve giyecek gibi ihtiyaçları ellerinden geldiği kadar karşılamaktadır. *Diriliş-Çanakkale 1915* isimli romanda halk kuru yiyecekleri sandıklayıp cepheye yollamıştır. “Halk askerlik şubelerine, kışlalara Çanakkale askerine yollasınlar diye torba torba kuru yemiş yığmaya başladı.” (D-Ç1915, s. 211). Bu insanlardan biri de yaşlı bir kadın olan Sultan Nine’dir. Sultan Nine, oğlunu Rus, eşini Yemen cephesine yollamış; oğluyla eşi hala dönmemiştir. Yaşlı kadın, onlar için ördüğü iki çorabı askerlik şubesi başkanına vererek şunları söylemiştir: “Hey kumandan! Bir canım, bir odam, bir de gözüm gibi sakladığım bunlarım var. Bunları sana getirdim. Gazi evlatlarıma yolla. Birkaçının ayağım sıcak tutsa benim şehitlerimin ruhu şad olur.” (D-Ç1915, s. 211).

Savaşın sürmesi, Anadolu ve İstanbul halkının ıstıraplarını da artırmıştır. Halk, ekonomik olarak sıkıntı çekmektedir. Fiyatlar artmıştır; darlık, kıtlık, karaborsa başlamıştır. “Memura, emekliye aylığı, esnafa geliri yetmez olmuş, devlet memuruna devlet aylığını ödeyemez duruma düşmüştür. Türk halkı için durum böyleyken “Pera Palas, Tokatlıyan, İngiliz Oteli gibi otellerin salonları, Maksim gibi gazinolar, Beyoğlu’ndaki müzikli cafeler, eğlence evleri yeni, görgüsüz ve hödük savaş ve iktidar zenginleri, yiyiciler ve bunların beslemeleriyle dolup taşıyordu. (...)” (D-Ç1915, s. 392). İstanbul’un iki yüzü bulunmaktadır; bir tarafta Türk halkı ölümler ve ekonomik sıkıntılar karşısında ıstırap çekmektedir, diğer tarafta zengin olanlar ve savaştaki yıkımlarla ilgilenmeyenler zevk ve sefahat yaşamaktadır.

Anadolu halkı, bir yandan da Rum eşkıyalarıyla uğraşmaktadır. Rumlar, Çanakkale cephesinde İtilaf Devletlerinin galip geleceğini düşünerek Türk köylerine baskınlar yapmakta, Türklerin mallarını gasp edip canlarına kastetmektedir. ...*Ve Çanakkale-Gördüler* isimli romanda Hala Hatun ve annesi Zehra bundan mustarıptır. Hala Hatun eşi Hafız Emir Ağa’nın yanına, Beyrut’a gittiğinde Zehra komşularında kalmış, arası sıra evlerine gelip öküzlerini yemlemiştir. Ancak bir gün Rum eşkıyalar, evin boş olduğunu bilip baskın yapmış ve öküzleri çalmıştır: “Te yukarı küyün Urumlarıdır be kızanım bunlar. (...) Bugünlerde yüz bulmuşlar ya, birilerden arkanmışlar. Askere yazıldıkları da yoktur. Ölen (h)epten bizimkiler, (h)er bir yerde

bizimkiler; (h)er zaman bizimkiler. Bunlar burda kuduruk oldular başımıza. (...)” (VÇ-G2, s. 169).

Türk halkının vatanı için çarpışan askerleri, ellerinden geldiği kadar desteklediğini, onlara yiyecek ve giyecek yardımı yaptığını *Uzun Beyaz Bulut Gelibolu* isimli romanda da görmek mümkündür. Ali Osman, annesine yazdığı mektupta çektikleri yiyecek içecek sıkıntılarını anlattıktan sonra Gelibolu köylülerinin ellerindekileri cepheye getirerek askerlere yardımda bulunduklarını belirtmiştir. “(...) Bazen Gelibolu köylüleri kendi rızıklarından kesip, bize süt getiriyor. Taze süt içmek meğer ne büyük nimetmiş. Hele Çanakkale’nin sütü bambaşka lezzetli. (...)” (UBBG, s. 124).

6.26. Çanakkale Gezileri

Çanakkale’ye yapılan bir gezinin anlatıldığı *Çanakkale Yolunda-14 Yaşında Asker* isimli roman, kurgusuyla dikkat çekmektedir. Bu roman, Çanakkale Muharebelerini, bugünden geçmişe dönerek, anekdotlar şeklinde vermekte, zaman zaman Çanakkale’deki kahramanların ağzından yapılan anlatımlarla olaylar aktarılmaktadır. Bu çerçevede, romanın gençlere yönelik bir anlatı olarak yazıldığı ortadadır. Romanın başında, öğrencilerini Çanakkale gezisine getiren Yıldız Hanım, önlerine çıkan bir köpekten dolayı atlattıkları kaza üzerine Yarbay Hasan’ın savaş günlerinde, Canberk adını verdiği köpekle yaşadıklarını anlatmıştır. Yarbay Hasan, Yıldız Hanım’ın akrabalarından biridir. Yarbay Hasan ve birliği su içmek için bir köye uğramıştır. Köydeki çeşme başına giden komutan, bir köpeğin köylülerce kötü muameleye tabi tutulduğunu görmüş ve köpeği tedavi ederek birliğe götürmüştür. Birlikte bir asker gibi görev yapan Canberk, düşman cephesindeki tüm hareketlilikleri havlayarak haber vermekte, Türk askerinin tetikte olmasını sağlamaktadır. Yarbay Hasan şehit olduğunda da Canberk, komutanın yanına kıvrılmıştır. Bir süre sonra bayrak kaldırılınca Canberk’in de çok sevdiği Yarbay Hasan’ın cenazesinin yanında öldüğü görülmüştür. Bunun üzerine “(...) Bu büyük bağlılık üzerine, defnettikleri Yarbay Hasan’ın ayak ucuna bir başka çukur kazıp Canberk’i de oraya gömmüşler.” (ÇY-14YA, s. 12).

Gezinin ilerleyen kısımlarında, Gelibolu’da öğretmenlik yapan gönüllü rehber Mualla Öğretmen, öğrencilere katılmış, Mualla Öğretmen, bir öğrenciden, Sunay Akın’ın Çanakkale’deki Fransız birliğiyle ilgili dinlediği bir anekdotu anlatmasını istemiştir. Fransız birliğinin komutanı, yanındaki yüzbaşıya Türklerin Boğaz’ın her noktasına mayın döşediği, bunun için ilk işin mayınların temizlenmesi olduğunu söylemiştir. Yüzbaşı,

canla başla çalışarak emrindeki askerlerle mayınları temizlemiştir. Kaz dağlarına çarpıp kullanılamaz haldeki bir uçak tamir edilmiş ve Yüzbaşı Cemal'in kaptanlığında Boğaz'daki mayınların temizlenip temizlenmediği kontrol edilmiştir. Fransızlar, gerçekten de tüm mayınları temizlemiştir. Nusret mayın gemisi, elindeki 26 mayını, düşmanın haberi olmadan yerleştirmiştir ve düşman mayınların hedefi olmuştur. Mayınları temizlediğini söyleyen Yüzbaşı'yı yanına çağıran Amiral Guepratte “yenilginin tüm sorumluluğunu görevlendirdiği Yüzbaşı'ya” yüklemiştir. Mahkemeyi toplayan Amiral, Yüzbaşı'nın asılmasını sağlamıştır. Ardından Cemal Öğretmen sözü alarak Sinan'ın anlatmadığı olayları açıklar. Nusret mayın gemisinin komutanı Yüzbaşı Hakkı'nın görevini tamamladıktan sonra kalp krizi geçirerek şehit olduğunu, Fransız gemilerinden Bouvet'in söz konusu mayınlara çarparak battığını, Irresistable, Golois ve Souffrent'in de ağır hasarlar aldığını anlatmıştır.

Grup, daha sonra 57. Alay'ı temsilen yapılan şehitliğe gitmiştir. Girişte yer alan bir gazi ile dedesinin heykeli Neşe'nin dikkatini çekmiştir. Gazi Hüseyin Kaçmaz, torunu Eylül'le beraber, ölmeden önce şehitliği ziyaret etmiştir ve bu heykel, ziyaretin anısına yapılmıştır. Rölyefler ve anıt, öğrencilerin dikkatini çeken diğer unsurlardır. Mualla Öğretmen, 57. Alay'ın kahramanlıklarını anlatmaya başlamış, Mustafa Kemal'in Conkbayırı'nda kalma yönünde aldığı kararın ne kadar isabetli olduğunu ve Alay'daki tüm komutanların savaşarak şehit olduğunu belirtmiştir. Şehitlikte Üsteğmen Mustafa Asım Bey'le Yüzbaşı Woister'ın cesetleri bulunmuş ve bulundukları yere defnedilmiştir. Buradan çıkıp, Atatürk tarafından inşa ettirilen Mehmet Çavuş Anıtı'na giden grup, cephanesi biten Mehmet Çavuş'un 25 askeriyle birlikte Anzaklara taş atarak savaştığını öğrenmiştir. Mualla Öğretmen, zaman zaman Atatürk'ün anılarını okuyarak anlattıklarını daha da somutlaştırmıştır.

Kanlısirt, uğranan diğer bölgedir. General Liman von Sanders'in ısrarlı taarruz emirlerinden birine karşı çıkan Albay Kâzım Bey, dikkate alınmamış, Enver Paşa cepheye gelerek Liman Paşa ile bir anlaşma yapmış ve askerin takviye kuvvetlerle birlikte taarruz etmesini emretmiştir. “(...) 19 Mayıs'ta gece saat 03:30'da başlayan taarruzla tüm cephelerde kanlı bir savaş başlamış olması sonucu, tüm birliklerimizin çapraz makineli tüfek atışına maruz kalmaları ve bu birliklerin yan ve geri desteklenmelerinin yapılamamasıyla saldırılar adeta bir katliama dönüştü. (...)” (ÇY-14YA, s. 145). Buradaki çarpışmalarda, Atatürk'ün belirttiği gibi bir Darülfünun'u dolduracak kadar öğrenci şehit olmuştur. Bu öğrencilerin çoğu, Enver Paşa'nın Harbiye Nezareti'nin önünde yaptığı konuşmadan sonra askere giden gençlerden oluşmaktadır.

BÖLÜM VII

SONUÇ

Edebî eserler, içerisinden çıktıkları toplumların kültürlerini, tarihlerini, insana bakışlarını, hayatı algılama biçimlerini, sosyolojik özelliklerini, ekonomik yaşamlarını çok yönlü olarak yansıtmaktadır. Edebî eserlerin bu özellikleri, insan merkezli bir bakış açısıyla yazılmış olmalarından kaynaklanmaktadır. Edebî eserler; özelde roman yaratıcısı ve anlattıkları bağlamında insanı konu almakta, insanı farklı yönleriyle yansıtmaya çalışmaktadır. Bu yüzden romanlar, insanı kavrama, onu kendi dünyası ve toplumsal tarafıyla görmek açısından oldukça önemli olmuştur. Yazar ve şairler, hem kendilerini hem de içinde bulundukları toplumun fertlerini farklı yönleriyle anlatarak insanı ontolojik olarak vermeye çalışmaktadır. Tarih bilimi de ortaya koyduğu verilerle edebî eserlerin disiplinler arası bağlamda ele alınmasını sağlayan çok önemli bir alandır.

Edebî eserlerin yukarıdaki özellikleri düşünülürse tarihin romanlar için çok önemli kaynaklar olduğu düşünülebilir. Bu anlamda tarih, edebiyat bilimiyle çok yönlü olarak kurduğu ilişkide edebî eserlere kaynak olabilmekte, edebî eserlerin kurgusunun şekillendirilmesinde ilham kaynağı olarak kullanılabilir. Tarih, olmuş bitmiş olayların anlatımı değildir; aynı zamanda bu olayların yeni bir düzen ve mantık içerisinde aktarımıdır. Edebiyat, tarih bilimine bu çerçevede destek olmakta ve geçmişte meydana gelen, millî ya da evrensel etkileri bulunan olayları yeni bir bakış açısıyla ve mantıkla ele alarak aktarmaktadır. Roman, tarihin kendi külleri arasından sıyrılıp yeni bir çehre kazanmasını ve bu suretle okurla buluşmasını sağlayan en önemli edebi türler arasındadır.

I. Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi, Türk ve dünya tarihi açısından değiştirici ve dönüştürücü sonuçları olan bir cephe. Adeta bir kırılma noktasıdır. Türk milletinin var oluş mücadelesi olarak da görülebilecek olan Çanakkale Muharebeleri, daha önceki savaşlarda (Trablusgarp ve Balkan Savaşları) kendine olan güvenini kaybetmiş olan bir milletin, yeniden toparlanmasını ve Millî Mücadele'ye giden yolda dinamizm kazanmasını sağlamıştır. Diğer cephelerde ağır yenilgiler olsa da Çanakkale cephesinde unutulmayacak bir destan yazan Türk milleti, Anadolu'nun işgal edilmesini ve sömürge durumuna getirilmesini önleme konusunda bir ruh yaratmıştır. Bu yönüyle Çanakkale Muharebeleri, Türk milleti için çok özel ve önemli bir yere sahip olmuştur. Bu cephedeki kahramanlıklarla ilgili müstakil eserler yazılmış, dönemi geniş çapta anlatan eserlerde bu konuya farklı açılardan değinilmiştir. Roman, hikâye, şiir ve tiyatro türünden eserler, bu

savaştan yıllar sonra yazılmış ve okurla buluşmuştur. Bu da Çanakkale Muharebelerinin, yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş aşamasında sahip olduğu değeri göstermesi açısından oldukça önemlidir. Özellikle Çanakkale Muharebeleri üzerine yazılan romanlar, değer ve önemi bakımından yeni kuşakların bu savaşlarda neler olup bittiğini görmesini sağlamıştır.

Çanakkale Muharebelerini ele alan bu çalışmada, tarihsel bir olay olan ve Türk tarihinde dönüm noktası olarak görülen Çanakkale Muharebelerinin, edebiyat-tarih ve harp edebiyatı arasındaki ilişki bağlamında ne tür bir öneme sahip olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çanakkale Muharebeleri, tarih araştırmalarında önemli bir yere sahiptir ama Türk milletinin zihninde sahip olduğu değeri göstermesi açısından söz konusu savaş, edebî eserler yoluyla da işlenmiş, bu destan kurgusal zeminde ele alınmıştır. Hemen hemen her evden bir ya da birkaç şehidin bulunduğu, cadde ve sokaklara bu şehitlerin isimlerinin verildiği, hakkında edebî eserlerin yazılmasının dışında sinema ve dizi filmlerin çekildiği, tiyatro gösterimlerinin yapıldığı, her sene okullarda coşkulu törenlerin gerçekleştirildiği Çanakkale Muharebeleri, Türk milletinin kalbinde ve zihninde kalıcı bir biçimde yer edinen tarihsel bir olaydır.

Tarihsel olaylar edebî eserlerde, büyük değişikliklere uğratarak anlatılmamaktadır. Çalışmada ele aldığımız yirmi romanda da yazarların, büyük oranda tarihsel verilere bağlı kaldığı görülmektedir. Birinci bölümde, Çanakkale Muharebeleriyle ilgili olarak verdiğimiz açıklamalara romancılar, büyük oranda sadık kalmış, Çanakkale Muharebelerinin tarihini farklı kaynaklardan okuyarak romanlarını yazdıklarını göstermişlerdir. Özellikle bazı yazarlar, romanlarına ön sözlerle başlayarak eserlerinde kullandıkları kaynakları net olarak zikretmiş, Türk milletinin kalbinde ve zihninde çok önemli bir yere sahip olan Çanakkale Muharebelerini bu kaynaklara bağlı kalarak aktarmaya çalıştıklarını bildirmişlerdir.

Çalışmada, tüm konular bireyler üzerindeki etkisi bağlamında ele alınmıştır. Çünkü roman, yukarıda da açıkladığımız gibi insan merkezlidir. İnsan unsurunun öne çıktığı tarihsel romanlar, insanı sadece toplumsal taraflarıyla değil, bireysel özellikleriyle de vermektedir. Bu da savaşlarda görev alan devlet görevlileri, komutanların ve sıradan erlerin de bir iç dünyasının olduğunu göstermektedir. Yazarlar, kurgularında bireylerin psikolojik yaşamlarına da belli temalar üzerinden dokunmaya, onların içinde bulundukları durumu yansıtmaya çalışmışlardır. Bu noktada, Çanakkale Cephesi'nde savaşan askerler, yalnızlıklarını gidermek için kendi geçmişlerine yönelmekte, eski

hayatlarını hatırlayarak mutlu olmaya, savaş ortamında kendilerini diri tutmaya gayret ederler.

Anne hasreti de güçlü bireysel duygular arasında yer almakta ve öne çıkmaktadır. Askerler, en zorlu anlarında annelerini hatırlayıp içinde bulundukları durumdan sıyrılmak istemektedir. Anne, onlar için, içinde bulundukları sıkıntılardan kurtulma yoludur. Psikolojik bir tarafı olduğu, annenin sonsuz merhamet kaynağı olarak görüldüğü ve anne-çocuk münasebetinin çok özel bir içeriğe sahip olduğu düşünülürse Çanakkale Cephesi'ndeki askerlerin annelerine, bu zor zamanda hasret duyması ve onları anımsaması olağan karşılanabilir. Anne, bu askerler için bir anımsanan bir figür olmaktan ziyade, tıpkı aşk gibi yaşam kaynağı ve ölümün karşısında yaşama kaçılacak bir araç olarak görülmüştür. Anneler, komutan ya da er düzeyindeki tüm askerlere güç vermekte ve onları, gerçekleştirdikleri mukaddes mücadele konusunda motive etmektedir. Annenin vatanla ilişkilendirildiği Anadolu kültürü düşünülürse, romanlarda annenin niçin vatan müdafaasında askerlere güç veren, onların savaşma azmini artıran bir araç olduğu anlaşılabilir. Bu anlayışın ortaya çıkma nedenleri arasında, kadınların (sevgili, kız kardeş ya da anne) doğurucu ve yaşatıcı, yani yaşamın sürmesini sağlayıcı işlevleri bulunmaktadır.

Nisan'ın İki Günü'nde Bahri, annesini rüyasında görüp şefkat ihtiyacını gidermek istemektedir. Rüya motifi, Bahri'nin çevresindeki katı gerçeklerden kurtulması için bir yoldur. Rüyasında annesini görmek, onunla sohbet ederek içinde bulunduğu sıkıntıyı atmak istemesi, Bahri'nin içinde bulunduğu sert gerçeklikten kurtulmak, eski güzel günlere dönmek arzusundan kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda anne, aslında bilinçaltında yer eden bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim, *Koçaklar 1915*'te Sökeli Hüseyin, tedavi olurken annesini sayıklamaktadır. Bu zor günler, onun yaralarını saracak bir kişiye gerekesinim hissetmesi gibi bir duygunun ortaya çıkmasını sağlamıştır. Hüseyin, annesini bilinçaltı bir sürecin parçası olarak sayıklamıştır. Rüya ve sayıklama, askerlerin iç dünyalarının ortaya çıkmasını sağladığı kadar, bir evlat olarak hasret duydukları annelerini hatırlamalarını da sağlamıştır. Bu, askerlerin içinde bulundukları savaşın gerçeğiyle bireysel gerçekleri arasında sürekli olarak geçişler yaptıklarını göstermektedir. Anne ve sevgililer, onların bireysel gerçekleridir; savaş ve vatan müdafaası ise toplumsal gerçeklerdir.

Savaşırken bireysel gerçekliklerini unutan askerler, yalnız kaldıklarında ya da kendilerini savunmasız hissettiklerinde, bir güç kaynağı olarak annelerini anımsamaktadırlar. *Çanakkele'ye Gidenler-Şu Boğaz Harbi*'nde, Yedek Subay Hasan

Ethem, Maydos'un arkasındaki çam ağaçlarının altında iki gün boyunca annesini hayal etmiş, sonra da annesine mektup yazarak hasretini gidermiştir. Annesini hatırlamak için yalnız kalmayı tercih eden Hasan Ethem, âdeta onunla baş başa kalmak istemektedir. Buradan da anlaşılmaktadır ki anne, sonsuz şefkat duygusunu temsil etmektedir ve askerler, üzerlerine ateş yağarken korunmaya ihtiyaç duymaktadır. Şefkat, her canlının ihtiyaç duyduğu bir histir; savaş sırasında bu hisse daha fazla ihtiyaç duyulmaktadır. Bir de askerlerin yaşı göz önüne alınırsa durum daha anlaşılır bir hâl almaktadır. On altı, on yedi, on sekiz yaşlarındaki bu gençler henüz anne kuzusudur ve bunun için de anneleriyle geçirdikleri günleri anımsamaktadırlar. Annelerini anımsamak, onlar için bir teselli kaynağı olmaktadır.

Bu çerçevede, askerler için hatıraların özel bir önemi vardır. Sadece askerlerin değil üst düzey komutanların da zaman zaman hatıralara sığındığını görmek mümkündür. Çanakkale Muharebelerinde askerlik dehasını gösteren, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk de annesini hatırlayan komutanlardan biridir. *Çanakkale Yanarken* isimli romanda, Mustafa Kemal'i İstanbul'da bıraktığı annesi ve kız kardeşini anarken görmekteyiz. Liman von Sanders'e sinirlenen Mustafa Kemal, daha fazla gerginlik yaşamamak için ailesini düşünmüştür. Anne ve aile, Mustafa Kemal için de bir rahatlama aracı olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu, sert ve rahatsız edici gerçeklerden kurtulmak için hatıralarına yönelmiştir. Liman von Sanders'ten çok fazla hazzetmeyen Mustafa Kemal, annesini ve ailesini hatırlayarak mutlu olmak istemiştir. *Bir Ulu Destan-1915 Çanakkale*'de Binbaşı Mustafa Sabri de hatıralarına yolculuk yaparak mutlu olmaya çalışan kahramanlardan biridir. Mustafa Sabri, yaşama sarılmak, ölümden kaçmak için kurşun yediğinde oğlu Mustafa'yı düşünmüş, onun hatıralarıyla kendini canlı tutmaya çalışmıştır. Sevgili ve anne yanında evlat da komutanları ve askerleri güdülemekte, onları içinde bulundukları ortamda daha dinamik hale getirmektedir. Aile askerlerin savaş azmini ve dinamizmini artıran en önemli unsurdur.

Çanakkale Muharebelerinin anlatıldığı romanlarda devlet görevlileri ve komutanlar, roman kahramanı olan kişiler arasındadır. Yazarlar, kurgularına gerçeklik katabilmek adına tarihsel figürlerden yararlanmışlardır. Bu figürlerin hepsi savaşın kaderini değiştiren kişilerdir. Komutanları ve devlet adamlarını kendi gerçeklikleri içinde yansıtan yazarların temel amacı, tarihsel gerçeklikleri bozmamaktır. Mustafa Kemal, Padişah Mehmet Reşat, Enver Paşa, Talat Paşa, Cemal Paşa, Cevat Paşa, Esat Paşa, Selahattin Adil Bey, Liman von Sanders, General Hamilton roman kahramanı olan tarihsel kişiliklerdir. Bu devlet adamları ve komutanlar, farklı yönleriyle verilmiş, savaştaki

tutumlarıyla aktarılmaya çalışılmış, okurun zihninde canlı bir tasavvur oluşturulmaya gayret edilmiştir. Türk kahramanlardan Enver Paşa, genel olarak olumsuz bakış açısıyla ele alınmıştır. Enver Paşa'nın savaştaki tutumu, eleştiri konusu olmuştur. Tüm romanlarda yiğit, kahraman, Türk birliğinden yana ve cesur bir devlet adamı ve komutan olarak çizilen Enver Paşa, Sarıkamış Harekâtı'ndaki tutumu ve Liman von Sanders'e çok fazla yetki vermesinden dolayı eleştirilmiştir.

Yazarların Enver Paşa'dan yola çıkarak bir hesaplaşma içine girdikleri gözden kaçmamaktadır. Sadece Sarıkamış Harekâtı değil, aynı zamanda Çanakkale Muharebelerindeki kararlarıyla da Enver Paşa, eleştirilerin odağındadır. Enver Paşa, yiğit ve cesur bir kahraman olarak tasvir edilmekte; korkusuz kişiliği ön plana çıkarılmakta fakat Almanlarla ilişkileri, özellikle de Liman von Sanders'e duyduğu tam itimat eleştirilmiştir. Türk komutanlar tarafından fiili olarak idare edilen Çanakkale Muharebelerinde, en tepede bir Alman komutanının bulunması ve Almanların emperyalist emellerle Osmanlıdan taraf olmaları Türk komutanlar, özellikle de Mustafa Kemal tarafından rahatsızlıkla karşılanmıştır. *Vardar Rüzgarı*, *Kan ve Çiçekler*, *Çanakkale Yanarken*, *Diriliş-1915 Çanakkale*, *Bir Çanakkale Destanı-Şehadetname*, ...*Ve Çanakkale* üçlemesi Enver Paşa'nın eleştirildiği romanlar arasındadır. Enver Paşa'ya bağlı olarak Liman von Sanders de *Koçaklar 1915*, *Vardar Rüzgârı*, *Operasyon 1915-Çanakkale*, *Bir Ulu Destan-1915 Çanakkale*, *Çanakkale Mahşeri*, *Diriliş-1915 Çanakkale*, *Bir Çanakkale Destanı-Şehadetname* isimli romanlarda eleştiri konusu olmuştur. Liman von Sanders'in buyurgan ve tepeden bakan tavırları, Türk askerlerini ciddi şekilde rahatsız etmiştir. Bu rahatsızlığın arkasında, bir miktar da milliyetçilik duygusunun etkisi bulunmaktadır. Savaşçı bir millet olan Türkler arasından bir komutanın cepheyi tümüyle yönetmemesi, rahatsızlığın nedenleri arasında yer almaktadır. Liman von Sanders'in dışındaki Alman komutanlar da Türk askerlerini küçük görmekte, kimi zaman eleştirmektedir. Bu durum da doğal olarak Türk komutanlar için bir izzetinefis sorunu hâline dönüşmüştür. Onca yokluğun içinde ellerinden geleni yapan, yemeyip yediren, kimi zaman maaşlarını bile askerleri için harcayan Türk komutanların bu özverilerinin Almanlar tarafından anlaşılmaması, romanlarda eleştirel bir bakış açısıyla verilmiştir.

Mustafa Kemal Atatürk, Çanakkale'yi konu alan tüm romanlarda cesaret, fedakârlık, ileri görüşlülük, askerlerle iyi diyalog kurması açısından olumlanan bir kahramandır. Savaşın kaderini değiştiren kararlarıyla öne çıkan Mustafa Kemal, savaşı bir sanat ve bilim olarak gören bir kahramandır. Özellikle, Conkbayırı bölgesine herhangi

bir emir almadan askerlerini götüren ve düşmanları oyalayan, 57. Alay'ın bölgeye kolayca intikal etmesini sağlayan Mustafa Kemal, pek çok romanda dâhi bir komutan olarak övülmüştür. Liman von Sanders'in Türk ordusunun başına geçmesi karşısında kendisini tutamayıp astı olan askerlere rahatsızlığını dile getiren Mustafa Kemal'in canını sıkkan husus, cepheyi bilmeyen bu komutanın savunma planını alt üst edecek olmasıdır. Cevat Paşa, Esat Paşa, Selahattin Adil Bey de yiğitlik ve fedakârlıklarıyla öne çıkan diğer komutanlardır. Çanakkale denince akla gelen iki asker Yahya Çavuş ve Seyit Onbaşı da Çanakkale'yi konu alan romanların büyük bir kısmında savaşın kaderini değiştiren kahramanlar olarak işlenmiştir.

Bazı tarihçilerin olumsuz bir bakış açısıyla değerlendirdiği II. Abdülhamit, Çanakkale Muharebelerini ele alan romanların bir kısmında, vatansever bir kahraman olarak gösterilmiştir. Mehmet Reşat'ın İstanbul'u terk ederek Eskişehir'e gitmek istemesine karşı II. Abdülhamit, İstanbul'u terk etmeyeceğini belirtmiştir. *Operasyon 1915-Çanakkale*, *Diriliş-Çanakkale 1915*, ve *Bir Ulu Destan-1915 Çanakkale* isimli romanlarda, II. Abdülhamit, Çanakkale cephesini çok iyi bildiğini sözleriyle ortaya koymuş ve Çanakkale'nin düşman tarafından alınmasının Anadolu'nun kaybı olacağını bildirmiştir. Sultan Reşat, kendi ikbalini ve yaşamını öne alan bir padişahken II. Abdülhamit, gerekirse ölebileceğini ama İstanbul'dan ayrılmayacağını söyleyen bir padişaktır.

Cevat ve Esat Paşalar da vatansever, aydın, milletini ve askerlerini düşünen komutanlar olarak öne çıkartılmıştır. Hemen hemen her romanda, Cevat ve Esat Paşalardan bahsedilmiş, onların savaşın kaderini etkileyen kararları dikkatlere sunulmuştur. Bu iki komutan, Türk milletinin kaderini belirleyen stratejik kararlarıyla ön plana çıkmıştır. Buna karşın *Diriliş-1915 Çanakkale* isimli romanda Esat Paşa, itaatkâr ve Alman hayranı bir komutan olarak anlatılmıştır. Seyit Onbaşı da efsanevi bir kahraman olarak yerini almıştır romanlarda. 250 kilodan fazla top mermisini kaldırıp düşman gemisi Ocean'ı batırması, romanlarda en fazla söz konusu edilen olaydır. Bu olayla onun cesaret ve gücü öne çıkarılmıştır. Ezineli Yahya Çavuş da beş manga askeriyle, düşmana karşı çok önemli bir savunma yapmıştır. Romanların bir kısmında Yahya Çavuş'un destanına yer verilmiştir.

Romanlarda kadın kahramanlar da önemli bir yere sahiptir. Yazarlar, bu savaşın sadece erkeklerle kazanılmadığını göstermek için savaşta kadın kahramanlardan da bahsetmişlerdir. Bu kahramanlar arasında doğrudan silah kullanarak savaşanlar olduğu gibi, cephe gerisinde sargı yerlerinde ya da hastanelerde hemşire, yardımcı personel

olarak çalışanlar da bulunmaktadır. *Koçaklar 1915*'te Emine, eşi Ruşen öldükten sonra cepheye gitmiştir. *Fındık da Tatlı Çıktı* isimli romanda Ayşe, bebeğiyle birlikte savaşa katılmıştır. *Bir Çanakkale Destanı-Şehadetname* isimli romandaki Seher Nine, elinde ne var ne yoksa askerlere götüren yaşlı bir kadındır. Albay Hafız Halit Bey'in kızı Nezahat Onbaşı, bizzat savaşan kadınlardandır. ...*Ve Çanakkale* üçlemesindeki Zehra, Zübeyde, Hala Hatun, Semiha ve Hesna da cepheye giden kadın kahramanlar arasındadır. Kadın kahramanlar, Çanakkale'de üstlerine düşen ne varsa güçleri nispetinde yapmış, savaşın kazanılması için fedakârlıklar göstermekten çekinmemişlerdir. Kadınların ön plana çıkarıldığı romanlarda, Çanakkale Muharebelerinin, Türk milletinin kadın erkek tüm fertleriyle kazanıldığı vurgulanmaya çalışılmıştır. Kadınların romanlarda bir kahraman olarak bulunması, Türklerin savaşçı özelliğinin yalnızca erkeklere mahsus olmadığını da göstermektedir. Kadınlar, becerileri ölçüsünde ya savaşmış ya da cephe gerisinde faydalı olmaya çalışmıştır. Çanakkale'deki savaşın kazanılması, bu manada topyekûn bir çabanın sonucudur. *Çanakkale Yolunda-14 Yaşında Asker* isimli romanda Avustralyalı asker J. C. Davies, annesine yazdığı mektupta keskin nişancı bir kızın şehit olana kadar pek çok Avustralyalı askeri öldürdüğünü belirtilmiştir. Bu kızın kim olduğu tarihî belgelerde kayıtlı değildir ancak bir Anzak askerinin mektubu, bunun gibi pek çok Türk kadının ellerinde tüfikle savaştığını göstermektedir. Aynı romanda, Mısırlı bir askerin The Egyptian gazetesinde yayımlanan mektubuna yer verilmiştir. Bu asker, yeşil kamuflajlı kadın askerlerin kendileriyle savaştığını belirtmiştir. ...*Ve Çanakkale* serisinde de Zübeyde, cepheye mühimmat götürerek savaşta Türk askerini destekleyen bir kahraman olarak gösterilmiştir.

Çanakkale Muharebeleri hakkındaki romanların büyük bir kısmında Anzaklar, olumlu bir bakış açısıyla ele alınmıştır. Anzak askerleri, Yeni Zelanda'nın İngiltere'nin sömürgesi olmasından dolayı savaşa dahil olmuşlardır. Anzaklar, kendilerini İngiliz kökenli olarak görmeleri, maruz kaldıkları olumsuz propaganda, serüvenci bir ruha sahip olmaları gibi nedenlerle Çanakkale'ye gelmişlerdir. *Vardar Rüzgârı*'nda Anzaklar, İngiliz emellerine hizmet eden zavallılar olarak görülmektedir. *Kan ve Çiçekler*'de esir düşen Anzak Yüzbaşı, Çanakkale'ye verilen emir gereği geldiğini belirtmiştir. *Şafakta Yanan Mumlar*'da Yeni Zelandalıların savaşı sorgulayan neslinin görüşlerine de yer verilmiştir. *Orada Herkes Ölüyor*'da Anzak askerler, herhangi bir savaş tecrübesine sahip olmadıkları için çok fazla zayıyat veren bir millet olarak yansıtılmıştır. *Direniş-Çanakkale 1915*'te bir Türk askerinin Anzak subayını kendi siperine götürmesi karşısında Anzakların Türkler hakkında olumlu bir bakış açısı edinmeleri söz konusu edilmiştir.

Uzun Beyaz Bulut Gelibolu isimli romanda ise sonradan Türk olan Alistair John Taylor, hümanist bir yaklaşımla anlatılmıştır.

Çanakkale Muharebelerini ele alan romanlar, tarihsel gerçekliklere sadık kalınarak yazılmaya çalışılmıştır. Bu durum, roman yazarlarının tarih kitaplarından yararlandıklarını göstermektedir. Çanakkale Cephesi, romanlarda insan merkezli bir bakış açısıyla yansıtılmıştır. Merkeze insanın alınması, romanlarda duyguların ve psikolojik süreçlerin de aktarılmasını sağlamıştır. Çanakkale Cephesi’ni konu alan romanlarda kurmaca unsuru, yalnızca sıradan kahramanlar için kullanılmıştır. Devlet adamları ve komutanlar, yeniden kurgulanmamış, kendi gerçekleri içinde aksettirilmiştir.

İngilizlerin emperyalist niyetleri, hemen hemen her romanda dikkatlere sunulmuş, kendi ülkelerindeki askerleri değil de sömürgelerindeki askerleri cepheye sürmeleri eleştirilmiştir. Türk ordusunun kıt imkânlarla düşmana karşı koyması, her romanda öne çıkarılan ana unsurdur. Özellikle askerlerin şehitlik konusunda sahip oldukları bilinç dinî perspektifle sunulmuştur. Romanlarda askere alımlardaki adaletsizlikler de eleştirilmiştir. Zengin ve seçkin sınıfların çocuklarının askerden kaçması ama yoksul Anadolu halkının askere gitmesi üzerinde durulmuştur.

Tüm bu veriler ışığında, Çanakkale Muharebelerinin Türk tarihi kadar Türk romanında da önemli bir yere sahip olduğu söylenebilir. Tarihle ilgili yapılan çalışmalar çerçevesinde Türk romancıları, Çanakkale Muharebelerini kendi gerçekliğinden sapmayacak şekilde ele almıştır. Romanlarda Çanakkale Muharebeleri sadece savaşlar bağlamında ele alınmamış, insan unsuru da en az savaşlar kadar önemli görülmüştür.

KAYNAKÇA

- Akbulut, Dinçer (2009). *Fındık da Tatlı Çıktı*, Cinius Yayınları, İstanbul.
- Aktaş, Ş. (2005). *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*, Ankara: Akçağ Yay.
- Alain (Émile-Auguste Chartier) (1985). *Sanat Üstüne Denemeler*, (A. Bezirci, Çev.), İstanbul: Say Yay.
- Alangu, T. (1968). *Ömer Seyfeddin Ülkücü Bir Yazarın Romanı*, İstanbul: May Yay.
- Alptekin, Halide (2010). *Bir Çanakkale Destanı-Şehadetname*, Yitik Hazine Yayınları, İstanbul.
- Altıkulaç Demirdağ R. (2016). Köy Romanlarında Eşkıyalık ve Kahraman Olma Arzusu, *Turkish Studies*, 11(15), 31-48.
- Altıntaş, A. (1997). *Belgelerle Çanakkale Muharebeleri*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Atatürk ve Çanakkale Muharebelerini Araştırma Merkezi Yayınları, Çanakkale.
- Anar, T. (2007). Çanakkale Savaşı Hikâyeleri, İstanbul: Selis Kitaplar.
- Andaç, F. (2001). Buket Uzuner ile “Gelibolu” Üzerine. *Varlık*.
- Apaydın, M. (2006). *Osman Cemal Kaygılı'nın Hikâyeciliği*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Argunşah H. (2002). Tarihî Romanda Postmodern Arayışlar, *İlmi Araştırmalar*, 14, 17-27.
- Argunşah, H. (2002). Tarihî Romanın Yükselişi, *Hece Türk Romanı Özel Sayısı*, 6, 65/66/67, Mayıs/Haziran/Temmuz.
- Armaoğlu, F. (1993). Çanakkale Muharebelerinin Rusya Üzerindeki Etkileri, *Çanakkale Muharebeleri Sebep ve Sonuçları Uluslararası Sempozyumu*, Çanakkale 14-17 Mart 1990, XVI. Dizi, Sayı 64, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Arslan, F. (2007). Tarihin Dirildiği Gün: Maziden Roman Ütopyasına, *Mustafa Necati Sepetçioğlu Özel Sayısı*, Erdem, Sayı 49.
- Ata, B. (2000). Tarih Öğretiminde Bir Araç Olarak; Tarihî Romanlar. *Türk Yurdu*. Sayı 153-154. (Mayıs- Haziran 2000).
- Atabey, F. (2010). İngiliz Belgelerinde Çanakkale Muharebelerinin Deniz Harekâtı, *AskeriTarih Araştırmaları Dergisi*, 8, 16.
- Atabey, F. (2014). *Çanakkale Muharebelerinin Deniz Cephesi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.

- Atabey, F. (2015). İngiliz Savaş Konseyi'nin Çanakkale Stratejisi, *Çanakkale Muharebelerinin İdaresi*, (Lokman Erdemir & Kürşat Solak, Ed.), Çanakkale: Çanakkale Valiliği Yayınları.
- ATAM <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-57/canakkale-savaslarinin-onemi-ve-sonuclari> (Erişim Tarihi: 02.03.2020).
- ATASE, (2002). Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi V. Cilt Çanakkale Cephesi Harekatı 1., 2. ve 3. Kitapların Özetlenmiş Tarihî (Haziran 1914- 9 Ocak 1916), Ankara: Genel Kurmay Başkanlığı Yayınları.
- Avcı, H. E. (2006). *Çanakkale'yi Yasamak Yeni Mecmua*, İstanbul: Emre Yayınları.
- Aydemir, Ş. S. (2011). *Tek Adam: Mustafa Kemal* (Cilt 1). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Aydoğan B. (2016). *Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Aytaç, G. (2002). *Yeni Alman Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Multilingual Yay.
- Aytaç, G. (2006). Edebî Türlerden Yararlanma, *Millî Eğitim Dergisi*, 169, 261-276.
- Aytür, Ü. (2009). *Henry James ve Roman Sanatı*, İstanbul: YKY.
- Ayvazoğlu, B. (2015). *Edebiyatın Çanakkale'yle İmtihanı*, İstanbul: Kapı Yayınları.
- Barthes, R. (2006). *Romanın Hazırlanışı I*, (M.-S. Rifat, Çev.), İstanbul: Sel Yay.
- Bauman, Z. (2000). *Ölümlülük, Ölümsüzlük ve Diğer Hayat Stratejileri*, (Çev.: Nurgül Demirdöven), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bayur, Y. H. (1991). *Türk İnkılabı Tarihi* (Cilt 2). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Bec, C. & François, L. (2007). *İtalyan Edebiyatı*, (İ. Yerguz, Çev.), Ankara: Dost Kitabevi.
- Belge, M. (1998). *Edebiyat Üstüne Yazılar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bergson, H. (1947). *Yaratıcı Tekâmül*, İstanbul: MEB. Yay.
- Beyatlı, Y. K. (1984). *Edebiyata Dair*, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları.
- Bıldırki, Oyhan Hasan (2012). *Koçaklar 1915 Çanakkale*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Bilgin, Hasan Basri (2018). *Bir Ulu Destan-1915 Çanakkale*, Hayat Yayınları, İstanbul.
- Bilgin, İsmail (2014). *Çanakkale'ye Gidenler*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Çanakkale Cephesi Harekâtı (1983). Cilt V, 1'nci Kitap, Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Bodur, Ozan (2015). *Operasyon-1915 Çanakkale*, Pupa Yayınları, İstanbul.
- Bourneur, R. & Quellet, R. (1989). *Roman Dünyası ve İncelemesi* (H. Gümüş, Çev.), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Boynukara, H. (1993). *Modern Eleştiri Terimleri*. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Yayınları.

- Boynukara, H. (1997). *Romanda Bakış Açısı ve Anlatıcı*, İstanbul. Boğaziçi Yayınları.
- Carr, E. H. (1991). *Tarih Nedir?* (Çev. M. G. Gürtürk). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Cengüvar, Ü. (2010). Çanakkale Muharebelerinde Boğaz Harbi-18 Mart Deniz Harekâtı, *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi*, 8, (16).
- Çanakkale Boğaz Komutanlığı (2008). Çanakkale Deniz Savaşları 1915, İstanbul: Deniz Basımevi Müdürlüğü.
- Çelik, Y. (2002). Tarih ve Tarihî Roman Arasındaki İlişki Tarihî Romanda Kişiler. *Bilig: Ahmet Yesevi Üniversitesi Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 22 (Yaz), 49-68.
- Çeliker, H. F. (1988). 18 Mart Zaferi, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, IV (11).
- Çetin, N. (2003). *Roman Çözümleme Yöntemi*, Ankara: Öncü Bas.
- Çetişli, İ. (1998). *Batı Edebiyatında Edebi Akımlar*, Isparta: Kardelen Kitabevi.
- Çetişli, İ. (2007). Türk Milletinin Çanakkale Savaşı Günlerinde Yüz Yüze Kaldığı Yokluk ve Yoksullukların ... Ve Çanakkale Romanına Yansımaları, *Mustafa Necati Sepetçioğlu Özel Sayısı*, Erdem, Sayı 49.
- Çetişli, İ. (2009). *Metin Tahlillerine Giriş/2: Hikâye-Roman-Tiyatro*, Ankara: Akçağ Yay.
- Çıkla, S. (2002). Romanda Kurmaca ve Gerçeklik, *Hece Dergisi*, (65/66/67), 111-129.
- Daver, B. (1993). I. Dünya Savaşında Osmanlı İmparatorluğunda Siyasal Hayat ve Siyasal Partiler, *Çanakkale Muharebeleri ve Sonuçları Uluslararası Sempozyumu*, Çanakkale 14-17 Mart 1990, XVI. Dizi, Sayı 64, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Dervişcemaloğlu, B. (2014). *Anlatıbilime Giriş*, İstanbul: Dergâh Yay.
- Doğan, Â. (2005). *Tarihî Roman ve Tarihî Romanlarda Kadın Sultanlar*, Ankara: Yargı Yayınevi.
- Doğan, M. C. (2000). Tarihî Romanın Dinamikleri ve Son On Bes Yılın Tarihî Romanları. *Türk Yurdu*. Sayı 153-154. (Mayıs- Haziran 2000).
- Duman, H. (2000). Savaş Edebiyatı: Balkan Savaşı Örneği. *Silâhlı Kuvvetler Dergisi*. Sayı 366. (Ekim 2000).
- Duman, H. (2018). Savaş Edebiyatı, *İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 58(1), 99-110.
- Duman, M. (2006). Cumhuriyetimizin Önsözü Çanakkale. İstanbul: Ares Yayınları.
- Duymaz, R. (2009). Gelibolu Romanına Postmodernizm Açısından Bir Bakış, *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, 2, Temmuz-Aralık.

- Ecevit, Y. (2004). *Türk Romanında Postmodernist Açılımlar*, İstanbul: İletişim Yay.
- Eco, U. (1996). *Anlatı Ormanlarında Altı Gezinti*, (K. Atakay, Çev.), İstanbul: Can Yay.
- Eco, U. (2011). *Genç Bir Romancının İtirafı*, (İ. Özdemir, Çev.), İstanbul: Kırmızı Kedi Yay.
- Enginün, İ. (1987). Çanakkale Zaferinin Edebiyata Aksisi, *Türklük Araştırmaları Dergisi*. Sayı 2.
- Erdemir, L. (2009). *Çanakkale Savaşı-Siyasi, Askeri ve Sosyal Yönleri*, İstanbul: Gökkubbe Yayıncılık.
- Eroğlu, H. (1990). *Türk İnkılap Tarihi*, Ankara: Savaş Yayınları.
- Erol, K. (2012). Tarih- Edebiyat İlişkisi ve Tarihî Romanların Tarih Öğretimine Katkısı, *Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi*, 2, 59-70.
- Ertem, S. (2011). *Çanakkale Denizaltı Harekatı*, İstanbul: Denizler Kitabevi.
- Ertop, K. (1997). Romancılığımızda Tarihe Yaklaşım, *Hürriyet Gösteri*, No: 197, y.y., S.62 1786
- Esenkaya, A. (2001). Harp Mecmuası ve Çanakkale Muharebesini Tasvirdeki Rolü, *Türk Yurdu*, Sayı 164.
- Fındıklı, Selma (2009). *Vardar Rüzgarı*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Forster, E. M. (1985). *Roman Sanatı*, (Ü. Aytür, Çev.), İstanbul: Adam Yayınları.
- Fuentes, C. (2006). Romana Övgü, (C. Üster, Çev.), *Sözcükler Dergisi*, 2.
- Genelkurmay ATASE Daire Başkanlığı (1990). *Çanakkale Muharebeleri 75.Yıl Armağanı*, Ankara.
- Genelkurmay ATASE Daire Başkanlığı (2012). I. Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi, Kitap: I, II, III, Cilt: V, Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınevi.
- Gezik, Hakan (2013). *Gelibolu Cehenneminden Mektuplar-Buz Yarası*, Paraf Yayınevi, İstanbul.
- Gögebakan, T. (2004). *Tarihsel Roman Üzerine*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Güler, A. & Akgül, S. (2010). *Kurtuluşun Kuruluşu*, İstanbul.
- Gündüz, O. (2004). Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı, *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı* (1839-2000). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Gündüz, Tufan (2014). *Nisan'ın İki Günü*, Yeditepe Yayınları, İstanbul.
- Güngör, Melek (2015). *Çanakkale Yolunda-14 Yaşında Asker*, Ephesus Yayınları, İstanbul.
- Gürbüz, Yılmaz (2013). *Çanakkale Yanarken*, İleri Yayınları, İstanbul.

- Halıcı, Ş. (2005). Tanin Gazetesine Göre “Çanakkale Geçilmez”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Sayı 61, Cilt XXI, Mart.
- Hamdullah S. (1915). *İkdam*, No: 2746, 20 Temmuz 1331 (2 Ağustos 1915).
- Hamilton, I. (1917). *Dispatches From The Dardanelles*, George Newnes Limited, London.
- Hutcheon, L. (2020). *Postmodernizmin Poetikası Tarih, Teori, Kurgu*, (Y. Balcı, Çev.), Ankara: Hece Yayınları,
- İğdemir, U. (1943). Atatürk’ün Anafartalar Muharebelerine Ait Hatıraları, *Belleten*, XII (281).
- James, R. R. (1965). *Gelibolu Harekâtı*, (H. Saltıkgül, Çev.), İstanbul: Belge Yayınları.
- Kantarcıoğlu, S. (1988). *Türk ve Dünya Romanlarında Modernizm*, Kültür ve Turizm Ankara: Bakanlığı Yayınları.
- Kantarcıoğlu, S. (2008). *Yakınçağ Tarihimizde Roman (1908-1960)*, İstanbul: Paradigma Yay.
- Kantarcıoğlu, S. (2009). *Edebiyat Akımları: Platon’dan Derrida’ya*, İstanbul: Paradigma Yay.
- Kaplan, M. (2000). *Hikâye Tahlilleri*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kara Harp Okulu Komutanlığı. (2003). *Harp Tarihi-1*. Ankara: Kara Harp Okulu Komutanlığı Yayınları.
- Kara, S. (2019). *Günümüz Türk Romanında Osmanlı Tarihine Bakış Açısı (1990-2000)*. Doktora Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Karaalioğlu, S. K. (1975). *Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: İnkılâp ve Aka Basımevi.
- Karal, E. Z. (2011). *Osmanlı Tarihî IX*, Ankara: TTK Yay.
- Kavaz, İ. (2012). Tarihsevcilik Anlayışı ve Tarihî Romanlarda Gerçeklik Üzerine Bir Değerlendirme, *Bilig*, Sayı 63.
- Keleşyılmaz, V. (1999). Çanakkale Muharebeleri Hakkında Bir Rapor ve Değerlendirme, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, XV (43), Mart.
- Kellehear, A. (2012), *Ölümün Toplumsal Tarihi*, Çeviren: Tuğçe Kılınç, Ankara: Phoenix Yayınevi
- Kıran, Z. & Kıran-Eziler, A. (2011). *Yazınsal Okuma Süreçleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Kızıldağ, Selçuk (2007). *Kan ve Çiçekler*, Sinemis Yayınları, Ankara.

- Kocabaş, S. (2005). *1915 Çanakkale Muharebeleri ve Türk-Dünya Tarihindeki Yeri*, İstanbul: Bayrak Yay.
- Kolcu, A. İ. (2013). *Türk Romanı El Kitabı*, Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları.
- Köprülü, M. F. (1980). *Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul, Ötüken Yayınları.
- Köroğlu, E. (2004). *Türk Edebiyatı ve Birinci Dünya Savaşı (1914-1918) Propagandadan Millî Kimlik İnşasına*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Köstüklü, N. (1999). *Sosyal Bilimler ve Tarih Öğretimi*, Konya: Günay Matbaası.
- Kurşun, Z. (1993). “Çanakkale Muharebeleri”, *DİA*, VIII, s. 206-207, İstanbul: TDV Yay.
- Lukacs, G. (2008). *Tarihsel Roman*, (İ. Doğan, Çev.), Ankara: Epos Yayınları.
- Macleod, J. (2005). *Gelibolu'nun Öteki Yüzü*, (S. Hocaoglu, Çev.), İstanbul: Güncel Yay.
- Mat, C. (2006). *Türk Romanında Çanakkale Muharebeleri ve Çanakkale Muharebelerini Konu Alan Romanların Eğitime Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Mengi, N. (2016). *Edebi Metinlerde Zaman Kavramına Dair İncelemeler*, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Meriç, C. (1998). *Kırk Ambar 1*, İstanbul: İletişim Yay.
- Muhlman, C. (2003). *Bir Alman Subayının Anıları-Çanakkale Savaşı*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Mustafa Kemal, *Arıburnu Muharebeleri Raporu*, (S. Akgül, H. Toker, S. Demirtaş, Haz.), Ankara: Genel Kurmay Basımevi.
- Naci, F. (1997). Romancının işi Tarih Değil Roman Yazmaktır, *Gösteri*, nr. 197,
- Oglander, A. (2005). *Büyük Harbin Tarihi Gelibolu Askeri Harekatı*, Cilt I, II. İstanbul: Arma Yayınları.
- Niyazi, Mehmed (2009). *Çanakkale Mahşeri*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Opperman, S. (2006). *Postmodern Tarih Kuramı*, Ankara: Phoenix Yayınları.
- Ortaylı, İ. (2014). 100'üncü Yılında Birinci Dünya Savaşı ve Osmanlı, *Uluslararası Sempozyum, Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü*, İstanbul.
- Osmanlı Belgelerinde Ermeniler 1915-1920, (1995). Ankara: Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları
- Özakman, Turgut (2016). *Diriliş-Çanakkale 1915*, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Özdenören R. (2002). *Köpekçe Düşünceler*, İstanbul: İz Yayıncılık.
- Özgül, M. K. (2014). Harp Edebiyatına Harbi Bir Bakış, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü ve Başbakanlık Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu*

Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, Türk Harp Edebiyatı Konulu I. Uluslararası Türkiyat Sempozyumu, 1-3 Kasım 2014, Bildiriler Kitabı, Berikan Yay., Ank., s. 1-18.

- Özlem, D. (1996). *Tarih Felsefesi*, İstanbul: Anahtar Kitaplar Yay.
- Özön, M. N. (1985). *Türkçede Roman*, (A. Kabacalı, Haz.). İstanbul: İletişim Yay.
- Plisnier, C. (2003). *Roman Üzerine Düşünceler*, (H. Uçan, Çev.), Ankara: Hece Yay.
- Raimond, J. (2005). *İngiliz Edebiyatı*, (İ. Yerguz, Çev.), Ankara: Dost Kitabevi Yay.
- Rifat, M. (2012). *Roman Kurgusu ve Yapısal Çözümleme*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Rudenno, V. (2009). *Gelibolu Denizden Saldırı*, Ankara: ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık.
- Safa, P. (1990). *Sanat Edebiyat Tenkit*, (5. Basım) İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Safran, M. (1994). Bir Kahramanın Doğuşu Çanakkale Muharebeleri ve Sonuçları, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 30(X), Kasım.
- Sazyek, H. (2013). *Roman Terimleri Sözlüğü-Roman Sanatından Yüz Terim*, Ankara: Hece Yayınları.
- Seçer, T. (2005). *Destanlaşan Çanakkale Deniz Kara Hava Savaşları Bütün Yönleriyle Anılar ve Yorumlar*, İstanbul: Kastaş Yayınevi.
- Selahattin Adil Paşa (2007). *Çanakkale Cephesinden Mektuplar-Hatıralar*, İstanbul: Yeditepe Yayıncılık.
- Sepetçioğlu, M. Necati (2011). *...Ve Çanakkale-Gördüler*, İrfan Yayıncılık, İstanbul.
- Sepetçioğlu, M. Necati (2017). *...Ve Çanakkale-Geldiler*, İrfan Yayıncılık, İstanbul.
- Sepetçioğlu, M. Necati (2019). *...Ve Çanakkale-Gittiler*, İrfan Yayıncılık, İstanbul.
- Steel, N.-H. P. (2005). *Gelibolu, Yenilginin Destanı*, İstanbul: Sabah Yayınları.
- Stevick, P. (2004). *Roman Teorisi*, Ankara: Akçag Yayınları.
- Suçkov, B. (2009). *Gerçekçiliğin Tarihi*, İstanbul: Doruk Yayınları.
- Şakir, M. S. (2006). *Cepheden Hatıralar Altıncı Fırka Çanakkale Harbinde*, Ankara: Vadi Yay.
- Şeker, Ş. (2009). İbnülemin Mahmut Kemal İnal'ın Tarihî Romanı: Sabih, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- Şimşek, A. (2006). Tarihsel Romanın İşlevi. Bilig: *Ahmet Yesevi Üniversitesi Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 37 (Bahar), 65-80.
- Şimşek, E. (2014). *Belgelerle Çanakkale Deniz Savaşları*, İstanbul: A&D Yayınları.
- Tanpınar, A. H. (1977). *Ahmet Hamdi Tanpınar'dan Düşünceler, Görüşler, Özdeyişler*, (Ş. Oktürk, Der.), İstanbul: Yörük Matbaası.

- Taşkıran, C. (2009). 18 Mart Çanakkale Deniz Savaşı, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 73(XXV), Mart.
- Taştan, Z. (2014). Tarihî Gerçekler ve Kurgusal Gerçeklik Bağlamında Tarihî Roman, Ankara: TYB Akademi.
- Tekin, M. (2010). *Roman Sanatı: Romanın Unsurları 1*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Thomazi, A. (1997). *Çanakkale Deniz Savaşı*, (H. Işık, Çev.) Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Tilbe, A. & Civelek, K. (2006). Nedim Gürsel'in Resimli Dünyasına Tarihsel Bir Yaklaşım, *Nedim Gürsel'e Armağan Edebiyatta 40 Yıl*, Galatasaray Üniversitesi Yayınları.
- Tunaboğlu, İ. (2015). Çanakkale Zaferi'nde Donanmanın Rolü, *Genelkurmay Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi*, 13(25).
- Tunçoku, A. M. (1997). *Anzakların Kaleminden Mehmetçik*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yay.
- Tunçoku, M. (2015). 90 Yıl Sonra Çanakkale 1915'i Düşünürken, *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı Dergisi*, 3, Mart.
- Tural, S. K. (2003). *Zamanın Elinden Tutmak*, Ankara: Yeni Avrasya Yay.
- Turan, M. (2006). *Destanlaşan Çanakkale*, İstanbul: Sarı Papatya Yayınları.
- Turan, R. (1994). Tarihî Seyir ve Çanakkale'de Değişen Tarih, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 30(X), Kasım.
- Turan, R. (2002). Kültür Alanındaki Gelişmeler, *Türkiye Cumhuriyet Tarihi*, C. II, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yay.
- Türkçe Sözlük <https://sozluk.gov.tr>
- Türkeş, A. Ö. (2002). Romana Yazılan Tarih, *Toplum ve Bilim Dergisi*, 91, 166-212.
- Türkmen, Z. (2010). *Çanakkale 1915*, Ankara: Berikan Yayınları.
- Uğurcan, S. (2017). Çanakkale Savaşı Edebiyatı, *İZÜ Kitapları Koleksiyonu*, İstanbul.
- Ural, Serpil (2015). *Şafakta Yanan Mumlar*, Bilgi Yayınevi, İstanbul.
- Uzuner, Buket (2015). *Uzun Beyaz Bulut-Gelibolu*, Everest Yayınları, İstanbul.
- Ülkütaşır, M. Ş. (1969). Bizde Tarihî Romancılık, *Hisar*, 8, 61, Ocak.
- Ünal, M. A. (1994). Çanakkale Muharebeleri ve Sömürgeciliğin Sonu, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 30(X), Kasım.
- Vardar, B. (2005). *Fransız Edebiyatı*, İstanbul: Multilingual Yay.
- Vedel, E. (2007). *Çanakkale'de Fransız Donanması*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

- Yalçın, A. (2002). *Sosyal ve Siyasal Değişmeler Açısından Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı (1920-1946)*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yalçın-Çelik, D. (2005). *Yeni Tarihselcilik Kuramı ve Türk Edebiyatında Postmodern Tarih Romanları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yasdıman, H. Ş. (1993). Dünkü Düşmanlık Bugünkü Dostluk Kaynağı: Çanakkale Muharebeleri, *Diyanet Dergisi*, XXIX (4), 109-120.
- Yıldırım, Leyla (2009). *Orada Herkes Ölüyor*, GiTa Yayınları, İstanbul.
- Yıldız, S. (1998). Harp Edebiyatı Kavramı ve Edebiyatımızda Çanakkale Muharebeleri, *Çanakkale Zaferinin 83. Yıldönümü Panel Bildirileri*, (s. 38-50). Eskişehir.
- Yılmaz B. (2014). Çanakkale Muharebeleri Etrafında Teşekkül Eden Halk Anlatıları Çanakkale Örneği, Doktora Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yüksel A. (2016). Amat Romanında Yeni Tarihselcilik, Söylem.
- Zimmermann, H. D. (2001). *Yazınsal İletişim* (F. Tepebaşı, Çev.), Konya: Çizgi Kitabevi.